

COMPENDIUM MEDICUM AUCTUM

To iest:

KROTKIE ZEBRANIE y opisanie chorob

Ich różności, przyczyn, znakow, sposo-
bow do leczenia.

*Także różnych sposobow robienia Wocek, Oleykow,
Żulepow, Syrupow, Konfitur, Mąści, Plastrów,
Łc. y różnych osobliwych rzeczy,*

NA SIEDM TRAKTATOW R O Z D Z I E L O N E.

Y teraz przez tegoż Autora z errorow
Typograficznych wyczyszczone.

*Z przydatkiem osobliwych Chorob, tak Męskich, iako
y Białogłowskich, y Dzieciennych.*

Dla większey wygody ludzkiej PRZEDRUKOWANE.

Roku Pańskiego 1767.

*****:*****

w D R U K A R N I

Jasney Gory Częstochowskiej.

*Autorowie Lekárscy ktorých Autor
używał w zbieraniu tey
Książki.*

Joannes		Cardilucius
Joannes		Dolæus
Joannes	Helfricus	Juncken.
Joannes		Zwelferus.
Joannes	Baptista,	Ital.
Joannes		Chohfman.
Daniel		Sennertus.
Claudius		Deodatus.
Joannes		Jonstonus.
Lazarus		Rivorius.
Petrus		Bayrus.
Paulus		Barbette.
Philippus		Grulingius.
Hercules	a	Saxonia.
Moyfes		Charas.
Franciscus		Ranchinus.
Sebastianus		Sleszkowski.
Joanne		Cafe.
Jsbrancus		Diemberbroeck.
Thoms		Burent &c.

Do

Do Czytelnika!

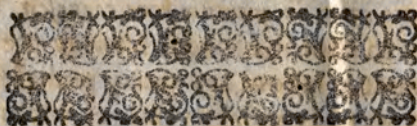
Czytelniku łaskawy, widząc iak wiele
 różnego Stanu ludzi (procz Medy-
 kow) bawiących się kuracyami błądzi-
 li, ktorzy nie umiejąc rozeznać chorob,
 ich różności, y przyczyn, przeciwne dając
 lekarstwá, czym naturę, y chorobę álteru-
 iąc, wielom miásto pomocy, szkodzili; dla
 tych tedy, z samey miłości Chrześciańskiej
 umyśliłem przed tym (od wielu osób za-
 cnych proszony) lubo z pracą, y odwagą
 wielką podjąć się ná uszczypliwe ięzyki
 ludzkie to *Compendium* nápiśać Polskim ięzy-
 kiem, dla tego, áby bawiący się kuracyami, y
 nie májący po blisku Medyká, umieli pozna-
 wać choroby, ná czym wszytka rzecz nale-
 ży, według Axiomá póspolitego. *Medicus in*
tantum bene curat, in quantum bene cognoscit. Uzná-
 na bowiem chorobá kázda, łatwiey uleczona
 bydz może, y lubom tey pracy podjął się dla
 wielkiej wygody ludzkiej, ktorey wielu wdzię-
 czni są: iednak znáyduie się wiele Zoilow
 krzywym okiem ná cudzą pracę pátrzących,

Az

y roz.

y rozmáicie sławę bliźniego zazdrością u-
 wiedzionych szczypiących, ná to mniey dbá-
 iąc, wiedząc iż *virtuti comes est invidia*, dla wy-
 gody bliźnich podiałem powtornie pracą,
 nie tylko w poprawieniu wielu errorow
 Typograficznych, ále też przydając nowe, y
 osobliwe choroby, tak Męskie, Białogło-
 wskie, iáko y Dziecinne, y sposoby różne,
 do robienia różnych Lekarstw, y innych se-
 kretnych rzeczy, káżdemu potrzebnych.
 Czego niech káždy w dobrym zdrowiu uży-
 wa, á ieżeli kto w czym iáki błąd postrzeże,
 niech wybaczy nieudolności moiey, y
 pokryje łáskawą rostopnością swo-
 ią, á B O G A niech za mną
 grzesznym prosi.

Miey się dobrze.

W Jmie Pána nášzego JEZUSA
C H R Y S T U S A.

*Przed którym wssystko kolano upada,
Niebieskie, Ziemskie, y piekielne.*

Tworco naywyższy, y naydobro-
tliwszy, zdrowia ludzkiego Da-
wco, od ktorego wszelka umię-
tność pomnożenie swoje, y do-
skonalsosc bierze, twoiey nieskończoney do-
broci tę lichą pracą moię (ktorą nie dla
prożney chwały moiey, ani dla światowego
zysku, ale dla pożytku pospolitego, y wygo-
dy ludzkiej, powtornie Drukiem wydać u-
myślił) szczerym affektem oddaę, y osiaru-
ię: zebrząc zaráz miłosierneho Máiestaru twe-
go, abyś wssytkim tym, ktorzy tey Książki
zżywać będą, ich zdrowiu, y lekarstwow
pobłogosławił, y mnie niegodną kreá.

ture twoię z łaski twoiey nie wy-
puszczał, żeby nayswiętsze

Jmie twoie, tym więcey
wslawione aż ná wieki
było.

Wykład, tak Chorob, iako y Słow
Lekárskich osobliwych.

Medicaménta Cephalica, Głowie słuźące lekár-
stwá.

Ophtarmica, Ná roźne defektá oczu słuźące lekár-
stwá.

Otaltica, Acovistica, Ná uszu choroby lekárstwá.

Odotalgica, Zębow chorobom słuźące lekárstwá.

Antidotum, Lekárstwo broniące od zaraźy.

Becobica, Pierśiom słuźące lekárstwá.

Cardiaca, Sercu słuźące lekárstwá.

Diuretica, Urynę popędzaiące lekárstwá.

Diaphoretica, Poty pobudzaiące lekárstwá.

Ememetica, Womity sprawuiące lekárstwá.

Emenagoga, Miesięczną chorobę zadržymaną po-
budzaiące lekárstwá.

Nephritica, Nerek roźnym chorobom słuźące le-
kárstwá.

Hydragoga, Lekárstwá ná puchlinę.

Alexipharmaca, Wszelkim iádom sprzeciwiáiące się
lekárstwá.

Melanagoga, Meláncholią purguiące lekárstwá.

Pblegmagoga, Flegmę purguiące lekárstwá.

Cholagoga, Cholerę purguiące lekárstwá.

Dejestoria Solutiva, Purguiące lekárstwá.

Epithema, Mixturá, do powierzchnego przykła-
dania.

Anacoloma, Jednoź prawie znacza.

Catholicum, Lekárstwo ná wszelkie choroby.

Catharticum, Purgujące lekárstwo.

Alexiteria, Truciznom sprzeciwiájące się lekárstwo.

Diaclisma Gargarismus, Płókánie ná rózne zębów,
y úst choroby.

Stupba, Sudatoria, Laconica, Wánny pocące.

Hystericum, Lekárstwo ná máiciczne choroby.

Bozoardica, Lekárstwá táiemne moc máiące ná o-
sobliwe choroby.

Corrosivum, To iest trawiące, álbo gryzące.

Incarnativum, Pod ktorym ciáło nádraża.

Aperitivum deopilativum, Lekárstwo wnétrzne ob-
strukcye otwierájące.

Antibedlicum, Lekárstwo ná opádnienie z ciáła.

Bocheta, Wárzenia róžnych *species* z remánencyi
od Dekoktu pozostálych.

Dropaces, Jest rodzaj plastrów.

Cosmeticũ, Do czyšzczenia twarzy róžne sposoby.

Arthetica, Boleniu w stáwách słužące lekárstwá.

Opiata, Hypnotica, Spániu słužące lekárstwá.

Carminativa, Wiatry poruszájące lekárstwá.

Anodina, Bol usmierzájące lekárstwá.

Cardialgica, Zosádkowi słužące lekárstwá.

Collirium, Lekárstwo ná oczy.

Amulotura, Lekárstwo powierzchowne, broniące
od zarázy.

Dicaterica, Lekárstwo w ktorym wedlug opisánia
ieść, y pić trzeba.

Absorbentia, Tłumiące zbytnie fermentácy w zo-
ładku.

Polichrestum, Wielu chorobom służące lekarstwo.

Ptarmicum, Kichanie sprawujące lekarstwo.

Narcoticum, Spánie álbo głowy pomiészanie spráwuiące.

Errbinum, Do nosá służące lekarstwá.

Pneumaticum, Płucom służące lekarstwo.

Crisis, Walczenie náтуры z chorobą.

Abscessus, Zebránie się máteryi, *alias* wrzod.

Luxatio, Wywinienie członká ze stáwu.

Ulcus, Wrzodowátá ráná, ktorey są rózne rodzáie, to iest, *Ulcus sordidum*, *Lividum*, *Callosum*, *Sinuosum*, *Verminosum*, *Varicosum*, *Fistulosum*, *Caucrosum*, *Ulcus cum ossis carie*.

Bubo, Dymnicá, ktorey rózne są rodzáie, iáko to prosta, álbo zwyczajná, iádowita, powietrzna to iest, w powietrzách się wydáiąca, także w Dworskiej chorobie.

Phygetlon, álbo *Panus*, Jest nábrzmiáłość iáko guz, wydáiący się ná szyi, osobliwie po gorączkách.

Furunculus, álbo *Detthen*, Jest wrzod koniczáty, drdzeń máiący czerwony, boleiący, póspolicie Czyrkiem zowią.

Parotis, Jest guz wydáiący się zá uszýmá.

Paronychia, Zanokcice.

Perniones, Są guziki, álbo nábrzmiáłości twárde, zimie osobliwie robiące się ná piętách, ná pálkách u nog, y rák.

Carbunculus, Krostká iádowita czarna, álbo sina, náyczęściey w powietrzu wydáiąca się.

Erysipellas, Roża, álbo zápalenie częsci ktorey ciá.
iá.

Herpes, álbo *Formica*, Jeden bywa prosty, nazywa się *Militaris*, drugi *Exedens*, álbo *Ferus*, iest nábrzmiáłość szeroła, twárda, boleiąca, y paląca iák ogień.

Scirbus, Jest nábrzmiáłość twárda bez bolu, álbo martwy wrzod ná wątrobie, álbo śledźionie ro-dzący się.

Cancer, álbo *Carcinema*, Rák.

Scabies, Párchy, których są rózne rodzaie.

Malum mortuum, Párchy śine, álbo czarne, ná ły-
stách osobliwie wydáiące się, nie boleiące.

Pblistena, Są pryszczki wydáiące się po ciele.

Sudamina, Są krosteczki podobne prosu.

Strones vel Chirones, Są krosteczki, które się rodzić zwykły ná dłoniách, y ná podeszwách w kto-
rych náyduią się robaczki.

Vari álbo *Jenthi*, Guziczki wydáiące się po twa-
rzy, podobne konopnemu nasieniu.

Epinyctides, Pryszczki, dobrowolnie w nocy oso-
bliwie wydáiące się śine, álbo czarne, z zápa-
leniem, y bolem wielkim.

Alphus, álbo *Merphaa*, Mákuły wielkie, wydáiące
się po ciele, czasem czarne, czasem białe.

Leuce, Jest plámá wielka, wydáiąca się ná ciele,
przy ktorey włosy náaturalne wypadáią, á inne
podobne wełnie wyrastáią, táż plámá ma hu-
mor w sobie wilgotny.

Impetigo, *Lichen*, Liszáié.

Gutta rosacea, Twarzy czerwoność krostáwa.

Struma seu Scropula, Bole, gardziolá wielkie bywá-
iá *simplices* & *canerosa*.

Gan-

- Ganglion*. Jest tumor twárdy, álbo guz martwy, rodzący się ná kości u rąk, u nog &c.
- Verruca*, Brodawki, ktorých bywa czworáki rodzajay, to iest, *Penfiles*, álbo *Acrochordenes*, *Thymia*, *Sessiles*, álbo *Mermecia*.
- Clavi*, Są wyrostłości twarde ná pálcách, u nog, y stopách, z otarcia obuwiem rodzące się, czasem boleiące.
- Callus*, Jest twárdość ná dłoniách od roboty, álbo ná podešzwách u nog rodząca się, nie boleiąca.
- Aneurisma*, Jest nábrzmiałość miękka, ktorą gdy pálcem przycisnie umyka się.
- Varin*, Jest powikłanie, álbo pozbieganie się żył, z ktorých gdy się iedná otworzy, záledwie krew się ustánowić może.
- Elephantiasis Arabum*, Jest nábrzmiałość nog, przytym, sińość, álbo czarność, czasem rány wrzodowáte.
- Lepre Satiriosis*, Jest nábrzmiałość całego ciała wrzodowáta, iest iey rodzajów kilká.
- Lentigines*, Są mákuły, álbo plámy. Szocewicy podobne ná twarzy, ná pierśiach, po rękách, wydájące się, tym ktorzy żółty włos máią, są pospolite, nazywáią się piegámi.
- Ephelides*, Są mákuły ciężárnym białogłowom ná czole, ná skroniách, ná iągódách, wydájące się száregó koloru.
- Navimaterni*, Znácioná dzieciom pospolite, ktore z imáginacyi Mátki płodowi przydáią się, bywáią różne.

Macula infantum volatica, Są mąkuły czerwone, albo purpurowe, niemowlątkom tu owdzie po ciele wydaiące się.

Macula Hepatica, Osutka.

Pruritus corporis, Swierzbieenie ciała.

Malus odor, To iest smrod, albo z całego ciała potem wychodzący, albo z pod pach, albo nizey, albo z nog, iako się często trafia.

Area, Włosow opądnienie, dwoiakie bywa, iedno nazywa się *Alopecia*, drugie *Ophiosis*.

Tinea, Kiedy włosy sztukami od nieiakich robakow podgryzione wypadaią.

Porrigo Furfuratio, Łupierze z głowy.

Plica, Kołtan, ktorego są różne rodzaje.

Gangrena seu ignis S. Antonij. Jest zapalenie bardzo wielkie rany, z korrupcyą ciała.

Sphacellus, Zmartwienie, y oczernialosc ciała, ktore pospolicie odrzynaią bez bolu chorego.

Cephalalgia, Bol głowy.

Coma somnolentum, Spianie ustawiczne.

Cataphora, idem.

Vertigo: Zawrot głowy.

Delirium, Szalenstwo w ktorym fantazyja, y *ratio* cinatio pomieszane bywaią.

Phrenitis, Jest szalenstwo ustawiczne, y długie, pochodzące z zapalenia membran mozgowych, z gorączką ustawiczną.

Melancholia, Jest szalenstwo od fantazyji melancholichney pochodzące, z boiaznią, y smutkiem.

Mania, Jest szalenstwo długie, w ktorym smialosc

Łość, y-frogość bez gorączki bywa.

Rabies, Jest szaleństwo pochodzące z ukąszenia, lubo wilká, lubo psá wściekłego, lubo innych bestyi iádowitych.

Coma vigil, Jest skłonność ustawiczna do snu, spáć iednak chory nie może.

Lethargus, Spánie głębokie.

Paralysis, Paráliz.

Spasmus seu Convulsio, Kurcz, álbo ściągánie żył, lubo muszkułow, álbo *tendinum*.

Incubus, Dufzenie nocne.

Catalepsis, Zmartwienie nagłe całego człeka.

Epilepsia, Wielka chorobá.

Carus, Spánie bárdzo głębokie.

Apoplexia, Nagła śmierć.

Hordeolum, Jęczmyk ná powiece.

Grando, Guzik ná powiece, tu owdzie rucháiący się.

Phtiriasis, Wszy w powiekách między włosámi.

Encanthis, Jest nárośnienie chrzęstki w kąciku, oká od nosá.

Egilops, Jest guzik wyrośły między okiem, á no-
sem.

Unguis & sagitta, Jest błoneczka żyłowáta białá-
wa, która od większych kącików oczu wycho-
dzi, y rozszerza się po nich czásem y źrzenicę
zakrywa.

Suffusio, Jest źrzenicy od humoru zgęstnionego
zálutnienie.

Obanditio, Nie dosłyszzenie.

Ozana. Wrzód zągniły w nosie.

Polypus, Guzik w nosie wyrosły.

Hæmorrhagia narium, Cieczenie krwi z nosa.

Gravido. Jest ustawiczne spływanie z głowy do ust humoru wodnistego, przy którym bywa częste kichanie.

Rutula Batrachus, Zábá pod językiem.

Oris tortura. Puł twarzy zaráżenie.

Pryalismus, Częste plucie bez kászlu.

Aphta, Krosty czerwone po wargách wydájące się.

Gurgulionis luxatio, Języczká nábrzmiáłość, y upádnienie.

Angina, Wrzód, álbo zápalenie, lubo nápuchnienie w gárdle.

Struma Bronchocele, Bole ná gárdlách.

Peripneumonia, Płuc zápalenie z gorączką, z kászlem, y z dusznością.

Phtisis, Zránienie płuc, z kąd suchoty nástępują.

Pleuritis, Jest zápalenie błonki ziebrá pokrywájacey, *Pleurk* z wáney.

Empyema, Jest zebranie máteryi *in cavitatem thoracis*, to jest pod pierś.

Asthma, Dycháwicá, ktorey jest kilká rodzáiow. to jest, *Orthopnea*, *Dyspnea*.

Hæmoptysis, Plucie krwią z kászlem.

Cordis palpitatio, Drżenie serca.

Anorexia, Potraw obrzydzenie, y niechęć do iedzenia.

Canina appetentia, Ustawiczna chęć do iedzenia. á choć

- choć uſtawnie ie, náieść ſię przecie niemoże.
Bulimos, álbo *Bulimia*, Wielka chęć do iedzenia,
 częſámi przypadáiąca.
Pica álbo *Malatia*. Apetyt do rzeczy nie zwyczaj-
 nych, y zdrowiu ſzkodzących.
Singultus, Szczkawká.
Ructus, Odrzygánie, ktore bywa częſem kwáſne.
Rugitus, Hurkotánie po kiſzkách.
Cholera, Womity gwałtowne.
Herma intestinalis, *Ramox Ruptura*: Jeſt opádnienie
 kiſzek do ſłábizn, á pod częs y do moſzen.
Hubonocle, Guz, álbo twárdóść w ſłábiznie.
ſliaca paſſio, Párcie, álbo ból bárdzo ciężki w ki-
 ſzkách cieńszych z womitámi przydájący ſię.
Colica, Kolká, álbo párcie w żywocie.
Lienteria, Biegunká, w ktorey nie ſtrawne potrá-
 wy wychodzą ſtolcem.
Diarrhaea, Biegunká długa, w ktorey humory ro-
 żnego koloru wychodzą ſtolcem.
Dysenteria, Krwáwa biegunká.
Tenefmus, Wydymánie.
Hydrops, Puchliná, troiáka bywa, to ieſt, *Ascites*,
Tympanites, *Anaſarea*.
ſclerus, Żółta chorobá.
Atropia, Opádnienie z ciáła.
ſclerus niger, Czarna żółtáczká.
Hypochondryaca paſſio, Hypokondrya.
Scorbutus, Szkorbot.
Ebeumatifmus, Bol w ſłáwách, tám y ſam przecho-
 dzący.

Diabetes, Uryny zbytne odchodzenie.

Ischuria, Uryny zatrzymanie się, tak, że nic odchodzić nie może.

Stranguria, Uryny trudne upuszczanie, kroplami z bolem, y rznieniem.

Dysuria, Uryny zapaloney trudne upuszczanie.

Mictus cruentus, Krwawy mocz.

Salacitas, *Priapismus*, *Satyriasis*, Są choroby ktorych nie należy po polsku wyłożyć.

Gonorrhæa, *Seminis invita profusio*.

Hydrops uteri, Mácice puchliná.

Inflatio uteri, Rozdęcie Mácice.

Inflammatiо uteri, Zápalenie Mácice.

Mensium suppressio, Zátrzymanie Miesięczne.

Mensium decoloratio, Miesięczne odchodzenie odmienne.

Gonorrhæa mulierum, Miesięczne białe ustáwiczne odchodzenie.

Febris alba, *morbus virgineus*, Cerá bláda Pániénka.

Hysterica passio *Suffocatio uteri*, Zádušenje máciczne, w ktorym różne przypadáią symptomátá.

Furor uterinus, Szaleństwo białey płci z pewney przyczyny pochodzące.

Mola, Płod fałszywy, álbo fałszywe zástąpienie.

Arthritis, Bol w stáwach co Podágrá, Chirágrá Onágrá nazywáią.

Luces venerea, *Lepra Arabum*, Dworska chorobá.

Crusta lactea, *Achores Favi*, Są rodzáie krost, álbo strupow rodzących się ná głowie dzieci.

Lepra Judeorum, Párchy.

Eschara, Strupy.

Hemicrania, Puł głowy bolenie.

Hydrocephalus, Głowy opuchnienie.

Pupula, Węgry.

Nyctalopia, Kurza ślepotá, to iest, że chorzy przy świecy nic nie widzą.

Variola, Ospa, *Morbili*, Odrá.

Noli me tangere, *Cancer occultus*, Guz, álbo wyrośli-
ná twárda, náksztáł martwey kostki.

Anthrax, Bolączká ná plecách.

Phlegmone, Roża, álbo zápalenie z opuchliną.

Pytanie: Zkąd nayczęściey rodzą się choroby
znacznieysze w ciáłách ludzkich.

Odpowiedz: Nayczęściey ze zley dyspozycyi
przednieyszych członkow wnetrznych, to iest,
Wątroby, y Sledziony. Jezeli bowiem sledziony
ákcyá w czym poszwánkuie, rodzą się ztąd dwo-
iákie choroby. Jedne z słonego, y kwásnego,
zbytnie grubego humoru. Drugie, z słonego, y
kwaskowátého bárdzo subtelnego, ktory názywa
się *volatilis*.

Kiedy álbowiem słone, y kwásne *Succi* w śle-
dżionie nie dobrze wyczyszczone, y rozrzedzo-
ne będą, z nich też nie wiele *Spiritus fermentantis*
urodzić się może.

Gdy zaś rzadkie, y bárdzo subtelne pomie-
nione

nione *Succi*, w śledzionie dla iey przyczyny wygotowane będą ná ten czas názbýt ostre, iádowite, izczypiące, y wiele *spiritus fermentaceos* rodzące znáyduią się, z kąd według różności ich różne choroby powstają, albo rodzić się zwykły.

Jezli śledzioná słaba będzie, albo samá przez się, albo z álimentow iey przeciwnych, albo z inney iákieykolwiek przyczyny, ná ten czas kwasowátęy, ktory w niey exkokwuie się *succus*, nie dobrze się rozrządzaiąc, nábywa należytey subtelności. Lecz gruby, to iest, *tartareus & terreus* zostáie, ktory osiáda nie tylko w porách śledziony, lecz y w poblížszych częściách w ktorych dla grubey, y lipkicy swoiey konsystencyi usiádając, one zátyka, z kąd śledzioná nábrzmiewa, z ktorey wiele chorob pochodzi.

Oprocz tego, zostájący w niey *spiritus* że się nie należycie wzburza, albo fermentuie, y roschodzi, lecz ściśniony w śledzionie, y około niey, gdy nie co trochę wzburzy się, całą śledzionę, oraz przyległe części rozdyma, y rozciąga, z czego wiele wiatrów z odrzygániem z morzyskami, z ściśkaniem bokow *Hypokondrya* zwanych wzbudza: á z tey przyczyny rodzi się *Hypokondrya*.

Do tego złego przykłada się też zła dyspozycya *Paticreatis*, ktora pochodzi ze krwi, y humorow w śledzionie zepsowanych, te bowiem przez árterye do niey przechodzą, z kąd swoy humor złe trawiać, czyni go názbýt słonym, cier-

pkim, y kwaśnym, z ką� częścią *in ipso Pancreate* wielkie obstrukcyę sprawuie, y iego ákcyą álte-ruie, zá tym rodzą się rózne obstrukcyę, *in vasis lacteis in mesenterio & glandulis eius* z ką� się wiele rozmaitych rodzi chorob.

Krew záś dla defektu skutecznego, y nale-żytego *fermentum*, y dla szczupłego rodzenia się duchow, zostáiąc gęstą. sprawuie ciáło ociężá-łość *Scyrrhos*, to iest martwe wrzody ná wątro-bie, álbo śledzionie, Dycháwicę, Głowy po-mięszánie, niespánie, Szkorbot, y Artetyczne choroby.

Toż téż trzymáć się ma o wątrobie: ieżeli bowiem z iákieykolwiek przyczyny będzie ozię-biona, y *succum lienis per ramum splenicum allatum* nie mogąc sposobnie trawić, gdy się zmięsza ze krwią w żyłách zostáiącą, do ktorey kiedy w znaczney części będzie przymięszány *Succus Sulphureus*, ná ten czas *fermentum* należyte bydz nie może, dla czego *chylus* niemiawszy dobrej kon-kokcyi do przyszłej w fercu fermentácyi nie dobrze exkokwowány bywa, z ką� w fercu krew nie dobrze wygotowána rozchodzi się do żył, rzadka, wodnista, ktora potym *in vasis* y mięk-kich częściách w wodę się obraca, ktora cáłe ciáło nápełniając, rodzi puchlinę *Anasarca* zwána, w ktorey bywa wielkie prágnienie, dla nie-strawionych pátykuł *in fero* zostáiących, y ze krwią nie dobrze pomięszánych, ktore oraz *cum succis salivalibus*, podobne téż słonemi do ust, y pod-

podniebienia spływające, suchą vellifikacją, ustąwiczne pragnienie sprawuie.

Jeżeli zaś wątroba będzie gorąca y słaba, na ten czas ze krwi *Sulphureos & Oleaginosos spiritus* z siebie wydając wiele ich bårdzo wznieca, ktorými moc kwaśkowátęgo humoru do fermentacyi należytego od śledziony pochodzącego zatlumiona bywa, zkąd gdy słabe będzie *fermentum*, rodzą się różne choroby, to iest, *Inflammácie*, gorączki, *Febres putridæ* zwáne, y inne z gorącości pochodzące choroby.

Gdy zaś będzie zbytńia fermentacya, rodzą się także różne choroby, iako to *Cholera*; womity ustąwiczne, *Zółtaczka*, biegunki krwawe z morzyskami, y tym podobne.

Także obstrukcy; to iest, zatkánie porow wątroby humorámi grubemi, gdy *fermentum* potrzebnęgo, y dystrybucyi sposobney onęgoż nie czyni ze krwią, w różne wprowadza choroby *à cruditatibus* pochodzące.

R E G E S T R

Y wykład Zioł, ktore są w pospolitszym używaniu do różnych lekarstw.

A *Brotanum mas.*
Absinthium Ponticum,
Absinthium vulgare,
Acetosa,
Acetosella Alleluia,

Boże drzewko.
 Piołunek Rzymiski.
 Piołunek pospolity.
 Szczaw.
 Zaięczy Szczawik.

<i>Agrimonia,</i>	Rzepik.
<i>Alchimilla, Stellaria,</i>	Przewrotnik.
<i>Alkekingi, Chalicacabus.</i>	Zydowskie iayká.
<i>Alfne, Morsa galina.</i>	Kuroślep.
<i>Althaa Trifens.</i>	Slaz wysoki.
<i>Anagallis,</i>	Muszeſtrze.
<i>Anethum.</i>	Koper ogrodny.
<i>Artemiſia,</i>	Bylicá.
<i>Auricula muris,</i>	Myszę uſzká.
<i>Aſarum,</i>	Kopytnik.
<i>Apium,</i>	Selery.
<i>Attriplex,</i>	Łobodá.
<i>Aristolochia tennis,</i>	Kokornák cienki długi.
Inſze dwa rodzaje <i>Aristolochiae</i> nie roſną u nas.	
<i>Aniſum,</i>	Hányſz.
<i>Angelica,</i>	Dzięgiel.
<i>Archanaſſa Tanacetum,</i>	Wrotycz.
<i>Acorus, Calamus, aromaticus.</i>	Tátárſkie ziele.
<i>Arnogloſſa Plantago.</i>	Bábká.
<i>Anthos.</i>	Kwiat rozmárynowy.
<i>Argentina,</i>	Srebrnik.
<i>Auri Salix,</i>	Złota wierzbá.
<i>Agarycus,</i>	Modrzejowa gębká.
<i>Allium,</i>	Czoſnek.
<i>Aquilegia,</i>	Orlik.
<i>Amaranthus,</i>	Szárłac.
<i>Aſparagus,</i>	Szpárág.
<i>Balsamina Siſſibrium aquaticum,</i>	Rzerzuchá wodna.
<i>Baſilicum.</i>	Bázyliká więkſza.
<i>Becabunga,</i>	Bobownik.
	Bere-

<i>Beonica,</i>	Bukwicá.
<i>Borags,</i>	Borak ziele.
<i>Brune ursina,</i>	Barzcz ogrodny.
<i>Bus lossun,</i>	Miodunká, wołowy ięzyk.
<i>Bursa pastoris,</i>	Toboſki, álbo káletki.
<i>Barbara jovis,</i>	Roiownik.
<i>Balsamita,</i>	Wodna miętka.
<i>Bardana major,</i>	Łopian wielki.
<i>Barba aaron,</i>	Obraſki ziele.
<i>Bismalwa,</i>	Słas ogrodny.
<i>Brionia,</i>	Przeſtep.
<i>Beta,</i>	Cwiklá.
<i>Buſtalmus,</i>	Wołowe oko.
<i>Betuta,</i>	Brzoza.
<i>Bellis,</i>	Stokroć.
<i>Beſtorta,</i>	Wężownik.
<i>Calaminta,</i>	Miętá ná ſkálách roſnáca.
<i>Capillus veneris Adiantum,</i>	Włoſki.
<i>Capriſonum,</i>	Powoy wonny, przewiercień.
<i>Centaureum minus,</i>	Centurya.
<i>Cardiaca,</i>	Serdecznik.
<i>Carduus Benediſtus,</i>	Bernardynek.
<i>Carduus Mariæ,</i>	Oſtropeſt, oſet wielki.
<i>Cereſolium,</i>	Trybulá.
<i>Cetorach ſcolopendria,</i>	Jeleni ięzyk.
<i>Chamedris,</i>	Ozánká ptaſzczoczka.
<i>Cyanos,</i>	Błáwat.
<i>Chamaepithis, ſua arthetica,</i>	Powietrzne ziele.
<i>Chamomilla Romana,</i>	Rumienek włoſki.
<i>Chamomilla,</i>	Rumienek ogrodny.
	Cetu-

<i>Cetula fetida,</i>	Psi Rumienek.
<i>Chelidonium,</i>	Jaskółcze ziele.
<i>Cechoreum,</i>	Podroznik.
<i>Cicuta,</i>	Swinia. welsz.
<i>Cochlearia,</i>	Rzezuchá biała.
<i>Consolida, regalis,</i>	Ostroszki.
<i>Consolida major,</i>	Zywokost.
<i>Consolida Saracenica, Virga aurea,</i>	Prosiána włoś.
<i>Cuscuta,</i>	Kániná przędza.
<i>Cinoglossum,</i>	Psie iężyczki.
<i>Ciparissus, Abrotanum samina,</i>	Cypris ziele.
<i>Carlina,</i>	Oset niski, Zaięcza rzepká.
<i>Carvi,</i>	Kmin polny.
<i>Cataputium majus,</i>	Kátáputium.
<i>Cataputium minus,</i>	Skoczek.
<i>Cardopatum,</i>	Dziewięsił.
<i>Caput Monachi,</i>	Mlecz mniski.
<i>Canda Equina, Equisetum,</i>	Przęśká.
<i>Crassula major, Tabaria,</i>	Wronie máślo.
<i>Centinodia, Polygonum,</i>	Sporysz.
<i>Crepium,</i>	Skrzyp.
<i>Celendula, Caltha,</i>	Nogietek.
<i>Carthamus,</i>	Krokos.
<i>Cinosbatus,</i>	Z pod róży polny owoc korałowy.
<i>Dielsamus Creticus,</i>	Dyptan Kreteński.
<i>Dielsamus albus, Fraxinella,</i>	Dyptan.
<i>Dancus,</i>	Polna márchew.
<i>Datura,</i>	Száley wielki, z szyszkámi wielkimi.
<i>Ebulus,</i>	Hebd.
<i>Endivia sativa,</i>	Endivia ogrodna.
	Endi.

<i>Endivia silvestris</i> , <i>Sonchus</i> ,	Mlecz.
<i>Epithimum</i> ,	Ziele zamorskie purgujące.
<i>Eupatorium Arabum</i> , <i>Ageratum</i> ,	Zeniszek.
<i>Euprasia</i> ,	Swieckie ziele.
<i>Eringium</i> ,	Mikołajek.
<i>Eupatorium Avicenne</i> ,	Sadziec.
<i>Enula campana</i> ,	Oman.
<i>Brucā</i> ,	Biała gorczyczá.
<i>Esula minor</i> ,	Sosnká.
<i>Esula major</i> , <i>Titimalus</i> ,	Románowe ziele.
<i>Farfara</i> , <i>Tussilago</i> ,	Podbiał.
<i>Feniculum</i> ,	Koper włoski.
<i>Filipendula Saxifragia rubra</i> ,	Tesenik.
<i>Fragaria</i> ,	Poziomkowe ziele.
<i>Fraxini folia</i> ,	Jesionowe liście.
<i>Fumaria</i> ,	Polna rutá.
<i>Flammula</i> ,	Jáskier.
<i>Fenum Græcum</i> ,	Jdem.
<i>Filixi mas & femina</i> ,	Pápróc sámiec, y sámicá.
<i>Fabaria</i> ,	Bobownik.
<i>Fraxinella</i> ,	Dyptan biały.
<i>Galega</i> , <i>Ruta Capraria</i> ,	Kozia Rutá.
<i>Geranium Herba roberti</i> ,	Zoráwie noszki.
<i>Gratiola</i> ,	Koni trud.
<i>Gentiana</i> ,	Goryczká.
<i>Garyophyllata</i> ,	Kuklik.
<i>Genesira</i> ,	Zanowice.
<i>Galeopois</i> ,	Pokrzywá martwa.
<i>Hedera arborea</i> ,	Bluszcz po drzewách się pnący.
<i>Hedera terrestris</i> ,	Konrádek Bluszcz ziemny.
	B4 Hepa-

<i>Hepatica alba.</i>	Dziewięciornik.
<i>Hepatica nobilis, Trifolium aureum.</i>	Trojanek.
Wilcza łopá.	
<i>Hepatica fontana, Lieben,</i>	Liszáiec.
<i>Hepatica stellaris, Matrisilva,</i>	Wątrobne ziele.
<i>Herniaria, Millegrania,</i>	Zabie gronká.
<i>Herminium vulgare,</i>	Zwieszionoszek.
<i>Hyostiamus albus,</i>	Száley biało kwitnący.
<i>Hipericon,</i>	S. Janá ziele.
<i>Hyssopus,</i>	Hisop.
<i>Helleborus albus,</i>	Ciemierzycá biała.
<i>Helleborus niger, Veratrum,</i>	Ciemierzycá czarna.
<i>Herba S. Petri,</i>	Komunicá.
<i>Herba Peralifis, Betonica alba,</i>	Bukwicá biała.
<i>Herba ventilacea,</i>	Dzień. y noc.
<i>Glaucebra, Crastula, Thelepium,</i>	Tłustośz.
<i>Fris illirica,</i>	Kofaciec.
<i>Freos,</i>	Fiałkowy korzeń.
<i>Fancus,</i>	Sitowie.
<i>Juniperus,</i>	Jáłowiec.
<i>Imperatoria,</i>	Mistrzownik.
<i>Fasmonum,</i>	Jazmin.
<i>Keiri Leucoidium,</i>	Fiołki żółte.
<i>Lactuca,</i>	Sálatá.
<i>Lauri folia,</i>	Bobkowe liście.
<i>Levisiticum,</i>	Lubczyk.
<i>Lugustrum,</i>	Ligustr.
<i>Linaria,</i>	Lenek.
<i>Lupusculi,</i>	Wierzchołki chmielowe.
<i>Laureola</i>	Wilcze łyko.
	Lap-

<i>Lappa major,</i>	vide	<i>Bardana.</i>	Kobyli szczaw.
<i>Lapatum acutum,</i>			Lilia.
<i>Lilium,</i>			Konwalia.
<i>Lilium Convallium,</i>			Lewándá.
<i>Levandula,</i>			Nasienie Jefionowe.
<i>Lingua avis,</i>			Rzasa.
<i>Lenc,</i>			Oset wielki z szczotkami.
<i>Labrum veneris,</i>			Máieran.
<i>Majoronna,</i>			Slaz zwyczajny.
<i>Malva,</i>			Slaz różowy.
<i>Malva arborea,</i>			Szántá biała.
<i>Matrusium album,</i>			Máieran Kreteński.
<i>Marum,</i>			Máieran Syryjski.
<i>Marum Siriacum,</i>			Márúná.
<i>Matricaria,</i>			Nostrzeg.
<i>Mellelotus,</i>			Melissá cy-
<i>Melissa citrata, Melissophium,</i>			
trynowego zapachu.			Miętá.
<i>Menta,</i>			Miętá kędzierzáwa.
<i>Menta crispa,</i>			Márzymiętá.
<i>Menta Saracénica, seu Græca,</i>			
álbo Piwonia.			Kobyła miętá.
<i>Mentastrum,</i>			Sczer.
<i>Mercuriales,</i>			
<i>Mesercum,</i>	vide	<i>Laureola,</i>	Krwawnik.
<i>Millefolium,</i>			Czártowe ziebro.
<i>Morbus diaboli,</i>			Kádzidło ziele.
<i>Mellissa silvestris,</i>			Oleśnik.
<i>Men,</i>			Pokrzyk.
<i>Mandoagora,</i>			Mo-

<i>Molum solis,</i>	Wroble proso.
<i>Mora Celsi,</i>	Jeżyny.
<i>Mora rubi,</i>	Maliny.
<i>Muscus usnea,</i>	Mech różny.
<i>Nasturtium aquaticum,</i>	Rzezuchá wodna.
<i>Nasturtium hortense,</i>	Rzezuchá ogrodna.
<i>Nicotiana,</i>	Tutoń.
<i>Nummularia,</i>	Pięniężnik.
<i>Nimphaea alba,</i>	Grzybienie białe kwitnące.
<i>Nimphaea lutea, Nenofar,</i>	Grzybienie żółte
kwitnące ná stáwách.	
<i>Nigella,</i>	Czárnuśzká.
<i>Napellus,</i>	Omięg.
<i>Nepeta,</i>	Kotcza mięta.
<i>Origanum vulgare,</i>	Lebiodká.
<i>Origanum Cretense,</i>	Lebiodká kretańska.
<i>Ononis,</i>	Lisi ogon.
<i>Orchis,</i>	Popie iayká.
<i>Papaver,</i>	Mák.
<i>Papaver erraticum,</i>	Máczek polny.
<i>Parietaria, Helxine,</i>	Pomurne ziele.
<i>Paris, Uvaversa, Lupina,</i>	Jedná iágodá.
<i>Pastinaca Sylvestris,</i>	Pásternak polny.
<i>Pentaphilum, Quinqué folium,</i>	Pięciornik.
<i>Persoliata,</i>	Pępownik, Obieży świat.
<i>Persicaria Pulicaria,</i>	Rdest.
<i>Persici folia,</i>	Brzośkwiniowe liście.
<i>Petroselinum,</i>	Pietruszká.
<i>Pimpinella, Germanica,</i>	Biedrzeniec mnieyszy.
<i>Pimpinella. Italica, Sanguisorba,</i>	Sowia strzáká.
	Pla-

<i>Platago major,</i>	vide	<i>Arnoglossum.</i>	Jęczyczki.
<i>Plantago minor,</i>			Sporysz.
<i>Polygonum, Centinodia,</i>			Poley kreteński.
<i>Polium Creticum,</i>			Kurza nogá.
<i>Portulaca,</i>			Gęsie ziele.
<i>Potentilla, Anserina,</i>			Głowienki.
<i>Prunella,</i>			Poley.
<i>Pulegium,</i>			Płucnik.
<i>Pulmonaria, arborea muscosa,</i>			Miodunká.
<i>Pulmonaria, maculosa,</i>			Gruszyczká.
<i>Pyrola,</i>			Piwonia.
<i>Paeonia,</i>			
<i>Prassium,</i>	vide	<i>Marrubium.</i>	Niedospiałek.
<i>Pilosella,</i>			Pąproć dębowa.
<i>Polipodium,</i>			Rączki.
<i>Palma Christi,</i>			Zębowe ziele.
<i>Paretrum,</i>			Powietrzne ziele.
<i>Petasites,</i>			Rozmáryn.
<i>Rosmarinus,</i>			Rutá.
<i>Ruta,</i>			Skálma rutá.
<i>Ruta muraria,</i>			Rosiczká.
<i>Rossolis, Rorella,</i>			Sáwiná.
<i>Sabina,</i>			Szałwia.
<i>Salvia bortenensis,</i>			Szałwia Rzymská.
<i>Salvia Romana,</i>			Szałwia mnieysza.
<i>Salvia minor, Cruciata,</i>			Kápušťá morska.
<i>Soldanella,</i>			Szałwia polna.
<i>Salvia Silvestris,</i>			Zankiel.
<i>Sanicula,</i>			Mydlnik.
<i>Saponaria,</i>			Sa-

<i>Saturegia,</i>		Czaber.
<i>Sexifragia, alba,</i>		Złomikámień.
<i>Scabiosa,</i>		Polna Dryakiew.
<i>Scolapendria,</i>	vide	Cetarach.
<i>Scordium,</i>		Czosnkowe ziele.
<i>Sedum majus,</i>		Roschodnik większy.
<i>Sedum minus,</i>		Roschodnik mnieyszy.
<i>Sedum arborum,</i>		Roschodnik ná drze-
wách rosnący.		
<i>Santonium,</i>		Cytwarowe nasienie.
<i>Sena folia,</i>		Senes.
<i>Senecio,</i>		Przymiętowe ziele.
<i>Serpillum,</i>		Mácierzanká.
<i>Solanum,</i>		Pśinki.
<i>Sigillum Salomonis,</i>		Kokorzyczká.
<i>Satyrion,</i>		Lisie iayká.
<i>Scariola,</i>		Dziki mlecz.
<i>Serpentaria,</i>		Wężownik.
<i>Stechas citrinum,</i>		Kocczniki żolte.
<i>Scrophalaria,</i>		Tředownik.
<i>Samsuccus,</i>	vide	Meleranna.
<i>Spinachia,</i>		Spinak.
<i>Synapis,</i>		Gorczyćá czarna.
<i>Spica lewandula,</i>		Lewándá.
<i>Tormentilla,</i>		Kurze ziele.
<i>Trifolium,</i>		Konik.
<i>Tutimalus,</i>		Románowe ziele.
<i>Tapfus barbatus, Verbascus,</i>		Dziewánná.
<i>Trifolium fibrinum,</i>		Wodny szczaw.
<i>Tribulus aquaticus,</i>		Wodny orzech.
		Tz.

<i>Tamariscus,</i>		Támáryszek.
<i>Tanacetum,</i>	vide	<i>Atbanasia.</i>
<i>Taraxacum,</i>		Mlecz niski.
<i>Thymus Serpillum Romanum,</i>		Dzięcielnicá.
Szmer włoski.		
<i>Tunica,</i>		Gwoździki ogrodne.
<i>Tussilago,</i>		Podbiał.
<i>Valeriana, Pbu majus,</i>		Kozłek.
<i>Verbena,</i>		Koszyisko.
<i>Veronica,</i>		Przetącznik.
<i>Vinca perwinca,</i>		Bárwinek.
<i>Violaria,</i>		Fiałkowe liście.
<i>Virga aurea,</i>	vide	<i>Consolida Saracenic.</i>
<i>Vrtica,</i>		Pokrzywá.
<i>Vngula cabalina,</i>		Podbiał wielki.
<i>Volubilis,</i>		Powoy.
<i>Vsmea,</i>		Mech.
<i>Verbascus,</i>		Dziewánná.
<i>Vlmaria, Barba Capryna,</i>		Kozia brodá.

Náuki o krwi puszczániu.

To iest, opisánie żył do krwi puszczánia należá-
cych, z okolicznościami, y przestrogámi.

PRzez śródek czołá idzie żyłá, z ktorey krew
puszczána bywa ná zápalenie oczu, y płynie-
nie z nich, ná ból głowy, ná szaleństwo, ná trád
po twarzy.

Zy-

Zyły ná obudwu stronách skroni podle czoła, otwieráne bywáią ná bol w uszach, ná płynie nie máteryi ropisley z oczu.

W kącikách obudwu oczu, żyłki subtelne, otwieráne bywáią ná przeczyszczenie oczu, ná zátzymanie humorow, do nich spadájących, ná spędzenie bielmá, álbo inney skázy z oká, także ná wywrocenie, álbo nábrzmiáłość, y zápalenie powiek.

W obudwu uszach we wnątrz są żyłki subtelne, te otwieráne bywáią ná drzenie głowy, ná szum, y pisk w uszach, ná głuchotę niezástá rzáią.

Ná sámym końcu nosá żyłká otwierána bywa ná ociężáłość głowy, lecz rzadko iá u kogo znáć, przeto téż rzadko się tráfia otwieráć iá.

Dwie żyły zaráz zá uszýmá, otwieráne bywáią dla nábycia pámięci, dla oczyszczenia twarzy od wszelkich zmaz.

Zyły zostájące spodem ná wárgách, otwieráne bywáią piiawkámi ná wrzody, ult, y działel, ná spuchnienie, y opryszczenie onychże.

Zyły zostájące pod ięzykiem, *Vena ranina* zwáne, otwieráne bywáią ná bol zębów, y działel, ná kátar w głowie, ná wrzody w úsciech, ná zápalenie, y nábrzmiáłość gárdlá, ná Zábę pod ięzykiem, ná wszelkie áffekcye podniebienia, y gárdlá, służy osobliwie ná gorączkę wielką, zwlászczá gdy się dla słábości chorego krew z ręki púścić nie może.

Zy-

Zyły zostające pod brodą otwierane bywają piławkami, na ból w szczękach, na zbytnie świerzbienie, na fetor z nosa, na ból w pierśiach, na krosty po twarzy.

Zyły zostające pod pachami, *Balfores* zwane, gdyby kto kazał otworzyć, umarłby śmiejąc się.

Zyła główna *Cephalica* zwana, w obudwu rękach, leżąca nad Medyaną, y przy iunkturach u ręki pod wielkim palcem, otwierana bywa na ból głowy, na wielką chorobę, y na różne afekcye oczu.

Zyła zwana *Hepatica*, albo *Bazyliká*, zostająca niżej pod Medyaną, otwierana bywa na wszelkie afekcye wątroby, śledziony, na parcie w bokach. Obserwują niektórzy pilnie czas puszczania krwi z tej żyły, to jest, siódmego dnia Maja, trzymając iż pod ten czas upuszczona na wiele chorób skuteczna jest.

Zyła zwana *Medianna*, w pośrodku ręki w łokciu otwierana bywa, na afekcye w sercu, na Pleurę, na wątroby, y śledziony defektá, na ślinogorz, na gorączki, y na inne różne choroby.

Zyły nad samą kością udową na bokach z obu dwu stron, otwierane bywają na pryszczę po ciele, na biegunkę. *Sienteria* zwana.

Zyły w obudwu rękach zostające pod małym palcem zwane *Salvatelle*, otwierane bywają na żółtaczkę, na różne afekcye śledziony, na febrę, osobliwie kwartanny, na Hipokondryę, na Máciczne choroby, na nerek exulceracye, y zá-
pa-

palenie, w Melánocholicznych áffekcyách puszczać się ma z lewey ręki.

Zyły pod obiema kolánami zostájące ná bokách otwieráne bywáią ná ártetyczne choroby, wielce skutecznie, także ná ból w nerkách, y Lędźwiách.

Zyły w obudwu nogách pod kostkami zostájące, otwieráne bywáią kámiem cierpiącym, także Białogłowom ktore po porodzeniu nie dobrze expurgowane bywáią, y tym ktore nie są sposobne *ad concipiendum & retinendum semen*.

Zyły zostájące nád kostkami, *Sapheny* názwane, bywáią ná ból w Krzyżách, ná dycháwice, ná Scyátykę, ná gorączki, ná Szaleństwo, ná zátzymaną chorobę miesięczną, ná zápalenie, y ná-brzmiałość moszen, y ná wrzody rózne otwieráne.

Zyły w obudwu nogách zostájące pod wielkim pálcem, otwieráne bywáią ná rózne áffekcye oczu; y ná pomienione wzwyż defektá, záczyń gdy Sálenny nie znáć, może te otworzyć.

Zyły w obudwu nogách pod máłym pálcem otwieráne bywáią osobliwie ná koliczne áffekcye nie bez wielkiego skutku.

Zyły bárdzo subtelne, przy uszách zostájące, przecináne bywáią poprzek, ná ból zębów, tak skutecznie, że się już ból więcey nie wraca.

Zyły *in Orificio ani*, to jest, w pośládku zostájące, *Venæ Hemorroidales* zwáne, otwieráne bywáią piliawkámi, gdy świerzbiá, y gdy poná-brzmie-

brzmiewaia, otworzenie ich wielce skuteczne bywa na bol w krzyżach, na scyatykę, na wszelkie melancholiczne choroby z przyczyny śledziony pochodzące, też żyły wielom same dobrowolnie otwierac się zwykły co miesiac, y częścicy nie bez wielkiego pożytku w zdrowiu, gdy się zaś zbyt y często otwieraią, sprawuią puchlinę, y inne choroby trudne do leczenia.

Opisawszy dyspozycyą żył należących do puszczania krwi w różnych chorobach, daie się náuką, że żyły w rękach zostaiące, nie máią się tak bárdzo obserwowac w puszczaniu krwi, lecz według potrzeby z tey puszczac, która iest sposobnieysza do tego, rácyą daia tego tak Anatómistowie, iako y Medycy, iako *Vesacius Frimerosius*, to iest, że od wątroby idzie żyła wielka, którą *Cavam* názywaią, do wyższych części ciála, która od szyi dzieli się na dwa znaczne promienie, z których wychodzą inne mnieysze, iedne ściągające się do pierśi, drugie do pach, a na początku ręki, dzieli się na dwa promienie znaczne które názywaią *Cephalica*, y *Basilica*, od tych dwóch promieni wszystkie inne pochodzą, albo dziela się na małe promyczki, záczy z ktoreykolwiek puści się krew, iedenże effect sprawuie.

Obserwácye niektóre o krwi
puszczaniu.

K Rwi puszczanie, názywa się *Phlebotomia*, *venae sectio* &c. *Vena sectio Neroniana*, znaczy puszczanie.
Compend. Med. C

izczenie krwi z obudwu rąk, álbo nog wraz.

Arteriotomia, znaczy puszczanie krwi z ártérii to iest z pulsowych żył.

Do puszczania krwi, nayspofobniejszy iest czas, kiedy chorobá przymusza niecierpiąca od włoki dla niebezpieczeństwa ztąd następuiącego, odwłoczenie bowiem puszczania dla przeciwnychAspektow, wielom ruinę w zdrowiu przynosi, á pod czas y śmierć, iáko się tráfia w Pleurze, w Anginie, w Apoplexyi, w Málnách, w kolkách gwałtownych &c. Záczyń czyli dobry, czyli zły Aspekt, czyli Kwádrá, Now, álbo Pełnia, záfwsze tak we dnie, iák w nocy, tak ná czczo, iáko y poiedzeniu, gdy gwałtowna chorobá przymusza, bezpiecznie puścić się ma, tak o tym zgodna opinia biegleyszych Medykow, toż się ma rozumieć, y o lekárstwach purgujących. y womitoryách.

Czyli się godzi spać po krwi?

Wielu o tym Medykow zgodna opinia, że się niegodzi spać, częścią dla tego, żeby chory zasnawszy, weśnie ręką nie ruszył, z czego łatwo krew dobyć się może, y chorego uyść, częścią dla tego, że gdy po upuszczeniu krwi chory ośłabieie, potym zaśnie, żeby duchy ożywiájące, w ciele zostájące, we śnie wewnątrz zgromádzone, nagley iákiey áffekcyi nie spráwiły, czego wiele iest przykłądow.

Dzie-

*Dzieciom, Starym, y Białogłowom ciężárnym,
czyli się godzi krew puszczać?*

Dzieciom od pierwszego roku, aż do piątego, y daley, puszczać krwi nie godzi się, z tą iedną okolicznością, że ieżeli dziecko w czwartym, lub w piątym roku zostające krwistey komplexyi będzie, á chorobá iáka znaczna krwi upuszczenia wyciąga, bezpiecznie krew puścić może. Toż y w starych ludziách obserwowąć się ma.

Białogłowom ciężárnym, boiázliwi Medycy krwi puszczać zakázują, dla subtrakcyi álimentu płodowi, Rozumni zaś, gdy tego iest potrzebá, bezpiecznie puszczać każą, y owszem w innych Nącyách, y bez potrzeby dla łatwieyszego, y bezpiecznieyszego porodzenia, w szóstym, álbo w siódmym Mieściu puszczáją, iednąk trzebá w tym uwagi, ieżeli komplexya, y siły pozwaláją, co należy do rostopnego Medyká.

Osobliwe przestrogi.

Nayprzod w gorączkách wielkich, iáko w żoźnych, w Málnách, w powietrznych &c. zrazu zaráz, to iest pierwszych dni krew ma bydź upuszczona, w dalszym zaś terminie mieyscá nie ma, chybá z pod ięzyká.

Item. W gorączkách wewnętrznych, zástárzáłych, iáko Hektyce puszczána bydź nie ma.

Item. W gorączkách wielkich, w ktorých

szaleństwo przypada, bezpieczniey puścić krew z nogi.

Item. W dychawicy, w dusznościach, w katarze, gdy tego jest wielka potrzeba, bezpieczniey krew puścić z nogi, a niżeli z ręki.

Item. Ludziom słabey Komplexyi, Melancholikom, obstrukcyę cierpiącym, ostrożnie krew puszczana bydź ma.

Item. W puchlinie, w suchotach, puszczać się nie godzi.

Item. Dzieciom, ktore nie są sposobne do puszczenia krwi, piławki aplikować się zwykły na różnych miejscach, według potrzeby.

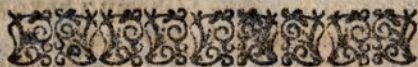
Opisanie powierzchownych części całego

Człowieka.

C apilli,	Włosy.
Vertex capitis, Sinciput,	Wierzch głowy.
Occiput,	Tył głowy.
Tempora,	Skronie.
Frons,	Czoło.
Facies,	Twarz.
Supercilia,	Wyższe powieki.
Palpebra superior,	Powieka nad okiem.
Cilia,	Włosy na samych powiekach.
Palpebra inferior immobilis,	Powieka niższa.
Oculorum canthi,	Kąciki w oczach, te które są przy nosie, nazywają się <i>Majores</i> , drugie od uszu <i>Minores</i> .
Nasus,	Nos.
	Ná-

<i>Nares,</i>	Dziurki w nosie.
<i>Globus,</i>	Koniec nosa.
<i>Columna,</i>	Chrzastka nos dzieląca wewnątrz.
<i>Malæ, Genæ,</i>	Jągody, albo lice.
<i>Bucca,</i>	Gęba pod jągodami.
<i>Labia,</i>	Wargi.
<i>Mentum,</i>	Brodą.
<i>Auris extrema.</i>	Ucho.
<i>Collum,</i>	Szyja.
<i>Cervix,</i>	Kark.
<i>Humeri, Axilla,</i>	Bárki albo ramię.
<i>Juguli,</i>	Dołki na barkách.
<i>Claves,</i>	Kości obojczykowe.
<i>Pectus, Thorax,</i>	Pierś.
<i>Mamma,</i>	Pierś poboczne.
<i>Papilla Mammarum,</i>	Cycki.
<i>Scrobiculus cordis,</i>	Dołek pod pierśią.
<i>Infimus venter,</i>	Zywot, albo brzuch.
<i>Epigastrium,</i>	Poboczne części wyższe.
<i>Hypocondria, præcordia,</i>	Słabizny nad udami.
<i>Umbilicus,</i>	Pępek.
<i>Fliæ,</i>	Kości udowe, albo uda,
w tym mieyscu zostają kieszki <i>Fliæ</i> nazwane,	
kiedy się rodzi <i>Fliæ passio</i> .	
<i>Pecton seu Pubes,</i>	Łono.
<i>Inguina,</i>	Słabizny z bokow łoná,
gdzie się Dymnice, y Ruptury rodzą.	
<i>Penis cum præputio,</i>	Członek naturalny.
<i>Scrotum,</i>	Moszná.
<i>Scapula,</i>	Łopátki.
	Dor-

Dorsum,	Grzbiet.
Spina dorsi,	Pacierz.
Subauxilla seu Ala,	Podpachy.
Gliber brachii,	Łokieć, to jest, iunktura
w łokciu.	
Lumbi, Renum regio,	Lędzwie ná bokách
krzyżow, gdzie nerki zostają.	
Femur,	Udo.
Nates,	Zádnie policzki.
Brachium,	Część ręki od rámienia do łokcia.
Cubitus,	Łokieć, to jest, część ręki idą-
ca od łokcia do dłoni.	
Metacarpus,	Mieysce, álbo iunktura
pod dłonią.	
Carpus, Vola, Palma,	Dłoń u ręki.
Digitti,	Pálce.
Genu,	Kolánq.
Tibia,	Zwierzchnia część nogi.
Sura,	Tylna część nogi, łyská názwana.
Tarsus seu Calx,	Piętá.
Poples,	Czáská ná kolánie.
Planta pedis,	Stopá.
Talus Malleolus,	Kostká nád stopą.
Digitti,	Pálce u nog.

TRAKTAT I.

O chorobách pierwszej części Ciąłá.

To iest:

Głowy, Oczu, Usu, Nosa, Twarzy, Ust, Pod-
niebienia, Języká, Gárdłá, Zębów,
Dziąseł &c.

O Boleniu Głowy.

DWoiáka przyczyná bólu głowy, iedná po-
wierzchnia iest, gdy się głowá rozpali z go-
rącą kłonecznego, álbo iaszego, z picia zbyre-
cznego, z uderzenia, z spadku, z turbácyi, z u-
trudzenia, z fetoru &c.

Wnętrzna zaś iest, gdy ze wewnętrznych po-
chodzi przyczyn, to iest álbo z żołądká, zle tra-
wiącego, álbo gdy w nim są iákie humory szko-
dliwe, iáko cholerá, flegmá, melánocholia, álbo z
wątroby zbytnio gorącey, álbo też oziębłey, ál-
bo z śledziony, lub zátwardziáley, lub nábrzmiá-
ley; álbo z áffekcyi nerek, álbo mácice, álbo z
wielkiey pełności humorow, álbo z gorákości,
lubo z ostrości krwi, álbo z pomiészania oney,
iáko bywa w gorączkách, oprócz tego bywa ból
głowy w różnych chorobách.

Znáki. Jezeli ból głowy pochodzi z żołąd-
ká, ná ten czas czuć w nim ból, álbo morzysko,
ciężkości, ściśkanie, nauzę.

Jeżeli z wątroby, czuć ciężkość w prawym boku, jeżeli zaś z śledziony, w lewym, jeżeli z przyczyny macice, w ten czas bol w ciemieniu, y w tyle, czasem ziębnienie, czasem strzykanie, rozpalenie wydaie się.

Jeżeli z kátaru, w ten czas głowá iák rozdepta, w uszach szum, oczy czerwone &c.

Jeżeli z pełności krwi, ná ten czas bol bywa w kárku, oczu czerwoność.

Jeżeli z pełności cholery, bol bywa ciężki z strzykaniem, co poznasz po urynie żółtey.

Jeżeli z flegmy zbytniey bol głowy, nie tak dokucza, flegmá z ust, z nosá dobywa się.

Jeżeli z melánochlii sny bywáią straszne, smutek, boiaźń, dzwonenie w uszach, szum &c.

Jeżeli z ostrości, álbo z subtelności krwi, ná ten czas z nosá rádá się dobywa.

Jeżeli z iákiey inšzey choroby, o tym będziesz miał náukę ná swoich mieyscach.

Rodzą się też w mozgu robacy, z kąd bol głowy bywa nieznośny, długi, y nieuleczony.

Czytałem o tym w kilku Autorách, osobliwie ieden z nich opisuie, że człowiek pewny miał zwyczaj wachać często ziółká Bazyliki, z tego wachania urodził się robak ná wierzchu mozgu, gdy bol nieznośny we dnie, y w nocy cierpiał, ktoremu żadne leki niepomagały, událi się Medycy do oštátniego sposobu, to iest, do otwarcia głowy, gdy to uczynili, náleżli robaká żywego. Lecz y w Krákovie nie dawno Zakon-

ni-

nicá pewna, nieznosny bol głowy cierpiála, opu-
szczona od Medyków, udála się z płaczem ná
Modlitwę do pewnego Świętego. gdy Krzyżem
długo ná Modlitwie ležála, zábráło się iey ná ki-
chánie, podniolála się, kichnělá, krew się iey z no-
sá rzucilála, zá ktorą wypadł gwałtownie robak
biały, podobny owemu co drzewo toczy, odtąd
wolna od bolu głowy zostála.

Sposob do leczenia bolu Głowy, y innych áffekcyi.

Nayprzod uważyć pilnie, z iákiey przyczyny
bol głowy pochodzi, ktory przez náleżyte
sposoby oddalić potrzebá.

Jeżeli z powierzchney przyczyny, łatwo y
prędko uleczyć się może, ieżeli ze wnętrzney,
trudniey; ná to podáią się sposoby, tak w pospo-
litości, iáko y w szczegulności.

*Ná rozpalenie, y bol głowy, z iákieykolwiek
przyczyny.*

WEs Ruty świežey, rozwierć, roszczyń octem
winnym. przyday białek od iáíá, soli szczy-
ptę. zmiešzay, rozłósz między chustę obłóž głowę.
Jtem. Weś iáder z kostek brzoškwiniowych,
Migdałowych, nasienia kopru włoskiego, máku,
stłucz wszystko w mozdżierzu, roštworz wodką
Bzową, álbo z koszyšká, álbo Rožáná, přecedž
wyciśnii, przyday octu winnego, soli, álbo sále-
try troché, Kámfory troché, maczay w tym chu-
sty, okładay głowę, co raz maczáiac iák oschnie.

Item. Liście podrożnikowe ztłukszy świeże, rozłożyć ná chuście, y głowę obłożyć.

Ná bol Głowy w gorączce.

WEs wodki rozáney, białek iáíowy, Háłunu trochę, octu winnego ile potrzebá, zmieszay, zmaczawszy chustkę oblož głowę powtarzay maczanie.

Jeżeli bol głowy będzie z uderzenia, álbo z spadku, trzebá w tym rády Cyruliká, żeby pod odbitą skórą krew spieczona w ropę się nie obrocila.

Jeżeli z niestrawności, álbo z pełności żołądká, służą purgánsa, álbo vomitoria, jeżeli choroby ma sposobność do nich.

Jeżeli z fermentácii zbytney w żołądku, z humorow meláncholicznych, z ściągájących się do niego, służyć będą *Absorbentia*, iáko *Oculi Cancr. Antim. diaph. terra sigillata*, przytym y purgánsa.

Jeżeli z piánáństwa bol głowy pochodzi, naylepiey się dyetą zabáwić, máiac to pospolicie w zwyczajú, że klin klinem wybijaia, czym sobie z nienaglá życia umniejszaia.

Jeżeli też bol głowy pochodzi z márice,

Ná to máia bábyswe, rozne táiemnice.

Jeżeli z pełności humorow w ciele, trzebá się purgowác.

Jeżeli z ostrości, álbo rzadkości oney, trzebá się purgowác, ná poty brác, także puścić ia, jeżeli tego była potrzebá. Je-

Jeżeli z gorącości, albo z oziębienia, albo z zátwardzenia wątroby, lubo też śledżiony nie-
spodobności, o tym będziesz miał ná swoich
miejscách.

Ná wśelki bol głowy: Wodká doświadczona
z Kofzyšká wypalona, záżywáiąc iey po kwáter-
ce codzien, przydáiąc do niey kwásney wodki
po kilká kropel.

*Ná bol głowy w tyle, w którym się zda
iákoby się co przelewáło:*

WEs Burfztynu tártego, násyyp w worek, prze-
szyi, wes pieprzu dlugiego, przetłucz, náley
gorzałki dobrej, niech moknie przez noc, tą go-
rzałką skrapiay często worek, y przykładay
w tyl głowy.

Jtem. Ná bol głowy:

WEs Celidonii, Mácierzanki, kwiátu Rumian-
kowego, zwierć, rośtworz winem, przykła-
day ciepło.

Ná sum w głowie, y łupánie.

WEs Bobku ziarn 30. Kminu polnego garść,
Kopru włoskiego łyszke, kwiátu Rumianko-
wego garść, ztlukşy zpołem rozczyń winem,
zgrzawşy, tyl głowy okładay.

Ná strzykánie w głowie.

WEs Jáłowcu garść, Bobku garść, Pioşunu puł
garści, ztlukşy rozmać winem, okładay tyl
głowy.

*Jtem. Uwarz grámatkę z piwá, z chlebá,
przy-*

przyley octu trochę, przyday kwiátu Bzowego, przypraż, odiawşzy od ognia, trzymay głowę nad parą, żeby się pociła.

Prošek głowę purguiący.

R. Pulv. Sena pp. cum diagr. 1. Scrup. Spetier Caricofsin Scrup. 1. Olei Anisi gut. 5.

Pigułki głowne.

R. Extr. Cathol. gr. 15. Resin. Jalap. Diagr. Sulph. añ gr. 5 Extr. Elkeb. nigri q. S. f. p. ná raz Elixir. Propr. f. p.

Gdy komu (od bolu głowy) zda się iákoby się rozstąpić miała.

WYciśnij sok z Bluszczu ziemnego, przyday do niego oliwy, octu, nacieray nim nozdrzą często.

Ná bol głowy ustáwiczny, y ná Kátar şpadájący często ná pierśi, rzecz doświadczona.

UCzynić Kauteryą od wierzchu głowy, tám gdzie się kości şpaiáią, to şpoienie zowie się Sutura coronalis.

Pigułki ná wşelki bol głowy.

R. Mass. Pill. d. Succin. Crat. gr. 15. Resina Jalap. zart. vitr. añ gr. 7. Castore gr. 5. cum Elix. Propr. f. m. ná raz, powtarzác ie kiedy potrzebá.

Item. R. Extr. Cathol. gr. 12. Mercur. dulc. gr. 10. diagr. gr. 7. Mastix Camphor. añ gr. 3. f. pill. ná raz.

Oprocz tego pomocne są Vesicatoria, krwie pu-

puszczanie z cefálikí, także z żyły która idzie przez czoło, *Arteriotomia* báińki z piawkámi. *Enemy* wielce skuteczne, kauterye. *Hemorroidow* otworzenie, wielom pomaga, frykcye, czego wiedzieć kędy záżyć, y inſze rózne áppliká-cye, które dla krotkoſci opuszczam.

O KATARZE.

ZKąd ſię humory Kátárowe rodzą, róſnych Autorow róſne ſą opinie, á poſpolicie tá, że z otwártego żołądká wapory do głowy iáko z á-
lembiká idą, które obracáią ſię w máterya grubą Kátárową, co nie ieſt rzecz prawdziwa, dla wielu przyczyn, które wypisuiąc wieleby mieyſcá zábrały, formálna przyczyná Kátáru ieſt, *Succus alimentarius* zbytni, (*per venas jugulares, & carotides arterias*) náturá lubo rzecz dobrą, y pożyteczną, ále zbytnią oddala, z czego rodzą ſię Kátárowe humory, oprocz tego, wiele ieſt tákich, ktorzy z náтуры podlegli ſą Kátárom, także y ci, co ſą złego temperámentu, álbó zimnego, álbó zbyt gorącego, przyrodzenia, także ktorzy żołądek máią ſłáby, do trawienia nieſpoſobny, także y owi, co ſię ſedentáryą bawią, także rodzą ſię Kátáry z pełnoſci humorow. á oſobliwie Flegmy, Meláńcholii, także cholery, z kąd przez káſzel odchodzi máterya pod czás ſłona, kwásna, gorzka, żółtáwa, zielona, pochodzi także z gorácoſci, y wilgotnoſci wątroby, także z zbytnich turbácyi, myſli, piáńſtwá, z náziąbienia głowy,

z ma-

z maczánia, z fetorow, z bránia częstego tábá-
ki &c.

Ná rózne części ciáľá z pľywa humor Kátá-
rowy to iest ná pierśi. czym spráwuie kášel, du-
szność, mowy zmienienie, á gdy często tego by-
wa, ile máterya ostrá, zieloná, wpráwia w sucho-
ty, á czásém tákże spráwuie pleurę, dycháwicę,
krwiá plucie &c. Gdy spadá do żoľádká, tłumiąc
w nim fermentácyá, czyni nie sposobność do tra-
wienia, álbo reż wznieca zbytniá fermentácyá,
zkáď bywa ápetytu strácenie, pełnosť wielká
w żoľádku, iákby się naylepicy náiadł, Zgágá,
sposobność do womitow &c. Gdy spadá do no-
śá, zátyká go, zkáď ciężki oddech. Gdy spľy-
wa do uśt, dziáśľá nábrzmiewáia, á gdy zbytnio
ostrá máterya bęďzie, trawi ie, y niśczy, spľy-
wa y do zębow, subtelny ostrý humor *Lymphati-
cus* spráwuie bole w nich nieznosné, w kráďnie
się y do oczu, w ktorych spráwuie zápalenia,
pľynienie łez, záwieránie máterya grubá, záćmie-
nie &c. Spadá y do uszu, kędy spráwuie szumy,
dzwonienia, piśk, bębnienia, zátkánie, tákże śłuch
odeymie. Spľywa tenże humor *Lymphaticus* do
kárkú, do junktur, do łopátek; do nog, do rák;
spráwuie w nich nieznosné bole, czásém z zápa-
leniem, czásém bez niego, náksztáľ Podáгры,
álbo Chiráгры, tenże humor Kátárowy, subtel-
ny y ostrý wpráwia w goráczki, ostrościá swojá
mięśzáiąc krew.

*Sposoby do leczenia Kátaru, y chorob
z niego pochodzących.*

NAyprzod Kátar pozbywa się przez poty, przez purgánsę, przez Enemy, przez ápplikacye powierzchowne, przez kurzenia, przez dyetę, przez ágítacyą, iákoż ludzie pracowici nie znáią Kátáru.

Co się tycze purgánsow, z temi trzebá ostro-
żnie, áby máterya grubo z głowy zá wzięciem
lekárstwá, nagle ná pierśi nie opadła, osobliwie
w ten czas, kiedy suchy bywa Kátar, gdy záś by-
wa wilgotny, że flágma łatwie, lubo iey wiele
odchodzi, może beśpiecznie dáć lekárstwo, ná
co służą trunki purgujące z Senesu, *cum Rabarba-
ro, Agarico, Mánná*, służą też dobrze *pill. de Suc-
cino Crat.* co dzień ich záżywáiąc, ná noc przed
wieczerzą, álbo *R. Mass. Pill. de Succ. Crat. Scrup.*
1. Resin. Falap. gr. 5. Diagr. Sulph. g. 3. Trochisc.
Alchan. Castor. aũ gr. 2. Ol. Succin. gr. 5. f. p. ná raz.

Item. Mánnę Kálábrynę rospuść wodką Hif-
sopową, przecedź, przyday Syropu rozánego,
zmiészay, day ciepło wypić.

Item ná Káśel, y ciężkość w pierśiach.

UWarz káśze ięczmienney rzadko, pezecedź,
przyday miodu czystego ile potrzebá, niech
chory tego często záżywa po łyszce.

Komu Kátar nos záváli.

NAskrob ćwikły świeżey, wyciśnii, fok náley
ná dłoń, sarknii w nos, też ćwikłę pokrá-
ia-

iawszy w tálarki, przyłożyć ná skronie, y czoło.
Item. Proszek kicháiący skuteczny iest.

*Ná strzykánie w skroniách,
 y gúziękołwiek.*

WEs Wodki Krolowy Węgierskiej, włoż
 w nią Kámfory, żeby się rostopiłá, maczay
 w tym chustki przykładay ná mieyscá boleiące,
 możesz przydać y *Opium*. Służą ná to y mátera-
 cyki z ziół zágrzewájących, iáko to *Serpill. Be-*
tonica, Chamomilla, Melliloti, ktore zászywszy w
 worek skrapiai winem, upráżywszy ná ponewce
 przykładay, tám osobliwie służą gdzie nie mász
 zápalenia.

Ná zácmmienie głosu z Kátáru.

WEs Mánnny Kálábryny łotow dwa, roztworz
 przy ogniu z Wodką Rożaná, precedź,
 przyday foku Lukrecyowego, tłuczonego puł
 łotá, Cukru lodowátého ízárego cztery łoty,
 zmięszay przy ogniu, niech tego chory záżywa
 po łyszce.

Item. Weś proszku z Kubebow ćwierć łó-
 tá, zmięszay z wodą w ktorey Lukrecya wrzálá,
 day choremu wypić, powtorz ieżeli trzebá. Je-
 żeli z zimney przyczyny, weś winá garnuszek,
 wsyp weń Cytwaru tłuczonego łyszke, Cukru
 lodowátého co potrzebá, nákryi pokrywką niech
 upre przy ogniu, tego po łyszce iáko nacycie-
 pley záżyway.

Jeżeli

Jeżeli káffel, y oddech cieſki.

WEś Olbrotu ćwierć łotá, Burſztynu miálko tártego, Siárki ſubtelnie utártey, oboygá po puł ćwierci łotá, Cukru lodowátogo dwa łoty, zmięſzay, day choremu w ciepłym piwie.

Item. Proſzek z mirrhy, z żółtkiem iáiowym miękko uwarzonym zmięſzawſzy, day choremu.

Proſzek do kádzenia ná Kátar.

WEś Szałwii. Máieranu, Rozmárynu, wſzyſtkiego po ſzczypcie, Gwoździów, Cynámonu, po puł łotá, Burſztynu, Storáxu, drzewá Aloeſowego, Kádźidlá po puł łotá. Ziołá drobno pokray, inſze rzeczy zgrubá potłucz, ſyp po ſzczypcie ná węgle, głowę nád dym náchyl; inſi ſuczywem kurzą ſię. Krwi puſzczanie w kátárze ieſt póderyżane, lecz nie záuſze, gdy ſą pierſi ſciśnione, mowá zmieniona, káffel ſuchy, dla zgęſley flegmy, ná ten czas wſtrzymać ſię od krwi, gdy zaś káffel wilgotny, pierſi nie oſchłe, oddech wolny, á przytym gorączká, y rozbieranie po koſciách, może krew puſcić, aby co inſzego gorſzego zá tym nie nápadło. Enemy w Kátárze ſą pożyteczne, także poty, lubo dobrowolne, lubo ſpráwione, wzięciem ná nie.

Jeżeli Kátar będzie z pełnoſci humorow, te arzebá wyprowadzić przez purgáńſe, przez poty; ieżeli z oſtroſci krwi, także ſłużą purgáńſe y puſzczenie oney; ieżeli z gorącey, y wilgotney

watrobę, o tym będziesz miał na swoim miejscu; jeżeli z powierzchney iakiey przyczyny, światło się uspokoi, y sam przez się.

*Pigułki wszelki Flux z głowy spadający,
zatrzymywające.*

R. *Mass. Pill. d. Cynogl. Scrup. 1. Laudan. Opiat. gr. 1. Succ. Liquir. solut. Scrup. 2. f. m.* na raz brać po dwie Pigułek, idąc spać.

Bárwinek w winie wárzony przycukrowawszy piąc polewkę z niego, jest doświadczony na Kátar.

Ná Kátar słony spływający.

R. *Succi Liquir. drach. 2. Aloelotæ dr 1. Mass. Pill. d. Cynoglos drach. S. cum Syrop. Viol. f. m.* na raz brać po pięć pigułek małych idąc spać, kto zaś jest podległy ustawicznemu Kátarowi, ten niech sobie każe otworzyć Kauteryą w ręce, albo w nodze.

Ná spadający humor Kátarowy ostry, gorący do różnych części ciała, służą fomentacye. smárowania, frykacye, bąńki suche, albo z piawkami, pryszczce, plastry &c.

Item. Extrákt z tabáki znacznie wyciąga humory Kátarowe, zrobiwszy z niego pigułkę, trzymać na języku, śliny połykać nie potrzebá, bo by były womity; máią drudzy zwyczaj tabákę. czyli tuteń gryść, wielom to pomaga, inszym bárdziej szkodzi, osobliwie kto do niego niezwyčajny, insi kurzą, y wiele plują, przez co pozbywá-

waią wiele flegmy, y zbytniey wilgotności.

Item ná cieřskoř w pierřách.

Czosnek upiec w zarzewiu, roztárszy go, przyłóżyć ná pierři.

O CHOROBACH USZU.

Różne są choroby Uszu, nayprzod z zápalenia w uszách z bolem, y strzykáním, ktore się czásem w wrzod obraca, to zápalenie zowie się *Pblegmone*. 2. Płynienie z uszu máteryi ropistej różnego koloru, á czásem samey krwi czarney, y subtelney. Dzieciom się to nayczęściey przytráfia. 3. Robaki w uszách. 4. Bolenie uszu, ktore się *Otalgia* zowie. 5. Szum, dzwonienie, pisk, bębnienie, świstanie. 6. Głuchotá.

Sposob do leczenia.

Zápalenie w uszách ieżeli znaczne będzie, rozrywa się bąnkami, zá uszami stánowionemi, krwi upuszczeniem, purgánssem, przytym dla utemperowania zápalenia, weř mleká białogłowskię, y białek iáiowy, ubiy wraz, maczay w tym Báwełnę, wkładay w uszy, álbo w máści Topolowey umaczać Báwełnę, y wkładać, lub w Oleyku fiałkowym, álbo *Desper. ran*.

Item. Woreczki z ziół chłódzających, y odmiękczájących dobrze, náprzykład weř fiałkowego liřcia, Slazu, Podrořniku, nasienia lniánego, *Fenum Grecum*, warż w mleku, przykładay ná u-

cho, ieżeliby się ná wrzod zbierało, uczyní Kátáplásmę z cybule pieczoney, z Fig. y sádłá.

Ná płynienie z uszu ropy, y krwi.

TRzebá brác purgánsę główne, Dzieciom lepiey dopuścić, áby odchodziło, gdyż wiele przez to chorob głównych pozbywáią, ieżeliby się w uchu zpiekáła máterya, wpuszczác Oleiek Migdałowy ciepło, álbo zióła odmiękczájące: iáko Slaz, Rumienek, Nostrzeg &c. wárząc, pá-rę przez liiek w ucho puszczác.

Ná Robaki w uchu.

WEs sádłá nie słonego troche, przyday *Mercurii dulcis* bárdzo máło, Báwełnę w tym uwaláwszy, w ucho puść.

Item. Aloe z sokiem rzodkwiánym zmięszáne wpuszczay w ucho.

Item. Ser młody niesłony przyłożyć do uchá wynidá do niego.

Ná bolenie uszu.

WEs liścia świeżego tábáczanego, zetrzyi, włoż w ucho, álbo suche odwilżywszy.

Item. Rzecz doświadczona. Weś Oleyku Fiałkowego 4. łoty, z Migdałow gorzkich 3. łoty. Winá kwáterkę, kostek ktore się znáyduią pod uszymá w prosięcey główce nro 30. warz to społem áż wino wywre, smáruy tym w uszách, y około nich. Jeżeli z gorącey przyczyny, weś Oleyku Fiałkowego trzy ćwierci łotá, száfránu szczyptę máłą, żółtkow iáíowych trzy, zmięszá-
wszy

wfzy wraz dobrze, smáruy w uszach, y w około.

Ná cieſki ból w uszach.

WEś mleká, Oleyku Rożánego, białku iáio-
wego, po trzy ćwierci łotá, przyday *Opię*
gran trzy, zmieſzay, wpuszczay w ucho.

Ná piſzczenie, Szumienie,

Dżwonienie.

WEś Pioletu garść, warz w mleku, odiawfzy
od ognia puszczay parę w uszy przez liiek.
potým záraz záwináwfzy trochę pizma w Báweł-
ną wetchniy w uszy.

Item. Z ociu wrzácego párá w uszy puszczá-
na szumienie, piſk oddala, y ſłuch nápráwia.

Item. Chleb z piecá gorácy roſkroiwfzy
zlać go gorzałką dobrą, y przez chuſty przyło-
żyć ná uszy.

Item. Czopek z rzodkwi zrobiwfzy, námo-
czyć w gorzałce, kłaść w uszy.

Item. Knotek z fleytuchá zrobiwfzy, nápu-
ścić go Oleykiem kminkowym, álbo hányſzko-
wym, wkładać w uszy, y zá uſzymá nácieráć kto-
rym z nich.

Ná Głuchotę.

SOk Rzodkwiány ciepło w ucho wpuszczáiąc
pomaga.

Item. Tłuſtość Węgorzowa, także kreto-
wa, Oleiek z Migdałow gorzkich, Wężowe fá-
dło wpuszczay w uszy, ſłuch nápráwiaie.

Item. Cybulę wydrożyć, nápełnić ją gorzał-

ką, upiec w zarzewiu, sok z niey wycisnąć, y w uszy kroplami ciepło wpuszczay.

Item. Essencya z żółci człowieczey *per Spirit. vini* wyciągniona, iest doświadczona.

Item. Żółć kuropátwia iest także doświadczona, wpuszczając ją w uszy; Y owfzem każda żółć iest dobra ná słuch, á osobliwie Pstrągowa, Węgorzowa, Ząięcza, Krucza, ieszcze lepiej pomaga essencya z nich wyciągniona, także wódka z mrowek, y miodu wypalona iest dobra.

Item. Weś Coloquintidy, Aloesu, Euphorbii po puł lotá, ná proch subtelny stárszy, zmieszay z żółcią krowią, porob kołaczki, ususz ie, roztwarzay sokiem Rzodkwianym, wpuszczay w ucho ciepło.

Item. Chleb pieczony z Kminem, z Bobkiem, z Jáłowcem, z Gałką Muszkátową, z piecá prosto gorący ná dwoie roskroić, y przez chustkę przyłożyć ná uszy.

Item. Ná węgle rzucąć gwoźdźiki kramne, dym w ucho przez liiek wpuszczay. potym záraz w puścić w ucho Oleiek z migdałow gorzkich z Oleykiem Ruciánym zmieszawszy.

Item. Weś Cebulę wielką, wydroż ją, nákládz w nią Rad. Cyperiod. Bobku, Hányfszku, Kminu kramnego, Bobrowego stroiu, wszystko potrosze, utrzyi wszystko subtelno, przyday Oleyku Ruciánego ile potrzebá, zaszpuntuy, włóż w żarzowie żeby się upiekła, wycisniy potym sok, ktory kroplami w uszy puszczay.

Item.

Item. Oleyki słuch nápráwuiące są różne, osobliwie Rozmárynowy, Máierancowy, Szálwiio-
wy, koprowy, z kopru włoskiego, Gwozdzi-
kowy, z wosku &c. Te Oleyki mają bydz dystrylo-
wane, iednak nie trzebá ich w uszy wpuszczáć
ále tylko Báwełnę troškę nápušciwszy kłásć w
nie. Zybét také słuch nápráwia, Báwełnę nim
nápušciwszy w ucho kłásć.

Item. Námoc z gorzałce korzenia ciemie-
rzyce czarney, tę gorzałkę wpuszczay w ucho
kroplámi ciepło.

Item. Sok z Bluszczu ziemnego wycyszczony
w uszy ciepło puszczoney pomaga, ieszcze le-
piey gdy go z mocnym winem wpoł zmiészasz.

Item. Jayká mrowcze wraz z cebulą ztárszy
sok wycisnąć, który w uszy wpuszczáć, iest rzecz
pewna ná głuchotę, y záštarzála.

Item. Pizmo w Báwełnę wmiészáne kładąc
w uszy, słuch przywraca.

Oprocz powierzchynych áplikácii, trzebá
też lekárstwá bráć purguiące, dla ściágnienia
humorow z głowy, ktore są przyczyną štráco-
nego słuchu. Záštarzála záš głuchotá uleczona
bydz nie może.

Wrzody zá usymá, Parrotides názwane.

CZásem są niebešpieczne, więc zrázu zaráz ie-
želiby się wydály z zápaleniem, trzebá krew
pušćić, plastry kłásć chłodzáce, y odmiękczája-
ce, iáko *Mollificans Venetorum, de achilon simpl.* álbo

cam gum. Criticum Diasulphur. Rulandi, także Oleiek Gwaiakowy osobliwie służy, smarując nim.

Ná Ropę płynącą.

OCet, miód, Oleiek Rożány, zmieszay w kupę, ciepło w ucho wpuszczay.

Item. Weś kobyli mięty, Bukwice, Máieranu, warz to wszystko w mleku, y párę przez liiek z tego wpuszczay, wrzaco od ognia odiawszy; ropá rá pospolicie odchodzi z wrzodu wnętrznego, te wrzody często się dzieciom trąfią, lecz y podeszłym, które gdy się głęboko poczynają, że się máterya wewnątrz obroci, często zaduszaia; gdy máterya odchodzi gęsta zbyt smrodliwa, uczyn dekokcyą z Sánty, z Piołunu, z wierzchołkow Centuryi, korzenia Selerowego, przecedziwszy, przyday trochę *Ungu. Egyptiaci*, wpuszczay w ucho ciepło. Często przytráfia się też, że w ucho co wpádnie, iáko to kóstká z iągody, álbo co innego, gdy głęboko zápádnie, trzebá ostrożnie dobywáć, sposób naylepszy ten, koniec drotá obwináć dobrze chustką cienką, nápuścić Terpentyną, álbo czym bárdzo lipkim (wpuściwszy wprzód w ucho ciepłey Oliwy, żeby tylko kóstkę obeśzła w około) przythnąć do niey drot nápuszczony, iák przylgnie do niego, pomáluśku ciągnąć, kichánie także pobudzić, zá którym pod čás dobrowolnie wypádnie rzecz z uchá: kicháiąc, trzebá ustá, y nos ręką zátkać. Wycho-
dzi też pod čás krew z uchá z uderzenia, z spad-
ku

ku, álbo zmocowánia się, to krwie plynienie, nie ma bydz zátřymáne, áz sámó uřtánie. Ježeliby záś dlugo trwáło, trzebá krew puřcić. Báńki ná řopátkách řtáwić. Niekiedy teź wodniřty humor dzieciom z uřzek plynie, co im bywa ná zdrowie, y gdy się zátřyma, że dořkonále nie odecydzie, wpráwia w cięřzkie choroby.

O CHOROBACH NOSA.

Pierwsza chorobá Nořa; zowie się *Ozena*, to ieřt wrzod zgniły, y řmrodliwy, w nořie. 2. Zapalenie nořa, ktore się zowie *Erysipelas*. 3. *Carcinoma*, álbo *Noli me tangere*, álbo *Tentigo*; Znáki řa te. Nayprzod krotká pod nořem, álbo náksztařt brodawki guzik popieláty řwierzbiácy, ktory drápiácy, y trzác řlini się, potym oboie wárgi krotkámi obřypuie, y w krotkim czářie one přuie, ták dálece, że gniá, zkáď się rodzi *Cancer*, ktory nos, oczy, y cáłá twarz, náwet y podniebienie tráwiácy, czřeká morzy. 4. *Polipus Sarcoma*, řa te excreřcencye ciáła, (ktore dziwym mięřem zowia) w nořie *Polipus* rodzi się přy końcu nořa, a *Sarcoma* wyřzey w nořie. 5. řmrod z nořa.

Sposoby do leczenia.

NA *Ozenę*, wprzod ciáło dobrze przepurgowáwřzy áplikácye czynić czyřzczácy, á potym goiácy. Czyřzczácy řa te, nayprzod wodká Bábczána, w ktorey trochę rořpuřcić *Mercuriũ dulcis*.

Item. Weś miodku Rożanego puł łotá, Siárki surowey, ktora się nazywa *Sulphur vivum*, Háłunu, Gryszpanu, wszytkiego po ćwierci łotá, psiego łáyná, wierzchołkow Sáwiny, oboygá po puł ćwierci łotá, Kwiatu Świętego Janá ziele, Rozmárynu, Ruty, Bábkí, Szafwii, Poleiu, wszytkiego po puł garści, wszytko potłukszy, y pokráiawszy, warz w kwarcie winá, żeby ná pálec uwrzáło, przecedź, wyciśniy, dopiero wsyp Gryszpan tárty, maczay w tym chusteczkę, dotykay wrzodu często, á zázwsze ciepłą dekokcyą. Służy tá dekokcyá ná wiele innych chorob, to iest, rózne wrzody zgniele, trudne do leczenia, ná owrzedzenie podniebienia, iężyczká, ná Szkorbot. Goiące záz rzeczy są te, weś *Mirrhy*, kádźidlá, po pułtory ćwierci łotá, warz to w winie, przylawszy trochę octu, maczay w tym chusteczki, y przykładay często, przytym z zápalonego wosku Hiszpáńskiego dym chory niech często wácha.

Ná zápalenie, y czerwoność Nosá.

Dobra iest Másc Topolowa, *Refrigerans Galeni*, *Ung. Rubrum Camphor*, *Oleum de spermate*, Wodká Bábczána, *cum Saccharo Saturni*, y z Kámforą zmięszána, Másc Noremberska &c.

*Ná Wrzod iádowity Carcinoma
názwany.*

WEs Arszeniku, y Sáletry rowne części, ztárszy subtelno ná proch, rospuść w tyglu, strze-

Arzegac się dymu dla zarázy, iák oſtygnie, wyimii, przyday znowu Sáletry inſzey, tyle ile Arſzeni-ku, zetrzyi, y roſpuſć w tyglu iáko y pierwey. toż uczyni y trzeci raz utárſzy, połoſz ná kámie-niu w piwnicy, áby ſię roztopił od wilgoci, kto-ry ſchoway od potrzeby. Spofob záżywania tá-ki. Weſ wodki Bábczáney, co chceſz, wpuſć w nią tego likworu trochę, puſć ná ięzyk, ieżeli nie ieſt bárdzo oſtra, álbo máło co czuć: przyley trochę więcey, tą wodką zákrapiaj Wrzod; By-wáią *Carcinomata* ná inſzych mieyſcách ciála, kto-re ieżeli ſą otwárte, záżyway tego likworu, ie-żeli nie, nie tykaj ich.

Ná Polipum, y Sarcóma.

PRzepurgowawſzy dobrze chorego, przykładać rzeczy trawiące, iáko *Mercurium præcipitatum*, mieſzáiąc z iákim *unguentum*, náprzykład *de altez Sarcóma*: że bywa wyżey w noſie; zrobić czopek z Gencyány, námázywać koniec máſcią, y wpuſzcząć w nos. Smrod z noſa pochodzi, álbo z żo-łádká, ták iáko y z uſt, álbo y z głowy, z máte-ryi Kátárowey záſtárzáley, y ſmrodliwey, álbo z płuc owrzedzenia, y gnicia, iáko ſię tráfia w ſu-chootách, co trzebá pilnie uważać, dobra rzecz ieſt záżywać częſto Oleyku Gwoździkowego, Muſzkátowego, Cynámonowego, gdy z głowy pochodzi, ieżeli z inſzey przyczyny, ináczey le-czyć potrzebá, o czym będzieſz miał ná ſwoich mieyſcách.

WEs wody, w ktorey ięczmien wrzał puł kwarty, przyday miodku Rożanego trzy łyty, sarkay w nos ciepło często.

Item. Ná smrod z Nosá. Weś Centurył mnieyszey wierzchołkow, y miętki kámienney zárowno, warz w winie, sarkay w nos często, zástárzála áffekcyá nie móże byđz uleczonea.

O CHOROBACH OCZU.

Plerwsza jest *Ophtalmia*, lubo to jest pospolita denominácya wšzystkich Chorob Oczu, jednák wšanie znaczy zápalenie powierzchynnych błonek Oczu, to jest, *Adnara* y *Conjunctiva*, á czásem *Cornea*. 2. Jęczyk ná powiece zowie się *Hordetolum*; 3. Wypádnienie Oká, zowie się *Prociidentia oculi*. 4. Mákuły, y krostki ná Oku. 5. Fiśtulá w oku. 6. Mglá záście Oká, zowie się *Nebula Ungula*, seu *Unguis*, to jest, záście oká od ká-
ra więkšzego, błonką żyłowátą nákształt strzał-
ki, czásem aż do źrzenice. 7. *Pannus*, to jest zá-
ście oká całego czerwóną błonką. 8. *Suffusio*, *Hypopissis*, *Catharacla*, to jest ztwardnienie hamoru
lipkiego, ktory Oko zákrywa, pod čás źrzeni-
cę, pod čás część oká, co pospolicie zowią
Bielmem; Druga *Suffusio*, zowie się *Spuria*, ktora
obie oczy zácmiewa. y zda się, że Muszki, Komo-
ry latáją, rózne się kolory pokázują. 9. *Sugilla-
tio*, to jest mákuły krwáwe ná oku, ná błonkách,
ktore się zowią *Adnata* & *Cornea*. 10. *Strabismus*.

to jest zyzowatość, 11. Párálisz w Oku. 12. Zaciemnienie wzroku, zowie się *Caligo*, *Amatrosis*, *Gutta Serena*. 13. Rozerwanie źrzenice. 14. *Pblistema*, to jest krosteczki, albo pryszczki boleiące na błonie, które *Corneam* zowią. 15. *Carcinoma*, to jest káncer w oku. 16. *Epiphora*, to jest łez plynienie.

*Sposoby do leczenia, ták w pospolitości,
iáko w osobności.*

NAyprzed zyzowatość żadną miarą uleczona bydz nie może, w dzieciách iednak świeżo urodzonych może, temi sposobámi, zrobić Mąszkárkę z dziurkami na oczy, które máią bydz prosto oczu wyrobione, tę Mąszkárkę ząwśze kłásć na twarz, żeby dziecie owemi dziurkami prosto pátrzało, czym się wzrok zyzowaty wyprostuie, miásto Mąszkárki może z płotną kłitonego zrobić nakrycie, na sáme oczy, dziurki w nim porobiwszy. Drugi sposób jest ten, dziecie z kolebką mieć w mięszkaniu ciemnym, y na przeciwną stronę zyzowatości postáwić światło w láterni, na które dziecie ząwśze pátrząc, odwroci wzrok zyzowaty.

Párálizem oko rzadko sámo bywa zaráżone, ále oraz z częścią ciáła, iáko gdy puł głowy zarázi. Gdy zaś oko Párálisz zarázi, (lubo się rzadko tráfia) rzadko bywa uleczone, ieżeli zaś oraz z inszą częścią; ták się leczy iáko y Párálisz, o którym będziesz miał niżej.

Słá-

Słabość wzroku, zaćmienie, także *Gutta Serena*, pochodzi z ściśłości, albo z pozatykania Nerwow widzeniu służących, które się zowią *Nervi opici*, *Gutta Serena*, jest iásna ślepotá, to iest wzrok czysty, nic niewidzący; ná te choroby służą purgánsé częste, Frykácye, Wesykátorya, Kauterye, zawłoká ná szyi; oprócz tego, y Swieczki ziele w winie, albo w piwie moczyć, y to piwo, albo wino pić często, albo Sol z tego ziele (sposobem Aptekárskim wyciągniona) zázwie z potráwami, lepiej z rosolámi.

Item. Korzeń Kozłkowy, to iest *Valeriana*, dziwnym sposobem wzrok nápráwia, tak we wnątrz go zázzywáiąc, iáko též wárzác go, oczy nim przemywáiąc, służą y rózne wodki do zákrapiania, które się nízey półożą. *Gutta Serena*, rzadko bywa uleczona, kilku widziałem rózných sposobow zázzywájących bez pomocy żadney.

Wodká nayosobliwsza ná Oczy.

WÉS Tucyi preparowánéy puł łotá, Koperwásu białego pułtory ćwierci łotá, *Lapid. Calaminaris* preparowánego, Soli oczkowátey, oboygá po ćwierci łotá, subtelno wszystko zpulweryzowawszy, wsyp do garczká nowego, náley ná to wodki z kopru włoskiego, z *Celidonii*, oboygá po kwáterce, warz przy ogniu wolnym z kwádráns, odiáwfszy od ognia, przecedź przez bibulę, wpuszczay w oczy po kropli lenio, uznasz skutek wielki, wszelki bol, y czerwoność

ność oddala, wzrok bárdzo iásny czyni.

Item. Wodká wypalona z żółci Szczupakowey, iest doświadczona ná oczy.

Rozerwanie źrzenice, rzadko bywa uleczone, chyba że bárdzo máłe będzie, służy ná nie osobliwie wodká wypalona z białkow iáiwych z Celidonii, z kozłku, z ráków rzecznych.

Ná zaście mgłą oká, osobliwym sposobem służy Oleiek z wątroby miętusowey, zapuszczając nim oko, jednak lepiej powieki nim smárować, idąc spáć; Ten Oleiek iest bárdzo skuteczny, robi się tym sposobem. Wziąć świeżą wątrobę z miętusa, (wodą niemaczaną) posiekąć ją ná tálerzu, włożyć do słojká szklánego, wystawić ná Słońce, wkrótkim czasie rozplynie się, przece-
dziwszy, schoway od potrzeby.

Ná krostki, ktore Phlictenes zowią.

Dobra iest Wodká z Koperwásu białego, ták że z białkow iáiwych, álbo *Aqua Ophtalmica, Viridis Mynsincbti*, y insze.

Ná Cancer w Oku.

Nic lepszego nád proszek z błonek spodnich z skorub iáiecznych, z ktorych się kurczętá wylęgły, zasypany nim; dálej leczyć iáko *Cancer* o ktorym będzie gdzie indziey.

Ná płynienie łez z oczu.

TRzebá brąć purgánsę, krew puścić, Wesykatorya uczynić.

Item. Weś skorek Gránatowych łot ieden,
warz

warz ie w wodce Rożáney, przecedź, przyday kámienia od urázu, (ktory się *Hemmatites* zowie) pułtory ćwierci łotá, maczay w tym likworze chuſtki, przykładay ná oczy, są ná to y wodki rózne, o ktorych będzie niżej.

Ná zápalenie Oczu.

KRwie główney upuſzczenie pomaga, báníki zá uſzámí ſtáwione, pryszczé tákże zá uſzámí.

Item. Weſ białek iáíowy, trzyi go z brełką Háłunu ná miſce glińiáney, áż zgęſnie iák śmietá- tá, maczay w tym chuſtki, przykładay ná oczy.

Item. Uwarz iáie twárho, rozkroy ná czwo- ro, weſ dwie ćwiartki, poſyp miálkim cukrem, przyłóž ná oczy.

Item. Ukroy dwie grzanki chlebá rżánego, zley ie gorzáłką, przyłóž ná obie ſtronie.

Item. Mięſo ſwieże wołowe ná kárk kłáść, częſto odmieniaiáć.

Item. Mleko białogółwſkie z wodką Bábczá- ná zmięſzáne, przydawſzy troche Száfránu, przy- kładay ná oczy, pomaga.

Wodká ſerdeczna ná Oczy.

WEſ kwiecia Podroźnikowego ſwieżego, co mieć mo żeſz, ná pchay go w ikláná Báníkę; zá- lep w ciáſto wſzyſtkę, wſtaw do piecá wypalone- go równo z chlebem, gdy ſię chleb upiecze, wy- imiy Báníkę, przecedź likwor, ſchoway od potrze- by, ieſt wielce ſkuteczny ná wiele chorob oczu.

Ná zbytnią czerwoność, gorącość,
y bol Oczu.

Weś mástá młodego łot ieden, wypłocz go wódką z róży białey dziewięć rázy, przyday do niego Tucyi preparowáney ćwierć łotá, Kámfory puł ćwierci łotá, zmieszay wraz, wpu-
szczay w oczy piorkiem.

Item. Krew z czoła puszczona, oddala zby-
tnią czerwoność, y gorącość w oczách.

Item. Pryszcze zá uszami, piaławki &c.

Ná wypádnienie oká.

Nayprzod oko wpráwić ná swoje mieysce, po-
tym weś Krowek ktore w końskich gnoiách
bywáią, pouryway im głowki, nogi, skrzydłá,
sáme wysusz ná słońcu, zetrzyi ná proszek subtel-
ny, záfypuy nim.

Tráfia się też przerwanie błonki w oku, álbo
z uderzenia, álbo zranienia, álbo z spadku, ktore
rzadko bárdzo, á práwie nigdy uleczone byđz nie
może, dla wypłynienia humoru.

Ná mákuły, álbo krostečky w oczách.

Weś żulci gęsiej, kokoszey, rybiey, rowne czę-
ści, przyday trochę miodu czystego, zmie-
szay, námázuy tym oczy piorkiem.

Fistulá w oku, z trudnością bywa uleczona.
Weś ná nie Gumí Arábskiey ćwierć łotá, Mirry
trzy ćwierci łotá, zmieszay z żołącią Szczupako-
wą, zápuszczay tym Fistulę.

Item. Weś miodu czystego, Aloesu, oboygá

Compend. Med:

E

pe-

po cztery łoty. Mirry dwa łoty, szafrańu puł ćwierci łotą, wodki z polney Ruty kwartę, warz wolnym ogniem aż połowá wywre, maczay w tym gebkę nową, przykładay ná Fistulę, iest rzecz pewna. Fistulá w oku zowie się *Ægylope*. Są różne sposoby do leczenia tey Fistuly, która się rzadko trafia, dla tego niechciałem się rozszerzać z nią.

Ná wyrośnienie chrzęstki w kącie oka, która się zowie *Punctum lachrymale*.

TRzebá zazywać rzeczy trawiących, ále wolnych, iáko iest *Aqua Ophtalmica*, *Viridis Mynsichty*, y insze ktore się położą niżej.

Ná zmniejszenie zaś teyże chrzęstki.

WEs slazu wyłokiego, Roży suchey, oboygá po szczypcie, *Sanguinis Draconis* ćwierć łotą, Aloe puł ćwierci łotą, wodki Bábczaney kwarterkę, wárzyć wraz, przy wolnym ogniu, przeceźwwszy wpuszcząć w oko ciepło kroplámi.

Ná Suffuzyą. Osobliwie służy *Spiritus vini*, maczając w nim chusteczkę nie krochmalną, y przykładając często ná oczy, przez długi czas, biorąc przy tym pigułki główne.

Item. Weś głowę kotá czarnego, spal ją ná popioł, przesiey przez chusteczkę cienką, zasy-puy tym oczy, rzecz pewna.

Ná Mákuły czerwone w oku.

WEs wierzchołkow Hyssopu, włóż w worek cienki, warz w wodzie ten worek, kładź ná oczy, często powtarzając.

Item.

Item. Krew z skrzydła gołębiego w oku puszczana, znacznie spędza ie.

Prošek pewny ná bielmo.

R. *Offis, Sepis, Sacchari Candi, Tutia, pulv. añ Scrup. I. Vitrioli Mart. gr. 10. pul. subtilissimus,* ten prošek wdmuchywać w oko piorkiem.

Item. Kámieniem Jáspisowym ścieraią łuskę, osobliwie Paciorkiem, albo Guzikiem, tenże Kámiień powinien być biały, (gdyż różnego bywa koloru.)

Item. Sok z Stokroci wyczyszczony, cudownie spędza bielmo, nákrapiaiąc nim. Okulistowie zdeymuią ie igłą, osobliwie załtárzaiąc, iakoż nie mász ná nie sposobu nád ten ieden.

Wodká doświadczone ná oczy.

WEs Máłmázyi czarney kwáterkę, Tucyi preparówaney, Kámfory, oboygá po pul łotá, zmieszay, choway od potrzeby, służy bowiem ná wśzelkie defektá oczu, zákrapiaiąc nią.

Máść ná zápalenie pewna.

WEs Tucyi preparówaney łot, Kámfory dwa skrupuły, Wodki Rožáney ćwierć łotá, máłlá młodego wypłokánego dwa łoty, Gryszpanu skrupuł ieden, zmieszay iako naylepiey, smáruy tym powieki.

Ná Jęczmyk.

WEs Gumi Seraphinum, rospuściwszy octem ná-mázuy go często. Albo głowki mrowcze roztárszy śliną smárować Jęczmyk.

Ná Oczy podbite.

Rospuść Aloe z miodem práśnym, tym smáruy, albo fer młody piecz, y przykładay. albo weś mydła Barskiego, Gorzałki, Oliwy, zmieszay, smáruy często.

Item. Máśc Topolowa dobra ná to.

Ná bol, y zápalenie oczu.

Weś bialek od iaiá, Háłunu tártego szczyptę, maki y drożdzy świeżych po trosze, ubii iák naylepiey, obłoż tym czoło, y skronie.

Wodká ná oczy doświadczona.

Weś winá stárego kwartę, miodu práśnego białego łyszke, Bobku, Jmbiru. Soli oczkowátey, wśyśtkiego po puł łotá, Kámfory łot ieden, zmieszay wley do naczynia miedziánego nie pobielánego, niech iák stoi przez dwie Niedzieli, codzién miészaiąc, potym precedź przez bibułę, schoway od potrzeby.

Gdy mgłą oczy záchodzą.

Uwarz iáie twárdo, rozerznii w puł, żółtek wyrzuć, ná to mieysce włoż koperwásu białego, subtelnie utártego, złoż obie połowki do kupy, obwiń chustą, y nicią obwiąż, włoż do kwárterki wody czystey, niech moknie przez kilká dni, co raz wyciskáiąc iáie, potym precedź przez bibułę, wpuszczay kroplámi w oczy.

Ná bielmo wodká doświadczona.

Wyciśnii sok z kilku Pomarańczy, przyday do niego, wodki Rožáney tylo dwoie, Alo-
esu

esu, Jmbieru, Kámfory, po trosze, niech mokną te rzeczy utłuczone przez kilká dni co raz mięszając, potym przecedzić przez bibułę, puszczay w oczy kroplámi letnio, á powieki smáruy Oleykiem Rozmárynowym.

Ná zaście oká błonką rzecz pewna.

WEs winá białego pułtory kwáterki, Ruty świeżey drobno pokrájáney szczyptę iednę, Száfránu, Szczypiorkow nro 5. zmięszay, niech ták stoi przez cztery dni, potym przecedź, y przyday Tucyi preparowáney ćwierć łotá, tym Winem przemyway oczy często, proszkiem nízey opísánym zásypuy.

Weś Fiałkowego korzenia tártego, gran: 7. skorup iáiecznych palonych gran: 8. *Offis Sepia*, Tucyi preparowáney, oboygá po 7. gran, zmięszay, utrzyi iák naysubtelniey, wdmuchuyway piorkiem w oczy.

Ná łzy z oczu płynące.

WEs *Psilii* łotow trzy, Wodki z Kopru włoskiego pułtory kwáterki, námocz przez noc, przecedź, wpuszczay w oczy.

Ná zmienienie Oczu od Zachodu Słońcá;

co się nayeściej Flisom, álbo y tym co

ku Zachodowi idą przytráfia.

WEs Soczewice, Spodyi, oboygá po dwa łoty, utrzyi iáko naysubtelniey, przyday do tego Oleyku Fiałkowego 8. łotow, zmięszay dobrze, sarkay w nos, álbo piro maczájąc smáruy w nosie.

R. Rad. *Fanículi Fol. Ruta, Euprasia, Verbenæ, Chelidonii, Potentilla, Valerian, Poligon, Agrimonia, Cardui Sancti, Graniorum juniperi, Baccar Lauri añ. unc.*
 3. *Piperis unc. 1. Mellis unc. 6. misceantur simul optimè, misceantur cum urina infantis & distilletur cobobando.*

Zgánia wszelkie z oczu zmazy, łez płynienie záturzymywa, wszystkie złe humory rozpędza, wzrok bystry czyni, wpuszczając ją kroplami w oczy letnio. Jedná osoba dzieśięć lat nie widziałá, tą wodką zákrapiając oczy, przyszlá do widzenia.

O CHOROBACH UST.

*To jest: Podniebienia, Języka, Dziaśeł,
 Zębów &c.*

Pierwsza áffekcyá zębów jest ztrętwienie od iedzenia rzeczy kwásnych. 2 Czarność zębów z iedzenia, y picia często rzeczy słodkich. 3. Chwianie się zębów z częstych defluxów z głowy. 4. Bol zębów, który *Odontalga* zowie. 5. Nabrzmienie dziaśeł, które nazywa się *Parulis*, Pryszczki zaś około zębów nazywają się *Epulis*. 6. Zmnieyszenie, albo z strawienie dziaśeł, albo gnicie, z kąd się *Szkorbut* rodzi. 7. Descens do szczęki. 8. Wrzody, albo Ranki w ustách, które się nazywają *Aphthæ*, Dzieciom są pospolite. 9. O zabie pod językiem, która nazy-

zywa się *Batrachus*. 10. Paraliżem nárufzenie ię-
zyká. 11. Oniemienie, ktore się nazywa *Aphonia*.
12. Zaiakanie się, álbo szeptlenie. 13. Smák
strácony. 14. Nábrzmienie slinnych iągód, kto-
re *Tonsillas*, álbo *Amygdalas* zowią. 15. Spádnienie,
y nábrzmienie, álbo zápalenie ięzyczká, ten
ięzyczek nazywa się *Vula*, álbo *Celumella*. 16.
Zápalenie gárdła, zowie się *Angina*, to zápalenie
jest czworáké, ktore nazywáią się *Cynanche Pa-
ricinanche*, *Synanche*, *Parysinanche*, że się máło ro-
żnią od siebie, iednakowoż prawie (wszystkich
dyfferencyi) kurácyá iedná jest, *Angina*, ktora
z wielkim zápaleniem, y gorączką często przy-
nosi wrzod w gárdle, druga bez gorączki, á tá-
kowa nazywa się *Spuria*.

*Sposób do leczenia tychże wśyſtkich
Chorób.*

NA ztrętwienie zębów, żuy chustkę nie kro-
chmálną. *Item.* Syrem świeżym nacieray zęby.

Item. Solą miáłką wytrzyi zęby, á potym
wodą ciepłą wypłocz. *Item.* Przylož ná zęby
chlebá ośrodkę ciepłą, ieżelić to niepomozé, wy-
trway, á sámó uſtanie.

Ná zczerniałe Zęby.

WEś wody czystey, wpuść w nią kwásney
wodki tyle, żeby się kwasék wolny wydał,
tą wodką z ráná, y ná noc myi zęby.

Item. Weś koralí czerwonych tártych z Dá-
ktylow *Offis Sepia*, Soli spaloney, wśyſtkiego po

puł ćwierci łotá, zmieřzay wraz, wycieray tym proszkiem zęby, potym wypłocz wodą ciepłą, będą białe.

Item. Weś proszku z cegły subtelno utártego łot ieden, skrop go kilká rázy *Spiritu Sulphuris*, zá kořdym rázem wysuřzając, przyday do niego Wayřztynu białego trzy ćwierci łotá, Chlebá ná wágiel řpalonego puł łotá, uczyni prořzek subtelny, ktorym zęby czarne, y zászpecone (*mucosa materia*) wycieray, á zá kářdym rázem winem ciepłym wypłocz.

Item. Pomex rořpalony zgař w winie po dwá rázy, zá trzecim rázem rořpaliwřzy nie gář á niech řam ořtygnie, utrzyi go ná proch subtelny, zářzyway go do chędořenia zębow, náđ inřze ieřt ořobliwřzy.

Ná zęby řábę chwieięćę řię.

W Eś Zořędzi ćwierć łotá, Gałářu puł ćwierci łotá, Hálunu palonego, *Succi Acucia*, po puł ćwierci łotá, Roży řuchey puł garřci, warz w kwarcie winá, řeby ná pálec wywrzało, przeceďziwřzy, wymyway zęby kilkákroć ná dzień.

Item. Weś řkorek Granatowych puřtory ćwierci łotá, Hálunu puřtory ćwierci łotá, Szařwii puł ćwierci łotá, warz to wřřzyřtko w winie, w woccie, y w wodźie, w rořnych częřciách przeceďziwřzy trzymay częřto w uřciech.

Ná ból zębow.

B OI zębow ořobliwie uřmierza řáwina, w winie warřona, to wino iák nacyciepleyřze w uřciech

ściech często trzymać. co osobiwie służy, y ná ząb wypruthniały, z ktorego bol pochodzi.

Item. Korzeń kobelego szczawiu, pod czas Wiosny wykopány, y suszony, dotykając nim zębá bolącego, álbo trzymając ná nim, uśmierza bol iego.

Jeżeli bol z spadających humorow, z Głowy pochodzi, wes korzenia Pokrzywiánego, Czosnku, Gałki muszk(owey, Száfránu, wszystkiego po trosze, warz w winie ná połý z octem, precedziwszy bierz w ustá tego trunku potrosze ciepło, y trzymay przez czas iáki, wypłuy á inszy bierz, często to powtarzay, uznasz folgę.

Item. Wes Bukwice, Mácierzanki, Rozmárynu, wszystkiego po pułgarści, Gwoździów kramnych 12. warz w winie, precedziwszy trzymay w uściech.

Item. Oleiek Gwoździówy, z kámforą zmieszány, bol do rázu uśmierza.

Item. Wes nasienia szaleiowego, rzucay ná węgle rozpalone, dym bierz w ustá przez liiek.

Item. Wes Opii gr. 5. przyday Spir. Vitriol. ile potrzebá, uczyn pigułkę, wetchniy w ząb wydrożały.

Item. Plastryki ná skronie zrobione de Gummi Elomi, álbo de Mastice cum Opio & Alumine.

Item. Oleyki doświadczone ná zęby, to iest Oleiek Bukszpanowy, Gwáiakowy, Leszczynowy, które lubo z winem mieszając, przydawszy trochę Kámfory płokác ustá, lubo nápuściwszy bawelnę, trzymać ná zębie.

Item

Item. Korzeń Pierotrowy z tłucz ná prószek, który kilkákroć skropić *Spiritu Vitrioli*, co raz wysuszając, tym proszkiem zaśypować ząb bolejący.

Item. Pryszcze zaśuszymá, álbo ná rękách, znaczną folgę przynoszą, ktore możesz uczynić lub Czosnkiem surowym tłuczonym, y przyłożonym, lub Gorczycą białą zwiercianą. Są tácy co ząkrapiaią Serwáserem, ja tego nie chwale, gdyż działá psuie, y zęby przyległe.

Item. Ná zębów bolenie sekret. Kto jest podległy częstemu bolowi zębów, niech sobie dostanie kostki z udá żáby ziemney, ktora gdy dotknie zębá, záraz bol ustáie.

Item. Warz w mocnym occie gwoździki, y łuczywo, przecedz, trzymay w usciech.

Item. Weś Hálucu ná koniec nozá, ubij go z białkiem iáiovym, wley ná to Gorzałki mocney, zápal niech się wśzystká wypali, co zostanie polož ná chusteczkę, przylož ciepło ná ząb.

Item. Weś pieprzu tłuczonego szczypkę, náley ná niego gorzałki łyszke, zápal, iák wygore, ten pieprz ciepły przylož ná ząb.

Item. Wodká Krolowy Węgierskiey z kámforą jest dobra, wpuszczając ná ząb, álbo bawełnę w niey maczając; wkładać w ząb wydrożáły, może przydáć Oleyku Gwoździkowego.

Item. Sarknac w nos gorzałkę, ustáie bol.

Item. Weś winá pułtory kwáterki, miodu praśnego łyszke, Roży suchey, *Piretrum*, Rozmá-

ry-

zynu po pułtory ćwierci łotá, warz do połowy, precedziwszy, trzymać w uściech ciepło często.

Item. Weś nasienia Szaleiowego, Porowego, Cybulanego, rowne części, przetłukszy z grubá, rzucay ná wagle, párę w ustá przez liiek wpuszczay.

Item. Weś máki pszenney trochę, zmieszay iá z mlekiem, z Skoczku mnieyszego, porob kołaczki, ususz, gdy potrzebá kładź po iednemu wzáb wypruchniały, á bez bolu wyidzie.

Item. Warz Kámforę w occie, płocz często, uznasz pomoc.

Item. Sandaraká, osobliwym sposobem uśmierza bol zębów.

Item. Kto iest podległy częstym bolom zębów, temu trzebá przypalić Arteryi ná skroni, z tey strony, kędy się bol często odzywa. Jezeli zaś iest wypruchniały, á często bolejący, lepiej go wyrwać, wprzod oberznawszy puszcządlem, osobliwie gdy będzie trzonowy.

Jest bárdzo wiele sposobów, do uśmierzenia bolu zębów, ktorymby końcá nie było, tu się tylko nayspewniejszy zebrały.

Ná nierychłe wyrastánie ząbków dzieciom.

WEs krwi z grzebyká kurzego, námasz nią działá raz y drugi, uznasz skutek. Insi dáiażuć wilcze zęby, lecz to máło co pomoże.

Ná spuchnienie działseł.

NAyprzod przystáwienie do nich piiawek iest po-

pożyteczne, ale nie zawsze, gdyż pod czas więcej humorow przyciągnie, zkad większa nabrzmiałość, a czasem exulceracya.

Item. Weś głowienek Szałwii, Rzeżuchy ogrodney białey, warz w winie z octem na poły, przecedz, przyday trochę Mirry, Hałunu, płocz często usta ciepło.

Gdy działka gniją, albo niszczią.

WEs ziela Orliká, warz w wodzie na poły z winem, przecedźwszy przyday trochę Soli oczkowátey, wymyway usta.

Item. Weś Orliku, Szałwii, Mięty, Gałki muszkátowey, wszystkiego po łocie, Hałunu palonego dwa łoty, miodu czystego ośm łotow, Miod odszymowawszy wszystkie rzeczy na proch starcie zmiešzay, tym działka często smaruy. Przytym weś drzewá Gwaiakowego trzy łoty Salarmoniaku łot, Gryszpanu ćwierć łotá, uwarz w wodzie wapienney na puł z wodą czystą przecedźwszy płocz.

Ná Descens do szczęki.

WEs Wayfztynu, y soli rowne części, włoż do worká, grzey na ponwi, przykładay ciepło, często powtarzájac.

Ná wrzody, albo rany w ustách.

WArz Cąber w wodzie, przyday trochę Hałunu, y Gryszpanu, płocz tym często, możesz osłodzić miodkiem Rożánym, y przylać kilka kropli kwasney wodki, albo weś Wodki Babczáney kwáterkę, włoż w nią *Sassari Saturni* scrup.

strup. 1. Wody wapiennej dwie łyżki, albo tey co wniesy Kowale żelazo gąszą, płocz ustá, uznasz pomoc. Jeżeli zaś ranki będą z przyczyny choroby Dworskiej, inaczey z niemi trzeba się obchodzić.

Zabkápod ięzykiem, iest nábrzmiałość, która pod czas tak wielka będzie, że zęby spodnie przewyższa, bywa też y niebezpieczna, á osobliwie gdy będzie czarna, albo śina, y twarda, álbomiem obraca się w *Cancer*, trafia się często dzieciom, ále y w podeszłym wieku ludziom pospolita, dzieciom solą ścieraią, gdy to nie pomoże, puszczađłem otwieraią. Gdy się zaś w podeszłym wieku trafia, áby się w wrzod nie obrocila trzeba wziąć purgáns, y krew z ręki puścić, gdy się nie rozeydzie, otworzyć ią puszczađłem, albo lancetem, osobliwie żyłki śine idące przez nią, gdy zaś będzie czarna, albo śina, nie trzeba iey tykać, tylko płókánia ná nie záżywać.

Ná ięzyk Páralizem zaráżony.

WEś Gorczyce białey, śubtelno utártey, zmieszay ią z dryiakwią, nácieray ięzyk często, przytym ná koniec ięzyká wpuszczay oleyku Hányżkowego, albo Gwoźdźikowego, albo z Tá-társkiego ziela, albo lewándowego, &c. płocz też często ustá *Spirit. fornicarum*, albo *Spiritu Ceraforum*.

Oniemienie, ieżeli w gorączce przypada, znaczy śmierć bliską, ieżeli zaś z inszey iákiey po-

powierzchney przyczyny, iáko z spadku z wyso-
ká, z uderzenia obuchem, kiiem, álbo czym po-
dobnym, gdy się kość zakłęknie, może byđz ule-
czone przez biegłych Cyrulikow. Jeżeli też z iá-
kiey wnętrzney przyczyny pochodzi; y to może
byđz uleczone, gdy zaś będzie od urodzenia? ża-
dną miarą uleczone byđz nie może.

Essencya z Konwálíi wyciśniona, zmieřzana
ze krwią Synogárlice, trzymáiąc iá w uřciech
częřto, wielce pomaga, trzebá iednak uważyć
przyczynę choroby, ktorą oddaliwszy, mowá
przywrocona będzie

Ná utrácenie řmáku.

DObra rzecz ieřć częřto Podrořnikowe ko-
rzenie, w cukier wpráwione, álbo Sálatę z li-
řcia řwieřego, álbo Sol wyciágnioną z rořolámi.
Krew tákże z pod ieřzyká puřczona řmák przy-
wraca.

řtem. Weř kwářney wodki puř ćwierci řotá,
Spiritus vini 4. řoty, miodu prářnego dwa řoty,
uczynź z tego liniment, ktorým nácieray częřto
ieřzyk. Jeżeli się zaś w chorobie iákiey przytráfi
náprzykład w gorączce, pomienione řposoby nic
nie pomagá, ář chorobá uspokoióna będzie.

Ná nábrřmienie iágod řynych.

KTore názywáią się *Tonsilla Amygdala*, álbo *Glan-
dula*. Przepurgowawszy się, płokáć tym płoká-
niem. Weř wodki z kwiatu Bzowego, przyday
do niey miodku Rořánego, octu, y Mirry tro-
chę, zmieřzawszy warz, płocz częřto ciepło, przy
tym

ym smáruy ie Oleykiem Migdałowym, przyda-
wszy do niego trochę oleyku z wosku.

Ná spádnienie, nábrzmienie, y zápa-
lenie ięzyká.

WEs wodki Bábczáney kwáterkę, przyday do
niey Háfunu szczyptę, miodku Rožánego
řyzkę, Sáletry trochę, kwásney wodki kilka kro-
pli, zmieszay, płocz często. Przytym weś pie-
przu długiego skrupuľ 1. *Succi Acatie*, *Rad. Tor-*
mentilla, oboygá po dwa skrupuľy *Saccari Saturni*
gran 10. uczyni z tego proszek subtelny, ktorým
zádmuchyway z piorká.

Spádnienie ięzyczká. Zwyczajnie podnoszą
imbierem z miodem zmieszánym.

Item. Weś Szałwii, Gorczyce bialey, Pie-
przu, wśyřtkiego po trzy ćwierci łotá, warz w
wodzie (przetłukřy z grubá) przecedź, przyday
miodku Rožánego, płocz gárdło często.

Ná zápalenie gárdlá.

JEżeli zápalenie w Gárdle będzie znáczne, trze-
bá záraz krew z ręki puřcić, řluzá przytym pľo-
kánia rózne chłodzáce, náprzykład, Weś Babki,
warz w wodzie ná polý z octem: przecedź, przy-
day Soli oczkowátey, y Sáletry po trořze, płocz
tym ciepľo.

Item. Wodá czyřta z octem zmieszána, przy-
dawřy do niey trochę Háfunu, ieřt dobra.

Item. Gorzałká zmieszána ná puľ z wodką
Rožáná, álbo Poziomkowá ieřt skuteczna: inři řá-
má Gorzałká płoczá.

Item

Item. Sowa całkiem ná popioł spalona, iest nayosobliwszym lekarstwem ná wszystkie choroby gárdła, zasypując tym popiołem.

Ná opádnienie ięzyká.

WArzyć ziele Przetácznik w mleku, przece-
dziwszy płóć.

Ná działá gniące.

WEś Ligni Sancti 4. łoty, Rad. Tormentilla Men-
raști, oboygá po dwa łoty, warz w wodce
Babczaney precedz, przyday proszku z Gálásu
pułtorá łotá, Hałunu palonego ćwierć łota, zmie-
szay wymyway działá. Służy ná to y Tinctura
Lacca.

Ná nábrzmiáłość działá.

Figę rozerznąć, y trzymać ná działách.

Item. Warz Figę z Jęczmieniem. tę wodę
precedzoną trzymay często w úsciech, ieżeliby
się iaki wrzód zebrał, otworz go lancetem.

Ná wśelkie Úst, Podniebienia, y

gárdła áffekcyę

WEś foku z Babki. y ieleniego ięzyka rowne
części, płocz, przydawšy Diamoron, albo su-
che zióła warz. Jeżeliby podniebienie gniło, y
ranki były, przyday wodki rożaney, miodu Ro-
żanego, powideł Kassyowych, Hałunu palonego,
Wayfztynu, Gryfzpanu potrosze, przywarzy-
wszy płocz. Albo też samo Ungw. *Aegyptiacum*,
z wodką Babczaną zmieszawszy płocz.

Ná opádnienie podniebienia.

Pod czas iest bardzo trudne do podniesienia
osobli-

osobliwie ná to służy ápplikácyá báníek suchych ná rogách głowy, ná wierzchu często powtarzá-
jąc. Służą też płókánia rózne, rozpędzájące gło-
wne pigułki.

Ná Slinogorz.

Slinogorz, który názywa się *Synanche, Parisi-
nanche*, pospolicie wywrotnie názywáią *Squi-
nantia*. Weś wodki z polney Dryakwie funt,
gorzałki dwa łoty, zmiełzawšy maczay w tym
chustki, y gárdło okładay, teyże wodki połykay
potrosze, á zrázu zaráz trzebá krew puścić, ieże-
liby byłá wielka inflámmácyá. Ná wierzch przy-
łożyć plaster z iáskołczego gniazdá przesianego,
przydawšy miodu prásnego. Oliwy, Cybule
pieczoney, żółtek iáiowy: Płókánie. Weś Hyflo-
pu, Szálwii polney, Dryakwie, Nostrzeku po gar-
ści, przyłoz *Album Gracum*, warz w wodzie, prze-
cedziwšy przyday miodu prásnego, płocz tym
często, ieżeli chory nie może płókáć, sprycuy.
Jeżeli wrzod wielki dusił chorego, otworz go
láncetem, ieżeli go dosiągnąć nie możesz, przy-
wiąż láncet do drzewá.

Item. Płókánie. Weś Roży garść, Rodzen-
kow wielkich, Fig, po 4. łoty, lukrecyi dwa ło-
ty, warz w mleku, precedziwšy przyday miod-
ku Rožánego, iulepu fiałkowego co potrzebá,
płocz tym, ieżeli nie możesz, sprycowác trzebá.
Jeżeli zápalenie wydáie się ná wierzch, weś mir-
ry kádźidlá po dwa łoty, octu kwáterkę, wod-
ki Pšionkowej trochę więcej, Kámfory, Száfrá-
Compend. Med. F nu

nu po ćwierci łotá, warz wespół, maczay w tym chustki, y Gárdło okładay. Kurzenie Remiszowym gniazdem, ma leczyć wszelkie choroby gárdła. kto temu wierzy, może uznać pomoc iáką, iáko się wzwyż námieniło, z Sowy spaloney popioł iest doświadczony ná choroby gárdła.

O Różnych Affekcyách

T W A R Z Y.

*To iest: o zbytney Czerwoności, o Plámách,
o Krostách, o Węgrách, y o Strupách
ná głowie.*

ZBytnia czerwoność Twarzy, ktora pochodzi z gorącości, y subtelności krwie, álbo też z picia częstego trunkow gorących, iáko ma byđż temperowána, podádzą się sposoby.

Czerwoność Twarzy z przyrodzenia, nie ma byđż sposobámi lekárskimi oddalona, gdyżby to nie bez szkody zdrowia było, iednak záżywáiąc często Podroźniku, ták w sálatách, iáko też kórzienia w cukrze, álbo w rosółách liście wárząc, y piąc, może temperować gorącość wątroby, strzegąc się trunkow gorących, y potraw korzennych. oprócz tego, podádzą się sposoby powierzchowne, ktorých záżywáiąc, szkodzić zdrowiu nie mogą.

Modá bowiem terážnieysza światowa: ochydzíwszy sobie rumieniec, (ná ktory przed tym różnych sposobow záżywála) niezwyczajnych,
y bar-

y bárdzo szkodzących zdrowiu sposobow używa, aby białosci dostąpiła, więc przez te niezwy-
czayne sposoby blechuiąc się, iák wiele sobie szko-
dzą widzieć się dáie, gdy nietylko białosci, ále też
obrzydłey bládości, (ktora w ták wielu śmiercią
się zakończyła) dostąpiły. Sposobow ktorych do
tego záżywáią, wymieniać niechcę, ábym nie
przedłużył, położę tylko Cypryana Świętego o
tákich ták piszącego: *Rzucić się ná Páná B O G A*
ci, ktorzy to co on uformował, przeformować chcą, nie
wiedząc że wszystko co się rodzi Dzieło Boskie jest, á
co się mieni diabelskie.

Powierzchowne sposoby do zgładzenia zby-
tniego rumieńcá są te:

Weś Mastryxu, Kádźidlá, Kámfory, rowne
części, ztlucz ná proch miałki, náley gorzałki do-
brey, postaw w cieple przez kilká dni, codzién
raz miészaiąc, przepuść przez chustkę subtelną,
tym ráno, y ná noc (maczawszy chusteczkę)
twarz ocieray, przytym choć raz w tydzień ná-
smáruy twarz *Ungv. Alb. Camphor.* Ná noc, z ráná
obmyi mydłem, á wódką pomienioną nátrzyi.

Jtem. Ná Czerwoność, y Krośty

po twarzy.

WEs Gleyty iák naysubtelniey utártey, łot ie-
den, octu iák naylepszego winnego łotow 8.
warz áz trzecia część wywre; w drugim garnusz-
ku warz te rzeczy, to iest: Weś soli oczkowátey,
álbo inszey, Háłunu, oboygá po łocie, Kádźidlá

Fa

gran

gran 20. Wodki Rożáney kwáterkę, iák powre, zmieszay obádwa likwory wraz, przecedź przez chuśtkę cienką, będzie likwor iák mleko biały, którym twarz ścieray, spędza wszelákie zmázy, krośty, plámy &c.

Item. Wodká wypalona z przestępowego korzenia (myiąc się nią) spędza rumieniec, krośty &c.

Item. Wodká z żabiego skrzeku nieprzepalona, ále w piwnicy z worká ścieklá, przydawszy do niey Salarmoniaku, y Kámfory w gorzałce rospuszczoney, czyści twarz, y rumieniec gasi.

Item. Wodká z kwiátu Grzybieniowego białego, przydawszy do niey *Saccari Saturni*, y Kámfory, iest pewna, także wodká z kwiátu Bobowego z winem palona.

Item. Tucya preparowana (nácieráiąc nią) twarz czyści od krost, plam &c. także wodká wapienna, przydawszy do niey olejku trochę Wayfztynowego, álbo *Spir. Sal. Armon.*

*Wodká sekretna Twarz iásną, y białą
spráwuiąca.*

WEś kwiátu Bobowego, Bzowego, oboygá po dwie garści, Gołębiąt młodych dwoie oskubánych, wypápruszonych, y drobno posiekánych, Soku Limoniowego łotow iedenaście, Soli białey łotow 8. Kámfory łotow sześć, wodki Poziemkowej kwáterkę, wszystko wraz zmieszawszy, przepal przez Alembik szklány, w wrzącey

wodzie, przepaliwszy wystaw ná słońce przez Miesiąc, potym doday trochę Pizmá, schoway dobrze zatkawszy, umyi pierwey twarz wodą ciepłą, potym zmaczawszy chusteczkę w potmienionej wodce, otrzyi twarz, będzie wdzięczna, y iásna? jest y inszych wodek bárdzo wiele do twarzy służyących, tę nayskuteczniejszą położywszy, in-sze opuściłem.

Ná krosty po Twarzy.

WEs *Mercurii sublimati* ćwierć łotá, máści Ro-záney puł łotá, zmieszawszy smárucy, zrazu będzie bolało, ále prętko uśtanie, zaráz obmyi octem, z rogiem ielenim wárzonym, przydawszy trochę Kámfory, y cukru, jest rzecz doświadczona.

A ci co uśtawnie pią choć prágnienia nie máią, zład się im ná twarzy krosty czerwone wydáią, y inne przypadki z pianaństwá, w nich się od-zywáią, potrzeba aby ten zły nałóg odmienili, który to nie tylko życie skraca, ále y ná duszy zabija, przymioty ich wierzem opisáne.

Pierwszy piiiak jest mądry, á bogáty drugi,
Trzeci zrze mocno, czwarty oplákuie długi.

Piąty zaletnik, szósty przysięga ách brzydko,
Siodmy pali, osmy zaś wyprzedáie wssytko.

Dziewiąty, co pod sercem ma, to ci wyiáwi,
Spi dziesiąty, w głos spetność, iedenasty práwi.

Nálast się też dwunasty, (ni bárełá) bluie,
Ostatni iák furyat, ludzi nápáśtuie.

Ná Trąd po twarzy który się zowie Morphæa.

WEś żab ziemnych 2. álbo 3. usiekay, smaź w Oliwie, tym olekiem smáruy iest pewny.

Item. Z drzewá iesionowego wypalony *Spiritus*, oraz z olekiem zmieřzawły go, z wodką siałkową, ocieray twarz iest pewny.

Item. Wodką wypalona z kwiecia Omano-
wego myiąc się nią spędza trąd.

Ná krořty, ktore około Nosá bywáią, čássem
czerwone, á čássem iák peretki, zowią
się Vari, álbo Ionthi.

WEś oleyku Bobkowego. Máści Topolowey
rowne części, zmieřzay, smáruy często, ná
noc zaś przykładay chusteczkę zmoczoną go-
rzałką.

Ná Plámy, y Osutkę.

DObry iest Oleiek z wosku, smáruiąc nim.

Item. *Oleum Tartari*, który pořpolicie zo-
wią wodką kámienną, temi, oleykámi naylepiey
smárować po kąpieli, gdy się plámy dobrze wy-
dádzą.

Gdy zaś z czárow będzie osuczinná, (iáko się
częřto trafia) trzeba się z tym do Duchowien-
stwá udác.

Ná Liszáie, ktore się zowią *Impetiginos*, śliną
czczą nácieray ie.

Item. Wodką złotnicza zielona, ostroźnie nią
nácieray, bo gryźie, lepiey zmieřzać wprzod ná
poř z wodą prołtą.

Item

Item. Weś Kámfory, y Mirry rowne części, náley trochę winá, warz z lekká w garnuszku, tym winem námázuy.

Ná wykrzywienie Twarzy z iedney strony, które nazywa się Spasmus Cinicus, álbo Convulsio Canina &c.

WEs wodki Párálizowey co potrzebá, przyday do niey oleyku Burfztynowego, álbo Rozmárynowego, nácieray tym Twarz zaráżoną, kilkákroć przez dzień, przytym w uściech często mástykować gorczycę białá, płokáć też ustá wodá, w ktoreyby wrzáłá Szałwiiá, Rozmáryn, Tátárskie ziele: iednák przytym trzebá się przepurgować.

Ná wárgi popádáne.

OLeiek z żułtkow iáiówych, iest dobry, álbo weś łyszke drewniáná, ktora iuż byłá w używaniu, zápal iá, á tę tłustość ktora się z niey skwárzyć będzie pilnie zbieray, iest bowiem skuteczna ná popádanie warg, rąk, y nog.

Ná Strupy po głowie, które się nazywáią Favi, Achores, Porrigo, Tinea.

TE rodzáie strupow rózne sá. Dzieciom pospółspolite, y rośleyszym przydáiá się, osobliwie párchy, ná to służą nayprzod purgánsé, krwie puszczenie, iezeli wiek pozwoli Báńki, Láźnia, &c. przytym weś ługu z leszczynowego popiołu zrobionego, iezeli iest mocny przyley trochę wody, myi nim głowę codzién, zá káżdym rá-

zem smárny olejkiem z żółtkow iáiówych zrobionym, jest ná to dobry osobliwie *Oleum Sulphuris Rulandi*.

Item. Weś pęcherz oraz z uryną z wieprzą świeżego zabitego, z tegoż wieprzą głowy wybierz mozg. zmieszay go z uryną, usulź wolnym ciepłem, tym głowę krostąwą po zmyciu smárny, jest rzecz pewna.

Item. Weś olejku z żółtkow iáiówych łotow cztery, Mirry, Kofacowego korzenia, ciemierzyce czarney, wszystkiego po łocie, ztárszy ná subtelny proszek zmieszay z olejkiem, smárny tym głowę.

Item. Weś Gleyty puł łotá, Bleywásu w wodce Rožáney płokánego, Háłunu palonego, Sádzy z kominá twárdych, proszku z korzenia Omanowego, Bibuły paloney, wszystkiego po puł ćwierci łotá, olejku z żółtkow iáiówych, Bobkowego, Rožánego, sádlá wieprzowego, wszystkiego zárownó, uczyní máść, do ktorey przyley octu mocnego trochę, smárny nią po zmyciu, jest doświadczona.

Item. Weś żółtkow iáiówych siedm, Mirry puł ćwierci łotá, korzenia *Aaronis* gran 20. Korzenia ciemierzyce czarney puł ćwierci łotá, utrzyi subtelno ná proch, żółtki drobno posiekay smaź ná rynce áż się poczníe skwárzyć dobrze, że oleiek z siebie puści, precedź, używay do smárowánia, á w ługu záwśze warz Centuryą mniefzą, y polną dryakiew, inśi kwásem kápuśnym

nym nie zbyt ostrym; przydawszy mástlá głowę myjá.

Lupierz z Głowy spędzá wodká wypaloná z kwiátu wierzbowego.

Ná wypádnienie włosów złyh z głowy

P L A S T E R.

WEś Krochmalu łotow 4. żywice łot 1. zmiešzay nád ogniem: rościagnii ná chuście, włosów przystrzykšy obłóż ciepło, potym oddzięray powoli, powie naywiększą tájemnicę.

O MANIEY.

MAnia iest zapálczywość, álbo szaleństwo, pochodzące z gorącości mozgu, bez gorączki miešzające ratiocynatią, y Imáginacyą, często-kroć bez nárušzenia pámięci.

Znáki są te. Maniacy száleiąc, biłą przytomnych, káśaią, częsem się cichemi pokázuia, nie dádzą się iednák uspokoić; wiele gadaią, skaczą, śpiewaią, wrzeszcza, wzrok máia strážny, máło co spia, moc w nich niewyczáyna, suknie, kószule, ná sobie drą, włosy tągáia, okná, y co ná pádną tłuka. Sposobni są częsem do wesołości, y śmiechu zbytniego, á częsami názbýt się smuca, y boia, nágo rádži legáia, zimná nie czuia, pámięć pospolicie miewáia wielką, że y dawne rzeczy wspomináia.

Chorobá tá z róžnych rzecz y pochodzi, tak powierzchynych, iáko wnétrznyc h, że się rzadko

tráfia, dla szczupłego *Compendium* opuszczam ie, z wielką też trudnością bywa uleczone, aż się chyba sámá dobrowolnie uspokoi, czásém się też obraca w głupstwo, iuż nigdy nie uleczone.

Jeżeli w tey chorobie *Hemorboidy* same się dobrowolnie otworzą, albo się krew z nosá puści, albo biegunká nie gwałtowna, uwalniaią od choroby: ieżeli by zaś po twarzy, po nogách, wrzody się iákíe pokazały? złym znakiem są. Jeżeli się trąfi z ukąszenia psá wściekłego, albo z czarów, rzadko bárdzo uleczyć się może.

Sposoby do leczenia.

Służą ná początku choroby purgánsa mocne, womitoria, pryszczce, Kauterye, suche bąńki, krwie puszczanie z nog, z powtarzaniem kąpieli, *Enemy &c.* oprócz tego.

R. Aqu. Hiper. Anagal aũ. unc. 3. Conf. Alcherm. drachm. 1. salap. Laxul. pp. scrup. 2. Syrup. d. Hyper. drach. 1. M. Tey mixtury daway choremu często po łyszczce.

Máią tácy chorzy do siebie, że żadną miarą nie chcą záżyć lekárstwa żadnego chyba z wielką trudnością, co nie máły wstřet czyni Medykom od kurácyi.

Item. R. Lap. Prunel. drach. 5. Camphora Scrup. 5. Laudani Opiati gr. 1. M. Day to ná raz w wodce Cynámonowey.

Kámfory częste záżywanie znacznie pomaga.

Item. Sok wyciśniony z młodych iáskołek,
ieft

jest ofobliwym lekárstwem, dawszy go raz łożow
dwá z wodką Cynámonową.

Item. Ofobliwy experiment. Weś Bukwice
ziela, y kwiecia iego, Koszyšká, Rozmárynu, Le-
wándy, Mácierzanki, Mellissy, wszystkiego po
garści, warz te zióła w wodzie czystey, prze-
cedź, schoway, potym weźmii Bobku przetłuczo-
nego, ciemierzycy czarney, oboygá ile potrzebá,
włyp do worká, przeszyi go, przywarz w pomie-
nioney Dekokcyi, wyždżawszy obłoż nim gło-
wę, co godziná przygrzewáiąc w teyże Dekok-
cyi, czyn to przez kilká dni.

O MELANCHOLII GŁOWNEY.

ZNáki. Nayprzod jest szaleństwo, álbo głup-
stwo bez gorączki, przytym boiaźń, y smutek,
myśli stráśzne, y zapomnienie się. *Convulso*, to
jest, ściągánia żył, á pod czas y wielka choroba
nápada. Wielomowstwo, płácz, fchraniánie się
od konwersácyi z ludźmi, podeyrzenia, rozumie-
iáć wszystko bydz trucizną zaráżone, sen krotki
nie spokoyny, niektorzy záwfsze się śmieią, inśi
płáczą, inśi rozumieią się bydz Bogámi, Krolámi,
Xiążętý, inśi rożnych bestyi głosy zmyślá-
ią. Inśi rozumieią się bydz szklánemi, álbo gliniá-
nemi, zkąd się záwfsze boią żeby się nie stłukli. In-
śi rozumieią się bydz umárłemi. Inśzym się zda
iákby iákás marę przed sobą widzieli. Inśi rozu-
mieią, że członkow nie máią. Inśi boią się áby się
nie zápádli. Inśi się swárzą, drudzy się ustáwiczają
mo-

modłą, inſi ſię uczą, inſi o woynách tráktuią &c.

Chorobá tá, iáko y pierwsza ieſt długa, y do leczenia bárdzo trudna, zkąd názywa ſię *Flagellum*, álbo *Fluſſio Medicorum*. Obraca ſię pod čás w Mániá. Jeżeli w tey chorobie dyſſenterya przypádnie? złym znákiem ieſt. Przynoſi też częſtokróć *Apoplexyá*, álbo *Páraliſ*, álbo *Konwulſye*.

Spoſoby do leczenia.

POżyteczne ſą nayprzod *Enemy*, *Womitorya*, *Purgánſe*, *Hemorhoidow* otworzenie, *Arteritonia*, *Kauterye*, *Pryſzcze* &c.

*Purgáns. R. Red. Polipod. unc. 5. Epithymi drach. 2. Fol. Sena unc. 3. Tamarind. drach. 6. ſem. Corrand. drach. 15. Santal. Citrin. dr. 2. infund. Aqu. Fumar. unc. 14. coqu. ad reman. unc. 10. Colatura, adde Agar, drach. 2. Rhabar. drach. 3. inf. per noctem coque colatura adde Syrup. Fernell. ſol. unc. 2. Doſis unc. 3. intra triduum vel quatrídium. Táke rożne infuzye w Serwadce ſłużą. Przytym *Absorbentia* ſą potrzebne.*

R. Antimon. diaph. Corall. Rubr. pp. oculor. Cancr. Conchar. pp. Cinabar. nut. aũ. ſcrup. s. Viſſiol. Mart. gr. 6. Extr. Opii gr. 1. M. divide in 6. part. Dáią ſię te proſzki w wodce Cynámonowej.

Jtem. R. Arcani 2. plicat. gr. 15. Maſter ſatur. gr. 10. Camphor. gr. 3. m.

Oſtátek puſć ná Páná BOGA, y ná náture.

O SZALENSTWIE

Ktore ſię názywa Phrenenſis.

PHrenenſis, ieſt odeſcie od rozumu, z gorączką wiel.

wielką, y zapalczywością, pochodzące, z zapalenia Membran mozg pokrywających, (które się *Meninges* nazywają) albo też z zapalenia *Diaphragmatis*, iako się przydaje w gorączkach wielkich.

Znaki. Nayprzod gorączka uśtawiczna, sucha, nie spianie, oddech ciężki, twarzy, y oczu zapalenie, pod czas z obudwu oczu łzy płyną, suchość (przytym ciała) nie zwyczajna, Puls prędkie, zapomnienie się, rozum pomieszany, zkad raz płaczą, drugi raz śpiewają, wrzeszczą, śmiałość wielka, ręce drżą, uryną zapalona, a czysta.

W tey chorobie uryną biała złym jest znakiem, także jeżeli womit dobrowolnie przypadnie żółty, albo zielony, albo czarny, złym także jest znakiem.

Item. Ci co się często śmieją, nie tak są niebezpieczni. Jeżeli się zaś do tey choroby *Hektika* przyłączy, záledwie uleczona bydz może.

Item. Jeżeli śpiąca chorobą nastąpi śmierć przynosi, także jeżeli nastąpią konwulsye, szczkawka, zgrzytanie zębów, nie czucie się, są znaki śmierci.

Item. Exkrementa jeżeli będą białe, albo czerwone, albo czarne, złym znakiem są, także wzdryganie się, y przeciąganie. W gorączkach szaleństwo, nie záwsze jest niebezpieczne.

Sposoby do leczenia.

POtrzebne są nayprzod *Enemy*. krwie puszczanie z czoła, z ręki, albo z żył pulsowych przyszcze.

szcze zá uszymá, kąpieli, nog moczenie w ziółách
wárzonych &c.

Item. Zá rzecz doświadczoną máią niektorzy
Kurá żywego ná poły rozerznawszy, przyłożyć
ná głowę. Insi iáskołki żywo porozrzynáne przy-
kładáią. Insi Dynie uwierciawszy surową, głowę
nią okładáią. Insi liná ná pulsý (rozplátanego)
przykładáią, y do stop.

Purgánte bárdzo wolne, są pożyteczne, to
jest, z Senesu, z Mánný, przydawszy *Crem. Tartar.*
W tákiey chorobie *Opiata* są záwśze podeyrzáne,
lepiey się od nich wstrzymać, miásto nich warz
Mákowki w wodzie, maczáiąc w niey chuste, o-
kładay głowę.

Item. Weś Mákówek, liścia wierzbowego,
Sálaciánego, Plinek, Szaleiu, warz w wodzie,
niech chory moczy w tym nogi ná noc.

Item. Weś oleyku Rožánego, Rumienkowe-
go, rowne części, przyley octu. skrapiay tym chu-
stę, ktorą głowę okładay, skronie smáruy oley-
kiem muszkátowym, zmieszawszy go z Száfránem,
miálko utártym.

Item. Emulsye rózne chłodzáce, y posilájące,
są potrzebne. przydáiąc do nich *Lap. Brunolle*, y
Syropu de Pau. Errat.

Item. Báńká ná sucho stáwiona, ná wierzchu
głowy, znácznie pomaga. także piałki stáwione
ná ciemieniu; *supra futuram coronalem.*

Item. R. Syrup. d. *Papaver unc. 3. Laudan. Opi-*
ati gr. 1. sal. c. 6. volat. gr. 3. M. Day choremu ná

raz. Jeżeliby wzwyż pomienione aplikacye, nie pomogły.

Item. R. Lap. Prunell. gr. 15. Camph. gr. 3. Laud. Opiat. gr. 1. M. Day ten proszek w czymkolwiek ná noc.

Item. Spir. Nitri dawać iák nayeściej w rosolách, y w piwie.

Plaster ná głowę.

WEs Máku, siemienia konopnego, Jáłowcu, wszystkiego po garści, kádźidlá łot, iáder z kostek Brzołkwiniowych, nasienia Pigwowego po trzy części łotá, wodki Rožáney, y Bzowey ile potrzebá, rozłóżywszy między chusty, głowę obłóž.

Item. Kąpiel ná nogi.

WEs Rozchodniku, Grzybieniowego liścia, winnego, wierzbowego, Roży suchey, mákówek, Sáłaty, wszystkiego rowne części, warz w piwie, wyley do Cebrzyká, niech chory moczy nogi w tym iák przeštynie.

Item. Máśc Topolową zmieřzawszy cum Opiu. smáruy skronie, y pulsý.

Kłádá teř y plucá świeře bydłce ná głowę nie bez pomocy.

Item. Oxyhudinon do okłádania głowy,
1. Aqua Rosar. unc. 3. Plantag. Papaver errant. aũ.
unc. 1. fol. ol. Rosar. Nympha, aũ. unc. 1. Aceti drach.
2. M. Maczay w tym częřto chustę, ktorą głowę okłáday.

O Spiącey Chorobie.

SPiąca Chorobá, nazywa się *Letargus*, *Coma Cathaphora*, *Subet carus*.

Jest dwoiaka, iedná gdy spánie nie iest tak głębokie bárdzo, to iest, gdy chory ná trącanie, y wołanie ocknie się, y przemowi, á przytym iest gorączká, takie spánie zowie się *Letargus*.

Drugie zaś iest głębokie spánie, (bez gorączki) także, że chory iák umárły spi, ocucić go nie podobna, oddychaniem tylko znác że spi, takie spánie zowie się *Carus*, y máło co się różni od *Apoplexy*.

Jeżeli w tym bárdzo głębokim spánium chory siedm dni przetrwa, może się z niego wybiegác. Jeżeli się też przyłączy do inšzey choroby iákiey główney, iáko to szaleństvá, złym iest znákiem.

Item. Jeżeli chory spiac powoli, y z chrápáním oddycha, także kiedy drży, álbo zimny pot ná czoło wychodzi, stólce częste, są znáki bárdzo złe.

Nádzieiá życia iest, ieżeli chorobá przyda się álbo z zbytniego pijańtwa, álbo z częstego kurzenia Tutonii. Także z lekarstw ná spánie nie ostrożnie dánych &c. Jeżeli z Pryszczow uczynionych wiele wody wychodzi, znák dobry, także ieżeli chory kichnie, gdy mu w dmuchniesz w nos proszek kichájący.

Sposoby do leczenia.

NAyprzod stárac się koniecznie chorego cucić, tárgáiac go zá włosy, zá uszy, wierćac pod uszymá, kurząc siárkę pod nos, álbo Bobrowym stroiem, lubo *Galbanem*, lubo *Gumi Sagapono*, álbo warz wśzystko zmieřzawřzy.

Item. Do nosá przytykáć często *Spir. Sal. Armoniaci urix*. Ciało wśzystko ścieráć sukнем, ták áż z czerwienieie, álbo bántkami suchemi o-ciagáć, przytym *Enemy* mocne dáwáć. Pryřzce zá uszymá, álbo ná rękách uczynić. Prořzek ki-cháiacy w nos tedy owedy wdmuchywáć. Jeże-liby tá choroba z záżytego *Opium* pochodziła, trzeba dáć ná womity. Purgáns lekki potrzebny, (iednáć nie w Pároxyzmie) ktory táki bydz ma.

R. Castorici scrup. i. Diagred. gr. 7. tum oxymell. squil. & Aqu. Cinam det.

Prořek osobliwy.

WEś Bobrowego stroiu tártego ćwierć łotá, gorczyce bialey, nasienia z *Nasturcyum*, o-boygá po pułtory ćwierci łotá, popiołu z iásko-łek palonych, *Bursztynu* iák naymialey utártego po ćwierci łotá, *Ambry gran.* 20. *Złotá bitego listkow* 3. uczyn prořzek subtelny, daway ná raz po ćwierci łotá, w wodce *Apoplektyczney*, álbo też w winie.

Item. Weś octu mocnego, przyday do niego Bobrowego stroiu, *Ruty*, *Czarnuszki*, warz to
Compend. Med. G w gar-

w garnuszkę, y ley potrosze (ná rospaloną blachę) pod nosem chorego.

Item. Weś fokę z Selerow wyciśnionego octu Ruciánego, Bobrowego stroiu, zmieszay warz, nápoý tym gębke, którą trzymay u nosa chorego.

Ná okładanie głowy.

W Eś wodki Rumiankowej łotow 3. *Theriacalis* łotow 2. włosow człecznych palonych ile chcesz, zmieszay, maczay w tym chustę: kładź ná głowę.

Jest jeszcze choroba do tey należąca która nazywa się Siphita stricta, albo Noctambulationis, to jest, co śpiąc po nocy chodzą.

Ná tę chorobę sposób ten.

N lech kto strzeże ná takiego z korbaczem, á iák pocznie chodzić. w ten czas go dobrze ciąć, nie folgując, głowy tylko ochraniając, potym się skryć, albo śpiącym uczynić. gdy zá iednym razem to lekarstwo nie pomoże, powtorz, uznasz skutek.

Jeszcze ná śpiącą chorobę rzecz dobra.

W Eś Betoniki. Máieranu, Szałwii, kwiátu Bzowego, Roży polney, warz w winie ná połý z octem, kładź zióła wárzone, przecedziwszy, ná głowę.

O NIESPANIU.

Ktore nazywa się Coma Vigil. albo Pervigilium.

W Tey chorobie jest chciwość wielka do spania

nia, spáć iednąk chory żadną miarą nie może dla pomieszczenia fántazyi. z kąd práwie od rozumu odchodzi. Zrázu tácy czuią bol głowy, y osłábieńie wielkie sił, z ospálstwem. Rzadko się tá chorobá sámá przez się tráfia, chybá przy inszych chorobách, iáko to przy gorączce, przy Maniey &c.

Sposoby do leczenia.

JEżeli tá chorobá iest złączona z inszą, z trudno-
ścią bywa oddalona, aż się pierwsza chorobá
(która iey iest przyczyną) uspokoi. Gdy zaś sámá przez się trąfi się, weś ná nią Purgáns gło-
wny, ná co iest naylepsze *Electuarium Silvij*, oprócz
tego *vomitorium* służy, ieżeli dyspozycya (z uwa-
żonych okoliczności) do tego będzie.

Item. Krwie puszczanie z ręki, álbo z nogi,
pod noc znácznie pomaga.

Item. Stárác się choremu sen przywieść, smá-
ruiąc skronie oleykiem Muszkátowym. Máścią
Topolową smáruiąc, przydawszy *Opium*, Co ie-
żeli máły skutek uczyni, udác się *ad Opiata*. ná co
służy *Requies Nicolai*, *Laudanum Opiatum*, iednąk
ostrożnie nim száfowác; osobliwie gdy długie bę-
dzie nieśpánie.

Item. Częstokroć doświadczona rzecz iest
tá, zmaczay kofzulę w zimney wodzie, oblecz w
nią chorego, niech tak będzie przez kilká godzin
aż ná nim oschnie, powtorz ieżeli trzebá. Ná no-
gi też kąpiel dobra z mákówek, z Sálaty, z liścia
wierzbowego, z Grzybienia &c.

Item. R. Aqua Plantag. unc. 5. Papav. Errat. unc. 3. Aceti distill. unc. 1. Syrupi. Cydonior. unc. 1. Tart. Vitriol. drach. 2. daway tego często po łyszcze choremu.

O CHOROBIE

Ktora nazywa się Cathochus, albo Catalepsis.

ZNáki tey choroby. Nayprzod nagłe zmartwienie człowieka, które gdy zarázi, lubo siedzącego, lubo stojącego, lubo leżącego, tak go trzyma, tak dalece, że go już trudno poprawić. Oczy tylko ma otwarte, ktoremi nic nie widzi, ani też nie mi rusza, oddech zaledwie czuć się da, członki wszystkie iak zdrewniałe, trwa tak pod czas, od godziny do godziny, czasem dłużej. Ci co się ná tey chorobie nie znają, różnie rozumieją, jedni składają ná záchwycenie, drudzy ná podwionienie, inși ná czary, owo zgoła każdy co innego trzyma, á osobliwie wymyślne báby. Máło co się różni tá chorobá od Apoplexyi, y owszem niektorzy nazywają ją *Apoplexiam inversam*.

Sposoby do leczenia.

NAyprzod kichanie wolne pobudzić, piorkiem wdmuchnąwszy proszku kichającego.

Item. Czynieć frykcyę mocne, sukнем ostrym. *Item.* Pryszcze po rękách, y zá uszýmá porobić. Niektorzy ná wierzchu głowy przepalają Kauteryą, głowę także okładać ziółami posilającemi, *Spiritus animales*. Enemy także mocne, są bárdzo pożyteczne, y purgáns wolny, ále áz Paroxysm

rysm ominie, krwie puszczanie w tey Chorobie niepotrzebne. Członki wszystkie, y grzbiet smarować tym, Wziąć wodki Krolowej Węgierskiej puszkwáterki, przydać do niey oleyku Bursztynowego. y Kámfory po trosze, tym smarować przy cieple. Ták się zwyczajnie leczy, iáko Apoplexya, o ktorey będzie niżej.

O ZAWROCIE GŁOWY.

Z Różnych przyczyn zawrot głowy pochodzi, z ktorych iedne są powierzchowne, drugie wewnętrzne.

Rowierzchowne przyczyny są te, Konstypacye częste, poty zbytne, niespanie, pijaństwo, nagła odmiáná powietrza, iedzenie potraw grubych, niestrawnych, czosnkow, cybul &c. Obżárstwo, zátzymanie Hemorhoidów, álbo Miesięczney choroby, gniew zbytne, y częste obracanie się w koło, także pátrżanie ná rzeczy w koło się obracájące, pátrżanie z wysokoá ná doł, spadek, uderzenie ciężkie w głowę, że się kość zágnie.

Wewnętrzne przyczyny są. Wapory rodzące się z humorow zbytne, to iest ze krwie, z cholery, z flegmy, z melancholii, z humoru wodnistego, ostrego, także pochodzi zawrot głowy z żołądká niesposobności, z wątroby, z śledziony, z mąci.

Dwoiáki iest zawrot głowy, ieden lekki, w ktorym się tylko obiektá w koło obracáią.

Drugi cięższy, w ktorym nie tylko się rze-

czy wszystkie w koło obracają, ale też y cmią, tak dalece, że chory pod czas za ledwie ná nogách utrzymać się może.

Jeden iest zawrot *Idiopatiens*, to iest z okazyi sameyże głowy, gdy humory wodniste, y flegmiste w mozgu zostające, wiatry, y wapory wypuszczają, *ad ventriculos cerebri*, które w nich się obracając; zawrot sprawiają, z kąd taki zawrot przynosi, albo wielką chorobę, albo Apoplexyą.

Drugi *Symphaticus*, to iest, z okazyi żołądka, Wątroby, śledziony &c. Z których humory szkodliwe, wapory do głowy posyłają.

Jeżeli przyczyną z zawrotu samey głowy, znaki tego są te, bol głowy, y ociążałość, oczu zaćmienie, albo słabość, w uszach dzwonięcie, y zawalenie, zapachu, y smaku odmiáną.

Jeżeli z pełności flegmy, w ten czas ciała wszystkiego ociążałość, y ospałość, plucie częste, áperytu utracenie, uryna biała, niestrawna &c.

Jeżeli z cholery, ná ten czas chorzy mało śpią, często się gniewają, w sprawách prędcy, y zrzędni, prágnienie bywa, y gorzkość w ustách, puls prędki, uryna częsta, żółta.

Jeżeli z meláncholii, znaki są te, boiaźń, smutek, myśli pomięszáne, nieśpánie, rzygánie kwásne &c.

Jeżeli ze krwi pełności, znaki tego nábrzmienie żył, twarzy czerwoność, w skroniách żył tapánie niezwyczajne, głowy ociążałość, do snu częstego skłonność, uryna pod czas czerwona, y mętna, á czasem czysta.

Je-

Jeżeli zawrot pochodzi z przyczyny żołądká, znaki tego są te: ápetytu utrácenie, nauzea, odrzygánie kwasne, smrodliwe, ból z żołądká, álbo wzdęcie.

Jeżeli z wątroby, álbo śledziony, álbo z Má-cice, łatwo tego doysć, gdy chory czuie ból, párcie &c. w lewym, álbo w prawym boku.

Progn. Zawrot głowy świeży, rzadko nápa-dájący, y z powierzchwnych przyczyn pochodzący, do uleczenia łatwy iest, przeciwnym sposobem, ieżeli często, y znacznie nápada, y ieżeli dawny iest, często przemienia się w wielką chorobę, álbo Apoplexyą. W starych także niebezpieczny iest, dla zimnego w nich muzu.

Jeżeli w zawrocie nie tylko obiektá obracá-ia się w koło, ále też y głowá, (z zaćmieniem oczu) znaczy wielkie niebezpieczeństwo, á do tego ieżeli chory ostać się ná nogách nie może, znaczy bliską wielką chorobę, álbo Apoplexyą.

Item. Jeżeli z gorącej przyczyny pochodzi, łatwiey, y prędzey bywa uleczoney. Jeżeli zaś z zimney, trudniey.

Item. Którym purpurowy, álbo zielony kolor w oczách się obraca, skłonni są tácy do wielkiej choroby. Którym czerwony, do szaleństwa, którym szary, álbo bronatny, do Apoplexyi.

Item. Zawrot głowy ćmiący w gorączce, złym znakiem iest.

Sposoby do leczenia.

Nayprzod Enemy przymocnieysze są potrzebne. Także krwie puszczenie, osobliwie gdy iej pełność będzie, y z powtórzeniem, ieżeliby tego była potrzeba, purgánsa także są naysposobnieysze, lubo w pigułkach, lubo w trunkách, także vomitoria, osobliwie gdy z pełności humorow w żołądku zostających pochodzi. Hemorrhoidow też otwarcie iest potrzebne, przytym Węzykatorya, Bąńki, Kauterye, Czopki z zioł posilających, záżywanie Káwy, Kąpiel.

Item Kauterya ná wierzchu głowy, nád suturą uczyniona, stáry wrzost, głowy leczy.

Item. Kichánia częste pobudzanie, Errhiná, Dekokcyá z Gwaiaku &c. Czego wśzystkiego wiedzieć kędy záżyć, uważywšzy pilnie przyczynę choroby, świeży zawrot głowy, łatwo uleczone bydz może, mástykuiąc w úsciech Kubebę, Kolender, álbo *Rad. Doronici*.

Jeżeliby z okázyi Wątroby, álbo śledziony, tę trzebá leczyć iáko o tym ná swoich mieyscach naydziesz náuki. *Item*. Łáyno Pawie ná proch stárte, przydawšzy do niego Bursztynu miałko utártego zádané w piwie, ná raz ćwierć łotá, przyślodziwšzy, iest osobliwym sekretem, pod czas womit uczyni. *Item*. Sok z trybule z winem záżyty, znacznie pomaga.

Item. Morfelki skuteczne. R. Pulv. Treos, De-renci Cubebarum aũ drach. 1. Flor. Levand. Beton,

Car-

Cardam aā. Scrup. 2. Saecari in Aqu. Beton. Sol. q. Suf. M. Zążywąć ich co dzień zráná, y ná noc po jedney.

Item. Profzek osobliwy R. Croci Martis aper. Scrup. 1. Cinabar. nat. gr. 15. Rad. Ari. Scrup. 1. Ocul. Cancr. draco. S. Ol. Cinam. gut. 3. f. pul. pro 5. vici- bus semel de die in Aqu. Ceresol. propinetur

Item. Weś Olei Petra albi puł łotá, oleyku Bursztynowego puł ćwierci łotá, Kámfory gr. 15. zmieszawszy nácieray tym skronie, y pod no- sem. Item. Spir. Volat. Oleos Aromat. nád insze naylepszy, zążywáiąc go często po 20. kropli w winie.

Item. R. Corseru. Beton. Salu. Levand. aā unc. S. Rosar. drach. S. Syrup. d. Stach. q. S. M. f. C. bierz tego konfektu ná raz iák Kásztan co dzień dwá rázy. *Item. Konfekt Nogietkowy* iest bárdzo skuteczny, często go zążywáiąc.

Jeżeli tá chorobá pochodzi z pełności wiel- kiey humorow, trzebá ich wyprowadzić lekár- stwy purgującemi.

Nayczęściey piiakow tá chorobá infestowác zwykłą, á nie tylko tá, ále wiele innych bárdzo szkodliwych, ktore wierzem dla lepszego im zro- zumiènia, opisuię.

Bachus zuchwáły, ząwraca głowę,
Oczy ząślepie, odmienia mowę.

Rzuca iák káduk, niby co złego,

Piiaká trunkiem, zaráżonego.

Jako w bąreły leiąc w káldony,
 Womitem trapi ná obie strony.
 Káslu nábwia, płucá wysuśa,
 Apetit tráci, pámiéć náruśa.
 W głowie, y w rękách, drzenie spráwue,
 T sprosny tradem, twarz obsypue.
 W pęcherzu w nerkách rodzi káminie,
 Czyni y w członkách, wielkie bolenie.
 Gdy ich záraza przykra Chirágra.
 Zbyt bolejąca, nogi Podágra.
 Ná to puchlina, nogi zálewa,
 Bachus gdy często, w gardziel nálewa.
 Pali wngtrzości, czyni práguienie,
 Więc zálewáiąc, ná ochłodzenie.
 Ogień podnieca, w człeku táiemnie,
 Gorączki wielkie, rodząc wżáiemnie.
 Hektyki także, krwi zepsówanie,
 Humorow w ciele, ztąd pomieśśanie.
 Zywotá skraca, takim zdrádlíwie,
 Przez nagłe śmierci, tak nieśczęśliwie.
 Leży iák w błocie, we złym nálogu, Apostro.
 Ze ma dáć ścisły, ráchunek BOGU.
 Nie myśli o tym, człek záślepiony,
 W tey złości będąc, iuż utopiony.
 Zbytnim pijáństwem, grzechow przymnaża,
 Obraz śátáński, w sobie wyraża.

Skárbi ná piekło, ciężkie więzienie,
 Ná wśystkę wieczność, cierpi prágnienie.
 Nieśczęśny musi, nárzekájący,
 Dzień národzenia, przeklinájący.

O WIELKIEY CHOROBIE.

Wielka choroba nazywa się *Epilepsia*, *Morbus Comitialis*, *Herculeus*, *Sacer*, *Caducus*.

Dwoiáko przydác się może, to jest, álbo *Idiopathice*, álbo *Symphatice*.

Idiopathice. Kiedy przyczyna jest z samey Głowy. *Symphatice* zaś, gdy álbo ze wnętrzney, álbo zwierzchniey przyczyny nápada.

Wnętrzne przyczyny, pochodzą, álbo z wątroby, álbo z śledziony, álbo z żołądká, Mácice, Mensenteryi, to jest błony, która kieszki ściaga, álbo ze krwi, álbo z inszych przyczyn, których jest bárdzo wiele, dla krotkości opuszcza się.

Powierzchowne zaś, pochodzą z rány iakiey ciężkiey w głowie zadáney, álbo z tłuczenia, álbo z uderzenia, z zápalenia, z zbytniey ápprehensyi, y frásunku &c.

Dzieciom też bywa, álbo z zbytniey wilgotności muzgu, álbo z exhálacyi, z inszych części ciáła, álbo z glist, álbo z złego pokármu, álbo kiedy się ząbki puszczáią, álbo z częstego maczania głowy, y ciáła, álbo z fetoru, pochodzącego z pieluch, uryną, y máścią zaszpeconych, gdy ich przez niedozor, y niedbáłstwo często nie odmie-
 nią

nią, albo z przełknięcia, albo z ospy, albo z odry nie dobrze wytłęły.

Pospolita też jest choroba Dzieciom z pomienionych przyczyn, która nie jest wielką chorobą, ale zowie się *Convulsio* to jest, kiedy się dziecko wiiie, oczy wywraca, ślini się, co nie rozumni Medycy widząc, za prawdziwą wielką chorobę miewają, w czym się znacznie mylą.

Znaki pospolite następującego Pároxyzmu, lubo nie wszystkich, iednakowo poprzedzają, albowiem w iednych raniey, w drugich więcey, albo tę, albo owę, z nich tu kładą się.

Nayprzód ciała niezwyčajne pomieszanie, w głowie ciężkość, y bol. albo zawrot. w niektórych ospałość, w niektórych zaś zbytnie czucie, sen nie spokojny, umysł pomieszany, y trwożliwy, smutek, y bojaźń, wzdryganie się, w rękach, y nogach słabość, drżenie członków; w oczach zda się iakoby iskry latały, a pod czas, mgłą zachodzą, w uszach dzwonienie, ięzyk niepowolne ruszanie się, ziewanie, kichanie, gniew nąd zwyczaj, sercá drżenie, pierś ściśnienie, oddech zaćmiony, potraw obrzydzenie, a w niektórych zbytni apetyt, w żołądku gryzienie, ślin z ust płynienie, uryná wodnista, bokow rozcięcie, cera blada.

Item. Chory czuie z ktorych części ciała iakoby wiatr, albo mrowie na głowie idące, albo słabość znaczna w teyże części.

Item. Przypadają też pod czas przed Pároxyzmem

niem woniły, párcia, rozdymanie, przelewanie po kiskách, rzyganie kwaśne, wnetrznosci ścienienie, y ból do krzyżow rościągający się &c.

Sámego pároxysmu znáki te są.

Z Myślow wszystkich, tak wnetrzných, iáko y powierzchwných nagle odcięcie, zkad nagle na ziemię upadają, y rzucają się, Oczy orwarte, zębami zgrzytanie, oddech zátłumiony; uryny, y ekskrementu (z wielkiego gwałtu náтуры) wypuszczenie, piány z ust, y z nosá odchodzenie, iednak nie zawiże, ieno w gwałtowney chorobie, po Pároxysmie chory niepamięta co się z nim działo.

Sposoby do leczenia.

W Sámych Pároxyzmie ratować chorego temi sposobámi, wdmuchnąć mu w nos proszku kichającego, pod nosem nacierać Bálsámem ápoplektycznym, także do nosá przytykac *Spirítum Salis Armon, urin.* W ustá wlać Mitridatu rospuszczonego wodką Konwaliową, Rutę rozetrzeć w rękách, y wetchnąć w nos, pulsy u rąk ścisnąć iák naylepiey; (jest rzecz doświadczona) Bobrowym stroiem kurzyć, álbo Łosim kopytem, lubo wraz oboygiem, chorego też za uszy, włosy rwąć żeby ocknął.

Bálsam tej chorobie służący osobliwy.

W Eś oleyku Máieranowego, Bursztynowego, Ruciánego, *Spir. Sal. Armon. Urin. Spir. C. C.* zmieszay, służy do smárowania pod nosem, pod czas Pároxysmu.

W.

Womityy opócz Pároxyfmu, są bárdzo skuteczne, á osobliwie w ten czas, kiedy z niefposobności żołądká tá chorobá pochodzi. krwie puszczzenie z żyły przez czoło idącey, także z medyanney, álbo z pod ięzyká, iest pomocne.

Item. Enemy mocne.

Jeżeli tá chorobá przypádnie Białeygłowie, z záduszenia Máciice, doszedłszy tego, kurzyć trzeba rzeczámí smrodliwemi, iáko to pierzem pawim, Kuropatwim, skora stára, Assafætida, á do wáchánia pod nos przykładác Bobrowy stroy.

Jeżeli z przetrzymánia Miesięczney choroby, trzeba krew z nogi puścić, y dawać ná pobudzenie oney.

Item. Kanterya ná wierzchu głowy uczyniona; ná wielu iest doświadczona, Dzieciom zaś ná kárku. Potrzebne też są purgánsa uważywšzy z iákíey przyczyny chorobá pochodzi.

Prošek ná wielką chorobę doświadczony.

R. Cinabar. Antim. drach. 2. Unicorn. ver. unc. I. Rasur. C. C. Visci querc. añ. drach. S. Terra Sigill. Cran. hom. philos prt. añ. Scrup. f. lap. Smarag. Cinam. Croci. añ. gr. 5. f. pul. tego proszku dawać ná raz po ćwierci łotá przed nowiem, y pełnią.

Jest wiele bárdzo rozmaitych proszkow ná tę chorobę, ktorym práwie końcá nie mász, y nayosobliwsze są de Gutetta Draco figens &c.

Pigułki purguiące.

R. Resin. Turb. Agaric. añ. gr. 7. Flor. Armon.
mark

mart. gr. 5. Sal. Succin. Volat. gr. 3. Ol. Maior gut. 3. f. pill.

Item. Wielom też pomagają glisty ziemne, w winie morzone, ususzone, y ná proch utarte, ná raz ćwierć łotá przed Nowiem.

Item. Z spalonego krętá popioł.

Item. *Secundina primipara*, ná proszek utarta.

Item. Zółć z szczeniścią czarnego z sęcego.

Item. Nasienie Piwonii, y korzeń czasow pewnych kopány.

Item. Listki Bukszpanowe, także wątrobianki z zab wodnych zielonych.

Item. Łosie kopytá, Jemiołá dębowa, oleick Bukszpanowy, Bursztynowy, wódka z iáskolek.

Dzieciom ná téż chorobę. Weś kostek ktore idą przez grzbiet kielbiká, od głowy aż do ogóná, ochędosz pięknie od mięsá, ususz, zetrzy ná proszek mialki, przyday rowne części Perel, y koralí preparowanych, biorąc ná koniec nozá, daway Dzieciom w iábłku pieczonym, álbo w pokármie.

Item. Gdy się ieno Dziecię ná świat urodzi, nim pokármu zakuśi, (aby wolne było od tey choroby) day mu olejku migdałowego z Cukrem zmieszawszy ná łyszcze.

Item. Sekret Elektorá Saxonie dla dzieci, aby ná zawsze wolne były od tey choroby. Weś trochę łáyná krowy czarney, ususz, utrzyi iák naysubtelniey, day nowonarodzonemu dziećciu iák napársztek w mleku, álbo w polewce, w krot-

w krotce wyrzuci z siebie wiele złych humorow
ktorych w się nábráło w żywocie Mátki, z kąd
pospolicie przyczyna jest tey choroby.

Item. Gdy dziecię ktore tę chorobę miewa,
warz albo liście wierzbowe, albo skóre wierzbo-
wą, ostudziwszy, kąp ie w tym często, co też y
ná suchoty służy onym.

Jeżeli by tá chorobá dzieciom pochodziła z
glist, albo gdy się zabki puszczają, o tym masz ná
swoich mieyscách, jeżeli z morzyská, day Enemę,
y Máteracyki z ziół ná żywotek.

Item. Gdy dziecię jest podległe tey choro-
bie, mámkę trzebá uważyc jeżeli ma pokarm do-
bry, táż mámká záżywać ma rzeczy należących
tey chorobie, iáko to ięmióły dębowey, nasienia
y korzenia piwonii, korzenia Kozłkowego &c.
moczác to w piwie, korzenie Kozłkowe, kto-
re się názywa *Valeriana*, jest osobliwym lekár-
stwem ná tę chorobę, y wiele ludzi nim sámym
się leczy.

Item. Dla podeśzłych R. Pulv. Marchion. dr. 3.
Succin. Alb. prti. dr. 2. Apic. C. C. philos prt. Rad.
Pæon aũ dr. 6. Antim. diaph. unc. 5. Smarag. prt.
drach. 2. Cranchum prti unc. f. p. dos. drach. 1.

Item. R. Succini alb. prti. drach. 1. S. Kad. pæon.
Doron. aũ. drach. 2. Cort. Citri dr. f. spetiar. Dia.
Ant. di Ambr. aũ. dr. 1. f. Corall. Rubr. prtat. Margar.
prtar. aũ. drach. 1. sal. vol. Cranchum scrup. 2. Ambr.
gr. 5. Moscb. gr. 7. f. pul. dos. scrup. 2.

Item. Osobliwe są ná tę chorobę *Cbtmica*, to
jest

jest; Spir. secundina primipar. sal. volat. & spir. Ungul. alcis & Magisterium sal. volat. sangv. hum. Tinct. Succini, Magister Luna Tinctura lap. Lazuli Magister Cranij hum. Luna potab Anima Vitrioli. tinctura Antim. Conf. Smaragd. Aqu. Carbunc. Spir. vini Cephalicus Myus. Pulv. Epilept. eiusdem Secretus opiata Montagnana Cor. hom. violen. extin. Moschus jest bardzo dobry dla dzieci. Item. Spirit. Oleos Aromat.

Draco Figens.

R. N. M. drach. 1. f. Ciner. Talpar. drac. 2. Tal. lepor. hro. 3. Pulv. Card. ben. scrup. 4. ung. Alc. Succ. alb. visci quer. aa. scrup. 2. & S. Marg. pr. drach. 1. C. C. Usti drach. f. Unicor. veri scrup. 1. Cranchum drach. 3. sem. Pæon. drach. 1. f. fol. Auri hro 5. f. p. dosis drach. 1. Nad wszystkie inne jest ten proszek skuteczniejszy. Jest między Autorami niezliczona rzecz różnych sekretow na tę chorobę, lecz y między ludźmi różnemi jest ich wiele, osobliwie bábby mają na nią cudowne swoje tajemnice, záżywając różnych gusek, kto ich tego wyćwiczył, trudno wiedzieć, gdy ani Galenus, ani Hypocrates tego nie dociekli czego one przy kądzieli.

O APOPLEXYI.

Apoplexya znaczy się nagła śmierć.

Gdy bowiem człeká niespodzianie nápádnie, wszystkie zmysły odeymuie, y prawie umárłym czyni, y rzadki trafić się może, któryby

Compend. Med. H z niey

z niey wyszedł, á choć wyidzie, nie bez szwánku, gdyż Páraliz po sobie nieuleczony zostáwuie; á ie-
żeli zdrowy wyidzie, rad się znowu prędko nie-
spodzianie náwraca, y życia dokonywa.

Rodzone sobie siostry są te choroby:

*Apoplexia, Epilepsia, Suffocatio, Uterina, Catharus
suffocativus, y Letargus.*

Dwoiáka iest Apoplexya, iedná nagła, y gwał-
towna, która właśnie názywa się *Apopl.*

Druga wolnieysza, zowie się *Hemiplegia*, z kto-
rey często wychodzą, lecz nie bez szwánku, gdyż
Páraliz zostáwuie, znáć ją po pulsie mocnym, y
oddechu wolnieyszym, także gdy się przytráfi z
okázyi máciice, gdzie póspolicie raz puls ustąpi,
drugi raz przystąpi, co nie ma tworzyć Medyká.
gdyż często takie przychodzą do siebie.

Znáki Apoplexyi nástępującey.

NAyprzod ból głowy nagły, rozumu pomiészá-
nie, zawrot głowy, ociężáłość, y gnuśność,
rąk, y nog trętwienie, álbo ziębnienie, oczu za-
ćmienie, we śnie zębámi zgrzytánie, z ust wiele
ślin odchodzenie, tyłu głowy á czásem cáley
ziębnienie.

W sámym zaś Pároxyzmie znáki są te: Nay-
przod zmysłów wszystkich nagłe utrácenie, oddy-
chánie zbyt ciężkie, niektorzy piiany z ust toczą,
oczy otwárite, puls pomiészány, czásem prędkí,
czásem nierychły, zgołą chory podobnieyszy do
umárłego, á niżeli do żyjącego. Kátar który názy-
wa

wa się *Suffocativus*, to jest duszący. mało się różni od tej choroby, ten pochodzi ze krwi z siądek w płucach, z kąd się rodzi *Suffocatio*.

Progn W Pároxyźmie, jeżeli oddech jest tak bardzo zatkaniony, iż za ledwie poznać że chory oddycha, znaczy śmierć pewną, także, jeżeli jest przytym gorączka, albo poty. Jeżeli się Hemorhoidy w samym Pároxyźmie otworzą, znak jest dobry.

Item. Jeżeli chory od prozku wdmuchnionego w nos nie kichnie zły znak.

Sposoby do ratowania w Pároxyźmie.

Jeżeli jest nadzieja życia, nayprzód chorego poruszać, y tu, y owdzie, wszystko ciało, osobliwie ręce, nogi, y plecy trzeć, iako naylepiey sukrem, głowę co prędzey ogolić, albo ostrzyć, którą natrzeć Bálśámem Apoplektycznym, przy tym blachę żelazną rozpaloną trzymać przy głowie, oprócz Bálśámu nacierać głowę często wodką Páralizową z mrowek zrobioną, zmieszawszy ją z oleykiem Bursztynowym. Usta też trzeba przez gwałt otworzyć, dla wolnieyszego oddechu, wlać do ust chorego *Elixir. vitri.* przymieszawszy trochę Mitridatu, pod nosem, y na skroniach natrzeć Bálśámem Apoplektycznym, ściągania także mocne rąk, y nog należą, także Bánkami suchemi ociągać plecy, udá, ręce &c. Vomitorium jest bardzo potrzebne, osobliwie gdy z pełności flegmy tá choroba pochodzi. Także krwi

puszczenie w Pároxyzmie wielom pomaga, w ká-
żdym wieku, uważając ieżeli ieść iáka nádzieiá.
Enemy iák naymocniejszye sá nád wszystko (záráz
zrázu) naypotrzebniejszye.

Tákże pryszczé ná rękách, zá uszýmá. Pro-
szek kichájący w nos dmuchác, po którym ieżeli
kichnie, ieścze ieść iákakolwiek nádzieiá życia.

Enemá. Weś Ruty, Rozmárynu, Lebiodki,
Kopytniku, wszystkiego po garści, wierzchołkow
Centuryi, Szálwii, Konwalii po szczypcie, korze-
nia Kokornaku okrągłego, Pieretrowego, Lub-
czykowego, Tátárskiego ziela, wszystkiego po łó-
cie, nasienia Krokoszowego łót ieden, warz w
wodzie. przecedź. Weś dekokcyi kwartę, przy-
day żułci wołowej ćwierć łotá, oleyku Rozmáry-
nowego, wołku, álbo téż *Philosoph.* oboygá po puł
łotá, miodu czystego 4. łoty, Soli oczkowátey ły-
szkę, przywarz, przecedź, ochłodziwszy, day y
dwa rázy ná dzień. Czopki tákże sá dobre z mio-
du, z żułciá wołową, y z sokiem Ruciánym.

Pacierze smárowác tym linimentem. Weś o-
leyku Bobkowego, trzy łoty, Bursztynowego puł
łotá, z rogu ieleniego ćwierć łotá, Lewándowe-
go, álbo Rozmárynowego puł ćwierci łotá, przy-
day trochę tłustości Bobrowey, zmieszawszy smá-
ruy Pacierze, grzeiác ręce nád Fáierką. Pod nos
przytykay *Spir. Sal. Armon. urinos.*

Item. Weś gorzałki, námocz w niey iáło-
wcu, Szálwii, Poleiu, Rzerzuchy, Száfránu trochę,
przecedziwszy daway choremu po trosze.

Item

Item. Z Kwiecia Konwaliowego, y Lewándowego, wraz wódka wypalona, iest bardzo skuteczna, nacieraiąc nią głowę, y do uft leiac, zmieszawszy z mitrydatem.

Y to wielom pomaga: Niech dwoie ludzi mocnych, wziawszy chorego pod pachy, podniosą do gory wysoko, y nim trząsną raz, drugi, trzeci, potym niech go położą, porwie się iak ze snu. *Sal. volat. Oleos Aromat. Sylw.* iest nayofobliwszym ratunkiem takim, nacieraiąc nim pod nosem; może go y wewnątrz dać.

O SZALENSTWIE

Z ukąszenia psa wściekłego, ktore nazywa się
Hydrophobia.

Z Naki. Nayprzod raná od ukąszenia psa wściekłego iest bolesna, prędko się iednak samá dobrowolnie zgoi: lecz po 40. dni od zágoienia, bez żadney przyczyny nápada takiego melancholia, w ktorey zostaiąc, sny ustawiczne mie-wa o psách szczekaiących, y rzucaiących się ná się, ktorým się przez ten broniąc o ratunek woła, zkad y sam się przebudza, y innych. Czym máiac pomiészaną głowę, ucieka ná mieyscá osobne, y ciemne, z sobą tylko mruczác, schrania się od spółkowania z ludźmi, przytym brzydzi się wszelkim napoiem, náwet y potrawami rzadkiemi, twarz, y oczy czerwone, pod czas y gorączką, następuią po tym konwulsye. nád to, choć ustawicznie cierpi prágnienie, iednak żadną miarą pić

H₃

nie

nie chce, z czego samego umierać musi.

Sposoby do leczenia.

NAyprzod chorego wzięwszy przez gwałt w wodzie zanurzyć, raz. y drugi, co samo wie-
la wzdrowiło. Rány zrazu nie trzeba goić, ale ią
długo trzymać otwartą, a skoro tylko pies ukąsi,
zaráz ranę nożem zwierzchu zeszkrobnąć lubo z
bolem, y obmyć ią winem z solą, potym weś li-
ścia pokrzywianego, ztłucz, albo zwierć z solą,
przyłoż na ranę, albo świeże łayno kurze, często
go odmieniałiac, iest rzecz pewna.

Item. Weś korzenia Gentiany, Kozłku, o-
boygá po pułtory uncyi, Zywokostu, Ruty su-
chey, Poleiu, wszystkiego po garści, Mumii, Rá-
kow palonych, oboygá po dwa łoty, warz to
wszystko w winie przytkawszy, precedz, daway
co dzień po kieliszku choremu, a ná ukąszenie
od węzła, przyday *Rad Serpentaria*.

Ná wyciągnięcie iádu z rány pewne.

WEś Assy Fetydy, Galbanu, oboygá po dwa
łoty, rozpuść octem, wysmaż, przyday *Ungu*.
Basilic. dwie uncye, zmięszay, przykładay.

Item. Korzeń Roży leśney, dając go chore-
mu iákimkolwiek sposobem, iest doświadczony.

Item. Weś popiołu z rakow palonych czę-
ści 10. Proszku z korzenia Gentiany części 7.
Kádzidlá część iedną, uczyn z tego proszek iák
naysubtelniejszy, daway go choremu po łyszcze
w winie, albo w piwie.

Item

Item. Weś osłu, który szkapim, albo czartowym zowią, uśusz go, zetrzyj ná proch subtelny, daway po drachmie, ná raz, iest rzecz doświadczona.

Item. Weś Stokroci z kwiatem, z liściem, Szałwii, Ruty, Kłobuczkow z pod Roży polney, Czosnku, Rad. *Scorzenera* rowne części, przydawszy soli morskiey, albo lagru śledźiowego, stłucz wraz, y przyłoż, á iezeli się sposobnie może bąnká sucha stawić, przystaw ją zaraz po ukąszeniu.

Jest też kámiień skuteczny ná wywábienie iádu, który się názywa *Crapaudina*, to iest żábi, także y drugi *Pietra di Cobra*.

Znáki psá wściekłego, aby się go káždy mógł uchronić.

Ples wściekły, áni ie, áni piie, ufzy, y ogon opuściwszy, ięzyk wywiehwszy biega ziając, y wyjąc chrapliwie, przytym y piiany z ust toczy, oczy wywraca, á kogo nápadnie milczkiem kása. zrázu zda się bydz ráná máła, y prędko się zgoi, lecz we 40. dni odnawia się, czym człeka w szaleństwo, y śmierć wprawia.

Aby káždy pies wolny był od wściekliny.

Jeszcze szczenięciu każ puścić krew z pod ięzyka, z żyłki która iest nákształt robaczká, y przytym koniuszek ogoná uciąć.

O PARALIZU.

PARálisz pochodzi z pozátykania żył suchych, (które *Nervos* zowią) humorami grubemi, nie-dopuszczając Cirkulácii duchom, które się nazy-wają *Spiritus animales*.

*Dwojaki jest Párálisz, jeden prawdziwy,
a drugi nie prawdziwy.*

PRAwdziwy jest ten, w którym część náruszona, czucie, y władzą utraci.

Nie prawdziwy zaś ten, który albo czucie, albo władzą odeymuie, jedno z tych.

Znaki pospolite Párálizu.

NAYprzod nagłe utracenie władzy, albo czucia, albo obojga wraz.

Item. W części náruszoney, zda się iákby mrowki szmeráły, a pod czas oziębienie znaczne.

Item. Zawrót głowy, oczu zaćmienie, uszu pozátykanie, rozumu pomieśzanie, mowy zmie-nienie, a czasem utracenie, flegmy z ust, y z no-sa płynienie &c. Zwyczajnie Párálisz zakończa Apoplexyą.

Starych ludzi pospolicie nápada Párálisz, dla defektu ciepła przyrodzonego. Jnszych zaś lu-dzi z różnych przyczyn, czasem z zimney kon-stitucyi powietrza, iáko się trafia pod czas Je-sieni, albo ná Wiosnę. Także z pełności humo-row lipkich, flegmistych, ostrych, także z hu-morow ostrych, z głowy spływających, *in me-dullam*

dullam spinalem, także trafia się z żyły suchey przepchniętey, albo náruszoney, z nieostrożnego krwi puśzczenia, bywa też z kolek ód śledziony pochodzących, albo z cholery, który lubo jest przytrudniejszy do leczenia, jednak żadnego w sobie nie ma niebezpieczeństwá. Nápada też Párálisz z gniewu wielkiego, z zbytniey ágítacyi, co się tráfi w tańcách, kiedy rospaliwszy się dla ochłodzenia ná wiátr wychodzą, albo z łázni, albo z ciepłey izby, z odkrytą głową, nayczęściey nápada flegmatykw, owych póspolicie co się sedentáryą báwią, á wiele iedzą, y piá &c.

Progn. Chorobá tá jest długa, y do leczenia zbyt trudna, gdy iednak z fzkorbotu, albo z okoliczney áffekcyi pochodzi, może byđz uleczona, choć też z uporem.

Jeżeli tráfi się z przeciętey suchey żyły, albo kłutey, rzadko kiedy uleczony byđz może; y ówżem nigdy.

Niedoskonały Párálisz, który rękę, nogę, albo puł twarzy náruszy, śnádnie może byđz uleczony.

Kogo w Jesieni, albo zímie náruszy, á osóbliwie stárych, z trudnością bywa uleczony.

Jeżeli część Párálizem náruszona z cienczenie, znak jest zły, ieżeli ból przystápi, czyni iákąś nádzicie. Jeżeli chory jest przy siłách, przy tym bolu, y zawrotu głowy nie ma, mowę zupełną, gorączkę ma, znaki sá dobre.

H₅*Item.*

Item. Jeżeli część naruszona jest zimna, także gdy na stronie naruszoney oko się zmniejszy, albo zmieni, także jeżeli się chory nie czuie, albo głowy ma znaczne pomieszczenie, także gdy się przyda biegunka, Konwulsye, wszystkie te znaki są bardzo niebezpieczne, lubo życia nie co przedłużają, jednak się śmiercią zakończają.

Sposoby do leczenia.

ZArążonego Párálizem, na prędcie nacieray Gorczycą białą zwiercianą, przydawszy do niej octu dobrego, y Soli, albo wes gorzałki dobrej, przyday do niej Gorczyce tartej, Pieprzu, Dziegłu, tłuczonego Jálowcu, Rozmárynu co potrzeba, zmieszawszy nacieray część zaráżoną. Potym należą purgánsa, ktore nie mają bydz zrazu mocne, ale iák naywolnieysze.

Także Enemy mocne bardzo dobrze służą. Womitorya osobliwie w ten czas służą, kiedy chory czuie pełność wielką w żołądku. Także na poty, różne Medykamentá służą, a osobliwie *Sal. C. C. Volat. Spir. fuliginis, essent. Castor Spir. Sal. Armon.* Salwácy nade wszystko nayskutecznieysze, z tą okolicznością, jeżeli chory na głowę znacznie nie szwánkuie, jeżeli zawrotu nie cierpi, albo konwulsyi, albo trętwienia nie ma, albo jeżeli się wszkorbocie przyda, albo z affekcyi okoliczney, lubo też z inszey iákiey powierzchney przyczyny. Krwie puszczenie podeyrżane jest, dla czego ostrożnie z nią potrzeba, jednak w partykulárnym

Párálizu, który pochodzi. albo ze krwi zły, albo z spadku, albo z uderzenia &c. może krew bezpiecznie puścić, lub Hemorrhoidy otworzyć.

Item. Bąłki siekane, albo na sucho ociągane, Frykcye, á osobliwie pokrzywami suchemi, albo świeżemi, Kauterye są bardożo pożyteczne.

Item. Winá zaprawne różne, są skuteczne, iako *R. Herb. Hamap. Chamadr. Salvia Flor. Paon. Stechad. Arab. Anthos. aā. M. S. Rad. Valer. Paon. Diwon. Gargophilat. aā. drach. 2. Hermodaētil. Mechoac. aā. drach. 3. Fol. Sena unc. 2. Rhabar. unc. 1. Galan. Cinam. Cubeb. aā. drach. 1. incisa & contusa, dentur pro mensura vini,* tego winá chory ma zażywać po kwarterce co dzień, ieżeli siły pozwolą.

Salia volatil. bardożo skuteczne, także *fixa,* iako *Chamadr. Chamapi Scordj Cichor. & Tart. Vitr.*

Chorobá pospolicie początek ma od pacierzy kędy się naywięcey schodzi Nerwow, także y *Medulla spinalis* tam zostająca, zkąd trzeba ie często smárować. Ná to máść osobliwa.

R. Ungv. Mart. Nerv. aā. unc. f. Ol. Phil. Succ. aā. drach. f. Ol. Petra drach. 1. f. Lin. vel. R. Ol. Succ. unc. f. Camphor. dr. 1. Spir. formic. unc. 1. M.

Item. Oleiek z kantarides smáżonych w oliwie do nacierania części náruszonych iest dobry, także *Spir. Formicar. Agv. Reg. Hung. Spir. Lumbric. Milleped. &c.*

Oleykami, y máściami, części náruszonych, częstego smárowania strzedz się, bo pory zatykaia, bardożiey slużą párzenia, moczenia w ziółach *Máterace &c.*

Item

Item. R. Spir. Lilior. Convall. Aqu. Apople. Lang. ad. unc. 1. Effent. Castor. drach. 1. M. pro linimento.

Potrzebne także są kichania pobudzenie, kurzenia Bursztynem, kąpanie się w wodach siarczastych, iakoż Szklanowska woda wielom pomaga, także kąpieli z ziół Nerwom służących, przydając siarki z wapnem nie gąszonym, wprzód rospuszczoney.

Item. Kąpieli z różnego rodzaju zwierząt, wążac liszki młode, szczenięta, mrowki, wraz z ziołami należytemi, iako to Bukwicą, Szałwią, Rozmáryn, Jwa Art, Łopianowe korzenie, Mácierzanká &c. Dobra też rzecz jest, członek naruszony kłaść w świeży káldon bydlęcy; albo w ięczmien wárzony ciepły.

Item. Tábaká świeża zielona w Málmázyi moczona, nácierać nią części naruszone osobliwie po potách, znacznie pomaga. Język ieżeli Páralisz naruszzy, masz o tym ná swoim mieyscu, pátrrz w Regestrze.

Dekokcyá ná poty.

WEś kwiecia Szałwii, Bzowego, Lewándy, Rozmárynu, Rumienku, Melissy, Máieranu, Páralizowego ziela, Jáłowcu, wśzystkiego coć się podoba, włoż do gárcá, náley wody, warz nákrywśzy, odeym prędko od ognia, staw do wánny, do ktorey wśadź chorego okryi go dobrze, żeby się od páry pocikł.

Item. Rzecz skuteczna. Weś wierzchołkowle-

lebiodki, liścia dębowego, Jąłowcu, wszystkiego
po trzy garści, szyszek iodłowych nro 12. warz
w wodzie, ostudziwszy, mocz część náruszoną,
otárszy smárny tym. R. *Spir. Salis Vitriol. Ol Ther-*
ebinth. aš. pra. zmieszawszy wraz, gdy to powto-
rzysz raz drugi, y trzeci, nie bez skutku będziesz.

Oleiek sekretny ná Páráliz, ná Podágrę,
ná Konwulsye &c.

W Eś oleiu lniánego, rospal sztukę żelázá no-
wą, zágaś w tym oleiu, czyni to poty, poki
oley trzeszczeć nie przestanie, do tego oleiu włoż
tyle wapná nie gászonego, żeby było iák ciásto
gęste, zgnieć dobrze, pokray w káwałki, włoż
do retorty, wypal oleiek, ktory włoż do gnoiu
końskiego, (dobrze wprzód zátkawšy) niech
tám będzie przez 10. dni, potym go rektyfikuy,
iést ták przenikájący, że gdy go ná dłoń náleiesz,
záráz przeniknie ná drugą stronę. Gdy Páráliz
pochodzi z pełności ślegmy, iáko się nayczęściey
tráfia, w ten czas służą purgánsa, á osobliwie też
ex Merc. Dulci przydawšy *Resinam Mechoacan.*
Agarici &c.

Jeżeli chory władzą cále utráci, że się ruszyć
nie może, á przytym y mowę, zá pewne z niego
nie wyidzie. Jeżeli też z kolek, ná to służą Ene-
my, Máterace &c.

O KON-

O KONWULSYACH.

Konwulsye znáczą ściągánia żył, y muskułow,
do czego należy, y Kurcz.

CZworáka iest Konwulsya. Pierwsza zowie się *Emprostotonos*, tá iest, w ktorey głowá, kárk, y grzbiet nayprzód ściagnione bywáią, ták dálece, ze brodá aż do pierśi, á czásém y do koláná ściagniona bywa.

Druga názywa się *Epistotonos*, tá iest, w ktorey w tył człek ściagniony bywa.

Trzecia zowie się *Tetanos*, tá iest, kiedy Nerwy, y Muszkuły z tyłu, y z przodku ściągáią człeká, wzdłuż iák stronę, táka iest naygorśza, y rzadko się też tráfia.

Czwarta zowie się *Spasmus*, to iest Kurcz, ktory pospolity iest w nogách, w rękách, w pálkách, pod czas y twarz wykrzywia, ktore wykrzywienie názywa się *Spasmus Cinicus*, álbo *Risus Sardonicus*.

Konwulsye pochodzą álbo z pełności humorow, álbo z wyniszczenia onych, kurcz zaś pochodzi z humorow ostrych, z wiatrów &c.

Pełności przyczyny są: nayprzód obstrukcye Wątroby, Sledziony, Zółci, Mácice. *Venarum meser.* przetrzymánie Hemorhoidow, Miesięczney choroby, wewnętrzne nábrzmienia, y guzy, słabość wnętrzości, y utrácenie ákcyi żołądká, y kiszek, ták, że chory áni trawić, áni pozbywáć z siebie ekskrementow może.

Item

Item. Pełność wielka Melánycholyi, ślegmy, także humorow wielka ostrość &c.

Item. Zbytne piianstwa, obżárstwo, miętkanie ná mieyscach wilgotnych, częste kąpanie się w wodách zimnych, rana znaczna, przekłócie suchey żyły, zapalenie blitko suchych żył, bez soli iedzenie, zbytńia ágítacya &c.

Wyniszczenia przyczyny są: nayprzod krwi zbytne płynienie zkadkolwiek, poty zbytne, zbytne purgánsa, y womity, przesádenie lekarstwem &c. Oprócz tego, w różnych chorobách, tráfiają się Konwulsye.

Oprócz pomienionych przyczyn, bywają też wewnętrzne Konwulsye. Znaki ich są te. Wnętrznosci wielkie wzruszenie, y powściąganie w których pępek tak się ściagnie, że aż doł ná tym mieyscu będzie, gdzie pępek był, a czasem się tylko żywot, iák bęben rozedmie.

Kurcz z rany w ktorey są Nerwy poprzecinane, czasem śmierć przynosi, także jeżeli nápadnie z zbytńich purgánsow, albo krwi uyscia wielkiego, niebezpieczny jest.

Item. Jeżeli zbytńie, y często trapi chorego, wprawia go w szaleństwo.

Item. Wykrzywienie twarzy, warg, brwi, oczu, albo nosa, gdy się tráfí w gorączce, często-kroć znaczy śmierć.

Sposoby do leczenia.

W Sámym Pároxyzmie przytykac pod nos *Spir. Sal. Arm. Vrin.* także *Affa Fat.* z Bobrowym siro-

stroiem, który też y pod nos często przytykąc. Części zaś ciała ścierać chustkami ostrymi, Bursztynem okurzonemi, także grzanki z chleba solą posypawszy przypiec, y do stop po przykładac, wierzch głowy nacierac wodką Krolowy Węgierskiej z Kámforą. Jeżeli podniebienie, nátrzeć Dryakwią z wodką ruciáną zmieszáną, pryszczę po rękách uczynić.

Purgáns jest potrzebny, ále oprócz Pároxyzmu, v. g. f. *Extr. Panchineg. Gum Ammon. añ. Scrup. 1. Mercur. dulc. gr. 12. Erat. Colocynth. gr. 5. Castor. gr. 7. cum Extr. Absin. bu f. p.*

Womitorya, Enemy, w sámych Pároxyzmie wiele pomagáią.

Item. Spir. Formic Fuligin. Secundin. Sangv. Hirundin. Sal. Vol. Oleos Sylv. &c. wiele pomagáią, tak nacieráiąc, iáko záżywáiąc.

Prošek ná kurcz pewny.

R. Cinab. nat. drach. 1. Magist. Lune drach. f. Cran bum. pulv. Succini añ. scrup. 2. Man. Christi perla. drach. 3. m. f. p. jest bárdzo skuteczny, ná raz drach 1. wodką z wrotyczu kilkákroć przepalána, jest osobliwa ná tę chorobę, piąc iá

Item. Oleyki. Jáłowcowy, Bursztynowy, z rogu ieleniego, Terpentynowy z winem, ábo z gorzałką zmieszáne, lubo wraz, lubo z osobná, (nacieráiąc nimi części ściagnione) są skuteczne, oprócz tych, y infze służą, iáko Rozmárynowy, Bobkowy &c.

Jeżeli Kurcz pochodzi z ukąszenia iákiej bestyi

ſtyi iádowitey, przyłoż ná ránę Theryaki, á w koło ránę obłoż *Empl. Vesicat.*

Jeżeli Konwulſye pochodzą z zakłócia, álbo przecięcia Nerwow, ránę trzeba dylátowác, y wlać w nią oleyku Terpentynowego.

Jeżeli by częſte Konwulſye ztąd nápadáły, trzeba żyłą cále przerznąć, iáko náuczáią uczeni Chirurgowie. Pomocne tákże ſą (ná częſte nápadájące Konwulſye:) kąpieli ſiárdczyſte, do ſmárowania, oleiek z krowek, ktore bywáią w końſkich láynách, frykcye, báńki ſuche.

NA KURCZ.

R. Styrac. liq. Euphorb. Caſtor. añ. unc. i. cum Ol. Lilior. alb. f. linim tym ſmárować gdy Kurcz nápadnie. Tákkże oleiek Migdałowy (ſmárując nim) znaczną ſolgę czyni.

Ná ſkurczenie z zakłócia Nerwu,

Káthápláſmá oſobliwe.

WEſ Slazu kędzierzáwego unc. 4. korzenia liliowego unc. 5. Slazu ogrodneho unc. 8. warz to wraz w wodzie, przecedź, przyday máki ięczmienney, z korzenia liliowego, ile trzeba, zmieſzay, przywarz, tym okładay ciepło.

NA KURCZ.

Służą oleyki do ſmárowania z gliſt, z ſlimakow Sádło człowiecze, Pierſcień z rogu oſlá dzikiego, ná pálcu noſzony, ſkorá człeczka, węgorzowa, ná ciele noſzona. Nayoſobliwſzy ieſt proſzek

Compend. Med.

I

z ſto.

z ſtonogow, záżywáiac go tym ſpofobem, názbierác ich wiele, zlać winem, uſuſzyć, zetrzeć ná proſzek. Jeſzcze tak lepiey, názbierawſzy ich ſkropić dobrze winem, ſtłucz w moździerz, wy-
ciſnąć ſok przez chuſtę, tego ſoku bráć po ſyſzcze.

Item. Weś ſoku z iáblek leśnych, zmięſzay go z oliwą, ſmáruy ciepło mieyſcá te, w ktorých kurcz nápada.

Ná ſciągánie żył Liniment pewny.

R. *Axung. prac. Veter. Butir. Gum. Bdellij. Ammon. aã. unc. 1. Myrrba Caſtor. aã. drach. 2. Flor. Stæchad. Anthos. aã. pug. 1. Nucis Moſcob. Garyophil. aã. drach. 1.* Wypáproſz kotá opráwnego, włoż weń pomienione rzeczy, záſzyi, piecz zárowno, ciekąca z niego ſłuſtość zbieray, ktorą ſmáruy grzbiet, y części poſciągáne, uznaſz pomoc, Kąpieli teſ ná to pomocne, z ſlazu, z korzenia Liliowego, z náſienia *Fenum gr. Livi &c.*

TRAKTAT II.

O Chorobách drugiey części ciáľá.

To ieſt: Pierſi, w ktorých ſię zámykáia Serce, Pľucá, Pleurá, Mediaſtimum, Pericardium, Diaphragma &c.

O SUCHOTACH.

Suchoty názywáia ſię *Phtis*, to ieſt: ciáľá wyniſzczenie, z gorączką wnétrzną uſtáwiczná, z káſzlem uprzykrzonym, przez który máterya flegmita, z ropą, á czáſem ze krwią odchodzi, z hu-
mo-

morow ostrych, często z głowy ná pierś spadają-
cych, które ostrością swoją ranią płucá, lecz o-
procz zranienia płuc, z którego suchoty pocho-
dzą, z różnych przyczyn ciało ná człeku niszcze-
ie, to iest: albo z trucizny zádáney, albo z czárow,
albo z żołądká zle trawiącego, albo z śledziony,
która nie iednym sposobem człęká dręczy, albo
szkorbotem, albo Hypochondryą, y Scyrchusem,
oddech tłumi, boki pali, y rozdyma, melánochlyi
wiele rodząc, onego niszczy. Dzieciom się też
często trafia, albo z glist, albo ze złego pokármu,
albo z robaczkow, które się im w grzbiecie
rodzą.

Znáki suchot. Nayprzod duszność, káśzel, y
do káśzlenia ustáwiczna chęć, przez káśzel odcho-
dzi flegmá żółtá, popielátá, zielona z ropą, á czá-
sem ze krwią, tá flegmá gdy iá ná ogniu połóżyż,
smrod z siebie wydáie, á gdy wrzucisz do wody
záráz tonie, gorączká przytym ustáwiczna wną-
trzna, osobliwie po iedzeniu, w dłoniách się wy-
dájąca, zá czásem żywotá bywa częste rozdymá-
nie, sercá słábość, pod czás drzenie, ápetytu utrą-
cenie, oddech smrodliwy, ciało powoli od go-
rączki wnątrzney wysycha. potym wśzystek *Suc-
cus Alimentarius* do płuc się ściągáiąc w ropę się o-
braca. Nápadáią y poty częste, osobliwie w no-
cy, które siły co dáley słábią. Gdy się iuż choro-
bá bárdzo záweźmie, iągody sinieią, które się
przed tym rumieniły, twarz blednieie, nogi ná-
brzmiewáią, wśzy się wiele rodzi, uryná gęsta, o-

ieiowi podobna, w ktorey pod czas ná spodku piasiek ustaie się czerwony, włosy opadają, ná końcu biegunká, y flegmy zátrzymanie, ktore znaczy iuż bliską śmierć, tá pospolicie bywa lekka, przy dobrej rekolekcyi.

Przyczyna Suchot. Máterya z głowy często ná pierśi spadająca, gdy będzie ostra. spráwuie kászel, y powoli w práwia w suchoty rániąc płucá.

Item. Picie częste gorzałki, win wapiennych, tutonii ustáwiczne kurzenie płucá osuszają, y w suchy kászel wpráwuia, w którym się płucá gwałtownie poruszają zkąd gdy się żyłká przerwie, (á zaraz się temu nie zabięzy) pewne suchoty.

Item. Zážywanie częste prostych lekarstw, wpráwia w suchoty, także náráżenie się ná dym iáki zaráźliwy, iáko się przytráfia złotnikom, Alchimistom, także Mulárzom Kámieniarzom, gdy w się kurze wapná często nábieiráją.

Item. Spadek ciężki ná pierśi, álbo uderzenie, gdy się krew przez ustá puści, także krwi burzenie wielkie, y ostrość, przeżiębnienie.

Item. Zaráżenie się od chorego ná suchoty, náráżenie się ná dech iego, także sypiając z nim, z nim iedząc &c.

Item. Plucie krwią często, suchoty przynosi, iednak nie kázde plucie krwią iest szkodliwe, o czym będziesz miał ná swoim mieyscu.

Item. Tá choroba sposobem dziedzicznym, z Rodzicow zlewa się ná dzieci.

Item. *Gonorhaa Venus immod.* &c. niszczą człeka.

ká. Progn. Chorobá tá zrázu z trudnością poznác się może, á ľatwo uleczyć, gdy się zaś wzmoże, ľatwo się da poznác, ále uleczyć z wielką bárdzo trudnością, niektorzy tę chorobę dzielá ná gradusy, ktorých mniey potrzebnych nie zdáło mi się położyć. Táż chorobá iest długa, płucá álbowiem owrzodziále, z cięžkością leczyć się dádzá, częścią dla rzadkości, y subtelności substancyi, częścią dla ustáwicznego ruszání się w oddycháníu, y káśzlaniu, ktory przeszkadza *consolidatj*, Apetytu utrácenie, twárdość w bokách, w żołądku od wiatrów, y pomiešzání humorów, także puls rzadki, słaby, z káśzlem, y cięžkim oddycháním, złá nádzienie czynią: tak že częste mdłości, poty lipkie, słabiejące chorego, biegunká, kurcz częsty, urná iák oley &c. pewne znaki śmierci. Także sen niespokoiny, chrapliwość, włosów opádnięcie, rozumu pomiešzanie, nog nábrzmienie, wfzy mnogość, flegmá smrodliwa, także znaki sá bliskie śmierci. Bywa tež często káśzel, przez ktory nákształt ropista máterya odchodzi z rospaleniem, co pochodzi z Kátáru ustáwicznego, więc nie uważni Lekárze, á osobliwie báby, wmawiają suchoty, ná co każą pić mleko kozie, osle &c. y gdy chory káśzleć przestanie, chwala się že ná suchoty uleczyły. Jest tež wiele takich co z ręki suchoty poznáią, ná czym się bárdzo mylá.

Leczenie tey choroby záwišlo naybárdžiey ná dyecie, zkąd wfzelkim sposobem chronić się máią winá, gorzałki, y innych gorących trun-

kow, ále pić máią piwo lekkie dobrze uwárzone, y wystále, álbo Tyzannę z Fig, z Rodzenkow, z ięczmieniá, przytym potraw chronić się máią korzennych, kwásnych bárdzo, słodkich, y trudnych do trawienia, ieść máią cielőcinę, gołębie młode, kury, iáycá świeże miękkie, ráki, álbo tylko kontuzę z nich, ślimaki, ostrygi, żółwie, Daktyle, Figi, potráwy mleczne, gdy ięszcze nie máisz gorączki wnątrzney.

Sposoby Lekárskie do leczenia.

NAyprzod krwie puščzenie w tey chorobie mieyscá nie ma. chybá żeby ze złey krwi, álbo z pełności, y ostrości iey tá chorobá pocho-dziłá.

Item. Kauterya w ręce, álbo w nodze, ná początku choroby iest pomocna. Womitorya bárdzo niebezpieczne, chybáby chory do nich miał wielką skłonność, y do tego czułby w ustách u-stáw iczną gorżkość, Purgánsé także mocne nie należą, tylko bárdzo wolne, z Senesfu, y z Mánny, przylawszy Syropu Rożánego, przytym y inne lekárstwá czyśczące, ściągájące &c.

Item. Weś Terpentyny Cypryiskiey dwa łoty, miodu Rożánego puřtorá łotá, lukrecyi ná miałki proszek utártey, trzy ćwierci łotá, zmieřzawszy wraz, daway choremu ná káždy poránek, iák kářztan ná raz, pić przytym dekokcyá, z drzewá Sandałowego, y bryzelii. Służą także ná tę chorobę Bálsamy, iáko to *Bals. Sulph. anísat.*

Ther-

Therobint. natus Saturni. Tinct. Sulph. Sc. iednakże rzadko pomienionych záżywać Bálsamow.

Item. Prošek pewny ná Suchoty.

R. Ocul. Canc. præ. Corall. rub. præ. añ. Scrup. 1. Pulv. Anonymi Flor. Sulph. myrbat. añ. drach. f. Antichełt. Poter scrup. f. Margar. præ. gr. 15. f. pulv. może y *in forma rotulari* przydawşy cukru ile potrzebá.

Mleko koźie, ośle, wielce pożyteczne ná suchoty, pijąc ie przewárzywszy: (záwsze iednak) gdyby byłá gorączká wnétrzna ustáwiczna, álbo biegunká, szkodzą, wątrobá wilcza suszona, y w proszku záżywana znacznie pomaga.

Item. Bluszcz ziemny suszony. ná proch stárty, álbo sámó źiele suszone. w mleku wárzone, także y przetácznik źiele.

Item. Rad. Aaronis cum floribus Sulphuris, czyści pierś z flegmy, y broni większego owrzodzenia, y korrupcyi.

Item. Weś Hizopu. Bluszczu ziemnego, Santy, polney dryakwie, przetáczniku, ślazu, podbiału, wszystkiego po garści. drzewá Gwaiakowego łotow 5. korzenia Omanowego 4. łoty, Táatarskiego źiela łot. hányfzku, kminku, po dwa łoty, warz to wszystko w wodźie, á uczyniwszy z pápiery trąbę, połóż ná garku, przez którą párę bierz, y onę połýkay.

Item. Weś kádźidlá. Bursztynu białego, Benzoinu, wszystkiego po pułtory ćwierci łotá, Ro-

ży suchey utártey, drzewá Sandałowego czerwonego utártego, oboygá po ćwierci łotá, zmieszay wraz wszystko, y potrosze rzucay ná węgle, dym bierz w ustá, y polykay.

Plaster ná Pierśi.

WEś wosku żółtego trzy łoty, Terpentyny trzy ćwierci łotá, Oleyku Migdałowego puł łotá, Oleyku hányszowego puł ćwierci łotá, zmieszay nád ogniem, iák ostygnie, rościagniy ná pápierze cukrowym, przyłoż ná pierśi.

Item. Kapieli ná tę chorobę są bárdzo potrzebne, ięczmien w wodzie wárząc przydawşy podbiału, Bluszczu ziemnego, ślazu ogrodneho, Rumianku, kwiecia Grzebieniowego żółtego, także kąpiel serwatczána dobra, z mleká ieszcze lepsza, iednák te kąpiele w ten czas są dobre, poko ieszcze chorobá nie iest bárdzo wkorzeniona, y chory iest przy siłách.

Item. Sok świeżo z rzodkwie wyciśniony zmieszány z miodem czystym, daway choremu potrosze, znacznie czyści pierśi od flegmy.

Item. Weś korzenia Omanowego, *Imperatoria* Cytwarowego ziela, polney dryakwie, rzepiku, przerączniku, podbiału, kwiecia żywokoštu S. Janá, warz wszystko wraz w wodzie, przeceźwişy, zgaş w tym stał kilkákroć, osłodź Syropem Omanowym, day pić choremu, po kwáterce, zráná, y ná noc.

Item. Weś Terpentyny Cypryiskiey coć się
zda

zda, warz ją w wodzie rožáney aż będzie twárda, przyday do niey cukru Rožánego co potrzebá, *Balsami Peruvian. nigri*, kilká kropel, porob pigułki. daway ich często choremu. Słodkie rzeczy, iáko to Syrop, Julepy, Konserwy, (ná kterych polegáią Medycy) są szkodliwe, gdy ich często chory záżywa, álbowiem krew gęszczą, y cholerę mnożą, utemperowane iednák inszemi ingredyencyami nie tak szkodzić mogą, y owšzem kwaškowáte pomnieysze ná zátrzymanie humorow ostrzych z głowy, ktore płucom szkodzą potrzebne są pigułki, ktore się opisały w Katárze. Myrrhá, iákimkolwiek sposobem záżywána, płucá czyści, y od zgniłóści záchowuie.

Prošek osobliwy.

R. *Antichečl. Poter. Antim. diaph. aa. drach. i. Flor. Sulph. Sperm. Cete Myrrhá aa. drach. f. Sacchari Satur. Croci aa. 10. M. f p. divid. in 5. part. aqu.* dáwać go w konfekcie Rožowym, álbó Fiałkowym.

Item. Wodká wypalona ze krwie prosięcey z ziółami pieršiom słužącemi, iest dobra.

Item. Dekokcyá došwiadczona.

R. *Ligni Sancti unc. 2. Rad. Tormentill cum folijs unc. i. f. Fol. Millefol. cum floribus unc. 2. Pimpinell. Sangvisorb. Palosell. aa. drach. 10. Conser. Rosar. unc. 6. Aqu. Veron. lib. 12.* Niech to wszystko moknie przez noc, ná záiutrz zálepiwszy naczynie wstaw do kociołká, náley weń wody, warz

przez dzień, potym wyimii naczynie z ingredyencyami, przecedz, sáhoway ná zimno, daway tego trunku po trzy rázy ná dzień.

Item. R. Rad. *Cbina ponder. unc. 3. infund. in Aqu. Veron. Scabios Tussilag. aũ. libr. 1. adde Trium Santal. aũ. unc. 1. Pessul. jor. unc. 3. stant. per noctem mane coque, cole, colaturam edulcora Syrupo de Veron* Niech tego likworu chory trzy rázy ná dzień zázywa.

Lambitívum.

R. *Conscr. Rosar. unc. 3. Speti. diatrag. frigidi. unc. 1. Leclit sulph. drach. f. succi liquiritia, Bol. Arm. aũ. drach. 1. Rob. de Tussilag. unc. 2. Syr. Capill. Ven. unc. 3. Ol. Fanicul. Anisi aũ. scrup. f. Bals. Sul. gut. 20. f. lamb. cum baccillo d. Liqu.*

Dekokcyá osobliwá.

WEś szyiek rákowych obránych co chcesz, warz ie dobrze w mleku owczym, (może y w krowim) potym rozwierć w donicy, y roztworz tymże mlekiem, przyday do tego migdałow tłuczonych, máki ięczmienney, Krochmalu, żółtkow iáíowych, cukru, wśyſtkiego co potrzebá, zmieszay, przywarz: niech tego chory zázywa, uznasz pomoc.

Item. Weś miodu czystego dwa funty. Tyzanny (z sáamego ięczmienia) wárzoney trzy funty. Lukrecyi puł funtá, korzenia żywokoſtu łotow 10. warz pierwey korzenie áż zmiękną, ktore przetrzyi przez sito, zmieszay z miodem, y Ty-

y Tyżanna, niech tego chory często po łyszczę zżywa.

Item. Weś soku z Bluszczu ziemnego łotow 14. winą wolnego łotow 16. pieprzu białego, Myrrhy, Kádźidlá, wszystkiego (subtelnie tártego) po puł osmy drachmy, odwarz pierwey sok z miodem, y z winem do połowy, przecedź, wsyp proszki, daway choremu po łyszczę, rzecz pewna.

Item. Często zżywanie *Herb. Thea*, w mleku wárzone znacznie pomaga. Osobliwszym zaś sposobem, dekokcya z Chiny z Cielećciną, álbo z kápłónem wárzona słuzy, poko się ieszcze gorączká bárdzo nie wkorzeni, także Syrop z tábáki skuteczny jest, insze nie zliczone medykámentá, ktorych nie tylko między Medykámi biegłemi jest dość, ále między Medykastrámi, á osobliwie między ciekáwemi bábámi, ktore naywięcey leczą gułłámi, osobliwie dzieci, nie bez grzechu Rodziców, ktorzy ná to pozwaláią.

O DYCHAWICY.

TRoiáka jest Dychawicá. Pierwsza zowie się *Dyspnoea*, w ktorey bywa oddech ciężki bez spánia wielkiego, y bez świstu.

Druga zowie się *Asthma*, w ktorey ciężkość większa w pierśiach, oddech częsty z chrapaniem, y świstem.

Trzecia názywa się *Orthopnea*, w ktorey chory oddychać nie może, aż wyciągnawszy
szy-

szyię, nád to leżac, oddechu nie pozwala.

Przyczyny dycháwice są te. Nayprzód po-
przylegánie humorow kłiowátych, w około Ar-
teryi dechowi słužącey, ktorą náyzywáią *Aspera*.

Item. Obstrukcyá, to iest: pozátykánie *Bron-*
chiorum, humorámi grubemi.

Item. Zátwárdzenie płuc od waporow, álbo
dymow ostrych, álbo kurzow, iáko to wapien-
nych, kámiennych &c. *Item*. Przyrośnienie płuc
do ziębrá. *Item*. Wapory iádowite, y ostre, álbo
cierpkie, ktore ściškáiąc *Bronchia*, to iest Meáty,
przez ktore dech odchodzi.

Item. Krew spiekła w żyłách płucnych, ták-
że obstrukcyá wátroby twárdością swoią nácišká-
iącá *Diaphragmę*, spráwuie duszność, krew też
w kátárze nie należycie puszczona.

Sposoby do leczenia.

NA poczatku tey choroby, (ieżeli chory iest
komplexyi krwistej) krew z nogi puścić,
á potym purgánsé brąć, ktorých sposób niżej
podáie się. Womitoryá, lubo nie ktorým po-
deyrzáne są, iednak wielom pomagáią, osobliwie
ná poczatku choroby, ktore nie máią bydz mo-
cne, náprzykład: węs soku z Kosákowego ko-
rzenia, łotow dwa, przyssodziwszy day choremu.
Enemy tákże są pożyteczne, ktore máią bydz
przymocnieysze. *Item*. Oleyki Szałwiiowy, Ro-
zmárynowy, hányłzkowy, z Kopru włoskiego,
są pomocne, dáiąc ich po kilká kropli w konfek-
cie

cie Rożowym, albo w winie, także *Tinctura Asthmatica*, *Tinctura Sulphur. Lac. Sulphur. Loch. de Pulm. Vulp. Loch. Sanum Balf Sulp. &c.* wiele pomagają.

Item. Dym z tabáki, także z Gwoździków, wpuszczając w się, znacznie pomaga, także Olejku Migdałowego często z cukrem żązywając, także masec do smarowania pierśi skuteczna. Weś olejku Rumiankowego, Migdałowego, sádła kápłonego, korzenia Fiałkowego, nasienia *Fenum gr. Inianego*, *Gumi Ammon.* wosku, wszystkiego coć się będzie zdáło, uczynić masec.

Item. Warz czerwona kápustę, odcedź polewkę, przysłodziwszy piy. *Item.* Dla odciągania humorow spadających z głowy, potrzebne są kichania pobudzenie, *Apophlegmatismi Erchina.*

Item. Terpentyną z olejkiem Migdałowym, często żązywána, znacznie pomaga.

Item. Upiecz świeżą rzepę w żarzewiu, weś Kápłona uduszonego, ktorego nie tykając wodą oskub, wypaproż, posiekaj, wkray do niego rzepę pieczoną, przyday Rodzenkow wielkich, lukrecyi troche, hányszku, nasienia pokrzywiánego, pietruszki, warz zászpointowawszy, przecedź, przyday Cukru lodowátogo szárego, niech chory często żązywa.

Item. Prošek skuteczny.

R. Flor. Car. ben. sem. Carib. aā. drach. 2. Piper longi drach. 1. fol. Senalel. Rad. Aaron. aā. drach. 2. Anisi drach. 5. Diagredy scrup. S. misce f. pulc. rozdziel

dziel ten profzek ná 7. rázy, daway go co dzień zráná w piwie, álbo w rosole. *Znáki.* Dla ludzi prostych, láyno końskie w wodzie przewárzy- wízy przecedzić, y dáć pić choremu.

PURGANS.

R. Gum. Ammon. in aceto Squillit. Sol. drach. 2. Mast. el. scrup. Trochisc. Alb. Resin. Scammon. añ. drach. f. sal. Succ Volat. gr. 8. Ol. Mirrbt gut. 2. f. pill. hro 30. daway tych pigulek ná káždy dzień zráná po siedmi.

Item. Syrop otwierájący.

R. Syrup. de Liqui. unc. f. Oxymel. Squil. unc. I. S. Loch. d. Pulm. Vulp. drach. 6. Gumm. Ammon. solut. drach. 1. M. pro lambitivo, w ktorým maczáiąc korzeń lukrecyowy, wysysać często.

Item. R. Milleped. drach. 2. Flor. Benzoini, Sal. Succini albi añ. scrup. 2. Extr. Enul. Castor. añ. scrup. f. Croci scrup. 1. cum f. q. Thereb. Cypri f. pill. ktorých záżywać zráná, y ná noc po 5. codzién.

Jeżeli tá chorobá pochodzi z pełności fle- gmy, trzebá brác często purgánsé, salwácyé nay- skutecznieysze, boiázliwym iednák Medykom po- deyrzáne.

Jeżeli też tá chorobá pochodzi z siádley krwi w płucách, ná ten czas paścić iá potrze- bá z nogi, y dáwać rzeczy rozrzedzájące, iáko to Sperma Cete, Sang. drac. Salia volat. Spir. Salisf. Arm. dulc. &c.

Tru-

Trunek pewny.

WEś Gum. Ammon. scrup. 1. Wodki Hyssopo-
wey unc. 4. winá unc. 3. Syropu z lebiodki
puł unc. zmieřzawszy nád ogniem day ciepło
wypić.

Item. R. *Sperm. Cete drach. 1. Flor. Benzoin,*
dra. f. Myrrhaę Sal. Succin. Vol. añ. scrup. f. M. roz-
dziel ná trzy rázy, day co dzień zráná w iáiu
miękkim, álbo w konfekcie fiałkowym. Ná
wierzch ná pierři, řluzá różne linimentá, ungwen-
tá, Plastry, iáko to *Filij Zachariaę, Mollif. Vener.*
Ec. Oleyki, Migdálowy, Fiałkowy, Terpentyno-
wy, z řzpikow bydlęcych dyřtylowány, tákże řá-
dlá rozmaíte, iednák že tá chorobá ieřt upárta, á
ile zářtáráła ták dálece, že áž do řmierci ludziom
dokucza. Często się teř przydáie owym, ktorzy
sobie w kátárze krew kařá puřczáć, nie wiedząc
iáki ieřt Kátar, czyli moře krew w nim puřcić,
czyli nie, więc že się spuřczáią ná Cyruliká, tym
sobie řzkodzá pořpolicie, ále ci co puřczáią o-
řlep, byle wziáć kilká grořzy godni nagány,
wpráwuiać ludzi w ták cięřkie, y dľugie kále-
ciwo.

Dźieciom ná Dycháwicę.

NAzbieray Stonogow, wypłocz ie winem, u-
řusz, zetrzyi ná proř miáľki, przyday do nie-
go rowne częřci Szařránu, Mirrhy, cukru lodo-
wátego, daway go potroře często w mleku.

O KA-

Kaszel zowie się *Tussis*, to iest, płuc częste, y gwałtowne wzruszanie się, od humorow ostrych, z głowy do nich spadających, to iest iezeli kaszel w nocy bárdziey dokucza, oraz z gorączką wolną, znak iest że pochodzi z spadających humorow z głowy. Gdy zaś będzie kaszel gwałtowny á suchy, przez ktory mało co, albo nic nie odchodzi máteryi, znak iest, że z żołądka przyczyny. Suche pokaszliwanie częste, pochodzi z zápalenia likworu, Nerwom należytego. Kaszel długo trwający, wprawia w suchoty, albo w plucie krwią.

Item. Kaszel z wrzodu iákiego wnétrznego, lubo ná płucách, lubo ná pleurze uczynionego pochodzący niebezpieczny iest.

Item. Kaszel ktory przed tym był wilgotny, gdy się odmieni w suchoty, znaczy zranienie płuc.

Item. Kaszel ustawiczny z obstrukcyi, albo z owrzodzenia płuc pochodzący, iest trudny do leczenia, á częstokroć śmiercią się kończy.

Item. Kaszel suchy z gorączką wnétrzną, á osobliwie po iedzeniu, bárdziey się wydającą, znaczy gorączkę Hektykę.

Item. Kaszel Białogłowom ciężárnym gdy się przyda, czasem płód morzy.

Item. Kaszel długi, y suchy, w którym bywa párcie w boku lewym, albo prawym, albo wraz w obudwu, znaczy zaścárzające obstrukcye wątroby, y śledziony.

Przy-

Przyczyny kąślu poſpolite. Nayprzod pierſi zaziębie nie, tak áeryą oſtrą, iáko teſz piciem na-
głym zimnego napoiu.

Item. Z głowy ſpadájące humory ſłone, o-
ſtre, *in Arteriam Aſſeram*, która ſechcąc káſzel po-
budzáia.

Item. Gdy w ſię kto iákiego prochu oſtrego,
álbo dymu náberze.

Item. Tłuſte potráwy z ápetytem iedzone,
nie kiedy bywáia przyczyną káſlu, Orzechy teſz
kto ich wiele iada káſlu nábawiáia. Oprocz tego,
z przyczyny żołądká, wątroby, ſledziony, *Dia-*
phragmatis, málice, z gliš &c. káſzel bydz moſze.

Spoſoby do leczenia.

CHceſzli káſzel uleczyć, według opifańych zná-
kow, y przyczyn, maſz ſię miárkować. A nay-
przod, gdy z obſtrukcyi wątroby, álbo ſledzio-
ny, álbo z wrzodu wnętrznego, álbo z Pleury, ál-
bo z gliš &c. pochodzi, o tym będzieſz miał ná
ſwoich mieyſcách, tu ſię podáia ſpoſoby ná káſzel,
pochodzący z ſpadájących humorow z głowy ná
pierſi, álbo z przeiębnienia, álbo z inſzey iákiej
przyczyny powierzchney.

Nayprzod purgáńſe ſą potrzebne, ktore má-
ia bydz wolne z Mánni, z Senefu &c. Ieſeliby
z przyczyny żołądká, moſze dáć beſpiecznie ná
womity, przytym záżywać rzeczy rozrzedzáia-
cych, poruſzájących ſlegmę grubą, y oſtrą, iá-
ko ſą Syropy, Julepy, Konſerwy, Loch &c.

Compend: Med:

K

oſo-

osobliwie służy *Syrupus de peto*. *Item*. Weś oleyku Migdałowego łot ieden, przyday cukru, u-mieszay, day choremu. *Item*. Weś Rodzenkow wielkich, námocz ie w gorzałce, iedz po iednemu często. *Item*. Sok z rzodkwie z cukrem, albo z miodem zmieszawszy, znacznie pomaga záży-wáiąc go często.

Item. Gorzałká zápalona z cukrem, z száfrá-nem, y rodzenkái skuteczna iest.

Item. Weś siárki iák naymieli ná kámieniu u-tártey puł ćwierci łotá, Benzoinu skrupuł ieden day choremu w iáiu miékkim.

Item. Weś Hyfopu suchego garść, pokrzy-wiánego liścia suchego puł garści, miodu práśnego pułtorá funtá, warz w wodzie ślázowej, przecedziwszy, daway choremu często po kwárterce, ciepło.

Item. Warz Rutę w piwie, przecedziwszy, włoż máślá, piy ciepło.

Item. Warz cybulę w mleku, przecedziwszy przyśłodź miodem, piy ciepło. także czosnek w mleku wárzony pomaga, albo go też smáżyć w miodzie, y iesc.

Item. Weś imbieru, Fig, Rodzenkow, pokrá-iawszy, warz w winie, wolnym bárdzo ogniem, przecedziwszy przyday cukru lodowátého, Szá-fránu trochę, záżyway po łyszczce ciepło.

Item. Oman w cukrze, albo w miodzie smá-żony, iest dobry ná káffel.

Ná Káffel z przeziębniénia, weś Málmázyi kie-

kieliszek, przyday cukru, száfianu, smaź ná węglách, żeby było gęsto iák Syrup, záżyway tego po lyszczcie ciepło.

Item. Weś czosnku, rozwierć go, y sok z niego wyciśnij, przylawşy troche wody, przyday do niego troche cukru, przyśmaś, záżyway po lyszczcie.

Item. Weś żułek iáowy surowy, zmieszay go z lodowátym cukrem, ziedz, iest doświadczo-na. *Item.* Myrrhę pod ięzykiem trzymájąc, káşzel uştáie. *Item.* Zmieszay Terpentynę z miodem, y olejkiem Migdałowym, záżyway potrosze.

Item. Orzechy láskowe przypiekáne, z miodem práśnym záżywane pomagáią.

Item. Weś máłá świeżego nie Źłonego, żułtkow iáowych, krochmalu, cukru rowne części, zmieszay, záżyway potrosze.

Służą teź ná káşzel. Elixir Prop. Balsam. Sulph. Rubin. Sulph. Omyx. Squill. Sperma Cete Loch. de papavere Iul. violarum, ieżeli z gorácey przyczyny káşzel. Opiata teź potrzebne, osobliwie gdy częśto ná pierśi spadáią humory z głowy.

Syrop pierśi czyśczący osobliwy.

Syrop. Rosar. Sol. unc. 3. de Liquir de Althea Dia Carthami aũ. unc. 1. Vini Malvat. unc. 1. Aceti Squil. lit. unc. 3. Spir. vini unc. 1. S. spir. Vitrioli scr. 1. Aqw. Cinam. Rosar. aũ. unc. 1. Sacchari unc. 7. zmieszawszy nád wolnym ogniem, daway po lyszczcie częśto.

Dla dzieci ná kášel.

R. Lac. Capr. unc. 5. Saccari Candi. unc. 2. Syrup. Rosar. Sal. unc. 2. Diacarth. drach. 1. zmieſzawſzy daway po łyſzcze.

Item. Species Diatragan frig. in rotulis.

Item. Kozłowym łoiem nácieray podeſzwy ku pálcom, nád roſpaloną cegłą.

Item. Rożą ſuchą warz w wodzie, potym odley wodę, do teyże Roży przyley oliwy, włoż ią do worká, y ciepło przyłoż ná dołek, co raz polewáiąc ten worek gorącą wodą, tą w ktorey roża wrzálá.

Item. Warz w piwie ſłaz z korzeniem, przyday máſłá, iák przeſtygnie niech dziecie w tym nogi moczy. Item. Warz ſłazowe korzenie w mleku, przecedz, oſłodziwſzy daway po łyſzcze.

Item. Weś oleyku migdałowego, máſłá nieſſonego, zmieſzay, ſmáruy tym pierſiczki.

O PLUCIU KRWIĄ.

PLucie krwią, názywa ſię *Hamophtyſis*, álbo *Hæmoptoe*, należą też do tego choroby, *Empiema* y *Vomica* názwáne, o ktorych będzie niżej. *Hamophtyſis*, ieſt káſzel przez ktory odchodzi máte-rya ze krwią pomieſzana. Krwi przez uſtá odchodzenie z rożnych mieyſc, y przyczyn bydź może, to ieſt, álbo z pierſi, álbo z płuc, álbo z árteryi płucney, álbo z ſámych uſt, álbo z podniebienia, álbo z džiaſel, álbo z głowy, álbo z żołądká, álbo z wątroby, álbo z ſledziony, álbo z cho-

choroby Mieścicney przetrzymania, álbo z nosa, obraca się pod czas do ust. Tu się tylko opisuje odchodzenie krwi przez usta z części duchom ożywiającym służących, to jest, z Arteryi, z płuc, z pierśi.

Trojakiem sposobem krew przez usta odchodzi, álbo przez rozszerzenie, y otwarcie początkow żył zwyczajnych, y pulsowych, które nazywają się *Anastamosis*, álbo przez rozerwanie onychże, które nazywają się *Rixis*, álbo przez wygryzienie ich, które nazywa się *Diabrosis* według wierszu.

Diabrosis venas erodit, Rixis easdem

Scindit, Anastamosis has aperire facit.

Oprocz tego, bywa też krwi rozrzedzenie przyczyną krwi płucia, gdy subtelnością, y ostrością swoją pory żył przenika, co nazywa się *Diapedesis*.

Znaki. Nayprzod ieżeli krew z ust prostym płuciem bez kászlu odchodzi: znak jest, że álbo z działel, álbo z ięzyką, álbo z głowy.

Item. Ieżeli krwi z kászlem máło co (y z łechtaniem Arteryi) wychodzi: znak jest że z niey samey zranioney pochodzi. *Item.* Ieżeli przez kászel odchodzi krew piiiánista, czerwona, czysta, przez żadnego bolu w pierśiach, znak jest że z płuc pochodzi.

Item. Ieżeli krew czarna, y spiekła przez kászel odchodzi z bolem w pierśiach, znak jest że z pierśi pochodzi.

Item. Jeżeli przez káffel odchodzi krew czarna, spiekła, pomieszána z flegmą, álbo z cholera, przytym y nausea, znak iest że z żołądká.

Uważyć też potrzebá, jeżeli krew przedtym chodzilá z nosá, ztamtąd álbowiem często odwraca się do ust, do płuc, do żołądká, kędy się spieka.

Przyczyny powierzchne, y wewnętrzne; nayprzod: zbytnie picie trunkow gorących, á osobliwie gorzałki, także potraw zbyt korzennych częste záżywanie; nagła ágitacya, przeziebnienie, káffel wielki, zstłuczenie, spadek, dzwiganie nagle ciężaru iákiego, mocowanie się &c.

Item. Pełność krwi, żył oryficya rozszerzać y otwierać zwykła, á tym bardziey gdy gorąca, álbo zbyt ostra będzie; toż czyni y subtelność krwi, humory też ostre z głowy spadające, częstokroć żyłki raniá.

Chorobá tá iest niebezpieczna, osobliwie gdy z płuc pochodzi, álbowiem w suchoty nie uleczone wprawia. iednak że nie záwsze, gdyż naturá częstokroć *per Crystm* pozbywa krwi zbytniey, iáko się trafia w zátrzymániu miesięczney choroby, álbo Hemorhoidow. *Diapedesis* nie tak niebezpieczna iest. *Anastamosis* gorfza, *Rixis* ieszcze gorfza, álbowiem jeżeli we czterech dniách zátrzymána nie będzie, przynosi zápalenie, z ktorego wrzód się rodzi, á potym suchoty nie omylnie, według Aphorysmu. *A sanguinis sputopuris sputum, á puris sputo, Phtisis Diabrosis* ze wísztych naygorfza dla wrzodu, w płucách nie uleczonego.

Empy.

Empyema jest ropy w pierśsiach zebranie, albo w iedney, albo w obudwu stronách, oddech ciężki, y káśzel wielki spráwuie: przytráfia się to często w *Pleurze*, albo *Periphneumonieny*, to jest, w zápaleniu płuc, z ktorego gdy się wrzod uczyni, máterya z niego rozlewa się w pierśsiach, albo też gdy się wrzod w gárdle nagle otworzy, y ropá do pierśi się obroci, ktora częká dusi, y umorzy.

Vomica, jest krwie (nie w sámych płucách, ále w błonce pokrywájące one) rozéscie, y w ropę się obrocenie.

Sposoby do leczenia.

Nayprzód ieżeli z płuc krew przez ustá odchodzi, trzeba zaraz bez odwłoki krew albo z ręki, albo z nogi puścić, y z powtorzeniem, ieżeli by tego była potrzeba, potym dáwać zaraz trunki chłodzące, zátrzymuiące, y ściśkáiące, náprzykład: *k. Aqu. Plantag. anc. 4. Lap. Hamat. pr. scrup. 1. Laud. Opiati gr. 1. Spir. Vitrioli gut. 20. M. day* ná raz, jest rzecz doświadczona. A nie tylko się sádzić ná tym áby krew zátrzymać, ále y tę ktora pozostála w plecách spiekła, (z kąd pewne suchoty) rozrzedzić y wyprowadzić; ná co służą *Rad. Rubia Oculi Cancr. Sperma. Cet. ungv. rubr. potab.* Oleiek Migdałowy z olbrotem záżywany. Do tego uważyc ieżeli się przed tym Hemorrhoidy otwierály, á potym się zátrzymály, trzeba ie otworzyć, ieżeliby też z zátrzymánia miesięczney choroby, krew z nogi puścić, y dáwać ná poruszenie onych.

Julep do záżywánia ná krew. R. *Aqv. Plantag. Papav. Errat. añ. unc. 2. Syrup. d. Rosis Sico. unc. 1. Tinct. Corall. drach. 2. Sal. Pruncl. drach. 1.*

Item. Służą ná to ociągánie subtelnyimi báńkami po grzbiecie, y łopátkách ścieránia, wiązánia rák, y nog &c.

Ná wyprowadzenie humorow ostrych, cholerycznych, gorzkkich, y kwasnych. naylepsze iest *Rbalabr. álbo Rabar. drach. 1. Myrabol. citr. dra f. Syr. d. Ros. Sicc. unc. 1. f. potio.* day ná raz, potym trzebá *Oscula vasorum* zátwierdzác tym sposobem. R. *Boli Armon. Terr. Sigill. Corall. utriusq. Lap. Hamm. añ. dr. f. Sach. Rosat. scr. 2. Album Ovor. cum Aqv. Rosar. agit. Syrup. Myrtin. q. f.* daway tego choremu ná raz iák Kásztan trzy rázy ná dzień. Sok pokrzywiány z cukrem zmiešzawszy pić, iest bárdzo skuteczny, také krwawnik ziele wárząc, y piąc.

Item. Mleko ośle, y kozie, stal w nim kilkákroć zgásiwszy, iest pożyteczne.

Jeżeli krew odjwatrobý idzie, ná to Kauterya w nodze znácznie pomaga, záżywáiąc przy tym inšzych sposobow.

Item. Ná zátzymanie krwi.

R. *Aqv. Portul. Plantag. Hæder. ter. añ. unc. 1. Succ. Portul. unc. 1. S. Lap. Hamm. drach. f. Ocul. Canc. scrup. 1. Laud. Opiat. gr. 2. Syrup. Corall. unc. 1. M.* day ná trzy rázy.

Item. R. *Confer. Rosar. drach. 1. Masticeis Thun.*

Nuc

Nuc. Mos. Styr. cal. añ. scrup. 2. Spetier. diatrag. fig. scrup. 2. Rad. Consol. unc. 1. Req. Nicol. dra. 1. Diac. Mart. q. f. f. C. daway ná raz iák Kafztan.

Item. Służą ná wierzch plastry, Másci, máte- race &c. Item. Názbieray szyiek z rákow, warz ie w wodzie, oraz z ięczmieniem, przecedziwszy piy, możesz przydać trochę. Rad. Torm. y Consol.

Item. Tinctura Lap. Hamm. także Corall. są bár- dzo skuteczne. Item. Trochi de Carabe de Spodio de Terra Sigill. także Semen. Hyoscia. cum Sacch. Rosat.

Ná zerwanie żyły płucney.

R. Mumie dr. f. Rhabar. ioref. Bol. Arm. Spod. Terr. Sigill. añ. scrup. f. Syr. Cydoni. unc. f. Aqu. Plant. q. f. day ná raz. Item. R. Rad. Consol. jor. unc. 1. Burs. pastor. Saneul. Pirol. Polig. añ. M. 1. Rad. Tormenet. unc. f. sem. Endiw. Acetos Portul Vrticæ edulcoretur Syr. Myrtal. daway po kwáterce.

Item. Krochmal z wodką babczaną iest dobry.

Item. Wodká sekretna, Stypityca zwána, Emptye- ma, iest chorobá niebezpieczna, ropá álbowiem rozeszła w pierśiach, prędko uduśi.

Sposoby do leczenia.

K Athaplastmá ná wierzch służąca. *R. Rad. Altheæ unc. 3. ficuum 10. Passul. unc. 1. Flor. Chamo Mellit. añ. pug. 1. Cont. cozw. & per crib. traic. adde Far. Lini Fenugr. Trit. añ. unc. 1. Ol. Amygd. Butby. Ol. Lilior. Therebinth. añ. unc. 1.*

Item. Terpentynę Wenecką wypłocz w ty- záninie, zmieszay z proszkiem lukrecyowym da- way często choremu.

Item. Weś korzenia ślazowego, żywokoštu, oboygá po dwa łoty, rzepiku, podbiału, polney dryakwie, *Pan. Mar.* włośow, wśzystkiego po garści, nasienia Dyniowego, Ogorczanego, Melonowego po dwa łoty, Hányfzku ćwierć łotá, lukrecyi, Rodzenkow, po dwa łoty, kwiátu Rumiankowego, Fiałkowego, Roży fuchey po szczypcie, warz to w wodzie, przecedźiwszy przyday Syropu lukrecyowego, z podbiału omanowego ile potrzebá, daway tego choremu po kwáterce ná dzień.

Ostátni sposób iest: otwárcie boku między czwartym, y piątym zębem, lecz tu u nas nie mász Anatomistów, ktorzyby to praktykowáli. Chorego napoy, ma bydz Tyzánna miodem przyślodzona.

Vomica Kurácyá, podobna ma bydz iáko y *Empyematis*. Oprocz tego sekret osobliwy: ná-mocz poleiu ziela w gorzałce hányfzkowej, daway tey gorzałki po trosze choremu. Dobry też ná to *Balsamus Samaritanus* &c.

O CHOROBIE

Ktora się nazywa Incubus, álbo Ephtaltes, álbo Asthma Nocturnum Delfin.

Jest głęboki, z ściśnieniem około wnętrzości piersi naciśkający, czyni oddech ciężki spráwuje to, że się zda iákby kto dusił; co pochodzi z konwulsyi muszkułow, pierśiom służących.

Rozumieią nie ktorzy że zły duch, álbo strá-
fzy.

ſzydło iákie, z człeka ſię uragáiąc tę duſzność ſpráwuie. Ieżeli tá duſzność częſto przez ſen nápada, znaczy przyſzłą, álbo wielką chorobę, álbo Apoplexyą, álbo ſzaleńſtwo.

Spoſoby do leczenia.

W Sámym pároxyzmie obudzić chorego, é nay-
lepiey ſtrześcić mu nád głową: potym záraz
dáć ſię mu nápić likworu. *R. Spir. Vini rectif. lib.*
2. Sal. Tartar. pur. unc. 4. diſtill. diſtillato liquorĩ
adde Ol. Cinam. Mac. Fanicul. añ. q. Sorber. pot.
doſis gut. 15.

Oprocz tego purgánie, Enemy, ſą potrze-
bne. *Item. R. Conf. Roſar. Flor. Peon. Anchos. añ.*
dr. 1. Sal. C. C. Volat. gr. 7. Magiſt. Succ. gr. 3. f.
bolus detur hor. Mat. & Veſper.

Ambrá z wodką cynámonową, nádewſzyſtko
naylepſza, także *Sperma Ceti*, krwie puſzczenie
w tey chorobie máło co potrzebne, chybaý
chory był krwiſty. Dyetá záś (oproc Medyká-
mentow) naylepſza, tá álbowiem chorobá po-
chodzi z zbytniego iedzenia potraw grubych.

O Pleurze, y Perypneumonii.

DWoiáka ieſt Pleurá, iedná názywa ſię *Legitima*,
druga *Notha*, álbo *Spuria*.

Legitima. To ieſt prawdziwa Pleurá, ieſt zá-
palenie Membrany pokrywáiącey zébrá, która
názywa ſię teſz Pleurá, álbo teſz zápalenie mu-
ſzkułow wnétrznych, to ieſt, między ziębrámi
zoſtáiących.

No-

Notba zaś, to iest nie prawdziwa *Pleurá* iest zápalenie powierzchvnych muszkułow, należy też do tego, zápalenie błony, dzielácej płucá, która názywa się *Mediaſtinum*, także y płuc do żeber przyrośnienie.

Peripneumonia, iest zápalenie płuc, ze krwie choleryczney, która názywa się *Erysipelatoſum*, zaś ze krwie flegmiſtey ſłoney pochodzące, názywa się *Oedematoſum*.

Znaki Pleury. Nayprzod bol w boku lewym, álbo w prawym z kłociem, z párciem, gorączká wielka uſtáwiczna, oddech ciężki, puls twárdy, y gęſty, káſzel uprzykrzony, przez ktory pod czas krew odchodzi. Nie prawdziwa *Pleurá*, tym się różni od prawdziwey: że gdy się chory położy ná bok przeciwny, w ten czas bol się więkſzy wydáie, przytym gorączká wolnieyſza, párcie, y bol w boku nie ták dokuczájący, oddech wolnieyſzy, káſzel suchy, przez ktory máło odchodzi máteryi. Jeżeli *Pleurá* pochodzi z przyczyny krwie, plwociny bywáią krwáwe, żył pełnoſć oſobliwie ná skroniách, y ná czole, twarzy zápalenie, puls pełny, uryná czerwona, y gruba. Jeżeli ze krwie choleryczney, plwociny bywáią żółte, gorączká więkſza, puls prętzszy, bol cięzſzy, nie ſpánie, w uſtách gorzkoſć, uryná cienka, y żółtáwa.

Jeżeli ze krwie flegmiſtey, plwociny bywáią białe, gęſte, pienieſte, ſłodkáwe, gorączká wolnieyſza, prágnienie mnieyſze, bol nie ták dokuczá-

cząciący, puls mały, uryńa blada, y gruba. Jeżeli ze krwi melancholiczney, plwociny bywają śine, twarde, z trudnością odchodzące, gorączka. y bol wolnieyszy, uryńa czerwona, mętna, kászel suchy, ięzyk oczerniały, konstypacya.

Znaki Peripneumonij, mało się nie zgadzają z Pleury znakiem, także gorączka wielka, kászel pod czas suchy, á cząsem wilgotny, różnego koloru, oddech ciężki, dla ściśnienia płuc, tak, że ledwie nie udusi chorego, bol ciężki, y głęboki, z dołu od pierśi, y do grzbietá idący, który cząsem pod obiema łopatkami, á pod czas pod iedną tylko wydaie się, osobliwie kászląc. łączy się też pod czas z Pleurą.

Progn. Pleury. Nayprzod puls mały, gęsty, głęboki, y twárdy, znaczy wielkie niebezpieczeństwo, także kiedy suchy kászel chorego trapi, albo jeżeli máterya zrazu odchodziła, á potym się zątrzymála, z párciem y bolem w bokách, y w pierśiach trwającym, znak iest, że albo długo choroby poleżeć musi, albo życie skończyć.

Item. Kászel z odchodzeniem flegmy, gdy się zaráz ná początku choroby pokaże; znaczy że prędko chory ozdowieje, jeżeli zaś nie rychło, znaczy długą chorobę.

Item. Flegmá żółta, y ze krwią przez kászel odchodząca, wilgotna ná początku choroby, dobrym znakiem iest.

Item. Plwociny bárdzo krwawe, znaczą wielkie niebezpieczeństwo, także białe gęste bárdzo

y okragłe, także zielone, czarne, bárdzo złe są.

Item. Pleurá w stárych, także w białogłowách ciężárnych, álbo dycháwicznych, álbo y w tych ktorzy iá iuż cierpieli, niebeśpieczna iest.

Item. Ieżeli się w 14. dni nie uspokoi, *Empieme* przynosi. *Item.* Gdy się przyda biegunká, złým znákiem iest. *Item.* Womit choleryczny, ná początku choroby, dobrym iest znákiem. *Item.* Ieżeli się do Pleury *Peripneumonia* przyłączy, złe bárdzo.

Item. Ieżeli przez kászel odchodząca flegmá żuřta, bez przyczyny zátrzymá się, znáczy przyśże szaleńřtvo. *Item.* Ieżeli się przyda w iákiey chorobie dlugiey, álbo *in Cachectio corpore* niebeśpieczna iest. *Item.* Prácowitych ludzi częřtokróć morzy. *Item.* Tych, ktorým kászląc w pierřách gra, do tego twarz się mieni, oczy, ręce, y nogi ziębnieią, śmierć pewna czeka.

Peripneumonia, iest gorřza nád Pleurę wiécey w sobie máiąc niebeśpieczeńřtvá, á niżeli bolu.

Item. Gdy nie przez kászel nie odchodzi, á przytym nie śpánie, szaleńřtvo, álbo teř *Lethargus*, rák y nog ziębnienie, chrapánie z ciężkim oddychániem, páznokcie řine, znáki są wielkiego niebeśpieczeńřtvá. *Item.* Gdy się do Pleury przyłączy. *Item.* Gdy się ná początku choroby pokáże uryná mętná, á w kilká dni potym uczyni się iářna, znáczy śmierć.

Item. Ieżeli się w Pleurę obroci, (lubo się to rzadko przytrafia) dobry znák iest.

Item.

Item. Gdy się krew z nosá dobrowolnie pa-
ści, álbo biegunká, álbo Hemorhoidy, álbo Mie-
ściężná chorobá, álbo wrzody około uszu, lubo ná
inšzych mieyscách ciáła, y gdy się dobrze zbiorá,
że z nich doskonałe máterya odcydzie; znáki są
pierwszego zdrowia.

Sposoby do leczenia Pleury.

NAyprzod krwie puszczenie zaráz ná początku
choroby naysposobniejsze, z żyły Bázyliki,
z tey strony z ktorey ból dokucza, y zpowtorze-
niem, ieżeli by tego byłá potrzebá, do tego ieżeli
sily, y látá, y inšze okoliczności pozwolá, wprzód
jednák wziąć Enémę. Ieżeli zaś przez kászel wol-
no máterya odchodzi, ná ten czas zadržymać się
ze krwią. Womitorium iest bárdzo skuteczne, iá-
ko o tym wielu Autorow piszą, jednák trzebá u-
ważyć náturę, y przyczynę choroby. Ieżeli by
dla pewnych przyczyn krew puszczona bydz nie
mogła, miásto niey stáwić bány z piawkámi ná
rękách, y nogách, przytym czynić Fomentácyę,
álbo przykładáć ná bok Máterace z ziół, *Melliloti*,
Chamomille sim. *Lini Fenum gr.* *Malva Ec.* wárzyć
też ziółá, maczáiąc w Dekokcyi, máterac przy-
kładáć: álbo náley w pęcherz mleká ciepłego
z miodem, przykładay ná bok, co raz przygrze-
wájąc.

Item. Rozciągnij dryakiew ná płótnie, przy-
grzawszy przyłoż. Purgánsie nie służą aż ná koń-
cu choroby, ktore máią bydz w trunkách. *Diapho-*
retica, y *Diuretica*, bárdzo dobrze służą, iáko *Antim-*
di-

diaph. flo. Sulph. Bezoard. miner. sal. Card. ben. urica, Sal. volat. C. C. Succini Fulgin. Armon. Spir. Tarta Nitr. dulc. Mixt. de trib. &c.

Item. Kwiat máku polnego, *Pulmonaria*, *scabiosa*, *Carduus mar. sem.* *Car. ben.* *Millef.* *Pimpinella*, *Radix Bardana cort.* *Avellant. rubr.* *Dens aperi* *Lapis carphonis*, *Percarum*, *Mandibula Lucij*, *Oculi Cancr.* *Ossa Lupi*, *Unicor.* *Corall.* *Tali Lep.* *Sigill Lemn.* *Bolus Arm.* *Sanguis Hirc.* &c. wszystkie wzwyż pomienione rzeczy są skuteczne ná tę chorobę, lubo same przez się záżyte, lubo mieszane jedno z drugim.

Jest też Oleiek sekretny ná Pleurę, który robią z Dyn Włoskich w oliwie. Gászą w niey želázo, á potym skorkę z Dyn w nieyże smázác, y tym oleykiem smárując bok. *Item:* Weś wodki z kwiátu polnego máku, unc. 4. Julepu Fiałkowego, álbo z tegoż kwiátu unc. 1. Saletry czystey drá. 1. zmieszawszy, daway po łyszcze.

Item. Po upuszczeniu krwi bok smáruy tym linimentem. Weś oleyku liliowego, Rumiankowego, máślá młodego, sádlá káplóniego rowne części, zmieszawszy, smáruy ciepło, możesz przydać y dryakwi, ieżeliby ciężka chorobá bárdzo była, po smárowaniách, kłásć máterace z ziółami, álbo chusty ciepłe. *Item.* Weś kure żywą, rozetniy w puł, posyp prochem z korzenia Fiałkowego, przylož ná bok, álbo też szkopowe płuća świeże.

Item. Oleiek z wosku, z oleykiem migdałowym

wym zmieřzawřzy, řmáruy nim, znácznie pomaga.

Item. Chleb ciepły z piecá rozkroy, nápuřć mářřem, álbo lniánym oleiem, przyłoż ná bok.

Gdy máterya przez kářzel odchodzić nie chce, dáwáć Julepy odwilzáiące, á ieřeli goráczká wielka, *Emulsie cum Diaphor. Opiata* bárdzo niebeřpieczne sá, álbowiem kářzel zátrzymuiá, pierřř řciágáią częřřto, y řmierć przynošá, iednák w nieznošnym bolu z nieřpáním, moře gráno iedno *Laud. Opi* dáć *cum Syr. de Pap. Err.*

Item. Oley lniány řwieřzy, tákře oleiek Migdałowy z cukrem dáwáć częřřto, ieřř bowiem rzecz wielce skuteczna. pić trzebá z rořółem, álbo Tyzanná, ktorá chory záwřře miářřto piwá ma pić. Tyzanná ták řię gotuie: weř ieczmienia gářřć, lukrecyi trochę, rodzenkow, Fig co chceřř korzenia řopionowego, řłazowego po gářřci, *Card. bened.* kwiátu z máku polnego po gářřci, rogu ieleniego dwie gářřci. warz,przecedź.

Item. Niektorzy ná boku boleiácyym báńkę řiekáńá, álbo z piiawkámi przyřřáwiáią, zkáđ wielkiego řkutku doznáią.

Item. Weř iáblřko řwieře, wydroř go, nářyp w nie káđřidłá tłuczonego, zářřpontuy, upiecz wzarzewiu, day zieřř choremu, niech popiie wodká *Cardui ben.* *Item.* Końřkie řáyno řwieře, w wodce *Cardui ben.* rořpuszczzone, przecedziwřřy przycukrowáć, dáć pić, pewne. Tákre řáyno kofřře białe ná proch řárte.

Item. Weř nářienia konopnego řotow dwá,
Compend. Med. L zřřłucz

ztlucz, przyday łáyná końského, y kokoszego, roztworz wodką *Cardui ben.* przecedź, zgrzyi, o-
fłódź, day wypić. Gdy się biegunká przyda, da-
wać *Syrupum Myrt.* á żywot, y krzyże smárować
Ungu. Comitissæ. enemy dawać z ięczmienią wá-
rzonego z rozą, záprawić żółtkami iáíowemi, y
szárym cukrem.

To osobliwa ná Pleurę. Weś Oleyku Migda-
łowego 4. łoty, *Oxymel. Squill. Sacch. candi* a3.
unc. 1. *Succi Capar. drach. 1.* zmięszay, daway po
łyżce.

Prošek doświadczony ná Pleurę.

R. Pulv. Dent. Aprug. Ocul. Canc. Sang. Hirc. Crystall. Miner. Flor. Papaw. Errat. aā. scrup. f. M.
rozdziel ná dwa rázy, day ráno, y ná noc, álbo
R. Ocul. Canc. pr. sang. Hirc. pr. Sulph. Citr. Anti-
mon. diaph. pulv. Rad. Barda. aā. gr. 2. M. day ná
raz w Tyzáninie. Olbrot z oleykiem migdałó-
wym, y Julepem fiałkowym zmięszawszy, day
choremu, rzecz pewna. *Item.* Cebulá w mleku
wárzona, y ná bok przykładána znaczną folgę
czyni. Toż czyni. proso z kwiátem Rumianko-
wym, z nostrzykiem, w worek nákładszy przy-
grzewáiąc, y przykładáiąc.

Item. Ususz łáyno wieprzowe, zetrzyi ná
proch, zmięszay z oliwą, przyłoż, znacznie po-
maga. *Item.* Osobliwy experyment: weś máści
Dialtheæ unc. 1. Oleyku migdałowego unc. 2. zmię-
szay, smáruy bok, násmárowawszy posyp pro-
chem.

chem z kminu polnego, y ná wierzch przyłoż liść kápuſtny, náſmárowawſzy go ſtárym máſłem wy-
płokány. *Item.* Naſienie pokrzywiáne w Julepie
fiałkowym dáne, także *Hypericonis*, także oczy-
ſzczupakowe, zab wieprzowy, oſobliwie ſłużą tey
chorobie *Sal. Hypericonis*, ieſt ſekret ná *Pleurę*.

Item. Ná *Pleurę*, ná *Peripneumonią*,
y káſel *Dekokcyá* oſobliwa.

WEś korzenia ſłazowego łotow 6. polney drya-
kwie garſci dwie, *Card. ben.* garść iednę, ię-
czmienia garść iednę, *Juiubow* łotow 6. Rodzen-
kow wielkich bez koſtek garſci dwie, iábłek kwa-
ſkowátych w tálárki pokrájánych trzy, kádźidlá
tłuczonego łotow 2. miodu práſnego kwáterkę,
wody ile potrzebá, warz, przecedź, daway chore-
mu miáſto piwá.

Peripneumonia, temifz właſnie leczy ſię ſpoſo-
bámi co y *Pleurá*, dla czego wraz iey opifańie tu
ſię przyłączyło.

O MDŁOSCACH

Ktore názywáią ſię *Animi deliquium*, *Lipothymia*,
Deſectio, *Syncope*, *Cordis Paralifis*, *fulmen*
Microcoſmi.

MDłość, ieſt nagłe ſił uſtánie, ze krwi w cyrku-
lácii przeſzkodę máiącey, z uſtániem pulſow,
y z potem zímnym. Rożnoſć, *Animi deliquium*, zná-
czy mdłość powoli náſtępującá, *Syncope*, *fulmen*
Microcoſmi, znáczy nagłe zemdlenie, *Lipothymia*,

álbo *Liposichia*, álbo *Eclipsis*, znaczy powoli następuiącą mdłość, z ziębnieniem nog, y rąk, bez potu, przytym mowy, y zmysłow nie zupełne utrácenie. Z rożnych przyczyn mdłości nápadáią: nayprzod z subtelności humorow, z ktorey duchy ożywiájące łatwo się roschodzą, y niszczą.

Item. Z trucizny zádáney. *Item.* Z boiázni, z áprehenzy, z frásunku zbytniego.

Item. Z zbytniego wyprożnienia, to iest, gdy krew álbo z rány, álbo z nosá, álbo miesięczna gwałtownie odchodzi, także z zbytnich purgánsow, womitow, potow.

Item. Z zátłumienia duchow ożywiájących, także z defektu onychże, także przypada w gorączkách, ktore się nazywáią *Syncopales*, *maligna* & *acuta*, także z wątroby, z obstrukcyi dawnych, z żołądká pełności, álbo z słabości.

Item. Przydáie się w nagłych ewákuácyách, iáko gdy się wrzody iákie wielkie otwieráią, z ktorych nagle máterya odchodzi, także w dysenterýách, w puchlinách, w suchotách &c.

Item. Z ukáżenia žmii, álbo wężá.

Item. Krew spiekła gruba, y zimna, zgromádzona ku sercu, naglá mdłość spráwuie; także nagły *refluxus* duchow, y krwie do sercá; także z pełności krwie mdłość przypada, często też y z glist, z fátýgi, &c. oprócz tego.

I nieporządna miłość šalona,

Jáko mdli serce, dręcz y stęskniona.

Gdy naglá mdłość nápadnie, w ktorey głowá ná
rá-

rámioná, álbo ná pierśi opádníe, przytym puls, y oddech dlugo zátłumiony będzie, twarz zielenieie, álbo z czerwienieie, álbo z sinieie, y gdy chory po wdmuchnionym proszku kicháiącym w nos nie kichnie, iest znak bárdzo zły. Ktora mdłość z zbytniego wyprożnienia, lubo przez krew, lubo przez pory &c. álbo z frásunku, álbo z áprehen-syi, lubo z inszey iákiey przyczyny powierzchney pochodzi, mniej w sobie ma niebezpieczeństwá, gdy zaś ze wnétrznych przyczyn pochodzi, czę-śto niebezpieczná iest.

Sposoby do leczenia.

CDy mdłość człeká nápada, zaráz go wznák położ, twarz wodą zimną obmyi, álbo opry-śniy, winá, álbo wodki ożywiaiącey do ust wley, pod nosem nácieray wodką serdeczną: Ieżeliby nagła mdłość nápadała, zát kay ustá, y nos iák naylepiey ręką. Proszek kicháiący w nos (piorom) wdmuchniy, pod nos przytykay *Spir. Sal. Arm. ur.* zá uszymá wierć *Item.* Pulsy ná skroniách, y u rąk nátrzyi wodką serdeczną, álbo lepiey wodką Krolowy Węgierskiey z kámforą.

Ná przyczyny z ktorych mdłość przypada, trzeba mieć respekt. Nayprzod: ieżeli pochodzi z defektu álimentu, w ten czas winem dobrym chorego posilác, polewkámi sytnemi, bullionem &c. Ieżeli z subtelności humorow, (co poznác po oczách, y skroniách zápádłych, po nosie zakoń-czonym) takiego chorego położyć ná miejscu

chłodnym, ciało wszystko nátrzeć octem z ole-
 kiem Rożowym zmieszánym, pośláć go potrá-
 wami sytnemi, iáko to polewką migdałową &c.
 Ieżeli z przyczyny mácice, dáwać wáchác Bo-
 browy stroy, y kurzyć nim, także przytykáć pod
 nos *Spir. Sal. Arm.* Ieżeli z trucizny zádáney, tę
 trzeba wywabić przez womitorya, także pić da-
 wác mleko ciepłe, polewki tłušte &c. Ieżeli z
 zbytnich purgánśow, álbo womitow, dáć theryaki
 świeżey, przydawşy do niey *Laudani Opiati* gra-
 no iedno. Żywot smárowác olejkami *Cydonior*
Mentha, Myrtll. &c. potym worki z ziółami zá-
 trzymywájącemi przykładác. Ieżeli z womitow,
 o tym będzie ná śwym mieyscu: Ieżeli z bytnich
 potow, te trzeba uśtánowić, ciało ścierác octem,
 álbo zimną wodą, ná serce przykładác rzeczy
 chłodzące, iáko rutę z octem roztártą, przyda-
 wşy kámfory, Julepy też dáwać chłodzące, iáko
 Cytrynowy, Limoniowy, fiałkowy, konfekty
 też rózne poślájące, iáko gwoźdźikowy, Me-
 lissowy, Borakowy, Rozmárynowy &c. Ieżeli
 z boiázni, z frásunku, álbo z áprehenşyi, trzeba
 takiego rozweselác, żártami, rozmowami, muzy-
 ką &c. Przytym dáwać rzeczy rozweselájące,
 ku sercu przykładác Száfran, krwie też puśzcze-
 nie pomaga znacznie. Ieżeli z záłúnsienia du-
 chow ożywiájących: czynić Frykácye, bánkami
 suchemi ociągác, potym dáć Ambry gran 5. z
 wodką Cynámonową. Ieżeli z pełności krwie:
 puścić ją trzeba. Ieżeli z przyczyny żołądká, dáć

womity. Jeżeli z glist; o tym będzie na swym mieyscu.

Item. Na wszelką mdłość *Spir. Sal. Arm. cum Spir. vini Camphor. & oleo Succ.* zmieszawszy nacierając nim pod nosem, jest bardo skuteczny także *Sal. volatil. Oleosum silv.* nad wszystko nayskuteczniejszy, a osobliwie gdy z przyczyny mácie mdłość napadnie.

Item. Ambrá w czymkolwiek dána, znacznie posila także kámforá.

Item. Octy iáko to ruciány, gwoździkowy, fiałkowy, różány, okładając nim pulsy, y serce, (á osobliwie gdy z iakiey gorącej przyczyny) znacznie pomagają. *Item.* Melissa lubo świeża, lubo sucha, zrobiwszy z niey máteracyk, skrapiać go winem, wielce pomaga.

Wodká Perłowa posilająca.

WEs wodki różaney, fiałkowej, borakowej, Melissowej, po dwie uncye, *Manus Christi unc. 1. Perel pra. dr. 1.* Bursztynu białego tártego dwa skrupuły *Aqu. Langy unc. 1.* zmieszay, daway po łyżce.

Ná mdłość w gorączce.

WEs wodki różaney kwáterkę, przyday kámfory, Cynámonu, Száfránu po trofze, octu mocnego puł kieliszká, zmieszay, okładay pulsy, y serce.

Item. Wodká wypalona z kwiátu dziewánnny, dając ją do picia, jest doświadczona.

O DRZENIU SERCA.

DRżenie serca nazywa się *Cordis palpitatio*, to jest, ruszanie się, y ściąganie serca nąd zwyczaj, pochodzące ze krwi, z cholera pomieszaney, albo z ostrości humorow, *in pericardio* zostającego; serce, y arterye ostrością swoją szczypiącego, y drżenie (*per Sistolę y Diastolę*, to jest, przez rozszerzania, y ściągania, arteryi nąd zwyczaj) sprawującego, serce albowiem rzeczy sobie przeciwney chcąc pozbyć, mięsza się, y porusza.

Oprocz tego są inne przyczyny.

NAyprzod sercu rzeczy przeciwnie: iako to wapory, albo wiątry, które wielością, iakowas (wkradając się *in sinus cordis*) molestyą przywołają, także gdy się do serca naciąga wiele humorow iadowitych, y grubych, z których wapory wkradają się *in sinus cordis*, mięszając się w nich, drżenie sprawują: co pospolicie bywa w mialignach, w powierzchwnych gorączkach, w truciźnie zadanej &c. *Item.* Przyczyną drżenia serca bywają robaki zgniłe, krew miesięczna przetrzymána, y zgniła, nasienie przetrzymáne, albo insza iaka materya zepsowana.

Item. Krew zbytńia serca *sinus* obciążając, także pełność wielka likworu *in Pericardio* serce ściągając drżenie sprawuje.

Item. Humory szkodliwe, ściągające się do serca, iako melancholia, cholera &c. także zapalenie serca, guzik albo wrzod, albo krostki, *Hiatydes*

des zwáne, álbo nábrzmienie *Pericardij* także w sá-
mym sercu kámyczki, kostki, káwałki mięsiste
bywáią przyczyną drżenia serca. *Item*. Defekt du-
chow ożywiających, który pochodzi z postow
zbytich, z czuyności, z gniewu, z boiaźni, z á-
prehenfyi, z chorob znacznych, z áffektu nie po-
trzebnego &c. sprawuie drżenie.

Rozeznánie Nayprzod *palpitacia* nie tylko wy-
dáie się przez dotykánie, ále pod czas tak wielka
bywa, że áż żebrá podnosi, osobliwie wydaie się
in jugulo, to iest w dołku. Ieżeli będzie z gorą-
cey przyczyny, ná ten czas puls bywa wielki z
gorączką, pierś ciepłe, oddech wielki, y częsty,
prágnienie zimnego napoiu.

Ieżeli z waporow, álbo flátulencyey ná ten
czas prędko nápada, y prędko ustaie, przytym
oddech ciężki, drżenie, w kolánách oczu zácmie-
nie, w uszach szum.

Ieżeli z ás z humorow, ná ten czas nie nagle
nápada, ále dłużej trwa.

Ieżeli z przyczyny inšzych części, to iest, ál-
bo żołądká pełności, y nie strawności, álbo z má-
cice zámuloney, álbo z robakow, łatwo tego
doyść. Ieżeli z pełności, álbo z ostrości likworu,
in Pericardio, trudno tego doyść, tylko chyba ztąd
gdy się chory uskarża, iákoby mu serce w wodzie
pływało, y dusiło się, takie drżenie iest trudne do
leczenia, pospolicie w suchoty wprawia.

Ieżeli przyczyną z trucizny, álbo z humoru
iákiego iádowitego, ná ten czas chory bárdzo by-
wa słaby, y często mdleie. Ie-

Ieżeli zaś w samym sercu urośnie kámyk, albo kostká, albo co podobnego: Palpitacya infestuje takich aż do śmierci.

Ieżeli pochodzi z serca nábrzmiałości, nie uleczona iest, także częsta, y nagła mdłość przy palpitacyi nápadająca, częstokroć śmierć przynosi nagłą.

Sposoby do leczenia różne bydź mają według przyczyn sprawujących chorobę, a nayprzod.

JEżeli pochodzi z przyczyny samego serca, albo *Pericardij* uleczona bydź nie może. Ieżeli zaś będzie z inszych przyczyn, może się uleczyć, iako gdy będzie z melánochlyi, z cholery, z trucizny, z mącice, z żołądká, z robakow &c. o czym będziez miał ná swoich mieyscach.

Oprocz tego podają się sposoby osobne.

NAyprzod w samym Pároxyźmie krew puścić, z ręki, naylepiey z *Salwatelli*, z lewey strony, przytym dawać zaraz choremu, lubo *Theryaki*, lubo *Mitridatu*, albo *Diascordium*, nád to *Lapis Bezoar*. prawdziwy iest naylepszy, dać go gran trzy, w wodce *Cynámonowey* z proszkiem *Perłowym*.

Item. Konfekt z kwiatu nogietkowego, iest doświadczony.

Item. Wino zaprawne ziołami, y kwieciami sercu służącemi w którym zagásiwszy kilkakroć stał dając pić, znacznie pomaga. W samym Pároxyźmie trzec pod nosem *Spir. volat. Ol. Arom.* także y z wódką *Cynámonową*, dać kilká kropel

Epi-

Epithemata, (to jest przykładania ku sercu) różne, są skuteczne, tak chłodzące, iako rozgrzewające, według przyczyny choroby.

Item. *Mumia* prawdziwa kilkakroć w wodce dāna, prędko uwalnia od choroby, także *Aqu. Theriacal. Campb.* także *Rotula cum Ol. Cinam.* jeżeli z przyczyny macice, day *Castoreum cum pulv. Cordial.*

Jeżeli z cholery, albo pełności żołądka przyczynā, day womity, jeżeli z innych humorow, day enemy, purgāse, w trunkách, według potrzeby.

Konfekt skuteczny.

R. Rad. Buglos cond. Cort. Citri. cond. añ. unc. f. Conf. Rosar. Anthos, añ. dr. 6. Rasur. C. C. Eboris añ. dr. f. Marg. præ scrup. S. Croci Mart. Ambro gr. f. añ. gr. 7. cum f. q. Syr. de Pomis, f. c. day często choremu ná raz iāk kāsztan. Item. R. Lapid. prunell. scrup. 1. Campb. gr. 5. M. day ná raz, Opiata też w tej chorobie dobrze się nádāia.

Item. W pároxyzmie násmáruy Theryākā bok lewy, y pulsy. *Item*. Rzecz doświadczona, wes szāfrānu puł łotā, skrop winem, przylož ku sercu.

Item. Serce świnie ususzōne, ná proch utārte, y dāne, (ná raz puł łotā) znacznie pomaga.

Epithema. R. Aqu. Herc. Saxon. frig. unc. 1. Buglos. Rosar. añ. dr. 6. Aceti rub. id unc. f. Conf. Alchev. Spetier. Diamarg. fr. añ. dr. 1. M. pro Epithemate.

Item. Bānki suche ná pierśiach stāwione, po-
ma-

magáią. Ieżeli chorobá często infestuje, rádzą doskonáli Medycy Salwacye, uważywšy wšy-
fkie okoliczności.

Item. Grzankę z rżanego chlebá, zágrzyi iá u ognia, zley málmázyą, potrząśniy gálgánem cyná-
monem, száfránem, przylož ciepło ku sercu. Ubo-
dzy grzankę potrząśaią popiołem, y przykładaią,
z kąd bárdziey przez wiárę pomocy doznaią.

Item. Upiśuy złotá iák naysubtelniey, zmie-
szay z sokiem cynámonowym, day choremu, iest
rzecz pewna. *Item.* Alchermes, y Hiacynt do zá-
żywánia bárdzo słužą. Tá¿e sercá rožnych zwie-
rzát, y ptakow súsžąc, y w proszku dáiąc, znaczny
skutek przynoszą.

Máść skuteczna.

WEś sádlá kápłoniego, wypłocz go kilkákroć
wódką rožaną, przyday do niego oleyku cy-
námonowego, troche piźmá, y Ambry, po trosze,
zmiešzay, smáruy bok lewy. Kámforá ná sžyi no-
szona, wielom pomaga. Tá¿e Melissá, zrobi-
wšy z niey máteracyk, winem skrapiác, y przy-
kładác ku sercu &c.

TRAKTAT III.

O Chorobách Trzeciey Części Ciáła.

To iest żywotá, w ktorým się zámykaią: Zółádek,

Kiški, Wątrobá, Sledžioná, Mensenterium,

Pancreas, Omentum, Glandula, Mesaraica,

Nerki, Pęcherz, Hemorrhoidy &c.

O Cho-

O Chorobách Żołądká.

Pierwsza choroba żołądká jest *Anorexia, Astitia, Apositia, Inapetentia*, to jest, niechęć do iedzenia, y obrzydzenia potraw.

Przyczyny tego są te.

Nayprzod nie pomiárkowanie, álbo pełność humorow złych, zlewaiących się często do żołądká, także lipkość onychże, gdy do zmarszczkow żołądká poprzylegáią.

Item. Obstrukcya *Venarum Mesaraicarum*, álbo *Orificij* żołądká. *Item.* Często zlewanie się *per dućtum Cholidochum* cholery do żołądká, także y *Succi pancreatici per dućtum Virsungianum*, także humoru meláncholicznego kwásnego, od śledziony *per ramum splenicum*. ktore ostrością swoią, ákcyą żołądká słabia.

Item. Zbytnie picie różnych trunkow, á o. sobliwie gorzałki, ápetyt oddaláią, według przyklowia pospolitego: *gdzie piwo warzą, tam się chleb nie upiecze.* *Item.* Iedzenie tłustych potraw często, czynią śliskość żołądká, ápetyt odeymuią, także zbytnie picie win mocnych, żołądek słabia.

Item. Gniew, boiaźń, zbytnia miłość &c. żołądek mlą, y człeká fuszą, także w chorobách &c. zwyczajnie bywa ápetytu strácenie.

Item. Iedzenie często fruktow, melonow, częstokroć bywa przyczyną osłáwienia żołądká, á zátym wielu chorob ztąd pochodzących.

Item. Spádnienie często humorow z głowy do żołądká, ápetyt odeymuią. Także y owi ktorzy się

się sedentaryą bawia, długo sypiaią, nic nie robią, á często popiiaią; ápetytu nie miewaia.

Sposoby do leczenia.

NAyprzod: Ieżeli pochodzi z obstrukcyi wątroby, álbo śledziony, álbo *Venarum Mesaraicarum*, álbo chorob inszych, ná to masz sposoby ná swoich mieyscach.

Gdy zaś pochodzi z humorow zlewaiących się do niego: ná to służą purgánsa różne, wómítoria, powtarzaiąc ieżeli potrzebá. potym dawać *corroborantia*, do czego służą *Elixir. propr. Elixir. Vitrioli, Elixir Stomachicum, Spir. Nitri dulcis.* lulepy, Syropy, *Mixa Cydon. Salia fixa* Essencye różne, Extráktá, plastry, másci, Oleyki &c.

Item. Często záżywanie terpentyny cypryiskiey, żółádek czyści zámulony.

Ieżeliby chorobá pochodziła z gorákości wątroby, ná ten czas krew puścić potrzebá. Wodká *Clareta* zwána, żółádek znacznie posiláiąca.

Weś cynámonu z grubá przetłuczonego łotow cztery, námocz w pułkwarcie gorzałki, z osobná zaś rospuść 12. łotow cukru w wodce rozáney, zlać do kupy, przygrzawszy dobrze precedź, záżyway często po kieliszku.

Ná záziąbienie żółádká.

Służy wodká Cynámonowa z Syropem, álbo miętczanym, álbo piołunowym, przydawszy trochę Ambry szárey.

Ná

Ná zástáržálé utrácenie ápetytu.

DEkokcya Gwaiaku, y *Sassafras* pomaga. *Item.* Wodká Egierska piąc iá, czyści żołądek, iest rzecz pewna, áby lepszy skutek czynilá: tedy owedy moczyć w niey *Rhabarbarum*, także Czokoláda, Káwá, *Herba Thee*, posiláią żołądek, nád to lepiey dobre wino płuży słáblemu żołądkowi pomiernie go piąc zá lekárstwo.

Item. Weś terpentyny puł lotá, przyday do niey mirrhy twárdey, y Mastyxu, po puł skrupulá, *Extr Absinthij* ile potrzebá, zmieszay, day.

Item. Warz wodę z kolendrem, przecedziwszy przyleway winá, piy miásto piwá.

Item. *Balsamus peruvianus* z cukrem záżywany, posila żołądek, także cytwar z Mastyxem, bárdzo skuteczny iest.

Item. R. *Conser. Rosar. Vitriol. unc. 2. Acetosa Tunic añ. dr. 3. sem. Corian. præ. añ. 2. Santal. rub. Corall. rubr. præ. añ. scrup. 2. sem. Acet. scrup. 1. cum Miwa Cydon. f. Opiat.* tego konfektu zráná, y ná noc brác iák káosztan.

Item. *Spir. Veneris*, iest dobry ná żołądek.

Item. Grzanke chleba zley winem, posyp gwoździkámi, przylož ciepło ná żołądek.

Item. Rzecz doświadczona: weś *Theryaki*, álbo *Mitridatu*, rozmáć winem, przyday *Spir. C. C.* álbo *Sal. Arm. acidi* kilká kropli day wypić.

Prošek żołądkowy osóbliny.

R. *Rad. Aaron. non pr. unc. f Piper albi dr. 1. S. Zinzib. alb. dr. f. Flor. Sal. Arm. dr. 2. Sal. Absin. scrup*

Scrúp. 1. Ol. Macis. gut. xij f. pul. dosf. dr. 1.

Item. Sal. Stomach Esurin &c.

*Wtóra chorobá żołądká, iest Bulimus, álbo
Bulimia, álbo Fames Canina,
to iest, zbytńi ápetyt.*

Nayprzod, *Fames Canina* iest, kiedy po iedzeniu
záráz womit, álbo stolce bywáią, *in Bulimia*
zás tego nie bywa.

Przyczyny zbytńiego ápetytu.

Są humory kwásne. y cierpkie. *Orificium* żołąd-
ká ściiskájące, marszczące, y szczypiące, zkąd się
ten fałszywy rodzi ápetyt, pospolicie flegmá z me-
lácholią kwásną, álbo *cum Succo Pancreatico* zmie-
szána, przyczyną bywa tego. Bywa też ten zbytńi
ápetyt po chorobách długich, z wielkiego wypro-
żnienia humorow, ktoremu gdy się dogadza, czę-
sto w recydywę wprowadzą. W glistách też bywa
zbytńi ápetyt, dla tego ze *Cbilum* wysysáią, á oso-
bliwie gdy ich wiele, y wielkich bédzie, y melán-
cholicy miewáią ápetyt, á przecię chudzi, co po-
chodzi z kwásności humorow ápetyt sprawuią-
cych, żołądek iednąk tego trawić nie może, zkąd
się wiele humorow złych rodzi, wedle *Affory-*
zmu. Impura corpora quò plus nutries, eò magis ledes.

Sposoby do leczenia.

Służą takim osobliwie purgáńse różne, także
womitorya, gdy z pełności żołądká flegmistemi,
y melácholicznemi humorámi obciążonego
przy-

przyczyná będzie, przytym *absorbentia* osobliwie należą, iáko to *Corallia Mater perl. Oculi Canc. Creta, Lapis Hamat. Succ. Limatura Martis Crocus Mart. Ec. Salia* też *Volat. y Lixiviosa.*

Item. Theryakę, *Mitridat, Diascordium* często dawać. *Item.* Niech chory często iada chleb w winie słodkim moczony, iáycá miękko wárzone, żółtki iáíowe twárdo wárzone, mięso wieprzowe tłuste, y insze potrawy tłuste, słodko zaprawne, także *Salsesony.* *Item.* Wino niech często piie zaprawne *Szałwią, Melissą, piołunem &c.*

Ieżeli pochodzi z glist, trzeba ich pozbyć, o czym będziesz miał niżej.

Trzecia chorobá żołądká iest *Pica,*
Malitia, & Cita.

TO iest ápetyt do rzeczy nie zwyczajnych, iáko to do mięsá surowego, wędzonego, pieczyślego, álbo do potraw kwaśnych, álbo cierpkich, álbo gorzkich, do owocow nie dojrzałych do octu, do soku limoniowego, do wody, do lodu; do krety, do gliny, do wapná, do piasku, do gwoździów, do cynámonu, do imbiru, do gałki muszkátowy, do soli, do popiołu, do węgla &c. Pośpolity iest ten nie zwyczajny ápetyt Pánnom, ktore *Chlorosim,* álbo *Februm albam* cierpią. Przydáię się y białogłowom ciężárnym, wtorego, álbo trzeciego miesiącá od poczęcia, trwa áż do czwartego, álbo piątego, potym uśtáię, w ktorých pod czas tak bárdzo nieporządny ápetyt i-

Compend. Med. M ma.

máginacya opánwie, że ieżeli tego do czego máia ápetyt nie záżyia poroniáia. Y dzieci tę chorobę cierpiá, z róźnych przyczyn, biała płeć iest iey podległa. Męszczynie rzadko bárdzo tráfiác się może.

Ciężárne białogłowy ná to się leczyć nie máia, dla niebespieczeńtwa poronienia, ieżeliby zaś która do obrzydłych, y zdrowiu szkodzących rzeczy ápetyt miała, może brác lekkie bárdzo purgánte, potym *Absorbentia*, y *corroborantia ventriculorum*, przytym y krew puścić może ostrożnie, także aby pozbyły tego złego ápetytu, niech piia wodę wypaloná z przestępu białego; álbo z skorek cytrynowych. Pánny zaś *Chlorosim* cierpiące, niech się leczá ná tę chorobę, która im iest przyczyná pomiciżanego ápetytu, dzieciom łatwo rozgá poradzić może.

Czwarta choróbá żołądká iest Singultus,
to iest Szczkawká.

Z Troiákiey przyczyny pochodzi szczkawká *ex Repletionem, Inanitionem, & Irritationem*. to iest z pełności, z wyprożnienia, y z poruszenia, co bywa *Idiopathice* álbo *Symphatice*. *Idiopathice*, kiedy máterya szczkawkę sprawuiáca, w sámym żołądku i 1, iáko to humory ostre, do zmarszczkow żołądká poprzylegále, álbo glisty w żołądku zostáiające, álbo lekárstwá mocne, z zbytkiem záżywáiające &c. *Symphatice* zaś, gdy iest przyczyná z przyległych części, álbo to z zápalenia, álbo nábrzmiá-

kości wątroby, także śledziony, z kiszek, z nerek, z macice, wapory ostre, y przykre, wchodząc do żołądká sprawują szczkawkę, przydaje się y w gorączkach wielkich, w málignách, có jest złym znakiem, według Afforyzmu: *Si quis in laboriosa febre singuliat, morbo laborat pessimo.*

Item. A vomitu singultus, & oculorum rubor malum. Zkąd albowiem jest zápalenie mozgu, albo żołądká: *A iecoris inflammatione singultus malum.*

Ieżeli szczkawká pochodzi z wyprożnienia, znak tego jest, ieżeli poprzedziła gwałtowna biegunká, albo krwie płynienie.

Ieżeli z pełności, znak jest, ieżeli chory mie-wa *nauseam*: to jest, sposobność do wómitow, czuje przytym pełność w żołądku.

Item. Przydaje się też szczkawká z záziębie-nia żołądká, z wiatrow, także z suchości wielkiey, *Orificij ventriculi*. taka jest trudna do leczenia, trá-fia się y w Dysenteryi, albo w szaleństwie, co złym jest bárdzo znakiem. Niektorzy osobliwie z Neoterykow kładą przyczynę szczkawki, nie ná żołądek, ale ná Dyáfragmę, tak opisując. Szczkawká jest poruszenie ściągájące, albo kur-czące Diafragmę. Szczypánia Arteryey, ktore zostáją *in Orificio ventric.* są z ostrości słoney po-chodzące, prawdá jest: lecz doświadczenie náucza, że tak z pełności żołądká iáko y z pomienionych przyczyn przydaje się.

Sposoby do leczenia.

NAyprzod uważyc przyczynę szczkawki ieżeli
M2 jest

ieſt z pełnoſci żołądká, dáć ná womity y z powtorzeniem, ieżeli tego potrzebá. Ieżeliby zaś chory nie był do nich ſpoſobny, lekarſtwá purgujące, enemy bráć ma, dáwać, przytym częſto *Oxymel. Squillit. cum Caſtoreo. & carminatiuis*, potym żołądek utwierdzać. Weſ Bobrowego ſtroiu ćwierć łotá, foku z mięty, álbo Syropu łotow 8. zmieſzay. daway częſto po żyſzcze.

Item. Elixir propr. ieſt bárdzo dobry. *Item. R. Sem. Aneti unc. ſ. Zedoaria Lig. Alo. Nuc. Moſch. Gariophill. Pulv. Diamb. aā. dr. i. M.* daway ná ráż po drachmie w winie.

Gdy ſię uſpokoić nie da, niech chory pić Dekokt z Gwaiáku, álbo wody ſiarczyſte.

Ieżeli pochodzi z humorow gorących, y oſtrych, ná ten czas krew puſcić. Pomocno będzie tákże, dáwać emulſye *ex ſem. frigid.* miáſto piwá Tyzánne pić. *Item. Oleiek Migdałowy* częſto záżywany, oſtrość humorow temperuje.

Ieżeli ſzczkawká będzie z wiatrów, dáwać *Carminativa*, przytym bánkę ná ſucho ſtáwić nád żołądkiem, y dryakwią z gorzałką zmieſzaną żołądek ſmárować, á ieżeli z gorącey przyczyny, nápuſcić gębkę octem, y przyłożyć. *Opiata* ſą naylepſze ná tę chorobę, oſobliwie *Philonium Romanum, Mitridat. &c.* Kichánie, tákże dechu w ſobie zátrzymanie, uſtánawia ſzczkawkę.

Ieżeli pochodzi z wielkiey gorączki, złym bárdzo ieſt znákiem, y trudno uleczyć ſię da.

Ieżeli pochodzi z lekarſtw mocnych, z zbytkiem

tkim zázytych, dáwác czésto Theryaki, Mitridatu, *Philonium Laud. Opiat. cum Ol. N. Mosch.*

Item. Oleiek z kminu kramnego, Muszkátowy, Migdałowy, z tátárskiego ziele, miętczány &c. są bárdzo dobre.

Item. Násyyp w worek popiołu bukowego, skrop winem, przylož ná żołądek, także mięta, piołun, belicá &c. worki z nich robiác, winem, álbo octem skrapiáiac, przykładác ná żołądek, także rózne plastry, iáko to *de Crusta panis &c.*

Purgáns ná Szczkawkę.

R. Mass. Pill. Marocost. dr. f. Extr. Theriacal. dr. 1. Pul. Castor. dr. 1. Resin. Ialap. gr. 12. f. pill. ná dwá rázy. Item. Infus. Senæ cum Rhabar. rad. Zedoar. & sem. Carmin. cum Manna.

Item. Ná zátrzymánie Szczkawki.

R. Aqv. Ment. Fenic. añ. unc. 2. Spir. Theriacal. unc. f. Corf. Alcher. dr. 1. Laud. Opiati gr. 3. M. daway tego po łyzfce, álbo po dwie.

Ieżeli się przyda w dyssenteryi, w málignie, álbo ospie, dáwác proszki serdeczne, przydáiac *Laud. Opiati.*

Item. R. Aqv. Mastich. Theriacal. añ. unc. 2. Spir. Angel. dr. f. Tinct. Bezoard. scrup. 2. Eff. Castor. scrup. f. M. rozdzziel ná kilká rázy.

Item. R. Rob Samb. unc. f. Diascor. dr. 1. Mitrid. scrup. 2. Syr. Acetos Citri q. f. Elix. Prop. gut. 12. M. f. El. day ná dwá rázy.

Konfekt ná Szczawkę sekretny.

R. Ther. vera scrup. 2. Rosar. Ligni Aloes scrup.

I. Ole. Macis distil. gut. 2. Laudum. Opiati gr. f.

Item. R. Mitridati Pbilon. Rom. añ. scrup. 2. Ol.

Nuc. Mos. gr. 7. M. day ná raz.

Cathaplasma ná żołądek.

WEs ciástá kwásnego łotow 6. prochu z mięty łotow 2. cytwaru łot 1. kminu kramnego, hányśzku po łyszce, octu mocnego co potrzebá, zmieśzay, przylož ná żołądek.

Item. Wes piołunu garść, łáien wroblich, y gołębich po puł garści, włóż do worká, przeszyj, skrop octem. przylož ná żołądek. Item. Rog ieleni palony, z winem dány, stánowi szczawkę.

Item. Ręce, y nogi mocząc w ciepłej wodzie niektórym pomaga, także bányki suche, iedná nád żołądkiem, druga ná krzyżu, ku sobie stáwione, stánowią szczawkę.

Piąta Chorobá żołądká womity, y Nausea,
to iest: sposobność do womitow.

TRoiáko przydáiá się womity, to iest: Periodice, Crytice, Symptomatice.

Periodice. Ná ten czas, kiedy niektorzy pewnych czásow womity dobrowolnie miewáiá, przez ktore wiele chorob pozbywáiá, są álbowiem tácy, ktorzy raz w miesiąc, inśi częścicy, drudzy prawie co dzień wiele ślágmy, cholery, kwásności, przez womity wyrzucáiá.

Crytice záś, gdy w chorobie iákiej ciężkiey
są.

sáme dobrowolnie *ex motu naturae*, dnia krytycznego przypadają, przez co od choroby uwolniają.

Symptomatice ná ten czas bywają, gdy naturá chorobą jaką osłabiona będzie, przez co żadney chorobá folgi nie ma, y owszem większe sił osłabienie; także gdy z obstrukcyi wątroby, albo *Vesicula fellea*, albo *Choliodochi* pochodzą.

Różne máterye przez womity wychodzą, to jest: potrawy nie strawne, krew czysta, albo spiekła czarna, albo z infzemi pomieszána humorámi, także wychodzi pod czas *Chylus*, *Heptá*, *cholerá*, *meláncolia*, wodnisty humor, ropá, glisty, *bilis porracea*, to jest, zielona *cholerá*, z zczarowanych téż wychodzą dziwne rzeczy, włosy, iászczurki, żaby &c. Przyczyny womitów są dwoiákie, powierzchne, y wnętrzne.

Powierzchnie są: spadek, uderzenie, powietrze zarázliwe, fetor zarázliwy, zbytnia ágitácia, náwagácia, osobliwie po morzu, pátrzánie ná rzecz jaką obrzydliwą, trucizny zádanie, iedzenia zbytnie grzybow, owocow, y innych niestrawnych rzeczy, obżárstwo, pijáństwo &c.

Wnętrzne przyczyny są te: Pełność krwi, z kąd się dobywa przez womit.

Item. Słabość żołądká, gorączki, wątroby zápalenie, śledziony, albo *Venarum Mesaraicarum*, obstrukcye, miesięczney choroby, albo hemoroidow zátrzymanie, kátárová máterya często spadająca do żołądká. *Choliodochi prava conformatio*, że nie do kiszek, ále do żołądká zlewa się

złość, zkad tácy ustawicznie womity cierpią, bywają także w okolicznych áffekcyách, w iliáce kámiéní cierpiącym. *Item.* W glistách także gdy się wrzód iáki we wnątrz rozpuknie &c.

Womity w gwałtowney gorączce niezwy-
czáyne, złym bywają znákiem. *Item.* Womit z fle-
gmą y cholera zmieszány, rzadki, dobry iest w
długiey biegunce, gdy womit dobrowolnie przy-
pádníe, uwalnia od niey. *Item.* Womit z różnemi
kolorámi, niebešpieczny iest.

Item. Womit zielony, siwy, rdzawy, czarny,
śmierdzący, śmierci znákiem pošpolicie bywa.

Item. Womity bez żadnego koloru, y po-
mieszánia humorow w gorączkách wielkich, nie
dobre są.

Sposoby do leczenia.

WOmity ktore bywają *Periodice*, álbo *Crytice*
nie mają bydź zátzymáne, gdyż się przez nie
náturá czyści. Gdy zaś z inšzych przyczyn po-
chodzą, różne sposoby podádzą się ná zátzymá-
nie onych.

Nayprzod:ieżeli przyczyná z pełnošci humo-
row, nie trzebá zaráz zrázu zátzymywáć ich, y
owšzem dopomóc náturze, dáiąc ná pobúdzáníe
ich dla předszego zbycia: ná co służy *Gilla Teo-
phasti sal vitrioli ex Antim.* robionych Medyká-
mentow ná womity strzedz się, bo bárdžiey, y
więcey przyciągáią humorow do żołądká.

*Purgáns ex Rhabar. cum Myrabolanis & Mecho-
aca*

aca dobre są, także enemy mocne, osobliwie dla słabych. Jeżeli womity są gwałtowne, trzeba je zatrzymywać czym prędzey, ná co służą *Pillulae Cochiae minores cum Laud. Opiat. Item. Mastix. Balsamus Peruvianus* w iáiu miękkim zázyty, zatrzymuie one.

Item. Sol piołunowa z sokiem Limoniowym zmieszána, dáiac pić, prędko zatrzymuie, á osobliwie gdy gorączká będzie. Także *Spiritus Vitrioli* z sokiem miętczánym zmieszány. *Item. R. Elixir. vitæ Matbiol. unc. 2. Aqu. Cinam, C. vin. dr. 3. Spir. sal. Arm. gut. 15. M. day ná raz.*

Item. R. Pulv. Mirtillor. Masticeis. añ dr. f. M. day z wodką babczaną. Item. Iberiaca dr. 2. Ol. Macis gut. 3. Laud. Opiat. gr. i. M. day ná raz.

Item. Pumex ná subtelny proszek stárty w winie dány, zatrzymywa skutecznie, toż czyni y kámforá.

Gdy się krew przez womit pokázuie, trzeba ją puścić z ręki, chyba żeby była czarna, spiekła, ná ten czas wstrzymać się od niey.

Item. Ná zátzymanie służą plastry różne, máterace, oleyki, kátháplásmy, zióła w winie, álbo w occie wárzone, bánká ná sucho nád żołądkiem stáwiona, kátháplásmá, weś gałki muszkátowey, żywokostu, oboygá po ćwierci łotá, tátárskiego zióła, Imbieru, po pułtory ćwierci łotá, iáłowcu dwa łoty, ośrzodki chlebá 4. łoty, warz to w winie żeby było iák káfszá, obłóż ciepło żołądek. Dryakiew winem rozmáciwszy kłásć ná

żołądek, pápier nią smáruiąc.

Item. Weś gwoździkow tłuczonych puł łotá, Mastyxu ćwierć łotá, roży suchey szczyptę. Pigiew suchych, pułtory ćwierci łotá, námocz to w winie, potym przywarz, przecedz, daway choremu po łyżce. *Item.* Weś Roży, mięty, piołunu po garści, pokray drobno, przyday gałki, gwoździkow, Mastyxu co chcesz, włoż do worká, przeszyi, praż w winie, przykładay ná żołądek. *Item.* Weś grzankę chleba, posyp iá prochem z mięty, gwoździkow, gałki, y kminu kramnego, zley iá winem, álbo octem winnym, przygrzyi, przyłoż ná żołądek.

Item. Złoto kilkákroć rozpaláiąc zgásić w winie, to wino dáć pić, znacznie pomaga. Tákże *Spiritus Vitrioli dulcis*, á nádewszytko *Liquor Stypticus cum opio* iest sekretny.

Item. Warz Pigwy suche, Tormentille, kolęder, kádźidło, Mastix, dáwać pić pomoże. Gdy kto przesádzi lekárstwem ná womity dánym, day się nápić winá dobrego, z dryakwią, álbo gorzałki dobrej, álbo mleko z chlebem przewárzone iescć, álbo násyw w wino cynámonu, gałki, kwiatu, chleba ośrzodki, cukru, zgrzawszy day iescć.

Item. Pumex ná to bardzo dobry.

Item. Mastyx, y kádźidło.

Szosta choroba żołądká iest cholera.

TO iest gwałtowne humorow cholerycznych ostrych, y zepsowanych przez womit, oraz y przez stolce odchodzenie.

Znaki. Nayprzod chorego nagłe, ciężkie, y częste nápadáią womity, oraz y stolce przez które máterya częścią flegmá, częścią cholerá, żółta, zielona, gorzka, kwásna, czasem ze krwią wychodzi bez przestánku, z kąd siły ustáią, prágńienie zbytnie, poty, kurcz, mdłóść, rąk, y nog ziębnienie, pieczenie w żołądku, y ból, rozdymanie żywora. Exkrementá bywáią czasem białe, á czasem popieláte, co jest znakiem *malignitatis* uryná bárdzo ciężko odchodzi, puls prędkí, szczkawká, poty zimne, uryná czarna w tey chorobie złym znakiem jest: także puls prędkí á subtelny, częste mdłóści, szczkawká, konwulsye, ziębnienie rąk, y nog, obraca się pod czas w Stranguryá.

Sposoby do leczenia.

NA początku tey choroby, nie porywáć się zaráz do zátřzymánia, y owszem lekkim womitórium dopomóc, to jest wodą z Syrupem octowym, álbo wodą ciepłą z oliwą, álbo *infusione Rhabar. cum Succo Absinthij*. Należą także purgánsé wolne, enemy, *ex decocto portulacæ, plantag. Laclucæ, Endiviæ*. Przytym ostrość humorow ma bydz temperowána dekokcyą *Laclucæ, Portulacæ, Plantaginis, cum Syrupo Cydoniorum, & de Rosis siccis*, przydáiąc ząwśze *Sal. Prunellæ*, także flużá Emulsye rózne chłódzące, posilájące, y ztwierdzájące. Gdy bárdziej womity, á niżeli stolce dokuczáią, trzeba dáć enemy często, także purgánsé.

Item, R. Ol. nuc. Mosch. exp. scrup. f. S. Laudan.

Opi.

Opiati gr. 1. Pulv. Bezoard. gr. 5. M. day ná raz, powtarzay raz y drugi.

Item. R. Conser. Rosar. antiqua unc. 1. f. Discord. Corall. rubr. pr. Croc. Mart. adstr. aã. dr. 1. Marg. dr. f. Crystall. mont. dr. 1. Syrup. d. Ment. q. f. M. day ná raz iák káosztan.

Enemá. R. Deco. bord. libr. 2. Teriac. dr. 3. f. E. vel. R. Rad. Tormen. Bistor. aã. unc. f. Argent. sãnic. aã. m. s. Rosar. Rubr. Balans. aã. pug. 1. Gran. sumach. dr. 2. coqv. in laçle dulc. chalibeato colat. adde sevi capr. unc. 1. Succ. Plantag. unc. 1. S. vitell. ov. Extr. opj gr. 1. S. Poty pobudzaiące lekárstwá są skuteczne, ieżeli siły pozwolá.

Item. Ná żołądek przykładáć gorzałkę dobrá maczáiác w niey chuſty. Item. Rożne plastry. Máterace, Catbaplastmy służą, ktorých masz dość opisánych wzwyż przy womitách. Iákoż prawie iednákowa kurácyá tey choroby, iáko y támtéy.

Item. Weś dekokcyi ięczmienia funt, przyday Syrupu rożanego unc. dwie, day wypić, rzecz pewna.

Item. In Cholera acuta & maligna. R. Tinct. Bezoar. scrup. 1. Spir. C. C. gut. 12. Spir. Tart. scrup. 1. Aqu. mont. unc. f. mastich. drach. 3. Plant. unc. 1. zmieszay day ná raz &c.

Siodma chorobá żołądká, iest Cardialgia, to iest, bol żołądká.

Przyczyny bolu żołądká są te: Nayprzod humory ostre zlewaiące się do niego, álbo wiatry

Try rozdymájące, álbo glisty sáce żołądek, álbo potrawy nie strawne w nim zostájące, także humor *Febrosus corrosivus*, álbo ropá z wrzodu kędy uczynionego, także przyległych części ciáła indysozycye, zbytek też ciepłá w żołądku, álbo o-
ziębienia bywáią przyczyną bólu żołądká; y in-
sze, ktorých wyliczyć niepodobna.

Sposoby do leczenia.

NAyprzod: ieżeliby bol z żołądká pochodził, álbo z wiatrow, álbo z humorow ostrych, na-
leży enemá odwilżájąca, y wiátry rozpędzájąca,
także purgánsfe. Náprzykład: *Pulvis Cornachinus*,
pigułki *Aloefangina*. &c. Pó odprawionych ope-
rácyách, dáć choremu oleyku z gorzkich migda-
łow lyszkę z winem. Ieżeliby bol znacznie do-
kuczał, dáć enemę z winá, przydawszy do niego
oleyku iáłowcowego 12. kropel, do inszych zaś
enem, ktore się z ziół gotuią przylewáć oleyku
rucianego. *Elect. de Bacchis Lauri*, álbo *Benedicta la-
xat*. Ieżeliby chory miał sposobność do womitow,
dáć mu ná nie.

Item. Służą smárowánia, plastry, osobliwie
de Baccis Lauri, *de crusta panis* &c. Máterace z ziół
winem mocnym skrapiane y przykładáne.

Item. Wodká rumiankowa dáiąc iey ná raz
po 5. uncyi z oleykiem Migdałow gorzkich, iest
doświadczona. *Item.* Roskroy chleb ciepły, iedną
połowę potrzásniy cynámonem, gałką, gwoździ-
kami, miętą ná proch utártą, przyłoż ciepło ná
żołądek. Kąpiel też iest dobra, osobliwie gdy

zwia-

z wiatrow pochodzi bol, w sámeyże kąpieli day choremu winá ciepłego z oleykiem kminkowym.

Item. W kąpieli może dáć lekárstwo purgujące, po! ktorego wzięciu posiedzieć z puł godziny w wodzie, potym wyniść, á to ná ten czas kiedy enemy nie mogą wyprowadzić wiatrow, álbo humorow złych, álbo exkrementow zapiekłych.

Opiata też dobrze służy, niektorzy mieszają ie z purgánsámi, náprzyklad. *R. Diaphan. unc. f. Philon. Rom. scrup. 2. zmieszay cum Decocto chamomilla,* day ná raz.

Ieżeliby bol pochodził z cholery, day ná womity; służy y purgánsa *ex Rhabar.* potym dáwać Emulsye, Julepy chłodzące, ocierające, także chleb z piecá ciepły roskroiwszy, zlać octem mocnym, przyłożyć ná żołądek.

Ieżeliby bol był z zranienia, álbo z zápaleńia, álbo z glist, o tym będzie nízey.

Item. Oleiek rumiankowy dystillowany, nád inne lepszy ná żołądek.

Item. *Spir. Tartari cum Tinctura Bezoard.* iest bárdzo dobry, także *Eff. ment. chamemil. Absinth. Extracta* też *Absinthij, centaurei Angelicae, Zedoariae.*

Item. Teriaká z winem zmieszána, przydawszy *Spir. C. C. sal. Arm. dulcis.*

Prošek doświadczony.

R. Ocul. Cancr. dr. 1. Ebor. philos. pr. C. C. pr. Ant. diaph. añ. scrup. f. m. day ná dwa rázy, prošek także żołądkowy doświadczony opisány wzwyż *in Anonemia.*

Item

Item. Ludzie prości záżywáią proszku z tar-
nek suszonych, co im znacznie pomaga, inſi cy-
tuar ná proch ſtłuczony z gorzałką piłą. Oprocz
tego ſłużą morſelki różne żołądkowe. *Elixir vitri-
oli Mynſ. Elix. vitæ marb. Spir. venter. ſal. Abſinthij,
Chamom. Centaurei, rad. Aaron & Zedoaria &c.*

*Oſma chorobá żołądká ieſt zápalenie, zią-
czenie, álbo wrzód.*

ZApalenie żołądká ieſt nábrzmiáłość ze krwi,
lub ſámej, lubo z melánochlią, cholera, álbo
ſlegmą oſtrą pomięszáney, pochodzácey *per Ra-
mos vena portæ*, która rozchodząc ſię po ſubſtán-
cyi żołądká, według oſtrości ſwoiej ſpráwnie,
álbo ſámo zápalenie, álbo zápalenie z nábrzmiá-
łością twárdą, álbo z wrzodem twárdym, te zápa-
lenia názywáią ſię *Eriſipelatoſum, Œdematoſum,
Scyrrhoſum*. Tráfia ſię teſz exulcerácyá żołądká
z *Merkuryuſzá dánego*, álbo ná ſalwácye, álbo ná
womity, gdy będzie zle preparówany, nie tylko
gárdło ſwoją iádowitą oſtrością poráni, ále y
żołądek. Toſz czynią y *Cantharides* ná puchliny
dáne, y inſze lekářſtwá nie dobrze preparówane,
iáko *Euphorbium, Scammonæa, Antimonium &c.*

Znáki. Bol wielki w żołądku pałájący, ko-
łący, ſiepaiący, rozſzerzájący, który w grzbiecie
czuc ſię dáie, przytym nábrzmiáłość żołądká
znáczna, pod czas ták znáczna, że nietylko do-
tykánien, ále y ná oko widzieć ſię dáie, łopátki
ſię

się ná doł ociągáia, oddech ciężki, w połykaniu trudność, rzyganie częste, womity pod czas nie co pomieřzane ze krwią, gorączka wnetrzna znaczna. Jeźeli ieřt fámo tylko zápalenie żołądká ze krwi pochodzące, nie ták bolesne ieřt, ieźeli zaś z nábrzmiáłością cięższe bole y gorączkę (*Lipinya* zwána, w ktorey ręce, y nogi ziębnieią, á wewnatrz pali; prágnienie nie ugářzone spráwuie) przynosi: Zápalenie teź wątroby, ktora żołądek okrywa, podobne spráwuie *Symptomata*.

Znáki owrzodziálego żołądká te sá: Jeźeli przez womity, álbó przez stólce odchodzi máterya ropista, w ktorey się pod czas nie co krwi pokázuie, á przytym bol w żołądku wielki páłájący, kolący, ktory ná ten czas bárdziej się wydáie, gdy się chory nápiie czego zimnego, álbó zie co řłonego, kwásnego, korzennego, gorącego, znak ieřt pewny owrzodziálego żołądká, bywa przytym gorączka, ápetytu utrácenie, odrzyganie cuchnące. A nie tylko żołądek podległy ieřt zápaleniu, y exulcerácii, ále teź *Æsophagus* (to ieřt *Meat*, ktorym połykamy iedzenie, y picie) w ktorym często przydáie się zápalenie, y *Excoriatio*, ktore czynią wielką przesřzkodę do iedzenia, y picia, co przydáie się z róřnych przyczyn, osobliwie spadájących humorow z głowy ostrych; tákże z zápalenia od gorączki wielkiey, z kurzenia, álbó gryźienia częřtego tutoniu, z picia uřtáwiczne-

cznego gorzałki, álbo win ostrzych wapiennych, także z trucizny záżytey, z Merkuryuszá zle preparowanego, iáko się wielom trafia, tym, którzy od niedoskonałych Medyków záżywaią Medykamentow.

Sposoby do leczenia.

NA zápalenie proste żołądká, trzeba krew puścić z powtorzeniem z obudwu rąk, choćby y słabość znaczna była, álbo Hemorrhoidy otworzyć, kto do nich zwyczáyny, także bányki ná łopátkách, ná grzbiecie, tak suche, iáko też z piawkami sławić.

Ieżeli ręce, y nogi ziębnieią, ścierać ie do brze ciepłemi chustkami, purgánsie mieyscá nie máią, chyba bárdzo wolne, *ex Tamarint. cassia in sero lactis dissol.* enemy codzien máią bydz dawáne takie: weś rosołu kurzego, warz w nim ślaz, siałkowe liście, podroźnik, mlecz przecedź, przyday Kassyi, oleyku siałkowego, rozánego, po dwie uncye, cukru co potrzebá. Emulsye także są pożyteczne, Syropy także *de Papavere, de Endivia, myrtinus &c.* Chory miásto piwá niech piie Tyzannę, przydáiąc do wárzenia *Rad. Tormentill. Herb. sanic. Endix. Lacluca portulaca.* Opiata też wiele pomagáią; osobliwie terpentyná płókána, zmieřzana *cum lap. prunel. & Saccaro Rosat.* álbo sámá przydawszy do niey kilká gran *Sacchari Saturni Chrystal.* Ieżeli ieř nabrzmiałość żołądká słuźą różne Kátháplásmy ná wierzch przykładáne, *ex Rad. Lilior. Althea ficubus Sem. Lini Fenugr.*

Iezeli iest exulcerácyja żołądká, ślaba nádzie-
 ła o chorym, niech piie dekokt. R. *Hord integr.*
M. S. Scabios Agrim Pimpinell. Capill. ven. aā. M. 1.
Millefolij fol. Rubi bati Rad. Consol. aā. dr. 3. warz w
 wodzie, przecedź: ośłodź Syrupem de *Rosis siccis.*
 dáway choremu miásto piwá. Dekokcyja Chyny
 (ieżeli gorączki niemáśz) naylepsza iest.

Item. Ná zgoienie owrzodzenia osobliwie ślu-
 żą *Bol. Arm. Sang. drac. Terra Sigill. Corall. Lap.*
Hemmar. Gumí Arab. succus Hypoci Thus Mastix. Bal-
samus vulnerarius Hispanicus, Balsamus parvianus.
 Wodá Egerska &c. Ná trudność w połykaniu.
Rob. nucum cum sale gemma.

Dziewiąta choroba Żołądká iest: otwarcie

Orificij iego, zkąd bywa z ust fetor.

Sposoby do leczenia.

FETor, który pochodzi z otwartego żołądká,
 oddala się temi sposobámi. R. *Theriaca drach.*
1. Mastic. dr. 5. Thuris scrup. 5. Assa dule. dr. 5. Moschi
gr. 4. Ol. Cinam vel in defectu Anisi gut. 7. Sacchari.
q. s. c. Rotula, tych kołaczekow często záżywać.

Item. *Elixir propr.* Oleiek cynámonowy, Am-
 brá, wino piołunkowe, ocet winny piołunkowy
 z skorkámi cytrynowemi, y z gálgánem, drya-
 kiew, morszelki żołądkowe. *Spir. volat. Ole. Atom.*
Spir. Salis, Elixir. Vitrioli Myns. &c. dobre są ná te
 chorobe.

Item. Ná płokánie ust: weś szalwii, Rozmá-
 rynu, mięty, wácz *in aceto Squill.* przecedziwszy
 płocz

płocz uftá. Dekokcyá Gwáiaáku do picia dobra; także czekolada y káwá miałáby coś pomagáć, iáko y *Herba Thea*, iáko ie zalecáią ci, co przedáią, zysku ztąd swego szukáiąc. onych efekty udáią &c.

Dziesiąta chorobá żołądká iest Sitis

Morbofa.

W Wielu chorobách bywa prágnienie, iáko to w gorączkách, w puchlinách. *in Diabete &c.* Tym dawszy pokoy, podáią się sposoby do utemperowania prágnienia, pochodzącego z suchości żołądká. Ná to osobliwie służy Tyzáná z figámi y rodzenkámi wárzona; przydáiąc záwsze *Lapid. prunell.* y Julepu rozánego według smáku, álbo też Syrupu z octu zrobionego. *Item.* Ná to *Spiritus Vitrioli* z wodą podroźnikową, álbo serwatczaná służy.

Dla podroźnych pod czás gorąca, ná prágnienie: Weś pieprzu, hányfzku po puł drágmy, lukrecyi dwá łoty, siałkowego korzenia ćwierć łotá. cukru funt, zrob z tego proszek subtelny, gdy go chcesz záżyć, weś wody kwartę, wśyp do niey tego proszku, z puł łyzki, przeley z naczynia, do naczynia, piy, nie tylko prágnienie dusi, ále y posila, lepszy iest á niżeli Sorbet.

Jedenasta chorobá żołądká iest Cruditas & Ablanda coctio: to iest niestrawność żołądká.

Trawienie żołądká zowie się *Concoctio*, álbo *Chylifis*. Niestrawność zaś troiákim sposobem bydz może; to iest, *Imminute, Depravate, & Abolite*

które nazywa się *Bradypepsia*, *Dispepsia*, *Apopesia*.

Tá niestrawność według różności temperaturamentow, różna jest: w cholerycznych komplexyách dąie się znąc przez odrzycanie, to jest exhálácye żołądká, podobne iáycom přeczonym; álbo rybom zgniłym, w melancholicznych kwasné exhálácye z ust pospolicie odchodzą, w flegmátycznych wodnište, wilgotne, y kłiwáte przez ustá wychodzą humory.

Sposoby do leczenia.

Niestrawność żołądká, że pospolicie pochodzi z humorow ściągájących się do niego, służyć będą vomitoria, purgánsa, które według wielości, y iákowości humorow ákkomodować potrzebá, potym należą *corroborantia*, ktorych masz dość wzwyż opisánych chorobách, oprócz tego służy *Conser. Rosar.* álbo *Acetofell. cum Spir. Vener.* álbo *Vitrioli*, także *Oleum Mastichinum*. Kwaskowáte medykámentá, służą cholerykom, meláncholikom zaś gorzkie; służą też dobrze *Pill. de Aloæ rosatæ* z myrrhá, z Mástyxem, z száfánem zgotowác, także *Aloephangina*, *Mastichina*, także *ex extracto Absinthij cum Mastiche & Myrrha*.

Item. Cerat doświadczony. R. Gum. Laudan. unc. 2. Bera unc. 5. Ol. Nuc. Mosch. dr. 3. f. ceratum. Ná żołądek Tragea żołądkowa. R. Cubeb. dr. 3. Nuc. Mosch. scrup. 4. Garyophill. dr. f. Macis f. 1. Calam. Arom. scrup. 2. Liquiritiæ rasæ dr. sem. Carvè dr. 6. Fœniculi unc. f. Diarbod. Abbat. dr. 4. f. p. gros. dósis dr. 1. &c.

Dwa-

Dwánasta chorobá żołądká iest Rućtus,
& Flatus.

TO iest: rzygánie, y wiatrow przez uśtá odchodzenie, ktore pochodzi z żołądká zimnego; z meláncholyi częſto ſciągáiącey ſię do niego; álbo z obſtrukcyi wątroby, y ſledziony: álbo z częſtego iedzenia fruktow, y innych potraw nieſtrawnych: álbo z picia częſtego wody, álbo piwá bárdzo cienkiego &c Tráfia ſię też tá chorobá w Hipokondryi, y w inſzych z meláncholyi pochodzących chorobách. Więc tá áſſekcyá pochodzi z zaziębionego żołądká, záczy m trzebá nayprzod przepurgowác ſię raz, y drugi, oſobliwie gdy z wieloſci meláncholyi, álbo z obſtrukcyi pochodzi; do tego trzebá brác *aperitiwa*, á potym zágrzewájących żołądek lekarſtw záżywác; ná co dobre ſą *Elixir. propr. Elixir Vitrioli, Elixir. Stomach.* Morſzelki żołądkowe; wino piołunkowe z gaſką Muſzkátowá, y z ſkorkámi cytrynowemi: álbo dla uboższych w piwie moczona miętá; piołyn, iáłowiec, kmin polny, kramny, koper włoſki, imbir, kołéder.

Item. R. Ocul. Canc. dr. i. 8; Creta dra. i. vitr. Marg. gr. 8. Macis dr. ſ. f. pulv. ná 6. rázy, ktory trzebá kilká rázy brác ná dzień; enemy też ſą bárdzo potrzebne.

Item. Ná kwáśne rzygánie: weſ' pieprzu ćwierć łorá, naſienia kminu, utárſzy ſpołem piy z winem, álbo z piwem.

Item. Nasienie koprowe, cynámon, gálgan, lebiódka, hányfz, kwiat muszkátowy, zmiészawfay wraz utrzcć, pić, z winem, álbo z piwem. biorąc ná raz po puł łyżki.

Ieżeli pochodzi z infzey choroby, o tym maffz ná fwych mieyfcach podáne fposoby.

Trzynafsta chorobá żołądká iefz: womity krwáwe.

TO iefz: krwi odchodzenie przez uftá (nie z káfzlem, y odpluwániem) ále przez womity z żołądká pochodzące, ktore álbo z fámego żołądká zránionego, álbo z infzych części przyległych; iáko wątroby, śledźiony, mácie, głowy, gdy przez ich żyły krew fię do żołądká ściaga, y przez womity odchodzi. Przyczyny fą te: Pełność wielka krwi, álbo oftrość, álbo *efferventia* z głowy, tákże spada krew do żołądká; przez podniebienie *in Aefophagum*. Często też y kátar ciężki z flegmy fłoney y oftrej rodzący fię, do żołądká ráni go, y żyły iego otwiera; toż czyni y przetrzymána krew miefieczna: nayczęfciey zlewa fię od śledźiony, więkfszą bowiem ma przyległość do żołądká, á niżeli wątróbá, gdyż znaczna odnogá *a Vena porta*. do śledźiony ściaga fię, od ktorey żyłki gęfte do żołądká idą, ná ten czas y przez ftolce pokázuie fię krew.

Tá chorobá iefz bárdzo niebeśpieczna gdy z wątroby álbo śledźiony przyczyny pochodzi, álbo z wielkiey pełności, y gorącości krwi; gdy bowiem nagłe womity, y zdrowego nápadną,

w ie-

wiednym kwádránsie dufzają; iákom widział dwie osoby, ktore w oczách moich zdrowemi będąc, gdy ich gwałtowne womity krwawe nápadły, nagle udušily. Często teź po womitách krwáwych puchliná się przydáie.

Sposoby do leczenia.

NAyprzod z iákieykolwiek przyczyny womity są, trzebá záżyć Medykámentow, krew z żółdká wypędzających, y zlewania się oney do niego broniących, także zátwierdzających, y oštrość krwie temperuiących. Kurácya naybárdziej ná wikcie, strzedz się potraw słonych, kwásnych, bárdzo gorzkich, korzennych, także napoiow gorących; to iest winá, gorzałki, miodu, náwet y piwa mocnego, ále Tyzannę, Dekokcyą Gwaiaku, álbo *ex Ligno Lentis. i.* pić miásto piwá; álbo ferwatkę przewarzaną, zgáśiwšzy w niey kilká rázy śtal. Służy ná to y wodá Egierska; także likwor *Stypticus*, y inne rózne Dekokcye *ex Rad. Torment. Bistorta. Veronica Heder. terr. Millefolij* &c. Náđ to krwie puszczenie naypotrzebnieysze, powtarzáiąc według potrzeby z rąk y nog; osobliwie gdy z przetrzymánia niesięczney choroby przyczyná będzie, także bánki śtáwić ná bokách, ná łędzwiách, ná łyštách, dla odciągánia krwi. Do záttrzymánia womitow, naylepszá kámforá z sokiem babeczánym, dáiąc pić.

Ieżeli byłá krew śpiekła, dáwać choremu Tyzannę miodem przysłodzoną.

Item. Ná zadržymánie pewne. Weś białek iáio-
wy, wodki rożáney, y octu po łyszce dobrej, u-
biy iák naylepiey, przyday krochmalu puł łotá,
zmieszay, daway choremu po łyszce.

Item. Sok z babki, iest ná to dobry piąc go.

Item. R. Corall. rub. præp. Boli arm. Lap. Hem-
mat. Troch. d. Carabe. aã. dr. 1. Aqv. Plant. Syrup.
Myrtin. aã. unc. 2. Sacch. Rosati dr. 3. misce daway
tego po trosze często. Służą także ná to Tinct.
Coroll. Sal. Corall. Syrup. Corall. Opiata bárdzo do-
brze nádáią się, byle nie byłá krew spiekła w żo-
łądku. *Item.* Konfekt, R. Conser. Rosar. Ant. Rad.
Sympb. aã. unc. 1. Myvæ Cydon Nucleor. Myrahol.
Trochiscor. d. Carab. d. Terra Limn. aã. dr. 1. Corall.
pr. Croc. Mart. aã. dr. 1. cum Syr. de Rosis siccis f. O-
piata; daway ná raz iák Kásztan, ná żo-
łądek przykładác gębke octem nápoioną re-
ce y nogi kláść w zimną wodę, purgáńse ex Rba-
barbaro wolne dáwác się mogą.

Item. Wodká z pokrzyw wypalona, przyda-
wszy do niey Spir. Vitr. piąc iá, iest pewna.

Item. Rákowe oczy z octem zmieszawszy,
day pić. *Item.* Sperma Ceti Decoctio urticæ minoris,
Conser. Rosar. cum pulv. Rhab. Oleiek migdałowy,
Ung. rub. potabile Liquor. Stypticus cum Opio, Saccha-
rum Saturni Chrystal. &c.

O CHOROBACH KISZEK.

Choroby kiszek są te: Colica, Fliaca, Alvi adstri-
ctio, Lienteria. Cæliaca, Liarrhea, Dyssenteria, Tene-
smus

mus, Fluxus Hepaticus, Lumbrici Fluxus Hemorrhoidalis, Hemorrhoidum dolor &c.

O KOLKACH.

Kolká, zowie się od *kolon* kiszki zwáney, w ktorey się pospolicie rodzi.

Z dwoiákiey przyczyny bywają kolki, albo z wiatrow, albo z humorow; wiatry z niestrawnego y zimnego żołądká rodzą się. Jeżeli wolnego odchodzenia (dla iákiey przeszkody) nie mają w grubszych кишkach osobliwie *in Colo intestino*, párcie, y bole wielkie sprawują. Humory także grube, zimne, flegmiste, tłone, gorzkie, kwaśne, gdy do кишek poprzylegają, one ostrością swoją szczypiąc, gryząc, bole w nich nieznośne czynią. Bywa też *Colica biliosa* zwána, pochodząca z cholery, która przynosi częstokroć Páraliz, często nápada w gniewie wielkim, w gorączce wielkiej, ten humor nie do кишek, ale między Membrany *abdominis* rozlewa się, czym się ból nieznośny sprawuje, który enemami, ani żadnemi lekárstwy, tak wnetrznemi, iáko też powierzchwnymi uspokoić się nie da: potym obraca się w Páraliz, czasem sprawuje konwulsye, albo wielką chorobę y śmierć.

Jest jeszcze áffekcya okoliczna która nazywa się *Spasmodia*: tá pochodzi z gęstnienia likworu (*Limpha* zwánego) *in glandulis intestinorum*.

Oprocz tego, z różnych przyczyn bywają kolki, to jest: gdy się kámiennie w кишkach poro-

dza, lubo się rzadko bárdzo tráfia, także gdy się glisty wkłáb zwiná, kizki zatkáia; álbo też pokurczenie onych z wiatrow, z kąd się *Flacca passio* rodzi, także ściśnienie kizzek, od humoru náwierzchu zostáiącego, iáko się tráfia w puchlinách. Item. Wszystkie rzeczy twarde z zbytkiem iedzone, iáko ser, iáycá twarde, wiśnie z kostkami &c. zatykáiać kizki kolki spráwuia; także gdy kto z zbytnim ápetytem iedząc, oraz żóładek oblewa piwem &c.

Dla Rozeznáńia choroby znáki:

JEżeli koliczna áffekeya pochodzi z flegmy: nie tak bywa uprzykrzona; chyba kiedy się wiátry przyłaczá, ná ten czas bywa ból, że iákoby świdrem wierciał kizki, uryná bywa biała, niestrawna, jednák nie záuwsze: (czym się mylá Medycy) przytym bywa konstypácyá wielka, y trudność w upuszczániu uryny.

Jeżeli pochodzi z sámych wiatrow, w ten czas ból bywa rozciągájący, y nadętość żywotá, przytym przelewánie się y hurkotánie po kizkách, czego łatwo dóić. Jeżeli chory pił wiele y nagle piwá zimnego, álbo wodę, álbo iadł Melony, ogorki, y innych fruktow wiele álbo też co niestrawnego ziadł. Jeżeli z humoru ostrego cholearycznego, ten naygorszy iest, szczypiać, prąc, koląc, z rozpáleniem, y gorączką; uryná żółta, exkrementá, ktore ieżeli łatwo odchodzą, fólgę czynią wielką; *defectus* także *bilis* bywa przyczyną áffekcyi koliczney.

Bo-

Bole inszych części w żywocie zoftaiących, iako wątroby, śledziony &c. od kolek łatwo rozpoznać się mogą, o których ná swych mieyscach masz, wyiawwszy áffekcyą Nefrytyczną, która podobneż Symptomata sprawuie; dla czego y biegłych Medykow oraz oszukuie.

Znaki tedy są te. Nayprzod: ból koliczny, pochodzący z kámienia w nerkách, (ktory się *Nephritis* zowie) iest stály, to iest: w iednym mieyscu dokuczaiący w Krzyżách, ktory rościaga się według długości Urethry: okoliczny zaś nie státeczny iest, raz w tym, drugi raz w owym mieyscu párcie, y bole sprawuiący; y iako pás w pól żywota dręczy.

2. Po iedzeniu ból koliczny wzмага się, dla ściśnienia kiziek z nápełnionego żołądka *in Nephritide* zaś iednakowo trwa, nie się nie mieniac.

3. W kolce womity bywaią cięższe, y konstypacya; *in Nephritide* nie tak ciężkie; y żywot wolny, lubo się pod czas zgadzaią.

4. W kolce gdy się kizki przez enemy wyprożnią, álbo też przez womit, chory czuie folgę, zaś *in Nephritide* choć to będzie, iednak chory ztąd folgi nie czuie.

5. *In Nephritide.* Uryná zrazu cienka, czysta, potym ustoić się w niey máterya piaszczysta, á pod czas y kámyki wychodzą, w kolce zaś uryná bywa pospolicie mętna.

Sposoby do leczenia Kolki.

NA początku tey choroby, zaraz służy Ene-
my

my wprzod wolne, potym mocnieysze, ktore czę-
sto dawać: ieżeli iedną nie pomoże, zaráz drugą,
y trzecią dąć. Ieżeliby enemy mały skutek czy-
niły, przylewać do nich *Vinum Emmeticum*, albo
przydąć *Coloquintidi*, albo czopek mocny zrobić.
Ieżeliby enemy nie pomogły, żeby zátwardzenia
wielkiego ruszyć nie mogły: weś mánny Kala-
bryny uncy 2. rospuść rosołem, przecedź, przy-
day uncy 2. Oleyku migdałowego, day ciepło
wypić.

Ieżeliby z flegmy kolká pochodziła, mo-
cnieysze purgánse dawać potrzebá. Przytym służy
fermentácyę, kąpieli, smárowánia, kathaplasmy,
plastry, y insze áplikácyę.

Item. Weś wody wrzącey kwáterkę, oliwy
ćwierć kwáterki, pieprzu tłuczonego trochę,
zmieszay, day ciepło wypić, iák może strzymać,
rzecz pewna, także sam oleiek migdałowy piąc
go, bol uśmierza, także *Semen Amecos* dáne w ro-
sole, albo w winie, do rázu bol uspokoiá

Ieżeliby chorobá długo trwála, chory ma
pić Dekokcyą z Gwaiaku. Ieżeli z cholery po-
chodzi, trzebá dawać Julepy chłodzące, albo De-
kokcyę *cum sem. carminativis*, y purgánse *ex Rha-*
bar. y ná womity dány Medykáment uwalnia
prédko od choroby ieżeliby zbytnie bole doku-
czály, *Opiata* należą; ktore bol do czásu uśmie-
rzáią. *Mercurius dulcificatus* w tey áffekcyi ma swo-
ię pochwałę, przydawszy do niego *Veibiculum*, to
iést: *resinam Turbitb*, albo *Ialappa*; krwie púszcze-
nie

nie tylko w ten czas służy, kiedy jest gorączka z pomieszania cholery ze krwią, pić chory ma Tyzannę z ięczmienia wárzoną, przydając ziela *Cardui bened.* y nasienia kopru włoskiego, hányzku, kminu &c. Jeżeliby páráliż z kolek narużył, naydziesz sposoby ná to ná swoim mieyscu.

Item. Ná kolki weś winá kwartę, przyday oleyku migdałowego 2. łoty, oleyku terpentynowego 30. kropli, day ciepło wypic, potym ściśni żywot ręcznikiem.

Item. *Spir. nitri, cum Spir. vini,* zmieszawszy day.

Item. *Enemá* doświadczona: weś polewki grochowej, warz w niey garść *Esula*, przecedź, przyday oleyku lniánego kwáterkę, soli łyszke, przywarz, day ciepło. *Item.* Weś oleyku rumiankowego, co chcesz, przyday oleyku z kopru swoyskiego *distill.* migdałow, coć się podoba, smáruy żywot, y ciepłemi chustámi obłóż.

Item. Służą ná to worki z otrębámi, álbo z prosem, álbo z solą práżąc, y ciepło ná żywot kładac. Także dobry ná to jest *Oleum Cucurbitinum*, z włoskich Dyniek; jeżeli kolki pochodzą z konstupácii, á enemy pomoc nie mogą, ná to sposob ten, wedmiy wiatry w chorego Syrengą przez stolec, y zaráz enemę day mocną.

Item. Ná kolki. Wilcze ielito suszone, y ná proch utárte, zádáne ná raz co szeląg záważy, jest doświadczone.

Pigułki purgujące w kolkách.

R. Pill

R. Pił. Tartar dr. f. Diagred. gr 8. Ol. Succin. gut. 5. Theriaca scrup. 1. cum f. q. Elixir. Propr. d. Mass. ná raz.

Item. Weś Mánný kalabryny, łotow 4. ro-
spuść w rosole, przecedź, przyday Sperma Ceti
ćwierć łotá, day ciepło wypić. Enemá bárdzo
skuteczna: weś ślazu, rumianku, barszczu ogra-
dnego, Kárdyben. wszystkiego po puł garści, ko-
rzenia Omanowego, Tátárskiego ziela, gálgánu,
ięczmienia, po dwie dragmy warz w mleku sło-
dkim, przecedź, przyday żółtek od iáíá, oleyku z
kopru włoskiego distill. kropli 30. iáłowcowego
60. Croci Metall. gr. 3. day uznasz pomoc, prosci
ludzie mleko z czosnakiem wárzone pią ciepło.

Trunek ná kolki nayosobliwšy.

WEs winá mocnego, álbo máłmázyi trzy łoty,
Elix. vita Matbiol. łot ieden, oleyku migda-
łowego dwa łoty, Laud. Opiati gr. 1. Kámfory gr.
3. Syrupi de Papav. dr. 2. Száfránu gr. 6. Spir. Sal.
Arm. gut. 15. zmieszay day ná raz.

Item. Rob. Sambuci, cum sal. Volat. C. C.

Prošek ná kolki doświadczony.

R. Ocul. Cancr. Maxill. Lucy piśc. smocin. pr.
Zodoar. aũ. dr. 1. Cort. Arantidr. unc. 1. Ol. Chamomil. dist. dr. f. Ther. scr. 1. M. f. pul. dos dr. 1.

Ná kolki sciągájące kiški.

R. Aqu. Ment. Chamom. aũ. unc. 2. Essent. Ca-
stor. Liqv. C. C. Succina Ess. Opj aũ. dr. f. Syr. d.
Cort. Arant. f. f. haustus ná trzy rázy.

Ná

Ná párcie y bolesti bárdzo dokuczáiace.

R. Sem. Lini, & Psillij papaveris Albi Cydonior.
aā. dr. 2. cum deco. Chammom. & sem. anisi f. munull.
cui adde Syrup. Fernel. unc. 1. M. daway tego po ły-
szcze. In desperato malo day Mercurij vini dr. 2 cum
Syrup. violarum, & Aqw. Mintha.

Ná Máterac. Weś ięczmienia przetłuczonego,
kminu kramnego, Kwiatu, Dziewanny, Nostrze-
gu po pułgarści, kminu polnego, Jáłowcu po ło-
cie, soli pułgarści, Sálármoniaaku pułtorá łotá,
kámfory ćwierć łotá, przeszyi, zleway winem
przygrzewaiąc, przykładay ná żywot, przytym
day się nápić oleyku terpentynowego z gorzałką,
także kmin polny wárzony z rodzenkami y z iá-
łowcem piiać polewkę pomaga.

Enemá doświadczona: weś wierzchołkow
centuryi, kopru włoskiego po garści, rumianku,
ruty, kopru swoyskiego po garści, czárnuszki puł
garści, warz w pułgárcu wody do połowy, prze-
cedź, przyday oleyku ruciánego kwáterkę Bened.
laxat. unc. 1. Soli oczkowátey puł łyszki, day
ciepło.

Item. Enemá z sámega winá przydawszy do
niey oleyku bobkowego, terpentynowego, zná-
cznie pomaga, także bánká ná żywocie postá-
wiona.

Ná wyprowadzenie flegmy gęstey pigułki pewne.

R. Gum. Galgan. per acet. Scillit. de pur. & cocti.
serup. 2. vitriol. Mart. ad albet. calc. Masticis. aā.
serup. 1. Castorei Mirrha aā. gr. 15. Croci serup. f.

Tro-

Trochisc. alban. dr. 1. Resin. Ialap. scammon. aũ. scrup. 1. Ol. citri gut. 5. f. pill. nro 50. dosis 7. ná každá noc.

Item. Ná kolki warz czosnek, przyday Oliwy, piy pomożec. Tákże proszek z skorek Pomarańczowych y z tatarskim zieleń dobry. *Item.* Enemá z winá z gorzałką iest dobra. *Item.* Sok wyciśniony z łáyná wołowego, dány w piwie ciepłym pomaga, ále trzebá się po nim zápocić. Dla białychgłow krowie należy, co też iest sekret ná wypędzenie zátrzymanego łozyská

Item. Ná kolki, bywáią konchy mále, ná kształt roszkow, ktore się názywáią *Coracini* álbo *Concha percellana*, noszac przy sobie, bronią od kolek, ieżeli kto temu wierzyć będzie.

Item. Oleiek wyciśniony z iader orzechow włoskich, dány ná raz 6. łotow, iest doświadczony. *Item.* *Electuarium Diaphanic. cum philonio Romano*, wraz zmieszawszy dáć, iest doświadczone.

Item. W pęcherz nálane dekokcye *ex herbis emollientibus & disientibus*; (ciepło przykładáiąc ná żywot) pomagáią.

Item. Łáyná gołebie, świnié, owcze, rozmaćiwszy winem przywárzyć, żywot okładác, są doświadczone.

O ILIACE.

RÓżne tá chorobá ma názwiská, nayprzód zowie się: *Iliaca passio*, álbo *Ileos*, *Chordapsus*, *Volculus*, *Convolutus*, *Vomitus stercoreus*, *Acutum tormentum*, *Miserere mei*.

Zkąd się nazywa *Fliaca*; że w kiszkiach *Fliac* zwanych, najczęściej przydaje się, *Volvulus* zkąd się zowie, że się kiszki od dołu do góry ściągają; *Chordapsus* ztąd że się kiszki pod czas iak powroz kręcą *Miserere mei*, ztąd, że samego Pána BOGA w tak ciężkiej chorobie o ratunek trzeba prosić.

Znaki tej choroby, jedne *spolne y pospolite* z affekcją koliczną, drugie *własne*. *Pospolite y spolne są*: ból nieznośny w żywocie y rozdęcie, potraw obrzydzenie, wymity, *Nausea*, oddech ciężki, uryny trudne odchodzenie. *Własne* znaki te są, ból okrutny w kiszkiach, iakby świdrem wierciał, rozdęcie wielkie żywota, stolicow zatwardzenie wielkie, gdy się chorobą wzmoże, następują wymity ciężkie, przez które wprzód wychodzi cholera, albo flegmą, albo *Cylosa materia*; a potym ekskrementa przez usta gwałtownie wychodzą, albo też materia zgnięta smrodliwa ekskrementom podobna, rzadko się to bowiem przytrafia, żeby *stercorea* materia przez usta wychodziła: a gdy pot zimny, rąk y nog ziębnienie, sercá drżenie, nudności y mdłości następują? śmierć przynosi pewną.

Przyczyny są te: nayprzód ekskrementow zatwardziałość, albo spieczenie się, które kiszki rozdymają, tę cholere sprawują; także zapalenie kiszek, albo nábrzmiałość, która ściskając kiszki, wolnego przechodu ekskrementom nie dozwala.

Item. Kiszek ząwinienie, albo skręcenie, iá-

ko trąfia się w rupturách, álbo z koliczney áffekcyi, ktora częstokroć rodzi tę chorobę.

Item. Zranienie kiszek znaczne, gdy bowiem álbo exkrementá, álbo humory ostre przez kiszki przechodzące, przychodzą do rány w kiszkách, szczypiąc y gryząc one, poruszone gwałtem náзад do gory ustępuią do żołądka: zkąd womity.

Znáki przyczyn są te: ieżeli chorobá z zapalenia będzie, iáko się często trąfia, iest bárdzo ciężka y bolesna, z gorączką wielką, z womitámi cholerycznymi y flegmistemi, po których *faces*, idą y infze znáki bárdzo złe następuią.

Ieżeli z zátwardzenia wielkiego pochodzi, nie ták iest przykra y niebezpieczna; iednak dłużej trwa. Ieżeli z wiatrow, álbo z flegmy, álbo z ruptury, łatwo może bydz uleczona.

Progn. Ieżeli z stránguryi przydáie się tá chorobá, w siedmi dniách morzy, chyba żeby się uryná puściła.

Item. Gdy womity y szczkawká; tákże od rozumu odeyscie nápadná, zły znak.

Item. Po zázytych Opiatách, ieżeli się chory uspokoi, dobry znak. Ieżeli w tey chorobie głuchotá przystąpi, zły znak. Tákże ieżeli iest ták wielkie zátwardzenie, że żadnym sposobem ruszyć się nie da, zły znak.

Item. Przez womity wychodząca máterya choleryczna, czarna, smrodliwa &c. niebezpieczeństwo znaczy, iednak nie záfwsze. Robaki przez

przez uśtá wychodzące, także pot zimny występujący, złym znakiem iest.

Item. Ieżeli boleści nagłe uśtáną, znak iest Gangreny; ieżeli gorączka nastąpi wielka, są znaki śmierci.

Sposoby do leczenia

Ieżeli z obstrukcyi wielkich, álbo flegmy gęstej zatkánie kiszek pochodzi, odmiękczenia, rozwalniające lekarstwa tak we wnątrz, iáko y powierzchownie aplikować potrzebá. A nayprzód enemy są naypotrzebniejszye, ktore są wzwyż opisáne w kolce, iákoż tá choroba podobnemi, iáko y kolká, leczy się sposobámi.

Oprocz tego, ieżeli pochodzi z zápalenia kiszek: ná ten czas trzeba krew raz, y drugi, y trzeci puścić z ręki, y z nogi. Służą przytym różne máterace, náparzania, katáplasty, ktorych masz w koliczney chorobie, ále naybárdziey emulsye chłodzące z Julepámi, y cum *Lapide prunella ac Spirit. Nitri.* Opiata też uspokaiáią tę chorobę, iednak nie ze wszystkim gdyż się znowu wraca.

Ieżeliby womity nie były, á nausea uśtáwiczna, trzeba dáć ná nie co wolnego, pić ma chory Tyzannę, y to bárdzo máło.

Ieżeli pochodzi z zápalenia stolcow, wdąć Szyryngá przez *Orificium* w kiszki, á potym záraz enemę dáć. A osobliwie ieżeliby się kiszki przewinęły, dáć *Mercurij vini unc. 2.* inſi dáia ku-

le ołowiáne połykáć, záraz dáią purgáns wolny z oleykiem migdałowym, álbo lniánym, álbo oliwą, inſi dáią *Regulam Antimonij in globo*, drudzy zá nogi wiefzáią chorych przez čás krotki, dawſzy enemę, á to w ten czas gdy z okázyi ruptury będzie chorobá.

Ieżeli pochodzi z wiatrów: weś trzy łoty mydła weneckiego, roſpuść w ſerwatce, day ciepło pić: purgáns nie bárdzo w tey chorobie ſłużą.

Enemá oſobliwa: weś piołunu, *Parietaria Malva*, *Kad. Althea Nucl. perſicor.* Uczyn dekokcyą, przecedziwſzy przyday láyná ſwieżego końſkiego, rozmac, znowu przecedź, wley oleiu lniánego day ciepło.

Wino zapráwne.

R. Herb. *Absinth. Card. ben. Meliff. Scolopend. calamin. Ruta mur. aũ. M. S. Rad. Zedoar. Ering. Pimpinell. aũ. dr. 3. Angelica dr. 2. Rhabar. dr. 3. ſem. Aniſi, Faniculi Carvi, aũ. dr. 2. Pol. Sena unc. 1. S. Cort. Tamar. Aranti Praxini aũ. dr. 3. Tart. crud. unc. ſ. dentur ad nodulum pro menſura vini doſis unc. 5. ſemel de die.*

Ieżeli womity bárdzo dokuczáły. R. Ol. Nuc. Moſch. ſcrup. 1. Sal. *Absint. ſcrup. ſ. croci gr. 6. Laud. Opiat. gr. 1.* M.ná raz iák ſię wzwyż námieniło, że w tey chorobie dáią połykáć kule ołowiáne, álbo żywe ſrebro, álbo kule *ex Reg. Antim.* dáie ſię przeſtrogá; że iák chory záżyie czego z pomienionych rzeczy; trzebá żeby chodził, álbo ſię ruſzał uſtáwnie, á ná żywot położyć máterac z ziół

odmiękczaiących, nápić się oleyku migdałowego, z oleykiem hányszgowym.

Ieżeliby zaś chorobá pochodziła z zápalenia, álbo z owrzodzenia kiszek? pomienionym rzeczom dáć pokoy. *Item.* Dekokcye łáien, iáko to gęsich, wołowych, końskich, dáne do picia, łatwo poruszaią zápieczenie; także y ná wierzch, osobliwie świńskie, końskie przyłożone, skuteczne są. Gdy się kiszki skręca, álbo przewina, á że się żadnym sposobem, to jest: ani kulą, ani Merkuryuszem połknionym odkręcić nie dádzą: ostátni sposób jest ten otworzyć żywot, y rękami odkręcić, potym zázzyć przerznięcie.

O KONSTYPACYI

To jest: zátwárdzeniu stolcow.

ZAtwárdzenie, álbo zápieczenie exkrementow pochodzi, álbo z wielkiey gorącości wątroby, która wyciągáiąc wilgotność z kiszek, jest przyczyną do spiekánia się, álbo defekt cholery, ná ktorey *vis expultrix* należy; choroby też niektóre bywaią przyczyną konstypácii, iáko to gorączki, żółtączká, zápalenie, álbo nábrzmienie kiszek, *Flicca*, *Hypochondria*, *stupor*, álbo *paralifis ani &c.* o czym masz ná swoich mieyscách; tu się tylko podaią sposoby do leczenia, zátwárdzenia pochodzącego, álbo suchey komplexyi, álbo z gorącości wątroby, álbo sedentáryi, álbo z wielości iedzenia potraw gęstych, á przytym mało piąc, álbo z częstego gryzienia, y kurzenia tabáki,

przez co wiele wilgotności wychodzi, y biała płeć co się ściaga rogami dia subtelności tey chorobie podległa iest.

Sposoby do leczenia.

ENemy ná to są naylepsze, iednak gdy się często zażywają, tak się do nich naturá przyzwyczaja, że żadną miarą dobrowolna operacya nie będzie, aż za enema.

Item. Czopki też ná to są dobre z mydła, niektorzy z soli oczkowatey robią, ktorych nie trzeba często zażywać, inși robią z miodu, z mydła, przydawszy trochę soli.

Item. Weś miodu łotow dwa, smaź aż z gęśnieie twárdo, przyday proszku z ciemierzycy czarney skrup. 1. uczynь czopek.

Item. Weś polewki grochowej, zápraw iáziem, mállem, y mąką, przecedziwszy piy ná czczo, śliwki wárzone, osobliwie damásceny iedząc, odwilżają żywot, także rosoł z cukrem z ráná záżyty; toż czyni y piwo ciepłe z kminem, z imbierem, z mállem; wódka też wypalona z skorek bzowych wnętrznych zielonych, piąc ná czczo wolno purguie; także konfekt z brzoškwinowego kwiecia iest bárdzo dobry, także *Cremor Tartari* z rosołem z ráná záżyty; także rodzenki purguia.

Item. Krydá ná proch tárta, w rosole, álbo w piwie záżyta; także kąpiel ná to dobra.

Item. Sekret osobliwy. Weś skorki Berberynowej zieloney, (ktora iest między drzewem y zwierz-

zwierzchnią skorką, co chcesz, namocz w winie przez trzy godziny, precedźwisy wypiy.

Item. Konfekt rożany, rospuść z mąnną kalabr. przywarz, precedź, przyday *Cremor Tart.* wypiy ciepło.

Item. Weś polewki z śliwek wárzonych przyday trochę pieprzu, y cukru, piy zráná, także oleiek migdałowy z rosółem dobry.

Item. Weś Szałwiy ná proch stártey, przyday łáyná świnięgo, y żułci wołowej, zmieřzay przyłóż ná pępek; albo weś Colocintydy zmieřzay z żułciá wołową, przyłóż ná pępek, poruřzy nie chybnie.

○ BIEGUNCE

Ktora názywa się Lienterya, y Căliaca.

Lienterya iest biegunká, w ktorey potráwy nie strawne, tak iáko bywáią iedzone, przez stolec wychodzą. *Callaca* iest biegunká, w ktorey potráwy nie doskonałe strawione, przez *Sedes* odchodzą, z kąd máło się różniá między sobą.

Przyczyny Lienteryey, y Căliaki.

Nayprzod żołądek, y kizki oziębione, co się pospolicie przydáie w chorobie iákiey dłu-giej; zimny bowiem żołądek wiele rodzi máte-ryi flegmistey, ktora odlegřzy zmarřczki żołą-dká, niedopuszcza w nim zátrzymánie potraw, w chorobách także ciężkich *facultas retentrix* osłá-biáła spráwuie Lienteryá, iáko się przydáie w dys-senteriyách, gdy náturá iuż uřláie, w ten czas *Lienteria* nástepuie, á zá niá pewna śmierć. Przydá-

ie się y w gorączkach, málignách, kiedy się chory nápiie, álbo zie co, záraz przez niego przebieży, bywa y z trucizny zázytey: także przydáie się z zbytniego iedzenia rzeczy niestrawnych, á osobliwie fruktow ná czczo iedzonych, ktore *acidum fermentum* debilituią. Oprocz tego przyczyną bywa z obstrukcyi *Venarum Mesaraicarum*, ktore *non exsugunt chylum*; także tráfia się z humorow ostrych, y gęstych, zlewájących się do żołądká, tak z głowy iáko y inszych części ciáła.

Znáki przyczyn. Ieżeli *Lienteria*, álbo *Caliaca*: z zaziąbionego żołądká, álbo z pełności flegmy pochodzi, ná ten czas wiátry przez ustá dobywáią się, pod čás kwásne rzygánia, flegmá przez stolce odchodzi, prágnienie bywa wolne, bolu áni rznięcia w kiskách nie bywa.

Ieżeli zás z głowy spada flegmá do żołądká, (co się często tráfia) ná ten czas stolce bywáią pieniste, y operácye częste osobliwie po przespániu, co też poznać po ciężkości w głowie. Ieżeli z máteryi iákiey ostrey, ná ten czas czuć w żołądku rznięcie, gorącość w bokách, prágnienie, y stolce bywáią ostre y żółte.

Lienteria y *Caliaca*, ieżeli długo trwa niebezpieczna iest, gdyż w suchoty, álbo w puchlinę w práwia; także ieżeli się łączy z chorobámi ciężkiemi.

Sposoby do leczenia.

(Ieżeli pochodzą te choroby z zimnego żołądká, álbo z pełności flegmy, służą nayprzód purgánte

se wolne, iáko to, R. Myrabolan *chebul. unc. 1. Rhabar. dr. 1. f. infus. per noctem in Aqu. Absint. 1. Colatura cocta unc. 4. adde syrup. Rosat. Sal. unc. 1. Pulv. Cbiera simpl. scrup. 1. M. day ná raz po purgánsie, žoładek utwierdzić dawšzy Theryaki z winem, álbo Conser. Rosar. cum Laud. Opiat. álbo Mitridatu, álbo R. Theriaca dr. 1. Lap. Hemmat. pulv. scrup. detur cum Aqu. fol. quercus, vel R. Conser. Rosar. antiqua unc. 4. Theriaca dr. 6. Mirv. Cydonior. q. f. M. daway tego choremu często, po zážyciu niech záraz nie piie.*

Ieželiby z cholery ściagáiącey się do žoładká tá chorobá pochodziła, zrázu záraz dáć ná womity, ieželi chory do nich sposobny, álbo purgáns Rhabar. táki. R. Rhabar. dr. 2. Nuc. Mosch. dr. f. Sal. Tartar. scrup. 2. inf. per 12. hor. in Aqu. Plantag. Colatura cocta & expresse adde Syrup. d. Rosis siccis unc. 1. day ná raz, vel R. Rhabar. dr. 1. Nuc. Mosch. dr. f. C. C. usti scrup. 1. Margar. pr. scrup. f. M. f. pulv. Ná zátrzymanie pewne. R. Rob. prunell. Silv. dr. 3. Pulv. Tormentil. Nuc. Mosch. añ dr. 1. Alumin. pulv. scrup. f. Myrrha scr. 2. zmieszay. daway ná raz iák kášťtan. Proch z tarnek niedoyrzálych iest pewny: tákžé Liquor Stypticus secretus. Służą przytym máterace, plastry, oczym było dość w chorobie o niestrawności žoładká. Enemá naylepsza z rosofu wárzonego z rožą, przydawszy cukru y žoltkow iáíowych.

Ieželiby chorobá pochodziła z obstrukcyi *Venaarum Mesaraicarum*, ná ten czas naležá pur

gańse wolne, y *Aperitiva* częste.

Item. *Mastix* ná proszek utarty, y dány w czymkolwiek, zadržymuie biegunkę; także sucha gałki wárząc, y polewkę z nich piąc. Wino także z korzeniem, albo piołunkowe dobre iest, gdy z zadrženia żołądka chorobá pochodzi.

Item. Ryż gęsto wárzony, także polewki migdałowe. *Item.* Popioł wárzyć w otcie aż zgęśnienie, obłożyć nim żywot, y krzyże. *Item.* Wątrobę wárzyć w otcie, y iesc. *Item.* Plácki z mąki pszenney pieczone (przydawszy do záczyniania terpentyny) są bándzo skuteczne iedząc ie.

Item. Proszek z marmuru dobry iest do zázývania. *Item.* Nasienie babczáne, także sok z iągód iárzębiny, iest doświadczony, może z nim, y plácki piec do iedzenia. *Item.* Migdały przypiekane, kąpiel z skora dębową wárzona, *Bolus Armena.* Proszek z iárzębiny suszoney, bob wárzony w otcie, skora dębową wárzyć w otcie, y pić szyszki z olszowego drzewa ná proch utarte, są skuteczne zázývając ich.

Item. Wosk Hiszpáński, kredę, y pácykę, uerzeć wraz dáć w czymkolwiek. *Item.* Syrup rozány z wodką babczaną zmieszawszy, pić codzień, służy ná to y *Philonium Romanum*.

Item. *R. Cort. Granator Balauft. Gumm. aā. scr. l. sem. Cydonior. dr. i. Sacchari unc. f. M.* day ná trzy rázy. *Item.* Ná zadržmánie stolcow: wes muszkátowey gałki, kwiátu, hálunu palonego, utrzy ná proch, roznać z octem, oblož żołądek, y krzyże.

Item.

Item. Weś skorki Pomaráńczowey, muszkátowey gałki, iaderek z rodzenkow wielkich, migdałowych przypiekanych, stłucz ná proch, wsyp do winá co raz miészając. *Item.* Krupy ięczmienne niepłokane, przydawfzy do nich popiołu fyszke, albo dwie, y trochę hałunu warz, iák uwre niech chory ie. Ieszcze tego więcey wiedzą báby.

O BIEGUNCE

Ktora názywa się Dyarrhæa.

Diarrhæa, iest biegunká, w ktorey humory zbytnie bez krwi, bez owrzodzenia kiszek, y Ali-mentu niestrawnego, przez stolce odchodzą.

Trojáko uważyc potrzeba tę chorobę. Nayprzód máterya, ktora bywa albo flegmistá, albo żółtá, albo zieloná, albo czarna, y szára, albo wodnistá. Powtore uważać mieysce, z ktorego humory ściągáją się: bo albo z całego ciáła, albo z części ktorey osobliwey, náprzykład z mozgu, z żołądká, z kiszek, z wątroby, z śledziony, ex Mensenterio, z málice &c. Potrzecie uważyc sposób, y przy-czyny. Iedná iest Dyarrhæa Cerytica. Druga Symptomatica, z tych iedná pochodzi z powierzchynych: á druga ze wnétrznych przyczyn, zkad biegunká iest żółtá od wątroby, álbowskiem według Neoter-rykow wątroba oddziela żółć od krwi, pochodzi też y z samey krwi; biegunká flegmistá pocho-dzi, albo z mozgu, albo z żołądká, albo z całego ciáła. Melánocholiczna pochodzi od śledziony;
wo-

wodniſta zaś ze wſzyſtkiego ciała, częſtokroć też te humory pomięſzane wychodzą, ieſzcze o-
procz tego. Ieſt *Diarrhæa Colliquativa*, pochodzą-
ca z pomięſzania humorow w całym ciełe z gorą-
coſci wielkiej; iako ſię trafia w wielkim zápale-
niu wnetrżnoſci w gorączkach, hektyce, ná ten
czas máterya tłuſta, iako olej, álbo tłuſtoſć iáka
z ekcrementámi odchodzi, y po wierzchu pływa.
Trafia ſię też *Fluxus ſtercoreus*, to ieſt: odchodze-
nie częſte máteryi ſtrawney. iednák nád zwyczaj
wiele, y częſto,

Znaki; Nayprzod ieżeli z całego ciała humo-
ry ſciągáią ſię, ná ten czas álbo poprzedziá, álbo
ieſt gorączká uſtáwiczna, álbo *Cachexia*, to ieſt
cerá zła, álbo *Leucoſlegmatia*, (to ieſt puchliná)
przy tym bólu żadnego wewnątrz nie czuć.

Przydáie ſię też tá chorobá bez żadney przy-
czyny oſobliwie w chorobie iákiej z wielkim
pożytkiem, náturá bowiem zbytkiem humorow
obciążona, pozbywa onych, á tak názywa ſię
Crytica.

Symptomatica zaś *Diarrhæa*, bárdzo choremu
przykra, onego ſłábiąc, á oſobliwie gdy ſię przy-
da w gorączce: ieſt niebeſpieczna, á tym bárdziey
gdy iák olej tłuſta máterya zmięſzana będzie, co
znáczy *Colliquacya*.

Ieżeli humory z głowy ſpadájące przyczyná-
ją, ná ten czas bywáią ekcrementá pieniſte, y
głowy ociężáłoſć, álbo ból.

Ieżeli z przyczyny żołądká, łatwo, doyſć,

Ieżeli chory iadł co niestrawnego, iáko to frukta grzyby &c. Ieżeli też w kishkách náprzykład gliſty są przyczyną tey choroby, ná ten czas znáki gliſt bywáią. O których będzieſz miał niżej. Ieżeli z wątroby, álbo z zátwárdzenia álbo zápale-
nia &c. poſpolicie exkrementá bywáią żółte z morżyſkámi. Ieżeli z przyczyny ſledziony, bywá-
ią czarne, ſzare, przytym w lewym boku párcie, y bol &c.

Progn. Ieżeli biegunká wolna ieſt, y z kto-
rey chory ná ſilách nie upada, y owſzem czuie ſię
lekkſzym, táka názywa ſię *Crytica*, od wielu cho-
rob uwalniaiąca. Ieżeli zaś im dálej tym bárdziey
chorego ſłábi, názywa ſię *Symptomatica*, táka niebe-
ſieczna ieſt.

Item. Gdy exkrementá zrázu odchodzą rzad-
kie, á potym gęſte, znák ieſt dobry.

Item. Rzadkie, y wodniſte z boleſciámi, y z
morżyſkámi często odchodzące, złym znákem są:
znáczą bowiem wielką oſtrość humorow; tákże
gdy ſię chory nie czuie, że pod ſię puſzcza, zły
ieſt bárdzo znák.

Item. Rzadkie odchodzenie máteryi, które
wraz z chorobą, iáką poczyná ſię, złym ieſt zná-
kiem. W zápaleniu wnétrznym gdy ſię przyda
Dyarrhea, wolnym czyni od niego, iednák nie zá-
wſze. Ieżeli ſię też przyda białyegłowie ciężár-
ney, á długo trwa, płód morży. *Item.* Máterye
róznego koloru wychodzące; to ieſt: żółte zielo-
ne, ſine, czarne. ſmrodliwe, złym znákem są.

Spa-

Sposoby do leczenia.

Z Iákieykolwiek przyczyny tá chorobá pocho-
dzi, nie trzebá zaráz prędko utrzymywać, á o-
sobliwie z humorow złych pełności, y owszem
trzebá dawać wolne purgánsę, wprzód enemę da-
wszy. Purgáns R. Rbabar. el. dr. I. Mirabol. citr. dr.
S. Santal. citr. scrup. f. infun. in Aqu. Plantag. cola-
tur. expr. adde Pulv. Rbabar. dr. f. Syrupi Rosat. unc.
I. f. potio ná raz. Ná womity dáne lekárstwo bár-
dzo dobrze służy, odwracájąc máterýą choroby,
ściągájącą się ná doł. Ieżeli chory będzie krwi-
stey komplexyi, krew puścić trzebá; á oprócz te-
go, ieżeli gorączká jest, zrázu zaráz trzebá ją pu-
ścić, potym służyć enemy. Weś ieczmienia dwie
szczypoty, otrąb, róży suchey po szczypcie, lukre-
cyi, rodzenkow, oboygá po dwa łoty, warz w
wodzie, przecedź, przyday cukru szarego, żółtek
od iáíá, przywarz, day ciepło, á ieżeliby morzy-
fká dokuczály, przyday oleyku z wosku; potym
służą rzeczy zátwardzájące, tak wewnętrzne, iáko y
powierzchowne, ktorých się dość podáło w lien-
teryi, y ieszcze podádzą się w Dyssenteryi, oprócz
tego weś octu, zgaś w nim stal kilka rázy, przy-
day do niego proszku z Mirtollow, z gálásu, z iá-
god iárżębiny, háłunu trochę, warz, maczay chu-
sty ktoremi żywot okładay.

Item. Weś chleb prosto z piecá, roskroy go
wpuł, poley octem, potrzásniy kádźidłem másty-
xem tłuczonym, y gálką, przyłoż ciepło ná ży-
wot

Wot. *Item.* Sam Mástyx warz w wodzie, niech chory piie tę wodę. *Tinctura Rosarum*, iest dobra piiać iá z tyzanná, w ktorey wprzod stal kilká-kroć zázáfié; fluža tež emulsiye z migdałow, y z nasienia melonowych, ogorczánych, dyniowych, máku, osobliwie w gorączkách.

Item. R. *Conser. Rosa antiqu. unc. f. Cydon. cond. dr. 1. Pulv. Tormentill. scrup. 1. Boli Arm. scr. f. cum Saccharo f. Bolus vel. R. Sang. Drac. Thur. Mastice. Mumia terr. sigill. Lap. Hammat. Trochisc. de Carab. añ. dr. 1. Bol. Arm. ver. dr. 3. f. p.* daway ná raz w wodce babczáney, fluży do tego *Tinctura Corall. Sal. 1. Syrop.* Ieželiby chory ná silách upadł, trzebá ná ten czas udáć się *ad Opiata*, ktore miészác *cum-adstringentibus*.

Ná upártą biegunkę, dobra iest enemá z rosołu, z dryakwiá nowá.

Item. Pigułki *de Bdellio*, co dzień ich záżywá-iác. stáre biegunki leczá.

Item. Ná stárą biegunkę. R. *Rasur. Ebor. dr. 3. Conf. Alcher. dr. 1. Sacchar. in Aqu Rosar. Sol. unc. 4. f. Morful.* daway po iedney ná raz.

Item. R. *Croci Mart. adstr. gr. 7. Bezoard. Miner. sc. f. Conser. Rosar. dr. 2. Spir. Vitriol. gut. 3. f. bol.* daway go po dwá rázy ná dzień.

Item. *Mercurius Diaphoreticus*, y zástárzáke stánowi-biegunki, dáiac ná raz po 12. gran.

Item. Wody siárczyste náaturalne; tákże E-gerska, dobre sá do picia. Ieželi tež tá chorobá pochodzi z głowy, z wątroby &c. tę trzebá swo-iemi leczyć sposobámi.

Item

Item. Ná zátřymánie, day enemę ze krwi bydlęcey iáko nayswieższey, rzecz pewna.

Item. Zmieřzay Theryakę cum Terra Sigillata, nácieray nią nád żoładkiem, bánká teź nád żoładkiem stáwiona utrzymywa ná czás biegunkę.

Y to pewna. *R. Theryaca dr. 1. Lapis Hemmas subtilis pul. scr. 1* zmieřzawřzy, day ná raz, powtorz ieźeli trzebá. ořátek obacz w kurácyi Dyřfenteryi.

O DYSSENTERYI.

DYřfenterya, ieřt roźnych humorow, z ropą, y ze krwią zmieřzáných, z morzyřkámi. z gorączką, z prágnieniem, z nieřpánieniem, ápetytu utráceniem, z kiřzek uřtáwicznego poruřzenia, álbo fzczypania od humorow ořtrych, nie kiedy z poránieniem, y owrrodzeniem onychźe, przez řtolec odchodzenie.

Przyczyny řą dwoiákie, iedne *powierzebne*, drugie *wnętrzne*.

Powierzebne przyczyny řą: iedzenie potraw korzennych, tákźe nieřtrawnych, á ořobliwie fruktow naybárdźiey w ten czás, gdy w sobie máią zarážę: tákźe picie zbytnie trunkow mocnych, álbo wody z prágnienia: řą teź nie ktore wody zarážliwe, niezdrowe, z ktorych ořozowi nayczęřciey tę chorobę cierpią: przydáie się teź y z lekarřtw ořtrych, y mocnych, iáko řą *Mercurialia de Coloqv. Scammoneata &c.* Ořobliwie teź powietřza zła konřtytucya, do dyřfenteryey řpo-

spofobiąjącą przyczyną bywa zaráźliwej dyssenteryi: przydaje się też z zarazy ieden od drugiego społkuiąc, narażając się często: á nawet z przestąpionego ekskrementu, prędko przydać się może.

Wnętrzne przyczyny są: humory ostre kiszki raniące, to iest, cholera żółta, zielona rdzawa, czarna; także flegma ślona, z wielkiej gorącości rodząca się, albo zgniła która po przylegawszy do kiszek rani je, y wydymanie sprawia. Y inne humory wodniste zbyt ostre miesząc się z drugimi, przyczyną bywają dyssenteryi.

Znaki dyssenteryi, najprzód częste bardzo operacye z morzyskami, z wydymaniem, ekskrementa wychodzą flegmiste, pod czas ze krwią pomieszane, á pod czas ropiste rdzawe, zielone, żółte, czarne, białe, czasem sama krew czysta, á pod czas spiekła w sztukach, przytym gorączka, niespanie, pragnienie, apetytu utracenie, w cienkich kiszkach około pępka, y nad nim wielkie rznięcie, tak iakoby nożami rznął; w grubszych zaś kiszkach pod pępkiem nie tak ciężki bywa ból, y rznięcie.

Jeżeli cienkie kiszki zranione są, na ten czas ból, y morzyska nieznosne bywają, tak, iakoby igłami kłół cienkie kiszki, albowiem więcej mają membran, zátym y czucie większe; także chory po wielkim morzysku nie raz idzie na stołec, y krew z ekskrementami zmieszana bywa.

Ieżeli zaś grubsze kiszki zranione są, bol, y morzyská nie tak dokuczają, y po morzysku zaraz stolec bywa, także krew, y máterya ropista, po wierzchu stolcá pływa, czasem się też wraz miesza. W wielkim zaś zranieniu, y owrzodzeniu kiszek między ekskrementami pokázuia się *caruncula* nákfztałt plew.

Item. Ieżeli chory skłonny do womitow, znąc że cienkie kiszki zranione są.

Progn. Ieżeli cienkie kiszki zranione są, więk-sze jest niebezpieczeństwo, ich bowiem substan-cya złożona jest, z wielu membran, y nerwow do nich się ściągających, do tego że bliższe są wątroby, zkąd cholęre subtelnieyszą odbierają. Ieżeli zaś grubsze zranione są, nie jest tak wielkie niebezpieczeństwo.

Item. Ktorzy miewają ustáwiczne operácy-e krwawe, á przytym, y nudność, pot zimny, nie-spánie, y prágnienie, womity, szczkawkę, wychodzenie glist przez ustá, w wielkim niebezpie-czeństwie zostają, do tego ieżeli jest bol żołądká, febrá, ápetyt utrácony, petecie, ieżeli chory od rozumu odchodzi, (co znakiem jest maligny) y ieżeli bole, y morzyská nagłe ustáną (co znak jest gangreny) także gdy się wydádzą wrzody, álbo kroisty w wárgách; także ieżeli enemy dáne zá-raz wychodzą, także *Caruncula* pokázuia się w ekskrementách (co znaczy *excoriationem*) złe bár-dzo znaki są: ktore pospolicie śmiercią się kończą. Dyssenterya pochodząca *ab atra bili*, to jest z cho-le-

Iery, z melánochlią złączoney spaloney: śmiertelny iest, z niey álbowiem owrządzenie kiszek, w kancer się obraca. Ieżeli zaś *atra bilis* w Dyssenteryi pokaże się *Critice*, nie ták niebespieczna iest. Iednak rozeznąć potrzeba krew spiekłą, á mäteryá meláncholiczną podobną iey, co wielu oszukiwa Medyków.

Dyssenterya pochodząca z flegmy sřoney, gorsza iest nád inne: tá bowiem gdy poprzylega iáko kliy do kiszek, ráni ie, y wydymánie wielkie z boleściami nieznośnemi sřáwuie.

Tákże mäterye różnego koloru wychodzące, á osobliwie czarne, zielone, żółte, á przytym zbyt smrodliwe, (przy ktorych, y krew się pokaźuie) nieuleczoną biegunkę znaczą.

Item. Gdy nápadnie szczkawká, womity żółte, wątroby, y wnétrżności bole, prágnienie zbytnie, śmiertelną Dyssenteryá znaczą.

Gdy się przyda Podágrykom, álbo áffekcye śledźiony cierpiącym, częstokroć uwalnia od chorob pomienionych.

Stárzy, y dzieci, nayczęściej umieráią w tey chorobie. Gdy się też przyda w málignie, álbo w ospie, śmierć pewną znaczy.

Gdy się wydádzą guziki, álbo krostki zá uszýmá: bliská śmierć znaczą.

Dyssenterya przeciąga się pod czas do 14. dni, á pod czas, y do 7. Niedziel, iednak chorzy umierać muszą.

Sposoby do leczenia.

Leczenie tey choroby, należy ná expurgácii humorow, ostrych, lipkich, ktore są przyczyną iey, po purgánkách należą medykamentá, ocierające, ściągające, álbo gojące. Zaráz ná początku choremu nim się kiszki zranią dáć purgáns, y z powtorzeniem, do czego naylepsze iest.

Rhabarbarum, choć sámó w proszku, z rosołem dáne, przylawszy łyszke olejku Migdałowego, álbo tak. *R. Fol. Plantag. M. S. Liquiri. rosæ Paspul. integr. añ. dr. 3. Rosar. rubr. pug. 1. Tamarind. dr. 6. Cort. Myrabol. Citrb. Ol. Amygdal. confict. dr. 2. coqv. ad rem unc 4. in colat. dissol. Rhabar. dr. 1. Syrup. Cydon. unc. 1. f. pot. vel R. Tamarind. unc. f. Myrabol. Cytr. dr. 2. coqv. bord. & Plantag. in colat. infund. Rhabar. dr. 1. S. Tantal. Citr. scr. E. Colæ. & adde Syrup. Rosar. Sol. unc. 1.*

Osobliwy Purgans.

R. Rasur. Cort. Gwaiac. unc. 2. bull. in f. q. Aqv. ad mel R. Colat. unc. 6. adde Rosar. rubr. Palanfstior. sem. Lantag. añ. dr. 2. 2. bull. in colatura dissol. Rhabar. dr. 3. iterum cola. detur pro dosi, vel R. Rhabar. medice tost. añ. gr. 15. Nuc. Mosch. scr. f. f. pulv.

Item. Ieżeli chory ma *Nauseam*, y przytym czuie pełność w żołądku, może mu dáć beśpiecznie ná womity, iednak nie *ex Antimoniatis*, ále *ex sale Vitrioli*, álbo *Gelæ Theopraşti*. O krwi pufzczeniu różnych Medykow, różne opinie, iednak wiele się ná to zgadzają, że ieżeli zaráz ná początku choroby będzie gorączką, y wnętrzności

ści zapalenie, krwi przez stolce sztokami odchodzenie, na ten czas bezpiecznie krew puścić może, nawet y w dalszym terminie choroby.

Różni Medycy, a osobliwie Neoterycy, różne sposoby mają do leczenia Dyssenteryi, których czytając, y sam też praktykując uznając ich wielki affekt dla otworzenia oczu nieumiejętnych Medyków, którzy tylko na to się sądzą (przykładem bab) aby co prędzey zatrzymać, na co dają różne sekretne proszki, konfekciki *ex Opiatis* wodki &c. czym iak wielu morzą każdy widzieć może.

Opisują się sposoby: Nayprzod niektorzy zaraz na początku choroby, dają purgans *ex Rhabar. Myrabol. cum Manna*, przytym iak ieno pocznie purgować lekarstwo, za każdą operacyą pić wodę Egierską letnią, na każdy raz po puł kwarty *circuitèr*, nazauiatr dają wolne *adstringens*, ieżeli się Dyssenterya nieuspokoi, znowu powtarzają takież purgans, czym doskonale, y prędko leczą chorobę, że zaś trudno o wodę Egierską, że albo nie stać na nią kogo, albo iey trudno dostać, na to sposob ten. Weś wody trzy kwarty, włoż do niej tarte go koperwásu prostego żyźkę dobrą, hálunu iak napárstek, przewarz, precedź, przyłey trochę kwásney wodki, day pić miasto wody Egierskiey.

Insi zaś za każdą operacyą dają pić serwatkę przewarzaną, przylawszy do niej wody wapienney. Insi po odprawionych operacyách dają pić

oleiek migdałowy z rosołem, álbo oleiek S. Ianá.

Insi dáią Syrup rożány z wodką Babczána, insi przewárzywšy serwatkę z korzeniem żywo-koštu, dáią pić co chce chory, powtarzáiąc purgánsę, czym wielu prędko y doskonałe leczą; dla tego każą wiele pić, tak w purgánsách, iáko y po purgánsách, áby się kizki płokály z ostrey máte-ryi, ktora zátrzymywáiąc się w kizkách, ráni ie. Oprocz tego enemy są bárdzo skuteczne. Nayo-sobliwsza iest z głowy szkopowey wárząc iá, przydawšy roży suchey, ięczmienia przypalone-go, y *Caudam Equinam*, to iest, *Equisetum*, z cu-krem, y z żółtkami iáíowemi; także dobre są z mleká z żółtkami iáíowemi, przydawšy szárego cukru, y łoiu kozłowego.

Item. Weś wody od kowalá (w ktorey gási żelázo) przyday do niey garść ięczmienia, warz, przecedź, zápraw terpentyną z żółtkiem iáíowym nágotowaną: day ciepło.

Item. Kizki szkopowe z ięczmieniem wá-rzone, przydawšy żółtek, y cukru ná enemę ie-żeli iest zápalenie kizzek, co poznasz z bolu ustá-wicznego, gorączki, y suchości ięzyká; ná ten czas krew puścić, y z powtorzeniem ieżeliby te-go byłá potrzebá.

Item. Enemá pewna. *R. Lactis Challibeati lib, i. Therebint. cum Vitell. ovor. Sol. unc. 5. Mellis Rosati dr. 5. f. En.* *Item.* Warz głowę, y nogi szko-powe: weś polewki co potrzebá ná raz, przyday Terpentyny z żółtkami iáíowemi umięszánęj
dwá

dwá łoty, Balsami perviani drach. 2. zmieszay day ciepło.

Item. R. Decoſt. Hordei. q. ſ. adde Vitell ovi, Olei Cera dr. 1. day, ieſt bárdzo dobra, gdy wielkie bole dokuczają, może przydać do enemy Laudani Opiati gr. 1. álbo 2. á niewięcey.

Item. Enemá ze krwi ſwieżey bydlęcey ieſt bárdzo dobra. *Item.* Warz głowę ſzkopowá áz mięſo od koſci odpádnie, przecedź weſ polewki co potrzebá, przyday do niey wierzchołkow ziele ſ Ianá, korzenia Tormentil. warz: znowu przecedź, day *Item.* Enemá z mleká, ſtał w nim zgáſiwszy kilkákroć; przyday ſoiu kozłowego, miodu rożanego, ieſt bárdzo dobra. *Item.* Sok z rákow żywych wyciſniony, (leiąc go do enemy) ieſt bárdzo dobry, choćby y gangrená byłá, tenże sok może pić z roſołem; ſą y inſze rózne ſpoſoby gotowania enem z zioł, z korzeniow odmiękczájących, y zátwierdzających, álbo gorących. Iáko Herb. Plantaginis Hypericon. Malva Mercurialis Violarum, Rad. Tormentilla Biſſorta. Conſolida. Bacc. Myrtill. Succ. Acac. Gumi Trangan. &c.

Oprocz tego należą teź y inſze medykámentá, różnym Symptomatom ſłużące, to ieſt, Corroborantia, Adſtringentia, Sudorifera, Alexypharmaca, o ktorzych będzieſz miał niżej.

Item. Mleko kozie, ośle, krowie, (ſtał w nich gáſząc przydawſzy cukru rożanego) do picia ſą bárdzo potrzebne, byle gorączki nie było.

Item. Warz ryż rzadko, przebiy przez ſito,

przyday oleyku migdałowego, piy często, álbo też krupy ięczmienne wárząc; także przecedziwszy, y oleykiem migdałowym dobrze przymásciwszy, piy miásto piwá, álbo warz *Rad. Bistortæ ferment Sympbir. Herb. Plantag. Mille fol. Bursæ Pastoris Equiseti, Pilosellæ, Agrim. Semen. Plantaginis Acetosæ Sumath. Rosas Siccas.* piy miásto piwá.

Item. Sok babczány z cukrem rozánym piiąc, iest bárdzo dobry, służy do tego Syrup Koralo-
wy, *Tinctura y Sal. álbo Magisterium.*

Iezeliby się dyssenterya przydáła z iedzenia rzeczy niestrawnych: zaráz ná początku dáwać *Adstringentia y Corroborantia* ná co służy dryakiew, *Mitridat. Orvietan. Elixir, Vitrioli, Minsichti*, wino piołunkowe, álbo grzane z korzeniem, álbo wydroż Pigwę (ieżeli iey mieć nie możesz) iáblko nápełni je woskiem białym, y proszkiem z kádzi-
dłá, upiecz w zarzewiu, day ziesć ná raz, rzecz pewna, álbo *R. Offis s&p. ust. dr. I. Spongiæ pice imbu-
ræ, & in ollansta, Cort. Ovor. indur. (ablata pell. in-
ter) aã. dr. I. M. f. pulv. dos. dr. I. in liquore conve-
nienti.*

Item. Pulvis ex Granis Adles. iest pewny, ále nie záuwsze. *Item. Mycoletæ Nicolai* miályby służyć iáko o niey piszą *Opiata* dobrze się nádáią, iednak nie gruntownie, tylko dla ulżenia mizeryi ná czas *Patientá, v g. R. Conser. Rosar. dr. I. Laud. Opiat. gr. I. Mast. scr. I. M.* day ná raz.

In Dyssenterya maligna & Epimedica, valent, Pulv. Bezoardicus, Pannonicus, Pretiosus Gedanensis, Tinctu-

ra Bezoardica, Terra Sigillata, Bolus Armena, Aqua Theriacalis, Unicornum, Corallia, Scordium &c.

Item. Rzecz doświadczona, po odprawionych operacyách lekárskich, day się nápić choremu oleyku migdałowego z sokiem Porowym zmieszánego, ieżeli zá rázem nie pomoże, powtorz uznasz skutek pewny.

Item. R. *Confer.* Rosar. unc. 2. *Theriaca* unc. f. Pulv. *Tormentill.* *Contraier.* Marg. *Corall. rubr.* pra. aã. dr. f. cum Syrup. *Papaver.* *Erat.* f. *bolus* daway ná raz iák káfsztan, trzy rázy ná dzień.

Mixtura Sudorifera.

R. *Aqu. Card. ben.* *Gramin.* aã, unc. 1. S. *Mixtura simpl. dr. f. Theriaca* dr 1. misce, day ná noc.

Item. *Balsamus Peruvianus*, wewnątrz záżywany z oleykiem migdałowym, iest skuteczny.

Item. Ná morzyfká, *Spiritus Vini Camphoratus*, (żywot nim obłóżywszy) iest pomocny; także odzieszká báránia, álbo ciełeca świeżo przyłożona ná żywot. *Item.* *Saccharum Saturni*, dobrze preparowany do uftánowienia, dájac go w wodce babczáney, iest doświadczony. Także *Theryaká cum Vitriollo Martis* zmieszána, y ná pępek przyłożona. *Item.* Gęsi smalec (smárujac nim podeszwy) stánowi stolce. Także częste kurzenie *Bursztynem*, *Imbierem*, rogiem ielenim, znácznie pomaga.

Ieżeliby wielkie wydymánie było, weś mállá nie sřonego, zmieszay cum *Lapide Scissili*, smáruy okořo stolcá. *Item.* Warz *Dziewannę*, maczay chusty, przykładay do spodu, y posypuy często *anum*,

rogiem ielenim palonym, zmieszay z Mastyxem, sizerzey będzieysz miało tym niżey. Item. Kostką od nogi wieprzowey spalona, y do zázycia dana, stánowi biegunkę; także wodá (w ktorey wrzał korek, álbo skora dębowa) pita stánowi.

Prošek sekretny ná Dyssenterye.

R. Lap. Hammat. pr. dr. 2. *Ætitis interorum nucleorum*, dr. 3. *Catneola* pr. dr. 1. s. Lapid. Bezoar. C. C. philos. pr. Terra Sigill. *Croci Martis*, aũ. dr. 1. M. dos. dr. 1. cum Syrup. *Cydonior.* & Aqv. *Plantag.*

Item. Kámién Smárágdowy, iest doświadczony. Item. Ná cegłę rospaloną lać ocet, á nád párá trzymać pośládek.

Item. Rzecz pewna. R. *Tberiacæ* dr. 1. Lapid. Hammat. scrup. 1. M. day ná raz.

Item. Weś rožánego konfektu trochę, przyday Mastyxu, kádźidlá, *Boli arm* po trosze, *Sacchari Saturni* gr. 5. Laud. *Opiati* gr. 1. day ná raz dla dźieci pewne. Weś *Persicaria* seu *Piperitis* M. 2. contunde cum Vino. *Styptico rubro*, (in quo *Chalybs aliquoties sit extinct.*) przywarz, oblož iedną częścią nerki, niech tak będzie przez trzy godziny, odiawszy zákop w gnoy, á infzym znowu oblož iáko y pierwey, y także zákop w gnoy. *Effencya Smáragdy* iest doświadczona, także *Liquor Stypticus secretus cum opio*.

Ná okładanie żywotá, słužą róžne Kathaplastmy, Máterage, Fomentá, plastry, o czym masz náukę in *Dyarrhaa* y *Lienteria*

Electuarium Antidysenterium Castrense.

To iest Konfekt ná obozowe biegunki
doświadczony.

R. *Baccar. Myrtillor in Cliban. Si. cat. unc. i. f. Panis dulcior. Thorunen. aromat. Pulv. Tormetill. aā. unc. f. & dr. 2. Nucis Mosch. Masticeis Theriacæ Andro Antiquæ aā. dr. 2. cum f. q. Elixir. Vitæ Matbiol. f. Elect. dos. dr. i.*

Item Ná dyssenterye, exkrement świeżo wypuszczony, często posypuy *Capit. mort. ex Vitriolo.*

Item. Káwy picie bárdzo dobrze służy; kto iey mieć nie może, niech Bob przypiecze dobrze, niech go záżywa ták iáko y Káwy, gdyż máło, á prawie nic się nie różniá między sobá.

Item. Warz w occie trociny żelázne, mocz w tym nogi, y ręce.

Item. Krew Synogárlice, tákże záięcza fuszona, w profzku dána, stánowi biegunki.

Item. Melisse, y babczáne liście warz w occie, przykładay ná żywot. Y to pewna ná biegunki. Weś oliwy łot, wypłocz iá kilká rázy wodá rożaná, przyday potym inszey wodki rożaney, zmiészay, day pić przed iedzeniem ná 6 godzin. Chory niech nic nie ie tylko iáycá ubite, ná ukrop spuszczáne, przy tym po dwá rázy niech piie tę oliwę z wodką, iednák trzebá się wprzod przepurgowác, iest oprócz tego, y innych sposobow wiele, tu nayosobliwsze zebrałem.

O WYDYMANIU.

WYdymanie zowie się *Tenesmus*, álbo *Tenasmus*: to iest, ustáwiczne usiłowanie ná stolce, zá ktoremi nic álbo co troché flegmistego ze krwią, álbo ropistą przez stolec odchodzi máterya.

Przyczyna iest wrzod *in intestino recto* to iest w ostatniey kiszce, z ktorego ropista máterya ze krwią zmiészana, á pod czas sámá ropá wychodzi, tá *facultatem expultricem* záwsze *irritat*, z kąd pochodzi ustáwiczna chęć ná stolce.

Rozeznánie od Dyssenteryi.

NAyprzod w dyssenteryi wyższe kiszki zránione bywáią, z kąd téż pochodzi wydymanie, tu zaś tylko sámó *intestinum rectum*.

Item. W Dyssenteryi nie tak często bywa wydymanie, tu zaś ustáwiczne, przytym *in Tenesmo* wychodzi troché ślazu, to iest, kliowátey máteryi, álbo ropistey ze krwią, w Dyssenteryi zaś máterya różnego koloru, y wiele iey odchodzi.

Progn Wydymanie sámó przez się, łatwe iest do uleczenia, lubo bárdzo uprzykrzone.

Ieżeli *ab atra bili* pochodzi niebezpieczne iest, álbowiem káncer przynosi. Oprocz tego ieżeli Białeygłowie ciężárney przyda się, często-kroć płód morzy. Ieżeli téż wrzod ku koncowi kiszki iest, Fistulę nieuleczoną przynosi, gdy przez długi czas trwáć będzie.

Item. Ieżeli do wrzodu przydáie się zápale-
nie

nie, ná ten czas bywa *Stranguria*, to iest trudność w puszczaniu uryny.

Leczenie tey choroby, máło się różni od Dyssenteryi, zkąd nayprzod trzebá expurgować humory ostre, y lipkie, ktore są przyczyną wrzodu w kiszce, ná co służą purgánsa *ex Khabarbaro*, o czym było dość w kurácii Dyssenteryi. Ieżeli by było w kiszce zápalenie, ktore poznać po gorączce: ná ten czas trzebá Hemorrhoidy otworzyć, álbo krew puścić z ręki, nádewszystko enemy są potrzebne, ktore często, á potrofsze dawać; przytym należą *insoffus*, to iest, nád parą siedzenie, kurzenia, czopki, smárowania. *Fotus*, to iest náparzania, iáko to. *R. Flor. Chamomil. Rosarum verboſci añ. M. 1. Vini rubri, libr. 2. diger. per 3. hor. in Ciner calid*, maczay w tym likworze chustę przykładay często ná spodek, álbo lepiey gębkę.

Item. Nápełni dwa worki otrębami pszenne-mi, warz w occie, niech chory siedzi ná iednym przestudzonym iák cále ostygnie, odym go, á in-szy ciepły podłoż, á tám ten grzyi, czyn to czę-sto. *Item.* Kurzenia Mastyxem z kádźidłem, y Bursztynem, pomocne są, álbo weś Mastyxu, kádźidła, Mirtilow, Roży suchey, przetłucz zgrubá, rzucay po trosze ná węgle w stolcu, ná którym chory niech siedzi.

Item. Czopki z łoiu kozłowego, álbo insze gojące, y czyśczące są bárdzo skuteczne; także másć różána, topolowa. osobliwie gdyby było zápalenie smárując nią (czopki z chust zrobione) pomocna iest.

Item

Item. Enemá doświadczona, warz szkopową głowę aż mięso od kości odpádnie, weś polewki co trzebá, przyday drag. 1. Oleyku z wosku, álbo terpentyny, z żółtkiem iáíowym umięszáney, álbo *Balsami Vulnetum*, day letnio, powtarzay często, á po trosze, dość ná raz kwáterká.

Item. Wes liścia dębowego, otrąb, warz o-boie w kowálskiey wodzie, odiąwszy od ognia, siedź nád párá, álbo worek z tego zrobiwszy: skrapiay pomienioną wodą ciepłą. siedź nád nim gołą ponewką.

Item. Weś imbieru tłuczonego, roztworz mlekiem ciepłym, maczay w nim chustę, przy-kładay.

Item. Warz belicę, dziewánnę, odiąwszy od ognia, siedź nád párá.

Item. Rzucay po káwałku żywice ná wagle, (podłóżywszy pod stolec) ná którym siedź, toż czyni y *Sarcocollat*.

Item. Czopek doświadczony. R. *Olibani Anteos. añ. dr. f. Opii dr. 1. Croci gr. 10. cum melle co-eto f. suppes.*

O WYSCIU IELITA.

DWoiáko rozumieć się ma wychodzenie, to jest: kiedy sámych muszkułow jest wyście, álbo wywrocenie: álbo też sámeýże kiszki wypádnienie, ktore názywa się *Ani procidentia*, co się często dzieciom, y Dyssenterýą cierpiącym przy-

przydacie, z wielkiego wydymania, które pochodzi, albo z zapalenia, albo owrzodzenia *intestini recti*.

Oprocz tego przyczyną bywa spadek iaki gwałtowny, albo strząśnienie, albo gdy zarażi paraliz muszkuły: które *Spincteres* zowią, albo też *Fistula in uno*, albo konstupacya częsta, albo miękkość, y śliskość kiszki, albo zaziębnienie, w ciężkim rodzeniu przydacie się białymgłomom.

Progn. Jeżeli się ielito oderwie od membran, (na których się trzyma) uleczone byź nie może. Jeżeli pochodzi z wydymania iako bywa w dyssenteryi, w konstupacyi, uleczyć się może, przez medykamentą pomienionym chorobom służące, także gdy się przyda z innych przyczyn, to jest z spadku, z utrąśnienia, z płaczu, osobliwie dzieciom, łatwo uleczyć się może, gdy zaś przy *Fistule* przyda się prawie nieuleczone jest.

Sposoby do leczenia

NAyprzod: trzebá kiszkę wprawić ręką, potrzebą największą ją wprzód proszkami niżej opisane, jeżeliby zaś nábrzmiála kiszka była tak, żeby się nie dała wprawić, uczyni dekokcyą, z kwiátu dziewanny, z nostrzku, rumianku, korzenia słazowego, y liścia, przydawszy nasienia lnianego, *Fanumgr.* wárzac w mleku, maczać chusty, y ciepło okładać, często odmieniaiąc, do wprawienia kiszki obsypać tym proszkiem. *R. Rosar. rubr. Cort. Grant. Nuc. Cupress. Mastic. Thur. Croc. Mart.*

Plum-

Plumbi usti. aā. drach. i. y zmieszay wraz.

Pomocne też są kurzenia Mástyxem, kolofo-
nią, kádźidlem, rożą *Gumi bdell.* ieszcze lepiej
wraz wszystko zmieszawszy, także Fomentácy-
e wárząc korzenie żywokoštu, dębowe liście,
krwawnik, bukwicę, szałwią &c. Im dłużej nie
wpráwione ielito będzie, tym iest trudniejszy do
wstáwienia.

Item. Ieżeli pochodzi z wielkiej wilgotno-
ści, iáko się trafia dzieciom, á przytym, y biegun-
ká będzie, trudne iest do uleczenia, gdyż choć się
w práwi, znowu náзад wybiega.

Ieżeliby pochodziło z zápalenia wnétrznego
kiszki, ná to trzebá dáwać enemy odmiękczájące,
y chłódzące, potym należą Fomentácy-
e.

Ieżeli przyda się w dyssenteryi, trudne iest
do wpráwienia, gdyż choć się wpráwi, znowu
wypada dla wydymánia.

*Proszek do posypowánia przed wprá-
wieniem pewny.*

Ususz Chrzászczow zwyczajnych co chcesz,
utrzyj ie ná miáłki proszek posypuy nim, iest
pewny. *Item.* Weś rozmárynu, y gálásu, rowne
części ususz, zetrzyj do posypowánia.

Item. Ieżeli z iákiej máley przyczyny wyidzie
posmárny iá oleykiem rożánym, y Mirtyllowym,
potym zdrádą uderz dłonią w zádek, y w tę, y w
owę stronę, záraz wnidzie sámá.

Item. Ná wyście ielitá stólcem.

WEs kwartę winá stárego, włóž w nie kilká
gałek

gałek Gálásu przetłuczonego, iągód tarkowyuh garśc, warz w garnuszku zaśpontonawwszy, maczay w tym chustkę zakładay ciepło, często maczając; wprawiwszy wprzod ielito tym sposobem, zgrzey piwá z oliwą, álbo z málsem, maczay w nim pálce, wpraw, y zaráz pomienione wino przylož. *Item.* Ná to *Gallar. Rosarum, Plantag. Balast. aũ. unc. f. coqv. in Aqua Chalibeata*, w tym maczając chustkę przykładay, wprzod kışkę wprawiwszy; także weś tarnek, szyszek olśzowych, liścia dębowego, kurzego ziela warz w wodzie ko wálskiej, maczay w tym chusty, przykładay zaráz po wprawieniu, á kışkę potrząśni proszkiem z *Tormentilli*. Kto temu iest podległy, ten ma stolce odprawiác stojąc, nie siedząc, do tego ile można nie wydymać się, ieżeliby zátwardzenie było enemę wziąć.

Item. Plaſter doſwiadczony, *R. Gum. Sagap. Oppopon. in mortar. calid. reduc. in form. Empl. extend. super alat.* przylož ná sam kuper. *Item.* Warz liście Figowe, parz się nád párá. *Item.* Warz w oliwie ſzałwią, násmáruy tym kışkę, y potrząśni proszkiem z ſzałwii wpraw, uczyn to raz, y drugi, pomoże. *Item.* Wyſzłe ielito omyi kozim mlekiem ciepłym, potym potrząśni tym proszkiem.

R. C. C. uſti Picis Græcæ Maſtice, aũ. part. aqu. f. pulv.

Płynienie Krwi przez stolce.

Ktore nazywa się *Fluxus Hepaticus*

Compend: Med

Q

Pły-

Płynienie krwi przez stolce, pochodzi pospolicie od wątroby, ktore bywa wodniste, ze krwią zmieszane.

Przydacie się tá chorobá z słabości wątroby, dla ktorey krwi dobrej rodzić nie może, zkad naturá iáko rzecz do Alimentu nie potrzebną do kiszek oddala.

Te zaś słabości wątroby, przyczyną są gorączki wielkiey; także zbytnia gorącość, albo wilgotność wątroby, także zgnieśość iáka tájemna, albo humorow-zepsowanie. Oziębienie wielkie z pełności melánochliey, y flegmy. Przyczyny też powierzchne bywają z picia zbytniego wody, albo inszego trunku zimnego, także z trucizny záżytey, z lekarstw mocnych, często záżywanych, z picia zbytniego win mocnych, albo gorzałki, te bowiem mocne trunki tłumią, y słabia ciepło przyrodzone, iedzenie też częste potraw słonych, korzennych &c. przyczyną tey choroby bydz mogą. Iest y drugie krwie przez stolce odchodzenie, ktore nazywa się (*Fluxus spurius*) to iest: kiedy krew pomięszana, y zepsowana mięszá się z melánochlią, z cholera przez stolce odchodzi, albo też z przyczyny sledziony osłabialey, ktora nie ciągnie do siebie krwi grubey, ná ten czas przez stolce odchodzi gruba, czarna, á czasem pomięszana.

Znaki przyczyn. Iezeli gorącość wątroby iest przyczyną osłabienia iey, doysć się tego może, iezeli gorączká iáka znaczna poprzedziła, albo

womity żółte, zielone, rdzawe, przytym ieżeli gorączką wewnętrzną, z prągniением bywa, cera blada, niechęć do jedzenia, y przez stolce odchodzi matéria smrodliwa.

Ieżeli z zinney przyczyny, exkrementa nie tak bywają smrodliwe, przytym prągniения ani słabości znaczney nie bywa, ciało zimne, y śine.

Progn. Takie płynienie krwi iest zawsze niebezpieczne, osobliwie gdy z gorącej przyczyny pochodzi, kiedy się też przyda w gorączkach, albo z pomieszania, z zgniłości humorow, tym bardziej niebezpieczne iest, gdy zaś przyda się w málignie, pewną śmierć przynosi. Gdy też z zinney przyczyny pochodzi, długo trwa; a potym puchlinę nieuleczoną przynosi.

Fluxus zaś *spurius* lubo iest zły, iednak nie tak niebezpieczny, gdy się bowiem humory (sprawujące flux, przez lekarstwa wyczyszczą, łatwo wątrobą, albo śledzioną przyidzie do swej doskonałości.

Leczenie tey choroby zawisło ná utwierdzeniu wątroby, y zátrzymaniu płynienia krwi, które ieżeli z gorącej przyczyny pochodzi, (iako się często trafia) ná to się tu podadzą sposoby: ieżeli zaś z zinney, tak ją leczyć potrzeba iako y puchlinę. Nayprzód tedy służy purgans *ex Rhabbar. cum Mirabolanis, & Santalis per infusionem Rhabbarum*, bowiem nie tylko ma moc do purgowania, ale też po części, y do wściągniения, a do tego że osobliwie wątrobie służy, zkad ná-

zywa się *Anima hepatis*. Y owszem wielu się ná tę chorobę uzdrawiaia, zázywaiąc proszku z sá-
mego *Rhabarbarum* w konfekcie róžowym codzién dokláda się iednák żeby *Rhabarbarum* było praw-
dziwe, wielkie bowiem oszukanie bywa w nim,
gdýz álbo miásto niego *Rhapenticum* podobne
onemu przedaiá, álbo též choć będzie sámo pra-
wdziwe, ále ípruchniałe, ktorego moc wywie-
trzała, obieraiąc go, pátrż żeby był korzeń gru-
by, nie iáko okragły á przytym cięžki, kolor
we wnatrz ciemno żuły, á gdy go uskrobiesz,
iásno żułe oskrobiny bydź powinny. Enemy ná
tę chorobę máło słužá, iednákże mleczone zága-
siwszy kilkákroć stál, przydaiąc *adstringentia* mo-
gá bydź požyteczne. Iulepy, Syropy, Dekokcye,
watrobę posilaiące, y utwierdzaiące iá potrze-
bne, v. g. Rad. Cichor. Gram. Acetosa, aũ. unc. 1.
Fol. Endiw. Agrimon. Cichor. Plantag. Cuscut. aũ.
M 1. Absint. pont. M. S. Santal. rubr. dr 2. Rasur.
Elor. scr. 4. Corianadr. pr. drach. 1. Rosar. rubr.
pug. 1. coq̃w. in aq̃w. com. R. Decoct. libr. 2. adde
Scrup. Cydon. Aceros simpl. aũ. unc 2. f. potio pro
4. vicibus bis de die.

Item. R. Aq̃w. Plantag. unc. 3. Syrup. de Rosis
Sicc. unc. 1. Spir. Vitriol. ad grat. M. detur pro una
vice & sic pro alijs.

Item. Konfekt, R. Cond. Rad. Cichor. unc. 1.
Conser. Rosar. antiq̃w. unc. f. Pulpa Passular. dr. 6.
Crocí Mart. dr. 1. Corall. rubr. prę. Rasur. Ebor. C. C.
aũ. scr. 1. cum Syr. d. Rosis Sicc. f. Opiata, daway ná
raz iak kásztan często.

Item

Item. Wątroba wilcza suszona, w proszku zżywana, znacznie pomaga, zżywając iey często, Rodzenkow też częste zżywanie, pomocne iest, także Syrup Korallowy *Tinctura*, y sol z nich wyćśniona. Służą też ná to rozne Dekokcye, to iest *ex Ligno Lentisci. Gwaiaci cum Santalis, ac Radicibus Tormentilla*, przydawszy Ryżu, suchey roży, y rodzenkow, według potrzeby. Do powierzchnych aplikacyi służy *Empl. Santalium*; także rozne *Epithemata, adstringentia, y corroborantia*, masz tego dość *in curatione Dyssenteriae*. Opiata też dobrze się ná czas nádają; náprzykład *R. Confer. Acetossell. dr. 3. Laud. Opiat. gr. 1. Lap. Hammatid scr. M detur.*

Morszelki także zrobione *ex Rhabar. cum Santalis & trobiscis d. Carabe* służy, krwie pufczenie mieysca nie ma, chybaby była wielka iey pełność. Jeżeli też tá choroba pochodzi z trucizny, dawać pić mleko przewárzone, *cum Iulapio Rosato*, albo z oliwą. Jeżeli z zaziębienia wątroby: dawać zágrzewające, y posilające medyamentá, ná co służy dobrze winá zaprawne. Jeżeli z przyczyny, śledziony, tey należące medyamentá ákkomodować, trzeba, o czym będzie ná swym mieyscu.

O GLISTACH.

Glisty są czworákie iedne zwyczajne okrągłe, y długie. (w wyższych kizkách pod żołąd.

ładkiem) rodzące się, które częstokroć do żołądka wchodząc przez usta, a czasem, y nosem wychodzą, takie nazywają się *Lumbrici teretes & longi*.

Drugie nazywają się *Lumbrici Cucurbitini*, które są nakształt Dyniowego nasienia, te pospolicie rodzą się w niższych кишkach, to jest, *in recto intestino*, albo *in coli cellulis*.

Trzecie zowią się *Lumbrici Ascarides*, które podobne są owym, co się w serce rodzą, te zwyczajnie bywają *in recto intestino*, często też wraz z drugiem rodzą się.

Czwarte nazywają się *Tenia*, to jest, jedna glista długa, ktorey będzie na kilka piędzi wzdłuż jedna zwyczajnie bywa.

Znaki glisty zwyczajnych.

Nayprzed gryzienie w żołądku, y w żywocie, kázel wolny, y suchy, we śnie drzenie, y częste ocknienia nád zwyczaj z wołaniem, pod czas, y szczawká nápada, niektorzy ięzyk wywieszają. Inszym śpiąc ślin z ust wiele płynie, przytym ocknąwszy się, nudności, y ckliwości ich nápadają; inśi przez sen się swárzą, y gniewają się gdy ich przebudzą, drudzy zębami zgrzytają, y iakby ślacy, albo żuiący zdádzą się, niektorym pulsy ustępują, pot zimny wychodzi, raz błednieją, drugi raz się zárumienieją; niektorzy ápetytu nie mają, inśi nád zwyczaj iedzą, inśi uśtawnie śpią, drudzy záwsze się trapią, y sobą nudzą, zkąd z mieyscá ná mieysce przenoszą się, inśi

womity mewáią, álbo do nich sposobność.

Pospolite znáki glist, lubo nie w káždych iednákowe, gdyż w iednych, álbo te, álbo owe wydáią się, z nich tu dla łatwieyszego rozeznánia kładą się.

Nayprzod: z ust cuhnienie niby kwásne, nádecie żywotá, stolce száre, popieláte, czásem iák gliná, prágnienie wielkie, tárcie pod nossem, oczu odmiáná, ktore czásem się szklá. pod czás w około nich siność, á pod czás krwią pozáchodzą; dżiąseł nábrzmienie, z ciáłá opádnienie, nosá zánkónczenie.

Znáki zás glist szzerokich, (ktore się *Cucurbitini* zowią) są te, zbytni ápetyt do iedzenia, gryzienie w żołądku, y gdyby chory nie iadł często, kiskziby przegryz, y ciáło co dáley bárdzies opada, y słábieie, czásem dochodzą do żołądká, zkad częste mdłości bywáią.

Znáki dobrych glist, ktore *Ascarides* zowią; świerzbienie wielkie w stolcu, przytym w káżdym stolcu pokázuią się robaki.

Znák też jest osobliwy glist, gdy dżiąsłá gniá, álbo brzmieią z fetoru pochodzącego zewnątrz.

Progn. Glisty gdy ich wiele, y większych, bárdzies szkodzą, ániżeli kiedy ich mniej, mnieysze, przynoszą álbowiem choroby ciężkie; to jest, gorączki, mdłości, szalenstwo, wielką chorobę, koliczną áffekcyą, ápetyt zły do rzeczy niezwyčajnych, także ápetyt zbytni, ktory názywa się *Fames Canina*.

Item. Gdy w chorobie iákiey niebešpieczney, náprzykłąd w málignie, albo dyſſenteryi, fáme dobrowolnie wychodzą, lubo przez uſtá, lubo ſtolcem, lubo żywe, gorzy ieſzcze gdy pozdycháły, złým znákem ſą.

Gdy bowiem żywe wychodzą, znák ieſt wielkiey ſurowoſci, y pomięſzánia humorow, gdy zaś nie żywe wychodzą, znák ieſt wielkiey zgniłoſci, á zátym wnętrzney máligny z ktorey pozdycháły.

Item. Gdy ſię glisty pokażą z ekſkrementámi w chorobie iuż opuſzczáiącey; dobrym znákem ſą.

Spoſoby do leczenia.

NAypotrzebnieyſze ná glisty ſą purgánte, ktore one oraz y morzą, y wyprowadzáją z máterey z ktorey ſię rodzą. Naylepszé ieſt *Rhabarbarum* z cytrynowym naſieniem, albo weſ *Rhabar. dr.* i. náley wodką z trawy, námocz przez noc, názáintrz przygrzey dobrze, żeby wezwrzało; precedź, przyday *Rhabarbarum* w proſzku, także proſzku od robakow, oboygá po ſkrupule, przycukrowawſzy day ciepło wypić, ieżeli dla dzieci, trzebá mney wſzyſkiego brác.

Item. Proſzek z ſalapy dáný (według wieku) w czymkolwiek. wypędza glisty; także *Agáryk. Eleſtuarium, Diacarthami, Trochiſci, Alchandi*, także konfekt brzoſkwieniowy &c.

Item. Weſ oliwy, miodu, rowne częſci, zmięſzay, day zieſć; także liſcie bobkowe ná
proch

proch stárte, dáne ná raz iák dwá napárstki skute-
czne iest.

Item. Oleyki ná glisty słuźące są te; Oleiek
leszczynowy, Bukszpanowy, *Philosophorum Balsam*
mus Sulp. Therebint. natus Oleum contra vermes,
Oleyki iáłowcowe, bárdzo dobre są, dáiac ich po
kilká kropli, álbo nacieráiac pod nosem.

Enemy teź wielce słuźą, ktore roźni roźne
gotuią v. g. *R. Rad. Gentiana unc. 1. Absint. Abrot.*
añ. M. i. Centur. íris M. S. Sem. Lupinor. unc. f.
sem. Cina dr. 2. Baccar. Lauri dr. 1. f. decoctio in
Aq. comm. Colatura adde Olei Absint unc. f. Ol.
Laurini dr. 2. detur calide.

Powierzchne áplikácie, wiele pomagáia; to
iest, máterace, plattry, *unguenta Olen*, *linimentá*
roźne v. g. Weś *Palpe Coloquintida*, zetrzyi z żu-
cią wołową, przylož ná pępek.

Item. *R. Ungv. de Arthanita unc. 2. Mercur Crud.*
d. 1. miſce tym smáruy cáły żywot.

Item. Weś żułci wołowey, piołunu ná proch
stártego, koloquintidy, Bożego drzewká, wier-
chołkow centuryi, oleyku Bobkowego, Aloesu,
Mirrhy, miodu práśnego, wosku, wſzystkiego
według potrzeby, zmiełzay; uczyn plaster, przy-
lož ná żywot.

Item. *R. Olei e nucleis Persicor Amygda amar. añ.*
unc. 1. Theriac Opt. dr. 2. Mytrid. dr. 1. f. Myrrha
dr. 3. M. f. Linim. smáruy nim żywot.

Item. Weś łoku piołunkowego, ruciánego,
po łocie, winá, po puł łotá, máki cò potrzeba,

zmieszay, przyłoż ná żywor. *Item.* Weś wody
czystey kwáterkę, włoż w nię żywego srebrá
przedniego łot ieden, námocz przez noc, názá-
mtrz odley wodę day iá pić po łyszce często,
iest doświadczona. Niektorzy cynę przednią ro-
soaliwszy, kilkákroć gálzą w wodzie, tę wodę
daią pić

Item. Korzeń páprociány sámá, iest doświad-
czony, daiąc go ná proch stártego po ćwierci
łotá, dzieciom mnief.

Item. Wodká wypalona z cybule, y z czo-
łnku (mocząc w niey żywe srebro) iest doświad-
czona. Czytałem wielu cudzoziemskich Auto-
row, ktorzy piszą że bezpiecznie náwet, y dzie-
ciom może dáć żywe srebro ná glisty, z czym-
kolwiek zmieszawszy, náprzykład z rozą w cu-
krze smázoną, miará ná raz gr. 20. wiem że nie
iedná bába to przeczytawszy, zá łep się uchwyci;
Medyk iednak mądry Autorow czytájący, da te-
mu wiaré, y owfzem żywe srebro sámó nie mo-
że szkodzić we wnątrz, záżyte sámó przez się tak
iáko iego preparácya zła, náprzykład: *Mercurius*
dulcificatus, ktory iest nayspewnieyszy ná glisty,
gdy nie będzie dobrze preparowany, dziwne
Symptomata sprawuie, czego żywe srebro sámó zá-
żyte nie czyni, choćby go też nád miaré dał kto.

Item. Ná glisty pewne

WES Pomaráńczą, wykroy w niey szponcik,
wybierz środek do połowy, włoż ná te
mief.

mieysce olejku bobkowego, soku ruciánego, piołunkowego, dryakwie, wraz zmieszawszy, ná-
kryi szpuncikiem, przyśmasz w gorącym popie-
le, potym roskroy, tym co wewnątrz iest posmá-
ruy skronie, nozdrze, pierśi, pępek, pulsy, iest
rzecz doświadczona.

Item. Weś Rhabar. dr. i. Senesu, y Agáryku
po dwa skrupuły, cytwarowego nasienia, Korali-
ny, wierzchołkow wrotyczu, po skrupule, Czar-
nuszki szczyptę dobrą, skrop winem, potym ná-
ley wody czystey z puł kwáterki niech tak mo-
knie przez noc, názáiutrz przywarz trochę, prze-
cedź, wyciśnij, przyday Mánnny Kálábr. łot, álbo
dwá, (według wieku) wykláryfikuy białkiem iá-
iowym, day ciepło wypić.

Item. Weś Aloesu, Mirrhy, żułci wołowey,
co potrzeba, przyley trochę gorzałki mocney,
zmaczay chustę którą przyłoż ná żywot.

Item. R. Vitr. Vener. scr. s. Mercur. dulc. gr. 5.
misce day z konfektem różowym, ieżeli dla dzieci,
trzebá dáleko mniej wziąć według lat.

Item. Proszek z glist ziemnych, iest dobry ná
glisty inśi te glisty ktore wychodzą, suszą, ná pro-
szek stárszy, dáią zá rzecz pewną.

Ná glistę długą, (która názywa się *Tenia*)
naylepszy iest *Mercurius dulcis cum pulv. lalap.* ie-
szczę lepszy efekt czyni, sam przez się nieprepá-
rowány, którą częstokroć sztukami wyrzuca. Ieże-
liby z przyczyny glist gorączká byłá, zrob Emul-
sya, do ktorey doday kilká kropel *Spiritus Sul-*
phu.

phuris, álbo *Veneris*. Náď wšzystko naylepsza rzecz ná glisty, to iest: Weš žywego frebra łot, náley wodą czyštą warz, odley, tey wody daway po łyzce, káždemu náwet, y niemowlęciu.

Item. Sekret weš octu mocnego dwa kieliszki, żulć całą wołową, żółtek iáíá świeży, Aloesu tártego łot ieden, zmięszay wraz w garczku, warz wolnym ogniem do połowy, schoway w szklánym naczyniu od potrzeby; sposob záżywánia tén: gdy dziecię choruje ná glisty, smáruy tym pępek co dzień, im dłužey to czynić będziesz, tym dálžy čás wolne dziecię będzie od glist

Item. Dryakiew, czosnek, pieprz tłuczony, wraz zmięszay, tym skronie, pulsę, pod nosem, pępek, y żołądek smáruy co dzień.

Item. Weš trzy, álbo cztery Ráki żywe, wierć ie, przylož ná żywotek dziecięcia.

Item. Sok Limoniowy z cukrem dobry iest.

Item. Skorupy iáíowe spal, żeby były białe, włož do węzełká, námocz przez noc w rosołku, názáiutrž wycisnąwszy węzełek, day rosoł ciepło wypić. *Item.* Piołun, Aloes, czosnek, zetrzyj wraz rozlož ná chustce, przylož ná żywot

Item. Pięgułki z Gálbanu zrobione, do záżywánia skuteczne są.

Item. Czopki ze smoły, álbo z mięsá solonego tłustego dobre są.

Item. Enemá uwárzona z Hyssopu, z centuri, y nasienia krokosowego dobra iest.

Item

Item. Mercurius dulcificatus, cum extracto Rhabbari, ieżeli by była nádętość żywota.

R. Fol. lanacenti, Absinthij, Abrotani, Scordii, Malva Violariæ, aā. M. j Lupiner. comus unc. f. sumit Centaur. pug. i. coqv. in Aqv. & aceto foveatur venter. Tráfiiaią się też robaki serdeczne rodzące się *in pericardo* ktore dziwne *Symptomata* sprawiają, to jest: drżenie serca; mdłości częste, a potym, y śmierć. Ná nie wes korzenia przestępowego co chcesz, uwin go w pácześ, upiecz, roštárszy przylož ku sercu. Albo *R. Fol. Cynara Tunaceti, Absinthij, cum Vino, & Aceto coque, adde Mitridatij q. s. misce,* przylož ku sercu; iest opocz tych sposobow innych bárdzo wiele, tu się tylko doświadczone zebrały.

MAią, y báby leki przedziwne,
 Rożnym chorobom bárdzo przeciwnie.
 Dziekcie, y smalce wołki topione,
 Y rożne chwaśty z nimi smázone.
 Korzenia, ziółá. kwiecia prażone,
 Kapieli, plastry, trunki wárzone.
 Y konfekciki, foki smázone:
 Wodki, krystery im doświadczone.
 Ktoremi leczą, iák doskonále,
 Lekárki báby, bárdzo zuchwále,
 Gdzie się uczyły náuk lekárskich,
 Kto ich wyćwiczył sztuk Aptekárskich.
 Co bába doktor, zkađ promocya,
 Czy od kądzieli, gdy prządzion zwiaa.

Nie

Nie zna náтуры, áni choroby,
Dáie ná domysł, doznáie proby.
Wszędy się wrázi, iákby co złego,
Uczyć Medyká choć y bieglęgo.
Rácyá zá nic Medyká stoi,
Bábá uporna ándrony stroi.
Gdy się przylepi szeptem do uchá,
Zwiedźiony rádá chory iey słucha.
Chociaśz przemawia, kryśli y chucha,
Mruczy, y żegna, nád głową dmucha.
Niedba ná guślá, człek omámiony,
Ze ciężko grzeszy od bab zwiedźiony.
W mawiáią w chorych dziwne choroby,
Suchoty, uraz, wzdęcie wątroby.
Czáry, kołtony, y podwionienia,
Y inne rózne do podziwienia.
Kry iákies w bokách, ktore smáruią,
Trá, rościeráią, one sznuruią.
Y utrząśnienie záwśze wmawiáią.
W białą pleć, czym iá oszukiwáią.
Ná ktore pátrzą, kurzą smáruią.
Y rózne plastry, iey wynáyduią.
Sciągáią boki, y one práżá,
Aż drugiey oczy ná wierzch wyłáżá.
Uroki gliśty, w dzieci wmawiáią,
Ná nie przemierzłé; mixtury dáią.
Gdzie bies nie móże, tám bábę wrázi.
Ná káżdą spráwę onę narázi.
Iák stárym wiechciem, dziury zátyka
Bábámi, gdy ich w káżdą rzecz wtyka.
Więc

Więc się ich chronić iák czego złego,
 Iák Bázyliszka iádowitego.
 Abyś dostąpił zdrowia miłego,
 Zážyi Medyká rády bieglego.
 Nie day się zwodzić, bábskiey chytrósci,
 Przez ktore szátan, wypełnia złości.
 Oczyść twe serce, grzechem zmázane,
 Miej ufność w BOGU że požądane
 Otrzymasz zdrowie, w pomocy iego,
 Gdy serce twoie, skłónisz do niego.

O zbytnim płynieniu Hemorrhoidow.

ZWyczajnie płynienie krwi, iest bárdzo pożyteczne, od wielu chorob uzdrawiájące, to iest od pleury, od Perypneumoniey, od bolu krzyżow, od Mániy, Melánocholyi, Sledżiony áffekcyi, od Hypokondryi, y innych wielu.

Zbytnie zaś płynienie, szkodliwe, y niebezpieczne iest, przynoszące wielkie sił osłábiecie, oziębienie wnętrzości, wyschłość ciáła, cerę złą, puchlinę &c.

To zaś zbytnie płynienie pochodzi, álbo z wielości krwi, ktora często odchodząc rozszerza końce żył, zkąd *Virtus retentrix* słábieie; im dálej, tym bárdziej, álbo też pochodzi z ostryści, lubo rzadkości krwi, ktorey także *facultas retentrix* zátzymać nie może, pospolicie gdy krew będzie pomieřzana z Melánocholią, álbo z ostrą wilgotnością. Zbytnie płynienie po-

znác

znác, gdy nád zwyczaj często, y wiele krwi odchodzi, zá ktorým síly flábieią, ciáło blednieie, y zuřknie. Ieżeli pochodzi z peřności krwi: z počátku nie znác flábości řadney, gdy zář dľugo trwa, síl osřábieenie, y puchlinę przynosi; Ieżeli pochodzi z ostřości krwi, álbo z řadkořci, poznác ľatwo ieżeli tákı íeř z náture choleryczny, y meláncholik, przytym krew odchodząca, bywa wyřoko czerwona řadka.

Sposoby do leczenia.

Z ľakieykolwiek przyczyny krwi pľynienie pochodzi, nie trzebá go nagle zářřanowiác, chybáby bárdzo chorego flábiřo. Więć ieřeli by znák byl peřności krwi, dla rewulsy trzebá iá z ręki puřcić, raz, y drugi po trořze. Oprocz tego frykácie, bányki řuche ná řopátkách, y po innych mieyřcách ciáľá řtáwione; skuteczne sá. Gdyby zbytnie pľynienie pochodziřo z ostřości krwi, trzebá brác, purgáńse *ex Rhabar. Mirabol. Tamar.* osobliwřym řposobem *Tamarindorum* Dekokcya řľuży, řywot trzebá mieć otwártı, řeby przy konstupácii (wydymáiac řię) Hemorhoidy nie otwieráľy iáko zwyķľy, potym należą rzeczy řciągáiące, y krew geřzczące do czego řľużą piguľki. R. *Mass. Pill. d. bdell. dr. 1. Trochiscor. d. Carabo d. terra Sigill. añ. scr. 1. cum S. q. Mucilag. sem. Cydon. per aqv. Rosár. extr. f. Massa dos. scr. 2. bis de die.* Fotus teř sá pożyteczne. R. *Rad. Ristortę lib. ř. fol. Plantag. mirbasçi, sumit, Rubi fol. Quercu. añ. M. 2. S.*

Gran-

Gran. sumach. Balanst. Gallar. aā. M. Myrtill. dr. i. Rosar. rubr. pug. 2. Alum. unc. j coqu. in Aqu. fer. & vino rubr. applicetur decoctio, vix calida, quod semper observetur.

Ung. Comitissa, skuteczne iest, smárując nim krzyże, y fáme Hemorrhoidy, także Ung. Populeon. cum opio & Alumine.

Item. Cathaplasma. R. Boli armem. Aloe. Mastiches, Thuris, Sangu. dracon. aā. unc. f. Ossium Mirabol. in Gallar. aā. dr. i misceantur cum alb. ovi. f. Cathapl. dorso & venis applicandum.

Item. Sierć zaięcza, y páięczyná, zmięszáne z białkiem iaiowym przyłożone stánowią; czopki też są skuteczne, iáko to. R. Coloph. Thur. aā. dr. 3. Boli arm. unc. f. Cerusa Plumbi usti, aā. dr. i. Acatia dr. f. subtiliss. trita, excipiantur sevo hircino & f. suppot.

Item. Płucá báranie świeże przyłożone, znácznie krew stánowią.

Item. Dotkniy żyły zmaczánym piorkiem w kwásney wodce, chory pić ma miásto piwá dekokcyá, Millefol. cum Rad. Tormentill. & prunis Sylvest. Item. Aqua Stipica do rázu stánowi, także Tinctura Corallorum, Sal. Syrup. Ná Sledzióne, y wątrobę, trzeba plastry kłásć, według potrzeby ákkomodowane, dekokcye też iáko to ex Ligno Lentisci, Gwaiaci, & Corticibus bardzo dobrze nádáią się, záżywáiąc ich pro potu Ordinario.

Item. R. Conscr. Rosar. unc. 2. Diascord. Frac. flor. unc. f. Corall. rubr. scr 4. Trochisc. dr. Spodio
Compend: Med: R sc.

sc. 2. *Croc. Mart. adstriēt dr. 1. Mass. pill. d. Cynoglos. dr. 1. cum Aq. Cinam f. conf. daway ná raz iák láskowy orzech, raz ná dzień.*

Item. R. Trochiscor. d. Carach scr. 2. Hammat. Corall. rubr. pr. aā. scr. 1. Croci mart. dr. f. Campbora scr. f. f. pul. dosis dr. f. iest doświadczony.

Item. Probatissimum. R. Mumia transmar. suberis aā. par. aq. minutiss. trita. applica záraz utrzymywa.

Item. Ocet zmięszány z háłunem, przydawszy Opium, gębkę, maczay, przykładay często odmieniając.

Item. R. Corall. rubr. pr. Coriandri pr. Ossium Daclil. aā. dr. 1. f. pulv. detur quotidie dr. f. in Vino Stypico.

Item. Spal żabę zimną ná popiół, przykładay go, uznasz skutek pewny. Item. Sądze zmięszáne z białkiem iaiowym.

Ná otworzenie záuártych Hemorrhoidow.

GDy się Hemorrhoidy (które zwykły odchodzić) záuwrą sprawuią słabość w nogách, żył nábrzmienie *in Orificio*, świerzbieńie, ból w krzyżách, oprócz tego że się piałwkami otwieráia, są infze sposoby, nayprzod sok z cybule zmięszay z Aloesem, nátárszy wprzód *Orificium*, sukiennym płatkim, przyłoż. przywłaż.

Item. Liście zielone bzowe utrzyi z oliwą przy-

przyłoż. *Item.* Proszek z Kollokuintidy, z miodem zmieszawszy; przyłoż.

Item. *Ex Radice Cyclaminis* uczyni czopek włoż go in *Orificium*.

Item. *Millefolium* zielone zetrzyi w rękách, przyłoż. *Item.* Weś żułci wołowey suszoney, Aloesu, Mirrhy, Koloquintidy, co potrzeba, zmieszay z sokiem cybule, przyłoż uznasz skutek pewny.

O Boleniu Hemorrhoidow.

ZYły, ktore się nazywają *Vena Hemorrhoidales*; często nábrzmiewają, czym nieznośny ból sprawia: Przyczyną nábrzmiałości, y bólu ze krwi bywa, ktora albo iest gruba z meláncolią zmieszána, albo iest zbyt ostra, ktora nie mogąc otworzyć *Orificia Venarum*: zápalenie z nábrzmieniem przynosi, zkąd bywa ból nie znośny. Także *Interna* albo *Caca Vena Hemorrhoidales*, podobne sprawia bole, álbowiem one (według wielu Autorow opinyi) grubą krew od śledziony odbierają.

Wiele iest różności Hemorrhoidow, iedne nazywają się *Uvales*, drugie *Morales*, trzecie *Verruncles*, albo *Vesicales*, z nich iedne są powierzchowne, drugie wewnętrzne, zkąd łatwo rozeznąć álbowiem z nábrzmienia końca kieszki (ktora się *Anus* zowie) także wielkość koloru, y konsystencyi różne dyfferencye poznawają się; od innych áffekcyi różnią, ktore w teyże kieszce znáy-

duią się: iáko to, *Rhagades Condylomata, Thymfica Crysta &c.* o ktorých będzie niżej.

Co się tycze nábrzmienia Hemorrhoidow, to nie ma w sobie żadnego niebezpieczeństwa iednakże pod czas się zápali, że gangrenę przynosi, álbo bolem nieznosnym chorego dręczy, a gdy się ná wrzod zbierze, álbo się exulceruje: siłule nie uleczoną, uprzykrzoną przynosi.

Sposoby do leczenia nábrzmiáłych, y bolejących Hemorrhoidow.

NAyprzód trzeba krew puścić z ręki, dla rewulsyi drugi raz (ieżeli by była tego potrzeba,) z nogi nád kostką, bányki stáwić, ná słabinách, y udách, oto się naybárdziey stáráć, aby żywot był otwarty, gdy bowiem będzie zárwardzenie, zá nástapieniem stolcá wielki bol bywa. ná to służą enemy, purgánsa bárdzo wolne, *ex Cassia extracto, cum decoctione Malva Liquiritia Possulis*, może nie co y Senesu przydáć według potrzeby, służą do tego, y Emulsye, *ex 4. Semin. frigid.* przytym rózne áplikácie powierzchowne, dla uśmierzenia bolu v. g. Oleiek wyciśniony z nasienia Dyniowego, álbo mákowego, álbo szaleiowego, álbo lniánego, álbo Migdałowy.

Item. Weś oleiu lniánego łot, Burszpanowego skrup. i. zmieřzay nápuść fleytuch, przylož do zádu. *Item.* Oleiek z żółtkow iáiových trzyi długo w mozdżierzu ołowiánym, nápuść nim chustkę, przylož.

Item

Item. R. *Axungia Gallin. unc. f. bulva pomi sub cinerib. coeli unc. 1. Croci dr. f. ungv. popal. unc. f. Vitell. ovi tro 1. f. Linimentum.*

Item. Mással nie słonę ágituy w ołowiány m moździerz, aż zczernieie, przykładay ie.

Ná rospędzenie nábrzmiáłości.

WEs. Porow cybul, obwin chustą, upiecz w popiele, ztlucz z mással nie słonym, przylož.

Item. *Oleum 7. florum Minsichty*, iest doświadczony; także liście bzowe starte, także masec topolowa cum Opio zmieszána; náparzenia teź służy z slazu, Dziewanny, *Parietaria*, *Violaria*, aũ sem. *Lini Fenugr.* w mleku wárząc, *Sal. Saturni cum decocto Rosarum.* Ná zápalenie bárdzo dobre.

Item. Wodá wapienna, przykładána służy. *Suffitus* teź pomagáią *ex Lilio*, *Tapsó barb.* *Scropularia*, rzucáiąc ná węgle, y nád párá siedząc.

Item. Pomarańczę wydrożoną nápełniy olejkiem Rożánym, Lewandowym, záfzpontuy przypiecz w zarzewiu, smáruy tym.

Item. Płucá kozłowe świeże, ieszcze ciepłe przykładáne, bol záwsze uśmierzáią.

Item. *Ungv. Rubrum Camphor.* Iezeli bol nieustanie, álbo się często wraca, piiáwki postáwić.

Item. *Empl. Apostolicum* iest doświadczony. Y to nie omylna. R. *Herb. Linar. cum flor. M. j continde & cum adipe porcin. ac vitell. ovi f. linim.* ktore przylož, iest pewne.

Ná bol, zápalenie, y zbytnie płynienie.

R. *Lap. Sciſſil. pulv. q. v. miſce cum Butiro non Sal. f. Linimentum.*

Item. Mozg geſi z iciency ſmalcem, (przyda-
wſzy proſzku *Milliloti*, y *Fanugr.*) zmięſzány, y
przyłożony, wſzelkie áffekcye Hemorrhoidow
uſpakaia záprawne.

Ná wewnętrzne Hemorrhoidy, ktore *Cæcas* zo-
wią, ápplikacya piławek bárdzo niebeſpieczna
ieſt, gdyż zápalenie (po którym gangrena náſtę-
puie) ſpráwuią. Więć ná ich bolenie, weſ korku
palonego dr. 3. przyday trochę oleiu lniánego,
zółtek iáiowy ieden, zmięſzay, ſmáruy tym, álbo
ná chuſtce przykładay.

Ná wſelki bol z zápaleniem rzecz
doſwiadczona.

R. *Pul. Flor. Verbaſci, dr. f. Rad. Scropular. dr.
i. S. cum f. q. Mucilag. & Sem. Pſill. & Cydon. (per
aqu. Solan. extr.) f. Cathapl.*

Kauterya teſ uczyniona w nodze pomocna
ieſt, oſobliwie tym ktorzy ſą tey áffekcyi po-
dlegli.

Oſobliwy experiment.

R. *Opj. Theb. unc. i. S. Aqu. vit. lib. 2.* po-
kray *Opium*, námoć przez dzień, ná ciepłym
mieyſcu, potym warz do połowy (w piásku, álbo
w popiele) uczyniá czopek z chuſty, lubo z báweł-
ny, maczay w tym, wtykay in *Orificium*, mieyſce
wprzód omywſzy *Hreſſione Malva*.

Scro-

Scrophularia korzeń w iefieni wykopány, tak wewnątrz záżyty, iáko tež powierzchnie, przyłożony, álbo ná udách noszony, doftátecznie leczy wfzelkie áffekcye Hemorrhoidow Toż czy- ni *Crafulac*, id est *Tbelepbilij*. korzeń wziąwszy ty- le korzonkow ile iefť guzikow, powieſić ná ſzyi, rzecz pewna, także *Rad mormordica*. Obiáſnia ſię tu błęd nie, ktorých, ktorzy tey ſą opinyi, że meláncholikom otwieranie Hemorrhoidow iefť pożyteczne, dla tego rádzą takim ich częſto otwierác, rozumiejąc że krew melancholiczna przez nie wychodzi co nie iefť tak. Gdy ſię teraz do- ſzła *circulatio ſanguinis*; ten błęd obiáſniłá, że wfzyſtkiey bowiem krwi grubey, do cirkulácii nieſpoſobney, zátrzymywanie ſię, y oſiadanie *in Venis Hemorrhoidaſibus*, pewne iefť, zkąd ieżeli *circulans natura*, ſámá ſobie *per Venas Hemorrhoida- les* odchod czyni, dobrze: ieżeli zaś nie, nigdy pi- iawkámi otwierác nie trzeba, tylko ná ten czas kiedy máiącym *ex beneficio natura liberum fluxum*, (z iákiey przyczyny) przetrzyma ſię, chyba kiedy ſię guziki wydádzą boleiące, álbo ſwierz- biące.

Oprocz tego tráfiáią ſię infze áffekcye w ſie- dzeniu. Nayprzod *Rhagades*, ſą wrzodki porez- padájące. 2. *Condilomata*, to iefť guziki, álbo ná- brzmienia końcá kiſzki. 3. *Tymi Acrochordon*, ál- bo *Mora* ſą guziki twarde, mięſiſte ktore nie tylko *in Ano*, ále tež ná wſtydliwych mieyſcách rodzą ſię, podobne brodawkom, koloru białego,

ále trochę czerwonego. 4. *Fici* álbo *Sicosis*, są guziki mięsiste, większe á niżeli *Tbimi* sine bolejące, y podobne Hemorrhoidom te pod czas exulceruią się, záczyń káncer nástępnie. 5. *Cryste* są exkrescencye *in Ano*, podobne kurzym grzebykom, bez żadnego bolu, iest rzecz wielom pospolita. 6. *Interrigo*, to iest zátarcie. 7. Zápaleńia, y zátwardzenia, często spráwuią fistulę nie uleczoną. 8. *Marisca*, są exkrescencye twarde, pospolite w dworskiey chorobie. 9. *Atrices*, są mnieysze guziki od pierwszych, ktore czásem się pokázuia znowu giną.

Sposoby do leczenia.

NA *Rhagades*, iest dobre *Ungv. rubr. Campbor.* álbo *album*, álbo *Ungv. defensiv.* álbo *Balsam. Vulner* álbo *Sulphur. Rulan.*

Condilomata Verucas ficus, Moros Mariscas znosi dostátecznie, popioł z myszych łáien z winem go wárząc, y przykładáiąc.

Item. Konchy owé co przy rzekách, álbo stáwách bywáią, spaliwszy ie, winem popioł rozmąci, y przykładáć.

Item. *Crocus Metallorum cum Aqu. Faniculi*, zmięszawszy przykładáć, álbo *Empl. Apost.*

Item. Cybulá pieczona z sádłem, y z mydłem utárta: przyłożona skuteczna iest.

Ná wrzod w siedzeniu.

R. Hort. integri pug. 2. Lign. Gvaiaei unc. I. Herb. Plantag. Verbas. aa. M. f. f. decoctio in Aqu. fabror.

bror. R. Colat. lib. f. adde Mell Rosali. Diamoron. aā. unc. i. f. M. maczay w tym chustki, przykładay ciepło. Item. Służy ná to Oleum Ovorum, Balsam Sulph. Rulan.

Ná zápalenie Hemorrhoidow.

Służy *Decoſſia, Agrymonta Mentha Saracenica*, wárząc w wodzie ná polý z octem. — Służą także *Ungu. Linimenta* wzwyż pomienione.

O CHOROBACH WĄTROBY

*To ieſt: o gorácoſci iey, o zápaleniu, o wrzodzie, o zá-
twárdzeniu, o żółtáczce, o Scirrbusie, o Publinie.*

O Gorácoſci Wątroby.

*O oziábienia wilgotnoſci gorácoſci,
y ſuchoſci oney.*

Gorácoſć wątroby (którą *Calidam Hepatis in-
temperiem* zowią), bywa w wielu ludziách z
náturey, która że ieſt wrodzona, rádzić, iey nie
podobna, tu ſię tylko podádza ſpoſoby o utempe-
rowaniu gorácoſci nádprzyrodzoney ſłábiącey
ákcye iey.

Gorácoſć wątroby nádprzyrodzona z ro-
żnych przyczyn bywa, ták z powierzchchnych, iá-
ko y wnétrznych.

Powierzchne przyczyny ſą, czáſy gorące,
iáko bywa lecie; także zbytnia ágitácia to ieſt,
ſkoki, biegania, tańce. *Item.* Gniew częſty, me-
lancholia, fráſunki, troſki, te bowiem rodzą wie-
le cholery. *Item.* Potrąwy korzenne, częſto zá-

żywane, win mocnych picie, także w gorączkach wielkich wątroba się zapala.

Nad to salona miłośćka pali,

W Cielek wewnętrznosci: gdy się zapali.

Wewnętrzne przyczyny, są pełność cholery ze krwią zmieszanej; albo sameyże krwi gorącość.

Oprocz gorącości wątroby są inisze, *intemperies vitiosa* iey; to iest, albo oziębienie, albo zbytia wilgotność, albo też suchość iey.

Znaki gorącości wątroby.

NAyprzod potraw obrzydzenie, a osobliwie mięsnych, pragnienie, stolcow zátwardzenie, gorącość wszystkiego ciała, a osobliwie dłoni. y nog: przytym bládość w drugich rumieniec, ápetyt máia do rzeczy zimnych, ciepłemi się brzydzą; ieżeli gorącość wątroby z humorow pochodzi, cholera przez womity, albo przez stolec odchodzi w uściech gorącość, gorączka wewnętrzna, kolor ciała żółtawy, w oczách się osobliwie wydaiący, (co báby żółtączką sądzą) uryna bláda żółtáwa, tácy są gniewliwi, wiele myślący, zrzędni, skapi &c.

Znaki zimney wątroby.

Ciała wszystkiego oziębienie, y nábrzmiałość, ápetyt nie ze wszystkim utrácony, twarz bláda, y nábrzmiała, w nogách ná dzień puchliná, która w nocy spada. exkrementá rzadkie, różnego koloru, uryna biała, y czysta iák wodá.

Znaki Discrasia Sicca hepatis. to iest: sucho-

ści wątroby, ciąża szczupłość, cera kościelna, zamięrdzenie stolcow, ięzyk suchość, y ostrość, uft, y warg schnienie uftawiczne.

Znaki wilgotney wątroby.

W Uściech wilgoć wielka, twarzy nabrzmiałość, ciąża ociężałość, gnuśność, stolce częste, rzadkie &c.

Przyczyny oziębienia wątroby są, iedzenie rzeczy zimnych, iako Fruktow, picie wiele wody, piw lekkich &c. Częste puszczenie krwi bez potrzeby: także uyscie krwi, albo z nosa gdy się gwałtem dobywa, y długo idzie, albo z Hemorrhoidow, albo miesięczna.

Gorącość wątroby, nie ma w sobie niebezpieczeństwa, iednak ieżeli żołądek będzie zimny. a wątroba gorąca, (iako pospolicie bywa) trudna iest do leczenia, chłodząc bowiem wątrobę, żołądek się bárdziey słabi.

*Sposoby do leczenia gorącości
wątroby.*

KUrącyą zawiśłą ná utemperowaniu oney przez chłodzące medykámentá, (ieżeli humor chole-ryczny przyczyną iest) ná expurgowaniu onego. Nayprzod krwi puszczenie z Bązylki, znacznie chłodzi wątrobę, wielością w puszczeniu siłom, y potrzebie dogadzaiąc, y z powtorzeniem, wprzod enemę wziąwszy.

Ná wyprawádzenie cholery.

R. Fil. Sena gi. Rhabar. añ. dr. 2. Tamarind. unc

1. *Tartari crudi* all. dr. 1. *S. Sem. Cumin.* scr. 2. inf. in *Aqu. Cicbor.* per 12. hor. *Colatura cocta & expressa:* adde *Manna Calabr. cl. unc. 2. Syrup. d. Cicbor. cum Rhabar. unc. 1. f. clarificetur per alb. ovi f. portio clara.*

Item. Należą varia apotemata ex refrigerantibus, cum additione *Rhabar. & Tamarind.*

Item. Dla ochłodzenia wątroby, pić miasto piwá Tyzanne z ieczmienia wárzoną, przydawszy korzenia z *Lukrecyi, Graminis Ciborci Acetosa,* do ktorey może przydawać *Syrupu Limoniowego,* albo *Rozanego,* albo z octu, albo samę wodę przewárzoną pić temiz kulepami zaprawną, byle żołądek nie był temu przeciwny, dla większego ochłodzenia, może przydawać *Spiritum Sulphur* albo *Vitrioli,* albo *Sal. Prunella.*

Item. *Tinctura Rosarum* zmięszana z wodką Poziemkową, dając ją pić, często znacznie chłodzi. Máją niektorzy zwyczaj, (ná ochłodzenie wątroby) záżywać konfektow, iáko to wiśni w cukrze smáżonych, *Cytryn &c.* co bárdziey zapala wątrobę, gdyż rzeczy słodkie cholerę rodzą, ktora iest bárdzo gorąca. *Podroźnikowe* iednak korzenie, w cukier wprawione záżywane: gorącość wątroby chłodzi. iednak, y tego rzádko trzeba záżywać, sáłatá zaś z liścia iey zaprawna, naylepsza iest ná ochłodzenie; serwatka czysta często (z fokiem *Limoniowym,* albo *Rozowym* syropem) záżywana, nád infze bárdziey chłodzi wątrobę, może iey záżyć, y cum solo *Aenodyno minerali.*

De.

Dekokcya też Chiny, osobliwie służy w ten sposób gotowania. R. Rad. China incisi. unc. 1. Aqu. font. libr. 6. Succo limon. unc. 3. diger per 14. hor. dein. coqu. ad 3tia. part. conf. colatura detur mane & Vespere unc. 6.

Hemorrhoidow otworzenie potrzebne jest, jeżeli naturá samá pokaże drogę.

Powierzchnie też aplikacye ná wątrobę służy: to jest plastry, Ungv. Olea, Linimenta, iáko to Ungv. Kosarum, refrigerans Galeni, Populeon. Ceratum Santal. Empl. de Spermat. Ranar. także Camfor. cum Aqu. Refrigér. & Santal. Biała płeć pospolicie cierpi tę gorącość wewnętrzną iákąś dziką ktorey ugásić nie może, choć ustáwicznie zrze wiele Fruktow, wodę piie, y inne wymyslné trunki chłodzące.

Służą też ná ochłodzenie wątroby kąpieli wodne, które niemáią byđz ciepłe znacznie, ále letnie tylko. Strzedz się máią trunkow gorących, osobliwie wstydliva biała płeć, która więc w kącie wysusza, choć iej nikt nie przymusza, przynuki niepotrzebuie, cicho się bárdzo spráwuie, by uroki nie szkodziły, w kącie się pić náuczyły.

Ná oziębienie wątroby.

Wino zaprawne. R. Rad. Apj Eringj, Filipendula aā. unc. f. Herb. Scrpill. Satureg. Maior. Salu. Meliss. Absint. Agrim. Centaur. aā. M. S. Sem. Ani-

Anist. Faniculi, Apj. Petrosel. añ. dr. 3. incis & contr. infund. in Vini libr. 6. per dies 5. tego winá dwá rázy ná dzień daway po kwáterce, ieżeli przykre przyśłodź.

Item. Przewarz mleko z szałwią, przyday trochę Szafránu, y cukru: piy co dzień.

Item. Wilcza wątroba suszona, w proszku często záżywána: pomocna iest; służy ná to *Elixir Propr. Rhabarbarium, Rhabarbarum, cum sero lactis záżywane &c.*

Ná Wilgotną Wątrobę.

NAleżá *Diaphoretica, diuretica*, y różne Dekokcye wysuszáiące, *ex Ligno Lentisci, Guaiaci, Chiná, y Káwá* dobra, wino dobre, ieszcze lepsze, pomiernie go záżywáiąc. Wánny pocące też dobre są, pospolicie tá chorobá leczy się tak iáko y puchliná.

Ná suchość wątroby, bárdzo dobre iest mleko świeże przewarzáne, á osobliwie kozie, ieżeli gorączki wnętrzney nie mász: ieżeliby byłá, serwatkę pić, osobliwie też pomocne są *Martialis*, iáko *Tindtura Mart. Mars potab. Crocus Mart. Cachet. Vitriol. Mart. Flores Salis Arm. Mart. &c.* Kąpieli z rzeczney wody pomocne są; także Tyzánná wárzona, *cum passulis & radicibus aperientibus*, Tákie serwatká iest pożyteczna, gásząc w niej stal kilkákroć, y piiąc często, strzegąc się przytym trunków gorących.

○ Zápáleníu Wątroby, y o Zebráníu,
 álbo Wrzodzie.

Wątroby zápaleníu jest, nábrzmiáłość oneyze pochodzące ze krwi zbytniey, y gorącey.

Tá krew ieżeli sámá przez się (bez přymieszání innych humorow) wylewa się *in substantiam hepatis*: spráwuie proste zápalení wátroby. Ieżeli zaś z cholera, z meláncolia, pomiészána będzie, rodzi zápalení znábrzmiáłością czásem twárdą, á czásem miękka: ktora często-kroć obraca się *in scirrhum*. Ieżeli też te humory krew přewyššíá: spráwuia zápalení z twárdostí rozná: ktora názywa się *Pblegmonosum*, *OEdematosum*, álbo *Scirrhosum*, te twárdosti, y zápalení, álbo čásć wátroby (ktorá *gibbam* zowiá) zárázáia, álbo też *Cavam*, á czásem celé *Parenchyma*, to jest, wšyškę wátrobę, záczym, y *Mensenterium per communicationem*.

Przyczyny sá te: Nayprzod krwi peřność wielka, álbo poburzenie, álbo subtelność, y ostrość oneyze: také wielkie poburzenie, y porušenje krwi w žylách, zkád ľátwo z nich wybiega, y rozlewa się po čásćiach sposobnych. Do tego náleží wátroby zátwárdzenie, ktore zátrzymuiać humory grube w sobie gniá, y zápalení z nábrzmiáłością spráwuia.

Znáki choroby; 1. Kášel suchy, y przykry, puls twárdy, drżácy, y miészáiacy się; iezyk o-czerniały, potraw obrzydzenie, přágnienie, wo-mi.

mity czasem żółte, a czasem flegmiste, bladość, uryna czerwona, y ostra, chory wznak leżeć nie może, y ná bok z trudnością, stolcow zátwardzenie, czasem otwarcie, z wielkiego zaś osłabienia wątroby, stolce bywają rzadkie pod czas krwawe.

Znak różności: Jeżeli *gibba* (to jest, wypukła część wątroby) jest zapalona, w ten czas nábrzmiałość wątroby w prawym boku bywa wydatna wpuł okragła; także oddychając, wydaie się ból znaczny, w tymże boku ku dołkowi, kászel, y oddech ciężki.

Jeżeli *Cava*, (to jest, wewnętrzna część wątroby) jest zapalona; ná wierzchu nábrzmiałość nie tak się wydaie, iednak przez dotykanie dochodzi się: a że tá część wątroby żóładek okrywa, ztąd bywa więkzse potraw obrzydzenie, womity ciężkie, y prágnienie, biegunká, żóładká niestrawność.

Znaki przyczyn: jeżeli będzie zapalenie wątroby z samey krwi, ná ten czas twarz rumiána, puls mocny, uryna czerwona, y gęsta, słodkość nie iáka w úsciech, wiek młody, y nie záchowanie diety w iedzeniu, y piciu, przez co się wiele krwi rodzi. Jeżeli z cholery ze krwią zmięszáney; ná ten czas kolor twarzy bywa żółtawy, puls prędki, twárdy, y mięszájący się, uryna cienka, żółta, ciála szczupłość, oczy západłe, w úsciech gorzkość, womity żółte.

Oprocz tego. *Muszkulow abdominis* zápalenie

nie, ma wielkie podobieństwo zapalenie wątroby, zarázem trzebá dobrze rozeznáć, ztąd osobliwie, że Muszkułow zapalenie wzdluż się przez żywot wydaie około pępka. Ieżeli zaś będzie zapalenie *Mesenterij*, ná ten czas tumor niżej pod wątrobą bywa, ná twarzy odmiány nie mász, biegunká rzadka zrázu. á potym ropista.

Progn. Wszelkie zapalenie wątroby bárdzo niebezpieczne iest, gdyż álbo w puchlinę, álbo w suchoty wpráwia, osobliwie zapalenie *gibba partis* niebezpiecznieysze iest; á niżej *Cura* dla pobliskości serca, Diafrágy, y *Vena Cava*.

Item. Zapalenie pochodzące z cholery: gorsze iest á niżej ze krwi, álbowiem gorączká ciężka, y inne *Symptomata* bywáią: gdy szczyłká przypadnie, złym znákiem iest; także gdy się przyda biegunká; śmierci znákiem iest, chybaby się máterya *cocta* pokazáła, álbo żeby sámá *per Crysim* ustáła.

Item. Zapalenie wątroby, y tumor, ieżeli się nie rozeydzie; (co się rzadko tráfi) w wrzod się obraca, á potym Gangrenę, y *Spbacelum* przynosi. Ieżeli zaś tylko część wątroby nábrzmiała, y owrzodziála będzie, y ropá biała iednostáyna przez stolce, álbo przez urynę odchodzi, znak dobry iest.

Sposoby do leczenia.

Zapalenie wątroby zrázu zaráz rozrywa się
 z krwi puszczaniem, przytym dáwać Iulepu,
Compend. Med. S ál-

álbo wodki, álbo dekokcye chłodzące, przestrzegając aby nie były bárdzo słodkie. Pić ma chory zá napoy Tyzánne, *cum Rad. Gramin. Liquir. & scabiosa. Item. Terpentyny* wypłokáney záżywanie częste z Rożowym konfektem; iest pożyteczne. Ieżeli się chorobá záweźmie; dáwać Dekokcyą tę, álbo podobną *R. Rad. Apij Petrossel. añ. unc. 2. Polipod. rec. unc. 1. S. Fol. Agrim. Pimpinell. Cetar. Capill. Ven. añ. dr. 1. Flor. Cbamomill. Violar. añ. pug. 1. coqv. in f. q. Seri lactis R. Colatura lib. 2. infund. fol. Sena el. unc. 1. Rhabar. dr. 2. digere, & coqv. colatura adde Syrup. Acetosi unc. 4. M detur pro 4. vicibus, quolibet mane.*

Do powierzchnych áplikácii, służą różne *Epithomata, Unguenta, Empl. Sacculi*; z ziół chłodzących, y odmiękczájących, *Ungv. Rosat. Populeon. refrigerans Gal.* Ieżeli zaś iest twárdóść, trzebá przykładác plastery, iáko to *de Melliloto, de Achill. cum Gum Mollificans. veneor.* także *Cathaplasmy ex Herbis & seminibus emollientibus*, y insze rozne, o ktorych było w kurácii gorácości Wątroby. Ieżeliby się wrzód ná wierzch wydał ten ostrożnie trzebá tráktowác, naybárdżiey tego przestrzegác, żeby iáko naylepiey utworzyć na trzy álbo ná 4. pálce, iák się dobrze zbierze.

O ZATWARDZENIU WĄTROBY

Które náyzywa się *Hepatis obstructio,*

álbo *Oppilatio.*

Wątroby zátwárdzenie, iest pościśkanie, álbo po-

pozatykanie żył, idących à *Porta U Cava*, a pod czas, y samey *Parenchymatis*, to iest, istności wątroby, do prześcia humorow naturalnych, y alimentu dystrybucyi przeszkadzające, Máterya zatykająca pory, lubo żyły (które są po wszystkiey wątrobie) iest humor gruby, lipki, który nie mogąc się przez subtelne meaty, albo pory przecinać; zatyka ie, y gorącością wątroby naturalną bårdziey się zápieka, y im dłužey tam trwa, tym bårdziey twárdnieje. Wielość teź humorow przyczyną bywa obstrukcyi wątroby; ktore po spolicie *Vasa U cavitates* zatykają, iako to flegmá, meláncholia, ktora grubością, y zimnem zatyka pory wątroby, krew teź gdy ieý będzie pełność, y grubość, także cholera dłuęo w wątrobie przetrzymána gdy się spieczce, obstrukcyi przyczyną bywa, do tego teź zła konstytucya wątroby, náprzykład, gdy będzie z natury zimna, zbyt gorąca &c. Item. Zbytni gniew, y częsty, który krew nagle burząc, subtelniejszy ieý części rospędza, a grubsze zostawuie, ktore wszedšy do wątroby, bårdziey grubieją, y spiekają się.

Powierzchowne przyczyny są różne, iako to sedentária, alimentá lipkie, kliowáte, flegmiste, iako są ryby: ktore *succum nutritivum prabent viscidum crassum, U tartareum*, albo gdy kto prędko po iedzeniu nie stráwnych rzeczy, udáie się do nágley ágitacyi, do łáźni &c. Iedzenie także wędzonek, gruszek, será twárdego, káśztánow, krup furowych, gliny &c. (iako mają pánný zwyczaj,)

te rzeczy pomienione z zbytkiem iadáne, przyczy-
ną bywáią zatkánia wątroby.

Znáki te są. Nayprzod párcie wielkie, (iáko mówią pospolicie) że iáko koś utknął w prawym boku; co bywa pod czas y z bolem, ktory po iedzeniu bárdźiey się odzywa, kászel przytym suchy, oddech ciężki ku gorze idąc, prędko się táki zátchnie, co pochodzi z ciężaru wątroby, ná-ciskáiącey *Dyafragmę*. Ieżeli zatkánie wątroby pochodzi z humorow, ná ten czas bol bywa w boku cięższy, y przechodzący z mieyscá ná mieysce. Ieżeli też z zimney przyczyny; ná ten czas bol bywa iednostáyny; twarz bláda, bez gorączki, y prágnienia; ieżeli zaś z gorącey iákiey przyczyny: bol bywa mnieyszy, gorączka większa, twarz żółtáwa, álbo rumiána.

Progn. Zátwárdzenie wątroby świeże, łatwo uleczyć się może: zástárzałe zaś trudniey, y lubo się uleczy, iednákze wiele chorob wprowadza, to jest. álbo zgniłość humorow, álbo gorączki, y zápalenie wnętrzne, biegunki rózne, y długie, bárdzo niebezpieczne, álbo kolki, żółtáczkę, wyschłość ciáła, puchlinę, *Scyrrhum*; to jest wrzod nie uleczoney.

Sposoby do leczenia.

ZAtwárdzenia wątroby leczenie, záwiśło ná częstych purgánsách wolnych, y ná otwierájących Medykámentách; przytym ieżeliby siły pozwoliły, á osobliwie gdy człowiek będzie kom-

komplexyi krwistej, krew puścić trzeba z żyły Bazyliki, z prawey ręki.

Purgans R. Decoct. Rad. 5. aper. jor. q. f. infund fol. Sena dr. 3. Khabar. dr. 1. S. Sem. Fanic. ar. 1. Tartari crud. dr. 2. f. inf. per noct. colatura coctae adde Mannæ el. unc. 1. f. Syrup. Ferrel. unc. 1. clerif. S. A. & adde Spir. Tartari rectif. gut. 20. Tinct. mart. gut. 12. detur calidè Po odprawionym purgansie, chory ma brąć aperitiwa co dzień przez kilka dni, potym znówu purgans wziąć wzwyż opisany, albo podobny.

Dekokcyja otwierająca.

R. Rad. Apj Petroffel. Aspar. aā. unc. f. Fol. Agrim Hissopj Capill. Ver. aā. M. i. Bull. simul cum frusto Carnis vitulina aut pull. galin. Colatura adde Crystall. Tartari q. f. & salis Tartari, minorem quantitate, tey Dekokcyi chory ma zażywać przez 9. dni.

Item. Purgans w Pigułkach.

R. Mass Pill. tartar. Schord. scr. 2. Rosin. Ialap. gr. 5. Diagr. Sulph. gr. 3. f. pill. nro 11. Często zażywanie samych pigulek Tartar. bez żadney addycyey, wielom pomaga.

Item. R. Gum. Amon. per acet. Scyllic. de pur. dr. 2. Extr. Rberj, Tartari, Vitriol. aā. dr. 1. Resin. Ialap. Trochisc. Alb. dr. f. cum Aqu. Cin. f. Mas. ex qua form. pill. consv. magnit. tych pigulek dawać po 7. ná raz, co trzeci, albo czwarty dzień.

Trunek otwierający. R. Syrupi Acetosi simpl. Oxymel. Squill. aā. unc. 2. Aq. Cichor. Capill. Ven.

Endiv. añ. unc. 3. Tartari Vitriol. scrup. 2. M. pro tribus dosibus.

Item. Mercurius dulcific. iest aperiens nád insze dáiac go cum Extract. Rhabar.

Item. Bezoardicum minerale, cum Mercurio dulcif. Náprzykład R Bezoard. miner. gr. 12. Mercur. dulc. gr. 7. misce cum conserva Rosar. często powtarzáiac, iednak nie co dzień.

Item. Zázzywánie częste serwatki cum Rhabar. per infus. przydáiac Tartar. Vitriol. iest pomocne.

Item. Pigułki R. Aloe lota dr. 2. Pulv. Rhabar. dr. 1. Gum. Ammon. scr. 2. Mirrha, dr. 5. Croci scr. 1. cum succo Absinthij f. Mass. dosis hro 7. sine custodia Chalib to iest, różne Medykamentá z itali robione, nád inne skuteczne są, iáko to Essent. Croci mart. Tinct. mart. Mars potat. Tinct. mart. Tartaris. Flores Sal. Arm. mart. náwet, y sámá stal subtelno piłowána, przez chusteczkę przesiana, dáiac iey ná raz skrup. 1. choć y więcey cum ex Rhabar. álbo też y w rózy iest skuteczna. Vinum Chalibeatum R. Herb. Cichor. Endiv. Cuscut. Cetar. Fumar. Agrim. añ. M. j. Baccar. Alkekin. conquass. unc. 1. f. incisa infun. in Vini libr. 7. cui in nodulo immergatur limatura Chalibis digér per aliquot dies colatura bibat patiens quotidie unc. 4. mane. Dáie się przestrogá ná záfwsze, żeby zázywšzy ze stali preparowane-go Medykamentu nie siedzieć, áni leżec, ále chodźic przynaymniey z puł godziny.

Item. Salia aperitiva iáko to Tartari absinthij Immiperi. Cardui benedict. Fumaria Cichorei, Enarv.

Scolopendr. Acetosa &c. wiele ważyż używając ich lubo z rosółami, lubo przymieszawszy co trochę purgującego z konserwami, iako *Acetofella Cochlearia Fumaria* &c.

Oprocz tego, trzeba też wątrobę posilać; ná co służy: *R. Speticr Diarrhod. Abb. Dialacce. Diecurcuma Rosat novell. Trochiscor d. Rhabar. aũ. scr. 1. Sachari in Aqu. Cicbor. diff. unc. 4. f. Morfili* &c. 3. dawać co dzień po jedney *Sal. Tartari* dobrze preparowane, ma osobliwą moc otwierającą.

Item. Terpentyná Cypryjska, płokána, często, używana *cum Extr. Rhabar.* jest bárdzo dobra Kąpieli też z ziołami otwierającemi, y odmiękczaćiacemi; są pożyteczne. także różne plastry, unguwentá, máterace, Fomenta. Do powierzchchnego aplikowania służy *Fotus. R. Rad. Althea. Bryonia aũ. unc. 2. Rad. Ebuli Cyperi. Eringij. Cappa Tamarisci. aũ. unc. 1. Fol. Malva Althea Agrim. Mellilori Chamedr. Mamba Absint. aũ. M. f. Sem. Lini, Fennugr. Baccar. Iunip. aũ. unc. 1. incisa & contusa decoqv. in Vino Chalibeato & Aqu. Fabr. p. aq pro fomento.*

Item. Weś winá kwartę, zagaś w nim kilka rázy sól, piy to wino często. ná raz po kieliszku, wprzód się przepurgowawszy, możesz w nim jeszcze námoczyć ziela Szanty, Szałwii, Biedrzenia tym skuteczniejszy będzie.

Item. Kámyki, które się nájdą w żułci wółowej ná proszek stárte, używane, bárdzo sku-

teczne są; także wilcza wątroba suszona, y w prozku zázywána w winie stalowym. Oprócz pomienionych sposobow, iest innych bárdzo wiele, iáko Syrupow z stalą robionych, *Electuaria &c.* które dla krotkości opuszczam.

O ZOŁTACZCE

Która nazywa się Icterus álbo Icteritia; Morbus Regius, Morbus Arquatus &c

Zołączká nazywa się od żółtego koloru, którym ciało wszystko zaráżone bywa; z rozlania, álbo roześcia się żółci, *ex Cystide fellis*, to iest, z macherzynki, w ktorey żółć zostáie.

Troiáka iest zołączká, iedná żółta, druga czarna, trzecia zielona. Pierwsza pochodzi z żółci, druga z melánochlyi, trzecia z cholery z melánochlią zmieszáney.

Pierwsza że iest pospolita tu się opisuie: drugie zaś rzadko się bárdzo trąfić mogą; więc o nich dla przedłużenia nic się nie námieni.

Z troiákiey przyczyny zołączká bywa: nayprzod z áffekcyi wątroby: to iest, álbo z zápalenia, álbo z wrzodu, álbo z zátwardzenia oney: álbo z osłáwienia, ze żółci zbytniey ode krwi oddzielić nie może, zkąd po wszystkim ciele rozchodzić się musi.

Druga przyczyná iest, zátwardzenie macherzynki, w ktorey żółć zostáie, które przeskáda w chodzeniu iey *per ductum Chelidochum*, do ki-

kiszek: to jest, *ad intestinum duodenum*; z kąd zostając przy wątrobie, miesza się ze krwią, y po wszystkim ciele rozchodzi się, to zartwardzenie przydaje się z flegmy grubey, albo z samey żółci gęstości, a czasem z kamykow rodzących się *in Vesicula felis*, co się rzadko trafia.

Trzecia przyczyna jest ściśnienie meatu, przez który żółć przechodzi, które pospolicie bywa z twardości, albo z zapalenia, albo nabrzmiałości wątroby; bywa też przyczyną zepsowanie, to jest, *corruptio fellis* ktore przydaje się *in febribus putribus*, przydaje się także z trucizny zażytey, z ukąszenia psa wściekłego, albo inney bestyi iadowitey.

Znaki żółtaczki te są; ciąża wszystkiego żółtość, osobliwie w oczach się wydająca, y świerzbienie, ospaństwo, w usciach gorzkość, pod czas womity, albo do nich skłonność, y niekiedy szczkawka.

Znaki przyczyn z swoich mieysc brać trzeba, iako to; jeżeli z obstrukcyi, albo z zapalenia, albo *ex Scyrrho* wątroby pochodzi, rozeznanie tego, y znaki, są opisane przy tychże chorobach. Jeżeli pochodzi z obstrukcyi, pęcherz żółci; Znaki są te: Nayprzod ekskrementa bywają białe, konstupacya *ex defectu bilis*, ktora ekskrementom dodaje żółtości, y *facultatem expultricem* promowuie. Uryna bywa bardzo żółta, zdająca się bydź czarna, albo gęsto czerwona, w ktorey zmaczawszy chustkę, żółtość się wydaie. Jeżeli pocho-

dzi z zepsowania żółci, ná ten czas exkrementá bywáią bárdzo żółte, také, y urná, osobliwie gdy się *in febris putridis* przydáie, która ieżeli *Crytice* przypadnie, uwalnia od gorączki, ieżeli zaś *Symptomatice*, oraz z nią trwa, ieżeli pochodzi z powierzchney iákiey przyczyny łatwo rozpoznać.

Progn. Żółtaczka która pochodzi z obstrukcyi *Vesiculae felleae* byle nie pochodziła z kámykow w niey porośłych, łatwa jest do uleczenia, ieżeli pochodzi z zátwardzenia, albo nábrzmiałości, albo *Scyrrho hepatis*: niebezpieczna jest, gdyż puchlinę przynosi.

Kurácyá należy ná oddaleniu przyczyn: to jest: ieżeli pochodzi z áffekcyi wątroby, o tym masz ná swoich mieyscach, w tymże traktácie. Ieżeli zaś pochodzi z inszych przyczyn; ná to podáią się rózne sposoby. Nayprzód potrzebne są purgánsa, womitorya, wánny pocące, kąpiele, lekárstwá ná poty &c.

Purgánsa. R. Pul. Rhabar. dr. 1. Tartari Vitriol. gr. 12. Theribint. lota dr. 1. cum Conser. Calendul. vel Rosar. f. bolus

Item. R. Rad. Rubia tinctor Curcuma añ. unc. f. Her. Chelidon. maiop. Chamedr. Flor. Centaur. íria añ. M. f. Fol. Sena el. unc. 1. Rhabar. dr. 6. Macis Cinam. añ. dr. 1. Croc. scr. Sal. Tart. dr. 1. incis. infund. in Vini genero lib. 3. digere, colatura detur quotidie unc. 4. Ieżeli chory sposobny do womitorow, zaráz z początku choroby dáć ná nie, krwie pu-

puszczenie też pomoene iest, i osobliwie tym
ktorzy iey máią dość.

Item. Purgáns. R. *Electuar. Diacathol. dr. 2. An-
zim. diaphor. gr. 7. Rhabar. dr. 1. Merc. dulc. dr. 6.
M. f. bolus*, dla słabszych trzebá mniej dác.

Po Purgánsách trunek doświadezony.

R. *Rad Rubia tincl. unc. f. Fel. Chelid. M. 1.
Absint. Pont. Centaur. Iris aũ. pug. 1. Cinam. dr. f.
Crocí scr. f. infund. in Vin. lib. 2. per noctem colaturũ
edulcoratur: Saccharo, day ná dwa rázy. Vel. R. Mar-
rubij Sicci M. Rhabar. el. dr. 1. Schanam. incist. scr.
f. Croci gr. 8. spccierum Diachord. Abb. scr. 2. f. no-
dulus pro cerevisia, quam bibat patiens mane & ve-
peri.*

Item. Weś korzenia Chelidonyi, iáłowcu, ro-
wne części, stłucz náley winem, to wino piy po
kieliszku ná noc.

Pigułki doświadczone.

R. *Pulv. Gurc. Rhabar. aũ. dr. 1. S. Cort. Cap.
par. Rad. Asari, aũ. dr. f. Extr. Gentiana Centaur.
Iris. aũ. dr. 1. f. salis Absinth. unc. f. Sem. Nastur.
dr. f. Eruca str. f. Elixir. Propr. unc. f. cum f. q. Gum.
Ammon. f. Mass. ex qua for. pill. dosis quolibet die
tro 7. vel 9.*

Item. Osobliwym sposobem służą ná tę cho-
robę láyná kokosze, owcze, kozie, psie, konskie,
lubo rozmáciwszy z winem, álbo też ciepłym pi-
wem, przecedzić, y dawać pić, álbo ná proch
miálko utárte, y zádane w czymkolwiek, po zá-
zy.

życiu położyć się, y nakryć iak naylepiey dla zaspocenia się.

Item. Psia tłustość dystyllowána, iest osobliwa ná żółtączkę dając w piwie, álbo w winie.

Item. R. *Spiri tartari Salis Arm. añ. scr. I. Antimon. scr. f. Rol. Samb. dr. I. Aqv. Celiđ. unc. I. Cinam. unc. f. M. detur.*

Iezeliby słabość wielka była; R. *Aqv. Centaureis Fumar. Fragar. Cinam. añ. unc. I. Rosar. Ebor. Marg. pr. C. C. pr. Tinctura Croci añ. scr. I. Spir. Sal. scr. f. Syr. de Cinam. dr. 6. Misce detur. cochleatim.*

Item. Ná żółtączkę nie ktorzy przykładają liną żywo rozplatanego ná żołądek, drudzy ná podeszwy.

Item. Władź chorego do wánny pocącej, rospal kilkă sztuk zużeli kowálskich, kładź po iednemu do wánny, ktorą chory niech uryną własną (ná to przygotowaną) skrapia, álbo polewką zrobioną z nasienia konopnego.

I to rzecz pewna, władzić chorego do wánny, kurzyć w niey łaynami kokoszemi, (kładąc ie ná węgle) żeby się chory pociał, ten pot ścierać chustą ná doł.

Item. Pápugę ususz iako naylepiey, zetrzyi ná proszek, day go ná raz ćwierć łotá, iest doświadczony.

Proszek pospolity ná żółtączkę.

R. *Rhabar. Curcuma, Rosar. Ebor. an. dr. I. Spica Ind. scr. f. Sem. Aquilegia scr. 2. M. f. M. pulw. dos. dr*

Item. Proszek z glist ziemnych ususzonych
iest

ieſt skuteczny, ná raz puł ćwierci łotá.

Item. Niektorzy rozpaláią złoto, ktore gáſzą w winie, y to wino pią.

Dekokcyá doſwiadczona.

R. Chelid. cum toto M. L. Flor. Hyperic. M. Raſur. Ebor. Pulv. Stercor. Anſer. añ. unc. ſ. Croci dr. I. incifa coqv. in Vini & Aqv. Chelid. p. & q. niech choroby piie ná raz po kwáterce ná noc; náſienie Orlikowe ieſt doſwiadczone.

Item. R. Sem. Naſtur. ſcr. 2. Aquileg. Croci añ. ſcr. ſ. ſ. pul. day go ná raz w winie. Proſci ludzie wárzą Boże drzewko w wodzie przecedziwſzy pią co dzień; oſobliwie kurczą łáyná ſuſzone, y w proſzku zázywáne, znacznie pomagáią.

Item. Weſ iáłowcu liſcia Chelidoniý, oboygá po garſci, korzenia pietruſzczánego, kopru włoſkiego, oboygá po garſci, warz w wodzie, przecedź, piy zráná, y ná noc po puł kwarty. W téż dni kapác ſię w wodzie, w ktorey wárzyć, tátárſkie ziele, wyſzedſzy z kąpieli ciało otrzeć chuſtką zmoczoną, wodką Chelidoniý.

Y to pewna. *V. Marrubij unc. 2. Lupuli unc. I. Rad. Bugloſ. Enul. Eupator añ. dr. ſ. Rhabar. dr. I. Aloes dr. I.* warz w puł gárcu winá záſzpontowa-wſzy, áż trzecia część wywre, przecedź, przyſłodź, daway choremu po kwáterce. Ieżeliby gorączká byłá, miáſto winá warz *in Aqv. Endiw.*

Item. Rzecz pewna, wſzedſzy do kąpieli, nápiy ſię ſoku z rzodkwi, powtorz ieżeli trzeba. Máią inſi zá ſekret pić urynę dziecinną, álbo włáſną, ko-

komu to smákuie, niech tego sekretu sprobuie.

Rzecz doświadczona. R. *Verum terr. latorum & in umbra siccant unc. i. Rhabar. dr. f. Stercor. canis exsiccati, unc. i. f. M. f. pulv.* daway ná raz po ćwierci łotá co dzień, w czymkolwiek uznasz skutek osobliwy.

Báby też udáiac się mędrszemi nád Medyków (wynalazszy żółtączkę wnątrzną; którą w ludzi wmawiaią;) ále iáko stárym szálbierkom wierzyć nie trzeba.

O Wrzodzie martwym wątrobnym.

Który názywa się *Scyrrhus hepatis*.

S*cyrrhus* (to iest wrzod twárdy nie boleiący ná wątrobie) rodzi się z humoru grubego, záczásem ztwardziálego, álbó zpiekłego.

Dwoiáki iest *Scyrrhus*, ieden názywa się *Exquisitus*, to iest, bez żadnego bolu.

Drugi ~~nen~~ *Exquisitus*, w którym nie co bol się wydaie. Dwoiáko rodzi się *Scyrrhus*, w wątrobie, álbó gdy się zlewaią humory grube do niay, y tám się spiekáią; álbó gdy się wątroba zápali, lubo nábrzmieie, y potym ztwardnieie.

Znáki *Scyrrhusa* są te: twárdosc w práwym boku, dáleko większa á niżeli w zátwardzeniu wątroby, o którym było wzwyż.

Item. Ciężar w boku sák iáko kámiień iáki,
bo-

bolu żadnego nie masz, ani gorączki, kiedy jest *Exquisitus*) gdy zaś nie jest *Exquisitus*, bol bywa mały.

Item. Leczenie trudne ná bok lewy, álbowiem wątroba twarda, żołądek naciska, przytym bywa cera blada; y ciało powoli niszczeie.

Progn. *Scyrrhus Exquisitus*: jest nieuleczony, álbowiem przynosi puchlinę. Jeżeli się zaś zbierze, Gangrenę; álbo káncer sprawuie, á pozym śmierć.

Jeżeli się przyda w żółtaczce, álbo też żółtaczka do niego, wielkim niebezpieczeństwem grozi. Gdy zaś *Scyrrhus* nie będzie *Exquisitus*, może byđż uleczony, ále z wielką bárdzo trudnością.

Sposoby do lecxenia.

Kurácyá zawiślá *in aperientibus & solventibus decoctionibus*, iáko masz o tym *in obstructione hepatis*. Oprocz tego ieżeliby twárdość wielka była, dáwać te pigułki otwierájące. *R. Gum. Ammon. depur. dr. 2. Bdell. Storacis aa. scr. 2. Extr. Rhabar. dr. 1. M. f. Mass. dosis dr. 1. alternis diebus, vel R. Aloe Opz Gum. Ammon. depur. aa unc. f. Mercur. dul. dr. 2. Diagred. Sulph. dr. 1. cum S. q. Oxymel, Squill. f. M. dosis scr. 2. sæpius.*

Item. *Conserua Marubij* z *Terpentyną* *Cypriicką* często záżywana; pomocna jest. Chory nie ma co inszego pić, tylko wino wolne. w którym stal gásić.

Do powierzchznego przykładania, należą różne plástry odmiękczájące, *Fomentácy*e, *Linimenta*, *Unguenta*, *Semicupia* &c. Fo-

Fomentum. R. Rad. *Altoca*, *Bryonie*, *Lilior. alb.* aũ. unc. i. Fol. *Malva* *Violar.* *Paretar.* *Agrim.* *Absint.* aũ. M. j. Sem. *Lini Fœnugr.* aũ. dr. Flor. *Chamomill.* *Melliloti Rosar.* aũ. pug. i. coque in tribus part. aqv. *Fabror.* & una parte vini, colocat foveat regio hepatis bis in die, si sit *Scyrrhus contumax*, adde Rad. *Irid.* *illir.* *Ebuli* aũ. p. aqv. deinde, ungatur seq. Lini-mento.

R. Ol. *Lilior. alb.* *Chamomill* *Amigdal. dulc.* aũ. unc. i. Ol. *Rosati Absintbũ* aũ. unc. f. Gum. *Ammon* in acet. sol. dr. 3. *Adip. Anser.* unc. f. *Cera v.* f. f. *Linimentum* Vel R. Rad. *Althea* *Lilior. alb.* coct. hro 6. *Ammon.* *Bdell.* in acer. sol. aũ. unc. i. *Styr. liquir.* unc. f. *Adip. Anser.* *Gall. Medull. crur.* *Vaccæ* aũ. unc. 3. Ol. *Lilior.* *Chammomill.* *Cera* aũ. f. f. *Empl.* Gdy się zbierze, otworz go iáko nayłzerzey, żeby máterya wolny odchod miała, á chorego trzymay iák naylepiey dyetą, chceszli mu porádzić, y z wielkiego niebeśpieczeństwa onego wyprowadzić, ktorego rzadki uysć może. Ze się máło podało sposobow wewnętrznych do otwierania twárdości zbytniey wątroby; nie dziwuy się, masz ich bowiem wiele w kurácyi zátwárdzenia wątroby, ktorych záżyway, y tym przestrzegam, áby chory nie pił piwá, tylko álbo tyzánne, álbo dekokcyą ex *Ligno Sasafassa*, *Santalís* &c.

O PUCHLINIE

Ktora názywa się *Hydropsis.*

Tro-

Troiąka iest puchliną. Pierwsza nazywa się *Anasarca*, albo *Hiposarca*, albo *Sarcites*, albo *Leu-
cophlagmatia*. To iest, rozeście się po wszystkich
ciele, humoru flegmisteo, białego z wodnistym
humorem zmieszanego.

Druga nazywa się *Ascites*, albo *Vitricularis*, to
iest, gdy flegmą przewyższa humor wodnisty, z
którym zmieszana rozchodzi się po cieie.

Trzecia nazywa się *Tympanites*, to iest, żywo-
tą samego nadeście z wiatrow, rzadko iednak są-
mą przez się bywa, ale pospolicie łączy się *cum
ascite*.

Znaki Anasarki. Ciała wszystkie nabrzmia-
łość, cera blada, gorączka wewnętrzna wolna. prą-
gnienie małe, uryna biała, y cienka, oddech cięż-
ki, y gdy palcem natłoczysz którą część ciała,
długo dołek trwa.

Znaki Ascitis Żywota wielkie wzdeście, ktore
prawie co dzień przybywa, osobliwie po iedze-
niu, y picciu, wyższe części ciała niszczeią, y schną,
iako twarz, ręce, pierś, niższe zaś części, iako
golenie, nogi, mofzną puchną, z ktorych gdy się
puchliną sama otworzy (że przez nie wodą od-
chodzi) pod czas uwalnia od choroby.

Item. Leżąc; z boku do boku czuć znacznie
przelewanie się: przytym oddech częsty, y cięż-
ki, dla naciśnienia *Dyaphragmy*; ciała przytym
bladość, kázel pod czas suchy, a pod czas wilgo-
tny, gorączka wewnętrzna, ustawiczna, uryna czer-

wona, z grubym sedymentem, twarz żółtáwa ni-
by w żółtáczce.

Znáki Tympanitis. Żywotá wielkie wzdęcie, tak że gdy weń uderzy, echo się wydáie iáko z bębna przytym chory nie czuie żadnego ciężaru w żywocie, y przelewánia, iáko bywa *in Ascite*, przed záczcieniem tey choroby morzyská około pępka poprzedziły, w krzyżách bol bywa znáczny, gdy się chory wznák położy, ná ten czas żywot iáko kámién twárdy, prágnienie bywa u-
stáwiczne z gorączki wnétrzney, uryny trudne odchodzenie, ápetytu utrácenie, ná twarzy od-
miány nie znáć.

Przyczyny pomienionych rodzáiow puchlin
powierzchnie, y wnétrzne.

Wnétrzne są te: Nayprzod ślába, y zímna, ál-
bo goráca konstytucya wątroby, wrodzona, álbo
nábyta: także zátwárdzenie oneyże, álbo *Scyr-
rhus*, tak wątroby, iáko śledziony; także zbytnie
płynienie krwi, lubo z nosá, lubo przez Hemor-
rhoidy, lubo miesięczna, lubo przez rány iákie;
także przez *flux*, od wątroby, álbo przez biegun-
ki, álbo z zbytnich potow, álbo z odchodzenia
zbytniego uryny, iáko bywa *in Diabete*, álbo też
z przetrzymánia Hemorrhoidow, miesięczney
choroby, potow zwyczajnych &c. Także przy-
dáie się puchliná z chorob ciężkich, y długich,
iáko to z gorączki długiey, z kwártanny, y in-
nych. Oprocz tego *ex Mensenterie, Pancreate, inte-
sti-*

stinis, Renibus, vesica, & utero male affectis: Puchliná rodzi się z osłabienia tych części ákcyi: przez ktore włafny áliment w wodnistą obraca się máterya, bywáią teź pryszcze ná wątrobie, ktore gdy się pootwieráią, wodnisty z nich humor rozchodzi się po żywocie, także, y z sámych kislek, gdy przez pory otwárte, w nich wodnisty humor *per transpirationem, in cavitatem abdominis exspiruie:* pochodzi, y z nerek poránionych od kámienia ostrygo, álbo piasku, gdy *Serum segregatum à sanguine non ad Vrethras, ále extra in abdomen.* wychodzi.

Przyczyny powierzchne są. Picie zbytńie gorących trunkow, ktore gorącością swoią tłumią ciepło przyrodzone, także fermentácy zółádká (ná ktorey *Chilosis* należy) nie dopuszczáią. Picie teź częste wody (kto do niey nie zwyczáyńy, y iedzenie częste fruktow) przyczyną bywa puchliny, iedzenie także niezwyczáyńych rzeczy, zółádkowi przeciwnych: iáko się námieniło *in Pica & malitia*, zkąd pochodzi *Anorexia*, potym puchliná, *Venus* teź niepomiarówána, bywa przyczyną tey choroby.

Progn. Kázda z pomienionych puchliná im iest dawnieysza, tym do leczenia trudnieysza. Między niemi *Anasarca*, to iest wodnista mniey ma w sobie niebezpieczeństwá. *Ascites*, y *Tympanites*: niebezpieczne są, ile z iákiey przyczyny znaczney pochodzą, iáko to; gdy *ex Scyrrho hepatis*, álbo *Lienis*, álbo z wrzodu iákiego wnę-

trznego, z obstrukcyi zaścierzających &c. Jeżeli zaś z iakiey infzey przyczyny, to jest z zbytniego picia, z obstrukcyi niedawnych, łatwo może się uleczyć.

Item. Puchlina pochodząca z obstrukcyi śledziony, nie jest tak niebezpieczna, iako z obstrukcyi wątroby, albo *ex defectu salis volatilis in sanguine*. Gdy się puchlina przyda w iakiey chorobie ciężkiej: śmierć pewną znaczy.

Item. Na początku puchliny, gdy biegunka przypadnie: uwalnia od niey, gdy się zaś przyda w dawney puchlinie, złym jest znakiem.

Item. Uryny zatrzymanie, albo z ciężkością odchodzenie, przytym zbytnie pragnienie, oddech ciężki; znaczy puchlinę nieuleczoną. Gdy zaś uryny więcej odchodzi, a niżeli chory piie, dobry znak.

Item. Pryszczki, albo makuły, wydające się po goleniach, znaczą wielkie niebezpieczeństwo.

Item. Gdy w nogach pokaza się exulceracye, przez ktore wiele odchodzi wodnistego humoru: czasem uwalniają od puchliny, a pod czas, y duszą z nim oraz niespodzianie wypływa.

Item. Gdy się pokaza po goleniach makuły czerwone, albo śine, znaczą przyszlą gangrenę:

Item. Gdy chory nie czuie przelewania, albo burzenia po kiszczkach, przytym ma pragnienie wielkie, y kászel, zły bárdzo znak.

Item. Opuchli około pełni, gorzey się miewają, y pod ten czas nayczęściey umierają.

Item. Uryną zapalona to jest bárdzo czerwona

na, y iasna; ná silách upádnienie, puls prędki, gęsty, y głęboki, rak, y nog ziębnienie, znaczą puchlinę śmiertelną.

Item. Ktorzy przez Medykamentá z puchliny wychodzą, z nowu się do nich wracają, są *incurabiles*, dla tego że sobie dają przyczynę picciem trunkow, nie zachowując po kuracyi dyety, która jest nayıpierwszym fundámentem kuracyi tey choroby.

Tympanites, która pochodzi *ab atra bile*: śmiertelna jest, w ktorey gdy się przyda zápalenie pępká, álbo muszkułu *in abdomine*, znaczy śmierć bliską.

Sposoby do leczenia.

KTorakolwiek puchliná z pomienionych będzie, kuracya iey należy ná wyprowadzeniu máteryi, z ktorey jest puchliná, y ná oddaleniu przyczyn, z ktorych się rodzi; potym ná utwierdzeniu części náruuszonych, álbo osłabiáłyeh, które są przyczyną. Ieżeli tedy pochodzi z obstrukcyi wątroby, álbo sledżiony, y *Venarum Mesaraicarum*, álbo *ex Scyrrho* &c. te leczyć potrzeba sposobámi tym áffekcyom náleżytemi, które podáły się ná swoich mieyscách, oprócz tego podają się sposoby ná uleczenie puchliny ktoreykolwiek z pomienionych, ktorych Medyk uważny według różności, y przyczyn, może záżywać, y one odmieniać.

Nayprzod tedy w iákieykolwiek puchlinie, purgánsé są nayıpotrzebniejszye, które nie mają

Bydź mocne, y często záżywáne, osobliwie in Tympanite.

Purgáns R. Rad Fringj, Rubia tinctor Apj Petrossel Emul. Camp. aũ. unc. 1. Rad. Valer. Afari. Ebuli Irid. Illir. unc. f. Cort. Capp. Frax. Tamar. aũ. dr. 6. Fol. Agrim Cetar. Capill, ven. Chamedr. Hyper Absinth. Centaur. aũ. M. j. Soldonell. M. S. Sem. Dauci. Petrosf. Fanie. aũ. unc. f. Liquir. dr. 1. incisa & contusa decoqv. in Aqu. Chalyb. R. Colat. expressa lib. 2. inf. Sena el. unc. 1. S. Agrici in nodul. ligat. dr. 3. Som. Ebuli Rad Ialap. Mechoac. Zincich. aũ. unc. f. Rbabar. dr. 3. diger per noet. colaturæ cocta & expressa adde Syrup. Rosat. Sol. unc. 4. Clarificetur S. A claro liquori adde Spir. Tartari dr. 1. detur pro 4. vicibus Alternis diebus. Przytym chory niech záżywa purgánsu formálnego, raz w tydzień tákiego, álbo podobnego. R. Sena el. Turbitb gumm. Hermodactill. Sem. Ebuli, Ialap. Mecchoacan aũ. dr. 2. Gum. Peru. dr. f. Pulv. Diambr Diarbord. Abbat. Sem. Fanie. aũ. scr. 1. M. f. pulv. dos. dr. 1. námoctzywwszy ná noc w winie, názáiutrz zámięszác, y wypić.

Winá zapráwne (ktore názywáią Me-
dicata) są skuteczne náprzyklad.

R. Rad. Afari Mechoac. aũ. unc. 2. Rad. Ireos. nostr. Cort. Ebuli. Sambuci aũ. unc. 1. Enul. Camp. unc. f. Comar. Absint. Epithimi aũ. pug. 2. Sena. el. unc. 1. Soldanel. dr. 2. Trochisc. d. Rbabar. d. En-

pator. aũ. dr. 5. *Macis Cinam aũ. dr. f. Scammon. scr.*
4. *Vini albi libr. 3.* niech stoi w cieple przez kilka
dni, przecedź, wyciśni, daway ná raz po trzy, ál-
bo cztery uncye.

Item. Ná ściąganie wodnistego humoru z
ciała, naylepszy iest sok z korzenia Kofaccowego,
daiąc go ná raz uncyi trzy z winem, przydawšy
Mánny Kálabryny: ktory tak przez stolec iák
przez urnę wyprowadza wodniſtość.

Item. Rzecz doſwiadczone. Weś skorek
zwierzchnich skrobáných ná doł z korzenia ro-
manowego ziela, námocz w gorzałce, przecedzi-
wšy piy po kieliszku, purguie dobrze, y wilgo-
tność z ciała wyprowadza. Ubodzy ludzie záży-
wáiá ná ściąganie puchliny proſzku z ziarnek
Hebdowych, álbo bzowych, nie bez skutku.

Item. Proſsek pewny.

R. *Herb. Gratiola, Soldanell. aũ. dr. f. Cinam.*
Macis aũ. scr f. Salis Fabar. gr. S. M. f. pulv. day
go w ciepłym piwie z powtórzeniem, iest do-
ſwiadczony.

Item. *Myrrabolani Indi cum Rhabar.* są skute-
czne; á oſobliwie *Mercurius dulcis vite*, wodniſty
humor wyprowadzáia, przydaiąc do nich *Dyagred.*
álbo *Resin. Ialap.* lubo *Turbit.* *Mercurius* teſz *dia-*
phoreticus iest oſobliwy in *Tympanite.* Iednák iáko
się wzwyż námieniło, ſtrzedz się wálných, y czę-
ſtych purgánſow, ktore ſłábiąc ciepło przyro-
dzone, przyczyną bywáiá do rodzenia się więk-
ſzey wilgotności. Naylepiey wyprowadzáć pu-

chlinę przez urynę, przez poty, przy wolnych purgansách, á przytym dawać *corroborantia hepat. & splen.* Miásto purgansów częstych dawać enemý. Náprzykład, *R. Pulp. Colocynth. dr. 1. infund. in vin. Alb. unc. 3. per noctem colatura expressa, adde decoctionis intestinorum Vervecis libr. 1. Olei Comm. unc. 2. Salis Petrasusi unc. 1. Aceti fort. Cochl. f. Ene-ma. vel R. Decoet. Emol. lib. 1. Vini Emmet. turbidi unc. 4. Diaphan. unc. 1.*

Item. Uryná dziecęca z oliwą, y z miodem zmieszána, y przywárzona dobra iest, krwie pu-szczenie w puchlinách nie należy, chyba by pu-chliná pochodziła z przetrzymánia Hemorrhoi-dow, álbo miesięczney choroby, y to záraz zrázu, Kauterye, pryszczé, bánki siekáne, częstokroć gangrenę spráwuią, záczym lepiey się od tych aplikácii wstrzymać. *Paracentesis* (to iest o-twieranie puchliny) rzadko komu pomogła, dla czego sposób iey iáko niebezpieczny opu-szcza się.

In Anasarca & Tympanite diuretica są bárdzo potrzebne; ná co służy. Weś iáłowcu garść do-brá, przetłuczonego, warz w winie, przecedź, przyday *Spir. Sal.* według potrzeby, day wypić.

Item. Day soku z Trybule, ná raz trzy uncye zráná.

Item. *Terpentyná cum extracto grano Iuniperi, & Tartaro Vitriolato.* Służą ná to *Spir. Sal. Tart. Vi-triol. Salta* także *Lixiwiosa*, to iest, *Fabarum Absin-skij, Iuniperi &c.* Kurácyá záwiślá ná korroborá-cyi

cyi wątroby, álbowiem próżno wodę wyprowadzamy, ieżeli rodzeniu iej nie ząbieżymy; więc ná korroboracyą wątroby służy, *Electuar. Cyphodes*, dáiąc ná raz puł uncyi, deskrypcya iego tá jest. *R. Passul. Corinthij mund. libr. S. in S. q. Vinij generosi coque ad pult. consist.*, traýec *per Setaceum*, *pulpę traiećta adde conserva Anthos. Cort. Citri Condit. Cinam añ. dr. 1. Pulv. Acomat Rolat Diamargar. cal. Dia Cinamomi añ. scr. 2. Ligni Aloes odoriferi dr. f. Cruci scr. f. f. Elect.* Chory ma bąrduo máło pić, y ówszem wielkie wstrzymáníe od picia (o-
procz lekarstw) wielu do zdrowia przyprowądziło.

Ieżeli chory ma zbytnie prágnienie, dáwác mu Dekokcyą *ex Ligno Gvaiaei Sasafras* przydąwşy *Baccar. Iuniperi pro potu ordinario*, może też potrosze do Dekokcyi przylewác winá, ustá przytym często płokác wodą, w ktorey kilká rázy stal rozpaloną zágásić, octu do niey przy-
mieszawşy, Mástyx też często w úściech żuć. Potraw chory ma záżywác, częścicy pieczonych, ániżeli wårzonych, strzegąc się słodkich zapraw ile można.

*Purgánse osobliwe ná sprowadzenie
puchliny.*

R. Resin. Ialap. Amygdal. Sabba scr. f. Trochiscor. Alchand. gr. 5. Rosina Gumi Gut. gr. 3. Mercur. dulcis scr. f. Olei Carvi gut. 3. cum f. q. Extr. Absin.

pill. áro 11. ná raz. Vel R. Fol. Sena el. dr. 3. Rhabar. dr. 2. Herb. Trifol. fibrini M. S. Tamarindor. unc. f. inf. f. q. Aqu. Ebuli & Vini per 12 hor. Colatura cocta express. adde Manne Cal. unc. 1. S. Syrup. de Spina Cervi unc. 1. de Succo Rosar. unc. f. Clarif. S. A. & adde Spir. Tartari gut. 20. day ná raz.

Pigułki też *ex Gum. Ammon. cum Mercurio dulcificato*, często ie dáiąc, znacznie pomagáią.

Item. Pul. Ialap. cum Gumi Peruviano & Tartaro Vitriolato, według proporcyi lat, y náтуры ákkomodowány iest dobry, osobliwie dla prostych ludzi.

Mercurius Nitratus, álbo *Corallatus*, iest *Arcanum in Ascite & Tympanite*, *ceteris nil inquantibus*.

Item. Pigułki Lunare zwáne są te. *R. Extr. E-laterij gr. 12. vel 15. Mercur. dulc. scr. f. Trobiscor. Alch. gr. 5. cum f. q. exir. Absint. f. pill. probata.* Má-ią też nie ktorzy zá sekret proszek z ususzzonego Bufoná, dáiąc go ná raz scr. i. záś trzebá mu tep u-ciąć, nogi, y wnętrzości wyrzucić *Buso*, názy-wa się żabá ziemna.

Item. Purgáns osobliwy na puchlinę, iest: *Electuarium Hidragogum Sylvij.* Insi też wydrażáią korzeń przestępowy: nie ruszáiąc go z ziemię, iák się weń wody nápełni, tę wodę wybieráią, piją, purguie dobrze puchlinę; ále że iest obrzydła, chybá grubym náturom służyć może.

In Ascite, iáko się iuż námiénilo, że purgánsé bárdzicy szkodzą, lepiey záś służą *Diuretica*, y *Dia-*
pbo-

phoretica, ná co podáią się sposoby. *R. Ciner. Genista, lib. 1. Vini albi libr. 4. Sumit Absint. pug. 2. extra Lixivium*, dáwać zráná, y ná noc po 4. uncye, iest rzecz doświadczona, *Arcanum Duplicatum* iest bádzo dobre: także *Salia* wyciągnione *ex excrementis animalium*, urynę dziecęcą niektorzy pią, nie wiem czyli z pożytkiem, ieszczem tego sekretu nie probował.

In Tympanite to iest, w wietrzney puchlinie, pożyteczne są; *Spir. Nitri dulc. Oculi Cancr. Antim. Dyaphor. Bezoard. Ioviale, Mixtura de tribus &c.* Ieżeli pochodzi z przyczyny nerek, służyć będą. *Oleum Scorpionum, Sal. Fabarum Genista Fimi columb Spir. vitrioli aut nitri imbuta.*

Item. Spir. & Sal. Volat. Vrin. przytym wánny pocące, frykácye, ungwentá, linimentá różne, Plastry, Kátháplásmý, Bánki suche &c.

Item. Ná puchliny, wielom pomaga czosnek w gorzałce moczony, którą przecedziwszy pić.

Item. Album Græcum suszone ná proch stárte, y dáne po kilkákroć spędza puchlinę.

Purgáns osobliwy ná puchliny.

R. Pulv. Rad. Esula gr. 8. Gumi Peruv. gr. 3. Cinam. ser. f. Sal. Tartari gr. 1. cum Rob. Sambucci f. bolus.

Gdy się kędy pokázuie zápalenie, álbo z przyśczenie przez które wilgoć odchodzi dla wysuszenia, záżyway tego do posypowánia. *R. Rad. Liquir. pulv. Creta Colón. aa. unc. f. Lap. Calaminar.*

pr. Myrrha el. aũ. dr. M. f. pulv, ktorym posypowác często.

Y to ná puchlinę bårdzo dobre.

R. Herb. Absint. sumit. Centaur. aũ. M. f. Baccar Iuniperi M. 2. Rhabar. el. unc. f. Cinerum Genista; Tamaristi vel Fabrian. aũ. unc. 4. Vini albi libr. 4. digere colatura cocta dentur saepius unc. 6. Y to pewna. R. Succi Iridis unc. f. Seri Lactis unc. 3. Melis despum. unc. 1 f. levis ebull. colatura adde spicnard. scrup. f. Cinam scr. 1. Diagred. gr. 5. zmieřzay, day ná raz uznasz skutek. Dekokcyja osobliwa R. Fumar. Eupator. aũ. M. j. Rad. Asari Hirundinar. aũ. unc. f. Baccar. Iuniperi unc. 2. Rasur. Ebor dr. 6. Nucis Musc. Santal. Citr. aũ. unc. macerentur in f. q. Vin per 24. hor. dein leniss. decoqu. colatura dentur unc. 5. bis de die pramissis purgationibus, hoc remedio Quercetamus, è medio sustulit omnis generis Hydropises.

Vinum Medicatum. R. Herb. Absint. Pont. Borag. Cuscut Soldanellæ aũ. M. S. Rad. Petrosel. Fanicul. Apij aũ. unc. f. Polipod. Liquir aũ. dr. 5. Fol. Senæ unc. 1. Cinam. Galan. aũ. dr. 1. Vini q. f. f. digesto, colatura detur bis de die pro dosi unc. 5.

Ad Hepar. deopilandum R. Conserw. Cichor. Fumar. aũ. dr. 1. S. Rad. Cichor. cond. dr. 2. Spetier Diarchod. Abb. Diatr. Santal. aũ. scr. 2. cum f. q. Syr. Acetos Citri f. Elecl. vel R. Sp. Dialacca Diacurc. aũ. dr. 1. Trochic. d. Rhab. d. Enpat aũ. dr. 1. S. Hepat. Lupi. pr. dr. 1. Soldanell. scr. 2. f. pulv. dos dr. 1.

In Ascite R. Herb. Absinth. vel Flor. Centaur.
 ſris M. j. Baccar. Iuniperi M. 2. Rhabar. el. unc. ſ.
 Cinci Geniſta, Tamar. añ. unc. 4. Vini optimi, lib.
 4. diger in calido colatura detur bis de die doſis unc.
 4. eſt experimentum, toties probatum.

Sekret Włoſki ná puchlinę.

WEś ſtali ſubtelno piłowány unc. jedne, octu
 mocnego funt. zmięſzay ná żelázney łyszce,
 warz aż do ſuchości. wyiáwſzy ſtal ſuchą z ły-
 ſzki, przeſiey ią przez cieką chuſtkę przyday
 do niey proſzku z żoſędzi tylo dwoie, zmięſzay,
 daway ná raz po dwa łoty co dzień w roſole, ál-
 bo w konfekcie rożowym, ieſt ſekret pewny iá-
 ko piſzą.

Item. Weś ſoku Bábczanego, to ieſt, ziela ták
 zwanego; wley go w garczek, ktory nákryi pło-
 tmem gęſtym, ná to płotno náſyp popiołu buko-
 wego, álbo dębowego nákryi pokrywka warz
 wolnym ogniem do połowy, (to ieſt, żeby poło-
 wicá wywrzálá) przecedziwſzy daway choremu
 po 4. unc. ná raz co dzień ieſt rzecz pewna.

Item. Sok wyciśniony z korzenia liliy białyeh
 (przydawszy do niego trochę miodu) piąc go:
 wywodzi wodniſtą materią.

Item. Radix Hirundinaria w winie moczony,
 to wino piąc, znacznie wywodzi puchlinę.

Item. Euforbium cum extracto Caſſia zmięſzane,
 potężnie puchlinę wywodzi.

In Tympanite, po purgánſách wolnych ex Mer-
 curio dulciſ. aut Nitrato, daway ná noc, y zráná

te pigułki. R. Trochiscor d. Anisod. Cappar. añ. unc. 2. Rhabar. opt. dr. 3. spodij dr. 2. Spica scr. 2. pulv. excip. Extr. Absint. ex Massa form. pill. consv. magnit. dos. ěro 7.

Item. R. Mass. Pill. Aggreg. scr. 2. Elaterij optimi gr. 4. f. pill. pro una dosi sunt. experta.

Deinde R. Urinae pueri impoll. lib. 1. Salis Nitri puri dr. 6. pull. in ignem, ad consumpt. 3tia part. tą Dekokcyą nacieray żywot cały częłto, álbo chułtę w niey zmoczywszy przykładay. Niektorzy z tábáczanego liścia wodkę wypaloną piią, ná spędzenie puchliny, inśi zá rzecz sekretną máią to biorą od Kotlarzow proszek z miedzi, ktory miészaią z łáynami gołębiami, moczą to w winie przecedziwszy piią *sub custodia*, iák się im nádáie ten sekret, wiem dobrze, ále zámilczę, ieszcze sekret; Weś uryny kozłowej náprzykład puł kwarty, námoż w niey tłuczonego iáłowcu ileć się będzie zdáło: przecedziwszy piy co chceś.

Plaster prosty domowy sekretny, nie tylko ná puchlinę, ále ná Podagrę, y śledzionę służący; Weś łáyną wołowego łotow 12. barszczu ogrodnego łotow 8. iáiec surowych trzy, siárki puł funtá; zmieszay, warz. rozłóżywszy ná chuście, żywot obłóž.

Item. Wodká wypalona z korzenia Hebdomego, y bżowego wraz. znacznie puchlinę ściągá; piiać ią.

Item. Kátháplásmá ná żywot wzdęty; Weś łáyną wołowego, y koziego, ususz w piecu prześiey

siey, przyday Toku piołonkowego, oleyku ruciánego, wosku trochę, zmięszay nád ogniem, rozłoż ná chuście, to codzién.

Item. Weś Oliwy, y mydlá Barfskiego, równe części, rospuść wolnym ogniem, przyday do tego proszku z lubczyku, z barszczu ogrodneho, z kwiátu bzowego, z nasienia pietruszczanego, kminu, przyśmasz trochę, obłoż tym żywot raz, y drugi, y trzeci.

Item. R. *Stercoris Columb. in aceto macer lib. 1. Sulph. vini dr. 3. Nitri uno. f. Rad. Esula cont. Baccar. Lauri Anethi Flor. chamomill. añ. dr. 6. Sem. Nasturcij dr. 2. Mellis q. f. decoqv. ad form. Cathapl. post adde Succi Ebuli unc. 2. Iridis unc. 1. Far. Fabar. unc. 1. f. f. Empl.* Służą przytym różne plastry, Unguenta, Linimenta, Sacculi, Olea, ktore dla szczupłości opuścić się muszą.

Dekokt doświadczony in Anasarca.

R. *Ligni Sancti lib. 5. cort. ejusd. Salsæ Parill. añ. unc. 4. Liquir. unc. 1. Fol. Senæ unc. 1. S. Rhabar. Agar. añ dr. 2. decoqv. primo ligna decoctioni decolata adde Senam Rhabar. Agar. f. digest. per 12. hor. colat. detur quotidie mane unc. 7.*

Wánny pocące bárdzo potrzebne zrázu, póki chory przy siłách.

Iest między Autorámi niezliczona rzecz sposobow rożnych ná puchliny, lecz y między ludźmi rożnemi wiele się ich znáyduie, tu się tylko osobliwsze, y doświadczone zebrały.

O CHOROBACH SLEDZIONY.

Ktore są, Zápalenie, Bol, Obstrukcya, to jest Zátkanie, Nábrzmiáłość, Scyrrhus, Meláncolia

Hypocondriaca, Szkorbot.

O Zápaleniu Sledżiony.

Znáki zápálenia Sledżiony są te:

NAyprzod nábrzmiáłość, y bol w lewym boku, który pod czas aż do lewego rámienia rozchodzi się, przytym ciężkość, y strzykanie w boku; gorączká ustáwiczna, potraw obrzydzenie, prágnienie, oczerniáłość ięzyká, chory ná prawy bok leżeć nie może dla ciężkości sledżiony; ktora żołądek náciśka. Pod czas sámá tylko sledżioná nábrzmiéie, á pod czas bok cały aż do pępká, w niektórych iednák pomienione znáki bywáią mnieysze: w niektórych zaś większe, według pomięszania humorow, z których tá chorobá pochodzi. Ieżeli bowiem do krwi z meláncolią zmięszanéy cholerá się przyłącza, ná ten czas uryná bywa czerwienśza, w ustách gorzkość, prágnienie większe, gorączká większa, trzeciego dnia bárdziey się odzywáiąca, przytym niespánie, pod czas, y szalenstwo. Ieżeli będzie pomięszána flegmá, ná ten czas cera bláda, gorączká, y prágnienie wolnieysze, bol także w boku nie tak uprzykrzony; ieżeli zaś sámá kréw meláncoliczna, w ten czas bywa twárdóść w boku większa, uryná bláda, cząsem

sem czerwona, albo szára, y insze znaki, pánuia-
cey Melánochliey wydáią się.

Progn. Prawie iednakowa iáko, y wątroby
zápalenia, mniej iednak niebezpieczna; wątro-
bá bowiem iest członek przedniejszy. To zápa-
lenie obraca się pod czas *in Scyrrhum*, albo też
per crism zakończa się, to iest: gdy się krew z
nosá puści lewą dziurką, albo gdy się dobrowol-
nie Hemorrhoidy otworzą, albo gdy biegunká
wolna nástąpi, albo uryny nád zwyczaj odcho-
dzenie.

Kurácyá tákaż ma bydz, iáko y zápalenia
wątroby, o ktorey było wzwyż; ośobliwie po-
trzebne iest krwi puszczenie z Salwateli, albo
Bázyliki; tákże Purgánsé wolne, *Aperitiva Topica*,
masz tego dość w zápaleniu wątroby, tám cię
odsyłam.

O boleniu Sledżiony.

BOl Sledżiony bywa bez gorączki, y bez zá-
twardzenia oney, ktory zwyczajnie pochodzi
z wiatrow, nie tylko iey substáncyá, ále y mem-
bránę onę pokrywájącą rozdymáiąc, y rozpiera-
jąc, bol w niey spráwuie.

Od zápalenia wątroby, różni się tym, że iest
bez gorączki; od koliczney áffekcyey trudniej
rozeznáć się może: gdyż kieszka *Colon* zwána tuż
zaráz iest pod sledżioną; różni się iednak, że bol
sledżiony, w iednym tylko mieyscu dokucza,
koliczny zaś rozchodzi się po całym prawie ży-
wocie.

Nayprzod służy enemy różne, purgánsę, y powierzhne aplikácye; to iest: plastry, máterace, linimentá &c. Nayprzod. *R. Olei Lilior. Chamomill. Capparor. Absinthij añ. unc. f. Areti Squil. unc. i. M.* Smárny tym bok lewy. Báńká też ná sucho stáwiona pomaga.

Item. Weś stochmalu, gorzałki, miodu práśnego, rzodkwie skrobáney, mydlá ileć się będzie podobáło, włóż do garczka, zászponuy, uprasz, tym bok obłóż rozłóżywszy ná chuście; uznasz pomoc.

O Zátkániu, y nábrzmieniu Sledżiony.

Sledżioná bárdziej podległa iest obstrukcyom, áñizeli wątroba, álbowski oná grubsza krew odbiera, która prędzey w żyłách, y porách iey pozostáie, y onę zátyka, te, ieżeli długo trwać będą, przynoszą *Scyrrhum*, áłbo też nábrzmiałość sledżiony.

Przyczyny zátkania sledżiony te są, co y wątroby; gdy bowiem będzie obstrukcyá wątroby, sledżiona też *per consensum* temu podległa.

Znaki. Ciężkość, y ból w prawym boku, á osobliwie chodząc, biegájąc, idąc wydáie się, przytym cera bladá, uryná iák wodá: ociężáłość, gorączká wnétrzna, nog czásem nábrzmienie, pokáśzliwánie, ápetytu utrácenie &c. Chorobá tá, gdy będzie zástárzála, z trudnością uleczyć się może.

Sposoby do leczenia

Jednakoweż co y zátwardzenia wątroby. •
 Procz tego: Pigułki otwierájące, osobliwie R.
Gumm. Ammon. in Aceto Scyll. Sol. unc. 1. Extr. Aloe.
unc. 1. f. crystal. Tart. drach. 1. Myrrha Croci añ. dr.
f. Mastics, Benzoini, Salis Fraxini, Absinthij, añ.
scr. 1. cum f. q. Oxymel. Squill. f. pill. dosis drach. 1.
bis in 7 mana, záżywáiąc, przytym purgánsow flu-
żących, Essencyey, która jest doświadczona, to
jest: R. Vitriol. Mart. drach. 1. Spir. Sal. Armon.
Urin. unc. 1. Sal. Succini Volat. drach. 1. Castor. scr.
2. misce digere per 24. hor. filtra dosis gut. 20. bis
in die.

Osobliwym sposobem, służą różne prepará-
 mentá ze stáli iáko to *Tinctura, Martis Essentia,*
Mars potabilis, Crocus Mart. Vitr. Mart. Flor. Salef-
arm. Martial. A osobliwie sámá Stal piłowána,
 przez cienkie płotno przesiana, dáiąc iey ná raz
 skrupuł, álbo puł dragmy, *in conserva cochlearia,*
 jest bárdzo pomocna: wino też gászcz w nim
 stal jest pomocne. Należą, y różne dekokcye
aperientes także syropy, *Electuaria Essentia, Spi-*
ritus Olea, ktorych jest *ad nauseam* między Auto-
 rámi.

Powierzchne też przykładania różne, wiele
 pomagáją: iáko to plastry, smárowánia, máte-
 race, plastry są różne, iáko *Spleneticum de cicuta*
de Ammoniac Foresti: y inne rozmaíte, ktorych
 wyliczyć niepodobna.

Uz

Item

Item. Liście Tábáczáne, w winie wárząc przykładáiąc ná bok lewy; pomagáią także káp-páry rozwierciawszy zgrzać, y przykładác, y chmiel, w worek go náłożywszy, wárząc w winie, álbo w piwie, co raz ciepło przykładáiąc pomaga.

Item. Námoż gębkę w urynie włásney, wyżmiy trochę, przylož ciepło ná śledzionę.

Item. Warz skórę letionową: przecedźiwszy piy z proszkiem teyże skóry.

Item. Korzeń pokrzywiány ślúkszy, przylać winá, przygrzewszy dobrze, rozłóżyć ná chuście, y bok lewy tym obłóżyć.

Item. Rzecz pewna; Weś *Pulpa Thamarindorum unc. 1.* álbo mniey, przyday itali śubtelno piśówáney skrup. 1. *Sal. Thamarisci gr. 8.* zmieszay wraz niech tego chory codzien záżywa, á przytym po záżyciu, niech się báwi ágitacyą.

Item. Weś stochmalu, miodu práśnego, gorzałki, soku rzodkwiánego, wśzystkjego coć się będzie zdało, włóž do garnuszká, zálep, upraż, rozłóżywszy ná chuście, przylož ná śledzionę.

Máść sekretna ná twárdość Sledziony.

R. Ol. Ruta, a Cappar. Chamomill. aā. libr. f. Vini fortiss. unc. 3. Rad. Althia, Malva. Filicis, (confusor) aā. unc. f. bull. ad consumpt. Vini colatura adde aceti fortiss. libr. f. Rad. Cyclam. unc. f. bull. ad conf. aceti. colatura adde Gum. Oppon. Bdell. Galbani; Ammon. aā. dr. 2. cera q. f. fiat Linimentum.

Item

Item. Wodkã Egerskã dobrã do picia, mo-
cząc w niey *Senes*, *Epithimum*, y *Rhabarbarum*, iest
tego więcey *in Obstructione Hepatis*, tam cię od-
syłam.

O Martwym Wrzodzie ná Sledźionie.

TEn wrzod názywa się *Scyrrhus Lienis*, rodzi
się *ex materia faculenta*, gdy długo w sledzio-
nie przetrzymáne będzie.

Różni się od nábrzmiáłości, álbo wzdęcia
sledźiony tym, że gdy náciśniesz nábrzmiáłość
sledźiony pálcami ustępuje, y turkotanie, álbo
warczenie po kizskách spráwuie, gdy zaś *Scyrrhum*
náciśniesz, bynajmniey nieustępuje, áni tych há-
łasów po kizskách robi.

Prognosis. Podobna iáko y *Scyrrhus* ná wá-
trobie, tylko że sledźiony *Scyrrhus*, iest skłonniey-
szy do kurácyey, y do tego że sledźioná iest czło-
nek podlejszy, y do lekarstw sposobniejszy.

Sposoby leczenia też máią bydz, ktore się o-
pisáły w *Scyrrhusie* wątrobnym. Oprócz tego
podádza się osobliwsze.

Konfekt purgujący skuteczny.

*R. Gum. Ammon. Oppopon. Bdell. añ. dr. 2. de
purper acet. f. Art. quibus adde confect. cham. Diaphan
añ. dr. 2. Mercur. dulc. gr. 20. M. dosis unc f. quáli-
bet 3tia die. Item. Pillul. ex gumi Ammon. cum Mer-
cur. dulcis. sunt, efficacissima. Item. Krwie púszcze-
nie ná początku potrzebne iest, dáley niepomóże.*

Item. Weś martwey pokrzywy ile potrzebá,

warz ią w wodzie, przyday Rad. *aparienses* przecedź, daway pié miásto piwá, przytym maczay gębkę w wodzie wapienney, którą przykładay ná wrzód.

Ungwent do smárowánia pewny.

R. Ol. comm, unc. Medulla crur. Bovis unc. I. Butyri recent. unc. ꝛ Succu Bryon. Nitrian. añ. lib. 2. bul. ad consumpt. Succor. & adde. cera unc. I. Pulv. citarach. corticibus Tamarisei capar. Sem. Agni casti añ. dr. 2. f. Ung. Plaster pewny. R. Gum. Ammon. unc. Succu Nicotiana unc. I. Resin. Pini Therebint. Succu Ebuli añ. nnc. I. Olei & cera añ. q. S.

Item. Liniment. R. Cicuta M. 4. gum. Ammon. lib. f. infund. in aceto per dies 8. dein Bull. & exprima. liquor. colatus decoquatur ad consumpt. humid. cui adde. cera & Olei Amygdal. dulc. q. f. f. Linimentum.

O CHIPOCHONDRIEY

Ktora nazywa się Melánochliá Hypocondriaca,

JEst umyśłu smutne pomięszanie, ktore pocho-
dzi częścią *ex Atra bile*, częścią *à Succo Pancrea-
tica* wielością, y ostrą kwasnością: przyległe
członki molestuiącego, y mięszaiącego, czę-
ścią z infzych humorow spalonych, iáko krwi,
melánochliey, cholery, częścią z żołądká nie-
strawności, ktora *alimenta convertit in nidorosa
cruditate*, zkąd potym w wątrobie, y sledzionie
rodzą się humary szkodliwe. *Animi* też *Paroemata*.

zwy.

zwykli rodzić tę chorobę: to jest, zbytnie myśli, smutek, częste turbácie, apprehensye, &c. które miesząc umysł. wiele melancholien, y cholery rodzą, do tego proznowanie sedentaryja, bywają przyczyną tej choroby; Expurgacyi też zwy-
czayne przetrzymanie, to jest: Hemorrhoidow, Miesięczney choroby, (przez które naturą zwy-
kłą wiele humorow pozbywać) częstokroć wprá-
wiają w Hypochondryja.

Znaki choroby. Nayprzod ból w pacierzách, y w ślăbiznách (Hypochondryja zwanych) rozpa-
lenie które się ná twarzy wydaie, przez rumie-
niec: przytym puls niestáteczny, konstupácia,
to jest: stolcow zadržymanie, ślen bárdzo máły,
y pomiészany, uryná biała iák wodá, która czę-
sto odchodzi, zawrót głowy: umyślu pomięszá-
nie, także się czasámi śmieią, czasámi plączą, od
konwersacyey uciekają, pod czas w szaleństwo
wpadają; do gniewu, skłonni, nieobyczajni, mil-
czący, są śántazyey rák pomięszáney, że bárdziej
ná umyśle, á niżeli ná ciele chorują. Przypada
ná nich desperácia prawie nieuleczona, różne i-
máginácie, y apprehensye, z lądá przyczyny su-
spicye, gniewy, niechęci ich nápadają. Wesołości
żadney nieprzyimują; często też w żołądku mie-
wią káśania wielkie, z kąd się wiatrow wiele
mnoży, które żywot rozdymają, y często mdło-
ści spráwiają. Womity pod czas bywają kwásne,
czarne, zielone, odrzYGÁNIA częste, po kışzkách
turkówanie, pod czas też nápada biegunká z ostro-

ści wielkiey humorow: uryná bywa pod czas mętna z czerwonym sedymentem, nápada fercá drzenie, strzykánie w lewym boku, y skakánie, co drudzy rozumieią że ferce drży, prágńienie wolne, duszność, ból głowy, szum w uszach, oczu zaćmienie. Gdy się chorobá záweźmie: nápadáią konwulsye, párálisz, meláncholia, mánia; te iednak pomienione znáki, nie w każdych iednakowe bywáią: ktore według wielkości, y iákowości humorow, rózne Symptomátá spráwuia.

Progn. Chorobá tá nie ma w sobie niebeśpieczeństwá, iednak długa iest, y uprzykrzona, pod czas aż do śmierci infestuie, y lubo się uspokoi, znowu się wraca, dla czego názywa się *Opprobrium*, álbo *Flagellum Medicorum*. Ieżeli się Hemorrhoidy sámé dobrowolnie otworzą, uwalniáią od choroby. Ieżeli zaś z zbytkiem, niebeśpieczne są. Ieżeli uryná odchodzi gęsta, to iest mętna, znák iest dobry, ieżeli cienka, znaczy długą chorobę. Gdy zaś nagle (bez gorączki) pokaże się uryná czarna; od choroby uwalnia. Ieżeli stolce bywáią wolne, álbo womity čásém dobrowolnie nápadájące: dobry znák. Ieżeli zaś często nápadáią, znaczy niebeśpieczeństwo, á osobliwie gdy iákie niezwyčajne będą, zawrot, y ból głowy dawny: przynosi wielką chorobę, álbo apoplexyá, álbo wzrok odeymuie.

Sposoby do leczenia.

Służą nayprzod enemy *ex Herb. Emolient. purgans, vomitorya, krwie puszczanie, hemorhoidow otworzenie, Aperitiva, Absorbentia &c.*

Purgans. *R. Fol. Sena el. unc. f. Rhabar. dr. 1. Tartari albi rudi, dr. 2. fiat infusio in decocto Borag. Fumar. Acetos Liquir. colatura digesta colta & express adde Manna calabr. unc. 1. S clarif. por alb. ovi & adde Syrup. Fernel. Sol. unc. Spir. Salifarmon. urin. gutt. xx. Po purgansie trzeciego dnia krew puścić z Salwatelli, z lewey ręki: a potym daway Dekokcyą otwierającą. Náprzykład. *R. Rad. Aspar. gran. cichor. añ. unc. f. Fol. agrimon. cetarach. capil. Ven. Bugloff. cichor. añ. M. S. Tartari crudi albi unc. 1. Rad. china Lignis Sasafr. Santal. albi unc. 1. Rad. Apij Pilicis mor. Fol. Betonica Scabiosa añ. M. S. Sem. coriandri dr. 3. Passul. maj unc. 4. f. Decoctio in iure caponis. Colatura adde Fol. Sena el. Epithimi añ. unc. 1. digere coque colatura expressa adde Spir. Tartari rectificati gut. 20. pro qualibet vice ad decoctionis unc. 6. Postea repetatur purgans medicamentum supra descriptum.**

Po skończeniu, chory tego ma zażywać, kąpieli z rzeczney wody wárzoney z ziółami chłodzącymi, iáko to Tiolaria, Borag. Bogloff. cichor. Endiv. cuscut. przydając ięczmienia, y iáblek, żeby zaś kąpiel częsta żołądkowi nieszkodziła, wychodząc z niey zá każdym rázem násmarować nád żołądkiem oleykiem Muszkátowym; potym

Hemorrhoidy utworzyć, jeżeli chory do nich sposobny, jeżeli nie, krew z nogi puścić, przyczepić pod kolány na łyskach uczynione, wiele pomaga. A że ta choroba choć się przez medykamenty na czas uspokoi: znowu się wraca, więc trzeba brać często purgansy których gotowania różne podają się sposoby.

Prošek osobliwy purgujący.

R. *Epithimi unc. f. Lapid. Lazuli veri optimè loti. Agarici recent trochisc. aū. dr. 2. Diagred. dr. 1. caryophyll. hro 20. M. f. pulv. dosis dr. 1. in sero lact. bis in Mense. vel gumi Ammon. puriff. scr. Mercur. dulc. scr. f. Mercur. vita. gr. 2. M. f. pill. hro 9. Mercur. dulcis agitur prius optimè cum Mercurio vita. in lapideo mortario. deinde gumi addatur. Item. Pillula vita sekretna nād inne skutecznieysza; ktorey robienia sposobu dla krotkości w pisać niemogłem.*

Item. Pillula Tartarea Schrederi y drugie Bonty są skuteczne. Vel R. Gumi Ammon. in Acet. Scyllit. Sol. & in Spissati scr. 2. Vitrioli mart. ad albed. calcin. Mastice el. aū. scr. 1. Castor Myrrha el. aū. gr. 15. croci dr. f. Trochiscor. Alchan. dr. 1. Resine Ialap. Scammon. aū. scr. 1. Olei citr gut. 7. f. Mass. ex qua fermentur. pill. consv. magnit. dosis hro 7. eundo cubitum. Vel R. Resin. Ialap. Scamm. aū. scr. 1. gumm. Ammon. depur. dr. 1. castorei, croci aū. scr. f. Sal. Succini Volat. gr. 9. Ol. Succini gut. 7. f. pill. hro 30. dosis hro 7. &c.

Jeżeliby dla słabości chory niemógł być
pur-

purgansow: dawać mu enemy częściej, także posi-
lające Medykamentá, naprzykład. R. Conf. Alchem
dr 1. conserva Borag. unc. 5. Salis absinthij Tamarisci
aā. gr 7. misce day na raz.

Item. Tabela R. Pulv. Diambra, Diamosebi dule.
Latificans gall. aā. ser. 1. conf. Alcher. dr 3. cinam.
dr 5. Sacchari in Aqu. Borag. Sol. unc. 4. f. tabela
pond. unc. 5.

Item. Ambrá samá codzién zázywána, ná raz
po 5 gran z winem, duchy, y ciepło przyrodzo-
ne ożywia, serce uwesela, byle była prawdziwa.

Item. Ná Hypokondryá bardzo dobra jest
kozia serwatka, ná wiosnę, wazząc ją z podro-
znikiem, y z polną rutą, codzién piąc; mleka
zás kozie, osle, niektorzy zalecają, jednak nie
zawsze zdrowe, dla zlewającej się kwasności do
żołądka ktora ser oddzielając od mleka, spieka
go w żołądku. Woda Egerska, bardzo dobrze
nadaie się, lecie ją piąc, lecz nie wszystkim, bo
żołądek ziebi, zacym trzeba wiedzieć kiedy iej
zżyć, zważywszy konstitucyą natury, y choro-
bę; Medykamentá ze stáli, różnemi sposobami
preparowane, naylepiej się nadaia, ieszcze le-
piej samá stal subtelno piłowana, y przez cienką
chusteczkę przesiana, dając ją cum floribus cassia
przydawszy Salis Tamarisci kilka gran; Insze zaś
preparata ex chalibe są różne, iako to Syrupus cha-
libeatus Essentia & Tinctura martis. crocus mart. Es-
sentia croci Mart. Vitriolum Mart. &c. Extractum
Abundant cum gum. Ammon. często zázywáne zná-
cznie

cznie pomaga; także terpentyną Cypryjską zażywaną *cum conserva cochlearia & Vitriolo Martis* skuteczna jest. Miasto piwá chory ma pić *Decotionem ex Ligno Nepbritico, cum additionibus appropriatis* gálzając itał już w gotowey dekokcyey *Herba Thea* używanie powiádają że pomaga, niewiemże. Ubodzy ludzie moczą sobie w piwie piołun, iąłowiec, ieleni język żiele, podróżnik, popioł z palonych łodyk bobowych, precedziwszy pią codzięń.

Absorbentia w tey chorobie bárdzo potrzebne, są te, *R. Croci Mart. dr. 1. Tart. Vitriol. dr. 2. Fenicul. Aaron. oculi caner. añ. dr. 5. Antim. Diaphor. scr. 1. f. pulv. divid. in 6. part. equal.* Daway codzięń po iednym pápierku w serwatce przewarzoney.

Womitoria też należą, y owżem przez nich Medyk máło co wskóra; iednak uważyc ma pilnie okoliczności.

Item. Extractum absinthij. cum Vitriolo Martis, często záżywane, osobliwie pomaga, czego wielu doświadczyło.

Służą też y Chymica różne, iáko *Arcan. dupl. Tinct. Tartar. Tinct. Vitrioli mart. cum castoreo Tinct. Mart. Absinthica Flor. Sali Sarm. Mart. Spir. Volat. Oleos arom. &c.*

Ná żołądek trzeba mieć osobliwy respekt, nie tylko dájąc *absorbentia*, ále też *corroborantia*, tak wewnątrz, iáko też y powierzchownie, o czym

czym miałeś dość sposobow w chorobách żołądkowych.

Ieżeliby się głowá męszálá, y drzenie fercá było, ná to. R. *Succin. Moscbac. expres. scr. aũ. 2. distil. scr. f. Extr. Pannie scr. 1. calamm. Aromat. gr. 12. Margar. prę. corall. rubr. prę. aũ. scr. 1. Ol. Macis gut. 3. Ambra 15. gr. Sacchari in aqua cinam. Sol. unc. 6. f. rotula.* Których ma chory często záżywać. Do powierzchynych áplikácii służą różne plastry, *Ung. Linimenta, Fomenta*, o czym masz w zátwardzeniu sledżiony, álbo wątroby, kąpiel też z *Melissy* wielom pomaga &c.

O SZKORBOCIE.

ZNáki Szkorbotu. Nayprzod bol głowy, y zawrot oney, ktory ieżeli długo trwác będzie sprawuie álbo *Epilepsyą*, álbo *Apoplexyą*, álbo parálisz. Twarz bywa bláda, y nábrzmiála, ná krorey tu, y owdzie krostki pokázuią się, ále nie záwsze, zęby poczerniále, y chwiejące się, z ust fetor z zágnielych działel pochodzący. Działlá częścią bywáią czerwone, częścią żółtawe, nábrzmiále, czasem świerzbiące, z których krew wodništa odchodzi; przytym ślin z ust odchodzenie, przez spluwánie, niespánie, w niektórych zaś wielkie ospálstwo, oddech ciężki, kászel, nausea, ápetytu utrácenie, żywot czasem wolny, á czasem trudny do stolcow, bokow rozděcie, bol w żywocie, ná nogách wydáią się plámy, álbo

bo krostki, częścią śine, czerwone: á pod czas czarne, á nie tylko ná nogách, ále też y ná wtydliwych mieyscách? te zaś plámy ná nogách, y gdzie indziey, zá czasem obracáią się w wrzody smrodliwe. Bywa iednak szkorbot, y przez tych plam, ále rzadko. Ciála też bywa wielka ociężałość, po członkách bóle niby w Podágrze, á uryná bywa cienká, y bláda, w ktorey ustáie się piasek. Gdy się chorobá wzmoże, sprawuie párálisz, konwulsye, y inne choroby ciężkie. Przyczyną iest, zbytnia oistrość krwi, z słoności, y kwasności pochodząca.

Progn. Gdy się tá chorobá wzmoże, z trüdnością uleczona bydz może, ná początku zaś łatwa iest do leczenia, wprawia też często w puchlinę, álbo w suchoty, álbo w kátar duszący, álbo w párálisz, álbo w ápoplexyá, á pod czas, y sámá zlekká człeká morzy.

Item. Ktorzy dziedzicznym sposobem (to iest z Rodziców) tę chorobę cierpią: nigdy doskonałe uleczeni bydz nie mogą.

Gdy się stárym przyda, życia im dokonywa, białogłowy do tey choroby skłonniesze, ániżeli męszczyzná. Gdy w tey chorobie będzie duszność wielka, plámy śine, álbo czarne po ciele, álbo wrzody, przytym morzyská o kóło pępka, znáki są bárdzo niebezpieczne. gdy działá zbytnie wyrastáią nákształt grzybow wkoło, znák wielkiey oistrości humorow. Ieżeli zaś działá niszczeią, á záwczáśu się temu nie zábieży, w kro-

te, y usta zaráżone bywają; tak dalece, że ciało zaráżone iądowitym humorem, wkoło ust opada, y zęby wszystkie opadają. Jeżeli w tey chorobie sledziony, y wątroby obstrukcyja będzie, nadzieia życia zginęła.

Sposoby do leczenia.

NA pozbycie tey choroby, zrazu zaraz należą purgans, krwie puszczanie, womitorya, otwierające lekarstwa, ná poty, ná popędzenie uryny, także *Absorbentia* &c. O czym podać się sposob.

Absorbentia. R. *Croc. mart. aper. scr. i. Ebor. S. igne præ. Salis armon. depur. Ocul. cancr. pr. aā. dr. f. Antim. Diaphor. scr. i. M. dividitur in tres partes æqual. Vel R. Aloe Myrrhæ aā. unc. f. croci Antim. diaphor. aā. dr. i. Sem. cochlear. Nastur. aā. dr. i. S. M. f. pulv. dos. scr. i. bis de die.*

Purgans. R. *Mass. pill. d. Ammon. dr. i. Mastice Myrrhæ. Vitriol. Mart. aā. scr. f. Resin. Ialap. gr. 7. Mercur. dulc. gr. 5. f. pill. rozdziel ná dwá rázy, day zráná iednę połowę, druga idąc spáć. Vel R. Mass. pill. Melanag. Quercet. dr. i. S. Extr. fol. Senna dr. i. S. Resin. Ialap. dr. i. Tart. Vitriol. dr. f. Salis Succin. volat scr. i. Nastur. cochlear. Sinap. aā. dr. f. cum f. q. Elixir. propr. f. Massa ex qua formentr. pillula consuetæ, dos. hro 9. Służą, y infze purgans różne, per infusionem robione, ktorých dla krotkości nie opisuie.*

Ad preparationem humorum pravorum Apozema R
Rad. Apij Fanicul. añ. unc. 1. S. Raphani rasi dr. 2.
Rasur. Ligni gvaiaici unc. 2. cort. ejusd. unc. 2. Herb.
Trosol. aqv. M. 1. Fumar. card. ben. añ, M. 2. Sem.
Raph. dr. 2. Tartar. crud. dr. 1. f. granor Juniperi
unc. 2. incisa & cont. coqv. inf. q. Aqu. comm. cola-
tura ferventi adde Becabun. Nastur. aqu. cochl. añ.
M. 1. Macer. per 24. hor. colatura dentur unc. 6. dies
bis de die, addendo (pro qualibet dosi) Syrup. de Men-
ta unc. 2. Aqu. Theriac. dr. 1. interiectis purgationibus.
 W zimney konstytucyi náтуры: należą zióła te.
Piperitis, Beccabunga, Cocblearia, Raphanus, Persicaria,
Chelidonium, Absinthium, Sinapis, Enula Icorus &c.

W ciepley zaś te. *Fumaria, Endivia, Acetosella,*
Scolopendria, Acetosa, cichoreum, Sedum minus, Cha-
madrios &c.

Ze stáli różne Medykamentá preparowane:
 są bárdzo skuteczne, o których miałeś dość wy-
 żey: iednak w zimney konstytucyi náтуры: nie
 dobrze się nádąią.

Poty są bárdzo potrzebne, ná co *R. Scybij*
diaphor. scr. 1. sali fumar. scr. f. misce, day ná raz,
 y inšie są różne mixtury, których wypisać nie-
 podobna.

Mercurij dulcificati usus per continuos 12. dies,
 doskonałe leczy tę chorobę, byle był 7. álbo 8.
 rázy sublimowany, żeby Salwáci nie pobudził,
 dając przytym pić dekokcyą z ziół należytych
 chorobie.

Ludzie ubodzy, ták się ná szkorbot leczą,
 biorą

biorą *Card. Bened.* garść, piołunu puł garści, rzodkowie skrobány trzy łyzki, iółowcu przetłuczonego trzy garści, wierzchołkow sosnowych garść, moczą to w młodym piwie, y piią co dzień, kąpiel też sobie sprawuią z wierzchołkow sosnowych, wárząc ie, inși sáme wierzchołki sosnowe wárząc w piwie z iółowcem, piią; inși też mleko koźie wárzą z rzezuchą, y piią codziē.

Ná działłá gniiące. *R. Tinct. Lacca unc. 1. Liqnor Styp. unc. 5 misce.* smáruy tym działłá często. *Vel R. Aqv. Ant. scorb. dr. 2. Tinct. Lacca unc. 1. f. Mell. Rosat. dr. 3. misce,* nácieray tym działłá; osobliwie też *Tartarus Vitriol.* iest dobry ná działłá gniiące, miészaiąc go *cum decoct. guaiaci & Herb. Cochlear.*

Ná bol w goleniách.

WEś kwiecia rzezuchy wodney, rumienkowego, Bzowego, wierzchołkow sosnowych, wšyŧkiego po pułtory garści, warz w mleku, okładay nogi.

Enemá skuteczna, ná wielkie bole w żywocie.

R. Decoct. carmin. Flor. Mellilot. chamomill. Rosmar. Absint. añ. M. 1. Rad. Enul. camp. unc. 2. Baccar. Laur. dr. 1. coqve in f. q. lectis R. Colat. libr. 2. adde Elect. lenit. d. Bacc. Lauri. añ. dr. 6. f. Enema.

Ná párcie w bokách.

R. Ol. Lumbric cappar. cochlear. añ. unc. 1. misce f. Linimentum, smáruy nim boki.

Ná Plámy. Weś piołunu, rozmárynu, fáwiny, Nasturcyi, rzezuchy, wśzystkiego po garści, warz w wodzie kowálskiej, przykádáy codzién po dwa rázy.

Exulcerácye ná łytkách, nie przyimuią tłu-
stych áplikácyi, ná co służy proszek do posypo-
wánia. *R. Sacchari Saturni croci mart. Myrrha Mercar-
dula. añ. scr. i. f. pulv.*

Ná spádnienie z ciáła (áby go chory prędko nábył) niech piie ośle mleko, álbo Dakokcyá z Chiny z ślimakámi.

Ná szkorbot iest osobliwym ráunkiem, ziele rzezuchá biało kwitnáca, zázywáiąc iey iákimkol-
wiek sposobem.

Wánny téż suche są pomocne, womitorya, krwie puszczenie, zrázu. czego Medyk rozsádný bédzie wiedział kiedy zázyć

Puchliná gdy się przyda z szkorbotu, tak się leczy iák zwyczajná, przydáiąc *ad Medicamenta
specifica Antiscorbutica.*

Ná bole w stáwách służą rózne wodki. *Li-
mimenta ex Antiscorbuticis.*

O CHOROBACH.

Nerek, y Pęcherzá.

To iest, o Kámieniu w Nerkách, o bolu Nerek, o ká-
mieniu w Pęcherzu, o zápaleniu Nerek, y Pęche-
rzá.

rzá, o Krwáwym moczu, o zránieniu Nerek, y
pęcherzá, o niestrawności Uryny, o niezátrzy-
mániu Uryny, o Ischuryi, Stránguryi, o
Dysuryi, álbo gorácości Uryny.

O Kámieniu w Nerkách, y bolu ich.

BOL Nerek (ktory názywa się *dolor Nephriticus*)
bywa nie tylko w nerkách, ale też y *in Urethri-
bus*. Wiele przyczyn jest bolu nerek; nayprzód
kámień w nich zostájący, álbo flegmá gruba. Gdy
kámień długo w nerkách przetrzymány będzie,
máły bol sprawuie, dla tego że nerek substáncya
nie ma wielkiego czucia. leżeli zaś do początku
urethry wnidzie, one rozciągájąc, y nie mogąc
się przez nie przecisnąć, bol nieznosny czyni.
Toż czyni, y flegmá gdy się *in canali Urethrae* po-
wiesza, álbo krwi káwałki, gdy też meáty zátýká-
ią, álbo ropá gęsta lubo z inższych części pocho-
dzáca, czásém y *flatus* zákradşy się *in Urethras*,
bole przykre sprawuia.

Przyczyną rodzenia się kámienia w nerkách;
jest kwasność spiekájąca, y spaiájąca, ściągájąca
się do nerek, która gdy w nich zostáie *Oleosam Ak-
calinam, Salsam, Tartaream fixam, & feculentam,*
mucilaginem; vel chylum haud bene coctum aut fermentum,
ná ten czas kámienie, álbo piasek z pomie-
nionych humorow zwyklá rodzić.

Tá zaś kwasność subtelna, która názywa się
Volatilis & Spirituosa; nie tylko się rodzi *ex Succo*
Pancreatico, ale y z żółádká. Pewna to bowiem,

że *conglutum calculi* pochodzi z kwasności rodzącej się w nim, záczy m idzie, że we krwi *Gin-fero Spiritus acidi volatiles* zostające, kámienie rodzą, piasek też w nerkách rodzący się, gdy z nie iáką kliowatą mäteryą pomięszany będzie od teyże kwasności, spieka się, twárdnieje. Należy do tego wątroba, y śledzioná, y same nerki gdy są gorące, ktore mäteryą sposobną do kámienia przyciągają, y spiekają. Także ieżeli *Vena Emulgentes* są szero kie, że mäterye grube, y ostre łatwiey do nerek przyimują; *Urethres* też gdy szczupłe są, przez ktore mäterya z nerek gruba przechodzić nie może, kędy zostając gestnieje, y spieka się.

Dają insze różne przyczyny różni Autorowie, tu się położyły, według opinii Neotheryków.

Powierzchnie przyczyny rodzenia kámienia, są potrawy grube, kliowate, y słone, iáko to mięso wołowe solone, álbo wędzone, także mięsa wieprzowe, zającze, gęsie, y owe, ktore w sobie mają lipkość, iáko to Węgorze, Miętusy, Sumy, y insze; także Sledzie, Wyżiny, Sardele, Ser, iáy-cá twarde, Kásztany, Gruski, Pigwy, wody nie czyste; Także alimentá bárdzo gorące, iáko pieprz, imbir &c. Cybulá, Czosnek, wino stá-re, y mocne, ktore wątrobę, y nerki bárdzo zápala; także winá młode nie wystále, álbo wodniste, y zmięszáne, kąpieli częste, łaźnie, *Venus immoderator, qua renibus est inimicissima*, y w picciu, częsty gniew &c.

Znaki Kámienia w Nerkách.

Plerwszy znak iest bol w krzyżách, ktory (ieze-
li w sámych nerkách iest kámién) bywa wolny,
ile rázy zaś ruszy się *ad Uretbram*, spráwue bol
bárdzo przykry, ktory tak długi trwa, poko tám
zostáie kámién, że álbo ná zad wyidzie do nerek,
álbo przemknie się do Wesyki, dopiero ustatie.

Drugi znak iest. Uryná krwáwa, ktora pocho-
dzi z zranionych żyłek od kámienia, tá bywa
rzadko czerwona, ále iáko sug, chyba żeby zna-
czne było zranienie, lecz ten znak nie zálwze pe-
wny iest, álbowiem y z inszych przyczyn: krew
z uryną odchodzić może, iáko o tym bédzie ni-
żej. Przyczyná zaś krwi z kámienia bywa, gdy
chory, álbo ná koniu, álbo ná wozie prędko ie-
dzie, álbo biega, táncuie &c. w ten czas poruszá-
jąc się kámién, ostrością swojá ráni nerki.

Trzeci znak iest. Ná poczatku choroby ury-
ná cienka, wodnista, potrosze odchodzi, ktora
iezele obádwa *Uretbres* będą zátkáne kámykani,
álbo máterya grubá, cále się zátrzy mywa, gdy się
zás kámién, álbo máterya przeciśnie do pęcherza:
uryná gruba, mętna, y wiele iey odchodzi, w
ktorey ustatie się piasek.

Czwarty znak iest. Piaszczystey máteryi, y ká-
mykow z uryną częste odchodzenie. Ieżeli bo-
wiem chory przed tym pozbywał kámykow choć
máłych przez urynę z bolem, znak iest kámienia
większego.

Co się tycze piaszczystey máteryi, przez urynę odchodzącey, tá nie záuwsze iest pewnym znakiem; wiele iest bowiem takich, którym práwie záuwsze z uryną wychodzi, przecięż ná kámién nie chornią, ten piaszek póspolicie bywa słony, y dá się w pálcách rozetrzeć; tak że nie znać go w świeżo upuszczoney urynie, aż dopiero gdy ostygnie, ná spodzie się uśtaie, kámiénisty zaś piaszek; w świeżo upuszczoney urynie, zaráz ná dół upada, áni się dá pálcámi rozetrzeć.

Piąty znak iest nád inne pewniejszy, to iest: gdy kámyk z uryną wyidzie, co znaczy że ich iest więcej.

Szósty znak iest, trętowieie biedro z tey strony, w ktorey kámién w nerce zostáie, gdy bowiem będzie znáczny, przyciska tę suchą żyłę, która idzie po między muszkuły w krzyżách, ná których nerki polegáią.

Siodmy znak iest. *Testis retractio*, z tey strony w ktorey się ból odzywa w krzyżu, nerki bowiem, y Urethry przykrym bolem zmiészáne, ściągáią się, zkąd *Vasa spermatica*, y części przyległe, oraz z niemi ściągáią się też, álbo kurczyć muszá; ná ten czas uryná, y stólce zátzymáne bywáią.

Ośmy znak iest Nausea, y womity dla społeczości nerek z żołądkiem przez membranę à *peritoneo per nervum sexta conjugationis*, z których dwie odnogi od żołądká idą do nerek, zkąd flegmá, cholera żółta, álbo rdzáwa odchodzi.

Gdy

Gdy się filamentá w urynie pokázuia, znaczą zránienie nerek.

Chorobá tá często myli Medyków: álbowiem podobne ma Symptomátá kolika, rozéznanie iednego od drugich, opisało się w koliczney chorebie *supra*.

Progn. Kámiień w nerkách bárdzo niebezpieczny iest, wiele złego przynosząc, iáko zápalenie, owrzodzenie, bole nieznośne, niespánia, osłábiecie, gorączkę, uryny zátzymanie, y insze bárdzo szkodliwe choroby. Ieżeli chorobá iest dziedziczna, (to iest z Rodziców) uleczona doskonále bydz nie może, ále aż do śmierci dokucza.

Item. Gdy się pokážą uryny mętne, y gęste z piaskiem: (które przedtym bywały iásne) od choroby uwalniaią.

Item. Ieżeli kámiień wnidzie *in Urethras*, y tam uwięźnie, im iest większy, y ostrzeýszy, tym cięższe bole sprawuie.

Item. Ieżeli substáncyja nerek od kámienia zrániona będzie; uleczyć się nie może, y medykamentá ktore się dáia ná kámiień, rány ich bárdziej rozszerzáia.

Item. Dzieciom, częściej się rodzi kámiień w pęcherzu, podrośleyszym zaś w nerkách.

Item. Ci ktorzy są otyli, częściej choruia ná kámiień, ániżeli chudzi. Białegłowy rzadko cierpiá kámiień.

Sposoby do uleczenia bolu, y kámieniá w nerkách, álbo in Urethribus uwiązłego.

U*rethres*, nazywają się kánały, álbo meaty dwa ściśle, przez ktore uryná oddzielona od krwi w nerkách przechodzi do pęcherzá.

Kurácyá záuwiślá, nayprzod ná rozprzestrzenieniu meátow, dla łatwieyszego wyścia, lubo kámieniá, lubo inszey máteryi zátámowáney, bole sprawuiącey.

Ná co służą nayprzod enemy różne: Ná przykład. *R. Malva Parietar. Violar. ononid. aā. M. 1. Flor. chamomill. Mallu. Genista aā. pug. 3. Rad. Alib anc. 1. Sem. Dauci dr. 3. coqv. in f. q. aqua com. R. Colat. libr. 1. f. adde cass. pro clyster. unc. f. Ol. Lilior albor. unc. 1. Scorpion. simpl. dr 3. f. Enema. Vel ex solo laćle, addenda Tberebintbina cum vitell. ovi agitata. Vel R. Rad. Alibea Lilior. alb aā. unc. 1. fol. Malu. Viol. Pariet. Branc. Ursin. aā. M. 1. Sem. Lini Fanugr. aā. unc. 1. Pecuum pingv. ſró 6. Flor. chamomill. Mellil. aā. pug. 1. coque R. Colat. libr 1. f. dissol. Cass. catbol aā. dr. 6. Olei Lilior. Violar. aā. unc. 1. f. Butyri recent. unc. 2. f. clyster. Vel R. Olei Anethini, chamomill. aā. libr. f. Ol. Amygdal aulc. unc. 2. Olei Ruta cocti unc. 1. f. Enema. iest pewna. Po enemie zaráz przyłożyć (ná krzyże, y żywot) kátáplásmę. *R. Fol. Malwa, Parietar. aā. M. 3. Petrossell. cum toto M. 1. Rad. Raphani unc. 2. cępa. sub ciner. coct. ſró 4. decoqv. U conqu. adde Olei Lilior. Amygdal. amar. Butyri recent**

cent. añ. unc. 2. f. cath. quod duobus linteis rateis raris inclusum, ventri & lumbis applicetur calide, & quoties refrixerit recalefc. in Sartagine, álbo też forus nato R. Rad. Altheæ unc. 4. Herb. Parietar. Malv. Mellil. cerefol. chamomill. añ. M. 3. Sem. Lini unc. 1. Rad. Malvæ Petrossel. añ. unc. f. coque in lacte dulci pro potu. Służą náto, y ungwentá. R. Ol. Lilior. Amygdal. dulc. chamomill. añ. unc. f. Scorpion. simpl. dr 2. M. f. Linim. quo pubis regio ungatur.

Item. Weś cebule pieczoney, korzenia pietruszczanego wárzonego, rozetrzyi w donicy, przyday iáłowcu tłuczonego, máślá, zmieszay, przyśmaż, przylož ciepło ná krzyż, y ná łono.

Item. Sáme páryetáryą z trybulą zwierciawszy, przylož ná krzyże, y łono. Służy też dobrze, y Oleum Nepbriticum Minsichti. Potym krew puścić z żyły Bázyliki dla zápalenia, ktore bole zwykły sprawować, nie ktorzy każą z nogi puszcząć. A ponieważ wiele złych humorow wiąże się przy tey chorobie, trzebá ie sprowadzić przez purgánsę. ktore nie máią bydź mocne, do tego nie máią bydź dáne pod čás bolu wielkiego: aż opuści.

Sposoby purgánsow.

R. Aqu. Alkekin. Saxifr. añ. dr. 6. Syrup. de Pariet. unc. f. Extr. Panchimag. coroll. dr. f. Salis Tartar. scr. 1. M. f. pot.

Item. Catharticum Therebintinatum Myns. są doświadczone. Tákże Therebint purgáns, Minsichti est specifica.

Item. R. Fol. Sena el. unc. 1. Rhabar. dr. 1. Hermod. polipod. añ. scr. 2. cinam Zinzib. Miłk Sol. Sax. wifr. Sem. genista añ. dr. 1. f. pulv. dos. dr. 1. Vel R. Thereb. unc. 1. cassia recent. tracta unc. 1. M. f. bolus albo Therebinthina cocta cum pulvere Rhabarbar.

Dla otwierania meatow przed purgansami, y po purgansach dawać dekokcyę, náprzykład. R. Hord. integr. M. 1. Cicer. rubr. M. 1. S. Malva Althea añ. dr. 3. Sem. 4. frigid. jor. añ. dr. 1. S. Ficuum ping. hro 12. Selesten. par. 8. Liquir unc. 1. f. coqu in S. q. aqua. R. Colatura lib. 2. adde Syrup. Capill. Ten unc. 1. f. detur. bis vel ter de die dos. unc. 4. Item. Syrup. de Hybisco cum aqua appropriata, iest bárdzo dobry.

Wolne Vomitorium pod czas iest bárdzo pożyteczne dla rewulsiy, przez ktore wiele złych humorow pozbywa się, iakoż nie raz naturá samá przez się, (gdy bole dokuczają) iest do nich skłonna.

Náprzykład. R. Aqu. Tepid. unc. 4. Olei Oliv. unc. 1. Syr. Acetosi simpl. unc. 1. f. zmieszay. day le-tnio. Ieżeliby potrzebá było co mocniejszego dáć Tartar. Emmet. Mercur. vita Sal. Vitriol. Vin. Emmet.

Pro potu ordinario dáwać dekokcyą z ięczmieniá, z korzeniem slazowym, z drzewem ktore nazywa się Lignum Nepbriticum, przydając bobku, y Semen dauci.

Item. Oleiek migdałowy z dekokcyą slazową czę-

często dając do picia, bardo skuteczny, albowiem odmiękcza, otwiera, y bole usmierza,

Item. Hemorrhoidow otworzenie, (kto do nich zwyczajny) znacznie pomaga kąpieli też wiele pomagają, które mają być warzone z ziołami odmiękczałacemi, te albowiem, boleści prędko usmierzają, y meaty rozwalniają, jednak nie często ich używać dla osłabienia sił.

Kapiel. *R. Virga aur. Parietar. Malv. Heder. terr. Saxifrag. añ. M. 3. Rad. Ononid. Bard. Althea añ. unc. 3. Flor. Mellil. Sambucci Chamomill. añ. M. 2. Fanug. unc. 3. Baccar. Iunip. M. 1. Rapar. rec. ńro 12. coque pro balneo.*

W samey kąpieli day choremu oleyku migdałowego łotow dwa z rosołem przycukrowawszy. Potym dawać różne *Diuretica*; to iest, urynę popędzające, y kámiień kruszące, albo wywodzące, które zrazu mają być wolne, a potym mocniejszy, na co podają się sposoby różne sekretne: Nayprzód sok limoniowy z oleykiem migdałowym: często używany; czyści nerki z piaszczystey máteryi, także y sok z rzodkwie z winem używany, także czosnek, albo iąłowiec w gorzałce moczony, albo oboje warz piąc tę gorzałkę; wypędza piasiek, y kámiień; kruszy, także drzewo zwáne *Sassafras*, w piwie moczony przydawszy iąłowcu, y *Semen Dauci*, piąc zawsze skuteczne iest.

Item. Weś mydła weneckiego dr. 1. rozmąciwszy z winem wypiy, gdy go kilkakroć użyjesz, uznasz skutek.

Item.

Item. Zołć kárpiowa z winem zażyta, kámién pędzi. *Item.* Uryná koźia świeża pita, iest doświadczona, á że iest obrzydła, lepiey z niey zrobić *Spiritum*. Alchimickim sposobem.

Item. *Succus Betulae*; to iest sok brzozowy ná wiosnę zbierány, przewárzony, y pity codziennie: iest bárdzo skuteczny. *Item.* Proszek z stonogow, z chrząszczow zrobiony, iest dobry. *Item.* Mydło Hiszpáńskie. *Item.* Kły, álbo gutai, ktore rośnie ná wiśniowym drzewie zázywáne, potężnie kámién kruszy, y wywodzi.

Item. Proszek z kłobuczkw od róży polney iest doświadczony ná raz drágme, y więcey dájac.

Item. Szczęki szczupakowe fuszone, y ná proch stárte, zázywáne, wiele ważą.

Item. *Herba Theae*, powiádają że ná kámién, dobra, nie wiemże czyli to prawdá. *Item.* Sok limoniowy z winem zázywány, dobry iest, inși z sokiem rzodkwiánym pią. Dáie się iednak przestroga, áby go często bárdzo nie zázywác, gdyż żołądek od niego krostáwieie, z czego biegunká długa bywa.

Item. Skorupy iáieczne ná popioł spalone, zázywájac ná raz tego popiołu drágme iedną, znacznie kámién pędzi. *Item.* Krew koźia fuszona: w proszku zázywána dobra iest.

Item. Wodká z sáwiny wypalona piąc ią iest pewna. *Item.* Sales rózne, w Aptekách robione, iáko *Fabar. e simo Columb. Parietar. Saxifrag. &c.*

Item. Alkekingi w winie moczone: piąc to wi-

wino codzién, piasek, y kámién pędzi.

Item. Bálsam náaturalny, iest bárdzo skuteczny, á że tu trudno o niego, ná iego mieysce moze záżywać *Balsam Peruvian*, z oleykiem migdałowym, wodá téż Egierska dobra.

Item. Sok z gęstniony portulaki záżywany często, czyści nerki, ieszczé lepiej miészaiąc z terpentyną. *Item.* Ziele mikołáiek zwáne, wárząc, y piąc, także czyści nerki.

Item. Serwatká kozia wárzona, z ziółami należytemi; przydáiąc do niey oleyku migdałowego, y codzién piąc, iest skuteczna.

Item. Wodká sekretna, robiona z octu, y ślimaków kilkákroć dystyllowana; iest pewna.

Item. *Extractum Iuniperi cum Therebintbina & Balsamo Peruviano.*

Item. Ná czczo iedzone migdały gorzkie, álbo iádra brzoskwieniowe, tego dnia bronią od opilstwa, y nie dopuszczaią rość kámieniowi; więc nie ktorzy máią ten zwyczaj, że codzién z rana kilká migdałów gorzkich ziedzą.

Item. Weś liścia dębowego unc. 2. Złomikam unc. 3. bobku unc. 2. główek świniego rzepiu, nasienia fialkowego, oboygá po puł funtá, prochu z záiacá palonego unc. 2. zmiészawszy, daway ná raz po drágmie. *Item.* Ziele zwáne trank, ná proch stárte dáiąc go ná raz łyzkę w czymkolwiek; mocz zátrzymány wyprowadza.

Item. Iáłowiec sfluczony, y z oliwą przyśmáżony, ná krzyże przyłożywszy, bol śmierzy, y kámién poruśza.

Item

Item. Spalone szyszki oliszowe ná popiół (ktorego záżywáiąc) są bardzo skuteczne.

Item. Proszek z korzenia slazu zázyty, piasek y kámyki skutecznie wywodzi: rzecz pewna.

Item. Ná popędzenie uryny. Weś gorzałki hányzkowey, olejku migdałowego, cukru, po dwa łoty zmieszay, day wypić.

Item. Kámién, który się znáydaie w żołądku grzywaczowym záżywáiąc go ná proch stártego, iest nayosobliwszy ná skruszenie kámienia:

Item. Proszek z korzenia páproci sámice, kruszy kámién zá pewne, záżywáiąc go. *Item.* Pulw. Clynopodij iest doświadczony. *Item.* Weś foku Limoniowego, y Parietaria rowne części, przepal wodkę ktorey codzién záżyway. *Item.* Lapis Microcosmi iest dobry lubo sam przez się záżywany, lubo z niego preparata różne.

Ná ułmierzanie bolu wielkiego

Emulsya.

R. Aqua Petroffel. Malva ań. unc. 2. Spir. Sal arm. Succinati dr. f. Spir. Nitri dulcis. scr. i. Laud. Opiati gr. 3. Syrup. d. Althea Pernel. unc. i. M. gdy bol bárdzo dokucza, daway po dwie, álbo po trzy łyszki, dwa rázy ná dzien, Opiata w ciężkich bólách są ná czás pomocne.

Proszek ták przzerwuiący, od kámienia iáko też wypędzáiący wielce skuteczny.

R. Sem. Anisi Petroffel. Ancib. Herb. Sawisrag ań.

unc. f. Manalb. Lucij pisc. Ocul. Sem. Cynorb. aã.
unc. 1. misce f. pulv. dos. dr. 1.

Item. Rzecz pewna ná Kámién.

WEs soku z ziela páryetáryi unc. 3. soku limo-
niowego świeżego, olejku migdałowego.
oboygá po łocie, zmieszay, day wypić, uczyni to
przez kilká dni, uznasz pomoc.

Liniment ná krzyże boleiące.

R. Ol. Rosar. Nympha in aceto lotor aã. unc. 1.
Mucilagin Althea Decocto Parietar. extr. dr. Cera pa-
rum f. linimentum to iest smárowanie.

Prošek ná kámién pewny.

R. Lapid. Nephrit. pr. ocul. Cancr. pr. aã. dr. 1.
S. Sal. Succ. volat. dr. 1. Nuc. Mosch. dr. 1. S. M. f.
pulv. dos. dr. f.

Liniment ná krzyże doświadczony.

R. Ol. Nucleor. Persicor. Hypericon. aã. unc. f.
Scorp. Sympl. dr. 3. Flor. Verbasci dr. 2. Pingved. Cu-
nicul. Galina aã. dr. 6. Succ. Raph. Acerrimi unc. 1. f.
Linimentum &c.

O Kámienu w Pęcherzu.

KAmień w pęcherzu tymże sposobem, y z tych-
że przyczyn, co y w nerkách zwykł się ro-
dzić.

Znáki kámienia w Pęcherzu.

Pierwszy znak iest, bol in Colo Vesicae to iest,
w meacie pęcherzowym, który (gdy uryná od-
chodzi: zawsze przy dokonczeniu iścia oney)
bár-

bárdžiey się wydaie, osobliwie *in Glande*, ten bol podobny Stranguryi, iákoż máło różni się od niey zrázu, áž się inſze znáki pokażą.

Drugi znak: Ciężar *in Perineo* & *tota pennis re-gious* z bolem uprzykrzonym, co pochodzi z ká-mienia znacznego.

Trzeci znak: Gdy ieſt kámiień znaczny, czyni wielką trudność w puſzczeniu uryny: częſto álbowiem nápada chciwość wielka do puſzczania iey, iednak tylko kropłami z bolem odchodzi.

Czwarty znak Uryny zátřzymanie, tak, że y kropłami odchodzić niechce, co pochodzi z zát-kánia meatu, (przez ktory uryná przechodzi) od kámienia.

Piąty znak ieſt. Gdy się chory wznák poło-ży, łatwiey urynę puſcić może, dla tego że ká-mień ná ten czas od meatu uſtepuie.

Szoſty znak ieſt, częſte *Pennis* erekcye.

Siodmy znak ieſt, *Teneſmus*, to ieſt wydymá-nie oraz y chciwość z uryną: dla ſpołeczności muſzkułu *Spincler* názwánego: pęcherzá y *Ani* (*Anus* názywa się kiſzká oſtátnia ſtolcowa)

Oſmy znak ieſt, że chorzy nie mogą ſpokoy-nie ſiedzieć, áni leżeć, (y ieżeli znaczny kámiień będzie) záledwie proſto ſtać mogą, chodzić też wolnie dopuſci.

Dziwιάty znak ieſt: że chorzy od żadnych lekarſtw záżytych nie czuią ſolgi, y owszem gorzey się miewáią, álbowiem medykámentá ktore przechodzą przez meaty, uryny przeſciú ſłu-
żące

żące: nowey przyciągają máteryi do pęcherzá, albo też flegmę ściągają z kámienia (ktorą iest oblepiony) zkąd ostrzeyszym się stáie, záczyń bárdziey kole, rznie, y ráni muszkuł Spinkter.

Dziemiąty znak, ztąd się dochodzi, że ieżeli chory przedtym czuł częste bole w krzyżách, á przytym się y kámyki z uryną pokázywały, albo piasek gruby: gdy te bole ustały, y odchodzenie kámykow, albo piasku, znác że do węzyki weszły, w ktorey przez nieiáki czas zostáiąc rosną, y wzwyż pomienione symptomátá spráwuia.

Iedenasty znak. Ze chory gdy się (leżąc ná łóžku) obraca z boku ná bok: czuie kámiień ruszájący się w pęcherzu.

Dwunasty znak iest. Odchodzenie uryny mętney, nákształt mleká, ktora gdy się ustoi, wiele w sobie ma mułu, pod czas się y krew między nim pokázuie co pochodzi z ránienia muszkułu Spinkterá.

Naypewniey iednak tak wielkości iáko y wielości kámieni doysć się może: *Catheterem* w puszczonym, obrociwszy nim tám, y sám po pęcherzu, albo pálec násmárowawszy oliwą włożyć *in Anum*, y nim macáć, náciśnawszy z wierzchnu łono drugą ręką: trzeba żeby chory leżał wznak, y koláná podniósł do gory.

Kiedy kámiień w pęcherzu iest gładki, ná ten czas uryná odchodzi czysta.

Progn. Kámiień gdy będzie kruchy, rzadko
Compend. Med. X bár-

bárdzo użyć się da: gęsty zaś y twárdy, żadnemí medykámentámi rozwálić, skruszyć, álbo zmniejszyć się nie da. Miękki zaś iáko krydá może się skruszyć, álbo rozplýnać, przez sekretne medykámentá, náwet sámym Katheterem rozetrzec się da, álbo ieżeli iest máły, lubo twárdy, sam przez meat, przecisnąć się może, lubo z boleniem, á czásem *in canali* uwiąźnie, ktorego z wielką trudnością dobydź.

Item. Ieżeli kámién między błonkami pęcherzá uwiąźnie, álbo do nich przyrośnie, chyba po śmierci z chorego wyięty byđź może.

Item. Im iest kámién więkšzy, y twárdšzy, tym trudniejszy do pozbycia. *Item.* Białogłowy śnádniej pozbyć mogą kámieniá, lubo przez wyięcie, lubo też przez dobrowolne wyście.

Sposoby do leczenia.

Kurácyá podobnašz iáko y nerkowego kámieniá, ktora záwišlá ná oddaleniu máteryi, z ktorey się rodzi kámién, ná stárciu, álbo skruszeniu, y wyprowadzeniu onego, y ná rozprzeštrzenieniu, álbo rozwolnieniu meatow, dla łatwiejšzego wyšcia, o czym masz w kurácyi kámieniá nerkowego.

Tu się dokłádáią pewne sekretá.

Likwor sławny ná kámién.

R. Sal. Tartar. puriss. unc. I. affund. Aqu. Petrosel. libr. I. misce ad resol. postq. sub sed. filtra per chartam bib. adde aliqu. de Cort. Arantiar. pro tint. crocea dos. dr. I. & plus I. liquore convenienti.

Item.

Item. Proszek z stonogow preparowanych, iest doświadczony, dając ná raz dr. 1. w wodzie grochu czerwonego warzonego.

Item. Popioł z zaiacá márcowego spalonego z popiołem iáłowcowym: iest skuteczny.

Item. Mozg froczy dając go ná raz połowę, ktory rozmącić z winem, przecedziwszy, day wypić. niektorzy sobie przypiekają.

Item. Krew kozłowa suszona, ná proch utarta, y zazywana, ieszcze lepsza sol z niey wyciągniona chymicznym sposobem.

Item. Dekokcya pewna. R. Rad. liquir. scr. 1. Althea gramin. Ononid. aũ anc f. Baccar. Halica tabińro 20. Cicer. rubr. unc. 4. Passular unc. 1. Sem. 4. frig. maj. aũ. scr. 1. Hordei M. 2. coque in Aqua Alkekingi Ononid. Frigor. Flor. Fabar. aũ. libr. 1. S. Colat adde Syr. de Alb. Fernel. unc. a. M. doś. ná raz unc. 5 dwa rázy ná dzień. Przy zazywaniu tey dekokcyi chory ma brąć proszek ten. R. Affell. pr. dr. 2. Lepor Usti. Sang. Hirci pr. Spong. Rosar. Sylwester Sem. Violar. purpur. aũ. dr. 1. Spetier, Litontrip. scr. 2. in decocto supra scripta, dośis scrup. 2.

Stonogi tak się preparuią.

WEś stonogow żywych co mieć możesz, wypłocz, ie wodą Ononidis, potym petercymen-tem, odlawszy go, ususz ie w piecu po chlebie, álbo w inżym mieyscu ciepłym, żeby nie zaprzá-ły: wyiáwşzy z piecá, skrop ie petercymentem, y znowu ususz, uczyn tak kilká rázy, ná ośátku

Skrop ie tym likworem. *R. Aqu. Frigor. unc. 3. Spirit. Vitrioli dr. f. M. ususz znouu, schoway od potrzeby. Ieżeli kámién wnidzie in Cervicem Vesicae, którą zátkawszy, prześcia urynie nie dopuści, niech się chory wznák położy, koláná do gory podniešie, niech się rzuci raz, y drugi wznák, áby kámién odstąpił, ieżeliby to nie pomogło, w puścić kandelkę, álbo Catheter, y odepchnąć go.*

Enemá ná kámién pęcherzowy skuteczna.

R. Rad. Liquir. Alibea Malva aã. unc. 1. Ossium Messpil. Sem. Milij Sol. aã. unc. f. coqu. in f. q. aqu. R. Colat. libr. 1. S. adde Ol. Olivar. unc. f. Verbasci. Scorpion aã. unc. 1. Cass. recent. traćta dr. 5. Tberieb. Cypr. Bened. laxat. aã. unc. 3. Nitri dr. 1. f. enemá.

Item. Aloe z mlekiem rospuszczone, y pite, kámién kruszy.

Item. R. Sal. Fimi Columb. Fabar. aã. dr. 2. Nitri dr. 1. T. M. daway ná raz po skrupule 1.

Liniment do smárowánia łoná.

R. Ol. Scorp. Ranar. Lumbric. aã. unc. 1. Saponis Hispan. dr. 3. Nitri dr. 1. f. Linimentum.

Item. Sal. Corallorum pro arcano habetur.

Item. Pigułki pewne.

R. Succi Liquir. in aqu. Alkekin. Sol. unc. 1. f. Capbar. dr. 1. Croci scr. 4. Baccar. Alkekin. unc. f. Gum. Tragan. Musc. aã. dr. f. Laud. Opiat. gr. 6. f. pill. consveta, magnit. dosis. áro 3. ad 5. sint sapius probato.

Likwör, który w oſtátney potrzebie w puſcić

Szyryngą do Wezyki.

R. Thereb. dr. 3. Ol. Scorp. Simp. dr. ʒ. Effent.
Juniperi dr. ʒ. Balf. Sulph. Subcinat. dr. f. Sacchar.
Satu. ſcr. ʒ. Aqu. Alkekingi unc. ʒ. f. f. Liquor.

Item. Ná Kámién.

Semen. Dauci w piwie moczone, álbo z nim
wárzone codziennie pijąc, ieſt ſkuteczne.

Item. Lapis Lincis, Spongia Tudaicus, Vitrum
combustum, Species Lithontrip. Iuſtinum Nicolai &c.
ſą oſobliwe, ná kámién. Nayoſobliwſze ſą Effentia
ſeu Liquor. Cryſtallia. Item. Oleum Camphora cum pro-
prio menſtruo paratum, doſ. ſcr. f. Item. Lapis in Veſi-
ca fellis Bovis repertus, tali leporis calcinati Lapis
Percarum.

Item. Strzyżyk ptaſzek, dobrze w piecu u-
ſuszony, ná proſzek ſtárty, ieſt oſobliwym ſekre-
tem.

Item. Proſzek pewny.

R. Saxifrag. unc. f. Imperat. Milý Sol. aũ. dr. 3.
Alkeking. vitri pr. aũ. dr. 2. f. pulv. doſ. dr. 2. Vel
R. Sangv. Hirci pr. Myrrha aũ. dr. f. M. f. pulv. de-
zur cum Aqua Raphani.

Item. Gdy chory uryny puſcić nie może,
ſtłucz ziele biedrzeniec, przyſmaż z máſłem, przy-
łoż ciepło ná łono. Item. Proſzek z ſkorup ślima-
kowych, ieſt dobry ná kámién, ná raz ſkrupuł ie-
den w winie Item. Proſzek z ſkorup iáiecznych,
z których ſię kurczetá wylęgly: ieſt pewny.

Item. Warz rumiánek w winie, piy często, urynę pędzi, y kámién kruszy, toż czyni sok z be-lice często piy. *Item.* Kapiel wárzona z łopiano-wego korzenia, iest wielce skuteczna.

Item. Sok z pokrzyw często pity, pędzi ury-nę. *Item.* Sok z koszyšká, toż czyni piiąc go.

Item. Kámién iáspiřz, ná proch stárty, kruszy kámién w nerkách, y pęcherzu. *Item.* Krew záię-cha suszona, ná proch stárta. *Item.* Swieżą krwią lisią obłoż członek sekretny, czytałem że zápe-wne kruszy kámién, toż czyni piiąc iá z winem rozmáciwszy. *Item.* Ziele mikoláiek z korzeniem wárzac, y piiąc, pędzi urynę. *Item.* Weś siedm główek czosnku, warz w wodzie, piy tę wodę, iest pewne lekárstwo, inři moczą w gorzałce, y piią.

Item. Zátóp márcowego záiącá w otcie, spal go ná popioł, záżyway tego popiołu po puł ły-żki, w winie, álbo w piwie.

Item. Experiment pewny. Weś żółtkow twárdo uwárzonych kilká; rozetrzyi ie z oleykiem nar-dowym, y muscellinowym, przyday Lap. Indaić co potrzebá, obłoż tym członek sekretny, wyidzie kámién. *Item.* Wino z rzodkwiánym fokiem czę-řto pite, iest dobre ná popędzenie uryny.

Ná wyprowadzenie moczu gdy kámién záwadza
choťby człek był bliski śmierci.

Weźmi prochu z ziela, ktore trankiem zo-wią łyřkę, zmięřzay z iálem miękkim, day zięć
cho-

choremu, potym niech nie pije aż we cztery godziny.

Wánná ná Kámień pewna.

Weś nostrzyku, ślazu wielkiego, y máłego, belice, złomikámieniá, liścia hebdownego, y z korzeniem, wfzystkiego po dwie garści, owśá z sнопu urznáwşy 6. garści, pietruszki, złotowierzby, psinku, rumienku po garści, warz, ostudziwşy kąp się po pás.

Wodká ná kámień.

Weś foku limoniowego funt, foku paryetariyi, rzadkwianego, rowne części, kwiátu ślazowego garści 4. Scolopendria garści dwie, zmieşzay, przepal in B. M.

Dekokcyá.

R. Rad. Ononidis unc. 1. Saxifrag Virg. dur. Clynopod. aā. M. 1. Baccar. Alkekin hro 18. Milij Sol. unc. 1. Sem. Lapp. Major. Cynam. Saxifrag. rubr. Ajist. Fanicul. aā. dr. 3. Baccar. Hædera arb. unc. f. Stipt. Fabar siccat. dr. 6. cum f. q. Aqu. Scolop. Parietar. & Vini albi f decoct. ad tertia part. consumpt. dos. unc. 5. quolibet mane.

Item. Olea Iuniperi, Therebinth. Succini &c. in Decocto Malwa nazywane są dobre.

Arcanum Nephriticum.

R. Ocul. Cancr. Spir. Sal. imprægnat. dr. 2. Specier. Lithontrip. dr. 1. f. Sem. Saxifrag. Mil. Sol. aā. dr. 1. Cinam ser. 2. Sal. Apij Petrossel. Ononid. aā. ser. 1. M. dosis dr. f. Inſze ſpoſoby różne obacz w

kuracyi kámienia nerkowego. Iáko się wzwyż ná-
mieniło, że ieżeli kámiień będzie znaczny, y twár-
dy, żadne medykámentá, y naysekretnieysze skru-
szyc go nie mogą, ináczey pozbyć go trudno, tyl-
ko przez wyrznięcie: w inszych Nácyách iáko
we Włoszech, w Fráncyi, nie tylko ludziom po-
deszłym, ále y dzieciom wyrzynáią, á u nas zaś w
Polszcze (dla niebiegłości tych, co do nich nale-
ży umieć ten sposób) wiele ludzi mizernie umie-
rać musi.

*Sposoby do wyrzynania Kámienia, których
zależy wáią w Cudzych Kráiách.*

Sposob pierwszy, który Chirurgowie názy-
wáią *Apparatum minorem*.

Posádzą chorego *Lytbotomus* (to iest, ten kto-
ry ma kámiień wyrzynać) ná podółku mężá iákie-
go mocnego, (podłóżywszy poduszkę) strzęśnie
nim z góry ná dół kilká rázy, y zaráz obie ręce
do stop dobrze poprzywiezuie, koláná zaś chore-
go z obudwu stron dwóch posługáčzow máią do-
brze trzymać, iedno od drugiego iáko naylepiey
rozłączywszy, zátym *Lytbotomus*: posmárowawszy
pálec w lewey ręki ieden, álbodwá; wpuszcza in
Orificium ani prawá ręká zaś łono náciśka, żeby z
pod kości (*pubis* názwáney) kámiień się ruszył *ad*
Perinaum, gdzie gdy go pálcem in *Orificium* wpu-
szczonym námáca: zaráz ná lewey stronie, między
mosznámi á secesssem; blisko Sátury *Perinaei*, nożem
z obu stron ostrym ránę według wielkości ká-
mie-

mienia otwiera, pomykając noż aż do kámienia, który ieżeli przez ranę pálcem popchnięty: kátwie nie wyidzie, wyimuie go *forcipe*: po wyięciu zaráz chorego rozwiązuie, y ranę iák naylepiey *consolidantibus* opátruie przestzegając pilnie áby się raná co prędzey zgoiła, żeby się uryná nią nie puściła, do prędkiy konsolidácii, służy *Boll. Armen farina*, Máltix, kádzidło z białkiem &c.

Drugi sposób, który nazywa się *Aparatus major*, to jest, chorego takimże sposobem, iáko y pierwey związanego, (to jest; ręce do stop) ná stole *Littbotomus* kładzie, y zaráz wpuszcza *Katheter in perinaum* aż do kámienia, który námacawszy tym *Katheterem*, przerzyna ranę w tymże miejscu iáko y pierwey, y zaráz kładzie pálec *in Anum* którym kámiień do rany wypycha, ieżeli się nie da wypchnąć: instrumentem go dobywa. A ieżeliby był wielki: tymże instrumentem kruszy go, y po kawałku wybiera, wybrawszy: ranę iáko y pierwey dobrze opátruie.

Jest ieszcze inszy sposób; to jest: włożywszy pálec (jeden, álbo dwa) *in Anum Chirur.* nápchnie kámiień ku łonu: y zaráz otwiera meat *in musculo vesle supra os pubis secundum fibrarum ductum* przez który *forcipe* wyimuie kámiień.

Gdy się tym sposobem kámiień wyrzyna, obawiać się nie trzeba, áby się uryná przez ranę dobywała. Lecz takie otwieranie bárdzo niebezpieczne, dla exulcerácii pęcherzá, która gorsza by była, ániżeli kámiień.

Rzeczé kto, do Anatómistów to należy, których tu w Polśczie nie máśz, á nie do Chirurgów? ná to odpowíadam według wśzyśkich Autorów, że wśáśnie káždy *Chirurgus*, powinien *ex professo* umieć to, co do niego náleży, iáko w cudzych Kráiách, nie Anatómistowie, ále Chirurgowie tę operácyą odpráwuia, ták teź y tu w Polśczie miáłoby to bydź, czego że nie máśz: Boże się pożał, iż dla ich niedbáłtwa (w ápplikowániu się do tego) ták wiele znácznych ludzi umieráć musi.

O Zápáleniu Nerek, y Pęcherzá.

PRzyczyny zápalenia Nerek sá te; *Animi pathemata*, *venus immodica*, picie zbytnie trunków gorących, záżywánie częśte potraw korzennych, y słonych, częśte legánie wznák, ná miékkim poślániu, zbytnia ágitácyá, zátrzymánie Hemorrhoidów, álbó krwi púszczenia, kto do niey przyzwyczáiony.

Item. Uderzenie, spadek, ráná w nerkách, álbó w pęcherzu, gorączki wielkie: tákże goráćość uryny, z humorów iádowitych pochodzące, kámién ostry w nerkách, ból ciężki w nich że, ówrzodzenie, uryny zátrzymánie &c.

Znáki zápalenia Nerek.

BÓl w nerkách wielki z strzykáníem ták że się chory áni podnieść, áni stáć ná nogách móże, áni teź ná bok záden leżeć móże, tylko wznák. Do tego ieżeli chory kichnie, álbó się nagle ruszy: w ten czas więkśzy ból, y strzykánie czuie.

Pod

Pod czas też bywa bol, álbo trętwienie w biodrze, uryny częste odchodzenie, ktora zrazu bywa iásna, á potym czerwona, y mętna: przytym gorączká uśtawiczna, nieśpánie, głowy pomięszánie, Nauséa, womity, przez ktore żółta, y flegmista odchodzi máterya, bywa też kieszki *Colon* zwáney zápalenie: ktora że bliższa nerek iest: podobneż Symptomátá spráwuie. Tym się rozcznawa: że w nerkách zápalenie; bo bol do wyższych zieber, do grzbietá, y do pęcherzá rozchodzi się; gdy zaś z kieszki zápalenie iest, bárdziey ku przodowi się wydaie, y do tego, większa bywa odmiáná w exkrementách.

Znáki zápalenia Pęcherzá.

BOL około łoná, y części przyległych z gorącości, y z zápaleniem, przytym uryná bywa gorąca, pod czas się, y zadržmywa, przydáie się, y *tenesmus* gorączká, nieśpánie, prágnienie &c.

Progn. Obiedwie te choroby; są niebeśpieczne, gdy bowiem te członki należące do konserwacyi życia, ákcyą swoię utráca: śmierć gotowa. Większe máią w sobie niebeśpieczeństwo, gdy się szalenie, álbo konwulsye, poty zimne, rák, y nog ziębnienie nástapi. Ieżeli się Hemorrhoidy dobrowolnie same otworzą w chorobie, uwalniają od niey. *Item.* Ieżeli się inflámácia w wrzod obroci, y máterya przez urynę odeyddie, dobrze. Ieżeli zaś gdzie indziey się obroci, niebeśpieczno iest.

Item.

Item. Małe zápalenie, nie iest tak dálece szkodliwe. *Item.* zápalenie pęcherzá wydáie się pod czas ná wierzch: co iest znákiem dobrym, álbo też gdy uryny wiele nád zwyczaj odeydzie.

Sposoby do leczenia.

W Zápaleniu nerek, lubo pęcherzá, krwie puszczenie zrázu, záraz iest nayspotrzebniejszy, z tey reki, w ktorey stronie bol, y strzykánie bárdziej dokucza.

Ná zápalenie pęcherzá, z práwey ręki krwi puszczenie náleży, á potym, y z nogi powtorzyć; iezeliby tego byłá potrzeba. Ieszcze lepiej Hemorrhoidy otworzyć, gdyby się wydály. Służą ná to, y bánki z piawkami, ná krzyżách stawione, także enemy chłodzące, y purgujące. Náprzykład. *R. Rad. Althea unc. 1. Fol. Malva Violar. Lactuca, añ. M. 1. Prunel. úro 8. Florum Violar. Hordei añ. pug. 1. f. Decoct. in sero lactis R. Colat. lib. 1. S. dissolve Cassia vel Diaprun. Sol. unc. 1. Olei Violacei unc. 4. f. Clyster.*

Gorącość krwi, (z ktorey to zápalenie pochodzi) ma bydz temperowána: Emulsiými, Iulepými chłodzącemi, przydáiac fáletry preparowáney, á osobliwie z tyzanną, z serwatką. Purgánsu nie náleżą, chybaby tego byłá wielka potrzeba.

Powierzchne áplikácie, smárowánia, są bárdzo pomocne, iáko to *Ungv. album Campbor. Populeon Rosarum, Olea* także *Violarum Nymphae.* miészaiąc ie z octem. *Item.* Weś białek od iáia przy-

przyday octu, y oliwy, ubiy dobrze, zmaczay w tym chustę; przyłoż ná krzyże; zbytnie chłodzące aplikácyę: nie máią bydz często záżywane, dla zátwárdzenia, zápalenia.

Kátháplásmá z chlebá wárzonego w mleku, przydawszy żółtkow iáinowych, száfránu trochę, y oleyku różanego: iest dobra. Táż, y bláchá ołowiána ná krzyże przyłożona, plaster *de Spermate ranar*. Táż, rózne Kátháplásmý z ziół, chłodzących, y odmiękczájących bárdzo skuteczne są &c.

W zápaleniu pęcherzá: (zábiegáiąc gangrenie) należą Kátháplásmý *ex Farina Fabarum, Orobis Lupinorum cum Vino coctorum*.

Przytym chory ma pić tyzánnę. Opiata téż służy: osobliwie gdy chory iest w gorączce wielkiej, ktore ták przez ustá, iáko téż, y do enem dáne bydz máią.

Item. W zápaleniu pęcherzá, czopki są bárdzo dobre, ktore máią bydz z sokow chłodzących robione, przydáiąc *Opium succum Hyosciami*.

Ieżeliby chory nie mógł puszczać uryny, o tym będziesz miał níżey náukę, w chorobie zwáney *Dysuria*.

W zápaleniu pęcherzá, ieżeli się tumor wyda ná wierzch, y zbierze się, uwalnia od choroby. Ieżeli się zaś obroci *in Scyrrhosam duritiem*, iest trudne do leczenia, ná ten czas trzeba aplikowác *Mollificantia*, iáko są opisáne, w kurácyi *Scyrrbusa* wątroby.

Do wnetrznego záżywania służą Emulsye,
cum Anonido minerati także *Aqu. Plantag. cum Sacchar*
Satur. Campbora cum Lapid. prunell. & Saccari Satur.

Item. Jest ná to osobliwy sok wyciśniony z
 żywych ráków, piiąc go z czymkolwiek.

O KRWAWYM MOCZU.

Ktory nazywa się Mictus cruentus.

Krew z uryną z różnych mieysc, y przyczyn
 odchodzić może. Przyczyná nayczęściey by-
 wa ze krwi pełności, álbo ośtrości, álbo z kámie-
 nią w nerkách zostáiącego.

Oprocz tego, przydáie się z spadku z dźwi-
 gánia ciężaru iákiego, z zbytniey ágitacyi, álbo z
 samego pęcherzá, gdy od kámienia w nim zostá-
 iącego zrániony będzie.

Ieżeli zaś mólzkuł (*Spindler* zwány, álbo *cana-
 lis pennis*) zránione będą, ná ten czas więcey krwi
 wychodzi, iáko się przytráfia *ex effrenata Venere* z
 zápalenia pochodzącego, *ex fluxu Gonorrhoeo*.

*Rozeznánie choroby należy ná samey rzeczy:
 ná części nárušoney, y ná przyczynách.*

Nayprzod stárzy są podlegli tey chorobie, bár-
 dziey ci ktorzy kámicń cierpią &c.

Item. Gdy krew z uryną zmieszána będzie,
 jest nákształt wody z wypłokánego mięsá, y nie-
 kiedy mále káwałki krwi, ná spodzie pokázuja
 się, póspolicie uryná ługowi bywa podobna: o-
 sobliwie gły się długo w pęcherzu przetrzyma,
 przez co czernieie.

Item

Item. Część zraniona (bol oneyże) znaczy, ieżeli bowiem bol w krzyżach czuć, znaczy zranienie nerek. Ieżeli w słabiznach, pęcherz.

Item. Krew, ieżeli jest z nerek: mieřza się dořkonale z uryną, z pęcherz

Progn. Wiele, y częřte krwi przez urynę odchodzenie: niebezpieczne jest, gdyż albo suchoty, albo puchlinę przynosi.

Item. Ieżeli z wyżřzych częřci nagle krew do pęcherz

Sposoby do leczenia.

Ieżeli pochodzi z pełności krwi, albo też z ořstrości iej, z

2. Bol. arm. scr. l. M. cum Sacer f. bolus, álbo teź per infusionem Rhabar. cum fol. Senæ &c. Potym należą Consolidantia. To iest weś foku bábczánego czystego unc. 5, przyday Boli arm. Lap. Hemmat. ań. scr. l. zmieřzay day ná raz. Vel mleko owsze częřto pite, przydáiac do niego Bol Arm. iest bárdzo skuteczne. Ieźeli pochodzi z pełności, y gorącořci krwi: ná ten czas záżywáć dekokcyi chłódzácych, ex Lařluca portulaca, Cichoreo Endivia floribus Nymphae: przydáiac Rad. Consolidæ Herba Centinodi, millesolij. Equiseti sumit Rubi Myrabol.

Item. Trochisci Cordonij ná tę chorobę są náy-
pewniejszye; tákże Trochisci de Carab. cum Aqu.
Plantaginis. Przytym chory ma pić Decoctionem
ex Ligno Lentisci. Do tego słuźą teź powierzchne
Cathaplasmata ex Herbis Adstringentibus & consoli-
dantibus; tákże unguentum Comitissæ. Wodá teź E-
gierska iest dobra, piąc iá codziennie niekiedy
może icy záżywáć cum Rhabarbaro Mirabolanis
ná moczywszy. Ieźeliby pochodziło z kámienia
ořtrego w nerkách, lubo w pęcherzu zostájące-
go, iest większa trudnořć w kurácii. á ořobliwie,
gdy w nerkách będzie kámiień ořty. Ieźeli po-
chodzi z exulcerácii meatus urinarij, ná to słuźą
iniectiones ex decoctionibus consolidantibus (z tym się
tu niechcę rozwodzić)

Ná odchodzenie krwi z uryną wřtuczách
y z ropistą materiją: Pigułki pewne.

R. The-

R. Therebinth. in Aqu. Plantag. lota dr. 3. Succ. Liguir. dr. 2. Trochisc. dr. Thure dr. 1. f. d. Alkekin. dr. 1. Mumia scr. 1. f. pill. Vell. R. Succ. in Spiss. Portul. dr. f. Gumi Arab. dr. f. Bol. Arm. scr. 1. f. pill.

Dekokcyja ná krwáwy moćz pewna.

R. Herb. Agrim. M. 2. Veron. M. 1. Flor. Hyper. Kosar. rubr. Papav. errat. añ. pug. 3. Rad. Symp. for. unc. 3. coqu. in f. q. Aqu. Colatura cuilibet libra adde Syrup. d. Symp. Fernel. vel de Portul. aut d. Sucit. Plantag. unc. 2. Spir. vitrioli q. f. ad gratam aciditatem dosis unc. 5. bis de die.

Item. Opiata są bárdzo skuteczne osobliwie Pill. de Cynogloss. de Styrace.

Item. Aqua de Styptica cum Opio secr.

Item. Tinct. Corall. & Sal. Tinct. Smaragdi Terra Sigillata &c. wiele wazą. Item. Nasienie bábczane ná proszek stárte, w czymkolwiek zázyte, pomocne iest; moze do niego przydác kádźidła tártego, także korzenia kurzego ziela, dobre ná to.

Item. Mech co ná tarninie rośnie, iest pewny. Item. Warz psie ięzyki ziele, piy polewkę, iest rzecz pewna.

Item. Slaz z korzenia także wárząc, y piiąc pomagą &c.

O Wrzodzie w Nerkách, y Pęcherzu.

WRzod w nerkách, y pęcherzu, ze trzech przyczyn bywa. Pierwsza gdy się zápale-
Compend. Med. Y nie

nie nerek, albo pęcherzá w wrzod obrocí.

Druge, ostrość humorow táká, która krwawy mocz spráwuie. *Trzecia*, gdy kámién ostry częśc tę w ktorey zostáie ráni, zkad potym nástępuje exulcerácia, tá przyczyná iest naypospolitsza.

Rozeznánie. Nayprzod, gdy przez czas długi z uryną odchodzi ropá: wrzod nieomylny w częsci ktorey (przez którą pochodzi uryná) znaczy. Ieżeli zaś w nerkách, albo w pęcherzu iest exulcerácia, dochodzi się z bolu, który ieżeli iest w krzyżách, znác że z nerek exulcerowáných. Ieżeli z pęcherzá, bol bywa w łonie, albo *in Perineo*, oprócz tego ropá z nerek odchodząca iest doskonála, to iest biała, lekka, y nie smrodliwa, y więcey iey odchodzi, która bárdziey się z uryną miesza. Zrazu poki świeża, iest podobna mleku, potym ná spodzie się ustawa. Z pęcherzá zaś wychodząca ropá, nie bárdzo się miesza z uryną, y nie wiele iey odchodzi, zwyczajnie bywa niedoskonála, pomieszána, y smrodliwa gdy zaś *ex Orificio* wesyki, albo *ex meatu urinario* zranionych pochodzi, ná ten czas szczera ropá często, y bez uryny odchodzi, uryná z wielkim bolem, y rznięciem wychodzi, który wydáie się w tym miejscu gdzie iest exulcerácia to iest, albo *in Colo Vesicae*, albo w śrzodku, albo ku końcowi *canalis*. Ieżeli będzie głęboka exulcerácia, ná ten czas krwi wiele z ropą odchodzi, y często pokázuia się *ramenta*; to iest: oskrobiny. Ieżeli z pęcherzá exulcerácii: zwyczajnie pokáżą się w urynie niby

łuski, albo skorki rozwlekłe. Jeżeli w nerkách długo owrzodziłaść będzie: uryná wychodzi mętna, tak iáko w kámieniu.

Progn. Wszystkie exulcerácy wnątrzne, niebeśpieczne są: á osobliwie te, do których się humory ostre ściągáią. Świeże owrzodzenie nerek, y pęcherzá, łatwo się może uleczyć, zástárzáłe zaś, prawie nie uleczone iest, á osobliwie gdy z kámieniá przyczyny pochodzi, trudne iest do leczenia, áż chory onego pozbędzie.

Sposoby do leczenia.

Służą ná exulcerácy pomienione (z iákieykolwiek przyczyny pochodzące) medykamentá, ocierájące, ściągájące, y wysuszájące; przytym jeżeliby z iákiey ostrości humorow pochodziły, trzeba brać purgánsa, które máią bydz wolne; iáko to mánná kassya, Rhabar. Syr. Rosat. Sol. Vel R. Cass. rec. tračt. unc. 2. Mannæ Cal. unc. f. Pulv. Sebest. & Tamarint. aã. unc. 1. Mucilag. Sem. Psill dr. 6. Succ. Liquir. dr. 2. cum f. q. Syr. Rosat. f. Opiata.

Item. Mercur. dulcif. cum pulpa Cassiæ, záżywany iest nayskuteczniejszy, który purgując, oraz czyści exulcerácy.

Item. Terpentyná z proszkiem, lukrecyowym záżywana: iest skuteczna; osobliwie w ten czas służy, gdy się pokázuie uryná mętna. Krwi pufczenie iest potrzebne, gdy iest pełność, albo ostrość. Niektorzy z medykow záleciáią vomitoria wolne, dla ociągánia humorow, ściągájących

się do części náruszoney, pić ma chory serwatkę, albo hydromel, albo tyżannę miásto piwá, albo też ośle mleko, ktore osobliwie służy ná tę chorobę. Wody też mineralne nie od rzeczy są: iednákże o nie trudno, ná ich mieysce służy dekokcye różne. Náprzykład. R. *Sassa-Parill. unc. 3. Rasur. Lign. Lentisci unc. 2. Sasasfr. unc. 1. Rasur. Ebor. C. C. añ. unc. 1. Iuiubar. Sebast. añ. unc. 8. Ligni Nepbrit. unc. 4. Hordei mundi unc. 2. Aqu. font. Oll. 3. inf. per 24. hor. coqu. ad Med. consumpt. detur pro potu ordinario.* Przytym należą *Consolidantia*. Náprzykład. R. *Bol. Armen. Terræ Sigill. añ. dr. 3. Gum arab. Tragacan. añ. unc. f. f. pulv. dos. dr. 1. in lacte Caprino.* Nád to ieszcze lepiże. *Trochisci Gordonij cum Decocto Hordei* záżywáne. *Vel R. Conser Rosar. Antiquæ unc. 3. Sam. portulacæ, Plantag. Myrill Bol. Arm. Terræ Sigill. Sangv. drac. añ. dr. 1. Rasur. Ebor. Trochisc. Alkekingi añ. dr. f. cum Syr. d. Rosis Siccis f. Opiata,* ná raz brác iáko kásztan, po dwa rázy ná dzień.

Item. Saccharum Saturni Crystallinum, záżywáiąc go w serwatce co dzień: iest pewne.

Item. Dekokcye ex Rad. Sympb. & Flor. Hypericon. & alijs consolidantibus; také bálsamá, iáko to, *Balsamus naturalis d. Copaiba, Peruvianus niger vulnerarius,* są wielce pomocne, záżywáiąc ich często z dekokcyámi wzwyż pomienionemi.

Item. Decoctio Aristolochiæ (w stárym owrządzeniu) pita, znacznie pomaga.

Ná owrządzenie w Pęcherzu.

Służą osobliwie iniekcye, náprzykład. R. Rad. Consol. jovis unc. 1. Hort. integr. M. 1. Fol. Agrimon. Veron. Scord. Achimill. Fenicul. aa. M. f. coqu. in f. q. Aqu. Comm. R. Decoct. libr. 1. adde mellit Rosat. unc. 1. M. pro iniectione. Dáie się tu przestroga, aby sprycą nie czynić iniekcýey, gdyż likwor nie doydzie, dla muszkułu spinkterá, który ząwśze ściśniony jest; ále włożyć wprzod katheter, potym przez niego sprycą wpuszcząć dekokcyą.

Item. Pro iniectione. R. Sem. Fenugr. Cydonior. aa. scr. 1. macer. per hor. in Decoct. bord. libr. 1. expr per linteum. expresso adde Ol. Amygdal. dulc. unc. 2. Mell. Rosat. Col. unc. 1. M. pro iniectione.

Item. Trochisci Gordonij, w mleku rospuszczone, wiele pomagają.

Item. Emulsye różne Trochisci, Alkekingi, conserva florum Althea, wiele wazą. leżeli w nerkách jest exulcerácyá, záżywać nayczęściey terpentyny cum Sacco Liquir. Saccaro Rosato przydáiac Saccari Saturni. Przytym, y Dekokcye różne wzwyż opisáne. Przydáie się też exulcerácyá pęcherzá, z záżytych Kantharides, ná co służy mleko przewarżáne z żywokołem; piąc go co dzień.

Ziele rzepik zwáne, wárżąc go w wodzie, y piąc, jest doświadczone, ná exulcerácyę wnetrzne, balsámy także; iáko to, Sulphur. Therebinth Succinatus, Saturni, y wzwyż pomienione skuteczne są, záżywáiac nie często bárdzo.

Item. Weś terpentyny weneckiey ćwierć łotą, zmieszay ją z żółtkiem iáíowym, rozmąć z rosołem mięsnym wárzącym, wypiy ciepło, uczynić to po kilká rázy, uznasz pomoc. Aplikácye powierzchnie (lubo ie Autorowie zalecáią) máło wazą iáko y kąpieli.

O zbytnim odchodzeniu uryny.

Ktore názywa się Diabetes álbo Lienteria Nephritica.

TO iest: uryny częste, y zbytnie odchodzenie, pochodzące z słabości, álbo zbytniey wilgotności bárdzo ostrey: ktora *fibrillas* pęcherzá pobudza, do ustáwicznego wychodzenia uryny.

Dwoiáka iest *Diabetes*; pierwsza zowie się *Vera* druga *Notha Vera* (to iest prawdziwa) tá iest, kiedy napoy niestrawny, prędko przez urynę odchodzi, co bywa z gorączką, z prágnieniem, y z ciáłą opádnieniem.

Notha. Názywa się tá, kiedy więcey uryny odchodzi, ániżeli chory piie, z prágnieniem, z gorączką wolną, y słabością.

Progn. Ieżeli iest chorobá zástárzała, á osobliwie w stárych, z trudnością uleczyć się może.

Ieżeli się przyda w párálizu znacznym, prawie nie uleczona iest. Ieżeli się przyda w gorączce długiey, y ciężkiey, álbo *ex effrenato Venere*, także z trudnością wielką uleczyć się może.

Sposoby do leczenia.

NA początku choroby: uważywszy okoliczność może krew puścić z ręki. Potym dla expurgowania zbytniey słoności, y ostrości krwi, służą purgánsa; także ná poty dáne medykámentá, które może, y przez suchą wánnę spráwić, ieżeli siły chorego będą do tego sposobne.

Purgánsa máią bydz *ex Rhabar. cum Myrabol. in. Decocto Plantag. Portul. álbo Pill Mastichina Aloe-phangina &c.* Vomitorium też wolne: niekiedy skuteczne iest.

Item. Do przeczyszczenia krwi należą Syru-
py *de Fumaria de Cichor. cum Rhabar. de Althea Fer-
nel.* y dekokcye różne zá napoy chory ma pić.
*Decoctio ligni lentisci, Gvaiaei, cum China, & Rad
tormentill. Bistor.* Albo weś tarnek suchych, álbo y
świeżych kilką garści, skory wnętrzney dębowey
co potrzeba, ięczmienia przypieczonogo garść,
álbo dwie, warz w wodzie, przecedziwszy zágaś w
tym kilką rázy stál, piy miásto piwá.

Item. Ná zátzymánie. *R. Conser. Rosar. anti-
qua unc. 4. Bol. Arm. Corall. rubr. præ. C. C. usti añ.
scr. 1. cum Miva Cydonior. f. Opiata,* ná raz bráć iák
kásztan, dwa rázy ná dzień.

Item. *Syr. ex Rad. Symp. cum prunis Sylvestr.*
coctus iest doświadczony.

Item. Mleko kozie, owcze. (gásząc w nim
krámyki rospalone) y piiąc co dzień są skuteczne.

Item. Kąpiel wárzona z dębowey skory, przy-
da-

dáiąc do niey háłunu sporo: iest pomocna. Po kąpieli smárować krzyże, y łono. *Ungu. Comitissæ* Służą też ná to, *Tinctura Smaragd. Corall. Croc. Mart. adstring. Liquor Stipticus, Opiata*; osobliwie *Philonium Persicum* záżywane *cum lact. Chalibeato* iest pewne. Chory przytym strzedz się ma potraw słonych, korzennych, ma też pić máło bárdzo, więcey ieść, osobliwie káśzę ryżową, polewki migdałowe, migdały przypiekane, káśzę ięczmienną, (wprzód ją przypieklzy dobrze) potym wárzyć; Káwy záżywanie iest bárdzo skuteczne.

Item. Wodá wapienna iest doświadczona, dáiąc iey ná raz kwáterkę, dwa rázy ná dzień.

Kołeczki doświadczone.

R. Rosar. Spodij aũ. dr. 10. Sem. Portul. Succ, Liquir. Bol. Arm. Sumach. aũ. dr. 2. Sem. lacluce Coriandr. Santal. rubr. Berber. aũ. dr. 1. Gum. Tragar. Arab. Balaustr. aũ. dr. 2. Campbor. dr. f. cum f. q. Succi Prunor. Sylvestr. f. Trochisci dos. dr. 1.

Item R. Aqu. Plantaginis unc. 3. Acet. Vini distill dr. 6. Corall. rubr. pr. dr. 1. Laud. Opiat. gr. 2. Spir. Portul. unc. 1. M. capiat æger. Cochleatim.

O niezátrzymániu Uryny.

PRzyczyná nie zátrzymánia uryny, pochodzi z słábości, álbo rospřezstrzenienia muszkułu *Spindler* názwanego, w czym iest trudność do leczenia. Pospolita też tá chorobá młodym, gdy w głébokim śnie pod się puszczáia, álbo też gdy się im śni, że ná dworze to odpráwuią; y pod

czas

czás tak bywáią do tego przyzwyczáieni, że im rádzić nie można lekárstwem, tylko korbaczem, álbo rozgą, y piiakom się często trafia ryby w łofzku łowić. Pochodzi też tá choroba z słábości wielkiey, y zátłumienia ciepłá przyrodzonego, iáko się trafia bliskim śmierci.

Item. Tráfia się y w Párálizu znacznym, także w áffekcyách *intestini recti per consensum*; także gdy będzie zrániony muszkuł *Spinster*, od kámiennia zostíającego w pęcherzu. Także zimne, y wilgotne przyrodzenie przyczyną tey choroby bywa iáko w stárych. Y choroby też niektóre przyczyną bywáią tey áffekcyey, á osobliwie ostrość wielka uryny, álbo gorácość, która szczypiąc muszkuł *Spinster*, ákcyą iego zadržymuiący, y ściągájący słabi.

Sposoby do leczenia.

SPosoby do leczenia podáią się w pospolitości, sktorych medyk roztropny według przyczyn choroby záżywać może. Nayprzod krwie upuszczenie mieyscá nie ma, chyba w młodym wieku, y to uważywfszy przyczynę.

Purgánsa są potrzebne, ktore według przyczyn máią bydz ákkomodowane. Oprocz tego, należą *Astringentia*. Náprzykład. *R. Rad. consol. Maj. unc. 8. Rad. Cyper Galang. añ. dr. I. M. I. Nucum Cupress. Calic. Gland añ. scr. 4. Sem. Ruta Agni Casti Tburis, Rasur. Ebor. añ. scr. f. Rosar. rubr. pug I. Vini rubri libr. 4. infund. per 4. hor. Colatura aroma-*

tisetur Cinamomo, & Saccaro, dosis unc. 4. bis de die

Osobliwie ná to słuža, mozg záięczy suszony, láyná záięcze, popioł z myszy palonych, kopytá wieprzowe palone, kostki z daktylow, orzechy laskowe palone, skorupy iáieczne palone, proszek z ziela rzepik názwanego, skorká z żołądka kurzego suszona, gardziel koguci, kopytá kozie palone, pęcherz kozłowy, rybá ktora bywa nieśtrawna w żołądku szczupaká, te rzeczy máią bydz ná proszek subtelno stárte; y dawáne w czymkolwiek, lubo sáme, lubo ieden z drugim mieszáiąc.

Ieżeliby tá chorobá pochodziła z zaráżenia parálizem nerwu ktorego, ná to máią bydz kąpiele, gotowane *ex Herbis Nervinis*, w ktorych choroby ma siedzieć po pás; przytym należą smárowania. Náprzykład. *R. Ungv. Nervini Martiaton. Comirissę aq. unc. 1. Croci Mart. adstr. dr. 2. Ol. Masticeis q. s. f. Linimentum Decoctiones ex Equis lentisci. Gwaiaci, cum Herbis & Rad. adstringentibus valent.*

Item. Weś wody czystey, zgaś w niey pokiká rázy rospaloná dáchówkę, tę wodę piy.

Topica też są dobre, ktore máią bydz przykładáne *ad perineum* (to iest: *inter anum & testiculos*) *ex Enula Cal. arom Menta Salvia, Origano, Calametro, Absinthio Myrtillis Balaustij, álbo infusus z pomienionych ingyedyencyi; Należą też, y plásty różne Unguenta, Linimenta, z ktoremi krotkie Compendium niepozwala rozpościerać się.*

Prošek skuteczny dla tych, ktorzy mają zwy-
czay ryby w łosku łowić.

R. Stomach Gal. præ. unc. f. pulv. Agrim. unc. i.
Erinacei terr. combusti unc. 3. f. pulv. dosf. dr. i. Vel
R. Agrim. dr. 5. Rad. Consol. maior. dr. 3. Stomach.
Gall. unc. f. Stercor. Caprin. dr. 5. f. pul. dosf. dr. i. S.

Item. Popioł z kożich łaien, iest skuteczny:
także popioł z bufoná. Przytráfia się też tá cho-
robá białymgłowom przy rodzeniu, z przyczy-
ny báby nie umiejętney.

O Ischuryi, Stránguryi, y Dysuryi.

Ischuria, iest zátzymanie uryny, tak, że nic od-
chodzić nie może.

Dysuria. Iest trudne odchodzenie uryny z
wielką boleścią: pochodzące z gorącości, y o-
strości oneyże.

Stranguria. Iest ustáwiczne usiłowanie uryny
do wyścia: z wielkim bolem, y rznieniem: która
tylko kápaniem odchodzi.

Ischuria iest dwoiáka: iedná Vera, álbo legiti-
ma, druga Notha, álbo Spuria legitima, to iest: pra-
wdziwa: pochodzi ze trzech przyczyn. Pierwsza
iest, utrácenie czucia w pęcherzu, dla Nerwu (do
niego idącego) párálizem zaráżonego, álbo hu-
morem grubym zátkanego, álbo dla defektu du-
chow, dla którego pęcherz, *vim. expultricem* nie
ma

ma, iáko się tráfia w szaleństwie, w śpiącey chorobie, y innych.

Druga przyczyná iest, oziębienie pęcherzá, ze wnétrznych, álbo powierzchwnych przyczyn.

Trzecia przyczyná iest: ściśłość *Coli Vesicae*: która pochodzi, álbo z nábrzmienia, álbo z zápalenia, álbo z owrzodzenia, álbo z wyrośłości iákíey w meacie człónka náaturalnego, álbo gdy krew spiekła tenże meat zátka; álbo kámién tráfia się, y przetrzymánia długiego uryny; Hemorrhoidow nábrzmiáłości.

Notba, názywa się tá, kiedy nic do pęcherzá *fert*, to iest wodnistego humoru nie odchodzi. Czego przyczyná są, álbo nerki, álbo *Urethres*, álbo *Vena emulgentes*, álbo gdy kámién w nerkách, álbo flegmá gruba, y spiekła, zátyka *vias urinarias*, álbo ropá ściekájąca z wyższych części.

Stranguria, z różnych przyczyn pochodzi, tak powierzchwnych, iáko y wnétrznych. Iáko to z ostrości uryny, z *exulcerácii* pęcherzá, álbo meatu, przez ktory uryná wychodzi, z zbytnie słoney uryny, z náśienia ostrego iáko bywa *in Gonorrhoea virulenta*, bywa y z picia młodego piwá, álbo winá nie wytáłego, álbo *ex Medicamentis diureticis*, gdy ich kto często záżywa, álbo z nábrzmienia muszkułu *Spinster* názwánego; y z innych przyczyn, ktore *explicować* popólsku dla tájemnice niepodobna.

Dysuryey przyczyná iest. Wielka gorácość uryny, która pochodzi, álbo z pomięśzaney chole-

lery, albo flegmy śloney, albo z ropy z nerek, z nią się mieszaiącey, albo kámiień, zástępuiący wolnego przeyscia uryny, albo zápalenie, lubo owrzodzenie *viarum urinariarum*.

Sposoby do leczenia.

Kurácyá według choroby, y różności przyczyn ich, ma byđz ákkomodowána, to jest: ieżeli *Ischuria* pochodzi z nerek, albo *Urethæ* áffekcyi, albo też z kámienia, albo z owrzodzenia: sposoby do leczenia z własných mieysc brác się máią. Ieżeli też pochodzi z pozátykánia *venarum emulgentium*; ná to służy krwie puszczenie. y purgánsé. Ieżeli z zátkánia meatu od kámienia o tym masz náukę w kurácyi iego. Ieżeli kámiień w meacie człónká náтурálnego uwięźnie, ściśkáć pálcámi członek, powoli popycháiąc ku końcowi, áżeby łatwiey wyszedł, kłásć członek w mleko ciepłe, albo wniść do kąpieli w ktorey po pás siedzieć: á to dla tego, áby się meat rozprzestrzenił. Ieżeliby zaś áni tám, áni sám, nie dał się popchnąć: uczą Práktycy, żeby z obu stron zwiázáć członek, y z boku wyrznáć kámyk. Gdy zaś pochodzi z závárcia *Colli Vesicæ* z nábrzmiáłości, albo z zápalenia oney: ná ten czas włóżyć kándelkę, (koniec iey olekiem migdałowym násmárowawszy) *Katheter* wpuszczáć niebespieczno, áby części náruzoney nie poránił. Insi miásto kándelki wpuszczáią stronę báśową, nápuściwszy ją olekiem migdałowym, ktorą trzebá trzymáć przez czas iá-
ki

ki, tym przetrzymáníem rospęczniéie, y meat ząwarty rosprzestrzeni. Ieżeliby zaś *Caruncula* byłá w meacie, álbo exkrescencya znáczna, ná ten czas trzeba *Katheter* wpuścić, dla rosprzestrzenienia, á przytym zápuszczáć rzeczy trawiące przez *Karheter*, á nie kándelkámí, iáko máią zwyczaj niektorzy. Ieżeli z grubey máteryi flegmistey, (która zátyka *vias urinarias*) pochodzi uryny zátrzymánie, ná ten czas służą purgánsé *cum Therebinthina*. enemy, kąpieli, y *Diuretica*, o których będzie nízey.

ſn Dysuria należy krwie pufzczenie, y z powtorzeniem, purgánsé, vomitoria, enemy, potym *Diuretica*.

Medicamenta Diuretica, to iest: urynę dopędzájące, są te. Spal skorupy iáieczne ná popiół, ná-mocz in *Aqua Petrosel*. daway ná raz po kwáterce, iest doświadczony.

Item. Weś nasienia *Alkekingi*, stłucz ná-mocz w winie: piy to wino.

Item. Stonogi prepárowáne, iáko się wzwyż námieniło, są skuteczne.

Item. *Oleum Scorpion Mathioli*, dáiac ná raz po 6. álbo po 7. kropel. *Item*. *Spiritus Salis Succus Raphani*, *Succus parietariae* przydáiac do niego *Spir. Salis*. *Item*. *Aqu. Termale*s. *Item*. *Spir. Sulphur*. *Ol. Therebinth*. *Sal. Fabarum Extr. Iuniperi cum Therebinth* masz tego dość w kurácyi kámiénia.

Enemá doświadczona.

R. Rad. Apij Petrosel Rusci Gram. Aspar. Malva: aā. unc. 2. Parietar. M. 2. Sem. Anisi Fanicul. Aneti Carni, Dauci, Ameos, Carrham Ruta Cumini, Baccar. Lauri aā. unc. f. Flor. Chamomil. Mellilot. Aneth. Steachad. aā. pug. 2. coqu. in vini alb. f. q. ad met. R. Bolat. libr. 1. adde Butiri rec. unc. 4. Mell. Rosat. unc. 2. Sacchar. rubr. unc. 1. Bened. laxat. unc. f. Ol. nucum Aneth. Lini aā. unc. 1. f. Clister.

Item. Służą różne kátháplasmá, máterace z ziół, ungentá, linimentá, także cybulá z sádłem smázona, ná łono przykładána, y ná krzyże.

Ná Dysuryę, która zwyczajnie pochodzi z gorącości uryny, służą emulsye, dekokcye służące, *ex Malva, Lactuca, Endivia, Portulaca &c.* także serwatka krowia, álbo kozia, z Sáletrą pita; także wodká rozána z białkiem jáiowym ubita, y pita.

Item. Conser. Flor. Malva, Troch. Alkekin. Decoñt. Malv. cum Syr. Violar. przytym należą, y iniectiones *ex Lácte*, ieżeli by tego była potrzeba.

Item. Służą ná popędzenie uryny Spir. Sal. Arm. Vorinosus, super Cort. Arant. Cochob. Mercur. dulc. Pulv. Liquir. Oleum Iunip. Spir. Urina. Sal. Tart. Vol. Spir. Nitri Succus Cancr. expr. Sal. fimi Columb. Nucl. Persicor. Emuls. *ex Sem. Viol.* Spir. Lumb. Oleiek migdałowy, mleko kozie, kąpiel z kozich bobkow: Dla prostych ludzi sok wyciśniony z łáyná końskiego, jest bárdzo dobry.

Item.

Item. R. Ocul. Cancr. præ. dr. 1. Syrup. d. Altheæ
Pernel. unc. 1. Aqu. Petrosel. unc. 3. Olei Iuniperi
gut. 5. M. day ná raz.

Kátháplásmá doświadczona.

R. Rad. Alei Capar, affat. aũ. hro 2. Sem. Lini
Baccar. Iuniperi aũ. unc. 3. Sem. Carui dr. 3. Herb.
Cerefol. Parietar. Flor. Geniſta Lupuli Chamomil.
Mellilot. aũ. M. 1. incisa & contusa coque in Vini &
Aqu. part. aqu. ad humid. Cons. przylož ná łono, y
pod moſzną ſpodem, ad Perineum.

Item. Wodę często w uſciech trzymáiąc, u-
ryná ſię dobywa przetrzymána.

Pigułki skuteczne.

R. Thereb. Ven. parum. toſta dr. 2. Succí Liquir.
Sem. Viol. Miłij Solis ſcr. 2. f. pill. doſis hro 7. ſemel
de die.

Item. Dekokcya z Sábinsy pita,
mocno urynę pędzi.

Ieżeli by zátrzymanie uryny pochodziło ze
złey dygeſtyey, ná ten czas ſłużą lekárſtwá, ury-
ny popędzájące, ále dygeſtyá náprawuiące: oczym
było w kurácyi nieſtrawności żołądká.

Ná Stranguryá teſz medykámentá należą, co
y ná Iſchuryá. Oprocz tego, Spir. Salis arm. Fol.
Oleos, ieſt bárdzo ſkuteczny.

Item. Tinctura eſcorij Reguli Antim. per Ol. The-
reb. extr. eſt ſecreta.

Item

Item. Niektorzy ná stránguryą piią wino, in-
si gorzałkę hányzkową z oleykiem buršztyno-
wym, ieżeli go mieć mogą, stłukſzy główkę czo-
ſnku rozmáciwſzy w gorzałce precedzáią, y piią,
inſi pępek kozłowym łoiem ſmáruią, inſi kozie
bobki ſwieże rozmáciwſzy w ciepłym piwie prze-
cedzáią, y piią. różni różne máią ſwoie ſekretá
ktore nie rzecz tu wyliczáć. *Absorbentia* ná tę cho-
robę oſobliwie ſłuſzą.

Item. *R. Spir. Sulphur. Campb. dr. 1. Spir. Sal.*
dr. 2. Sal. Absint. Geniſt. Iuniperi. Nitri fixi aā. gr.
5. M. doſ. gut. 15. Ieżeli pochodzi z zimney przy-
czyny. *R. Mitrid. dr. 1. Ol. Ruta diſtill. Arantiar. aā.*
gut. 3. M. pro doſi una.

Item. *Electuarium Fallopj,* ieſt pewne, y inne
ktorych wypisáć niepodobna.

Ná Ischuryą, y Stranguryą.

R Ol. Amygd. dulc. dr. 2. Chamomill. unc. ſ. Pingw.
Gal. dr. 1. Ol. Scorpion. dr. 6. ungv. Dialbea unc. ſ.
Cera parum ſ. ungv. quo ungatur Perineum, álbo cy-
bulę rozetrzyi z winem ná teſ mieyſce przylož.

Item. Sok z iednego ráku żywego wyciſnio-
ny, y z winem zázyty: urynę pędzi zá pewne.

Item. Sok limoniowy, z ſokiem rzodkwiá-
nym zmieſzány, y pity: toż czyni. Proſci záſ lu-
dzie urynę ſwieżą kozią piią.

Item. Korzeń *Ononidis* wárząc, y piąc pomo-
cny ieſt, także y ziele (*Pánny Máryi lenek*) zwá-
ne.

Item. R. Ocul. Lucij pife. Cancer. Succini añ. par. aqu. M. detur.

Item. Profzek z łáien myszych iest dobry, także, y mozg froczy potężnie urynę pędzi, ná raz dość puł. Item. Sáletrá, z dekokcyą Bożego drzewká. Item. Ielitká śledziowe fufzone &c.

Item. Pigułki ná Ifchuryą.

R. Therebintb. Cypr. Cořta unc. 1. Rhabar. dr. 1. Liquir scr. 2. Succini alb. scr. 1. Macis scr. f. f. Mix. ex qua form. pill. dof. ńro 9. cundo cubitum.

Kátháplásmá sekretna ná popędzenie uryny. R. Parietar. M. 2. Cerefol. M. 1. S. incisa decoqu. ad mellit. & adde Butyri, rec. unc. 2. Ol. Scorpion. unc. 1. S. calide peřtlini applicetur. Item. Inieřtio Succí Raphani cum Succo Limon. iest dořwiadczona.

Ná Stránguryą.

Dobry iest oleiek z wořku, iáłowcowy, burřzynowy &c. także mleko ciepłó pite.

Item. Cybulá z smálcem wieprzowym przyřmáżona, y ná řono przyřżżona; pomaga.

Item. Ięzyk gęř ufufszony, y ná proch řtáry zażyty, iest skuteczny.

Item. Purgáns.

R. Bened. laxar. unc. 1. detur cum aqu. Feniculi ná goráćć, y ořroćć uryny z ktorey Strangurya pochodzi. R. Malwa Portulaca Lařtuca añ. M. 2. coqu. in aqua colatur. cuilibet libra, adde Syrup. Nef. Papaver albi Cydonior añ. unc. 1. niech chory

pi-

pię, po dwa razy na dzień. na raz po kwaterce, osobliwie też służą emulsye, o których było wzwyz.

TRAKTAT IV.

O Podagrze, y Kołtanie, o Dworskiej
Chorobie.

O Podágrze, y Chirágrze.

Ktora nazywa się Arthritis.

Arthritis jest dwoiaka iedną jest *vaga*, druga *Fixa*, *Fixa* jest, ktora albo w nogách, albo w udách, albo w rękách, albo kolánách zasiałszy: bolelem nieznosnym chorego dręczy. *Vaga* zaś tá jest; ktora po stawách tá, y sám swoje drámmátá odpráwuie.

Pospolicie Autorowie czworáką opisuią chorobę Artetyczną, to jest: gdy ręce bole opánuią nazywaią ią Chirágrą, gdy udá nazywaią *Iscbias*, to jest Scyátyká po prostu, gdy koláná nazywaią *Gonagra*, gdy nogi, *Podagra*, w inszych zaś członkách bole nazywaią zwyczajnie *Artbritidem*, lubo niektorzy y tym nazwiská dáią. Náprzykład gdy bol wpádnie w iunkturę szczęki *Syagonagram* nazywaią. Gdy w kárk, *Tracheagram*. Gdy w grzbiet, *Rachisagram*, gdy w ramię *Chomagram*. Lecz te nazwiská nie są we zwyczajú u medyków.

Przyczyny tey choroby są iedne wewnętrzne,
Za dru-

drugie powierzchne. *Wnętrzne są te 1. Ostrość Succi Nervei*, które osiadły około junktur, ostrością swoją membrany, y nerwy szczypiąc, bole uprzykrzone sprawują. Insi nauczają, że humor *Serosus*, swoją wielością, y ostrością, według humorow przymieszanych do niego, tak że osiadły *circa artus*, też membrany szczypiąc, bole przynosi, częścią z zapaleniem, y nábrzmiałością, częścią bez niego, który humor zwyczajnie z głowy spada przez żyły, od krwi oddzielone.

Dają inszych rácyi wiele bárdzo Autorowie tu się zmieścić niemoga.

Powierzchnne przyczyny są: częste iedenie potraw grubych, niestrawnych, także zbytnie picie trunkow gorących, osobliwie win, także niepowściągliwości ciała, zkąd nauczają medycy, że *Arthritis* jest *Racchi & Veneris filia*.

Item. Prożnowanie, sen długi, ewakuacyi naturalnych przetrzymanie, boiaźń, smutek, zbytnie pieczolowanie, częste kąpieli, zbytni gniew &c.

Przyczyną bywają tey choroby. A iáko insze choroby, tak też y tá przez czary bydz może.

Znaki. Nayprzod ból w stáwie, lubo w ręce, lubo w nodze, z nábrzmiałością, y czerwonością, która nie zaráz się wydaie. Pospolicie tá choroba poczyna się od wielkiego pálca u nogi, nayczęściey lewey, zkąd dálej postępuje, którą poprzedza cząsem gorączką, a pod czas oraz z bólem następuje.

Ieżeli się przymiesza do humoru pomięszanego z cholerą ná ten czas bol bywa nieznosny, tumor bárdzo máły, á czerwony z gorączką znaczną. urná bywa cienka. żółtáwa, álbo czerwona.

Flegmy z tymże humorem pomięszaney, znak iest; nábrzmiałość miękka części boleiącey, bol nie ták bárdzo dokucza. urná gruba, y pomięszána. Gdy się z meláncolią pomięsza, znak iest, że w mieyscu bolejącym wydaie się nieiaka sioność, przytym bol głęboki, urná iák wodá. słabość całego ciała.

Progn. Chorobá tá, nie ma w sobie niebezpieczeństwa, ále iest długa. y uprzykrzona, czasem aż do słarości dokuczaiąca, y owszem niektórym życia przedłuża, dla tego że naturá humory szkodliwe (z ktorych insze humory niebezpieczne rodzic by się mogły) od junktur pewnemi czasy oddala. Przytráfia się iednak w słabości natury, álbo w stárym wieku, że gdy naturá tych humorow pozbywáć nie może, w práwia w znaczne choroby. to iest: w gorączki, zápalenie wnętržności, w Apoplexyá, konwulsye, dycháwicę. w puchlinę, w drzenie fercá &c. Przytym lubo tá chorobá doskonále uleczyć się nie może, iednak zachowuiąc dyetę, y medykámentow prezerwuiących może przez czas długi bydz wolen od niey.

Ieżeli iest dziedziczna, to iest z Rodzicow nigdy doskonále uleczona bydz nie może.

Ieżeli Podágrykom *Varices* się wydádza: u-

walniąią od choroby; także gdy się pokaże uryna mętna bárdzo.

Przemienienia się też tá chorobá w kámién, są bowiem sobie te choroby pokrewne.

Sposoby do leczenia.

NA początku pároxyzmu, należy krwie puszczenie, purgánsé, vomitorium ieżeli nátura do niego skłonna, także ná poty, osobliwie służą medykámentá, w sámych iednák pároxyzmie, gdy się záweźmie chorobá, nie służą pomienione sposoby.

Purgánsów Formy.

R. Hermodaſtil. Turb. Diagred. fol. Senæ el Rafar. Cranij bum. aã. dr. 1. Iva aribet zã pond. omnium f. pulv. dos. dr. 1 f. sæpius repetendo.

Electuarium Bayri præstantiss.

R. Vini Rben. q. f. cui in coqu. Rad. Polipod. dr. 2. Sam. Carthani (per submers. in aqu. prob.) dr. 1. S. Fol. Rosmar. Chamaepith. aã. pug. 1. R. Colat. unc. 2. adde Mellit. Rosat. unc. 1 f. coqu. ad Syrup. consistent. cui admisce Hermodaſt. i Diagred. aã. dr. 2. Agar. Trochisc. gr. 25. Caryophill. Costi. Cimonii Zinziber. aã. dr. f. M. dos. dr. 3. ad unc. f.

Item. Mercurius dulcis cum Resina Jalapa in forma pillul. iest wielce skuteczny.

Item Pigułki R. Pill. de Aloe. Rosat. Diagred. Trochisc. Alb. aã. scr. 2. Extr. Ligni Aloes dr. 5. pill. nro 36 qua usurpentur, tribus diebus ante Novilunium, una die, una pillula, 2do die, dua, 3tio die, tres usq̃

usq; per mensem ascendendo, deinde repetatur eorum usus.

Item. Pigułki ktore nazywają *Veni amice surg.*
Umbula. R. Mass Pill. Aleophang. dr. 2. Laudan.
Opiati gr. 5 M. divide in 4. part. quarum una su-
matur. 4. horis ante. pastum, reliquæ partes ternis
diebus.

Ná pobudzenie potow (okrom inszych medykamentow) naylepszy iest korzeń łopianowy wárząc go, y piąc polewkę, ktora oraz, y poty, y urynę pobudza, rzecz pewna.

Potym należą *Topica.* to iest dla uśmierzenia bolow, różne aplikacye, ktore nie mają być używane po purgacjach, y krwie puszczeniu, chyba żeby bole dokuczają.

Nayprzod tedy dla uśmierzenia bolu, służy mleko ciepłe przykładane, albo káthaplásmá z niego zrobiona, to iest weś mleká co potrzeba włoż w nie chlebá ośrzodki, białego, żółtkow iaiowych, trochę szafranu, zmieszay, przykładay ciepło, gdy nie masz zápalenia. Ná poczatku záraz gdy się chorobá wyda, w którym członku; weś białkow iaiowych dwa, foli mialkiey trochę, octu winnego co potrzeba, ubiy warz; maczay w tym chustki, y przykładay.

Item. Weś rzasy wodney, kwiátu rumiankowego, warz w mleku, przyday mąki ięczmienney zmieszay, y tym okładay.

Item. Weś *Spir. Vini* co trzeba, przyday do niego *Opium Sal. Sauras,* okładay.

Item. *Lapis Medicamentosus* w serwatce, álbo w wodzie rospuszczony, y przykładány, iest ná to osobliwy. *Item.* Wodká z żábiego skrzeku, z kwiátem dziewánný wárzona, y przykładána, ból uśmierza. *Item.* Ser młody owczy, przykładány, rákże, y mięso świeże.

Gdy ból zbytnie dokucza. R. *Fol. Hyosciami* M. 2. *Solani Semperv.* aũ. M. 1. *Capil. Papav. hort.* ěro 5. *Rad. Mandrg. unc.* 1. *Flor. Chamomill. Violar.* aũ. pug. 1. f. *Decoſtio in lacte vel aqua foveatur pars dolens.*

Item. Świeże liście tábáczáne ſtlukſzy, przykładác ná mieyſcá bolejące, piíawki ſtáwić beſpiecznie może, po ktorých ból uſtáie, álbo przyſzcze przez *Moxę* poczynić. *Moxa* nic inſzego nie iest, tylko *Lanugo* z belice.

Item. Weś koperwáſu białego, zielonego o-boygá po dwá łoty, kámfory puł łotá, gorzałki mocney, y winá, oboygá po puł kwarty, zmieſzay okładay tym ciepło.

Item. Weś piwá kwartę wſyp w nie ſoli dwie łyſzki dobre, grzey, okładay co godziná maczáiác, álbo lagier ſledziowy grzeiác, y przykładáiác, rzecz pewna, te bowiem rzeczy prędko puchlinę ná wierzch wywabią, záczym ból uſtáie.

Item. Ná wapno nie gáſzone nálać ſwieżey uryny, iák ſię uſtoi zlać: tym okładác maczáiác chuſty.

Item. Wodká ſekretna *Martini Rulandi* R. *Aqu. Fort. libr.* 1. *Aqu. Font. unc.* 5. *Mercur. ſubl. dr.* 1. *bul*
per

per hora quadr. applicetur, linteis madefactis.

Item. Sálármoniak z dziecienną uryną rospuszczony pomaga.

Item. Zmieſzay wraz popioł, ſol, urynę, y ocet, tym okładay. *Item.* Oleiek z mydła weneckiego do ſmárowánia doſwiadczony; także przeſtępowy korzeń z gorzałką, ieſt doſwiadczony. Y inſze rózne ápplikácye, ktore ſię tu trochę niżej podádzą.

Proſpek do záżywánia wielkiey wagi.

R. Cinnabar. Nat. Panchimagogi mineral. añ. dr. I. Opj præ. ſcr. ſ. ſol. auri ſro 5. M. doſis ſcr. I. vel R. Cinab. nat. ſcr. ſ. Ocul. Canc. Pulv. Conchar. præ unicolor veri añ. 12. Laud. Opiat. gr. 2. miſce, detur circa Veſperam.

Item. Theryáki częſte záżywánie częſto uwalnia od tey choroby. Vel R. Theriac. rec. dr. I. Aqu. Veron. unc. ſ. Succ. Lumbric. dr. 3. Liquir. C.C. Succinati gut. 15. Mixture ſimpl. Tinct. tart. añ. ſcr. I. Aqu. Cinam. cord. unc. ſ. M. pro una vice.

Dekokt oſobliwy.

R. Raſur. Ligni Gvaiaci unc. 2. Saſafr. unc. 1. Saſſaparill. Rad. Cbinæ añ. dr. 6 Ligni lentisc. Rad. Liquir. Herb. Trifol. fibrini añ. unc. ſ. Sem. Levitiſei dr. 3. Papaver. dr. 2. infund. in vini alb. ſ. q. ſ. decoct. in vaſe dupl. R. Colat. libr. 3. adde Syrup. d. Papaver. unc. 1. Spir. Salarm. ſcr. 4. doſ. unc. 4. ter de die.

Item. Mocz w piwie Trifolium fibrinum, piy

zawsze, oleiek z moczu cielecego zrobiony smáruy nimi: iest doświadczony.

Item. Proso z máślem, y z mlekiem wárzone, y przykładáne.

Item. Glisty rostárte z ósrodka chlebá białego, przydawszy trochę száfránu.

Item. Weś ósrodki chlebá białego puł funtá; liścia tábáczanego, szaleiowego, oboygá po puł garści. mleká świeżego ile potrzebá, warz wespół; przyday pšiego łáyná łot, mydlá barskiego trzy łoty, żółtkow iáiówych trzy, száfránu ćwierć łotá, máślá łyszkę, zmiešzay tym okładay.

Plaster doświadczony.

R. Confekt Chamech. unc. 1. Pulv. Ialap. unc. f. Extr. Trifol. dr. 2. Lithargir. unc. 6. Sap& Antim. unc. 5. Saccar. Cant. dr. 6. Olei Oliivar. q. f. Cera & picis parum f. Empl

Osobliwie też służy Empl. Samaritanum także Mirabile. *Item.* Empl. Mirabile in Podagra. R. Ol. Rosati libr. 1 Sapon. Hungar. unc. 4. calef. super ágnem lentum, adde Cerusa Minij ań. unc. 3. coque ad consist. mollem adde Mumia unc. 1. Campbor. dr. 3. Castor. unc. f. f. Empl.

Item. Weś glist ziemnych, przesyp ie solá, potym wypłocz, przyday do nich Terra Sigillata, rozetrzyi wraz, przylož.

Item. Wodká wypalona z żábiego skrzeku z łáynem wołowym, do przykładania iest pewna.

Item. Wodká doświadczona. Weś wody wapien.

pienney funtow 4. zgaś w niey stal kilkanaście razy, przyday miedzi paloney, unc. 4. Cynobru lot. zmieszawszy niech tak stoi przez kilką dni, potym przecedź, maczając w niey chustki okładay.

Item. R. Sapon. Genuens. indef. Hung. unc. 1. Salis (ad ignem fortiss. fusi) unc. 1. S. Vitrioli unc. 1. Acatia unc. 1. bull. in libr. duabus aceti. colatura applicetur parti affecta.

Item. Phlegma Vitrioli, est Specificum, ac Spir. Salis.

Wodká sekretna ná Podągrę.

WEś wody czystey gárniec, zágaś w niey kilkanaście razy szynę želázá dobrego, potym weś sztukę miedzi, rozpal ją, y gaś także kilkanaście razy, do tey wody przyday *Vitri antimonij Mercurij dulc.* oboygá po puł uncyi, choćby też, y więcej, okładay nią, iest bowiem doświadczona, á ofobliwie ná rozpędzenie guzow około stáwow wyrosłych, ktore *Tophos* nazywáią, náwet, *Veneros* rozpędza. *Item.* W serwatce ciepłej ręce, y nogi moczyć, wyiáwwszy, nie ocierać aż oschnie. drudzy przydáią zióła niektóre do serwatki.

Item. Mákuch ná proch stłuczony, przesiany, w mleku wárzony, y przykładány pomaga. *I to nie od rzeczy.* Weś trzy gárce winá, wlož w nie lukrecyi, tátárskiego ziela, szałwi, ruty iarey, wśzystkiego po puł funtá; zálepiwszy w garku, warz do połowy, potym doley brzezka pszenná, y znowu warz do połowy, przecedziwszy daway pić po kwáterce choremu, á niech dyetę zácho-
wa, będzie zdrow.

Item.

Item. *Essentia ligni Sassafras*, per *Spir. Vini extr.* est probata. Wody siarczytte (kapiąc się w nich) wiele pomagają. Osobliwie szklanowśka, y pod Krákowem gdzie siarkę kopią. *Empl. Artriticum Francofurtense*. R. *Empl. d. Achill. magni unc. 6. Oxyrocei Diapalm. aũ. unc. 2. Medul. Cervi axun. Ursi aũ. unc. 1. S. Tacamaca in Vino dissol. unc. 1. f. Empl.*

Item. Cerat doświadczony. R. *Cera alb. Ol. Rosar. aũ. unc. 3. Aqu. Rosar. Acet. Vin. aũ. 1. S. Bap. calamin. Oliban. Masticis aũ. unc. f. Album Ovor. ůro 6. Camphor. dr. 8. f. Ceratum.*

Item. *Picacismus*. R. *Picis naval. Resinæ. Nitrũ aũ. 1. S. Sulphur. vini dr. 3. Piper. Ruphorb. aũ. dr. 2. Sem. Tlaspb. Tapsia, aũ. dr. 1. M. f. picacismus* sposób záżywania ten, rościagnąć go ná płótnie, zgrzać, y przyłożyć, w kwádrans odiać, znowu zágrzać, y przyłożyć, to czynić tak długo, aż skóra záczerwienieie, y spuchnie; záczym teŝ ból ustanie, gdy się wyda czerwoność, y nábrzmiałość, przykładáć co innego, naylepszy plaster fámarytan.

Item. *Balsamus Antipodagricus*.

R. *Camphor. unc. 2. S. sapon. Venet. unc. 2. Opj dr. 1. Croci dr. 2. spir. Vini q. f. digere filtr.* w tym maczájąc pióro, smárny mieysća bolejące, ad *Tophos* naylepsze mydło czarne z żółtkiem iáíowym przykładáne.

SPERNIOLUM. *Spermat. Ranar. spont. resol. libr. 3. adde sal. Armon. unc. 2. sperm. Ceti unc. 1. Camphor. solut. unc. f. Thar. Mastic. aũ. unc. 1. S Opj dr.*

dr. 5. Croci dr. 1. S. dige. Colat. servetur, pro applicatione.

Item. Empl. Arthriticum. Mynsiebr, iest skuteczny.

Item. R. Chamadr. Chamapith. Centaur. úris Aristol. salv. Betonica añ. dr. 1. S. Ligni Gvaiaci opti. unc. f. f. Pulv. subtiliss. dos. dr. 1. U plus quotidie, iest bárdzo skuteczny.

Item. Dekokt.

R. Rasur. Ligni Gvaiaci unc. 2. Sassaparil. China añ. unc. 1. infusa per 24. hor. decoqu. colatura adde Herb. Hamadr. Hamapith. Rosmar. Beaton. Rad. Bardan. diger. cineribus calid. Colatura detur. unc. S. semel. de die expectando sudorem.

Ceret doświadczony.

R. Picis naual. unc. 1. Picis Crece unc. 2. Resin. Pini unc. 4. Mastis Aloe Hepat. Bol. Armen. sang. drac. añ. unc. f. Therebint. unc. 4. Baccar. Lauri Iuniperi Hader. añ. dr. 6. sulphur. vini unc. 2. Cera alba q. f. f. Ceretum.

Ná Scyátykę. Weś czosnku, zwierć go, rozmąć mlekiem maczay' chustę; przyłoż ná biodro.

Item. Nákládź do gorzałki kámfory żeby się rozpuściła, smáruy nią przy cieple, ociąganie też bántkami suchemi wiele pomaga, y rózne plastry, fomentá z dziewánny, linimentá: ktore opisać mieysce szczerupłe nie pozwala. Ieżeliby to nie pomogło, krew z nogi puścić.

Ná Artethyczną chorobę, iest bárdzo wiele między Autorámi rozmaitych lekarstw, lecz, y
mię-

między ludźmi różnemi náyduią się różne tájemnice, z ktoremi się wydąć nie chcą, więc niech je trzymają dla siebie, ia z miłości Chrześciańskiej, dla ratunku bliźniego, wszystkie y naysekretniejsze ktorychem doświadczał tak wiele rázy: wyiáwiłem, z tą przestrogą, áby kto ich záżywać będzie, wiedział kędy czego, y iáko záżyć, ponieważ różne są náтуры w ludziách, różne temperámentá, y różne też exkrementá, zkad co iednemu pomaga, to drugiemu szkodzi, y przeciwnym sposobem, co pospolicie w tey chorobie bywa.

R O Z M O W A

Pácyentá z Podágrą.

Wierszem przez Autorá opisána.

P A C Y E N T.

ZKąd się Podágrá chorobá wzięła,
 Zkad ciało ludzkie dręczyć poczęła.
 Czy iá Megará ná świat zrodziła,
 By swą furyą ludziom szkodziła.
 Czyli iá Etná z siebie wydała,
 Z ogniem siarczystym, by kátowała.
 Członki junktury, moje paliła,
 Darıła, wierciála, y one mdliła.
 Zádneý przyiáźni z nią niezáwierał,
 A nim się kiedy w iey láskę wdzierał.
 Zkad się tak bárdzo ze mną zbrátála,
 Ze swą mieszkánie we mnie obrála.

Rospostárká się, fúrye stroi,
Fukánia grozby, nic się nie boi.
Ná prozby nie dba, áni ná płácze,
Iáko szalona po ciele skacze.
Od fortuny mię precz odstrychnełá.
Gdy mię ták w ciężką niewolą wzięłá.
Záżyć uciechy, y krotofile,
Nie pozwoli mi ná jednę chwile.
Chciałbym iey pozbyć nie wiem fortelu,
Lubom záżywał do tego wielu.
Doktorow mądrych, bab, álchimiřtów,
Y ludźi różnych, náwet luryřtów.
Nic nie wskorałem, dáremna rádá,
Oszukałá mię ludzka porádá.
Ach iáko dręczy, nie lutościwie,
Zyły wyciąga, strzyka stráżliwie.
Pálce skrzywiłá, powysadzałá,
Członki ze stáwów, nogi spętałá.
Guzy stwárdziáłe powyrzucáłá,
Y iáko w dyby ręce podáłá.
Náwet kámienie rodzi w mym ciele,
Gdy ich pozbywam iák bolu wiele.
Postąpić nie da, rwie, y kátuie.
Siepa, y pali, áni z folguie.
Záżywałem iuż różnych dekoktów,
Popiłem wiele z Aptrek Syrupów.
Pigułki różne, y konfekcye,
Y rozmáite miřkuláncye.
Piłem *Herba The*, piłem, y káwę,
Różne mixtury, bárdzo plugáwe.

Kapieli różne, wánny pocące,
 Zioła, y máści zágrzewájące.
 Gdy nie pomogły, kładłem chłódzące,
 Likwory, plastry rozpędzające.
 Zążyłem náwet-Merkuryuszá,
 Który humorow bárdzo porusza.
 Y Sátarnuszá, zążyłem rády,
 Przemoc nie mogli tey chytrey zdrády.
 Ják ná kátowni zostawác muszę,
 Gdyż ze mnie práwie wypiera duszę
 Żywot mię mierzi, dziw nie száleię,
 Gdy we dnie w nocy, ciężko boleię.
 Życia przedłuża, by kosztowála,
 Dłużey ná demną dokázywála.
 Święconey wody, nic się nie boi,
 Ani Exorcizm, iá uspokoi.
 Duszkoby náleść człeká takiego,
 By mię pozbáwił gościá tak złego.
 Dałbym połowę swey substáncyi,
 Bym iáko pozbył tey złey bestyi,

P O D A G R A.

Milczałam długo, dość cierpliwości,
 Dosyc przymówek, dość zelżywości.
 Zkądem się wzięła, pilnie się bádasz,
 Aż do żywego práwie doiádasz.
 A czyli nie wiesz com zá rodzáiu,
 Y w którymem się, rodziła kráiu.
 Świat jest ten wszystek, moiá kráiná,
 W naywiększym Pánie moiá dziedziná.

Z Kro-

Z Krolowem poszłá z Monárchow zacnych,
Z Cefárzow, z Xiążąt, Pánow ták znacznych.
Wszystká uciechá jest moiá z niemi,
Onych zábawiác żarty moiemi.
A osobliwie owi Pánowie,
Co piáá wino iák Bachusowie.
Y owi co im *Venus* smákuie,
Temi się ferce me delektuie.
Z niemi się báwię, y konwersuie,
Z temi zabáwá mnie kontentuie.
Prostych ia ludzi nie rádá widzę,
Chudym páchołkiem záuwsze się brzydę.
Jestem wspaníała, bárdzo powážna,
Rostropna, hoyna, w dziełách odważna.
Pan, by naywiększy honor mi dáie,
W prasza się w ląskę, gdy mnie uznáie.
Zá przyaciółkę, wiernie służącą,
W swoich drámátách nie ustájącą.
Wino ia lubię, bo mi pláguie,
Więc go y Pánom wielce smákuie.
Tym uweselam meláncholiká,
We mdłości trzeźwię: rucham tetryká.
A gdy się *Venus* przyłączy do mnie,
Spráwuie się nie iáko skromnie.
Agituie w człeku humory,
Wypędzamy ie ná wierzch do skory.
Nie przystoi to mey wspaníałości,
Bym co czyniłá przeciw ludzkości.
Przestrzegam zdrowia pilnie káždego,
Ochraniam iáko oká moiego.

Ná wiátr nie puszczę z łóżá káżdego,
 By nie szkodziłá zarázá iego.
 W rękách, y nogách, stráž postáwiłam,
 Wszelką wygodę im wymyśliłam.
 By zás *Lethargus* nie nápadł kiedy,
 Snu nie pozwalám, tedy owedy.
 Szkodzi wiem dobrze ágitowanie,
 Bo ztąd pochodzi krwie pomieszanie.
 Leżeć ná łószku w miékkiey pościeli,
 Przymuszám wśzystkich by leżeć chcieli.
 Náwetem nogi obwárowała,
 Gdy suleáty powymyślała.
 Ze wiele przedtym więc táncowały,
 Trzebá by teraz odpoczywały.
 Masz przyiacielá, czegoż ci trzebá,
 Tylko sámego inż prawie Niebá.
 Nárzekasz ná mnie, że cię morduię,
 Strzykam, y palę, srodze kátuię.
 Moy Ociec *Bachus*, iáko jest hoyny,
 Wśzystkim wiadomy, iák nie spokojny.
 Natręt jest wielki, wszędy się wrázi,
 Ia głaszcę, á on prędko urázi.
 Wlezie do głowy, wnet zácmi oczy,
 Rozum odeymie, cále zámroczy.
 Zwádzi się prędko rad da przyczynę,
 Wśádzi do błotá, iáko w pierzynę.
 Krzyczy, y wrzeszczy z wielkim háłasem,
 Dostáie mu się po grzbiecie czássem.
 Ná pojedynki nie raz wyzywa,
 Zkąd párágrafy po gębie miewa.

Odrodziłam się prawie od niego,
Gdyż ja nie piłam trunku prostego.
Węgrzy, a Włoszy, moi Pánowie,
Hiszpáni, Niemcy, y Fráncuzowie.
Ieszcze oprócz nich: Polscy Pánowie,
Iáko ich kocham, a kto wypowie?
Miewam sekretne konferencye,
Z niemi zawieram konfidencye.
Umiem muzykę, wygraię trele,
Uczę ich śpiewać nie iák w Kościele.
Wołaia, wrzeszczą, gorgi wydaią,
Ręce, y nogi, tákt im podaią.
Czemu mię zbywasz, com przewiniłá,
Y w czymem ci się ták náprzykrzyłá.
Záżywasz ná mnie wiorow wárzonych,
Zioł rozmaitych w wodzie párzonych.
Plastrow, oleykow, rózných mástykow,
Trunkow, likworow, y konfekcikow.
Byłeś w cieplicách, niceś nie sprawił,
Iák czarownię támeś mię pławił.
Pániá dziedziczną jestem ja w tobie,
Ináczey rádźić musisz o sobie.
Wiem sekret pewny, byś go wykonał,
Zápewnebyś mnie w sobie dokonał.
Pewne lekárstwo abstinentia,
Y drugi także continentia.
Z tych ja ruinę ponosić muszę,
Ani się więcey o cię pokuszę.

P A T I E N T.

WYbaczże proszę: Páni wielmożna,
 Jesteś iák widzę, szczodra, y možna.
 Radbym się wydárł z twoiey opieki,
 O bym cię nie znał odtąd ná wieki!
 Byś chciała iáchác ná koniec swiátá,
 Damci wyprawę iedź choć do kátá.
 Rad się obeydę, bez twey wygody,
 Zá moie winy, mam dość nadgrody.
 Pilnie wykonam rad twych podanie,
 Dopomoż mi w tym mój miły Pánie.
 Záluię zá grzech, dla twey miłości.
 Nałog odmieniam, porzucam złości.
 Już cię obrazić nie chcę ná wieki,
 Gárnę się cále do twey opieki.

O KOŁTANIE.

Kołtan, nazywa się *Plica*, inaczey *Ceragra*.
 Pytanie. Nayprzod: zkąd się wziął Kołtan, ponieważ Autorowie lekárscy dawni nic o nim nie wspominają. A nawet, y terażnieyszego wieku, osobliwie cudzoziemscy Medycy, nie przyznają go, przypisując to tylko niedbálstwu, álbo perfwazyom bábskim, zkąd gdy się nie czeszą, włosy się w kupę zrastają. Albo przyczynę kładą ná wapory lipkie, z głowy pochodzące, ktore włosy w kupę spaiają, záczy przez czas długi nie czesane, w kupę się wikłają.

Ná to się odpowiada. Nayprzod zkąd się wziął kołtan; różne różnych o tym są opinie, których wypisać mieysce nie pozwala. Tá jest naypewniejszy, że nie zkąd inąd, tylko od żydow. Ten bowiem narod z natury będąc około siebie nie ochędożny, smrodliwy, y przemierzły, tym nieochędoństwem przyczyná jest kołtanow, które się między niemi zągęściły, z plugąstwy zámnożone-mi w nich; więc że ten obmierzły narod jest ná głowę nieprzyiaciel Chrześcianom, ná to się usádził, áby też y oni byli ich obrzydłości beiecznych uczestnikámi. Iáko bowiem różnemi sposobámi szkodzą Chrześcianom, iuż to czarámi, ofszakaniem, omamieniem &c. tak też swoiey sprofności, y obrzydłości, (które z káry Boskiej ná nich są przepuszczzone) zaráżeniem ná ciele szkodzić usiłuią. Spособ zarázy, ktorego záżywá-ią nie inszy tylko ten, że w miody, w gorzałki, w piwá one kładą, y moczą, á nie tylko kołtany moczą, ále też y sámi się w piwách, w gorzałkách kąpią, y onę párchámi zarázáia. Rzecz kto, jest wiele ludzi ktorzy práwie záwsze pią u żydow, á przecię kołtaná nie máia. Ná to odpowiádam. Rózne są konstytucye natur, są bowiem drugie grube, y mocne, do przyięcia zarázy nie sposobne, iáko widziemy, y pod czás powietrza, álbo łóžney choroby; niektóre zaś są subtelne, naymniejszy zarázę przyimuiące. Do tego Pan BOG nie dopuszcza tego, áby złość ich iádowita záwsze, y káždemu miáła szkodzić.

Ze zaś młodzi, y cudzoziemscy medycy, przypisują to niedbálstwu, álbo perswázyom báb-
skim. *Odpowiedź się dáie.* Ktoż máiący zdrowy
rozum, widząc takie stráfzydlá ná głowách, mia-
by to przypisać naturalnemu powikłaniu, álbo
pozraštaniu włosow, á nie tylko ná głowách, ale
też y w brodach, do tego, że tácy pod czas Lu-
nácii (to iest Pełni, Nowiu, Kwádry) czuią wiel-
kie w sobie pomieśzanie, w kościach łamanie,
szumy, ból głowy &c. Záczyń idzie, że to nád-
przyrodzonym sposobem dziać się musi. *Spyta ie-
scze kto.* Ponieważ między żydami z niedbálstwá
ich około siebie rodzą się kołtany, toć choć ich
moczą Chrześcianom w napoiách, szkodzić nie
mogá. *Ná co się odpowiada.* Ze w włosách, pá-
znokciách, (lubo to są *partes excrementitia*) iest *vi-
rus*. Iáko gdyby kto oberznięte páznokcie ná-
moczył w winie, á to by wino przecedziwszy
wypił, pewne womity. Co niektorzy máią zá se-
kret lekárski, tak też y włosy máią w sobie *viru-
lentiam*, bo przez ich pory, różne humory iádo-
wite wychodzą z ciáła, zkad według różności
nátur, różnego koloru bywáią, záczyń zarázá
ich szkodzić może, tak iáko y pot, śliná, exkre-
ment, z ktorego przestąpienia przydáć się może,
chorobá, co się tráfia w dyssenteryách.

Rzeczcie ieszcze kto. W cudzych kráiách iest
żydow wiele, á przecię kołtanow nie znáią. *Od-
powiadam.* Ze żydzi w cudzych kráiách nie są
tá-

tacy śmierzdziszy, y oszarpáncy iáko w Polszcze, ále są ochędoźni; polityczni, ták, że tylko kápelusze ich wydáią w stroiu od innych, że żydzi. Do tego że w cudzych kráiách szynkow im nigdzie nie dopuszczáią, tylko się kupiectwem bawią.

Oprocz tego rodzi się kołtan z różnych przyczyn: Nayprzod z czárow, iáko bowiem insze choroby niezwyčajne z nich pochodzą, ták też y tá: o czym iest wiele przykładów. Bywáią kołtany, y dziedziczne, to iest: z Rodzicow ná dzieci spadájące: tákże przydáią się y z zarazy ieden od drugiego. Iednak nie káždy kołtan iest zaráźliwy, bo ich różne są rodzáie, y z różnych przyczyn pochodzące; tákże rodzić się mogą kołtany *ex humore venenato oculto*, który *per poros* wychodząc, rodzi kołtany zaráźliwe, tákie, gdy urznięte bywáią, w wielkie kálectwá ludzi wprawuia, pod czás y śmierć przynoszą. Są też niektóre wody tákie (osobliwie ná Pokuciu) z których picia kołtany ná głowách wyrastáią, iákoż twierdzą niektorzy, że z támtąd kołtany się zagęściły. Bywáią, y kołtany ná głowie z sáмого niedbálstwa ludzi gnuśnych, nie ochędoźnych, osobliwie w chorobách gdy się długo nie czeszą. Aleć y báby ledwie nie w káżdey chorobie że z kołtaná pochodzi zápeвне twierdzą, y często się tráfia, że ie w ludzi wmawiaią, dáiąc ná wywicie rozmaíte zielská: głowę ustá-

wnie płocząc, włosy woskami lepiąc, y innych guśel dziwnych záżywáiąc.

Pytanie. Wieloráki iest kołtan. *Odpowiedź.* Według różności przyczyn różny bywa, ieden szkodliwy, sprawuiący po kościach łupanie, ból głowy, w oczách zácmmienie, potraw obrzydzenie &c.

Drugi iest, który żadney z pomienionych chorob nie sprawuiie. Są też y takie, ktore lekarstw żadnych nie potrzebuia, drugim zaś bynamniemy nie wádzą. Są takie, którym gorzałká bárdzo pláguie; inszym zaś wino, álbo miód, innym pewne potrawy szkodzą, osóbliwie grube, smáczne zaś im pláguia. *Hercules à Saxonia*, opisuie różne różności, y pokrewieństwá kołtanow, to iest sámca, y sámice, Oycá, y corkę, &c. prawdáli to, twierdzić nie mogę, bo się ná nich nie znam.

Progn. Wewnątrz kołtan zostáiący, to iest, *humor malignus*, (który się zwykł w włosy wdawác) wiele złego przynosi, to iest: łamánie po kościach, ślepotę, womity, potraw obrzydzenie, żył pokurczenie, guzy, álbo wrzody po cieie &c. gdy się zaś ná wierzch wyda, nie ták szkodliwy iest.

Iezeli go zaś kto lekkomyślnie urznie, osóbliwie taki, który álbo z czárow, lub *ex malignitate interna* pochodzi, w ciężkie choroby wprowadza: áni to iest bayká, wiele bowiem przykładow iest, że lekkomyślne urznięcie onego wielu

Iu wprawiło w ślepotę, w ból głowy uśtawiczny, w wielką chorobę, w konwulsię &c. á pod czas y śmierć przyniosło. Gdy zaś kołtan z iákiey in-szey przyczyny będzie, lubo kto urznie, álbo wyrwie: szkody żadney w zdrowiu nie sprawia. Bywa y to, że gdy iuż wszystká *virulentia* ze wnątrz wyidzie, z ciała do włosów: sam kołtan dobrowolnie odpada. Co się tycze kurácyi, według wielu Autorow, táka ma bydz iáko y Dworskiey choroby, iednak że tá kurácyia nie záfwsze się udáie. Sáf bowiem tákie niektóre, ktorym náwet, y enemáf záfzkodzi. Sáf teź niektóre, w ktorých beśpiecznie purgánsow, dekoktow, vomitoria, wánien suchych, &c. záżywáf móże. Aby się kołtan ná wierzch wydał, máią róźni ró-żne ná to sposoby, á osobliwie ciekáwe báby, máią ná to róźne ziółáf, z dziwnymi názwiskáfmi, máści, plastry, mycia, przymawiónia, zegnánia, záfklinánia &c. Já tylko dodam, że kto chce áby się kołtan wywił, niech moczy w gorzálce, álbo w winie ziele zwáne Barwinek, (ktorego náwet, y zímie pod śniegiem dostánie) tę gorzálkę, álbo wino niech piie co dzień po kieliszkú, przytym niech wárzy to ziele w ługu, y tym głowę myie, w ten czas gdy się wyrwie, ták prędko od mycia częstego sam odpádnie.

Item. Aby się kołtan wywił, weś barśzczu ziele, bábiego muru, ktory teź zowiáf mchem większym, łopianowego korzenia, warz to wraz.

myi głowę często. Dáie się też przestroga, aby dla bezpieczeństwa nie urzynąć kołtaná nożyczkami, nożem, albo brzytwą, ani żadnym żelaznym instrumentem, ale tym sposobem; wes białek od iaiá ieden, wapná świeżego, niegászonego łotow 4. Auripigmentu puł łotá, mydła barfskiego, ługu mocnego co potrzeba, zmieszay wraz, obmyi pierwey miejsce wodą ciepłą, násmárny tą mixtura, y zaráz pátrzy ieżeli włosy puściły, ieżeli nie, omyi czym prędzey, á znowu násmárny, zápowne odstanie, to smárowanie názywa się *Pflitrum*.

Ná łománie w kościach, y inne bole z kołtaná przyczyny pochodzące, wánná, Wes łopianu z liściem, y z korzeniem, bábiego murn, bárwiniku, mácierzanki, liścia wierzbowego, warz w kotle, ostudziwszy nie roztwarzając káp się co raz w inšzey wodzie z nowych ziół wárzoney, á przy tym łopianowy korzeń warz, y piy &c.

ZKąd gorzałká u żydow tak bárdzo smákuie,
Bo w niey żyd, y z żydowką párchy opłokuie.
Zkądże tá chęć do trunku ślepa żydowskiego,
Zkądże smák wyciśniony z kołtaná brzydkiego.
Czyni chęć nie zwyczajną, że prawie száleie,
Gdy często do gardzieliá gorzałki nie leie.
Miod żydowski czem smáczny, bo go żyd záprá-
wi,

Gdy z żydowką z żydzięty w niego náplugáwi.
Wy-

Wyblwa się. y zamięsza, przemyśliwający,
Aby swoje zarązy, (w trunki mięszający.)
Mógł pozbyć żyd smrodliwy: żeby Chrześciani.
Smrodem párchem, kołtanem zaráził, y Pány.
Czárują, namawiają, aby im wierzyli,
Iakoż się już niektorzy w żydów obrocili.
Żyd fáktor, żyd, y doktor, żyd iest y podskárbi.
Żyd z hárendy (rozumie Pan) że on mu skárbi.
Alic go on wykubie, iák gęs wypierzona,
Rwie po piorku by nieznąc, powoli zmamiona.
Chłopek wolny za swoy grosz, napiiác się wszę-
dzie,

Pan przykazał by nie pił tylko ná hárendzie.
Choćby skora oblázł z chłopá párszywego,
Pan tego nie uważa, dla zysku swojego.
Y choć wszystko wywlecze z domu ná hárendę,
Co miał mieć przez cały rok ná swoię wiwendę.
By odrobił páńszczyznę Pan o to nie stoi,
Ze chłop o głodzie robi, bo się plagi boi.
Y tak skrytą chytróścią niszczą Pánów sámych,
Gdy ich niszczą, nie sámych, ále w ich poddanych.
A nie tylko po wioskách, ále y przy mieście,
Gdy się pilno przypátrzyś, uważysz w niewie-
ście.

Iako by z nabożeństwą idzie do Kościoła,
Niedługo tam zabawi iák by iey kto woła.
Bieży pilno do szynku, żydą lub żydowki,
Chlisnąwszy przepalanki, bojąc się przymowki.
Leci do dom zbledniała, iák toruńska cegła,
Wymawia się że pilno (aż iey duszno) bieglą.

Więc

Więc gdy się przyzwyczai, wlecze co nadybie,
Choć iey mąż bokow zmáca, gdy iá przy czym
zdybie.

Młotki, piłki, frubsztańki, noże, y nożyce,
Fártuch, kábat, y pościel, náwet, y spodnice.
Rožen, miskę, y książkę, rękaw, y donicę.
Wlecze wszystko do żydá, iákby do kramnice.
A gdy się zá małżonką mąż chodzić náuczy,
Wszystko z domu wywleká, áz biedá dokuczy.
Iedno drugie wywłoczy, z błotá plugawego,
Ze nogi nie státkuia, wpycha do gorzkiego.
Tłuká się po ulicách, od ściány do ściány,
Tryxáią się głowámi, nie iáko bárány.
Iedno drugie potłucze. oczy popodbíia,
Gdy się prześpiá názáiutrz, zkąd tá nowália.
Pyta iedno drugiego, co się z námi działo,
Weyźrzy iedno ná drugie, ciało posiniáło.
Poskrobie się po głowie, álic włosow máło,
Dziwno mu że ołyśiał zkąd by to bydź miáło.
Myśli czy nie spárzono głowy z kámenice,
Álic guzy po głowie, potłuczone lice.
Po przepiciu bierze go ápetyt do iadlá,
Nie mász w miešzku, y groszá, nádzieia upádlá.
Robić musi o głodzie, co prędzey ná stráwę,
Y ná żydá bo go chęć ciągnie ná zabáwę.
Człowiecze masz ná sobie znák Chrześciániná,
Masz roszak od Kościoła strzeż się pogániná.
A dopieroż narodu ták nieprzyiáźnego,
Ktory bluźni Chrystusá, depce Imię Iego.

Iezli chcesz żyć z Chrystusem, w Krolestwie na-
wieki,

Stoy przy nim nie puści cię nigdy z swey opieki.
Bron honoru iák możesz, Zbawiciela twego,
Brzydź się żydem iák diabłem, uciekay od niego.
Miłuy IEZUSA z fercá szczerze uprzymego,
Dostąpisz chwały wieczney, y widzenia iego.

O Dworskiej Chorobie.

*Ktora nazywa się Lues veneræa, Morbus
Gallicus, Neapolitanus, Hispanicus
Indicus, Syphilis.*

PRzyczyną Dworskiej choroby iest: pomieszá-
nie wísztych humorow, pochodzące osobli-
wie z kwasności subtelney, (ktora się *Volatilis zo-*
wie) ostrey bárdzo, y iádowitey: wísztykie ákcy-
ciálá miészaiącey, y psuiącey &c.

Znáki choroby. Nayprzod *Gonorrhæa virulenta*,
to iest: *fluxus seminis corrupti*, różnego koloru z
rzniciem, y infzemi przypadłosciámi. Ciálá wísz-
stkiego słabość, y ociężáłość, łamánie w kościách,
krosty ná wárgách, y gdzie indziej po ciele:
nábrzmiáłość, y zápalenie członká náturálnego;
Exulceratio Scroti, splugáwienie częste, cera bláda,
niektorym często rumieniec się ná twarzy wydá-
ie. Bole po stáwách przechodzące, w nocy bár-
dziej odzywáiące się. Te znáki czynią podey-
rzenie, y odmiánę *Gonorbei*, w Dworską choro-
bę. Iezeli záś iuż chorobá w korzeniona iest, w

ten czas bol głowy, y szum częsty, y większy bárdziey w nocy, á niżeli we dnie dokuczający; bole ustáwiczne, w rámionách, w goleniách. Ustá prawie goreią; ná ktorých często exulcerácy, z wyraštánien dżiwego mięśá. Przydáiá się także, y ná podniebieniu; potym gdy się chorobá záweźmie, ciáło z człęká opada, bole niecznośne w stáwách, tak iáko w podágrze, nástępuiá potym konwulsye, bol głowy bárdzo ciężki, nie spánie, szaleństwo, wielká chorobá, krośty rózne po głowie, po ciele, po nosie, po wárgách &c. z ust fector, nosá opádnienie, álbo ugnicie, guzy twárde po ciele, ktore *Bubones* zowiá, zębów wypádnienie, trudność wielká w upuszczeniu uryny, *Pennis*, y przyległych części exulcerácy; krośtká gdy się wyda *in glande*, z ktorey humor *virulentus* wychodzi żółtego koloru, zkąd nástępuje exulcerácy *membr.*

Progn. Swiežo záciágniona dworska chorobá: iest łatwa do uleczenia; zástárzáłá zaś bárdzo trudná, trudnieysza teź iest do leczenia w meláncholikách, w flegmátykách, álbo krwistych bárdzo; także gdy się przyda ochrapienie, znaczy chorobę trudną do leczenia. *Item.* Gdy bédzie exulcerácy *Urethry*, *ex fluxu semin. corrosive.*

Item. Ktora iest dziedziczna, to iest z Rodziców: iest nie uleczona.

Item. Trudnieysza iest do kurácyi w ktorey bywa exulcerácy znaczna, y guzow wiele *tophos* zwanych. *Item.* Gdy się przyłączy puchliná, álbo
bie-

biegunką. Wrzody ktore się przydają *in ano*, to jest w siedzeniu, naygorsze są do leczenia. Często też tá choroba (choć uleczona) rádá się odwraca.

Wiadomo każdemu z iakiey przyczyny przydaje się tá choroba, lecz oprócz tey może się przydać z zarazy jeden od drugiego, z ust, z pościeli, z sukien, z czapki, nawet y z śliny, z rodziców też zlewa się ná dzieci, także dziecię może mámkę zarażić, albo máмки dziecię.

A żem iásnie nie wyráził znakow, y okoliczności tey choroby; nie dziwuy się, nie rzecz bowiem polskim ięzykiem wszystko objaśnić, aby się czyie oko tym nie obraziło.

Sposoby do leczenia.

Nayprzód należą purgánsa, *Digestiva*, *Diaphoretica*, dekokty, wánny pocące, sálwácy, krwi zaś puszczenie mieyscá nie ma, chyba by chory był krwistey komplexyi. Co się tycze purgánsow; te máią bydz takie.

R. Mercur. dulc. gr. 15. Resin. Ialappe dr. 8. Therebint. Ver. q. s. f. pill. pro una dosi interspersa pulv. Cinamomi Vel R. Electuar. d. succo. Rosar. dr. 2. Mercur. dulc. gr. 12. cum sacc. f. bolus. Vel R. Extr. Cabell gr. 24. Mercur. dule. gr. 10. Resin. Guaiac. gr. 7. cum Aqu. Cinam. f. Mass. ex qua form. pill. deinde sequentibus 5. diebus utentur Rhabar. pulv. cum Therebint. & repet. pill. Po purgánsách, y między niemi máią bydz dawáne *Digestiva*, ktore są te. Tartarus Vitriol. sal. Tartar. Cremer, Tartari Salis

rozne, á osobliwie *Endivia Fumar. Cardui bened. Tamar. Scolopen. Absintbý Cichor &c.* pomienione *Digestiva*, lubo miészaiąc iedno z drugim, lubo same przez się: według upodobania dawać: Syropy też służą, osobliwie *de Lupulo de Fumar de Cichor. cum Rhabar. Oxymel. Squill. Syr. de 5. radic. &c.* Należą y dekokcye rozne, ktore każdy wymyślić może, według potrzeby Pácyentá, álbo choroby. Po odpráwionych purgánsách, należycie przystąpić do dekoktu, y wánien suchych.

Sposoby wárzenia Dekoktow.

R. Weś *Ligni Gvaiaci* funt ieden, to iest łotow 24. *Corticis Gvaiaci*, łotow 8. *Sasafras Salsę parill.* oboygá po trzy łoty. *Rad. China el.* łotow 4. hányszku łotow 3. lukrecyi łotow 2. antymonium przedniego utłuczonego, y w węzełku zawiązanego łotow 30. włoż wszystko pokráiáne do gárcá nowego náley wrzácey wody gárcy 4. nákryi dobrze, niech stoi przez 24. godziny, potym warz według zwyczáiu, żeby połowá wywrzáła, przecedziwszy przez płát suchieny, schoway ná zimno, daway choremu tego dekoktu z ráná, po południu, y ná noc, zá káżdym rázem po pułkwarty. Remánencye záś (przydawszy do nich nie co pomienionych ingyencyi: także fig, rodzenkow) wody nálawszy warz zwyczáynie, przecedziwszy daway pić zá wsze, (opócz pierwszey dekokcyi) Do wánny suchej, chory ma wchodzić dwa rázy ná

na dzień, á przed weyściem do niey, dawać z pierwszą dekokcyą. *Spir. Theriacal. Camphor.* álbo *Spir. Tart. Rectif. f.* álbo *Resin. Gwaiaci cum Conserv. Rosar.*

Pod czas záżywania dekoktu chory ma iesc tylko pieczyšte, á miásto chlebá suchárki. także co tydzień trzebá dawać purgánsę, y w te dni w ktore chory one bierze, nie ma pić dekoktu: ále piwo, także iesc powinien rosoły. A że różni różne máią formy gotowania dekoktow, ten nayskuteczniejszy położywszy, dáię ieszcze ieden, *R. Rad. Chin. el. unc. 4. Salsa parill. unc. 6. Rasur. Tign. Sancti unc. 8. Cort. ejusd. unc. 2. Ligni Sasafr. unc. 3. Santal. rubr. Citrini aā. unc. 2. Lig. Lentisc. Rhod. aā. unc. 1. S. Rad. Polipod. unc. 5. Liquir unc. 3. Rad. Petaphil. Tormentil. aā. unc. 1. S. sem. Anisi Fanic. aā. unc. 2. incif. & contusa fund. aqu. ferven. ollas 8. macer. per 24. hor. dein. bull. in dupl. vas ad 3tia part. consumpt. in fine coct. adde Passul jor. libr. 1. S. Carioar. libr. 1. Cinam unc. 2. sem. Caribam. unc. 1. Cort. Arant. Citri Galang. Cubeb. aā. unc. f. Colatura perfecte cocta servit. pro potu ordinario.* Aby był dekokt czyсты, wykláryfikuy go białkami iáíowemi. Lecz y sámó drzewo gwaíákowe wárząc, (przydawszy do niego Antimonium w węzełku, y troché lukrecyi) iest skuteczne: podobno bárdziey ániżeli różne mískulan-cye.

Więc że tá chorobá rzadko (bez sáliwácyi) doskonále uleczona bydz nie moze, osobliwie gdy iuz wkorzeniona będzie.

Podádza się sposoby: co y iáko ná nie dawác; wielu álbowskiem iest niedoskonáłyh lekárzow: ktorzy leczenia tey choroby podeymuią się, á náwet y báby, chłopi prosci, żydzi &c. Káždy z nich máiac swoje sekretne leki, z ktorych nie ieden, nie tym co miał, ále y życiem przyplácił, á osobliwie ná sáliwácye rożnych z Merkuryuszá preparácii zażywáiac, y one nie tak iák należy dáiac, w cięższe dáleko choroby (ániżeli iest sáma) wpráwuią. Tráfia się to bowiem nie raz, że Merkuryusz, álbó nie iest preparowány iák należy, álbó choć iest dobrze preparowány ále do czego innego służy: gdy go Medyk záda nie doskonáły, gárdło podrapie, podniebienie opryszczy, działá exulceruie, zęby ochwieie, wśzystko ciáło pomięsza, oppressye sercá spráwi, y nie raz w páráliz ciężki wpráwi, co więc nie Merkuryuszowi, ále (mydląc oczy Pácyentowi) złym humorom, ktore Merkuryusz poruszył, y one wyprowadza, przypisuią: co iest wielki fałsz, bo lubo w sáliwácyách działá obrzmieią, zęby się ochwieią, z ostrości humorow od Merkuryuszá poruszonych, iednak gárdlá nie opryszczá, áni podziuráwią, sercá oppressyi, áni párálizu spráwuią, y ówšem po odpráwionych sáliwácyách, chory iák inszy.

Dáie się znowu przestrogá że gdy chory bárdzo słáby ná siłách, álbó będzie w leciech podeszłych, wstrzymác się od nich.

Sposoby do pobudzenia Sáliwácyi.

Trojákim sposobem sáliwácye pobudzone bywáią to iest, dáiąc ná nie przez ustá, przez kurzenie, y przez smárowánie.

Sposoby dawánia przez ustá.

R. Turpeti minorál gr. 5. Mercur. dulc. gr. 7. *agitata quam optime in mortar. lapid. dentur. cum Conseru. Rosar. & sacchar. quolibet die usq. dum effectus non subsequatur.*

Vel Mercur. vitæ gr. 2. Mercur. dupl. gr. 7. optime agitata, misceantur cum s. q. Theriacæ; detur sic quotidie, aż sáliwácye nástąpią. Iednąk naylepiey dáwać sámo Mercurium dulcificatum. Náprzykład, pierwszego dnia dáć gr. 10. drugiego dnia 11. trzeciego 12. codzién iedno grano przydáiąc, aż sáliwácye nástąpią. Dáią niektorzy Mercur. dulcific. scr. cum Diascordio: dwa rázy w tydzień. Co się komu podoba niech tego záżywa.

Wtóry sposób przez kurzenie.

R. Cinabar. Antim. vulg. Myrrha añ. q. s. zmiešzay warz, bierz tego proszku, ná koniec noża po trosze, rzucay ná węgle po trzy, álbo cztery rázy, dym wychodzący chory przez szklány liiek w się niech bierze, głowę dobrze okrywšzy. To kurzenie powtarzać tak długo, aż sáliwácye nástąpią. Insi ad Cinabar. Antim. przydáią bursztynu, siárki, mástyxu.

Trzeci sposób przez smárowánie.

To iest: R. Mercur. viv. unc. I. ungu. d. Althea

Fernel. unc. f. zmieszay iák naylepiey, smáruy tym unguwentem wszystkie członki, y stopy, wprzod z starszy dobrze chustą ciepłą, smárować raz tylko ná dzień z ráná, w godzinę po záżytym rosole, álbo iáiu miékkim, niektorzy grzbiet smáruia, co zle bárdzo czynia.

Lepiey y beśpieczniey záwſze dáwać ná sáliwácye przez ustá. Pod čás sáliwácyi chory ma bydź záwſze w cieple, koszul áni pościeli nie odmieniáiąc, ieść ma tylko rosoły, y iáycá miékkie. Nábrzmienie, y exulcerácy w uściech (ktore pod čás sáliwácyi) zwykły bywáć: naylepsze iest mleko ciepłe z wodą do płókánia, álbo sprycowania, álbo *Decoſtio bordei cum Diamero*.

Item. Przed sáliwácyámi, chorego wprzod dobrze przepurgowác.

Item. W zástárzáley chorobie: nie trzebá ná nie dáwać, tákże słabym, y tym ktorzy máia ustá, y podniebienie owrzodziáłe, tákże y stárym, tákże w Páralizu zostáiącym, y wyschlým &c. Wiele iest tákich, ktorzy miáło sáliwácyi dáia *Extraſta Lignorum* iáko *Gwaiaci salsa parill. sasaf.* przydáiać *Sal. C. C.* álbo *viperarum*.

Oprocz pomienionych sposobow, ktore się podały ná pobudzenie sáliwácyi: iest innych bárdzo wiele, lepsze, y doświadczeńsze tu zebrałszy, inne opuszczam.

Ná *Bubones venereos*; naylepsze iest *Oleum ex Ligno Gwaiaci* záżywáiać go we wnątrz co dzień po kilká kropli, y smáruiać nim *Bubones* ná to też

też jest osobliwy plaster. *Vigonis cum Mercurio*, także *Empl. de Achill. cum gum.* zmieszane *cum Oleo Ligni Gvaiaci.*

Gdy się *Bubo* z molifikuie, otworzyć go lancetem, albo pryszcz na nim uczynić, a na otwartą ranę kłaść terpentynę płokaną *in Decocto Gvaiaci.* y na wierzch przykładać *Empl. Oppodola.*

Ná spuchnienie *Mossen* z zapaleniem.

Zrob *Kátháplásmę* z ruty, z liścia hebdowego, wárząc *in Decocto Gvaiaci.*

Ieżeliby zaś był tumor twárdy: bez zapalenia, ná ten czas smárować *Balsamo sulphur. succinato*, albo *Ol. Ligni Gvaiaci*, albo *Balsami sulph. Kuland.* Ná twarde guzy (które *Tophos* zowią) około ramię, pod czas, y ná głowie wyrosłe: służy *Mercurius malleabilis*, albo blachę ołowianą nátrzeć *Merkuryuszem*, którą przykładać, albo *Empl. Vigon. cum Mercur.*

Ná Nos okrośtáwiáły.

R. Cinnabar. nat. sperma Ceti, Camphor. añ. q. v. cum S. q. Bals. Perwiani f. Linim.

Ná opádnienie ciáła od kości.

Naylepsze jest *Phlegma Vitrioli*, nie bárdzo ostry, albo *aqua Pbegecinica.*

Ná bole w stáwách.

Służy *Aqua Theriacal Camphor. vel Balsam. sulph. anisat.* Ieżeliby zaś było zapalenie, ná ten czas *Saccharum Saturni cum aqua Plantaginis* naylepsze. Gdy w podniebieniu dziurá będzie, trudno iey

zgoić, ále trzeba w nią bláfszkę wprawić: która ma bydź táka. Day ukować bláfszkę ze złotá, álbo srebrá, ku gorze wyprężoną, do ktorey przylutować trzy, álbo cztery oczká z drotu, do ktorych gębkę przyszyć, tak áżeby ciásno záchodziła, tę bláfszkę wkładać z gębką co dzień iá wyimuiąc, y przepłokuiąc.

Ná Exulcerácyą ięzyká płókánie.

R. Rosar. rubr. Bolaust. aã. M. 2. Galnar. dr. 2. Gland. unc. f. Plantag. sicci dr. 3. Cort. Arant. Alum. aã. aã. unc. 3. Virid. aris scr. 1. coqv. in aqv. Plantag. ad Conf. 3tia part. Colat. adde Mell. Rosat. unc. 3. pro gargarismate.

Plaster ná Bubones pewny.

R. Gum. Ammon. Galb. aã. unc. 4. de pur. peracet. U in spiss. adde Empl. d. Achill. simpl. d. Mellil. aã. unc. 2. S. Bals. sulphur. Ruland. unc. 1. Therebinth. unc. 1. S. cera unc. 2. f. Emplastrum. Ieżeliby były z bolem wielkim, przylož Káthapl. R. Flor. Mellil. Verbasci aã M. 1. pulv. Althea, Fanugr. aã. 2. coqv. in Decocto Gwaiaci ad form. Cathapl. cui adde Axung. Anser. Ol. Anethi. aã. unc. 1.

Dołożę tu ieszcze sposób leczenia tey choroby, ktorym człowiek pewny prosty, wiele ludź doskonále leczy: ktory jest taki; dáie nayprzod raz, álbo dwa gryszpanu miálko tártego wziąwszy ná koniec nozá: w gorzałce, álbo w piwie zázyc, z czego bywáią womity, y stolce, potym chorego párzy nád párá ziela wárzonego, do kto.

ktorego przykłada kámiennie rozpalone, to zaś ziele nazywa się bágmem, iakoż ná bágnach roście, wielkie, żółto kwitnące, y niewdzięcznie pachniące. po káżdym zaś náparzaniu, smáruie krośty gryszpanem rostártym z máśłem nieślonym, przydáiąc zrazu proszku z korzenia pietruszczanego, iák trzy części, potym co dálej mniey. Pic zaś dáie miásto dekoktu korzenie łopianowe, ná wiosnę kopáne, y suszone, przydáiąc ięczmienią, y trochę lukrecyi, hányśzku, y tym sposobem szczęśliwie káżdego chorego wylecza doskonale, nikomu nie obiawiáiąc sekretu, iam tylko zá wielką prozbą od niego dostał, ktorego wszystkim užyczam, byle się ták dárzyło iáko iemu.

Ubodzy zaś ktorych nieśtác ná leki; gnoiámi się leczą leżąc w nich, ieżeli się doskonale tym sposobem leczą: twierdzić nie mogę.

Należáło tu ieszcze opisać chorobę, ktora się nazywa *Gonorrhea*, iest troiáka, to iest: *simplex Gravior*, & *Virulenta*, lecz że nie przystoyna rzecz polskim ięzykiem opisywać iá, życzę bawiającym się kuracyą choroby dworskiej; áby się dowiedzieli od mędrszych, iáko iá poznać, gdyż zwyczajnie tę chorobę (nie umieiętni) nazywáią *Stranguryą*, w czym się mylą.

Autor wierze przypisał.

Venus zdrádlíwa rokosz cukruie,
Wkrotce nád kátá ciało morduię.

Uprzykrzonemi zbyt boleśnemi,
 Wrzody, guzami, zaráźliwemi.
 Łamie po kościach, szumi po głowie,
 Ciało wyfusza, y niszczy zdrowie.
 Usta wyrzuca, y podniebienie,
 Mowę odmienia iey zaráżenie.
 Rękom, y nogom, władzą odiełá,
 Wszystkiego człeká w niewolá wzięłá.
 Oczy západłé, twarz iák poczwárá,
 Rumieniec zginał z ust śmierzdi párá.
 Zmieszálá głowę, śnu nie pozwoli,
 Sumnienie gryzie dla Swoiey woli.
 O iák mizerna uciechá ciáłá,
 Nie iednemu się wé znáki dáłá.
 Ow nosá pozbył, okrákiem chodzi,
 Ow przez nos gęgli, spluwáiąc schodzi.
 Wytechl iák szczypá, skorá á kości,
 Oczy się świecą, słábe wnętržności.
 Dyfzy ni szkápá stára w chomencie,
 Káśzle iák bába usiadłszy w kącie.
 Czupryná leżie, cále łysieie,
 Łep się závraca, ciáło wrzodziie.
 Iákoby w muszki twarz iest upstrzona,
 Brzydkiemu krosty, modno stroiona.
 Usta obsypią, nos ugryzáią.
 Y podniebienie im wyrzucáią.
 Zęby się chwieią, y wypadáią.
 Wárgi, y działłá więc wygniwáią.
 Wierci po kościach, guzy wyfadza.
 Głowy bol ciężki, spániu przeszkadza.

Zyły się kurczą ciało opada,
Wszystek ná siłách człowiek upada.
Więc y z przyodźiewku огоłociłá,
Suknie, rzadziki powywłoczyłá.
Bokámi świeci, iákby z niewoli,
Głód niedostátek, áż głowá boli.
Lecz przecię swoich rádá częstuie,
Różne przyśmáki im wynáyduie.
Konfekcikámi ich delektuie,
Po których chudak okrutnie bluie,
Sący się flegmá, iáko z rynsztoká,
Z ust we dnie w nocy, nie zmruży oká.
Gárdło podrápią zęby ochwieią,
Siły uśtáią, ręce ziębnieią.
Y proszek miewa iákiś rumiány,
Gdy nim záfypie áż drapie ściány.
Iáko gęś syczy, w łep się uderza,
O solgę prosi Páná bálwierzá.
Ma y pomáty piękne pachniące,
Do smárowánia zbytnie gryzące.
Roskoszne wodki alkiermesowe,
Ma háłonowe, y gryszpanowe.
Názbyt trzeźwiące, posiláiące,
Do zákrapianá onym słuzące.
Trzeźwią się niemi, áż wzgorę skaczą,
Ná swoię biedę, nie raz zápłáczą.
Mateż y trunki z wiorow wárzone,
Suchárki świeże kury pieczone.
Wśádza do wánny (Bálwierz) po szyie,
Przynaglá párá, ledwie nie wyie.

Dáie perfumy z Merkuryuszá,
 Z ktorých wonności omdlewa duszá.
 Ma y w garnuszku coś zapráwnego,
 Do sprycowánia im potrzebnego.
 Miewa oleyki, różne mástyki,
 Zálepia dziury kładzie plastrzyki.
 Ma też stolicę swoię hrebenne,
 Dáią tám leki chłopi odmiennie.
 Y po łopácie w piece wsadzáią,
 Duszno im á że gwałtu wołáią.
 We mdłości winem ich zákrapiaią,
 Po ktorým we wsi kączki pływáią.
 Miewa y bety, y páwilony,
 Smrodliwe gnoie, ze szmat zassony.
 Zawsze w około ássystencya,
 Kupá świń kniemu tuż się uwia.
 A podniebienie że wyrzuciłá,
 Złote lub srebrne zá to wprawiłá.
 Zdobi iák może dziuráwe wrzody,
 Iákoż tak ma bydz, według iey mody.
 Tec są pieśzczoty Venery z ciálem,
 Tákim częstuie swych specyálem.
 Czemu się *dworską chorobą* zowie,
 Bo tám próżnuia, rádźi Pánowie.
 Młodzi swawolni, wiercipientkowie,
 Smagli, y chozi moczywásowie.
 Do niey skłaniaią swoje áffekty,
 Miewa też ná nich swoje respekty.
 Zkądze się *Morbus Gallicus* zowie,
 Czyli iá wnieśli tu Fráncuzowie.

Pewniey ci co tám peregrynuią,
 Iák z czym poćciwym náзад wędruią,
 Zkąd ią Medycy *Lues* przezwáli,
 By się zarázy tey warowáli.
 Iák przed powietrzem w čás uchodzili,
 Wszelkim sposobem iey się chronili.
 By tego potym nie przypłócili,
 Zdrowia miłego nie utracili.
 Młodzi rospuśtni, światowniczkowie,
 Złego ćwiczenia, zli synaczkowie.
 Y ci ktorzy brzuch zá Bogá máią,
 Trunki mocnemi krew zápalaią.
 Wiek młody czártu, światu oddaią,
 O Bogá Stworcę, naymniey nie dbaią.
 Ze trzebá umrzeć nie pámietaią,
 Ze piekłem grozą, zá baykę máią.
 Ktorego Pánie rácz nas záchowác,
 W wszelkich pokuśách, chcey nas rátowác.

TRAKTAT V.

O FEBRACH.

FEbry są dwoiákie, to iest zimne, y gorące,
 ktorych są różne rodzaie, y názwiská, pierwsza
 názywa się *Febris Ephemera*, to iest: gorączká, bár-
 dzo wolna, z lekkiey iákiey przyczyny pocho-
 dząca, ktora we 24. godzinách zwyczáynie uśta-
 ie: á czásem trwa do trzeciego dnia, pod čás się
 też obraca *in Synochum simpl. vel putrid.* álbo *Heclis.*
 Dru-

Druga nazywa się *Synochus simplex*, albo *Causus*: to jest gorączka znaczna, z niespáníem, z dusznością w piersiach, z rospaleniem wśzystkiego ciała wielkim, z bolem głowy, puls bywa prędki, iednak mocny, żyły nábrzmiałe, uryná mętna, y czerwona; tá gorączka pod czas iednakowa bywa, pod czas się mieni, trwa do czwartego dnia, á pod czas do piątego, zwyczajnie zákończa się *per Crisim*, to jest: albo przez pot, albo przez krew z nosá. Leżeli się zaś dłużej przetrzyma; obraca się *in Synochum putridum*.

Trzecia nazywa się *Febris Hectica*, to jest: gorączka wewnętrzna, wolna, ustáwiczna, po iedzeniu bárdziej się wydáiąca; rzadko bywa sámá przez się, pospolicie wiąże się do innych chorob, iáko do suchot, do puchliny, y innych członków wewnętrznych, albo zápalonych, albo zátkanych, *exulcerowanych*; to jest: wątroby, śledziony, nerek, *Venarum Mesarai &c.*

Czwarta nazywa się *Synochus putrida*, to jest: gorączka ustáwiczna, pochodząca z korrupcyi humorow, we krwi zostájących.

Piąta nazywa się *Quotidiana continua* tá pochodzi ze krwi flegmistey zágniłej.

Szosta nazywa się *Quartana continua*. Tá pochodzi ze krwi meláncholiczney, z korpumpowanej; do ktorey należy *Febris Colliquans* to jest: w ktorey albo poty słábiące, albo uryná nád zwyczaj, albo biegunká bywáią, ktore bárdziej chorego słábią, *Febris horrificá*: w ktorey częste zimno

na-

nápada. *Febris Affodes*, w ktorey chorzy niespokojni bywają, spać nie mogą. *Febris Syncopalis*, w ktorey częste mdłości napadają. *Febris Epiala*, w ktorey oraz y zimno, y gorącość często przypadają. *Febris Lypiria*, tá jest, w ktorey wnetrznosci prawie goreją, powierzchne zaś części ciała ziębnieją. *Febris Lymphatica*, seu *Catbarbalis*, to jest: gorączką z kátáru pochodzącą.

Siodma nazywa się *Febris Tertianá intermittens*; to jest, febrá co trzeci dzień przypadająca druga nazywa się *Semi Tertianá*, to jest: gdy iednego dnia będą dwa pároxyzmy, á drugiego ieden. Trzecia nazywa się *Duplex*, to jest: kiedy pároxyfm káždego dnia przypada; ktory różny się pewnemi znakami od *quotidiana*. Czwarta nazywa się *Triplex Tertianá*, to jest: we dwu dniách trzy pároxyzmy napadające.

Osma nazywa się *Febris Quotidiana intermittens*, to jest: febrá z gorączką káždego dnia napadająca.

Dziewiąta nazywa się *Febris Quartana intermittens*, to jest: co czwarty dzień chorego infestująca, druga nazywa się *Composita*, to jest: kiedy dwa pároxyzmy czwartego dnia przypadają, álbo innych wolnych dni odzywa się. Trzecia zowie się *Duplex*, to jest: kiedy ieden dzień wolny, á dwa następuiące nie wolne od pároxyzmu. Czwarta zowie się *Triplex*, to jest: ktora káždego dnia przypada.

Dziesiąta nazywa się *Febris Maligna*, ktora
jest

ieſt troiáka, to ieſt: *Epidemica*, po polſku łożna gorączká, inſi názywáią ią *Febrim Hungaricam*. Druga názywa ſię *Febris Patechialis*, to ieſt: w ktorey ſię wydáią petoci ſine. Trzecia názywa ſię *Pestilentialis*, to ieſt: powietrzna gorączká za-
ráźliwa.

Iedenáſta názywa ſię *Febris Violarum*, & *morbilorum*, to ieſt: gorączká oſpy, y odry.

O GORĄCZCE.

Z iákieykolwiek przyczyny pochodzący
w poſpolitoſci.

PRogn. Nayprzod gdy będzie (w gorączce) uryna mętna, znaczy wielkie pomięszanie humorow. Ieżeli zaś uryna nie będzie bárdzo czerwona, y prędko ſię w nięj máterya uſtawia, znaczy gorączkę nie długo trwáiącą. ktora *per Cryſim* zákończyć ſię zwykła.

Gdy będzie uryna bárdzo czerwona, y iáſna bez żadnego ſedymentu, znaczy gorączkę bárdzo niebeſpieczną, y długą.

Item. Uryna w wielkiej gorączce, gdy będzie biała: znaczy málignę, y przyſzłe ſzaleńſtwo; także uryna czarna gdy ſię w gorączce pokaże: znaczy málignę, y ſmierć.

Item. Gdy będzie czerwona z grubą obrączką, także znaczy gorączkę, y málignę.

Item. Gdy ſedyment záwſze ſię ná ſpodzie uſtáie, álbo będzie záwſze rozwlekły po urnie: zná-

znaczy gorączkę dawną, y bárdzo niebezpieczną.

Item. Im iest uryńa w gorączkach czerwien-
sza, y iásnieysza; tym iest niebezpiecznieysza.

Item. Puls słaby w gorączkach; wątpliwy iest.

Item. Puls mocny, iednakowy. (choć będą
symptomátá znaczne, y niebezpieczne) pewniey-
szy iest ániżeli słaby, z mnieyszemi przypadło-
ściámi.

Pulsus vermicularis álbo *Formicans*, także *Ca-
prizans*; gdy się w gorączce pokázuia: znaczą wiel-
kie niebezpieczeństwo.

Item. Gdy się szaleństwo przyda ná początku
gorączki, także zápominánie się obnażenie, szy-
płánie około siebie, drżenie członków, szczka-
wká, konwulsye: wszystkie te znáki znaczą wiel-
kie niebezpieczeństwo.

Item. Gdy się głuchotá przyda ná początku
gorączki: także znaczy niebezpieczeństwo.

Item. Gdy chory nád zwyczaj wzrok má
stráśzny, álbo zápalenie w oczách, fercá nudności,
ięzyká wielka suchość bez prágñienia, oddech
ciężki: żywotá nádętość &c.

Item. Gdy glisty przez ustá, álbo przez stolce
w gorączce pozdycháły pokáżą się: znák iest má-
ligny.

Item. Gdy się pokáżą petoci czerwone, śine,
álbo czarne, znaczą wielkie niebezpieczeństwo,
czerwone iednak nie záwsze są niebezpieczne.

Item. Gdy w gorączce, málignie, puls będzie
podobny zdrowemu, złym znákiem iest.

Item.

Item. Gdy będzie biegunká, przez którą odchodzi máterya tłusta, po wierzchu pływająca, znaczy niebezpieczeństwo, także enemy dáne, gdy się záturzymać nie mogą, że zaráz przy dawaniu wybiegáią náзад, znacza *virtutem retentricem* upádłá.

Item. Poty często się wydájące, bárdzo słábe, y zimne; ápetyt cále utrácony, nieczucie się, to jest: pod się puszczenie, znáki są śmierci &c.

APHORISMI.

FEbris vehemens, ubi rubet corpus, plenæq; venæ tument. Sangvinis detractionem requirit.

Frigidi sudores, cum febrî acuta mortem, cum mitiore vero, morbi longitudinem significant.

Si rigor febre non intermittente, ægrum iam debilem invadat: mortiferum est.

Quibuscunq; in quartanis febribus, sangvis è naribus affluerit malum.

Tertiana exquisita, septennis ad summum circuitibus iudicatur.

Quando in Syncho, ex sangvinis tantum copia oborto non statim à principio vena secatur, tunc sangvis propter moram fit malignior, & in choleram convertitur.

In acutis febribus, tantum benignis medicamentis utere, (ut Cassia cum prunis) & non fortioribus, nè calor intendatur, & humorum ebullitio, ac putrefactio augeatur.

Aquæ

Aquæ frigidæ potus in Synocho ac Cholericis febribus, optime confert, post signa coctionis quæ in magna copia offerenda est. Si enim parum bibitur tunc à calore febrili vincitur, & in vapores acutos convertitur, unde febris augetur.

Syncope in febribus ubi assidue affligit; propinamus vinum etiam si inde febris augeatur.

Circa balneum eorum qui habent febres putridas tria sunt observanda: primum ut non accedat rigor seu horror in balnei introitu. Secundum ut nullum membrum principale debile sit. Tertium ut non existat crudorum humorum, circa primas venas, quantitas multa.

Tertianam puram, pura cholera facit; cum phlegmate verò mixta; generat ipsam meram.

Flava bilis putrescens, causonem facit, Crocea tertiam. Vitelina Hæmitritæum, dat, praffina autem & eruginosa, in solo Stomacho genitæ, nec ipsum transeuntes, nec etiam putrescentes nunquam febrem faciunt.

Ex putri pituita, quotidiana febris nascitur.

Ex bile, solum tertiana, ab atra verò gignitur quartana.

Vinum, balneum, & Epithemata acutè febriculis: disconveniunt.

Acutæ febris terminus est dies 14. Peracutæ verò septimus.

Vera tertiana quæ septem digeritur paroxysmis, absque periculo patientis, terminatur.

Febrium paroxysmi ordinariam horam anti-

cupantes: febrilem materiam superabundare significant postponentes autem, ipsam diminui.

Quartana febris non facile hominem jugulat, vetus vero raro, nisi vere solvitur.

Sanguinem in febris vomuisse, pestiferum est.

Febris quæ subito sine ratione, sine bonis signis, finita est, fere revertitur.

Stridor dentium in febris, insaniam significat.

Si vero iam deliranti accedit: valde perniciosum.

In febris non intermittente, si labrum aut nasus, aut oculus, aut supercilium pervertitur, si non videat, si non audit, & iam debilis sit, quid quid horum fuerit: mors prope est.

In febrium acutarum principio, atque sine fortioribus medicamentis purgantibus nequaquam utere, nam materiæ febriles, in venis contentæ plus æquo commoverentur, ad quod mors sequi solet.

Febriens, si à ventris profluvio corripiatur: Medicus ne sistat alvum, nisi evidens signum debilitatis adfuerit ex eo.

Si febre detenta suffocatio derepente supervenerit: nullo in faucibus apparente tumore est mortiferum.

Ætivæ quartanæ plerumque brevès, Autumnales longæ, & inter eas maxime quæ ad hyemem usque pertinent &c.

*Sposoby do leczenia Febr w pospolitości,
y osobności.*

Gorączká ustawiczna, z iákieykolwiek przy-
czyny pochodząca; leczy się temi sposobámi.
Nayprzód należy enemá chłodząca, potym krwie
puśzczenie ku wieczorowi, álbo też z ráná; po
upuśczeniu krwi dawać dekokcye z Iulepámi
chłodzącemi, iáko to *Decoctionem C. C. in aqua
bordei.* do ktorey przydáć *Syrup. d. Cichor. Violar.
d. Nymph.* przydáiąc *Sal. prunell. Spir. sulph.* álbo
Vitrioli. Przytym ieżeli gorączká nie iest názbyt
wielka, y chory przy siłách, dáć purgáns wolny
ex Rhabar. Tamarindis & sale nitri, vel Tartaro cru-
do. Ieżeliby znáki były pełności żołądká, álbo
cholery: może bezpiecznie dáć ná womity. Ná
prágnienie ustawiczne: rózne rózni wynáyduią
sposoby, pospolicie dáią pić tyzánne, inśi *Limouia-*
dę. Sposoby gotowánia iey. Weś wody przewá-
rzoney co chcesz, przyday do niey soku wiśnio-
wego, (czystego, y nie stárego) co potrzebá,
wyciśniy cytrynę iedną, y drugą, żeby był kwa-
sek wolny, przyday sóltry czystey według po-
trzeby, niech chory piie, inśi zaś przewarzają
wodę z cukrem do ktorey wyciskają z cytryń
świeżych sok, y trochę octu winnego przylewają.
Inśi przewarzają wodę z sóltrą, do ktorey przy-
dają *Tincturam Rosarum.*

Item. Weś wody stokowey kwartę, przyday
trochę cukru, winá kieliszek, soku limoniowego

co potrzebá, wodki cynámonowey trochę, zmięszay, niech się tym chory ząkrapia.

Item. *Spiritus de pomis* z wodką zmięszány, przydawszy *Spir. Vitriol.* oprócz tego emulsye z 4. *feminib.* z lulepámi chłodzącemi, są skuteczne.

Ieżeliby się gorączká uśmierzyć nie dáła powtorzyć krwi puśczenie, uważywśy ieżeli chory iest do niey sposobny, także y purgáns wolny. Ieżeliby zaś náturá skłonna byłá do potow, dáć ná nie, o czym będzieś miał niżej. Tym czásém weś rogu ieleniego w sztuki porábánego garści trzy, przyday korzenia szczawiowego, lukrecyi, rodzenkow, Iuiubow, korzenia mleczonego, álbo też sáмого ziela, warz, daway pić choremu. Służy też ofobliwie ná to dekokcyá doświadczo-
na z prosá wárzona przydawszy ziela *Cardui benedicti*.

Item. Ná toż *Salia Lixiviosa* wiele pomagáią, iáko to *Sal. Card. bened. Acetosá centaur. hris Cichorei absinthij &c.* Ieżeliby byłá ięzyká wielka suchość, y czarność, krew puścić z pod niego, to iest: z żył pod nim zostájących (które nazywáią się *Vena Ramina*) ná niespánie ktore zwykło przy gorączkách bywáć: záżywáć *Opiata*, ostrożnie, y rzadko prości zaś ludzie, álbo ci co Medyká, álbo Aptekarzá mieć przy sobie nie mogą: niech wárzą mákowki suche w piwie, tego piwá niech się nápiią ná noc, ná raz po kwáterce, w tymże piwie chustkę maczáć, y głowę nią zwiázáć; álbo weś máku rozwierć go przylawszy trochę winá,

rozłoż ná chuście, oblož głowę. Insi máią zá sekret dawać profzek z kostek, ktore się náyduią w głowách profięcych pod uszami; insi robaczkami, (ktore bywáią w gębkách roży polney) skronie nacierać, rostárszy ich. A báby przez swoje gusłá zwykły nocnice oddalác, kto im tego dopuszcza, ciężko grzeszy.

Ná ochłodzenie gorączki.

Należą różne Epithemata, to jest, okładanie pulsów, głowy, stop, y ku sercu, także wątrobie.

Ná okładanie pulsów w gorączce.

Weś wodki rożáney, białkow iáíowych, octu winnego: száfránu, cukru, wszystkiego co potrzebá, zmieszay, zmaczay w tym chustki; okładay pulsy.

Item. Zwierć korzenie pietruszczáne, przyday białkow iáíowych, octu winnego, dtozdzy piwnych, zmieszay dobrze, oblož tym nogi pod kostki. *Item.* Weś octu, smietány, białkow iáíowych, máki ięczmienney, moczu dziecięciá málego, zmieszay okładay pulsy.

Item. Warz tátárkę w wodzie, odcedziwszy maczay w polewce chusty, y pulsy nią okładay. Niektorzy dynie do pulsów przykładáią; insi rzepę skrobáną. *Item.* Weś popiołu mákowego trzy łyżki, miodu prásnego, białkow iáíowych myrrhy, wszystkiego co potrzebá, uczyn plaster, ktorym chorego oblož, uznasz skutek. Insi winem z myrrhá, y kámforą okładáią.

Item. Ná bol głowy w gorączce, weś wodki rożáney, białek iáíowy, przyday háłunu, octu winnego, zmieszay obłoż głowę.

Ná mdłość w gorączce.

Weś wodki rożáney, kámfory, cynámonu, szafránu, octu winnego, zmieszawszy, okładay pulsy, á ku fercu przylož rutę świeżą zwierciawszy z winem, álbo z octem.

Item. R. Aqu. Rosar. unc. 4. Borag. Buglos. Melliss. aũ. unc. 3. Vini optimi unc. 1. Aceti unc. s. spe-tier. d. Gemm dr. 1. Lig Aloes Cort. Citri Off. d. Corn. Cervi Ebor. aũ. scr. s. croci dr. 8. Misce pro Epithemate cordis.

Ná wątrobę.

R. Ajw. Endiv. unc. 4. cichor. Laćtu. Absint. an. unc. 2. Acetosa unc. 3. solani unc. 1. Aceti unc. s. spe-tier. Diarcbod. Abb. dr. 1. Trium santal. aũ. dr. s. M. pro Epithemate.

Hymrodel ná prágnienie doświadczony.

Weś miodu białego, warz dobrze z wodą áż się odszymbie, przyday foku wiśniowego, znówu przywarz. schoway ná zimno, niech chory piie miásto piwá.

Item. Decoť bord. libr. 4. Aqua Cichor. Rosar. Veron. aũ. unc. 4. confectio. Alcher d. Hyacinth. aũ. dr. 2. Syrup. d. succo citri Acetoscill. Violar. Berberoch. aũ. unc. 5. Spir. Vitriol. ad grad. Służą w gorączkách rózne foki smázone; iáko wiśniowy, poziomkowy, porzyczkowy, á osobliwie berbesowy &c.

Co

Co się tycze picia wody w gorączkach trzeba uważać ieżeli gorączka będzie z zapalenia, y wzburzenia samey krwi. albo z cholery: ná ten czas bezpiecznie chory może pić wodę co chce. Ieżeliby zaś z inšzey przyczyny pochodziła, to ieść: albo z korrupcyi humorow, albo z przyczyny członka ktorego wewnętrznego náruszenia, albo z żołądka pełności &c. ná ten czas nie ma się dawać do picia.

*Konfekt posilający ná spánie
w gorączkách.*

R. *Konfekt. Hyacinth. Alcher. aā. scr. 1. Pulv. Pretios. Gedan. gr. 18. Requ. Nicol. gr. 9. vel Lau. Opiat. gr. 1. cum sacchar. f. bolus ná raz.* Porządni Aptekarze, miewaią pocula febrilaria, to ieść: kubki odlane z samey sáletry, z ktorych dáiá pić chorym lubo piwo, lubo tyzánę. Sáletrá bowiem o-
sobliwie służy ná gorączki.

Oprocz tego różnym gorączkom różne medyamentow formy podáiá się. *Nitrum vitriolatum* ieść *arcanum* ná gorączkę.

Item. Cremor Tartari Succo Berberorum aut citri impraegnatum.

Item. R. Unicorn. fossil. Ebor. siue ing. pr. aā. dr. f. Terra sigill. scr. 1. Cinabar. Antim. scr. f. C. C. sin. ign. prae dr. 2. S. Laud. Opiat. gr. 5. misce f. pulv. dos. dr. f.

Item. Ná gorączkę zwyczajną (ktora nazy-
Cc4 wa

wa się *Synochus*, álbo *Causus*) do picia naylepsza jest serwatka, lubo sámá, lubo też wódka z niey wypalona, może do niey przydać sóltry czystej potrosze; *Diaphoretica* także bárdzo są skuteczne, iáko *Antim.* *Diaphor.* *Sal. card. bened.* *C. C. philosoph* *pr. Arcanum dupl. cum camphor.* *Spir. C. C. Rob. sambucci sal. Viper. vel serpent.* *Lapis Bezoar.* *Unicornu Mixtura d. tribus &c.*

Medyk má tego przestrzegáć, áby miásto gorączki zwyczajney, nie leczył máligny. máligná álbowiem zrázu podobna jest zwyczajney gorączce.

Znáki máligny. 1. Nudności wielkie fercá, sił osłáwienie znaczne, y insze symptomátá ciężkie, z uryny, z pulsu trudno iá poznać: bywáią też rózne máligny, iedne ustáwiczne, drugie čásów pewnych. nápadájące godzinámi.

Krwi puszczenie w málignie nie náleży; lecz pryfzcze, enemy, purgánsé bárdzo wolne, vomitoria, *Alexipharmaca*, *sudorifera* służą.

Prošek sekretny ná málignę.

R. Margar. pr. Ocul. Cancr. Coral. rubr. succin. alb. C. C. pr. Lap. Bezoar. dr. ań. dr. 2. Pulv. ex apicibus nigris bilarum cancr. ad pondus omnium f. pulv. dosť ań. scr. 2. ad dr. 1.

Item. R. Theriaca Andr. scr. 1. Pulv. à chesis cancr gr. 7. croc. gr. 3. Aqu. card. bened. unc. 2. Propbi-lact. unc. f. syrup. Liberant. dr. f. M. detur pro dosť vel R. Myrrba Rad. Zedoar. cort. citr. ań. unc. f. cina-bar

bar. Antim. scr. 1. campb. scr. f. Ol. succin. gut. 4. M. dos. d. scr. 1. ad dr. f. Vel R. Unicorn. fossil. dr. 1. Magister. saturni scr. 1. Myrrhæ dr. f. camphor. dr. 5. M. divid. in part. aqu. dentur in aqu. Prophilnetica ejus usus repetatur post 5. vel 6. hor. usq. sudor subsequatur.

Item, Cristall saturn. cum Spir. Vitrioli coagulato są bardzo skuteczne, także Bezoardicum minerale cum camphora &c. Opiata bardzo są niebezpieczne, złączym lepiej się od nich wstrzymać. Tinctura Bezoardica, vel Diaphoreticum in per acutis Paracelsi: są skuteczne, y inne których wyliczyć mieysce nie pozwala.

Sposoby leczenia Hektyki.

NAyprzod ieżeli jest z przyczyny inszey choroby, uleczone bydz nie może, aż się choroba (ktora jest przyczyna) uleczy, ieżeliby zaś sama przez się była: co się rzadko przytrafia, podają się krotko niektore sposoby: picie częste mleká, albo serwatki, jest pożyteczne, także polewki migdałowe, kontuzy z rákow, gelatiná z pigiew, gąszcz z rozenkow z cukrem smáżony, konfekt smáżony. Dekokcya z rozenkow, fig. przydawszy korzenia podroźnikowego, albo *Scorzonera &c.*

Item. R. Bezoar. Poter. scr. 1. camphor gr. 2. M. divid. in 4. part. Vel R. Rosar. antiq. unc. 6. Papav. erat unc. 1. scabios unc. f. spetier. diamar. frig. Corn. Alcis præ aā. scr. 2. Bezoar. Poter. scr. 2. cum Syrup. Iulub. f. Elect. de quo sæpius capiat. & ger. Emulsye z migdałami robione są dobre, także

enemy, dekokcyja chiny z mięsem, albo z kápłonem, (przydawszy rozenkow) iest dobra, pokoieszcze nie będzie wkorzeniona choroba, kąpieli też służą z samey rzeczney wody, ktore nie mają być ciepłe, ale tylko letnie, żeby potow nie pobudzały, także długo w nich nie siedzieć.

Purgánse nie służy, chyba bardzo wolne krwie puszczanie mieyscá nie ma.

Bullion iest naylepszy, ktory gotować tym sposobem. Weś sztukę mięsá od rury, ćwierć kápłóná, przyday krupek perłowych trochę, pietruszki, wstaw w garku sporym, niech wre (nie dolewając) aż mięso rozewre, przecedź przez serwetę, przysól wedlug potrzeby, potrząsniy kwiatem muszkátowym tłuczonym, niech chory tego záżywa co dzień: oprócz tego dobra iest gelatyna z nożek cielięcych z cynámonem, y z cukrem. Sáletry preparowanej częste záżywanie z czymkolwiek iest bardzo dobre. A iáko tá gorączká iest bardzo trudna do uznania, tak też nie mniej trudniejsza do leczenia. Medycy niektorzy dzielą ją ná trzy gradusy, ktore iáko poznawác: do tych ktorzy ie rozmierzáli odsyłam.

Sposoby leczenia Febry Tertiány.

ZRázu záraz należą purgánse, ktore mają być gotowane, *ex Fol. Senæ cum Rhabar. C. fol. Asari acrad. Taraxaconis, adde Manna Calab. per decoctionem.*

Vomitorium po pierwszym pároxyzmie, do-
brze

brze służy, byle chory miał sposobność do niego; krwi puśzczenie też potrzebne, osobliwie kto iej ma pełność. Potym należą *Antifebrilia*.

Trunek ná Tercyánę.

R. *Aqu. cardui bened. unc. 2. sal. Absinth. scr. 2. pulv. cort. chin. d. chin. dr. f. Arcan. dupl. gr. 5. Spir. Vitriol. gut. 10. syrup. card. bened. dr. 3. f. potio* day przed pároxyzmem.

Item. R. *Ocul. cancr. pra scr. 1. Arcani dupl. scr. f. camphor. gr. 3. sal. Absinth. gr. 3. detur successivis horis ante paroxysmum.*

Vel Weś hałunu scr. 1. gałki muszkátowey puł ćwierci łotá, kádźidlá, pieprzu, oboygá po gr. 12. gwoździkow gr. 7. utrzyi ná miálki profzek, day przed pároxyzmem.

Item. Weś gentiany tártey scr. 1. przyday *Nucis vomica*, to iest: wroniego oká gr. 7. day przed pároxyzmem *Y to pewna*. Nákop ná wiośnę, álbo w iesieni korzenia mleczu niskiego, który ledá kędy ná drogách rośnie, (názywa się *Terraxacon*) utrzyi ná profzek, day ná raz dráhmę w piwie, álbo w winie, przed pároxyzmem záprawne uśtanie, powtorz ieżeliby zá pierwszym wzięciem nie uśtála.

Item. *Rzecz pewna*; weś száfránu, pieprzu, sá-dzy z kominá twárdych wśzystkiego po dwie drá-hmy, przyday kilká szczypiorkow czosnku, zbiy wraz, rozłóż ná chustce, przyłóż ná żyłę sálwá-tele pod máłym pálcem u ręki. Męszczyznie ná
pra-

práwey stronie, álbo ręce: białey głowie ná lewey.

Vel R. Gum. Galban. sal. Gemm Pulv. Tormentill. Fulig. camin. splend. Fol. Burf. Pastor. añ. dr. 2. campb. dr. 1. S. Olei scorpion. Matbiol. Theriacæ Androm añ. dr. 1. S. cum S. q. Therebinth. f. Empl. który rozłożywszy ná dwóch chustách, przyłożyć ná obie ręce ná pulsách.

Item. Prošek pospolity ná Febry.

R. Rad. diēlami. Petasit. Zedoar. Gentian. Fol. scord. card. bened card. Mar. añ. unc. f. f. pulv. dos. dr. 1. przed pároxysmem.

Pigułki pewne.

Massæ Pill. Fatidar. jor. dr. f. Trochiscor. Alchand Mercur. dulc. añ. gr. 3. Ol. succ. gut. 3. cum f. q. Extr. centaurei űris f. pill. űro 9. dáć ie ná 4. godziny przed pároxysmem.

Ná pozbycie tey febry, roźni roźne máią sekretá, których wypisáć nie podobna. Iedni przed pároxysmem dáią gorzałkę z pieprzem pić, inśi z hálunem, drudzy dáią prošek z spalonych konch ktore się przy rzekách, álbo stáwách nayduią, inśi dáią iednoroziec, álbo rog Ieleni, inśi ziółá rozmaíte, iáko to koszyisko, kozłkowe korzonki, gentianę, kopytnik, rumianek wárzony, polewkę z niego dáiąc pić; inśi pozbywáią przez post, inśi przez piianśtwo, drudzy przez ágitacyá, biegáiąc, száleiąc ná koniu; inśi się w zimney wodzie nagle zánurzáią, inśi bábskich guseł używáią, kártki z písmem połykáią.

Item.

Item. *Lapis Lazuli* ná raz dr. i. w gorzałce dány przed pároxyzmem: iest doświadczony.

Cbina d. *Cbina* iest naypewniejszy, do ktorey może przydác *Flor. salisamar. i camphor. In duplici* *ztiana* naylepsze *sal. centauri minor* przydawszy *Spir. Vitriol.* kilka kropli daway w wodce. *Cardui bened.* Kuży, y *Arcanum duplicatum.*

In tertiana continua. R. *Specif. stomach.* *Poter. scr. i. C. C. sine ign. prae Ebor pr. añ dr. f. cort. chin. d. chin. scr. i camphor. gr. 2. M. divid. in 2. part. aequal. dentur ante paroxysmum &c.*

Sposoby leczenia *Quartány.*

Ieżeli chcesz doskonałe kwártanę uleczyć, to iest: żeby choroby iákiey po sobie nie zostawiła, stáray się oto, ábyś się wprzód dobrze przepurgował, raz drugi, y trzeci wolnych dni od pároxyzmu: záżywáiąc przytym lekarstw otwierájących.

Sposoby otwierájące.

R. *Fol. senae el. dr. 3. Rhabar. Ager. cort. chin. d. chin. añ dr. 1. sem. Angelica scr. 2. Tartari crudi albi dr. 2. infund. in decoct. rad. Taraxacon. in colatura cocta & expressa, dissolve Manna calabr. unc. 2. clarificetur per alb. ovi, & adde Spir. Tartari. rectif. Tinctur. Mart. añ. gut. 20. Flor. salisamar. gr. 7. M. detur calide.*

Vel R. *Cort. Peruvian. dr. 1. Resina scammon. Digred. sulph. añ. gr. 7. sal. Absinth. scr. f. M. f. pulv. detur in vino tepido.*

Po purgowaniu niech chory záżywa tych pigulek. R. *China d. china dr. 2. Antimon d. apbor. dr. 1. S. Flor. salifarmon. dr. f. Extr. Gentian. centaur aã. q. f. f. Massæ ex qua form. pill. ěro 30. Aspergatur pulv. cinabar. nativ. dosis ěro 8. bis in die*

Item. *Tinctura R. Cort. chin. d. chin. pulv. unc. 1. Rad. Gentian. dr. 3. sal. Tart. dr. 1. Herb. Absint. card. ben. pug 1. vini optimi unc. 10. námocz przez noc, przecedźwiwszy daway po trzy unc. ná raz, trzy rázy ná dzień, y przed pároxysmem.*

Ná Quártanę upártą.

R. *Sal. Absinth. Arcan. duplicat. Ocul. caner. præ. sal. Volat. salismar. succini aã. 7. Laud. Opiat. dr. 2. M. pro duabus dosibus.*

Item. R. *Cort chin. d. chin. sal. Absint. aã. dr. 2. sal. Tartari dr. 1. sumit. centaur. ěris dr. 2. f. pulv. irroretur. Spir. Vitriol. & siccetur, dosis a. dr. 1. ad dr. 1. S. iest doświadczony.*

Item. Weś kieliszek máłmázyi, wsyp w nie tártego kopytniku ćwierć łotá, zamięszawszy wypiy przed pároxysmem, potym się záraz nákryi, dla zápacenia. przytym weś szaławii, ruty, táśzniku, zwierciawszy z octem, przyłóż ná pulsy, powtorz raz, y drugi, y trzeci, ieżeli będzie potrzebá.

Item Rosplátay liná żywego, zley go gorzałką, przyłóż ná żołądek przed pároxysmem, piia niektóry gorzałkę z oliwą przed pároxysmem, insi máią zá sekret serce záięcze suszone, y

ná proch stárte, pić przed pároxyzmem.

Item. Weś soli, máieranu, porow, pokrzyw, ruty, stłucz wszystko wespół; przylož ná pulsy, ná godzinę przed pároxyzmem.

Item. Weś theryáki, y mithrydatu rowne części, rozmac gorzałką, nacieray pacierze, dobrze przy ogniu przed pároxyzmem.

Kołaczki pewne ná Quartáne.

R. Sem. Ruta. Petrosel. Myrrhæ Theriaci Andr. dr. añ. S. Bezoard. Miner. scr. f. sal. Absinth. gr. 12. Laud. Opiat gr. 13. Elixir. propr. q. f. f. Troch. z ktorých brác po jednemu ná raz, przed káżdym pároxyzmem.

Item. Weś gałki muszkátowey, fáletry czystey, háłunu, wszystkiego po ćwierci łotá utrzymáľko, rozdziel ná trzy rázy: przed káżdym pároxyzmem day w winie, álbo w ciepłym piwie.

Item. Nasienie pásternakowe ná proch stárte, przed pároxyzmem záżyte pomaga.

Item. Dryakiew z sokiem piołónowym zmięszána, przed pároxyzmem pita.

Tincturá doświadczona.

R. Cort. chin. d. Chin. pulv. unc. 3. Rad. Gentian. unc. f. Flor. centaur. áris. pug. 3. Piper leng. dr. I. sal. Tartar. unc. f. contus. affund. Vini libr. 6. diger. expr. dos. quotidie unc. 6.

Służą także, y plastry ná pulsy, ktore są opísane w kurácyi tercyány, każą też medycy ná boku lewym nosić plaster *d. cicuta*, álbo *Extra-
elum*

Elum nicotiana cum cera & oleo. nákształt ceratu. Po uleczoney kwártanie chory ma się bárdzo szánować, przestrzegáiąc pilnie áby sobie nie dał okázyi, osobliwie iedzeniem, y piciem. Cierpiącym kwártanę, ieżeli się Hemorrhoidy dobrowolnie otworzą, uwalniaią od niey. Ieżeliby wolnie nie odchodziły, álbo się tylko guziki powydawały swierzbiące: otworzyć ie piiawkámi. A ieżeliby chory nie miał tego *beneficium* z nogi krew puścić, á przytym częste purgánsse dawać.

Item. Tego dnia którego pároxyzm przypada dáne lekarstwo purguiące: rozrywa go, iuż się więcej nie wroci, iednak że nie káždy to wytrzymać może, nie bárdzo rádzę, iam iuż kilkárázy probował, dobrze mi się nádáło, ále z wielkim stráchem, bo gorączká bywa gwałtowna.

Ná kwártanę iest niezliczona rzecz różnych lekarstw, osobliwie prostych, iáko nie pewnych niechciałem kłásć, y czytelniká niemi zámiejszać, nayspewniejszy tylko zebrałem, ktorých záuwsze doświadczałem.

Sposoby leczenia Quotydyány.

Z różnych przyczyn tá febrá pochodzi, różne też medykámentá należą, á osobliwie purgánsse, vomitoria; ieżeliby żołądká byłá pełność, przytym utwierdzájące żołądek, ná co służy *Elixir. propr. Elixir. Vitriol. Myns. Facula Aaronis cum flor. salisarm. & pipere longe*: także *Antifebrilia*, iáko *cort. china &c.*

Pur-

Purgáns R. Fol. senæ el dr. 3. Agar. sem. carib
 Mechoacan. aũ. dr. 1. infund. in decocto Polipod. par
 12. hor. colatur cocta & expressæ adde Manna cal. unc.
 1. s. syrup. d. Fumar. unc. 1. clarif. S. A. & adde Spir.
 Vener. gut. 15. day ná raz ciepło. Potym niech
 chory záżywa pigulek, ex Extracto Absinthij cum
 Mastiche Mirrha, pulv. de cort. chine de chin.

Item Pigulki pewne.

R. Cort. Peruv. dr. 1 S. Margar præ Lap. Bezoar
 cinabar. Antim aũ. scr. s. Flor sal. Armon. camphor.
 aũ gr. 7. Extr. Gentian card. bened. aũ. dr. s. f. pill.
 consueta magnit. dentur quotidie hro 7. vel 9.

Item. Absorbentia & sudorifera bárdzo służą.

Item. R. Cort. Perviani dr. 1. sal. Tartar. scr. s.
 M. detur ante paroxysmum. Służą też y inne Antie-
 febrilia, ktore się opisały w kurácyi tercyány.

Umyśl był moy opisać febry wszystkie z o-
 kolicznościami ich, z kurácyami należytemi, ále
 się dla krotkiego czasu skrócić poniewolnie
 musiály.

O OSPIE, y ODRZE.

Ospá nazywa się Variolæ

Odrá Morbili.

ZNáki przystley Ospy: Nayprzod gorączká z
 wielką słabością, y bolem, w pacierzách, w
 krzyżách, y w głowie, przytym bywáią womity.
 bol żołądká, drzenie członkow, od rozumu od-
 chodzenie; czásen y wielka chorobá, konwulsye,

Compend. Med.

Dd

ser-

sercá drżenie, mdłość, oddech ciężki, stolcow zadržymánie. Iednák te symptomátá nie we wszystkich iednákowe bywáią.

Oprocz tego bywa ciáľá wszystkiego świerz-bienie, oczy czerwone, z ktorych łzy wychodzą, nos świerzbi, z kąd często kicháią, w uszach dzwoni-
enie, ziewánie, ochrápienie.

Odrá bárdzo prędko wydáie się, y prędko też zginie: że we czterech, w pięciu, naydálej w dziewięciu dniách kończy się, pod ten czas ślin wiele z ust wychodzi, á czásem ropista máte-
rya, z flegmą; z nosá też częstokroć dobywa się krew.

Progn. Osipy, y Odry: Ieżeli ospá, álbo odrá przyda się w podeszłym wieku, niebezpieczna iest, iednák nie záfwsze, także gdy się przyda w lesieni, álbo zimie.

Item. Ieżeli wiele ślnych, álbo czarnych má-
kuł: pokaże się między ospą; znáczną gorączkę málignę, á zátym wielkie niebezpieczeństwo życia.

Item. Káśzel suchy, także znáczy niebezpie-
czeństwo, álbo gdy przez káśzel z wielką ciężko-
ścią odchodzi máterya gruba, y spiekła. Ieżeli zaś
ze krwią, nie záfwsze niebezpieczna iest.

Item. Ieżeli się krew z nosá puści, dobrym
znákem iest.

Item. Ieżeli się w białygłowie miesięczna
chorobá pokaże, pod czas osipy, znáczy ośtátne
niebezpieczeństwo.

Item. Ziębnienie rąk, y nog, znáczy śmierć.

Item.

Item. Znak ospy dobry iest, gdy się prędko wydaie, y prędko się zbiera, z gorączką niebár-dzo wielką; która po wydaniu się ospy: ustaie, przytym głos, y oddech wolny. Niebeśpieczney zaś ospy znak iest, gdy po wydaniu się ospy go-rączką wielką jednাকową trwa, przytym ckli-wość, niespokoyność, oddech ciężki, (ktory zná-czy ná płucách osiadłą ospę, álbo Anginę, przy-tym prágnienie wielkie, biegunká która gdy się przyda w ospie, znaczy wielkie bárdzo niebeśpie-czeństwo.

Item. Gdy się pokaże uryná czerwona iáko krew, znaczy śmierć pewną, álbo też gdy się przez stolce krew pokaże.

Zła też iest bárdzo ospá, która się nierychło wydaie, znaczy bowiem wielkie sił osłáwienie, ze wżysłkich naygorsza iest, która gdy się wydaie, zaráz ginie, znaczy táka pewną śmierć.

Item. Gdy się w ospie pokaże álbo uryná, álbo feces czarne, znaczy pewne niebeśpieczeń-stwo.

Sposoby do leczenia.

NAyprzod chory ma leżeć w ciepłey izbie, ále nie názbyt, żeby nie było goráco iák w lázni iáko báby zwykły takim gorácem dúsić dzieci, te-go tylko przestrzegáć áby wiátru bynamniey nie puszczáć do chorego, przytym dáwać pić miásto piwá tyzánne z ięczmienia wárzoná, przydáiac korzenia szczawiwego, rogu ieleniego, fig.

Item. Jeżeli po wydaniu ospy, gorączka jest ciężka, nudność, oddech cięższy, uryna czerwona, y mętna, y inne symptomátá znaczne: ná ten czas krew puścić potrzebá. Dzieciom zaś ktore nie są sposobne do krwi puszczenia: piawki ná plecách; ná nogách stáwić.

Co się tycze purgánsu ten pożyteczny jest zrazu przed wydaniem się ospy, y to w ten czas kiedy gorączka dopiero poczyná, ktory ma byđ bárdzo wolny, *ex Rhabar. cassia, Tamarindit. Manna syrup. Rosato.*

Jeżeli by było zátwárdzenie stolcow w sámej ospie, może zrobić czopek z sáмого miodu bez soli, dla poruszenia onych, álbo enemę dáć bárdzo wolną z rosołu, álbo z mleká, álbo z ięczmieniá wárzonego z rodzenkami, y z lukrecyá przydawszy cukru, y żółtek od iaiá.

Aby się ospá doskonále wydała, różnych rożni záżywáiá sposobow. Ten jest naylepszy. Weś fig mięsistych łotow 14. soczewice z wierzchney skorki otłuczoney puł łotá, rogu ieleniego łot, *Gumi Traganti*, nasienia kopru włoskiego, oboygá po puł łotá, warz w pułtoru funcie wody, do wywarzenia trzeciej części, przecedźwszy daway ciepło pić, może przydáć, y trochę száfránu.

Item. Jeżeli by się ospá powoli wydawała, daway tę dekokcyá. *R. Rad. Fanicul. Acetosa, ań. unc. I. Rasur. C. C. unc. f. Fol. scabios scord. Hypericon. ań. M. I. ficuum pign. úro 6. Gumi Lacca dr. 3. sem.*

Napi card. ben. añ. dr. 2. Lentium excort. unc. f. Gum Trag. dr. 1. S. aqu. colatura sape unc. 3. Syrup. Limon unc. 1. M. detur bis vel ter de die.

Item. Likwor sekretny ná Ospę.

R. *Aqu. C. C. citrata unc. 2. succi citri unc. 8.* zmięszay, day w tyzannie, álbo w piwie lekkim, iest doświadczony.

Ieżeliby ospá byłą zarazliwa, iáko się często tráfia, choć iá kto miał, może iá znowu z zarázy ieden od drugiego mieć ná ten czas służyć według lat różne *Alexipharma*; osobliwie konfekt hyacintowy, *Lapis Bezear*. proszek z ieleniego rogu, z pereł, z koralí. *Diascordium Aqua scorzonera: cord. saxon. frigid. Extr. Tberiacal. Terra sigil &c.*

Ieżeliby z ospy wrzód się w ustách uczynił, weś wody w ktoreyby ięczmien wrzał, przyday do niey miodu rożanego, y trochę háfunu, á ieżeliby byłą korrupcyá znaczna, przydawać *Ung. Ægyptiacum* do płókánia.

Ieżeliby się w sámych oku krosty porobiły, ktore często wzrokowi szkodzą, á pod čás, y oslepiáią, wpúszczay po kropli często krew gołębíá, álbo tę wódkę. R. *Aqu. Rosar. unc. 2. Aqu. Euphrasie unc. f. Trochiscor. albor. Rbafis dr. 1. Tutia pre scr. 1. camphoræ. gr. 5. croci gr. 2. f. collirium* w ktorym maczájac chustkę cienką oczy nią przecierać. Ieżeliby się ná oczách błonki pokazały, záfypować ie cukrem lodowátym biáłym, iáko naysubtelniey utártym.

Zeby po ospie bliżń znacznych nie było,

Dd3

po.

podają się sposoby. Służy nayprzód oleiek z żółtkow iaiowych do smárowánia, łoy kozłowy, który rostopiwszy maczác piorko w nim, y smárowác twarz.

Item. Wodká wypalona z łáyná wołowego, w máiu ná to iest doświadczona.

Item. Oleiek migdałowy, liliowy, sádło człowiecze, Koniná, piwo młode, przydawszy do niego *Ol. Tartari.*

Item. *Lac. Virgin.* dla prędkiego wysuszenia: *Ungv. rubr. camphor. Aqu. Balcis saccharum saturn.*

A że dzieci z ustáwicznego świerzbieńia ustáwnie twarz drápią, y krofty rozdzieráią, przez co sobie twarzy ošpecáią, zábiegáią temu. *R. Fol. Parietar. M. 1. Flor. chamomill. Mellil. aã. pug. S. d. coqu. in Aqu scabios libr. 1. colatu adde Aqu. capri fol. unc. 3.* maczay w tym chustę, álbo gębkę, ktorá często odwilżay krofty.

Ieżeliby ospá długo trwála, daway nasienia orlikowego po puł ćwierci łotá, ná proszek utárszy. Albo *R. Sem. Aquileg. Napi card. ben. aã. dr. 2. ex Aqu. Fumar & scorzonera f. Emulsio.*

Ná odrę proszek z Myrrhy iest bárdzo skuteczny: dáiąc go ná raz po skrupule w sycie miodowej.

T R A K T A T VI.

Nowo przydány.

W którym zamykają się choroby Pártyku-
lárne, tak Męskie, iako y Białogłowskie.
y dziecinne, także Addytamentá
do niektórych chorób.

*Ze się ná swym mieyscu krotko opisały sposoby uśmie-
rzenia bolu zębów, które się nayečesčiey przydá-
ie, tu się iešcze dokłádáją osokliwe experymen-
tá, nie tylko dla rošłych, ále y dla dzieci.*

ADDYTAMENT.

O rožnych áffekeyách zębów.

NA bol zębów pospolite są oleyki, które káždy
łatwie zrobić sobie może, to iešć leszczynowy,
bukszpanowy, gwáiaákowy, robią się tak. Nákray
w drobne káwałki, lubo leszczyny, lubo bukszpa-
nu, nákládź do gárcá, w którym u špodu máią bydz
dziurki, zálep pokrywka, drugi garnek prožny
zákop. w ziemi, postaw ná nim pierwszy, oblep,
y pal w około, potym zdeymi, naydzieš w špo-
dnim garku wodkę, po ktorey pływa oleiek smro-
dliwy, zbierz go, y schoway, á gdy ząb boli, ná-
pušć báwešnę, lubo fleytuszek, y przylož ná ząb,
záraz bol uštánie iešcze přédzey gdy przymię-
szasz kámfory.

Item. Dziegieć prawdziwy teź ma moc.

Item. Roskroy chleb świeży ná puł, potym
Dd4 po.

posyp iednę połowę solą, przyłoż ná gębę z tey strony gdzie ząb boli.

Item. Weś dryakwie trochę, zmieszay do niey kámfory, y przyłoż ná ząb.

Item. Pryszcze za uszymá, álbo ná ręce uczynione, wielom pomagáią.

Item. Uszy máią wielką społeczną z zębami, albowiem żyłki przez ktore pochodzi nutryment do zębów, támtędy przechodzą, zkąd nie od rzeczy będzie w ucho to gdzie ząb boli wpuścić oleyku trochę z gorzkich migdałow, álbo z gorącego octu parę w pufzczać, w nie, álbo samego octu ciepłego z rozą suchą wárzonego wpuścić w ucho kilká kropel.

Ieżeliby zaś z zimney przyczyny bol pochodził, ná ten czas wyciśniy trochę soku z czosnku, zmieszay go z dryakwią, násmaruy czopek z chustki, y włóż do uchá.

Item. Upiecz rzepę w prysku, odkróy káwalec od konicá, álbo spodu przyłoż zá uchó, ná tey stronie gdzie ząb boli, uznasz folgę.

Item. Weś rozmárynu, rózy suchey, piretrum, blufczu, álbo konradku, gwoździkow kramnych przetłuczonych, warz to w otcie nakrywşzy, y płocz tym: przytrzymuiąc w uściech.

Item. Weś kłobuczków z pod rózy polney, ktore koralámi zowią, ususz, kładź ná wagle, y dym bierz w ustá, przytrzymuiąc go.

Item. Warz w occie mákowki, przydawşzy rozmárynu, álbo lewándy, rózy suchey, płocz ym przecedziwşzy.

Item.

Item. Korzeń łopianowy, który ma śpiczaste liście, kopány ná wiosnę, iest doświadczony ná bol zębów, lubo go máłtykuiąc, lubo wárząc w occie dla płókánia.

Item. Pewna weś korzenia páproci, pięćperstu, oboygá po trzy ćwierci łotá, korzenia węzowniku puł łotá, ruty, szałwji, bukwice, róży suchey, káždego po garści, warz w wodzie ná poły z winem áż trzecia część wywre, przecedziwszy, trzymay często w úściech ciepło.

Item. Weś dryakwi troche, kámfory, gwoździkow kramnych tártych, háłunu, zmięzay, dobrze warz, przylož ná zab.

Item. Kostká z udá żáby ziemney chropáwey iest pewna, koląc nią działá w około zębá, áż krew poydzie.

Item. Korzeń celidoniey, to iest: z iáskończego ziela ná wiosnę kopány, iest ná uśmierzenie bolu zębów pewny máłtykuiąc go, lubo wárząc w winie, álbo w occie, y w úściech trzymáiąc.

Item. Niektorzy máią sekretow wiele ná uśmierzenie bolu zębów, ále bárdziey do guseł podobne, niżeli do prawdy.

Item. Weś liścia ízaleiowego suchego, lub świeżego mákowego kilka, warz w occie, y trzymay w úściech.

Item. Ná uprzykrzony bol zębá, rozwierć czosnek, przyday trochę gorczyce tártey, przylož zá uchem żeby się spryzczyło.

Item. Zgrzey octu mocnego trochę, wlož do

niego kámfory tártey, maczay chusteczkę, y kładź często, ná ząb.

Item. Weś pieprzu tłuczonego ná lyszkę żelazną, albo srebrną, wley trochę gorzałki, zápal, iák się gorzałká wypali połoź pieprz ciepły ná chusteczkę, y przyłoź ná ząb.

Item. Iest żyłká przy sámym uchu, tę gdy o-
tworzy lánctem z tey strony gdzie ząb boli, iuż
więcey z tey strony zęby bolewać nie będą.

*Iáko zęby może wyimować
bez kleśczykow.*

RObi się ná to nayprzod oleiek sekretny z ża-
bek owych które ná drzewách bywają tym
spůsobem, ieżeli dostániesz iedney, y drugiey po-
siekay ie żywo, włoź do oliwy, y smaż aż się w
skwárki obroca. wyrzuć ie, á oliwę schoway, iák
znowu będziesz miał iedną, y drugą, choć y wię-
cey, znowu ie usiekay, y usmaż w teyże oliwie,
możesz to, y trzeci raz uczynić, tą oliwą gdy ná-
puścisz chusteczkę á przyłożysz ná ząb choć bę-
dzie mocno siedział, możesz go pálcem wyiąć,
lecz pobocznie zęby trzeba obłepić woskiem, co
się záwsze obserwowác ma, y w innych ápliká-
cyách.

Item. Weś glist ziemnych, ususz ie, utłucz ná
proszek, ktorym obłoź ząb w około raz, drugi, y
trzeci, co raz nowym proszkiem, ták go łatwo
pálcami wyimiesz.

Item. Weś z ápteki Gumi Galbanum trochę,
ra-

rospuść go sokiem, albo mlekiem z ziela sosnki, które *Efulum* zowią, wysusz, porob gałeczki, iedną wzięwszy wetchni w ząb wydrożący, wyidzie łatwo, ieżeli za pierwszym razem nie, powtorz, uznasz skutek.

Item. Weś soku, albo mleka *Efula majoris*, to jest: romanowego ziela, przyday kádźidlá tártego, zmieřzay, ususz, y porob gałeczki, które wkładay w wydrożący ząb.

Skorká z drzewá morwowego ma też moc. Lecz nádewszytko nayspewniejszy skutek czyni ziele *Helleboraster*, to jest ciemierzycá mnieysza, álbowskiem roslárzsy w pálcách listek, á przyłożywszy ná ząb, w krotkim czasie wyiać go może łatwo pálcami, lecz przykładając to ziele ná ząb boięcy, trzeba poboczne zęby woskiem podlepić, y spodnie ná przeciw.

Item. Gdy ząb wydrożący bol ciężki sprawuje, ná předce weś szpiłkę, albo drot mosiężny, rospal go, y wetchniy w dziurkę předko, żeby się membraná przypaliła, y zaraz płocz octem zrozą wárzonym.

Iáko zęby słabe chwiejące się utwierdzać.

WEs wodka bábczaney kwartę, przyday do niej rosołu z limonii kwářzonych łotow pięć, zmieřzay, płocz tym często przytrzymując, w uściech, ieżeli wodka bábczaney nie masz, warz że sámó liście w wodzie, y miásto wodki używay, potym tym proszkiem wycieray działá

Weś

Weś gáláfu przedniego, róży fuchey, korzenia *Tormentilla*, to iest kurzego ziela, rogu ieleniego palonego, káždego zárownó, háłunu troché mnief, sfłucz ná profzek, którym działá wycieray, álbo weś gáláfu kilká gálek, przetłucz wpuł, námocz w occie winnym, y wysusz, przydav mirrhy troché, skorek granotowych, rogu ieleniego palonego, háłunu, utrzyi ná profzek, którym záwíze działá, y zęby wycieray, płócząc winem w którymby wrzáłá róža fucha.

Jáko zęby czarne bielić.

WEs pomex, ktorego różni rzemieślnicy używáją rospalonego w ogniu, y zágaś w winie, uczyn to po kilkákroć, potym utrzyi go ná profzek, którym zęby wycieray.

Item. Po wykurzoným tutoniu, álbo tábáce z lulki zbieray popiół, którym zęby wycieray, y wodą ciepłą wypłokuy.

Item. Weś koralí czerwonych, lubo biáłych skorup ślimakowych, korzenia siáłkowego, utrzyi ná profzek, którym zęby wycieray.

Item. Weś krzemykow z wody ciekácej upalonych dobrze, pomexu palonego, korzenia siáłkowego zárownó, uczyn profzek do wycierania. *Item.* Chlebową ósrodkę spal ná popiół, którą wycieray zęby.

*Jáko robaká z zębá wydrożáłego
wytábić.*

SKorke z drzewá iesionowego warz w occie, y płócz.

Item.

Item Korzenie pokrzywiane wárząc w wodzie z octem. y płócąc, nierylko robaká morzy, ále y bol zębów ztąd pochodzący oddala.

Item. Weś łoiu ieleniego, rozetrzyi ná chu. steczce, y obłoż ząb.

Item. Weś nasienia fzaleiowego szczyptę, przyday trochę tutoniú kráiánego, rzucay ná węgle, y dym bierz w ustá przytrzymuiąc go.

Ná dżiąstá gniiące, y niszcziące.

WEs chelidonii, to iest: iáskołczego ziela z korzeniem co chcesz, warz w wodzie. przecedź, przyday trochę hálunu palonego, zmieřzay, y wypłokuy ustá.

Item. Weś chelidonii z korzeniem, rzerzuchy, hábki, rózy suchey. *Piretrum*, káždego zárownó, warz w wodzie wpuł z winem, przecedź; przyday miodu róžowego, y octu iák naytęższego, zmieřzay, wypłokuy ustá.

O puszczániu się ząbków dzieciom.

DZieciom ząbki pospolicie pierwsze, y póbocznie, to iest: *incisores* & *canini*, zwykły się puszczać ósmego od urodzenia Miesiáca, inne záś, to iest *Molares* nierychley, iednák w niektorych, y pierwsze záledwie w rok wydáią się.

Gdy się poczynáią wydawác ząbki dzieciom, rózne ich nápadáią symptomátá, to iest: świerzbienie dżiąseł, gorączki, konwulsye, wielka chorobá, biegunká &c. Iednych te, drugich owe, á o-fobliwie gdy się puszczać máią *Canini*, to iest póbocznie od pierwszych.

Zná-

Znáki gdy się máią puszczać ząbki, te pospolite bywają.

Nayprzód kiedy dziecię ustáwicznie lubo pálce, lubo co innego do ust kładzie, y żuie, po wtore gdy pierś sie, kasa, y ściska ie działkami.

Potrzenie, gdy się twarz, y całe ciało zapali.

Poczwarne, gdy się działka bieleją. Po piąte, ospaństwo, albo skłonność ustáwiczna do snu, apetytu utracenie, ślin wiele z ust odchodzenie.

*Sposoby za ktorými mogą prędko
ząbki wyrastać.*

WEs miodu, y máłką młodego zmieszay wraz, y nacieray tym często działka.

Item. Nic lepszego nád mózg záięczy, albo kroliká, zmieszawszy go z trochą miodu nacierając działka. *Item.* Krew z kurzego grzebyka dobra.

Item. Gdy działka są nábrzmiáse, a dziecie źle się bárdzo ma, ná ten czas cyrulik ma poprzecinać wierzchy, tám gdzie się máią puszczać ząbki.

Inni dla odwilżenia działek rożnemi ie nacierają rzeczami, iáko oleykiem migdałowym, łoiem cielęcym, gęsim, albo káplonim smalcem, albo záięcym, lub śmietaną.

Item. Dla prędszego puszczenia się ząbkow dzieciom, wieszają im ná szyjach rozmaíte rzeczy, to jest: zęby wilcze, iáspisowy kámién, kryształ, sioniową kość, korzeń chelidonii, ząb żmii sámca, &c. Te y tym podobne rzeczy dzieci ustáwicznie zują, lecz im to máło pomocno, y owszem przez

to bårdziej zátwierdzáią się meaty, przez które ząbki máią się puszczáć, korzeń iednák siałkowy, ślazowy dobry iest do żucia. *Item.* Częste ściskania pálcami dżiąseł, iest wielce pożyteczne.

O cieczeniu krwi z nosa.

Płynienie krwi z nosa, czasem bywa ná zdrowie, á czasem ná śmierć, wielu ludziom osobliwie krwistey komplexyi zwykła dobywáć się często krew z nosa, co im bywa ná zdrowie, gdy zaś często á w znaczney wielości wprawia w puchlinę, álbo inną chorobę, w gorączkach też gdy się przyda dnia krytycznego, uwalnia od nich, ieżeli procz niego, złym znakiem bywa. Iednák tak pod czas gorączki, iáko y bez niey, tak się pod czas gwałtownie dobywa, że ieey utrzymáć prawie niepodobna, álbowiem choć się utrzyma, znówu się dobywa. Podáią się tu sposoby do záttrzymánia osobliwíże.

Nayprzód zmaczawszy chustkę w zimney wodzie położyć iá ná kárku chorego, y często iá polewáć iák nayzimniejszyá wodą. pod tenże czas niech chory ręce, y nogi w wodzie zimney trzyma, y w uściech niech iá ma, co raz odmieniaiąc.

Item. Wyciśniy sok z pokrzyw, y day sarkáć w nos chóremu, także knoty maczay, y kładź do nosa.

Item. Weś świńskie łáyno, rozmac octem, y wyciśniy, niech chory sarknie, y knoty tym nápuszczáiąc wrykay w nos.

Item.

Item. Postaw bänkę cyrulicką, álbo garczek pod pierśią ná téy stronie z kąd krew płynie, álbo-
wiem rzadko obiemá dziurkámí z nosá idzie, tyl-
ko iedną nayeściej.

Item. Do pálcá ná którym pierścień noszą;
przywiąż káwalek kredy. *Item.* Pufzczenie krwi
z nog, y z powtorzeniem bárdzo skuteczne iest.

Item. Swińskie łáyno, zmiészáne, z pácyńą z
piecá piekárskiego wziętą, znácznie krew zátrzy-
mywa, obłożywšy tym kárk, czoło, y pulsy.

Item. Postáwienie bániék cyrulickich ná obu-
dnu nogách, częstokroć cudownie zátzymywa
krew z nosá płynącą.

Item. Pálce pierścieniowe wraz z drugim
zwiąż dobrze, potym ná czoło, y skronie, y kárk
przylož pácyńę z piecá rostworzoną octem, przy-
dawšy hálunu.

Item. Kostki trzygrániáste, ktore się znáydu-
ją w káрпиowych głowách, máią osobliwą táie-
mną moc do utrzymánia krwi. Stłukšy ie ná pro-
szek, y dáiąc záżywác.

Item. Weś lišcia poziómkowego zwierć, day
choremu trzymác pod pálcámí, często świeże od-
mieniáiąc.

Item. Niektorzy máią zá sekret, członek tá-
iemny námoczyć w zimney wodzie z octem.

Item. Rospál bláchę želázną, postaw ją pod
nos chorego żeby ná nią krew kápálá, ktorą
zbierz, utrzyi ná proszek, y day choremu wypić
w wodce poziémkowej.

Item

Item. Gdy się bárdzo gwałtownie dobywa, postaw báńki suche ná grzbiecie, ná nogách, y rękách. *Item.* Niektorzy pią gorzałkę mocną, przydawszy do niej trochę háłunu.

Item. Gdy názbýt chorego uchodzi krew, á żadnym sposobem utrzymać się nie da, rádzą niektorzy włádzić chorego do zimney wody, áż po fzyię, iest rzecz skuteczna, ále niebezpieczna. lepiey zmoczywszy prześcierádło obwinąć w nią chorego, á co raz zlewać octem piwnym.

Item. Y to rzecz czásem pewna, przywiąż dwa tynfy ná skroniách, trzeci ná nosie między oczymá.

Item. Weś sierci záięczy, ktora ma téż ofobliwą włásność, utrzymać krew, zmaczay w occie z háłunem, y powtykay w nozdrzá inkauft iest z kálámarzá czásem pomocny.

Item. Niektorzy z wielką wiarą nápisawszy lubo ná pápierze, lubo ná oplátku słowá od Chrystusá Páná ná Krzyżu wymowione, to iest: *Consumatum est*, dáią choremu połknąć.

Item. Koperwás dobrze upalony zátrzymywa krew, y w ránách.

Item. Korzeń pokrzywiány trzymáiąc w uściech stánowi, álbowiem pokrzywá ma ofobliwą moc do utrzymánia płynienia krwi.

Item. Zábá ziemna, bufo zwána, (ususzyszy ją) trzymáiąc pod páchą utrzymywa krew, utárszy tákże ná proszek dáć w nos w sarknąć.

Item. Kámień aspílowy czerwony, ktory
Compend. Med. Ee krwa-

krwawnikiem zowią, máiąc go ná szyi, doświad-
cze nie stánowi krew.

Item. Ná iákiekolwiek płynienie, czyli z no-
śa, czyli z hemorrhoidow, czyli miesięcznego pe-
wny konfekt. Weś nasienia szaleiu biało kwitnią-
cego, máku oboygá po dwa łoty, utłucz ná pro-
szek, przyday róży w cukrze smázoney tylo dwó-
ie, zmieřzay daway co dzień iák kářztan.

*Ná wale, álbo nábrzmiáłość gárdła
experymet pewny.*

WES gębki morskiey, gębek ktore ná róży
polney wyrastáią, oboygá co chcesz, spal o-
boie wraz, weś tego popiołu dwa łoty, przyday
do niego popiołu z bibuły upalonego puł lotá,
koralí czerwonych ná proszek utłuczonych puł-
tory ćwierci lotá, cynámonu lot; zmieřzay wřzy-
řko wraz.

Sposób uřywniańia tákí. Weś winá kwartę, ná-
mocz w nim tego proszku połowę, tego winá pod
pełnią niech záżywa chory ná káždy poránek po
řześć łotow, po pełni przestác ář znowu nářtapi.

Tákíe nábrzmiáłości názywáią się *Struma*, y
Bronchocele.

Struma, álbo *Scrofula* w gárdle są nábrzmiáło-
ści *in glandulis*, pochodzące z flegmy, pod čás z
meláncholyi złączoney, dzieciom iest tá chorobá
pospolita, rodzi się teř y ludźiom podeřzłym z
wod ktore máią w sobie żywe řrebro; iákíe są w

Karynthyi, w Syryi, około Alpes, y w Polsce w gorách náyduią się.

Procz pomienionego sposobu, záżywáią ná to ziela *Scrophelana* zwánego, korzenia martwey pokrzywy, páproci, mieczyku, y korzenia rubel dáiąc ná raz po drágmie, lub kázdego z osobná, lub wraz zmieszánego, ná kázdy dzień z winem.

Do powierzchownego przykładánia naylepsze sá liście cyprysowe, ususzysz y utłucz ná proch, rozmáciwszy z winem ciepło okłádác.

Branchocela, iest nábrzmiáłość w gárdle szero-ka, y wielka, od wiatrów pochodząca.

ADDYTAMENT

*W którym zámykáią się proste á skuteczne,
sposoby ná różne defektá uszu.*

O CHOROBACH USZU.

NA głuchotę, to iest: ná náruszenie, álbo strácenie słuchu. Weś troszeczkę piżmá, rozetrzyj, zmieszay z báwełną, y włóż w ucho.

Item. Weś myśzy młodych ieszcze gołych, posiekay ie, y usmasz w oliwie, przecedziwszy wpuszczay kroplámi w uszy ráno, y ná noc rzecz pewna.

Item. Wyciśniy sok z bluszczu ziemnego, ktory kunradkiem zowią, zmieszay go z mocnym winem, y wpuszczay w uszy ciepło kroplámi.

Item. Weś iaiek mrowczych, przyday do

Eez

nich

nich cybule utrzyi wraz przylawszy trofzeczke winá, wyciśniy sok z tego który wpuszczay w u-
szy ciepło.

Item. Weś żołci lubo kozłowej, lubo zaię-
czey, wydroż w śródku cybulę, náley ná to
mieysce żołci, przytkay, y upiecz. Z teyże cybu-
le wyciśniy sok, który wpuszczay w ucho po kro-
pli, rzecz iest pewna. y ná zástárzałą głuchotę.

Item. Weś mięty, szałwii, rozmárynu, rumian-
ku, krwawniku, centuryi, bożego drzewká, ká-
żdego po szczypcie, warz to wszystko w dobrym
winie, aż trzecia część wywre, odeymi od ognia,
postav liiek nád garnkiem, ákkomoduiąc rurkę
do uchá, zeby párá w nią wchodziła, toż ziele iák
przeestygnie przyłożyć ná nie.

Item. *Osobliwy experiment ná głuchotę.* Weś
drzewá iáłowcowego. spal go ná popioł, z tego
popiołu zrob ług, w którym námocz mácierzan-
kę, rumienek, piołun, márunę, bobek. fiałkowy
korzeń, kopytniká korzeń, przywarz, y głowę
tym ługiem myi co dzień.

Potym weś foku porow, foku piołunowego,
oleyku migdałow gorzkich, káżdego zárownó,
zmieszay, wley do wydrożoney cybule, którą u-
piecz w zarzewiu, potym wyciśniy sok z niey
ktory kroplámi w uszy w puszczay.

Potym weś octu mocnego, przyday gołębich
łáien, warz, á odiawszy od ognia przez liiek páre
wpuszczay w ucho idąc spáć, czyn tak przez 12-
dni, wprzód wziawszy pigułki główne kilká rázy.

Item

Item. Weś nerek bóránich coć się zda, posiekay, náley gorzałki prostey, y przepal przez álembik, tę wodkę wpuszczay w uszy, iest pewna ná głuchotę.

Item. Ná głuchotę nayskutecznieysza iest u-ryná záięcza, którą w uszy wpuszcząć kroplámi, lubo sámę, lubo z winem zmieszawszy.

Item. Rzecz doświadczona, pokray węgorzá (ze skory odártego) w szruki pokładź ná roście nád ogniem: bez soli piecz, á pilnie zbieray ten likwor który z niego ciecze, który zmieszawszy z oleykiem ányśzkowym w uszy wpuszczay idąc spać.

Item. W wydrożoną cybulę náley oliwy, zá-
szpuntuy, upiecz, sok z niey wyciśniy, który w uszy wpuszczay.

Ná bolenie uszu.

PRzydáie się czásém tak ciężki bol uszu, że nie tylko w szaleństwo, álbo ápoplexyá, ále y w śmierć wprawia, á to dla społeczności którą máią części wnétrzne uszu z mózgiem.

Przyczyny tego bolu bywáią, álbo zápalenie wnétrzne, *Pblegmone* zwáne, álbo máterya ropista zágniła, z wrzodu wnétrznego, álbo humor iáki, lubo gorący, lubo zimny, álbo robaki, álbo wiátry.

Powierzchowne przyczyny są, álbo uderzenie, álbo náwietrzenie, álbo gdy w ucho co wpá-
dnie, lubo kostká, lubo kámyk, lubo robaczek iá-
ki &c.

Sposoby uśmierzájące bol uśu.

NAyprzod pożyteczna rzecz iest wziąć pigułki główne raz, y drugi potym skuteczne są bánki siekane ná łopátkách, potym upiecz cybulę w zarzewiu, rozwierć ją, przyday trochę oleiu lniánego, śmietány, zmięszay, y przyłoż do uchá. Jeżeli bol pochodzi z zápalenia, ná ten czas krew puścić główną z tey strony gdzie bol iest, potym zaś zmięszay wraz białek iáiówy z pokármem biało-główskim, maczáiąc w tym fleytuch kładź w ucho często odnawiając, ná wierzch, także przykładay te ziele, to iest:

Weś ślazu, siáłkowego liścia, sáłaty, wierbowego liścia, rumienku, nostrzeku, káždego coć się podoba, nasienia lniánego garść, warz w mleku, y temi ziółámi okładay ucho letnio.

Gdy będzie bol z uderzenia, weś kádźidlá subtelno utártego, zmięszay z mlekiem, y ciepło, wpuszczay w ucho, á ná wierzch przykładay ósrodkę chlebá białego z miodem.

Item. Ná bol bárdzo ciężki.

WEś białek z iák nayświeższego iáia, zmięszay z pokármem biało-główskim, przyday trochę száfránu, y *Opium*, wpuszczay w ucho.

Jeżeli by bol pochodził z wrzodu we wnątrz się robiącego, ná ten czas przykładáć cybulę pieczoną, zmięszawszy z máślem, z żółtkiem iáiówym wárzonym.

Item. W wielkim bolu dobra rzecz postáwić bánki z piiawkámi zá uszýmá. Né

Ná sumienie, piśczenie, bębnienie,
w uszach.

WEś wosku, przyday trochę żywice, y barsztynu, rostop, nád ogniem, zmaczay chustkę długą á wąską, obwin ią ná czopie od beczki żeby było iák trąbká, uczyn u spodu dziurkę máłą którą wetchni w ucho á wierzch zápal, niech gore áż ku uchu, potym odeymi, uznasz skutek pewny.

Item. Weś máieranu, ruty, piołunu, hyzopu, ślazu, rumienku, kostrzeku, ruty, kminu, ányżu, káżdego po trosze, warz w wodzie, á párę przez liiek wpuszczay w ucho.

Item. Weś ciemrzyce czarney korzenia, przyday bobkow, y ruty, wley olejku migdałowego, y winá, smaž áż się wino wysmaży, wyciśniy przez chustę, wpuszczay ten oleiek kroplámi w ucho.

Item. Weś stonogow co chcesz, włóż ie do olejku z migdałow gorzkich wyciśnionego, przyley trochę octu winnego mocnego, smaž áż do wysmażenia wilgotności, ten oleiek przecedziwszy wpuszczay w uszy ciepło.

Item. Warz w occie piołun, odiąwszy od ognia, puszczay párę w uszy przez liiek.

Item. Ná dzwonienie, y szum w uszach wiele pomaga chleb prosto z piecá, u ktorego odkroiwszy spod, zlać winem ósrodkę, y przyłożyć do uchá.

Ná cieczenie z uchá.

Pożyteczna iest urná dziecęca przepaliwszy iá, y w ucho wpuszczáiąc, ktorą nie co potrzymawszy wypuścić, czynić tak co dzień ná czczo, lecz gdy będzie długa áffekcya, iáko się często trafia, trzebá áperturę w ręce uczynić, także przepurgowawszy ciało dobrze, pić ma chory dekokt drzewá gwaiákowego.

Dzieciom tá chorobá bywa pospolita, w ktorých nagle leczyć się nie ma, ówšem lepiej dysfymulować, álbowskiem zá czásem sámá ustanie.

Item. Ná głuchotę *experymet.* Pal iesionowe drzewo, á zbieray pilnie wilgotność ktorá z końcow skwárzy się, ktorą nápuściwszy bawełnę, w uszy wtykay.

Item. Przedziuráwienie końcow uszu pomocne iest, tak ná uszy, iáko y ná oczy.

Częstokroć rodzą się w uszach robaki z máteryi zágniłej w nich te pomorzysz, y wywabisz wlawszy oleju lniánego, álbo lepiej konopnego.

Álbo warz siemię konopné, przydawszy piołunu, y wrotyczy, precedziwszy wleway w ucho.

Ná to też dobre żywe frebro rostárszy go dobrze z máślem, ktorým umázawszy fleytuch, lub bawełnę wetchni w ucho. Gdy zaś trefunkiem robak w ucho wlezie iáki, który nieznośny ból czyni, wley w ucho gorzałki, zbędziesz go.

Gdy zaś pchłá, záley wodą, lub piwem.

Gdy w ucho kámyczek, lubo groch, lubo
kost-

kořtká z iągody wpádnie, wley wody letniey w ucho, y záraz zárkay nos, y uřtá, á wydmi řię, záraz wyidzie.

Item. Weř w nos prořzku kicháiącego, á choć ná předce pieprzu, wpuřć kropelkę oliwy w ucho, tám gdzie co ieřt, iák pocznieřz kicháć, zárkay nos, y uřtá, záraz wyidzie, á gdy by nie pomogło, wyiáć řzczypcámi złotniczemi, lubo in-nemi.

O SCYATYCE.

Scyátyká názywa řię *Ischias*, álbo po prořtu, *Iſchiatica*, to ieřt rodzaj ártetryczney choroby, křory má tę wľařnořć, że nie tylko w řámy m u-dzie infeřtuie, ále teřz y niřey opuřzcza řię bol, y trętwienie ář do řámey řtopy, počátek bierze od kořci wielkiej ktora ieřt ná końcu grzbietá, álbo krzyřá, *Os sacrum* zwáney, z ktorey wiele pocho-dzi nerwow do nog.

Znáki Scyátyki řą te. Bol nieřnořny w udzie, á ořobliwie w kuřřzy rořchodzácy řię po cáley nodze, á częřtokroć ták zřętwieie, że cále czu-cie utráci nogá, ná wierzchu nie znáć řadnego zápalenia, áni nábrřmiáłořci, rzadko kiedy wydá-ie řię czerwonořć, álbo humory z głowy, ořobli-wie řpadáiące do krzyřow, á ztámtádo do niřřzych częřci, gł boko w ciele rořchodzá řię, y w nich zoftáiac ořtrořciá řwojá *Fibry* nerwy, y membra-ny řzczypią, zkad wedľug ořtrořci minieřřey, álbo więkřřey humoru róřne řymptomátá przypa-dáią.

Sposoby różne do leczenia.

NAyprzod krwi upuszczenie z nogi, z teyże w ktorey iest áffekcya, wielom pomaga, lecz nie záfwsze, także Hemorrhoidow otworzenie pomocne, zwłaszcza gdy y w krzyżách ból będzie, ztamtąd álbowskiem roschodzi się po całej nodze. Oprocz tego purgánsa są potrzebne, osábliwie te ktore służą, y ná podagrę. Iáko to *Turbitb. Hermodactili, Agaricus Myrabolani. Mercurius dulcis. Pulvis Batri. Cinabaris nativa &c.* Enemy także bardzo pożyteczne bywają.

Do powierzchownego przykładania dla ulżenia bólu podają się sposoby. Weś smoły twardey łotow cztery, wosku łot ieden, bursztynu utártego łot ieden, sádzy twárdych z kominá ná proch utártych łot ieden, oleiu lniánego trochę, uczynь plaster, ktory rościagnąwszy ná chuście, przylož ná nogę tám gdzie ból.

Item. Warz pokrzywy lubo fuche, lubo świeże w piwie, przyday gorczyce tłuczoney, okładay tym nogę.

Item. Niektorzy mieysce ztrętwiałe pokrywami świeżemi dotykają, álbó białą, co im pomaga.

Item. Rozwierć czosnek z cybulą, przyday tártey gorczyce, rozmac octem, y nacieray mieysce ztrętwiałe.

Item. Nákládz do gorzałki kámfory, iák się rospuści, nacieray nią przy ogniu. *Item.* Báńkami ociągánie, znácznie pomaga.

Item.

Item. Korzeń omanowy suszony utłucz ná proszek, przyday siárki tártey, rozmac octem przyday trochę miodu, przywarz, y okładay.

Item. Nasienia lniáne warz w ługu, iák się zálkii przyday miodu práśnego obłóż tym nogę, proso téż ma moc. *Item.* Kąpiel po pás bywa dobra, to iest: wárząc korzenia łopianowe, przestępowe, iáłowiec, boże drzewko, dziewánnę, pokrzywę, szálwiiá, rumienek, także kąpiel lagrowa, álbo brachá skuteczne są.

Item. Nácieránie wódká Krolowy Węgierskiej z kámforá skuteczne. *Item.* Oleiek lubo *Spiritus* z glist ziemnych do smárowáния wiele waży.

Item. Oleiek bursztynowy, terpentynowy, *Philosoforum Petra*, do smárowáния pomocne bywáią zmieszawszy ie z gorzáłką.

Item. Stáwienie piáwek ná udzie, álbo lepiej ná sámym końcu krzyżá, w ciężkim bolu bárdzo iest pomocne.

Item. Niektorzy wárzą w piwie boże drzewko, przydawszy rogu ieleniego, y iáłowcu, przecedziwszy piá co im wielce pomaga, bo poty porusza.

O RAKU.

C*ancer*, álbo *Carcinoma*, po polsku rák, iest to nábrzmiáłość, álbo guz twárdy, nierówno okragły, siny, álbo czarny, koło niego w około wydáią się żyłki sine pełne, przytym bol, y goráć. Rodzi się *Cancer*, ná káżdey części ciáła, to iest

ieſt, ná twarzy, ná wárgách, w uſciech, w noſie przy oczách, pod ſzczeką, w ſiedzeniu, á nayczęſciey *Glandul.* y owoſzem całé *corpus* ieſt *glanduloſum* zkąd łatwy ieſt do nich *deſlux* humorow.

Znáki ráká ſą te. Náprzodku zwyczajnie wyraſta guzik máły iáko groch, boleiácy, y palácy zá czáſem roſnie wiékszy, ták, że będzie iák iáie, y dáley. Kolor iego ieſt ſiny, żyły około niego wydájące ſię, ſą krwi pełne, á ták ułożone że wyrażáią iákoby nogę ráká żywego.

Rák ieſt dwoiáki, ieſt ſkryty, álbo martwy, to ieſt: nie wrzodowáty, ktory nie ták bárdzo z złych rodzi ſię humorow, á táki názywa ſię *Cancer occultus*, álbo *Noli me tangere*. Drugi ktory nayczęſciey trafia ſię. otwarty bywa, y ciáło rozſzerzájąc ſię gryzie, pluie, y záraża. Z zepſowanego, álbo z zaráżonego ciáła wydáie ſię nábrzmiáłość, álbo wyraſtánie ciáła zepſowanego z fetorem, z odchodzeniem uſtáwicznym ſmrodliwey máteryi, á w około *exulcerácyi* brzegi bywáią twarde, y powywracáne.

Spoſoby leczenia Ráká.

O Sobliwy, y ſekretny experyment ná ráká ten ieſt. Weſ korzenia wężowniku, korzenia kózi, álbo aaronowey brody, *Rad. Aaronis* zwány, oboygá po óſm łotow, ſádzy z kominá twárdych, y ſzklácych ſię łotow cztery, árſzeniku biálego łotow dwá, kázde z oſobná utrzyi ná ſubtelny proſzek, y zmiéſzay dobrze, tym proſzkiem poſyp

syp *Cancer* exulcerowány, przyłoż ná wierzch chustę, y przywiąz, nie odwiązuy aż czternastego dnia, potym odwiąż obmyi ranę obaczysz ráká strawionego, záczyń sámę ranę lecz plastrami, lubo máściámi zwyczajnymi goiácemi.

Item. Dla doskonałey kurácii ráká, trzeba wprzod ciało dobrze wyczyścić przez purgánsę, y krwi upuszczenie, y ápertury wiele też pomagáią.

Item. Oprocz pierwszego sposobu leczenia ráká, podáią się y inne.

Weś bufoná, to iest. żábę ziemną, usiekay iá żywo, zmieszay z ciástem kwásnym, włóż do nowego garnuszká, y ususz w piecu, utrzyi ná proszek, którym posypuy ráká.

Item. Ususz kilká rákow żywych, stłucz ie ná proch, przyday tucyi, nie preparowáney, zmieszay z sá dłem kurzym, y przykładay ná ráká.

Item. Ná ráká ktory bywa ná wárgách rzecz pewna, nayprzod ciało przepurgowawszy dobrze, przykładác tę máść. Weś żab zwyczajnych z wody, káżdey z nich nátkay mástá w pysek, potym ie włóż do garká nowego, w którym ná spódzie powierć dziurki, nákryi z wierzchu pokrywká, y oblep, postaw go nád drugim garkiem w ziemi zakopánym, á koło wierzchniego pal ogień, ták ściecze oleiek do drugiego gárcá, ktory schoway, á gdy go chcesz użyć, násusz żab zwyczajnych, y utrzyi ná proszek, ktory miészaiąc z olekiem przykładay ná ráká.

Item. Ná *Cancer* wrzodowáty między wszy-
skie-

stkami do leczenia sposobámi, naylepszy iest árszenik; ktory nie tylko ráká, ále y *Lupum*, to iest: wilká, fistuły, fluxy, y podobne áffekcyje doskonále leczy.

Y owszem ná zástárzále w nogách fluxy, z sokiem bábczanym, lubo z wodą wapienną zmieszawszy árszenik subtelno utarty, maczáiąc chusty, y przykładáiąc dostátecznie goi. Iednák przykładáiąc go, trzebá ostrożności, áby przyległe mieyscá tak przy ráku, iáko y przy innych exulceracyách nie były zápalone, dla czego ná fáme tylko exulcerowane mieyscá przykładány bydz ma, nie tykáiąc zdrowego ciáła, w około zaś przykładác się ma plaster iáki chłodzący.

Item. Niektorzy wárzą árszenik tarty wespół z siarką w wodzie wapienney, ktorą przykładáią nie tylko ná ráká, ále y ná rózne fluxy, y rány wrzodowáte, inni przydáią *Mercurium Sublimatum*, álbo oneż miásto árszeniku, wárzą z siarką w wodzie wapienney.

Item. *Experiment* doświadczony ná ráká.

WEs árszeniku czystego iedną część, korzenia węzowniku, álbo *Aaronis*, cztery części, sá-dzy twárdych trochę, wszystko ná subtelny proszek utárszy, y zmieszawszy, schoway do naczynia drewniánego, álbowiem im stárszy tym lepszy.

Używania sposob táki.

Cancer exulcerowany, ma bydz záfypowany tym proszkiem, tak grubo, iák ná tylec nozá,
nie

nie tykając ciała zdrowego, wpośrzedku zaś exulceracyi náfypać trochę grubiey, álbowiem wśrzedku sam korzeń ráka zostáie, po posypániu odwilsz śliną bawełnę, y przyłoż ná wierzch, to posypowanie czynić nie ná czczo ále áż po iedzeniu, do tego obserwowáć potrzebá żeby nie tykác instrumentámi żeláznemi, lecz drewniáne-
mi. To záfypowanie niektorym bol ciężki spráwuie, innym máły, álbo żadnego, dla czego wokoło chłodzącą máścią smárowáć trzebá, iáko to *Unguento Defensivo*, álbo *Rubro Camphorato*, przydawwszy *Bolum Armenum*.

Przytráfia się pod czas, że dla mocy przenikájącey medykámentu żyłá się otworzy, zkáď więc le krwi odchodzi, oraz z máterią żółtą, y ostrą ná ten czas żadney rzeczy nie przykłádáć, tylko same chuśty suche, iednák to cieczenie krwi nie trwa dłużej nád dzień, y drugi ztáď wszelki bol ustáie, potym czekáć áż sam *Cancer* dobrowolnie opádnie, co się tráfia około dnia dwudziestego: gdy bowiem przedtym czásem naymniey iego kórzienia zostánie, znowu zupełney potrzebuie kurácyi.

Gdy się *Cancer* doskonále oddzieli, ránę posypowác proszkiem wysuszájącym, takim. Weś káďzidlá mumiey, máłtyxu, myrrhy, aloesu, *Sarcocolli*, káďdego po pułtory ćwierci łotá, opponaxu, puł ćwierci łotá, wśzystko wypłocz wodką bábczaną, wysusz, y schoway do posypowania.

Ná wierzch służy máś táka.

WEś gleyty łotow cztery, mumiey łotow dwa, oleyku różanego łotow dwa, octu różowego trochę zmieřzay w mořdzierzu ołowiány.

Ten iest řposob sekretny leczenia ráká.

TRafia się bárdzo często, że wielu ludziom wyrastaia guřiki ná rořnych częřciách ciała, osóbliwie ná brwiách, pod brodą, pod uszymá, nádebrwiámi, ná powiekách &c. tákie guřiki u niektorych przez wiele lat trwia, iednakowe bez řadnego bolu, u niektorych potrosze ich przyrasta; te guřiki názywáia pospolicie martwą kořtką, ná czym się nie raz mylą, gdyř często-kroć bywa *Cancer occultus*, ktory lubo rznięciem, lubo *corrosum* poruszony obraca się w *Cancer* prawie nie uleczony, czego wielu doználi, y řyciem przypłacili. Táki *Cancer* táiemny rořni się od martwey kořtki tym, że martwa kořtká dá się ruřzać dobrowolnie pod řkorą tám, y sám, *Cancer* zaś lubo zda się ruřzać, iednak řkórzeńiony w mierze stoi.

Item. Ná Cancer wrzodowáty.

WEś ołowiu dwie częřci, řywego řrebrá iednę, rořtop w tyglu oraz, iák ořtygnie utrzyi ná prořzek ktorym posypuy.

Item. Niektorzy chwala bárdzo ná *Cancer* wrzodowáty przykładanie częřte mięřá řwieřzego z kurcząt, álbo gołębiąt młodych, to iest: trzy razy

rázy ná dzień. Niektorzy też leczą przez sáliwá-
cye, lecz w tym trzeba ostrożności.

Item. Ná ráká nie exulcerowánego, pożyte-
czne iest, przykładanie bláchy ołowiáney, nátár-
szy iá żywym frebrem.

Item. Ná strawienie ráká wrzodowátého, y
ná wytrawienie dziwego mięsá w káżdey ranie
zepsowáney unguent pewny. Weś arszéniku aury-
pigmentu po puł ćwierci łotá, korzenia *Aristolo-*
thia gryszpanu, káżdego po trzy ćwierci łotá, *O-*
pium dwa skrupuły, sádlá wieprzowego łot, u-
czyní máść.

Item. Osobliwa. Weś dryakwi stártey łotow
dwa, soku z rákow wyciśnionego, soku bábczá-
nego, psinkowego, róžowego, káżdego po dwa
łoty, żywego frebrá z terpentyną utártego, dwa
łoty, żółtkow iáíowych w zarzewiu upieczonych
ńró 4. kámfory puł ćwierci łotá, zmieszawszy
wszystko, trzyi dłuęo w móździerz u ołowiánym,
potym schoway, iest wielce skuteczna ná wszy-
stkie fluxy, rány zágniłe, zepsowáne, wrzodo-
wáte.

Item. Pewnym doświadczeniem leczy ráká
wódká z ślimakow, ták zrobiona. Weś ślimakow
żywych, włoż do garnká nowego, posyp ie solá
żeby się spieniły, włoż ie ták całkiem ze wszy-
stkim do álembiká nie leiąc wody, przepal wod-
kę, ktorą wystaw ná słońce przez dwánaście dni, á
przez ten czas obroci się w oleiek ktory y *Cancer*
goi, y do czyszczenia twarzy osobliwy.

O BRODAWKACH.

Brodawki nazywają się *Veruca*, których są różne rodzaje. Jedne z nich nazywają się *Sessiles*, a te są które nisko, y szeroko wyrastają, takie korzeń mają głęboki, y nieco pobolewają.

Drugie nazywają się *Pensiles*, a takie na wierzchu bywają wydatne, a u spodu cieńsze.

Trzecie nazywają się *Vbymia*, te u spodu bywają szczupleysze, a u wierzchu obszerne, szerokie, chropowate, y ostre, a trochę mnieysze od pierwszych.

Sposoby do gubienia brodawek.

WEs octu winnego, lubo miodowego tęgiego, wsyp do niego soli sporo, zmieszawszy maczay chustkę, y często przez dzień obmyway ie, a na noc przyłoż zmaczawszy ją dobrze.

Item. Sokiem nogietkowym nacierając często, giną.

Item. Sokiem z skoczku nacierając, także giną.

Item. Sekret osobliwy.

WEs rzodkwie, wydroż ją w śródku, nąsyp w nią soli, nakryj szpuncikiem, niech tak będzie przez noc, nazájutrz, naydzieńsz sol w likwor obroconą, którym nacieray ustawicznie brodawki, możesz chusteczkę zmaczawszy w nim na noc przyłożyć.

Item. Korzeń celidonii, także y rzepik ziele

le, dobre są na gubienie brodawek, starszy je w palcach nacierać.

Item. Weś ślimakow ile chcesz, włoż je do naczynia ołowianego, a jeżeli go nie masz, to choć do miedzianego, posyp je solą. niech tak będą przez kilką dni, potym odcedź, ten likwor który z siebie puszcza, nacieray nim brodawki.

Item. Krew z świeżo zabitego byka, nacierając nią, traci brodawki.

Y to rzecz doświadczona, w wodzie wrzącej rozpuść salarmoniak, na przykład do kwatěrki wody, włoż łyszkę salarmoniaku zamięszay, y nacieray tym często, brodawki.

Item. Rozerzniy iábłko, y nacieray nim brodawki, toż iábłko przyłoż na noc, y przywiąż, inni serwáserem trącą je.

Trafia się czasem, że brodawka wyrośnie na końcu ięzyka, która bywa nie tylko przykra, lecz y bolesna, a do zleczenia trudna, na nią osobliwy sekret.

Weś liścia celidonii, to jest: iáskołczego ziela zetrzyj w palcach, y przyłoż, czyn to często, to ziółko ma moc osobliwą na spędzenie brodawek.

O KASZLU ADDYTAMENT.

O Pisuią się tu sposoby leczenia kásłu, który pochodzi, albo z kátaru, to jest: gdy máterya kátarowa z głowy spádnie na pierś, albo z przeziębienia, albo z inney iákiey przyczyny, albowiem

kázel iest też pospolity w suchotách, w Pleurze, y w innych chorobách, ktore ná swych mieyscách naydzieisz.

Ná prosty kásel.

UWarz iáie miękko, włoż do niego mirrhy subtelno utártey iák napársztek, zmieszay y zázyi.

Item. Uskrob siárki nożem trochę, włoż do kieliszká, náley gorzałki hányfzkowey, przyday trochę miodu prásnego, zmieszay, y wypiy.

Item. Weś korzenia lukrecyi, pokray, przyday siádkowego korzenia, byzopu, rozynkow wielkich, álbo fig. Rzepę pieczoną, warz to w wodzie, przecedziwszy osłodź miodem, y piy ciepło po kwáterce ráno, po południu, y kładąc się spáć.

Item. Warz pokrzywiáne nasienie w wodzie, przydawszy szałwii trochę, przecedź, osłodź miodem, y piy ciepło często.

Item. Kołaczki ná kásel pewne.

WEś korzenia siádkowego, foku lukrecyowego, to iest: kołaczkow czarnych, ktore w Aptekách przedáią. Korzenia omanowego, káždego po dwa łoty, mirrhy łot ieden, utłucz wszystko ná subtelny proszek, do ktorego przyday krochmalu trzy łoty, cukru ćwierć funtá, rozczyn to wszystko, wraz zmieszawszy z wodką róžową, námoczywszy w niey wprzod trochę *Gumi Arabicum*, zágnieć iáko ciásto, y rob z tego kołaczki, ktore ususzyszy, daway ná kázel.

Y to

Y to dobra ná káßzel, náley gorzałki ná mißę, włoż do niey cukru szárego lodowátego, álbo miodu práßnego, ileć się będzie zdáło, przyday rozynkow wielkich, száfránu, imbieru tártęgo trochę, zmießzawßy wßyßtko zápal, iák się wpuł wypali zágaß, ſchoway do naczynia záżyway po łyßce częßto, y rozynki iedz po iednem.

Item. Niektorzy oßobliwie gdy ieß ſuchy káßzel przy álterácyi, fáme wodę czyßtą przewarzáią z cukrem, ktorą iák nayciepley po troße piią.

Dla ußmierzenia káßzlu ciężkiego, gdy do ñnu przeßkadza, dobra rzecz trzymać myrrhę pod ięzykiem, álbowiem káßzel ußtawa.

Item. Smárowáния, álbo plaßtry ná pierßi bywáią pomocne, iáko to smárowáния pierßi oleykiem migdałowym, máßlem nießkoným, łoiem kozłowym, smálcem káplonim &c. tákże plaßter z woßku, przydawßy oleyku migdałowego, hányßzkowego, łoiu kozłowego, száfránu, co y dzieciom ñuży.

Albo rozetrzyi czofneß w donicy, zmießzay go z miodem práßnym, poßmáruy pápier, y przyłoż ná pierßi.

Item. Weß rzodkwi utrzyi ná tártce, lub nożem náßkrob, wycißnyi ñok bez chußtę czyßtą, przyley troßkę gorzałki hányßzkowej, przyday, y miodu práßnego, zámießzay dobrze, y piy po troße.

Item. Y to pewna ná káßzel, weźmiy fig ñuchych, rozynkow wielkich, ſzanty źiela, warz w

wodzie długo, potym przesij przez sito, przelewając też wodę w ktorey wrzało, włoż ná rynkę, przyday miodu, álbo lepiej cukru szárego, smaž do gęstości mierney, potym przyday orzechow, to iest iáder, z łaskowych orzechow przypiekáných, y ná proszek utártých, kardámonu utártého, á kto go nie ma to gorczyce, mniej niż orzechow, zámiešzawszy záżyway po trochu, uleczyš, y stáry kášel.

Gdy się przyda kášel w gorączce, álbo gdy będą płucá zápalone, trzeba się strzedz záżywania rzeczy gorących, naylepszy ná ten czas kwiat máku polnego wárząc go, przyšłodziwszy cukrem pić, álbo rák. Weš máku polnego, kwiecia garść, y drugá suchego, korzenia šlazowego, kwiátu šiałkowego suchego, korzenia šiałkowego, warz to w wodzie, przecedziwszy ošłodź mánną kalabryną, y piy, ieżeli zaś mánny mieć nie możesz, day cukru, á zá kwiat máku polnego, day mákowi suche proste.

Item. Ná kášel procz gorączki, osobliwie gdy z głowy spadáiąc humory będą przyczyną onego. Weš agáryku, to iest: modrzewowey gębki dwa šoty, lukrecyi šot, kołędu troche, polipodium dwa šoty, námocz ná noc wszystko w kwarcie winá, názáiutrz przywarz, y przecedź, przyday mánny kalabryny šotow šześć, iák się rošpuści, znówu przecedź, nápiiay się często tego, uznasz skutek.

Item. Rošpuść mánne kalabryne w mleku,
prze.

przecedź nápiiay się po trosze. *Item.* Rozwierć czosnek, zmięszay go z máßem, álbo z kápłõnim fádlem, nacieray tym podeszwy.

Item. Weś octu piwnego, lubo miodowego kwartę, osłodź miodem práßnym dobrze, warz odszymuiąc nápiiay się potrosze.

Item. Zgrzey winá garnuszek, wßyp do niego trochę pieprzu, mirrhy tártey, y korzenia siałkowego cukru káwałek, piy potrosze.

Item. Terpentyná z konfektem róзовym zmięszána, przydawßy trochę siárki, lubo mirrhy záżywáiąc, bárdzo dobra iest.

Item. Weś terpentyny, máßá, miodu, oliwy, ká¿dego zárownõ zmięszay, y záżyway po trosze.

Item. Dla dzieci naylepsza iest mánná kalabryná, ktorá roßpußciwßy w mleku, y przece-dziwßy, daway po ßyszce, á nogi moczyć im w ciepłym piwie, pierßi tákże smárowác oleykiem migdałowym.

Item. Uwarz w wodzie, álbo w mleku korzenia polipodyi, to iest: páprotki dębowey. prze-cedź, roßpußć w tym mánný kalabryny, cóć się zda, przecedź, y daway po ßyszce, ten iest spo-sob naylepszy dla dzieci, álbowskiem poruszáiąc flegmę oraz purguie, inne záß rzeczy, iáko iu-lepki, lubo flegmę poruszáią, iednák przez káßzel iey dzieci pozbyć nie mogá, chyba przez womit, á pod czas się y duszá gdy iey nie po-zbędá.

Item. Ná káßzel dla stárszych, procz innych
Ff4 rzeczy

rzeczy, naylepsza iest szantá biała *Mercurium album* zwána, wárząc, y piiąc polewkę przyślodziwszy, także agaryk czyści pierśi, y inne zioła, iáko hyzop, polna dryakiew, konradek, płucne ziele, przetacznik, podbiał &c.

Sposoby leczenia osutki.

Z Dwoiákiey przyczyny przydáie się osutká, to iest: álbo z humorow złych, ostrych, á osobliwie słonych, we krwi zostájących, ktore náturá iáko rzecz sobie przeciwná ná wierzch wyrzuca, osobliwie ná ten czas gdy się ciáło zápoci, álbo z czárow, co się nayczęściey przytráfia.

*Sposoby leczenia osutki z náтуры przy-
dájącey się są te.*

W Eś ziela polney dryakwi, łopianu z korzeniem, ślazu, szczawiu kobyłego, ruty, lub polney, lub ogrodney cóć się zda. warz w gárcu, lub w kotle, wley do wánny, przyley inney wody ciepłey, wsyp soli dostátek, niech się chory kąpie, á iák wyidzie z kąpieli, puko ciáło ciepłe, posmárny plámy olejkiem z żółtkow iáiovych, uczynń to raz, drugi, y trzeci. *Oleiek ták się robi:* Weś żółtkow iáiovych twárdo uwárzonych, piętnáście, usiekay ie drobno przyday siárki utártey, łyszke máłą, włóż ná rynkę, przylawszy troszkę oliwy, smaź áż będzie czarno, to iest, gdy z siebie oleiek żółtki puszczá, wyciśniy przez chustkę, y schoway.

Pospolicie osutki leczą kąpielami, y smárowaniem, ná które rożni rożne máią sposoby, tu się kładą naypewniejszy. Procz olejku wzwyż podanego, iest też dobry oleiek wayfztynowy:

Weś wayfztynu czerwonego utłuczonego łotow cztery, sóltry łotow trzy, zmiészay, włóż do garczká, álbo skorupy, zápal węglem iák się spali, włóż tę máteriyá do pęcherzá zawiąż dobrze, y námoč w ciepłey wodzie, á tak się obroci w likwor, który przecedź, y schoway do smárowania.

Drugi sposób taki. Weś lagru winnego wyprásowanego, porob z niego plácki, które spal iák naylepiey w dobrym ogniu, gdy się dobrze wypalą utłucz, włóż do garká, náley wody, warz, iák się ustoi zley z wierzchu, náley inney wody, znowu warz. á iák się ustoi, zley do pierwszego likworu; który wysmaż do połowy, y daley, bédziesz miał wodkę bárdzo skuteczną ná osutki.

Item. Ná osutki dla prostych ludzi, weźmiy gorczyce utłuczoney, łyzkę dobrą, soli dwie szczypty, pieprzu szczyptę, octu mocnego kwáterkę, miodu prásnego trochę zmiészay, y smáruy tym, maszli kámforę, możesz trochę przydáć.

I tá kąpiel ná osutkę pewna. Weś pácyny, álbo gliny z piecá, lub z ognišká, utłucz iá warz w wodzie, przecedziwszy kąp się w niey, wyszedszy z kąpeli, smáruy wzwyż pomienionym sposobem.

Item. Ná spędzenie osutki rzecz pewna. Weś ślimakow żywych, włoż do garká, posyp ie sá-lármóniakiem, niech będą przez 24. godzin, od-ley od nich rosoł, który wley do naczynia mie-dziánego, niech stoi w nim z kilká dni, potym schoway do smárowánia po kąpieli.

Gdy się zaś przyda z czárow, też pomienio-ne sposoby służyć mogą, tylko ie trzebá poświę-cić, tak zioła do kąpieli, iáko y smárowánia.

Bywa też osutká ze złey dyspozycyi, nay-częścíey wątroby, dla czego też náyzywa się, *Macula Hepatica*, tak przykra, że chory miewa wiel-kie ckliwości, nudności, słabość żołądká &c. Ná co oprócz pomienionych sposobow trzebá záży-wać lekarstw ciáło czyyszczących z humorow złych, ná co naylepiey służy dekokcya polney ruty, *cum Radicibus Polipodij, Rhabarbarum &c.*

Máść ná osutkę pewna.

W Eś kardámonu tłuczonego ćwierć łotá, go-ździkow, iáłowcu, po puł ćwierci łotá, siár-ki nowey ćwierć łotá, oleyku wayśztynu nowego łot, máści rożowey ile potrzebá, zrob máść.

O Spárzelinie.

S Párzeliná często się tráfunkiem przydáie, lubo sto wodą wrzącą, lubo oleiem, álbo tłustością iáką, lubo metalem, lubo prochem &c.

Sposob leczenia ten iest.

W Eś oliwy iednę część, białkow iáíowych dwie

dwie części, zbiy warz dobrze, y maczáiąc w tym pióro smárny, niczym nie obwiiáiąc.

Item. Rzecz pewna. Weś fuchey rzepy, włóż do garnká, náley wodą, włóż mássá sporo, niech wre iák naydłużey, pilnuy żeby niekipiáło, iák uwre, zbierz z wierzchu mássó, ktorym spárzeline smárny maczáiąc pióro.

Item. Ná prédce weś ługu; zgrzey żeby był ciepły, maczay chutły, y okładay.

Item. Zwierć cybulę z solą w donicy, y okładay nią mieyscá opárzone.

Ieżeli będzie opárzenie prochem, á spryszczy się ciáło, trzebá pryszcz poprzestrzygáć, á proch igłą, álbo czym innym powy Bieráć, potym obmyć dekokcyą *Fenugraci*, á ieżeliby się nie spryszczyło, to trzebá z umyśłu pryszcz uczynić, przyłożywszy *Cantarides*, álbo co innego.

Ieżeliby spárzeliná była ná oczách, ná ten czas tylko sámym pokármem białogłówskim leczyć. Ieżeliby opárzeliná była od piorunu, ná ten czas dáć choremu napoy zaráz náprzykład náprédce dryakwi z winem, przydawszy lubo iednorozcu, lubo rogu ieleniego tártego, y kámfory, przytym wárgi, ięzyk, nos, y pulszy posmárować winem z dryakwią, kámforą, ná okładanie zaś spárzeniu, służyć mogą wzwyż námienione sposoby.

Ieżeliby była exulcerácyá wielka, w ten czas goić się ma tym, lubo podobnym plástrem.

Weś foku żółtego, żywice sosnowey, lubo
świer.

świerkowej, łoiu kozłowego, káždego zárownó, oleiu lniánego troškę, roštop warz, uczyni plašter, y przykładay.

Item. Ná spárzelinę, y ná inne zápalenia mášć chłódząca pewna.

Weš gleyty ſúbtelno tártey, bleywáſu, o. boygá po cztery łoty, oliwy kwáterkę, octu mocnego winnego tylež, zmięszay wraz, y ták dłu. go mięszay aż zgęšnie, przylewáiąc potrošze o. ctu.

Item. Mášć topolowa zmięszawšy ią z śmie. táną, do ſmárowánia bárdzo dobra, nie tylkó ná spárzelinę, lecz y ná wšzelkie zápalenia.

O GANGRENIE.

To ieſt: piekielnym ogniu.

Piekielny ogień názywa ſię *Gangrena*, álbo *Ignis S. Antonij* to ieſt: ná ten czas ták ſię názywa, gdy częšć iáka ciáła, lubo z rány, lubo z wrzodu, znácznie pocznie ſię pſowác, y ſmierdzić, gdy ſię záš ták bárdzo od wielkiego zápalenia zepſnie, y ſpali ciáło że aż ſzczernieie, y czucie utráci, ná ten czas názywa ſię *Sphacellus*, álbo *Sideratio*, zkąd te obiedwie áffekcye tylkó iákowóšcią różnią ſię od ſiebie.

Przyczyny tego złego ſą, ciepłá przyrodzo. nego w tey częšci zátłumienie, y wyniſzczenie, od zbytniego zápalenia. Táke iádowita *Qualitas* hu-

humoru w ranie zepsowanego, albo z ciała do niego się ściągającego, y onę psującego. Także przydaje się z nieumiejętnego opatrywania rany, gdy się w niej otok zakrądnie, przydaje się także z odleżenia w długiej chorobie, także z odmrożenia znacznego, albo z oparzenia, albo z ukąszenia iakiey iadowitey bestyi &c.

Sposoby do leczenia.

Nayprzod ieżeliby znaczna część oczerniała, a chory miał alteracyą, trzeba nayprzod krew puścić, także dawać ná poty, y serce posilające, y broniące od zarazy medykamentu.

Do powieźrchownego przykładania, różne proste podają się sposoby, y ten pewny. Weś łayną bykowego świeżego, foli, oboygá zárownó, rozmacz winem iák káśzę, przysmaż, rozłóž ná chuście, y przyłóž, nie odeymuy áž we 24. godzin, odiawszy, obaczysz ciało oczerniałe opadłe, potym wygaiay máściami należytemi iest rzecz doświadczona.

Item. Weś ługu iák naymocniejszy, octu winnego tęgiego, oboygá po pułkwarty, zmieszay, przystaw do ognia, aby wezwrzało; odiawszy od ognia, przyday gleyty, bleywásu utartych, oboygá po cztery łoty, hałunu palonego dwa łoty, zmieszay, y znowu przywarz, odiawszy przyley gorzałki mocney, wyskoku kwarterkę, zmieszawszy, maczay w tym chusty, y okładay.

Item.

Item. Weś gáláfu, hálunu, oboygá po cztery łoty, koperwáfu białego łotow trzy, bleywáfu pułtorá łotá, fawiny ná proch utártey, gryszpanu, oboygá po łocie, bobkow, iáłowcu, oboygá po trzy łoty, kádźidlá cztery łoty, liścia dębowego, ruty, piołunu, szafwii, soli, káždego po garści, octu mocnego, także y ługu, gorzałki, káždego po kwarcie, warz wśysztko w garnku zálepiwśzy, áż trzecia część wywre, przecedźiwśzy maczay w tym chuśty. y okładay, ieśt rzecz pewna. Táko-
we iednák y podobne rzeczy ſłużą ná gangrenę. Gdy záś część ciálá zczernieie, y czucie utráci, naypewniey oderznąć, y zaráz gorzałką mocną z kámforą obmyć, ośtátek wytrawláć *Ungu. Ægyptiaco*, álbo plaśtrem ktory *pruśkim* názywáią.

Item Obśerwować pilnie potrzebá, że gdy ſię odrzyna ciáło oczerniałe, áby nie tykác ſuchych żył, áni arteryi, áni *teudines*, chybaby cále zgniły, náruśzenie álbowiem onych; zwykło ſpráwować bol nieznośny, konwulśye, kálectwo, á pod czás y śmierć. Zylę iednák zwyczajną náruśzyć może, przez co krew zła, y humory ſię wyproźnią, dla czego nie trzebá krwi zaráz zátrzymywác, ránę zaráz obmyć gorzałką, álbo octem z solą, potym przykładać *Unguentum Ægyptiacum*, bárdzo ſkuteczne ná wśzelkie rány zepśowane.

Weś gryszpanu utártego łotow cztery, miódu odfśzymowanego puł funtá, octu mocnego łotow ſześć, hálunu, soli poſpolitey oboygá po łocie

cie, soku ruciánego, piołunowego, oboygá po trzy łoty, smaź wraz do konsystencyi należytey, potym przyday dryakwi pułtorá łotá, kámfory pułtory ćwierci łotá, schoway od potrzeby, służy ná wszelkie rány fluxowáte, wrzodowáte, zágniłe, y do goienia trudne, osobliwie w nogách.

Gdy się odrzynać ma część zepsowána, áby chory nie ták czuł, dáją *Philonicum Romanum*, żeby zasnął co nie od rzeczy.

Ieżeliby się przydała gangrená, z odziebieńia, ná co rzecz osobliwa. Weś iednę rzepę świeżá całą, rzodkiew całą, odchędożywszy, zetrzyi oboie ná tártce, przyday gorczyce ná proch utłuczoney dwa łoty, goździkow trzy ćwierci łotá, oleiu lniánego stárego ile potrzebá, zwierć w donicy, rozłóż ná chuście, przykładay co dzień po dwa rázy ciepło, iest rzecz doświadczona.

Item. Weś wapná niegászonego, krydy utłuczoney, zmięszay, y warz w wodzie, w ktorey maczay chusty, y okładay.

Item. Tráfia się też gangrená sucha, znaki iey są te, to iest: że żadney nie mász exulcerácii tylko śiność, álbo czarne plámy boleiące, táką ostrożnie leczyć potrzebá, osobliwie w puchlinie ná nogách.

Item. Ná gangrenę rzecz pewna. Weś pułkwarty winá, octu mocnego tyleż, przyday sáwi-

winy tártey łotow dwa, ruty suchey utártey łot ieden, gáláfu, koperwáfu, oboygá po łocie, miodu prásnego łyzkę, zmieřzay, przywarz, y ciepło okładay.

O ROZY

ROża náyzywa się *Erysipelus*. *Ignis sacer*. Dwoiáka bywa roża. Pierwsza prosta, to iest: zápalenie ktorey części ciała z gorączką máłą poprze-dziącą.

Druga zwána *Ignis sacer*, to iest zápalenie ktorey części ciała znaczne z nábrzmiáłością, przytym gorączká wielka, bol, siepártie, á potym exulcerácy, ktora gdy się tráfi przy wielkiej pełności humorow, wpráwia w málnę, á pod czas y w śmierz gdy gangrenę przynosi.

Sposoby do leczenia prostey roży.

ZWyczay pospolity, skoro się roża ná ktorey części ciała wyda; okładay lniánkámi, lubo cukrowym pápierem, posypuiąc ie krydą, lubo bleywásem, lubo mąką.

Item. Niektorzy z mąki pszenney robią plácki, záczyniwszy ciásto gorzáłką, y soli przydávšy, ktore przykładáią, często ie odnawiaiąc, co nie od rzeczy.

Item. Weś gorzáłki prostey, wsyp w nią soli, zgrzyi, maczay chusty, y okładay.

Item. Weś skorek bżowych zielonych, álbo kwiátu, warz w ługu, y przykładay.

Gdy

Gdy się zaś wyda ná twarz, iáko się często trafia, także nie tylko twarz, ále y głowá spuchnie, y zápali się z gorączką pod czas znaczną, táka roża bywa pod czas niebezpieczna, tak względem gorączki, iáko y anginy, to iest: że pod czas przynosi wrzod w gárdle niebezpieczny, á pod czas opuszcza się ná pierśi, y płucá zápala, więc zrázu záraz gdy się poczyná wydawác, trzeba krew puścić z ręki, także dáć ná poty, iáko to rog ieleni sam przez się náskrobawšy go, álbo iednorożcu, álbo dryakwi z iednorożcem, lubo z rogiem ielenim przydawszy kámfory, lubo fokubzowego &c. powtarzáiąc. Do okładania zaś naylepsza iest máść płoskonkowa, álbo topolowa, przylawšy gorzałki mocney zgrzac, y piorem smárowác, á po wierzchu posypowác lukrecyą ná proch utłuczoną, y pápier ná wierzch.

Zwyczaj pospolity iest nie maczac roży, mieniác że się pryszczý, lecz trzeba w tym uwagi, ná ten czas się spryszczýć może, gdy zápalone mieysce zimnym likworem iákim obłóżyš, lecz gdy ciepłym, bynaymniey.

Item. Plaster biały zwyczajny, ktory *De spermate ranarum* zowią, ná rożę dobry

Item. Weś pácyny, utłucz, przesiey rozmieszay z máślem rostopionym żeby było iák máść, smáruy tym rożę.

Item. Weś żółtkow iáiówych twárdo uwarzonych co chcesz, rozwierć ie w donicy przy-

ławszy trochę gorzałki, włoż trochę soli zagrzej, y okładay.

Item. Łáyno wołowe z octem przygrzane, y przykładáne skuteczne iest.

Item. Niektorzy czarnemu kotowi nárzyná-
iác uchá, y krwią z niego rożá smáruiá, máiąc to
zá osobliwy sekret.

Item. Weś sáwiny. ususz, utłucz ná proch kto-
rym posypuy rożá, rzecz pewna.

Item. Ieżeliby się roża pryszczylá, weś wo-
sku nowego, zgnieć go w wodzie ciepłey, y przy-
łoż, czyn to często, álbo posypuy gleytá, álbo też
warz iá w occie, w którym maczay chusteczki
okładay.

Item. Weś gorzałki. nákray do niey mydlá,
przywarz żeby się rostopiło, maczay w tym chu-
sty, y okładay, iest rzecz pewna.

Item. Niektorzy boiác się maczáć róży, oku-
rzáią iá lubo mástyxem, lubo mirrhá, lubo zielem
S. Ianá.

Item. Weś wodki bżowey kwáterkę, przy-
day dryakwi, rozmáć, zgrzej, y obłoż.

Item. Rzecz pewna. Weś żółci káрпиowey,
maczay w niey pióro, y smáruy rożá, á zwierzchu
przyłoż chustkę ciepłą.

Ieżeliby się roża exulcerowálá, ná ten czas
przykładáć plastry náleżyte, osobliwie kto cyruliká
mieć nie może, niech zróbj táki. Weś wosku żół-
tego iák gęsie iáie, żywice sosnowey połowá
mniey, łoiu kozłowego trochę, oleiu lnianego

tro-

trochę, spuść wraz, będzieś miał másć dobrą.

O PARCHACH.

PArchow, álbo świerzbu iest kilká rodzajów, pierwszy nazywa się *Scabies Symptomatica*. Drugi, nazywa się *Critica*, który po chorobách ciężkich, álbo też długich zwykł się po ciele wydawać.

Inny iest wilgotny, to iest kiedy z krost wiele wychodzi wilgotności.

Inny iest suchy świerzb, to iest: że z krost mało co álbo nic nie odchodzi máteryi, y krosty są sine.

Inny nazywa się *Scabies Volatica*, to iest: że iedney prawie nocy całe ciało obsypie.

Inny nazywa się *Malum mortuum*, ten iest kiedy krosty chropowate ná łytkách, osobliwie wydają się bez czucia, y bolu, te krosty bywają czarne, y fuche.

Inne nazywają się *Lepra Græcorum*, á ten mało się różni od innych, ztąd się poznáie że głębsze rány pod strupami robi, które im dálej tym bardziej się szerzą, y pospolicie czyli drapiąc, czyli nie, opadują łupierze niby łupiną z ryb.

Sposoby do leczenia w pospolitości.

NAyprzod, iezeli iest prosty świerzb łatwo go pozbyć może, to iest kąpielą, lubo łażnią suchą, to iest pocącą, stáwiwszy po ciele banki siekane, także nacierając siarką z solą, y octem, álbo olekiem bobkowym, który máścią zowią, álbo

czym innym iáko niżej zrozumiesz.

Gdy zaś będzie świerz b suchy, y zástárzały, trudniejszy jest do leczenia, ná co náleży krwi upuszczenie, purgánc, ná poty lekárstwá dáne, y krew czyszczące.

Item. Weś serwatki kożiey, warz w niej polną rutę, polną dryakiew, podroźnik, korzenia páprotki dębowey, korzenie kopru włoskiego, szpáragowego, przydawszy senesu, y ciemierzyce czarney korzenia, precedziwszy niech chory piie co dzień ná czczo po kwáterce, y dáley. Naybárdziej też służy medykámentá ná poty dáiąc lubo rog ieleni tárty z dryakwią, álbo łokiem bżowym, lubo wárząc korzenie łopianowe ná wiośne, precedziwszy dáwać pić, dośtátecznie bowiem poty pobudza. Kąpieli też wiele wáżą wárząc ziółá, iáko to łopian, kobyli szczaw, oman, polną dryakiew, ofet wielki, dziewannę, hebdo-we álbo bżowe liście, lubo kwiát &c.

Ieżeli zaś będzie bárdzo wkorzeniony, záleciá medycy po słuźnych ciáłá expurgácyách zázywánie dekokcyi z drzewá gwaiáku, przydáiąc *antimonium crudum*.

Item. Ná trácenie świerzbu. Weś siárki subtelno utártey łotow 2. fokú limoniowego łotow sześć, warz w tyglu áż do suchości, przyday sádlá wieprzowego dwa łoty, soli puł łotá, zmiészay, y smáruy párchy, czyli świerz b.

Item. Ná zwyczajny świerz b, ktory pocho-dzi z zarázy ieden od drugiego. Roskroy limoniá,

po-

posyp siarką utartą, y solą nacieray nią świerz. b.

Máść ofobliwa ná świerz. b.

WEs korzenia omanowego świeżego, pokray drobno, y uwierc w donicy, álbo też ná tartce utrzi, z by tego było zgaić, przyday imbierru tłuczonego łotow dwa, bobkow kramnych, siarki utartych po łocie, soli lyszkę, przyday smietány stárey, y łoiu kozłowego, smaž do gęstości zebý była máść, ktorą smáruy świerz. b.

Item. Zydom iest tá choroba pospolita ná ktorą záżywáią omanu, smažac go w máśle, przydawszy hálunu. Drudzy zaś kápia się w prostej gorzałce, zápláciwszy temu czyiá iest, tę zaś gorzałkę dla Chrzescian przedáią.

Item. Niektorzy ná zgubienie tey żydowskiey ospy, kápia się w gárbárskiey wodzie.

Item. Liele zwáne *Pil sella*, po polsku niedospialek, wárzac go y polewkę piąc, iest bárdzo skuteczne ná pozbycie tey choroby.

Item. *Máść ná trudne goienia krost.*

WEs hálunu palonego, koperwásu palonego po dwa łoty, omanu ná prošek utartego pultorá łotá, gryzpanu pul łotá, smoły twárdey dwa łoty, foku limoniowego, á ieżeli go niemáš, choć octu mocnego kwáterkę, máślá stárego dwie lyszki, smaž áž do wysmażenia wilgotności, y smáruy.

Item. Mocz liście tábáczáne w gorzałce pokra-

kráiwfzy, iák wymoknie przecedź, przyday fiárki utártey, fálety, przywarz, y smárucy zápociwfzy fię.

Ná párchy, nietylko po ciele; ále y pogłowie nád inne rzeczy nayleptza iest kámforá, ktorá lubo iák samę ná gorącym żelezie przypiektzy rozetrzeć ná proszek, y po zmyciu párchy pofypować, lubo zmięszawfzy z ftárym smalcem smárować, lubo w gorzałce iey rospuściwfzy, á to czynić naylepiey po zmyciu.

Item Ná świerzb. Weś iáko naystársze szkarłaty w gnoiách znáydujące fię, fpal ie ná popioł, ktory lubo z máścią omanową, lubo z ftárym smalcem zmięszawfzy smárucy.

Item. Ná záltárzáfie, y trudne bárdzo do leczenia párchy, dáią niektorzy *Antimonium crudum*, po cztery graná, wielce go zalecáiąc nád inne rzeczy.

Zołnierze, y ludzie ubodzy, leczą fię mydlem czarnym, smáruiąc fię nim zápociwfzy fię.

Item. Gálás, hałon, sol, fiárkę, warz w wodzie wapienney. tym nácieray.

Item. Niektorzy smáruią wodką złotniczą zieloną.

Item. Weś omanu korzenia. y liścia, polney ruty, polney dryakwi, łopianu z korzeniem, ruty, warz w wodzie. wylawfzy do cebrzyká posadz chorego nád nim. dobrze go okrywfiy żeby fię pocił, potym iák przetygnie niech tymże ciáło wfzyftko obmyie.

Item.

Item. Sok z korzenia przestępowego, do ná-
cieránia iest skuteczny.

Sposob łatwy robienia Apertur.

WEs ługu mydlarskiego, wysmaż go ná tyglu do suchości, y schoway. á gdy potrzebá, polož plaster z dziurką, tám gdzie ma bydz Aperturá przylož tę matérią, á ná wierzch plásterek, niech będzie przez noc, álbo przez dzień uczyni się pryszcz, ktory otworzywšy wypráwiác Aper-
turę sposobem zwyczajnym.

Inni máią sposob czynić moxą, co nic inne-
go nie iest tylko wełná, álbo filámentá bylice usu-
żoney, którą utłukšy, wybrać z niey wełnę, z
ktorey zrobiwšy czopek nie zginiatáiąc bárdzo.
stáwiaią ná tym mieyscu gdzie ma bydz aperturá,
y zápaláią, tak się pali áż doydzie do ciála, ktore
przypali bez bolu.

O enemách, álbo krysterách.

KRyster, álbo enemá, iest likwor ktory szyryn-
gá, álbo pęcherzem przez pośládek w kizki
wlewáią, á ten robi się według potrzeby róžnych
defektow, iáko to wárząc ziele, také robi się z
wodek, z sokow, z mleká, z serwatki, z rosołow,
z winá &c.

Wielość enemy, nie ma bydz więkšza dla
dzieci nád kwáterkę, álbo pułtory, á dla rośley-
šych puł kwarty, dla dorosłych kwartá, dla tych
záś ktorzy máią iáką áffekcyą nerek, lubo pęche-

rzá, álbo kífzek, tákże máciczné cierpiáctým áffe-
kcyé, má fié záuífze dáwáć mniéy, dla tego áby
fié te części nie náciífkały, gdy fié kífzki enemá
rozedná, zkádby więkífzy ból náftápił, nie má fié
tedy w pomienionych chorobách dáwáć więcéy
nád pul kwarty.

Czáś do užíwánia enem iéft káżdá godzíná
gdy potrzebá przymufzá, iednáć przez tego nay-
ípofobniéyfiy iéft czás ránný, po iedzeniu záf nie
má fié dáwáć, áż we trzy, álbo cztery godziny,
áby fié trawieniu nie przefzkodziło ktorzy fą
bárdzo fłábi, mogá fié wprzód pofilić polewká
iáká. Táćże w goráczkách tákowych ktore z pá-
roxyzmu przypadáá nie máá fié dáwáć w
nich, ále iák opufzczá.

*Niektore obferwácyé w ápplikowáníu, y
dáwáníu enem, bárdzo do wie-
dzenia potrzebne.*

NAyprzód oleie, oleyki, y inne tłuífte rzeczy
nie máá fié dáwáć do enem, ná ten czás kiedy
iéft goráczká wielká, táćże gdy bédzie zápalenie,
álbo goráćóć kífzek, y wnétrznóści, álbo to wá-
troby, śledziony, żoładká, nerek, álbowiem od
tłuíftych rzeczy bárdziéy fié zápaláá.

Item. Dla biáłychgłów, ktore fą podległe
máciczným áffeckcyóm, niétrzebá dáwáć do enem
miodu, áni cukru, áni żadnych fłódkich rzeczy,
álbowiem porufzáá mácicé.

Item. Dla ludzi fúbtelney, y fłábey komple-
xyi

xyi májących wielkie czucie w kışzkách, także y tych ktorzy częſte miewają ſolucye, nie mają ſię dawać enemy oſtre, y zbyt ſłone; áby wielkich morzyſk nie ſpráwiły.

Item. Do enem ná glisty, nie mają ſię dawać oleie, ani żadne tłuſtoſci, álbowskiem w zgorę przed niemi uchodzą.

Item. Gdy do enem wchodzi terpentyná, trzebá iá wprzód z żółtkámi iáłowemi rozbić dobrze, dopiero zmięſzać z gorącą dekokcyą.

Item. Gdy wiátry zbytnie w kışzkách zoſtájące enemy wziąć niedopulzczają, gdy náзад zaráz wychodzi, ná to naylepſzy ſpoſób ten, włożywszy ſzyrynkę w poſłádek próżną, wciągać wiátry ſięplem w nią potym dawać enemę.

Item. Trafiáją ſię takie częſto náтуры, ktorym enemá ieſt przeciwna, y żadną miarą znieſć iej nie mogą. y lubo iá wezmą, iednak nápadają ich konwulſye, áłbo mdłoſci, áłbo inne ſymptomátá, więc takim nie trzebá iej áplikować.

Item. W chorobie iákiey znaczney, gdy chory enemy ſtrzymać nie może, że náзад z niego zaráz przy dawaniu wychodzi, znak ieſt że ſię nie wyleczy.

Należą także do Enem czopki Suppoſitoria zwáne.

CZopki dwoiáko robione bywają, to ieſt, iedne proſte, áłbo ſámé przez ſię, drugie zaś ſkładáne z różnych rzeczy, áby prędzey, y mocniej

cniey poruszyły zawarte exkrementá.

Proste zwyczajnie robia z korzenia ćwikłanego, z głąbia kápuścianego, z świeczki woskowej, násmárowawszy iá oliwą, álbo máślem z łoniny, z mydła, z miodu wysmázonego, z solio-czkowátey, z imbieru, z kofacowego, lubo z przestępowego korzenia &c. Składáne zaś to iest: do ktorých różne wchodzą rzeczy, różnemi robia się sposobámi o czym nízey.

Záżywánie czopkow ná to iest potrzebne, áby *vis expultrix* leniwa, pobudziła się do powinności swoiey. Powtore przydáie się często że się enemá wzięta záwrze, to iest skutku żadnego nie uczyniwszy zostánie wewnątrz, ná co pożytecznie áplikowác się może czopek dla porużenia.

Tákże ieżeli chory dla słabości wielkiey enemy brác nie może, á ma zátwárdzenie, ná ten czas czopek áplikowác się ma. Tákże dla tych pożyteczne są, ktorzy dla wielkiego wstydu brác enemy nie chcą.

A naybárdziej dla tych ktorzy ustáwicznie cierpiá zátwárdzenie, osobliwie białegłowy.

Tákże w niektorych chorobách, gdzie enemy brác się nie mogą, pożyteczne są. Spóśoby robienia podádzą się nízey.

Enemá odwilżáiąca, y odmiękczáiąca.

WEs ślazu ogrodneho, liścia fialkowego, kápuścianego, ćwikłanego, hebdowego, álbo bzo-we-

wego, lubo kwiátu ich, kázdego po garści przy-
day otrąb pszennych, nasienia lnianego, kopru
włoskiego, potrosze, przyday fig, ieżeli ie mieć
możesz, warz oraz wszystko w wodzie, lubo w
serwatce, przecedziwszy, weś polewki kwartę
máłą, rozbiy żółtek od iáią z oliwą zmiešzay,
osól, przywarz, ostudziwszy day letnio.

Wielość soli także oliwy, lubo oleiu do e-
nem zwyczajnych táka ma bydz, soli lyszká do-
bra, sol bowiem naylepiey porusza, lecz nie zá-
wsze, tylo dawać się ma iákoś miał náukę wyžey,
oleiu lub oliwy kwáterká, á czasem mniej. Tak-
że do enem miód, álbo cukier száry prosty często
wchodzi, ktorých wielość kładzie się przy ká-
ždey enemie.

Enemá chłodząca w gorączkách.

WEs ślazu, liścia winnego, sálaciánego, pie-
trusźki z nácią, rozchodniku, po garści, przy-
day nasienia dyniowego, ogorczanego, przetłu-
kšzy po garści, śliw suchych dwánaście, ieczmie-
niá, álbo krup lyszkę, warz w wodzie, przecedzi-
wszy weś polewki kwartę máłą, przyday sáletry
utártey łor, przywarz day letnio. Ieżeliby się trá-
fiło zátwárdzenie wielkie, możesz przydać máłšá
lyszkę.

Dobra także enemá bywa w gorączkách z
sámej serwatki, przydawszy do niey sáletry, cu-
kru szárego, żółtek od iáią, y máłšá.

Sposob gotowania enemy w głównych chorobách, iáko w Apoplexyi, w śpiącej chorobie, w paraliżu &c.

WEs ślazu wysokiego, kwiátu bżowego, hysopu, szałwii, rozmárynu, lewándy, kopytniku, fenesu, skorek z drzewá kruszynowego, lubo bżowego, káżdego po garści, kwiecía rumienkowego, bukwice, mácierzanki, poleiu po garści, warz w wodzie, weś polewki kwartę, przyday miodu czystego łyżkę, y drugą, soli, máślá, żółtkow, przywarz, y day ciepło.

Enemá ná wypędzenie wiatrów w kolicznych áffekcyách.

WEs rumienku ślazu, hizopu, mácierzanki, kwiátu bżowego po garści, nasienia kopru próstego, bobkow kramnych, kminu polnego, kolędru, káżdego po łyżce, przetłucz, warz w wodzie, álbo mięsney polewce, przecedziwszy weś trzy kwáterki polewki, przyday soli, miodu łyżkę, máślá drugą, oliwy puł kwáterki, parę żółtkow, zmięszay swoim sposobem, przywarz ostudziwszy day.

Item. Prosta á skuteczna, ták ná wiátry, iáko ná zátwardzenie śtolcow. Weś łáien kozich, álbo owczych świeżych garść dobrą, warz, lubo w wodzie, lubo w serwatce, przecedziwszy przyday máślá, y soli, może y miodu kto ma.

*Enemá ná bol w krzyżách, od kámenia
w nerkách zápalajácego.*

WEs korzenia liliowego, szpárágowego, szlazo-
wego, kázdego pokráiawszy po puł garści,
liścia barłzczu ogrodowego, rzepiku, biedrzeńcu,
belice, pomurnego ziela, álbo liścia poziomko-
wego po puł garści, nasienia Injánego, *Fanum*
Græcum po łyszce, warz wszystko w wodzie,
przecedziwszy, weś polewki kwartę małą, przy-
day terpentyny łyszke, żółtkow od iáíá, oliwy,
foli, przywarzywszy day letnio.

Enemá w mácičných áffekeyách.

WEs bylice, mánný, melissy, szlazu, kwiátu ru-
mienkowego, korzenia liliowego, po garści,
nasienia ruciánego, hányfzku po łyszce, warz w
mięśnym rosole, weś polewki puł kwarty, przy-
day bobrowego stroiu tártego, co pięć gran pie-
przowych záważy, foli, żółtkow od iáíá, y mállá,
álbo śmietány, przywarz, ochłodz, y day.

Enemá ná glify.

WEs wierzchołkow wrotyczu, bożego drzew-
ká, korzenia trawy, to iest perzu, szlazu, po
garści, czosnku kilká kawałkow, nasienia cytwa-
rowego, czarnuszki, po łyszce máley, foli łyszke,
warz w wodzie, przecedziwszy przyday miodku
rozánego, żółtek od iáíá przywarz, y day.

*Enemá chłodząca, y ocierájąca w biegunce,
z cholery pochodząca.*

WEs serwatki koziey funt, soku babczánego
kwa-

kwáterkę dobrą, cukru szárego, Tomasz cukier
zwánego dwie łyszki, łoiu kozłowego káwalek
iák włoski orzech, żółtek od iáiá. przywarz, y
day.

*Enemá ná biegunki chłódząca, ściągáią-
ca, kijski zránione goiáca, y morzy-
jská uśmierzáiąca.*

WEs liścia babczánego, sálaciánego, portulaki,
tobółkowego po garści, korzenia żywokostu
drobno pokráiánego garść, ięczmienia, róży su-
chey, lukrecyi káždego potrosze, rozynkow má-
łych dwa łoty, warz to wszystko w rosóle, w
ktorym wrzáła fzkopowa głowá, lubo w mleku
zágásiwszy w nim kilká rázy stál, weś polewki
trzy kwáterki. przyday miodku rozánego, cukru
szárego, żółtkow od iáiá, háłunu tártego puł łó-
tá, przywarz, y day letnio.

Niekiedy do tákich, álbo podobnych enem
ná biegunki krwáwe, dodáią gumy arábskiey, má-
styx, kádzidło. *Bolum Armenum.*

Tákże ná dyssenterýą rzecz bárdzo dobra,
wárzyć fzkopową głowę z mákowkámí, przece-
dziwszy przyday łoiu kozłowego, żółtkow, y há-
łunu.

Enemá ná puchlinę.

ENemę w puchlinie dáią zwyczajnie z uryny,
lecz lepiey wziąć ługu, do ktorego przydác
skorek zielonych bzowych, lubo kruszyny, kmi-
nu polnego, y wárzyć, precedziwszy przydác
mio-

miodu, mášťá, przywárzyć, y day. Dáią też pod czas z sámego winá.

Enemá ná zátwárdzenie stolcow.

ENemá ná zátwárdzenie iákakolwiek służyć moze, to iest: wárząc w wodzie ślaz, rumienek, łobodę, kwiat bżowy, barščz ogrodny, przydawšy hányřzku, do przecedzoney polewki dodać miodu, mášťá, oliwy, lubo oleiu, żółtkow od iáią, soli.

Lecz náylepsza iest z koźich, lubo z owczych łáien wárząc ie, przecedziwszy dodać miodu, soli, oleiu, álbowskiem náylepiey, y náypřédzey łáy-námi się poruszáią.

Sposoby robienia czopkow.

JAko prořte czopki robić opisało się wyżej, tu się podáią sposoby iáko robić skłádáne z niektórych rzeczy, áby mocniej swoy skutek czyniły, wyiáwszy Aptekárskie, o ktorých się tu nie ná-mienia tylko prořte.

Weř miodu prářnego odszýmowánego dwa łoty, soli oczkowátey pułtory ćwierci łotá, smaź oraz do gęřtořci náleżytey, potym porob czopki, ieżeli chcesz mieć mocniejszy, przyday żółci wołowej, y ciemierzyce czarney utłukřy ná proch. Albo ták: weř miodu dwa łoty, soli oczkowátey łot, smaź do gęřtořci, poko ciepłe wsyp imbiru, y ciemierzyce białey, oboygá po drag-mie, zmieřzay y porob czopki.

Lecz ieżeli by w siedzeniu, lubo rány, lubo
za.

zapalenie, lubo nábrzmiáłość bylá, nie máis się ápplikowác czopki, ále enemy, oczym przy ká-
żdey chorobie naydzieisz náukę.

O zátwárdzeniu stolcow, álbo Konstypácii.

Wiele przyczyn stolcow zátwárdzenia bywa, ktore opusciwszy podáią się sposoby ná zátwárdzenie, pochodzące lubo ze wnétrzney gorączki wolney, y skrytey, lubo z goráłości, y suchości wátroby, lubo z inney iákiey powierz-
chney przyczyny, á te są.

Z iákieykolwiek przyczyny tá chorobá pochodzi, naypewnieyszy ná niey sposób enemá, iednak gdy się náturá do niey przyzwyczái, práwie nigdy stolce bydz nie mogą bez niey, co iest wielce uprzykrzone.

Pierwszy tedy nayskutecznieyszy sposób iest ten. Weś serwatki słodkiey, świežo z mleka słodkiego zrobioney kwartę, włoż do niey *Polipodium*, to iest: korzonkow, páprotki dębowey drobno pokráiawszy garsć, warz powoli z godzinę, przecedziwszy wypiy z ráná połowę ciepło, drugą połowę w godzinę lubo w pułtory, czyn tak co dzień, wpráwisz náturę w zwyczajną powinność.

Item. Weś *Cremor tartari* ćwierć łotá, wśyp do rosółu mięsnego, ktorego ma bydz z pułkwarty, zmięszay, y wypiy, y owšem sam
way-

wayfztyn biały ná proch utárty, y záżywany co-
dziennie w rosole, lubo serwatce świeżey iest le-
pszy ániżeli *Cremor tartari*.

Item. Weś fenesu obránego z szypulek ło-
tow trzy, námocz go w winie przez noc, názá-
iutrz przywarz dobrze potym precedź, przez
płotno, y wyciśniy dobrze, do tey polewki włoż
mánny kalabryny łotow ośm, iák się rospuści
znowu precedź, y włoż do tego rozynkow má-
łych wypłokáných funt, smaž wolnym ogniem
(przydawszy cukru ile potrzebá) do náleżytey
syrupowey gęstości, tych rozynkow daway po
łyfzce, ále dzieciom mniej, purguią bárdzo
lekko.

Item. Konfekt z kwiecia brzořkwieniowego,
tákże z róży centofolii, lubo Wiedenki, záżywá-
iác ktorego z nich z ráná purguią wolno.

Item. Czopki tež wiele pomagáią, iáko ie ro-
bić obacz wyžey przy enemách.

Item. Názbieray skorek wnétrzných žielo-
nych bzowych dořátek, mořesz przydáć, y heb-
dowych, y kruszynowych, nákláď dořátek do
alembiká, wley wody, álbó serwatki, przepal, pur-
guie lekko záżywáiac iey.

Item. Grochową polewkę zápraw žořtkámi
iáíowemi, mářřem, przydawszy imbieru piy ná
czczo. *Item.* Weś skorki berberyřowey žieloney
coć się zda, námocz iá w winie przez kilká go-
dzin, precedžiwszy piy to wino potrořze.

Item. Rospuść mánny kalabryny, lubo w mle-

ku, lubo w serwatce słodkiej dwa łoty, przece-
dziwszy wypić ciepło.

Item. Niektorzy twierdzą że krydą zwyczaj-
ną ma moc do poruszenia stolcow, záżywając iey
zraná utártey, ná każdy raz biorąc łyszkę z ro-
sołem, lubo z piwem ciepłym.

Item. Chodzenie bosmi nogami po gołej
ziemi, pomaga do solucyi naturálney, ktorzy są
podlegli tey áffekcyi, przy iedzeniu máią się czę-
sto nápiiác, choć się nie chce, á osobliwie zraná
piwo ciepłe.

Item. Dzieciom ná purgáns. Weś łáien my-
szych trzy, álbo więcej, rozetrzyi, y day w po-
lewce iákiey, y stárzych toż purguie więcej
biorąc.

O RUPTURACH

*Rupturá nazywa się Hernia Ramex,
rodzáie ich są różne.*

Plerwsza iest niedoskonała, kiedy *Peritoneum*
z iákiey przyczyny osłábieie w słábiznách, y
tám się wiátry zákradáią, zkąd się guzy w słábi-
znách rodzą, gdy kto tego zániedba, nagle dostá-
ie ruptury formálney, to iest wypádnienie kisék
do moszen.

Pierwsza formálna rupturá, nazywa się *En-
terocele*, to iest, kiedy kiséki osobliwie *Flia* zwá-
ne z swego mieyscá opádłé zá gwałtowną iáką
przyczyną w słábizny, á potym do moszen wpa-
dáją.

Dru.

Druga rupturá nazywa się *Omentalis*, álbo *Epiprocele*, to iest: kiedy *Omentum* z mieyfcá swego ná doł opádnie.

Te rodzáié oboygá ruptur przydáia się nay-
częściey, z zbytniego biegánia, skakánia, z iázdy
nagley, z spadku wielkiego, z kolek, z káśzlu zby-
tniego, z dźwigánia ciężkiego.

Trzecia nazywa się *Ventosa*, to iest wietrzna,
czwarta *Aquosa*, to iest wodnista. Piąta *Carnosa*,
to iest mięsista. Szosta *Varicosa*, to iest: gdy się ży-
ły w kupę powikłá, o czym niżej.

Rupturá *Ventosa*, iest nábrzmiałość moszen z
wiatrow. ktore gdy się w nie w krádną z iákiey
przyczyny, rozdymáia ié. á táka rupturá częściey
się tráfia dzieciom, ániżeli podeszłym.

Rupturá *Aquosa* *Hydrocele* zwána, pochodzi od
wodnisteo humoru do moszen zgromádzonogo;
co się zwyczajnie w puchlinách przydáie.

Rupturá *Carnosa* *Sarcocoele* zwána, nic inszego
nie iest, tylko nieiáka mięsista twárdość w mo-
sfnách, wyrosła nád zwyczaj, że bédzie pod čás
iáko garnek wielki, táka rodzi się ze krwi nie-
czysteý spadájącey do *testes*, y do moszen, ktora
gdy dlugo tám przetrzymána zostáie, tak się bár-
dzo rozraſta.

Hernia Varicosa, to iest: *Ciropsocoele*, tá iest, kie-
dy *vasa testiculos nutriendia* powikłáia się iáko zwy-
czánie *varices*.

*Różne sposoby leczenia Ruptur w po-
spolitości.*

RUpturá zwyczajná, ktora jest naypospolitsza, to jest: gdy kieszki do moszen wpadają, zaraż zrazu poko jest świeża może bydz uleczona, lubo z trudnością, zástárzała zaś żadną miarą uleczyć się nie może, chyba przez operacyą cyruli-ká, to jest przez rznienie. Gdy będzie świeża możesz ją tak uleczyć, warz w garnku zióła, rumienek, koper prosty, ślaz, dziewannę, nostrzek, rozłóż między chustkami zióła, y przyłóż ná moszną (jeżeli by się bez tego wprawić kieszki nie dały dobrowolnie) bo gdy ie náparzysz łatwiey wniyda, á gdy wniyda násmáruy moszną, y słabizny niedźwiedzim sádłem, potym przyłóż plaster mocny, taki álbo podobny. Weś smoły twardey łotow sześć, wołku łotow dwa, rostop nád ogniem wolnym, przyday koperwásu palonego, korzenia żywokostu tártego ná proch, oboygá po dwa łoty, siárki, hálunu, oboygá po łocie, zmiészay nád wolnym ogniem, rościagnawszy ná ierszę, połóż ná słabizny, podiawszy dobrze, niech leży poko sam nie odstanie; á chory pod ten czas nie má wiele chodzić, częścíey leżeć, y pić zánapoy pospolity korzenie kokoryczki wárzone w wodzie, tak prędko ozdrowieie.

Jeżeli zaś kieszki do moszen nie wpadają, tylko się guz ieden lub więcey ná tey, lub ná owey

stro-

stronie poczyrna, smárować ie sádlem niedźwie-
dzim, przyłożyć plašter pomieniony podwiązać,
y tak chodźć, strzegąc się biegánia, skokow.

Sposób robienia Oleyku S. Ianá.

*Ktory ma dziwne skutki, nie tylko ná Ruptury, ále
y ná rány, ná konwulsye, ná spadki, urá-
zy, y inne przypadki różne.*

WEś oliwy przedniey pułtorá funtá, nasienia y
kwiecia ziele S. Ianá łotow ośmnaście, winá
stárego, álbo málmázyi funt, korzenia tormentil-
li trzy ćwierci łotá, myrrhy, kádźidlá, *Gumi Elemi*
Sarccocella, aleosu, káźdego po puł ćwierci łotá,
glišt ziemnych w winie wypłokáných łotow
sześć, wszystko warz zmiészawszy smaž nád o-
gniem áz do wysmáżenia wilgotnošci, potym wy-
cišniy dobrze przez płotno, y doday išáfránú
ćwierć łotá, terpentyny weneckiey łotow ośm,
żywice świerkowej łotow 4. kwiecia ziele S.
Ianá garść, zmiészawszy postaw ná słońcu, przez
kilká dni, potym włoż do piecá ciepłego po
chlebie, wyiáwšy przecedź, wycišniy dobrze
przyday olbrotu, to iest: *Sperma ceti* łotow dwa,
przyśmaž y schoway od potrzeby, dáie się ná raz
puł łyszki, y więcej.

Do leczenia ruptur ziołá nayskuteczniejszye,
są te. *Zywokost*, *zenkiel*, *kokoryczká*, *pięc-
perst*, álbo *Quiną folium*, *tormentillá*, *páproć*, *nie-
došpiałek*, *pępownik*, *popioł z záiącá márcowe-*

go spalonego, ferce kretowe, te rzeczy lubo we wnątrz zázywáne, lubo przykładáne, wielce pomagáią.

Item. Ziele *Hermoniaría*, álbo *Poligonum*, to iest: zábie gronká, osobliwym sposobem służy ná ruptury, sok z niego wycisnąwszy pić, także wárząc, y przykładáiąc.

Item. Iest záwsze w aptekách gotowy plaster słužący ná ruptury, ktory názywa się *Empl. de Pelle Arietina*.

Ná dziecinne Ruptury procz innych rzeczy ta też osobliwa.

WEś świeżego korzenia żywokostu co trzeba, pokray drobno, rozwierć w donicy, y przylož co raz odmieniaiąc, y paskiem podwieszuiąc, á pod ten czas nie dáwać pić piwá, tylko wárzyć w wodzie ziele niedospiańek, álbo ieżeliby tego nie było to inne, zwáne przewiercień, álbo obieżyświat, *Perfolita*.

Ieżeliby záś żywokostu świeżego nie było, iáko (zimie) to suchy, utłukšy wárzywszy w wodzie przykładác.

Item. Wpráwiwszy kizki w mofzná, weś bi-buły, zmocz octem, uczyn piškę okragłą, przywiąż pásem, nie odeymuy áž trzeciego dnia.

Item. Dla dzieci rzecz doświadczona. Weś bakwice, zábiech gronek, przetáczniká, przewrotniku, gruszyczki, káždego po puł garści korzenia kukliku łot ieden, warz wšyřsko w gárcu

wo-

wody do połowy, daway z ráná, y ná noc po kwátérce pić. Potym weś kámieniá magnesu, mastyxu oboygá po puł łotá, *Lapis Calaminaris*, smoczey krwi, oboygá po ćwierci łotá, stali piłowánéy łot ieden, *Boli armena* łot, winá kwartę, zmieřzay wraz wszystko ná subtelny proszek utářzy, maczay w tym chuřty, y przykładay dobrze podwieřzuiąc.

Ná Ruptury Enteroccele, Bubunoccele, E-piploccele, osobliwy sekret iest Balsamus salis gemmæ, który ták się robi.

WEś soli oczkowátey funtow dwa, rořtop iá w tyglu ogniem iák wodę, wyley do naczynia gliniánego ciepłego, iák ořtygnie utłucz, y rořpuřć iá wodá deszczowá przepaláná przez alembik, rořpuřciwřzy przecedź przez bibułę, y wysmař ná tyglu, ář do řuchořci, potym włoř do tyglá, rořpuřć ogniem iáko y pierwey, wyley, utłucz, znowu rořpuřć wodá, uczyn ták poty, póki nieprzyidzie do řubtelnořci, co poznasz potym, to iest: gdy wřziáwřzy káwałek przyłořyř do řwiece palácey się, gdy zaráz iák wosk topnieie, co uznawřzy řchoway do naczynia řzklánego.

Spořób zářyzwánia táki. Wpráwiwřzy kiřzki ná řwoie mieyřce, obmyi řono, álbo řřábizny ciepłym octem dwa rázy ná dzień po nářmárowánium řziořami, y zaráz nářmáruy balsámem z soli, zá kářřdym rázem, y zaráz pódwieřzuy dobrze, przy-

tym ná káždy dzień warz żywokostne korzenie w wodzie, którą odcedziwszy daway pić, przydając do niey potrosze soli balsámowey.

Item. Ieżeliby się kiszki z moszen do gory pomknąć nie dały, trzebá ie wprzód náparzyć nád parą ziół wárzonych wzwyż opisánych, dwa rázy ná dzień, dając choremu ferce kretowe usfzone, y ná proszek utárte co dzień iedno.

To ferce áby lepszy skutek czyniło, ma bydz przysposobione w máiu, ktore iest osobliwym sekretem ná ruptury.

Ná rupturę *Hidrocele* to iest gdy moszná spuchną, ieżeli się to trafi w puchlinie zwyczajney, temu rádzić nie można áz puchliná uleczona będzie, o czym ná swym mieyscu, gdy zaś procz puchliny trafi się, ná to te sposoby.

Weś popiołu dębowego co trzebá przesiey rozmąć octem piwnym, przywarz, y obłoż, iest rzecz prosta á pewna, osobliwie gdy się trafi z spadku, álbo z zerwania.

Item. Weś łáyná krowiego, przyday *Bolum armenum*, álbo cegły nowey ná proch utártey, rozczyn ługiem, y obłoż.

Item. Weś łáien kozich, skorup żábich utłuczonych, kminu kramnego, siárki, mięty kobiley usfzoney, y ná proch utártey, káżdego cóć się zdác będzie rozmąć ługiem mocnym, przysmaż y okładay.

Item. Niekiedy pomocne bywáią náparzánia nád parą, lubo z ziół wrzących. lubo skrapiające
ce-

cegłę rospaloną octem, po którym záraz obložýć iáko wzwyż. álbo weś wody z pod brufá u kowalá, przyday korzenia suchego, ná proch utártego przestępowego, mięty kobyley, przyley octu, przywarz, y okładay.

Álbo weś gleyty, minii, *Boli Armenæ*, káždego po cztery łoty, bobkow, tátárskiego ziela, galáfu, siárki, káždego po trzy łoty. Tucyi łot, stłukszy wszystko ná proch náley octu miodowego kwartę, warz, y maczáiac w tym chusty okładay, iest rzecz pewna, co ieżeliby nie pomogło, udác się do ostátniego sposobu, to iest: do otwórzienia, iednak ostrożności potrzebá, áby gangrená nie przypádlá, iáko się pod czas trafia, inśi zaś gdy powierzchownemi sposobámi tey chorobie rádźić nie mogą, dáią ná saliwacye, co iest wielce skuteczno, y bezpiecznieysza rzecz ániżeli otwieranie.

Gdy dzieciciu spuchną mofzną, weś máki pszenney puł funtá, warz w winie żeby było iák káśzá, przyday octu miodowego troszkę, zmieřzay, y okładay, oprócz tego wzwyż pomienione sposoby służyć mogą.

Ze wszystkich naygorsza iest rupturá *Bubonocele*, w ktorey pod czas przypadáią *vomitus stercorei*, szczkawká, mdłósci, á pod czas y śmierć.

Item. Kto ma dawną rupturę, ktorey leczyć niepodobna, chybá przez operacyá cyruliká, ten ma mieć pás dobrze ákkomodowany, ná którym wszystkie rzecz należy.

Hh5

Item.

Item. Ziele *Cienta* to iest świniá wesz ufuszone, ná proch utárte z octem, lubo z ługiem zmieszáne przywárzone, okładáiąc, iest osobliwym rá-tunkiem.

Należy do tego rupturá pępki, ktora nazywa się *Omphalocelos*, álbo *Exemphalus*, lubo dzieciom iest pospolita w ktorey pępek wychodzi, álbo nábrzmiewa bez żadnego zápalenia, co ztąd pochodzi, gdy álbo pępek opák, y złe záwiązány będzie, álbo gdy się *Perytonaum* przerwie z wielkiego płáczu, lubo z biegánia, skakánia, z spadku &c. lecz y stárszym przydáie się z rożnych przyczyn, á nayczęściey biálogłowom ciężko rodzącym, rożności iey są te.

Pierwsza iest *Intestinalis*, to iest: kiedy kieszki do pępki wpadáją, znáki tego są te. Nayprzod nábrzmiałość pępki, áni zbyt twárda, áni też zbyt miękka, á gdy w sobie chory dech zátrzyma, ná ten czas przybywa iey, á gdy się chory wznák położy, kieszki z hurkotániem ná swoje miejsce wstępują, táka pochodzi od uderzenia, od spadku, od skakánia, od dźwigánia, od ciężkiego rodzenia, od biegánia ná koniu, od zbytniego wólánia, od płáczu, od śmiechu zbytniego.

Druga *Omentalis*, to iest kiedy błonká *Omentum* zwána, do pępki opádnie, co ztąd się poznáie, że nábrzmiałość z iedney strony iest miękka bez bolu, y gdy pálcámi náciśnie, ustępuje nábrzmiałość, pochodzi z tychże przyczyn iáko wyżej, y temiż sposobámi leczy się.

Trze-

Trzecia trafia się *Aquosa*, to jest: wodnista, kiedy pępek od wody nabrzmiewa, co ztąd się poznawa, że choć naciśnie iednakowo trwa, y gdy świecę z boku posławisz, jest przeźroczysty, rodzi się z wodnisteo humoru między *Peritonaeum*, zá skórą zostającego, co się nie raz przydaie, y w puchlinách.

Czwarta jest *Flatulenta*, to jest wietrzna, kiedy wiátry pępek rozdymaia, co ztąd się poznawa że nabrzmiałość jest miękka, gdy palcámi náłtoczyysz ustępuie, y gdy w nią trącisiz iák bęben dźwięk wydaie, y ná którykolwiek bok się chory położy, nie się nie mieni, w dzieciách taka rupturá łatwa do uleczenia, w podeślých bárdzo trudna.

Piata *Carnosa*, álbo mięsista, to jest nárośnienie pępká twarde, taka rupturá naygorsza, leczy się rznieniem, álbo trawieniem, á pod czas w *Cancer* się obraca nie uleczoney.

Sposoby do leczenia.

NAyprzod gdy z spadku, z uderzenia, z zerwania &c. pochodzi, ná to słuza zioła, żywoko-sła korzenie, zenkiel, obieżyswiat, żabie gronka, wárząc ie w winie, y dáiać pić, lubo wraz, lubo które z nich, zupna másć do tego dobra.

Item. Osobliwy experiment.

WYkroy z szafianu cztery okragłe piateczki, które pozlepiay, y násmáruy w około *Emplastro Oxyseroces*, przylož ná pępek, y przywiąż do-

dobrze, nie odeymuy aż w kilká dni, flúży to tak dzieciom, iáko y stárym.

Item. Zrob z cienkiego płotná piškę okrągłą, przylož pierwey ná pępek chusteczkę nápuszczoną oleykiem z żółtkow jáiowych zrobionym potym ná nię tę piškę dobrze ákkomodowaną, á nie poduszeczkę pierzaną, potym przywiąż dobrze, nie odeymuy aż w kilká dni.

Pod ten czas dzieciom, y stáršzym dájá zázywác korzenia *Scrophalaria*, ná proszek utártego, po skrupule, stáršym więcej.

Item. Rzecz došwiadczona ná wypukłość pępká. Weš ziele zenkiel zwánego, ufusz, utrzyi, ná proszek, zmiešzay z winem, przywarz, y przylož ná pępek á ná wierzch piškę z chusty, ná krzyže záš pod ten czas przylož żywokostu korzenie ná proch utárte, z wodą uwarzone iešt rzecz došwiadczona, czyní tak często.

Ná wyjście pępká przy rodzeniu.

W Eš škorki wnétrzney zieloney bżowey garšć, wlož do worká, upraž w mleku, wyiáwšzy, y troche wycišnávšzy przylož ná pępek, á z wierzchu nátlocz pišką, y przywiąż, uczyní to kilkákroć uznáš skutek.

O lekárštwách prostých poty pobudzáiących.

W Rozmáitych chorobách, nayškuteczniejšze šá poty, przez ktore wiele subtelnych, oštrych

strych humorów przez pory ciała naturą pozbywa, dla ktorých pobudzenia procz lekárskich sposobow proste, y domowe podaią się, tak w polpolicności, iako y osobności.

W polpolicności są te.

DRyakiew prawdziwa, rog ieleni, lub łosi, lubo iednoroziec, tak kopány w ziemi, iako y morski, skrobiąc ie lub to nożem, lub raszplą, y dając w winie, albo w czym innym.

Item. Kawa ná noc kładąc się spąć záżyta poty pobudza, ieszcze lepiej gdy do niey przydaż dryakwi, albo rogu ieleniego tártego.

Item. Proszek wiperynowy, to iest: ze zmiy robiony, poty znacznie pobudza, y krew czyści.

Item. Korzenie łopianowe pod iesień kopáne, ususzzone, wárząc ie, y polewkę piiąc poty bárdzo pobudza.

Item. Proso wárząc, á polewkę piiąc, poty pobudza. *Item.* Ziele *Cardi bened.* y nasienie iego lubo wárząc, lubo w proszku záżyte poty pobudza.

Item. Sok bzowy, także y hebdowy do tego dobrze służy. *Item.* Złoto tak málárskie subtelno utárte, iako y sámó złoto subtelno upiłowawszy záżyte, poty mocniej pobudzaią.

Item. Siárká, olbrot, to iest: *Sperma Ceti*, *mu-mia*, *Terra Sigillata*, kámforá, poty pobudzaią, lubo same przez się, lubo zmiészane iedno z drugim, także tłuste rzeczy, zwłaszczá ná urázy, iako oliwá, sádło niedźwiedzie, człowiecze, psie &c. poty pobudzaią.

Oso-

Osobne, álbo składáne są te, álbo-podobne. Weś rogu ieleniego tártego iák napársztek, álbo gran dzieścię, przyday trochę kámfory, álbo myrrhy, day w winie ciepłym, álbo w piwie, álbo w káwie.

Item. Weś iednorozcu kopánego tártego gran piętnáście, przyday dryakwi, y trochę kámfory, zmiészay, y day, słwży ná wszelkie gorączki, y febry zimne, możesz tenże iednoroziec, lubo rog ieleni tárty miészác z siárką nożem ufkrobána, álbo z myrrhą tárta.

Item. Naráb w sztuki rogu ieleniego, nie stárego garść, warz w wodzie w pułgárcu do połowy, przecedziwszy piy ná noc, álbo káwę w tey wodzie ugotuy, y wypiy kładąc się spác, będą poty pewne.

Item. Warz proso z zieleń *Cardui benediłi*, przecedziwszy daway pić.

O rożnych strupách ná głowách.

Ták dzieci, iák y stárszych.

NA głowách ták dzieci, iáko y stárych zwykły się rożne rodzaie strupow wydawác, ktore rożne máią názwiská, to iest: *Tinea Favi*, *Achores*, *Mellicerides*, *Cerium Achores*, bywáią krosty wrzodowáte, głowę obsypuiące, z ktorych ustawicznie sáczy się ropista, y gęsta máterya. Tym strupom podobne są *Favi* zwáne, z tą iednak

dnák rožnością, że *in favis* są dziarki w skorze większe, y tá măterya ropista ktora w nich wypływa, iest podobna miodowi práśnemu, zkad iedni takie strupy nazywają *Favos*, inni *Mellicerides*, inni *Cerium*.

Tinea, są strupy dwoiákiego rodzaju, ieden wilgotny, z ktorego odchodzi ropá. Drugi suchy, to iest: ustáwicznie wydájące się strupy po głowie suche, świerzbiące, z ktorych wiele łupierzy odchodzi, co nazywa lud pospolity párchem suchym, álbo wilgotnym, álbowiem y wilgotne świerzbią, należy do tego y *Crusta lactea*.

Te rózne rodzaje strupow, przydają się nayczęściey dzieciom z niezáchowania dyety, to iest y im pozwalają iesc co się podoba, á w róžnościach potraw náydują się wiele pártýkuł ostrych, iáko to siárczystych, saletrzánych, słonych, ktorych gdy się wiele nábiera, naturá iáko rzecz sobie szkodliwą zwykłą pozbywać przez rózne ewakuácie. Przyczyná také bywa také z măték, z ktorych nie tylko w żywocie, ále y z pierśi wiele humorow szkodliwych zaciągają, oprocz tego naywiększą przyczyną bywają mámki, z ktorych pierśi bárdzo wiele szkodliwych humorow dzieci wysysają.

Takie krosty według zgodney opinii medykow nagle leczyć się nie mają, poniewáz przez nie naturá zwykłą się czyścić, iednak że są drugie obrzydłe, y ciało psujące, gdy ie chcesz leczyć, wprzód trzeba ciało dobrze wyczyścić
le-

lekárstwy purgującemi, ieżeli látá pozwaláią ie-
żeli nie, mátká, álbo mámká onych ma záżywác.

Różne sposoby do lezenia.

ZAchowuiąc należytą dyetę, dawać się máią le-
kárstwá purgujące, náprzykład w ten sposób.
Weś korzenia polipodyi, kopru włoskiego
szpárágowego, kázdego drobno pokráiawszy po
szczypcie, przyday wayisztynu białego puł łotá,
warz w pułtory kwáterce wody, aż trzecia część
wywre przecedziwszy námocz w tym *Rhabarba-
rum* przedniego. Senesu obránego po puł łotá,
niech moknie przez noc. názáutrz przywarz,
prcedź, y wyciśniy, wyczyść białkiem od iáiá,
ocukruy, y day wypić, lecz dla dzieci trzebá dá-
leko mniefy kázdego brác, także dla stárszych nay-
lepszy iest *Mercurius dulcificatus cum Resina Jalap-
pa, Trochiscis Alchandal.*

Ciało wypurgowawszy raz, drugi, y trzeci,
y więcey ieżeli potrzebá, dawać znowu ná poty,
ná co służą różne medykámentá, o których máłż
ná swym mieyscu, lecz tu naylepiey służy proszek
wiperynowy, często go dawáiąc, także y rog ie-
leni, łosi, iednoroziec &c.

Rosleyfzym może się dawać dekokcyá drze-
wá gwaiakowego, to iest: *Ligni Funcli*, przydáiąc
korzenie łopianowe suche, rog ieleni, y *Antimoni-
um trutum.*

Item.

Item. Sok z drzewá brzozowego, ná wiosnę zbierány piąc go iest skuteczny, nie tylko ná te, ále y ná inne różne defektá, á dla záchowánia może go przepuścić przez alembik.

Item. Piwá zaprawne ziółámi należytemi, lubo drzewámi są wázne.

Powierzchowne smárowánia, mycia, te,
álbo podobne służyć mogą.

WEs sádká wieprzowego łotow cztery, siárki utártey ćwierć łotá, soku limoniowego puł łotá, korzenia omanowego ná proch utártego łot, zmieszay, smáruy głowę po zmyciu.

Item. Weś ziela *Geranium*, to iest bocianie noszki, zwierć, usmaż w másle. wycisnąwszy smáruy głowę po zmyciu, iest rzecz doświadczona.

Item. Ieżeliby strupy były iádowite, y ciáło gryzące, weś *Lapidis Calaminaris*, to iest: galmanu puł łotá, mąki z octem, álbo z winem roszczynioney żywice, oboygá ile potrzebá. zmieszay áby było iáko másć którą smáruy po zmyciu.

Item. Ieżeliby z strupow sáczyłá się ustáwnie ropá cienka, y ostro bárdzo, ná ten czas myć głowę wodką z zábach skrzekow, á po káżdym zmyciu posypowác głowę, lubo bursztynem utártym, lubo rogiem ielenim palonym, álbo kolofonią, przydawszy do niey kredy utártey, álbo galmanu.

Ná strupy po głowách dzieci.

WEs liścia wierzbowego, paryetaryi polney dryakwi, zanklu, káżdego po dobrej garści,

warz w wodzie gárbárskiej, przecedźwśy myi głowę, á po zmyciu smáruy tą maścią.

Weś siárki nasienia *Parietaria*, to iest: pomurnego ziela, po puł dragmy, soku *Parietaria*, ile potrzebá: zmieřzay, y smáruy, iest rzecz dořwiadczone.

Item. Weś gleyty funt, utrzyi iá, y náley octu winnego kwartę, choć y więcey, warz w mořiężnym naczyniu, odeymi od ognia, iák się podřtoi zley ocet czyřty, do ktorego ley powoli oleiek *Tartari* to iest wayřztynowy, poczekay áž się dobrze uřtoi, zley zwierzchu ocet, á co ná ťpodzie się uřtało uřuř, y pořypuy tym řtrupy.

Item. Ná řtrupy řuche, y řwierzbiáće, naylepfzy iest oleiek wayřztynowy, ktorym nápuřciwřzy gębķę, po káždym zmyciu řugiem náćieráć, áľbo teř zmieřzawřzy go z olekiem z wľoskich orzechow zrobionym, áľbo migdaľowym, áľbo ľniány, á ieřeliby się wřzy mnořyły, mieřzáć go z olekiem řpikanardowym, y smárowáć.

Item. Do mycia głowy, weś polney ruty, ćwikłánego ľřcia, řzczawiu kobilego, y z korzeniem, iáľkoľczego ziela, z korzeniem blufzczu ktory się po drzewách pnie, korzenia řłazowego, nořrzykowego, otráľ přzennych, káďdego po gářci, warz w wodzie przecedźwřzy myi głowę.

Item. Weś pioľunu, kwiatu romiankowego, máćierzanki, mářuny, po gářci, bobkow, korzenia kořacowego, kopytnikowego po dwa řoty,

świeżego ćwierć łotá, seneśu łot, ciemierzyce czarney łot, hałunu trzy łoty, warz to w wodzie, y myi przecedźwszy, po zmyciu posypuy głowę koperwásem, to iest: kotlárskim prószkiem czernonym, który od miedzi odchodzi.

Item. Oleiek z orzechow włoskich, ná strupy iest doświadczony, lecz nie káżdemu.

Item. Weś siárki, sádła wieprzowego, soku limoniowego, káżdego coć się zda, usmaż máść, którą smáruy iest pewna.

Ná zástárzále, y suche párchy po głowie, naylepszy iest ług z dębowego popiołu zrobiony, rozwalniáiąc go wodą áby nie był tęgi, w tym ługu wárzyć zioła wzwyż pomienione, przydávszy hałunu, y gleyty w occie wárzoney, á potym ogoliwszy głowę, stáwić bánki siekáne, álbo piiawki.

Ná strupy ciekące.

W Eś mąki ryżowey łotow sześć, siárki łotow dwa, zmiészay z mocnym octem, smáruy.

Item. Ieżeliby się owat, to iest: wśzy trzy-mały, námázuy głowę gorzałką z siárką.

Item. Łupierze z głowy spędza wódka wypalona z kwiátu wierzbowego.

Item. Máść ná strupy pewna.

W Eś gleyty puł łotá, bleywáśu w wodce ró-żáney wypłokánego, hałunu palonego, sá-dzy z kominá twárdych, korzenia omanowego
utár.

utártego, bibuły paloney, wśyſtkiego po ćwierci łotá, oleyku bobkowego, ſádłá wieprzowego zárownó, uczyní máść, do ktorey przyley trochę octu mocnego, ſmáruy po zmyciu.

Włosy áby rosły.

DEfekt włosow z róžnych przyczyn bywa, á osobliwie meláncholikom, ſuchey komplexyi ludźiom, ieſt rzecz poſpolita, że ná brodzie oſobliwie, álbo máło co álbo nic nie máią. Oprocz tego, y innym ludźiom przydáie ſię oſobliwie po chorobách długich, bá y po ſámych że chorobách włosy z głowy wyłáżá, tákże oprocz chorob, y innych przyczyn pártýkulárnych zkąd teſz ma ſwoie róžne názwiská, iáko *Alopetia*, *area*, *Ophioſin*, *Tinea*.

Spoſoby do leczenia w poſpolitości.

WEś orzechow láſkowych co chceſz, ſpal ie ná popioł, zmięſzay z niedźwiedzim ſádłem, y ſmáruy tám gdzie włosy opádły po zmyciu wárzác boże drzewko w wodzie.

Item. Weś ſmoły zwyczajney, zmięſzay iá z niedźwiedzim ſádłem, roſpuść wraz, przyday do tego żab zwyczajnych w garczku nowym ſpalonych, zmięſzay y nácieray wptzod mieyſce płaťkiem ſukiennym nátarſzy, áż záczerwienieie.

Item. Łáyná myſze uſuſz, utrzyi ná proſzek, y mięſzay go álbo z ſokiem bożego drzewká, álbo z niedźwiedzim ſádłem, y ſmáruy.

Item. Weś skorek zielonych z orzechow włoskich, álbo lepiej całych niedoyrzałych, spal ie w garczku nowym, utrzyi, zmieszay lubo z oliwą, lubo z niedźwiedzim sádłem, lubo z miodem, y nacieray.

Item. Weś skor z węzów, álbo z źmii, upal ie, roszczyń czym chcesz y smáruy, może y tak sá. mym popiołem nacierác, wytárszy wprzod mieysce bibułą.

Item. Gęsi smalec zmieszawszy z miodem, smáruy, nacierając wprzod mieysce płatkami aż zczerwienieie.

Item. Spal myszy ná popioł, ktory zmieszawszy z niedźwiedzim sádłem smáruy.

Item. *Kantarides* spalone, y zmieszane z miodem do smárowania są dobre.

Zioła należące do mycia głowy, y brody,
aby włosy prędko rośły.

CEnturya, boże drzewko, pokrzywy wielkie, Panny Máryi włoski, osiet wielki, ktory *Labrum veneris* zowią, co ma szczotki wielkie, korzenie łopianowe, róża polna, *Fenum Gracum*.

Item. *Ladanum* gumi zmieszane z niedźwiedzim sádłem, bárdzo skuteczne iest.

Item. Spal sierć niedźwiedźią, zmieszay ją z sádłem iegoż, y smáruy.

Item. Weś ziela pśczyny rozetrzyi w pálcach nátrzyi gdzie chcesz mieć włosy bez wątpienia wyrosną.

Ná wywabienie włosów z rány.

Weś szanty, bożego drzewka, chmielu, máku ze wszytkim, popiołu iesionowego, kázdego zárownó, warz w wodzie, ktorą rány przemyway, á po kázdym myciu przykładay ósrodkę chlebá rżánego ciepłą.

Item. Weś máki tatárczáney, roszczyń wodą, ugnieć, y porob plácki, ktore przykładay ná ránę, często odmieniaiąc, iák włosy wywabisz, goy ránę máścią taką. Weś żywice, wosku, smoły twardéy po dwá łoty, łoiu kozłowego pułtorá łotá, oliwy łyszkę, rostop wraz, przyday żywokostu subtelno ná proszek utártego co potrzebá, zmieszay, y záżyway, wielkie rány goi dostáecznie.

ADDYTAMENT

O ślinogorzu.

Tóraz o różnych áffekcyách gárdła, to iest: o spádnieniu ięzyczká, o ránách w gárdle, o zápaleniu onego, o zábie pod ięzykiem &c.

Z Różnych przyczyn, y różne bywáią ślinogorze, znáki ślinogorza bywáią zwyczajne: to iest: oddech ciężki, w połykaniu trudność, zápalenie bol.

Znáki niebezpiecznego ślinogorza. Nayprzód iezeli będzie gorączká wielka, máterya z kászlem odchodząca, iezeli zbyt będzie gęsta, kliowáta.

Item. Iezeli máterya obroci się ná doł do

płuc, zkąd nástepuie *Empiema*, ieżeli się obroci do *Pleury*, to iest błony, żebrá pokrywájącey, spráwuie bol w pierśiach, kászel, oddech ciężki. Ieżeli się obroci do głowy, wpráwia w szalenstwo, ieżeli do serca, spráwuie drzenie, mdłość &c.

Item. Ieżeli gorączká gorę będzie bráła, ieżeli twarz chorego z żielenicie, około oczu siność się pokaże, ieżeli ręce, y nogi ziębnieią, ieżeli ięzyk czarny, wszystkie to znaki są bárdzo złe.

Sposoby leczenia Sqvinantij, to iest:

Slinogorzá.

NAyprzod krwi puszczenie z prawey ręki iest naypotrzebniejszy zaraz z rázu, á ieżeli iest wielka ciężkość w oddychaniu, ná ten czas trzeba iey dobrze upuścić, ieżeli zaś nie ták bárdzo to mniew, z powtórzeniem w kilká godzin.

Item. Báńki stáwione, bárdzo pomocne są, ktore ná krzyżach stáwiać się máią.

Item. Purgáns z senesu, álbo inny dáć się má, potym przystąpić do áplikácii powierzchownych, y wnétrznych.

Item. Krew z pod ięzyká tákże pomocna bywa.

Item. *Płokanie.* Weś grzybow, ktore ná stárym drzewie bżowym rosną, warz ie w mleku słodkim, niech chory tym płocze, á ieżeli nie może, to mu sprycowác.

Item. Spal w garczku iáskołek dwie, álbo co chcesz

chcesz, utrzyi zmieszay z miodem, y kisteczką smáruy w gárdle wrzod.

Item. Uskrob álbo upiłuy zębá wieprzowego coć się zda, zmieszay z oleykiem migdałowym przydawszy cukru, smáruy iest rzecz pewna.

Item. Weś ięczmienia co chcesz, spal go w skorupie ná wagiel, y przyduś, potym utrzyi ná proszek, zmieszay go z miodem, y rościagnawszy ná chuście obłoż gárdło iest rzecz doświadczona, y ná zápalenie, álbo nábrzmienie gárdła.

Item. Weś gniazdo iáskołcze, utłucz przesiey, przyday cybule pieczoney, miodu prásnego, ięczmienia spalonego, mydła, gorzałki, zmieszay, przysmaż y obłoż gárdło.

Item. Płókánie. Weś polney dryakwi, hizo-pu, szałwii, nostrzeku, po garści, łáyná psiego białego, *Fanum Græcum* trochę, warz w wodzie, przecedziwszy przyday miodu prásnego, y octu trochę, niech chory często płocze tym gárdło, álbo sprycuie.

Item. Płókánie. Weś fig, rozynkow wielkich, lukrecyi, korzenia ślazowego, siemienia lniánego káždego coć się zda, warz w mleku, przecedziwszy płocz.

Ieżeliby wrzod iuż wydał się znacznie, á dusząc chorego nierospukł się, otworzyć go potrzeba lancetem.

Item. Niektorzy ná takowy wrzod zá sekret máią okłádác gárdło dziecięcym łáynem, który smrodliwy sekret kto znieść może, niech go záżyie.

Item. Kurzenie remiszowym gniazdem, według powieści pospolitey służyć ma ná wszelkie áffekcye gárdlá.

Ieżeliby się czerwoność wydała ná wierzchu, weś mirrhy, kádzidlá po łocie, utrzyi, przyday octu winnego puł kwáterki, wodki psinkowej kwáterkę, kámfory, száfránu, po puł ćwierci łotá, maczay w tym chustki, y okładay.

Item. Slimaki stłuczone, y przykładáne około szyi rozpędzą ślinogorz.

Item. Młode iáskołki spaliwszy, przyday mirrhy tártey, miodu, łáyná psiego, zmieszay, y maczay w tym kistkę, smáruy wrzod w gárdle, rzecz pewna.

Ná zápalenie gárdlá.

WEs gorczyce bialey, pieprzu, imbieru, korzenia *Tormentilla* roży suchey, kázdego ileć się podoba, warz w wodzie, przecedziwszy przyday miodu práśnego, y octu tym płocz często.

Item. Sáme gorczyce warz w wodzie w puł z octem, przecedziwszy przyday trochę sáletry, y miodu, tym płocz ciepło.

*Ná zápalenie, y nábrzmienie
ięzyczká.*

UWarz iáie świeże twárdo, roskroy go ná dwie, y położ obie połowki ná wierzchu głowy, niech będą przez kilká godzin, potym odeymiy, służy to osobliwie dzieciom.

Item.

Item. Weś pąpier czyſty, zwin go we czwo-
ro, y zmaczay w pokármie biało-
głowskiem z wo-
dką rozaną zmieſzanym, y poło-
ż go ná wierzch
głowy.

Item Weś pieprzu długiego ſkrupuł, ſkorki
z drzewá tarnkowego garść małą, korzenia *Tor-
mentillæ* ćwierć łota, hałunu trochę, utrzyi ná
proſzek, y ządmuchiway w gárdło z piorá, potym
wypłocz.

Item. Ná zápalenie ták gárdła, iáko y ięzy-
czká płókánie, ná prędcę może bydz takie. Weś
gorzałki kieliszek, wody czyſtey kieliszek, miodu
troſzkę zmieſzay, y płocz częſto. Lecz ieżeli by
zápalenie wielkie bárdzo było. ná ten czas krew
puścić potrzebá z ręki, lubo z pod ięzyką.

Ná zápalenie ślinnych iągód, ktore *Tonsillas*
zowią, ſłużą tákże wzwyż pomienione medyká-
mentá.

Ięzyczek opádły zwyczajnie podnoſzą imbi-
rem z miodem, lecz gdy zápalenie, y tumor uſtápi,
on téż łatwie podnieſie ſię.

Item. Ná wſzelkie defektá gárdła, záleciáią
ſowę ná popioł ſpaloną którą utárízy, roſzczyni-
wſzy z miodem, ſmárować gárdło.

Ná rány w gárdle.

RAn w gárdle przyczyną bywa dworska choro-
bá, lecz procz niey tráfiáią ſię z ſpadájących -
głowy częſto humorow oſtrych, álbo z inney iá-
kiey przyczyny powierzchney.

WEs ziele cząbru, babki, ziele S. Iana kwiatkow, róży suchey, korzenia tormentylli, warz to wszystko w wodzie z pod brusá kowalskiego, przecedziwszy przyday trochę gryszpanu w occie rospuszczonego, háłunu, miodu prásnego, zmieszawszy płocz ciepło często, wprzód się przepurgowawszy raz, y drugi.

Item. Weś wody wapienney, przyday do niey trochę háłunu tártego płocz uśtá.

Item. Weś foku babczanego, przyday do niego *Mercurij dulcis* subtelno tártego płocz uśtá.

Item. Ná rány, y zápalenia pewna.

WEs ziele *Pirola*, to iest gruszyczki, zanklu, żywokoštu, bylice, przewrotniku, sowiey strzáły, niedospiátku, rzepiku, krwawniku, barwinku káždego po puł garści. warz to wszystko w pułtoru gárcá winá áż połowá wywre. trzecią część przecedziwszy niech się chory potrosze nápiia, y uśtá tym niech płocz charkáiąc, przytym ná káždy dzień dotykáć się ran kisteczká w wodce zieloney zmaczáná, przestrzegáiąc áby iey nie połykáć, dla czego záraz uśtá wypłokiwać kozim mlekiem, zgásiwszy w nim kilká rázy stál, y przydawszy trochę háłunu palonego, y miodu.

Wodká zielona ták się robi.

WEs gryszpanu ćwierć łotá, háłunu puł łotá, koperwáfu, mniey po ćwierci łotá, utárszy wszystko wley winá kwáterkę, y gorzáłki lyszkę

szkę zmieszay, y zawiąż dobrze, niech stoi przez kilką dni, potym przecedź, y używaj iako wz wyż, á ná ostátku warz w winie liście ligustrowe, y płocz ustá.

Potym weś mastryxu, mirrhy, kádźidlá, cukru, zmieszay, y rzucay po trosze ná wagle, á chory niech páre do ust bierze nie połykáiąc, iest rzecz doświadczona.

Item. Warz mięte, y krwawnik w winie, przecedźiwszy przylož trochę háłunu, y płocz.

Item. Weś gryszpanu puł łotá, octu winnego kwáterkę, háłunu palonego quintl, miodu práśnego łyszke dobrá, smaź wolnym ogniem do należytey gęstości, maczay w tym kistkę, y nacieray rány, á potym wypłocz wodą przylawízy do niey gorzałki.

Item. Krwi upuszczenie (gdy się goić niechcá) pomocne iest, także purgánsé częste.

Gdyby zaś rány były znaczne, osobliwie w podniebieniu, ktore ieżeliby opisánemi, álbo innemi sposobámi zgoić się niedáły, ná ten czas po purgánsách chory ma pić dekokt z drzew zwyčajny, y wánien suchych záżywác, álbo wziác ná śaliwácy lekkie.

Ná żábę pod ięzykiem.

ZAbá iest nábrzmiáłość pod ięzykiem, wyrażájąca kształt żáby, przydáie się nayczęściej dzieciom, lecz y podeszłym pospolita lubo rzadzey.

Sposoby do leczenia.

ZAbę zwyczajnie ścieraia sołą, lecz to nie zawsze skuteczno, naypewniey lancetem, lubo puszczadłem ią poderznawszy, násmárować *Unguento Aegyptiaco*, potym wypłokiwać octem z rozą uwárzonym miódu przydawszy, ná tęż áffekcyą puszczaią krew z pod ięzyká. á gdy będzie uparta, trzebá puścić krew z ręki, y lekárstwa purgujące brąć. Gdy się zaś pokaże sina, álbo czarna, táka niebespieczna iest: bo się w *Cancer* prędko odmienić może, záczyń tykáć iey, álbo ranić nie trzebá, lecz innemi sposobámi spędzić, to iest purgánsámi.

Opádnienie podniebienia rzecz zda się máła, ále pod czas bywa trudna do leczenia, ná co służą główne pigułki, krew z pod ięzyká, płókánia, wárząc pokrzywy z korzeniem w winie, y płókáć. także ná wierzchu głowy stáwić dwie bányki suche ná rogách z powtorzeniem, iest rzecz pewna.

Páraliz ięzyká często się tráfia sam, procz bez zaráżenia innych części ciála, ná co wes gorczyce, tábáki, dryakwie, utrzyi ná proszek zmieszay, nácieray tym ięzyk, á często wypłokuy wodką z wiśni wypaloną.

Item Wes gorczyce bialey utártey, zmieszay ią z dryakwią, y nácieray ięzyk, potym wypłokiując wpuszczay ná koniec ięzyká oleyku z tatarskiego zieleń, álbo rozmárynowego, álbo bursztyno-

nowego, albo bierz w ustá często *Spiritus Formicarum*, to iest z mrowek, albo *Spiritus Celasorum*, także kárk nácieráć olejkiem bursztynowym.

O PORONIENIU.

POronienie názywa się *Abortus*, to iest: kiedy po czterdziestym dniu płód niedoskonały pozbywa się, co pochodzi, albo z przyczyny mácice, albo płodu, albo z innych ktore się niżej położą. Poronienie pochodzi z mácicznej przyczyny, troiáko się przydáie.

Pierwsza *Moles*, to iest pełność wielka w mácicy, ktora przeszkadza do wolnego rościągania się iey.

Druga *Pondus*, to iest ciężar, także go znosić nie może.

Trzecia *Mersus*, to iest gryżenie, albo szczypanie, pochodzące z humorow ostrzych, zlewających się do niey, albo gdy sam płód zginie.

Z pomienionych tedy przyczyn gdy się irrytuje *vis expultrix matricis*, naturá iáko rzeczy sobie przeciwnych pozbyć usiłuje.

Należą do tego wszystkie choroby máciczne, *Similares*, *Organicae*, & *Communes*, ktore ieżeli będą znaczne, bywają przyczyną poronienia, a osobliwie gdy do mácicy wiele zlewa się humoru flegmistego, który iest zimny, y śliski, dla czego mácicá płodu zadržymać nie może. także gdy się przyda puchliná máciczna, takie gdy będą dla dyspozycyi oneyże, ktore im znaczniejszy będą

dą, tym też większą bywają przyczyną poronienia.

Strony fámego płodu troiáka bywa przyczyną poronienia. Pierwsza słabość płodu. Druga gdy nie ma należytego nutrymentu. Trzecia osłabienie *Vasorum*, tak mácicy, iáko y płodu.

Oprocz tego bywają przyczyną poronienia, y powierzchne accidentia, ktore Medycy *causas procatarticas* nazywają, to jest: nayprzod powietrza konstytucya nie przyiázna, iáko náucza *Hipocrates*, o czym Astronomowie, w káalendarzách dorocznych piszą, y prognostrykują.

Druga przyczyną bywa nie záchowanie diety, iedząc bez miáry wiele potraw do strawienia niesposobnych osobliwie fruktow. Trzecia, pośty częste, zkąd płód alimentu potrzebnego mieć nie może. Czwarta czucia, álbo niespánia zbytne. Piąta ustáwiczne turbácy, ápprehensye, meláncholia, częsty gniew &c. Szofsta prace znaczne. Siodma spadek iáki znaczny, y utrzáśnienie. Osma zbytne ágitácy, skakánia, biegánia, táńce &c. Dziewiąta dzwigánie ciężaru iákiego: także uderzenie znaczne w żywot: Dziesiąta ściskánie się zbytne sznurowkami. Iedenasta zbytne ewákúacye, to jest częste womity, biegunká, wydymánia, poty zbytne, krew z nosá, hemorrhoidy, krew miesięczna w znaczney wielości. Dwunasta smrody iákie przerázliwe, iáko z knotow od świec, dziekcie &c.

Item. Zázzywánie lekarstw purguiących częste
także

także puszczanie krwi, osobliwie ostatnich miesięcy.

Prezerwatywy różne, broniące poronienia.

NAyprzod białogłowá podległa temu defektowi nim zaścapi, ma ciało wprzód dobrze wyczyścić z szkodliwych humorów przez lekárstwá różne, przez krwi upuszczenie, potym ma zachować pilnie dyetę, strzegąc się iedzenia wszelkich potraw niestrawnych, chronić się ma frásunkow, turbácii, gniewu, melánccholii, strzedz się ma iázdy zbytniej, biegánia, skakánia, dźwigánia &c. Ktorey się białeygłowie często ten defekt przydáie, procz pomienionych przestrog, niech tych záżywa sposobow.

Weś korzenia liliy białych, korzenia kozłkowego, przestępowego, kázdego po sześci łotách, máruny, miętki kámienney, melissy, liścia ieżyny, iáłowcu, kázdego po garści, kwiátu lewándowego, róży suchey, bżowego, kázdego po puł garści, bobku dwa łoty, skorek zwierzchnich czerwonych z cybuli garści trzy, háłunu, łotow czterey, warz wszystko społem w wodzie deszczowey do połowy, potym przyley winá przywarz, odiąwszy od ognia podstaw pod stolec dziuráwy, ná którym niech siedzi tá ktora świeżo zaścapiła przez godzinę, po náparzaniu niech przyłoży ten, álbo podobny plaster.

Weś korzenia wężownika, kołędu, gałki muszkátowey, skorek cytrynowych suchych,
Compend. Med. Kk drze.

drzewá sandałowego czerwonego, mastyxu, butyru, korzenia tormentilli, kádźidlá, smoczey krwi, roży suchey, káždego zárownó wszystko stłucz ná subtelný proszek, potym rospuść wosk przydawszy do niego żywice sosnowey czystey, y trochę olejku róžowego z oliwą zrobionego, zmieszay iák ostrygnie schoway, á gdy potrzebá nástrychuy ná iersze, y przylož, często odnawiając, odeymowác się nie ma áž sam odstanie.

*Prošek zwyczajny pospolity, broniący
poronienia.*

WEs korzenia wężownika puł ćwierci łotá, czerwcu, nasienia babczanego, portulaki, káždego po dwá skrupuły, kolędu preparowanego, koralí preparowanych, oboygá po iednym skrupule, zmieszay, utrzyi ná subtelný proszek, ktorego daway po puł ćwierci łotá w winie dobrym. Dla utwierdzenia płodu, y ochronienia od poronienia, bywa w káždey Aptece máść zwána *Ungventum Comitissa*.

To pewny plašter.

WEs kádźidlá, mastyxu, gálki muszkátowey po łocie, kámienia od urázu *Hemmatites* zwánego *Bolum Armenum* serzyšká záięczego, słoniowey kości tártey, káždego po ćwierci łotá utrzyi wszystko ná subtelný proszek, przyday żywice sosnowey ile potrzebá, zmieszay rościagniy go ná iersze, przylož ná krzyże, nie odeymuy áž dziešatego

go dnia, potym inny przyłoż czyn tak przez trzy miesiące od poczęcia.

Item. Niektore białogłowy dla ochrony poronienia, mają zwyczaj zażywać często korali czerwonych preparowanych, inne zażywają czerwcu, inne za rzecz pewną mając, zażywają serca szczupakowego, świeżo wyiawszy połykają surowo, inne zażywają wodki zwanej *Balsamus Embriouum*, albo *Kinderbalsamu*. Drugie zażywają rąkow całkiem ususzonych na proszek subtelny utárszy, inne zażywają kamienia orlego, inne serzyśką záięczego, inne używają winá, moczác w nim niektore ingredyencye, inne co dzień zażywają mál-mázyi czarney.

Item. Niektore dla ochrony od poronienia puszczają krew z ręki w szóstym miesiącu, co nie od rzeczy, zwłaszcza ktore mają wielość krwi albo złą.

Item. Niektore białogłowy zażywają kurzego żołądka, ususzyszy go, y na proszek utárszy w winie, co tydzień raz albo więcej.

Dwoie remedia ná utrzymanie płodu

osobliwsze, y pewne.

WEś złotá málárskiego prawdziwego listkow dwánaście, nasienia z iáiec świeżych ktore się w białkach znáydują, białe okrągłe, ze trzech iáiec, zmieszay, naylepiey rozmac z winem, wypiy, czyn tak przez trzy dni.

Tegoż času przykładác tę kátáplásmę. Weś

kádzidlá wybornego łotow cztery, utrzyi subtelno, przyday białkow iáiwowych, zmieszay, przyday trofzkę terpentyny, y przy wolnym bárdzo ogniu rozłoż cò prędzey ná pácześi poko gorąca, y przyłoż ná pępek iák nayciepley, czynić tak po dwa rázy przez tydzień, w te dni w ktore się używa pierwszego lekárstwa, iest doświadczona.

Ieżeliby się białogłowá utrząłá, álbo uderzona byłá, álbo upádłá, zkądby było niebezpieczeństwo poronienia, ná ten czas ma leżeć spokojnie przez kilká dni, pod tenże czas ma zażywać tego proszku. Weś koralí preparowanych puł ćwierci łotá, czerwcu skrupuł, zmieszay, y day w iáiu miękkim.

Albo weś gáláfu gałkę ważną przyday czerwcu skrupuł, utrzyi, y day w iáiu, ná żywot przykładáć máterac z ziół tych, máieran, rozmáryn, melissá, cyprys, máruná, babká, ten máterac ma bydz w winie práżony, y wycisnąwszy przykładány.

Przydáie się też białogłowom ciężárnym *Hamorbagia uteri*, to iest krwi zbytnie płynienie, ktore ieżeli się tráfi w osmym miesiącu, álbo dziewiątym, wielkie niebezpieczeństwo mátce, y płodowi przynosi, záczym bezpiecznieysza rzecz iest w takim rázie dopomagać do wyiscia płodowi, według zgodney o nim Medykow opinii.

Ieżeliby nie było zbytnie. Weś mastyxu *Terra Sigillata*, kádzidlá przedniego, káždego po skrupule krwi śnoczey, *Bolus Armenum* po puł ćwierci

ci łożtá, *Landani Opiati* gran trzy, zmieřzay, daway po iednym skrupule raz ná dzień w winie, po wierzchu krzyże, y tám gdzie należy smáruy *Unguento Comitiffa*.

Ieżeli by z przełknięcia niebeřpieczeńřtwo było poronienia, ná ten czas dáwać białogłowie *kinderbálsámu*, przydawřzy do niego *tincturam Corallorum*, álbo Syropu z koralu, y granatowego.

Ieżeli by się trafiłá biegunká, álbo mieřieczne plynienie, ná ten czas dáwać zátwierdzące rzeczy, iáko sok pigwowy, korzeń tormentille, ziemię *Catechu* zwaná, gałkę muszkátową przypiekiná, także skorká wnetrzna z żoładká kurzego ufuszona, ná proszek utárta, y záżywána, iest dobra, naylepsze *Opiata*, zwiářzczá *Tinctura anodina*.

Powierzchowne przykładania broniące
poronienia.

WEř miodowniku, álbo gdy go niemařz óřzodki chlebá, rořczyń málmazyá, álbo winem dobrym, przyday gořdzików, gałki, cynámonu, mięty, zmieřzay žeby było iák ciařto, przygrzey, y przyłóż ná żywot.

Albo weř grzankę chlebá, przypiecz, potrząřniy gałką, cynámonem, gořdzikámi, zlawřzy wprzod winem ciepłym, przyłóż iedną ná krzyże, drugá ná żywot.

Máterace także z zioł wzwyż pomienionych
Kk3 przy-

przydawszy korzenia, skrapiając ją kinderbalsmem są pożyteczne.

Item. Skorá ieżowa ná popioł spalona, y záżywana, broni od poronienia.

Item. Skorki wnętrzne iáieczne ususzone, ná proch utarte też pomocne.

Item. Orli kámién noszony pod pachą, broni od poronienia.

Item. Przytrafia się po porodzeniu zbytnie pod čás krwi płynienie, ná co oprócz wzwyż pomienionych sposobow, y to nie od rzeczy.

Weś mięśá wędzonego dawnego, y chudego ktoremuby z rok było, pokraiawszy go drobno ususz ná nowey rynce, y utrzyi ná proszek, ktorego daway po łyszce w winie, iest rzecz doświadczona.

Item. Weś iáder włoskich orzechow, pokray ie, przyfusz y utrzyi ná proszek, ktorego daway w winie záżywać.

Item. Weś gáláfu, smoczey krwi zárownó, przyday trochę hálunu, utrzyi ná proch, daway po ćwierci łotá, y więcey.

Item. Nasienie polney róży ná to iest dobre.

Item. Sok pokrzywiány pewny, także nasienie babczáne.

A że się często wzmianká czyni o smoczey krwi, nie iest to prawdziwa krew, lecz ziemiá tak zwána, ktorey w kázdey Aptece dostanie.

O ukąszeniu psá wściekłego, wilká,
wężá, żmii, iászczurki, osy,
álbo pszczoły.

*Ukąszenie od psá wściekłego nazywa się Hydro-
phobia, álbo Rabies.*

Z*Náki.* Nayprzód ráná od ukąszenia psá wście-
kłego, lubo iest zrázu bolesná, iednák sámá
dobrowolnie nie dłuго się zgoi, lecz po czter-
dziestu dni, álbo prędzey, álbo nierychley od
zgoienia, bez żadney przyczyny przypada ná tá-
kiego melánocholia, w ktorey zostáiąc, sny ustáwi-
czne miewa o psách szczekájących, y rzucájących
się ná się, ktorym broniąc się przez sen woła, y
wrzeszczy ráunku. z czego się musi ustáwicznie
przebudzać, dla czego máiąc głowę pomieszáná,
ucieka ná mieyscá osobne, y ciemne, z sobá tylko
mruczác, schrania się od spółkowania z ludźmi,
przytym brzydzi się wszelkim napoiem, twarz y
oczy czerwone, pod czas y gorączká wolná, po-
tym nástępuią konwulsye, nád to choć ustáwiczne
cierpi prágnienie, iednák żadną miarą pić nie-
chce.

Sposoby leczenia.

SKoro pies wściekły ukąsi, lubo wilk, zaráz do-
stań krwi ze psá, iezeli wilk, to z wilká nie
wściekłego, wpuść iá w wino, álbo w gorzałkę,
y zaráz wypiy. Potym zaráz dostań korzenia ró-
ży dzikiey, to iest polney, pokray, warz w wo-
dzie, lubo w piwie, przecedźiwszy piy, y ránę
Kk4 wy-

wymyway, przydawszy ruty rozwierciány, potym rány nie zágaiaj prędko.

Mátroná nieiáka wielu czyli od psá, czyli od wilká wściekłego pokąsanych, w ten sposób leczylá.

Nayprzod rospaliwszy żelázo okragłe ránę przypalálá, wprzod iá obmywszy wodą, w ktorey wrzálá álbo rutá, álbo goryczki korzenie, álbo tormentilla, potym záraz przyłożyłá ná ránę tę mixture, rutę y czosnek zmięszawszy przydálá dryakwi, tym obłożyłá, wewnątrz zaś dawałá záżywać tego proszku.

Weś ruty, przetaczníku, babki kończátey to iest psich iężyczkow, korzenia goryczki, káżdego zárownó, utrzyi ná subtelny proszek. daway co dzień przez pięć dni, á ná káždy raz tyle ile zmieścić się może wpuł skorupki orzechá włoskiego.

Item. Niektorzy przykładáią ná ránę wprzod iá dobrze obmywszy, śledziá rospłátanego, co raz nowego odmieniaiąc. inni zaś przykładáią láyná kurze świeże, o czym niżej.

Fabricius Hildanus taką náukę dáie. Nayprzod ránę, w około posiekác puszczádłem, y záraz postáwić báníkę cyrulicką, áby się krew iák naylepiey odciągnęłá, potym weś wody czystey wley do niey trochę octu, przyday dryakwi, y lagru śledziowego, zmięszay dobrze, tym iák naylepiey ránę, y w około precz obmyi, śliná álbowiem pláwście.

wściekłego gdy do skory, y ciała przyschnie, jeżeli dobrze wymyta nie będzie, choć iej najmniej zostanie, za czasem w szaleństwo, y w śmierć wprawi, po wymyciu przypalić dobrze żelazem rospalonym ranę, nie żałując chorego, choćby było z największym bolem, czego dobrze przestrzegać potrzeba gdy raną przypalona zbyt boli, y pali, o to mniej dbać, albowiem część rospalona, y bolejąca ciągnie do siebie iad, potym namaczay bawełnę, lubo fleytruch w gorzałce, y przyłoż do ktorey włoż trochę dryakwi, potym przykładay ten platter. Weś cybulę, trochę w zarzewiu przypieczoną, ciastą kwasnego, gorczyce utłuczoney, káždego po dwa łoty, dryakwi łot, liśkow ruty, y scordyi, oboygá po puł garści, utłucz ná proch, zmieszay z miodem práśnym, y przykładay.

A żeby się raná prędko nie zágoiłá, włoż w nią groch, álbo gałkę woskową.

Przecież jednák dla bezpieczeństwa choć dwa rázy zasypany tym proszkiem, ktory cudownie iad wyciąga.

Weś *Mercurij præcipitati* kámienia bezoardowego, korzenia dziegłowego, káždego po skrupule, zmieszay wraz.

Do wnétrznego záżywania proszek

bárdzo pewný.

W Eś popiołu z rákow spalonych łorow dzieśięć, korzenia gentiany puł trzecią łotá, ká-
Kk5 dzi-

dżidła łot, zmieřzay daway po ćwierci łotá, w piwie.

Item. Zánurzenie chorego w wodzie gwałtem, bárdzo pomaga, zwlászczá w ten czas gdy nie chce nic pić.

Item. Miewáią niektorzy ludzie kámién dziwney mocy ná wywabienie iádu, który názywa się *Crapaudiana*, to iest żábi, y drugi węzowy *Lapis Colubrinus*.

Gdy wąż álbo żmiiá ukąři.

Podobnym też sposobem leczyć się ma iáko y, gdy pies wściekły, naypierwey nád ráną zawiázac, áby iad wzgorę nie řzedł, drudzy tak czynią, náleją co prędzey mleká do naczynia, tam náfadzáią żáb z wody zwyczajnych, gdzie chory część ukąřzoná zánurza, przez co iad z rány z mlekiem żáby prędko wyciągná, czego wielu dořwiadczyło, procz tego omýwřzy ranę wodá z octem, y solá iak naylepiey, pořtaw bánkę ná fúcho, potym przykładay rutę z czosnkiem, z solá y z dryakwiá.

Wewnátrz do záżywánia ofobliwym sposobem řlúży y iad wyrzuca cynámon biały *Castus* zwány, řerzyřko záięcze, pory, dáiąc co się podobá z nich w winie, lubo w piwie, námoczywřzy wprzod w nim piołun, y rutę.

Item. Iasionowe liřcie záżywáne, y przykládáne, iest bárdzo řkuteczne.

Item. Krew z káczki, také mięřo kurze przykła.

kładając na ranę, jest osobliwym ratunkiem, także
mozg świeży kurzy piąc, rozmąciwszy w winie,
albo w gorzałce.

Item. Korzenie kopytnikowe, mocząc w wi-
nie, y piąc, na ukąszenie węzła jest skuteczne.

Piszą y twierdzą niektorzy, że kto sobie ręce
posmaruje sokiem rzodkwiąnym, może bezpie-
cznie wziąć w nie węzła, lecz dowierzać nie trze-
bą, albowiem są ich różne rodzaje, te które się
przy domach, y na miejscach wilgotnych rodzą,
nie szkodzą, może go wziąć bezpiecznie, y nie
smarując ręk, inne zaś które bywają na miejscach
suchych, iaskrawe, są bardzo iądowite, możesz
wierzyć.

Item. Przeciwno wszelkiemu iądowi węzow,
najlepsze są żaby wodne, wążąc ie y iedząc, y
same rozplatawszy żywo na ranę przykładając.

Item. Nasienie bożego drzewka, jest nad inne
skuteczniejsze lekarstwo na wszelki iad żązywając
go na proch utłukszy.

Item. Gdy pies wściekły, lub wilk ukąsi, zá-
bić go, wyiawszy z niego wątrobę, wárzyć y
ieść, inni każą surowy kawałek połknąć, lecz to
nie każdemu w smak lekarstwo.

Item. Na ukąszenie pszczoły, lub osy, lub
szerszenia. Weś też bestyikę, to jest: ieżeli osę,
weś osę &c. rozetrzyi w palcách, y przyłoż, albo
natrzyi to miejsce gdzie ukąsiła.

Item. Weś ślazu niskiego. rozetrzyi w pál-
cách, y posmáruy miejsce.

Item.

Item. Weś glist ziemnych, rozetrzyi y przyłoż. Służy to y ná ukąszenie węzła.

O KAPIELACH.

DWoiáka bywa kąpiel, to iest: iedná sámá przez się. Druga złożona, to iest z różnych zioł, kórzenia &c. przygorowana.

Sámá przez się bywa z sámey wody letnietey, álbo z sámey oliwy, álbo z mleká, álbo z wody z miodem, álbo z oliwą zmieszánay, álbo z wody z octem &c.

Kąpiel z sámey wody prostej rzeczney (która nazywa się *Aqua dulcis*) niegrzana, lecz zimna, służy ná ochłodzenie całego ciała, y wnętrzości, y zátwierdzenia porow w ciele zbytńie otwártych, zkąd bywáią ustáwiczne poty chorego słábiące, y wilgotność przyrodzoną niszczące.

Kąpiel letnia, służy ná odwilżenie ciała, ná rozwolnienie, y rozprzełtrzenienie *Vasorum*, przez ktore różne humory, y ekskrementá przechodzą, dla wyciągnięcia humorow zewnątrz ná wierzch dla pobudzenia snu.

Item. Pomocne są ná hektykę, to iest: wnętrzną gorączkę cierpiącym, dla dodawania wilgotności, którą ona niszczy.

Kąpiel z oliwy sámey, álbo z wodą zmieszánay, służy ná uśmierzenie kolicznych áffekcyi, ná ból ciężki krzyżow z przyczyny kámienia, służy y ná rozwolnienie porow w ciele, ná odmiękczenie całego ciała, osobliwie służy ná konwulsye.

Kąpiel z mleká, służy wyschłym, z ciała opadłym, suchoty cierpiącym.

Kąpiel słońca, służy ná wyciągnięcie z ciała zbytney słońcości, z kąd bywa wielkie świerzbienie ciała, służy y ná różne krosty, plamy świerbiące, y ná świerzby.

Kąpiel z lagru winnego, służy ná umocnienie ciała, ná wyciągnięcie z niego różnych humorow, ná artetyczne (to jest ná bole w stawách) choroby, ná osłabienie stawow.

Kąpiel z wody gárbárskiej, służy ná różne krosty po ciele, ná wysuszenie wilgotności.

Wody ciepliczne, *Thermales* zwáne, które w różnych krájach znáydują się, takie wody według różności kruszców, przez które przechodzą, różne mają skutki, ná różne defekty o czym różni Medycy szeroko piszą.

Balnea Composita, to jest kąpieli składáne, do których wchodzą różne zioła, kwiecie, korzenia, fruktá, zwierze, bestye &c.

Korzenia y nasienia wchodzące do kąpieli, prescribują się funtami, y uncjami, zioła zaś *Fasciculis*, to jest wiąskami, kwiecie *Manipulis*, to jest, garściami, *Mineralia*, funtami, y uncjami.

Czas wchodzenia do kąpieli naysposobniejszy ranny, y ku wieczorowi. gdy iednak są czasy gorące, strzedz się w nie częstego kąpania, także y gdy są zbyt zimne, iáko zimie, y przy stawie głębokim.

Oprocz tego obserwowác potrzebá, że gdy cho-

chory ma w sobie pełność humorow. y obstrukcyę, ná ten czas ma się wstrzymać od kąpieli, aż ciało wprzód dobrze przeczyszcwizy przez należyte Medykamentá

Item. Wchodząc do wanny ma byđz kąpiel letnia, potym powoli przylewac goracey, tak też przeciwnie kro chce wnisć do wody zimney, ma wnisć do letniey, á potym powoli przylewac zimney, á to nie bez rácyi, álbowiem gdy nagle do zimney, álbó goracey wody wniydzie chory, zaraz álbó mdłości, álbó febrá, álbó inne symptomátá zwykły przypadac.

Item. Siedzenie w kąpieli nie ma byđz dłuższe náđ godzinę, lecz słabi mniey, náđ to wchodząc do kąpieli, przed tym máią się posilić lubo rosółem, lubo polewką iáką, lubo biszkoktem z winem.

Item. Zążywanie kąpieli, nie ma byđz dłuższe náđ trzy dni, ieżeli dwá rázy ná dzień, ieżeli zaś po rázu, przeciągnac się może do tydnia.

Item. Ieżeli iest wnétrzna gorączká, ná ten czas kąpiele máią byđz wolne bárdzo, nie gorace, áby się wnétrzności bárdziey nie zápalily, zkad szumy zbiwšy się do głowy, nagłą spráwićby mogły áffekcyą.

Item. Názyt słabi nie máią zążywac kąpieli.

Item. W niektorych chorobách osobliwie meláncholicznych, iáko w hipokondryi, także w máiczych, wchodząc do wanny dáie się sposob ná purgáns wolny, co też służy ludziom

szczu-

szczupłey, á gorącey komplexyi.

Item. Pilnie obserwować potrzebá, że cierpiącym dawne wewnętrzne obstrukcye, iáko wątroby, śledziony, *Venarum mesaraicarum*, nigdy wánny záżywać nie trzebá, áż *post universalia*.

Kąpiel chłodząca, ciáło odwilżájąca, gorá-
cość nerek usmierzájąca, y zátrzymá
ną urynę pobudzájąca.

WEs liścia fiałkowego, fálaciánego, ślazu ogrod-
nego, podroźniku, miodunki, káždego po
wiązce, migdałow tłuczonych w węzełku zawiá-
zanych funt, kwiecía fiałkowego, grzybienio-
go po trzy garści, pietruszki z nácią wiązke do-
brá, rzepy świeżey kilká, warz w wodzie rze-
czney, przecedziwszy wyley do wánny, niech się
chory kąpie dzień po dzień, przez trzy dni.

Kąpiel ná upłáwy, ná zbytnie płynienie
Hemorrhoidow, y ná biegunki.

WEs korzenia wężownika, żywokoštu, po trzy
funty, babki z korzeniem, cypryśu, dziewán-
ny, skrzypiu, szyszek olszowych, liścia dębowe-
go, álbo skory młodey, iábłek, álbo gruszek płon-
nych świeżych, lubo suchych, tarnek suszonych,
álbo skorki z drzewá ich, káždego według pro-
porcyi, háłunu funt, warz wszystko w wodzie stu-
dzienney, przecedziwszy niech się chory kąpie.

Item. Ná upłáwy iest bárdzo dobra wodá tá
w ktorey wárzą woszczyny, gdy wosk wybieráją.

Item.

Item. Wielu ludzi kąpie się w gorzałce prostej na różne defektá, osobliwie żydzi na párchy, to czynią, á tę gorzałkę przedáią Chrześcianóm, lecz procz tego czyści ciało od wszelkich krost, osobliwie párchow.

Kąpiel ná Páráliz.

JAka ma byđź kąpiel ná páráliz, masz ná swym mieyscu, tu się na własnym dokłada, że jest najlepsza z mrowiská, przydáiąc sienny proch, szyszki sosnowe, pokrzywy suche.

Item. Weś soli pospolitej funtow trzy, siarki, hałunu, koperwásu, káždego po dwa funty, poleiu, szałwii, bożego drzewká, hyfopu rozmárynu, lewándy, iáłowcu, sosnowych wierzchołkow, mrowiská, káždego coć się będzie zdáło, gorczyce garści kilká, warz w wodzie przecedziwszy niech się chory kąpie, po kąpieli nacieray części náruszone párálizem, wodką mocną, przydawszy do niey olejku iáłowcowego, álbo bursztynowego.

Ná inne różne defektá kąpieli naydziesz przy káždey chorobie, tu się tylko podał sposób iáko wiele czego brác do nich.

*Semibalneum vel Semicupium,
álbo Inseffus.*

WSzystko zá iedno rozumieć się ma, to jest kąpiel nie zupełna, w ktorey w pewnych chorobách tylko po pás, nie dotykájąc żołądká, chorzy

chorzy máią się kąpác, po polsku nazywa się puł kąpieli.

*Semibalneum, ná bol krzyżow, ná kolki,
y ná zátrzymánie uryny.*

WEś korzenia ślazowego, cybul liliowych o-
boygá po funcie, cybule zwyczajney gło-
wek dwánaście, rzepy świeżey نیرو dwánaście,
liścia ślazowego, páryetaryi, bżowego, fiałkowe-
go, rzodkwi, káždego coć się zda, iáłowcu gár-
niec, pietruszki, kopru włoskiego, y prostego na-
sienia, czyli liścia po garści, nasienia Inianego
trzy garści, warz w wodzie, precedźiwszy kąp
chorego, á ieżeli uryny nie będzie mógł puścić,
niech w kąpieli wypicie kieliszek winá z oleykiem
migdałowym, álbo z sokiem rzodkwiánym, álbo
z limoniowym.

*Semibalneum, ná poruśenie miesięcznego
zátrzymánia.*

WEś bylice, ślazu wysokiego, kozłku, S. Ianá
ziela, sawiny, tátárskiego ziela, poleiu, lebio-
dki, rumienku, káždego po wiązce dobrey, warz,
precedź, niech się kąpie po pás.

*Należą do tego Stuphæ, Laconica, álbo
Sudatoria, to iest wánný suche.*

ROżnemi sposobámi poty w wánnách suchych
pobudzone bywáią, ktore według rożności
chorob, rożnie odmieniać się powinny.

Pospolicie wšedźszy do suchej wánný skra-
Compend. Med. **LI** *pia.*

piąią rospalone, lubo kámienie, lubo cegły, lubo żużel kowálská, lubo želázo wodą ciepłą, álbo wodą w ktorey wárzone bywáią rózne zióła, álbo remánencye od dekoktu.

W innych zaś áffekcyách, kładą do suchej wánny gorzałkę zápaloną, w innych kładą do wánny zióła wárzone, z ktorych páry poty poru-
szone bywáią, w innych owies, álbo ięczmien, álbo dekokt &c.

Záżywánie wánien pocących, potrzebne iest nayprzod ná *Rheumatissimum*, to iest ná bole w stá-
wach, z przyczyny kátáru, ná scyatykę, ná dwor-
fská chorobę, ná puchlinę, ná zbytnią wilgotność
w ciele, ná kořtony, y ná rózne choroby, osobli-
wie z zimney przyczyny pochodzące.

Iáko się ze wřzyřtkiemi spráwowác, naydzieřz
řposoby przy káždy chorobie.

Item. W řlábořciách wielkich gdy poty trze-
bá pobudzić, że wánny suchej chory znieř nie
može, zřwyczáynie dla chorych te řposoby řá o-
sobliwe. Upiecz chlebá dwá bochny ięczmien-
nego, prořto z piecá porořskraway, uwiř w chu-
řty, y poprzykłáday do bokow chorego zřwier-
chu go nákrywřzy, álbo rořparz prořo, wřyp do
workow dwoch, křore pokłáď ná bokách okry-
wřzy chorego.

*řposoby wárzenia dekoktow z oko-
licznořciámi.*

DEkokty řlują ná rózne choroby, křore máią
moc

moc wysuszająca, y ciała pory otwierające dla wolnego z ciała wychodzenia różnych humorów szkodliwych, które zewnątrz na wierzch wyprowadzają. Y lubo znacznie potow nie poruszają, iednak *per insensibilem transpirationem* humory subtelne, y ostre przez otwarte pory zewnątrz wypychają.

Ingredyencye z których wárzone bywają, są te, *Salsa Parilla*, *Radices China*, *Lignum sanctum*, y *Cortices iego*, *Sassafras*, *Lignum Lentisci*, *Lignum Nephriticum*, *Lignum Colubrinum*, *Lignum Rhodi*, *Lignum Santalorum* &c.

Lignum Guaiaci, służy náturom, y chorobom zimnym, *Radices China*, także, *Salsa Parilla*, służy náturom, y chorobom ciepłym &c.

Do káżdey uncyi, to iest do dwóch łotow z pomienionych transmaryn, gdy się mają wárzyć to iest puł kwarty, wárzyć się ma tak długo aż połowá wywre, miarą ná raz uncyi sześć do ośmi, według lat, y náтуры, dáwać się ma ná czczo, y ku wieczorowi o godzinie czwarty.

Ieżeli tego potrzebá aby się chory pocił, ná ten czas zaráz gdy záżyie ciepło dekoktu ma się dobrze okryć, albo wypiwszy wnieść do suchej wanny.

Záżywanie dekoktu według choroby, ma się przydłużać, naydálej iednak do niedziel czterech. Potráwy pod czas picia dekoktu, mają bydz bár, dziey pieczyste, aniżeli wárzone.

Item. Przed záczęciem używania dekoktu,

trzebá ciało dobrze przepurgować kilká rázy, y ieżeli potrzebá krew puścić, náwet y pod czas záżywania owego, co tydzień trzebá wziąć lekarstwo, á w ten dzień nie ma pić chory dekoktu lecz piwo.

Troiákie bywáią dekokty, to iest: iedne *Alterantia*, drugie *Sudorifera*, trzecie *Purgantia*.

Záżywanie ich pożyteczne iest ná choroby iákie długie, ktore przez záżywanie innych lekarstw użyć się nie dádzą, ná kořtonowe áffekcye, ná bole po stáwach, ná dworská chorobę, ná częřte defluxy, z głowy do niższych części, ná wyfúřzenie zbytniey w cieie wilgotności &c.

Sposoby wárzenia.

WEř *Lignum Sanctum*, to iest drzewá gwaiakowego łotow óřm, skory tegoż drzewá łotow cztery, rogu ieleniego w káwałki porábánego garść, hányřzku řyzkę, wody zrodelney funtow řześć, to iest gárniec, warz w garnku nowym áż połowá wywre, przecedź przez plát fukienny, daway ná raz po puřkwarty, przed weyřciem do wánný řuchey.

Item. Weř korzenia chiny pokráiánego, řalfy parilly, oboygá po řześć łotow, rogu ieleniego, álbo řořiego porábánego garść, wody gárniec, námoz przez dwádzieřciá cztery godzin, (co się ma záwřze obserwowáć) warz do połowy, daway po puřkwarty przed weyřciem do wánný.

Ieżeli nie trzebá ciáhlá bárdzo wysuszać, tedy wzwyż pomienione ingyedyencye tylko wywarzać się máią do wywárzenia trzeciey części, przydawać też rozynkow.

Item. Gdy w cieie humory będą gorące, także sione, y spalone, á przytym kászel, y inne áf-fekcy z gorącości pochodzące, ná ten czas przydawac się máią, korzeń lukrecyi, *Polipodium*, korzenie podroźnikowe, y z liściem, rzepnik, biedrzeniec, y rozynki.

Item. Niekiedy według wielości, y iákowości humorow skłádány bywa dekokt z roźnych transmaryn wraz zmieszáných, iáko náprzykład:

Weś drzewá gwaiakowego łotow dwánaście, korzenia chiny, falsy-parilly, oboygá po sześć łotow, *Sassafras Linni* Lentisci, oboygá po cztery łoty, hányszku dwa łoty, sioniowey kości tártey łotow sześć, wody czystey gárcy cztery, námocz przez dwádźiesięciá cztery godzin, potym warz áż połowá wywre, daway precedziwszy iáko y wyžey, remanencye służyć będą *pro Bochetto*, o ktorým nižey.

Item. Tym ktorzy máią dworská chorobę, á z náтуры są suszy, y gorący, takim, dekoktow pobudzájących poty strzedz się potrzebá, lecz dawac się im máią *Bochetto*, iáko nižey zrozumiesz, á miásto suchych wánien kąpieli, y sáliwacye, ktore máią bydz odpráwione przed záżywáním onych.

*Dekokt wielce skuteczny, ná zimne, y wilgotne
głowy áffekcye, ná dworską chorobę, ná gonor-
rheę zástárzálą, gdy iest wilgotna nátura.*

WEs *Antimonium crudum*, to iest spifglasu, z gru-
bá przetłuczonego, y w węzełku zawiązane-
go łotow ośm, *Salsi Parilli*, orzechow włoskich
zielonych niedoyrzálých fuszonych, oboygá po
sześć łotow, drzewá gwaiakowego łotow dwána-
ście, korzenia polipodyi łotow cztery, bukwice,
przetaczniku, oboygá po garści, nasienia kopru
włoskiego garść, wody gárncy cztery, warz,
(wprzód wymoczywszy) do połowy, precedzi-
wszy daway po puł kwarty ciepło, dwa rázy ná
dzień przed wánną.

*Dekokt osobliwy otwierájący, poty pobu-
dzájący, krew czyścący, y lekko
purguiący.*

WEs drzewá gwaiakowego, łotow dwa, nasie-
nia chiny pokráiáney łotow sześć, drzewá
sasafras, sandałowego, cytrynowego, drzewá ja-
łowcowego, káżdego po cztery łoty, spifglasu
przetłuczonego, y w węzełku zawiázanego ło-
tow ośmináście, korzenia polipodyi, kopru wło-
skiego, selerowego, szparagowego, káżdego po
kráiawszy po trzy łoty, *Rheponicum*, korzenia cie-
mierzyce czarney, oboygá po dwa łoty, rozyn-
kow wielkich, fig, oboygá po puł funtá, rogu
ieleniego garści dwie, hányszku garść, wody gár-
ncy sześć, námoż przez noc, názáiutrz warz aż
trze-

trzecia część wywre, przecedźwśzy, námocz w węzełku *Rhabarbarum* łotow trzy, daway zá napoy miásto piwá.

Jeżeliby mętny był dekokt. Weś kilká białkow iáíowych, rozbiy ie iák naylepiey, zmieszay z dekoktem, przywarz, y przecedź przez płát sukien-ny, y schoway ná zimno.

Dekokcya chiny ná káśel, ná wyschłość ciárá, ná krew zepsowaną &c. bárdzo zalecony.

W Eś korzenia chiny, w tálárki pokrėíáney, łotow dwá, korzenia polipodyi łot ieden, ziela przetaczniku szczyptę dobrá, rozynkow wielkich ponákrawánych łotow trzy, puł cytryny świeżey, hányfszku łot, wayfztynu białego łot, saletry puł łotá, námocz wśzystko w rosole kápłonim nie tłustym, álbo od sztuki mięśá, ktorego ma bydz trzy kwarty, warz do połowy mnieyszey, przecedźwśzy włóż trochę kwiátu muszkatowego, piy z ráná ciepło co dzień, y ku wieczorowi, tá dekokcya służy ná ieden dzień, ná inne co raz nowá trzebá wárzyć, pić ták przez Niedziel dwie.

Bochetum, názywa się dekokt wárzony, to iest od pozostálych *species*, od wárzenia dekoktu, przydáiac nieco świeżych *species* wárzac, co służy przy tám tym zá napoy zwyczáyny miásto piwá. Dáią się też w niektórych chorobách *Decocta alternantia*, & *purgantia*, ktore gotuią się z ingrediencyi wzwyż opifánych, przydáiac *Senos*

Polipodium Rhaponticum, Mecchoacane, Radices Hellebori nigri, Rhabarbarum &c.

Item. Náuczaią niektorzy że ludzie ubodzy ktorym trzebá zażywać dekoktu, á ná to ich nie stác, mogą bešpiecznie z domowych drzew wárzyć go, iáko to z drzewá iáłowcowego, berberysowego, osobliwie z korzenia iego, z dębiny młodociáney, z bukšpanu, z iefionowego drzewá, z sakłakowego, z kruszynowego &c.

*Sposoby dawánia ná saliwácyę
z okolicznościami.*

PObudzenie saliwacyi, nie tylko służy ná dworską chorobę, lecz y ná inne rozmaíte, iáko ná páráliz, ná kołton, ná kontrakcyę rąk, y nog, ná fluxy, ná łománia po kościach, ná ráká &c. Z tą iednąk przestrogą, że według lat, komplexyi, y sposobności ákkomodować się máią, iáko o tym niżej będzie.

Troiákim sposobem saliwácyę poruszone bydź mogą, to iest przez ustá, biorąc ná nią, przez kurzenie, y przez smárowanie.

Przez ustá. Weś *Turpeti mineralis* gran pięć, *Mercurij dulcis* gran dziešięć, złącz do kupy, y miészay w mózdzierzyku kámiennym, álbo szklánym przez kwádráns, potym zmiészay z konfektem róžowym, obsyp cukrem, y day połknąć, daway ták co dzień ná káždy poránek, áž poko saliwácyę nie nástąpią.

Albo weś *Mercurij dulcis* gran ośm, albo trochę więcej dla mocniejszy, przyday *Mercurij vita* grano iedno, ágituy długo w mózdzierzyku kamiennym, zmieszay z konfektem różowym, y day, czyni tak co dzień, poko *faliwacye* nie nastapia.

Lecz naylepszy sposob na poruszenie *faliwacyi* przez usta dając samo *Mercurium dulcificatum*, náprzykład, pierwszego dnia day gran piętnaście, utárszy subtelno, y z różą zmieszawszy, drugiego dnia gran ośminaście, trzeciego y czwartego po dwadzieścia, aż *faliwacye* nastapia.

Przez kurzenie. Weś *Cynabaris Antimonij*, mirry, oboygá zároveň, utárszy subtelno warz, rzucay na wagle biorąc na koniec nożá nie często, dość za iednym razem trzy, albo cztery rázy, á chory niech páre, albo dym bierze w usta przez szklány liiek, czynić tak co dzień dwa rázy, aż poko *faliwacye* nie nastapia.

Insi *ad Cynabarum* dodają storaxu, bursztynu, benzoinu, lecz mało potym.

Przez smárowanie. Weś żywego srebrá przedniego, terpentyną albo śliną czczą umoczonego łotow dwanaście, lubo mniej trochę, *Ungv. de althea* łot, olejku rumienkowego ile potrzebá, zmieszay żeby się żywe srebro utarło smáruy tym w cieple wszystkie stawy, nie ktorzy smárują grzbiet, lecz to rzecz niebezpieczna.

Iezeli zaś kto chce mieć mocniejszą masć, niechże więcej da żywego srebrá do wzwyz o-

pisáney wagi, sádlá náprzykład łotow sześć, może y ośm, dla mocnieyszych, inni biorą zárownó tak sádlá, iáko y frebrá, lecz bárdzo wiele, infmięszáią z sáma máścią ślázowá, inni rózne mixtury czynią, ná ktorych máło należy gdyż wśystek fundáment należy ná żywym frebrze.

Czas bránia ná saliwácye naysposobnieyszy wiosná, y iesień procz przymuszáiącey potrzeby, ktora odwłoki cterpieć nie może.

Kiedy się saliwácye spráwować máią, przez saliwácye, trzebá chorego smárować zráná ná czczo o godzinie szostey, ktorzy záś są słábey komplexyi, máią wprzód záżyć rosółu, álbo polewki po iáiu, silnieysy mogą záżyć dekoktu ciepłego, przycukrowawszy go.

Smárować chorego od niższych części ciáła ku gorze, raz tylko ná dzień, chybáby był ktory náтуры przymocnieyszey, może y słábych drugi raz smárować, lecz tylko *extremas partes*, to iest stáwy, u rąk, y nog, áby pierwszemu dopomóc, bo powtorne smárowanie názywáią medycy *inundatio particularis*, á pierwsze *universalis*: Smárować záś chorego poki saliwácye nie náłtapią, co bywa póspolicie w trzecim, álbo w czwartym dniu, iezeli saliwácye z oporem będą się otwieráły może ieszcze raz násmárować, álbo chustámi ciepłemi ciáło ściierać ráno, y ná noc.

Item. Gdy się dáie ná saliwácye otyłym, rákże flegmátykom, y máiącym słábość w suchych żyłách, ná ten czas do smárowania trzebá przyda-

dawác storaxu rzadkiego, który się nazywa *Storax liquida*.

Item. Trafia się często że zrazu saliwacye dobrze odchodzą, á potym wkrótce álbo máło, álbo całé ustána, przed czásém, ná ten czas trzebá naturę pobudzić lubo násmárowániem, lubo przez ustá dániem &c. to iest tym co przedtym.

Item. Saliwacye doskonałe ná ten czas są gdy nástąpi słabość znaczna, ust, y działseł nábrzmienie, zápalenie, y opryszczzenie.

Item. Obserwować potrzebá że po káżdym násmárowániu chorego obwinać w chufty, álbo w prześcierádło, y z wierzchu nákryć áby się zápocił, á gdy się spoci, y z godzinę w pocie poleży, otrzeć go, y dáć mu się czym posilić, zápoce nie ná to iest potrzebne, áby tym łatwiey smárowanie wewnątrz przenikáć mogło.

Item. Pod czas saliwacyi chory niech nic innego nie ie tylko rosoly, bullion, polewki, iaycá miękko, kászę rzadką ieczmienną.

Item. Trafia się że pod czas saliwacyi różne przydáia się symptomátá, iáko to gorączká, álbo konwulsye, álbo angina, álbo suffocatia, álbo poty zbytnie, álbo biegunká &c. Wiéć ná ten czas może według potrzeby chory ákkomodo wáć lekárstwá, y krew puścić, enemę dáć, purgáns &c.

Trafia się y to, że gdy się da ná saliwacye zwłászczá przez ustá, miásto nich purgánsé nástąpia, wiéć *duclum* náture trzebá *juwaré*.

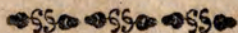
Item.

Item. Pod czas faliwacyi kofzul áni pościeli odmieniać nie trzebá, osobliwie gdy się przez smárowanie czynią, álbowskiem te rzeczy przeszły smárowaniem, więc też mogą bydź po części pomocą do lepszego efektu.

Item. Przed zaczęciem faliwacyi trzebá ciało dobrze przepurgować lekárstwy, mięszáiąc między niemi *aperitiva & digestiva*. Krew także ma bydź upuszczona, potym dobra jest rzecz záżywać kąpieli wodnych przez tydzień, y dálej.

Item. Ná dworską chorobę choruiący, ieżeli by miał inne choroby do niey przyłączone, to jest obstrukcyę wnétrzną, gorączkę wnétrzną, álbó duszność, y kászel, wyschłość, álbó z ciała opádnienie, ná ten czas trzebá wprzód należytemi medykámentámi te áffekcyę choć po części uspokoić, potym przystąpić do faliwacyi.

Item. Gdy się zakończą faliwacye, ktore zwyczajnie do dwóch Niedziel, á czássem y trochę dálej przeciągnąć się zwykły, trzebá krew puścić, purgáns wziąć, ieżeli by tego byłá potrzebá. Ieżeli by chory miał w sobie po faliwacyach iáką gorącość, ma záżywać kąpieli z wody rzeczney bez ziół, ieżeli zaś będzie blády, nędzny, wyschły, ma záżywać mleká osłego, álbó kobilego, álbó koziego, ieżeli by tego wśzystkiego nie było, ma pić dekókt.

ADDYTAMENT

O Ospy, y Odrze.

PRzyczyną Ospy iest naypewniejszy krew nie czy, którą płod w żywocie macierzyńskim ostatnich miesięcy ciągnąc do siebie karmi się, z kąd po całym ciele gdy się rozeydzie przez lat kilka zátáiona spokojnie zostáie, potym gdy naturá tey nieczystości dálej znieść (iáko rzeczy sobie przeciwney) nie mogąc wzburza się nákształt winá młodego, przez co nieczystość owá zaciągniona z mátki od czystey krwi oddziela się, y *per Crisim* wyrzucona ná wierzch bywa, z kąd nástępnie fercá álterácy, á ztąd gorączká.

Przyczyną téż bywa zarázá iedno od drugiego, álbowskiem czásámi pánują ospy zarázliwe, y choć iá kto miał, znowu mieć musi, co pochodzi z influencyi niebieskich.

Znáki pospolite nástepuiácey ospy, bol głowy, ospálistwo znaczne, wzdrygánie się weśnie, szalenstwo, á czásem y konwulsye. drzenie członkow, kichánie częste, ziewánie, y przeciągánie się, ochrapienie, kászel, oddech ciężki, rozpálenie, bol grzbietá, nudności, niespokoyności. łez z oczu dobrowolne dobywánie się. oczu odmiáná, y świerzbienie, twarzy nábrzmiałość, y rumieniec.

Niebeśpiczną ospę znaczy gorączká wielka

ka, która się nie mieni, to jest nie umnieysza, po wydaniu się na wierzch ospy, także nudności, y wielkie ccliwości. Duszność, która znaczy albo ospę na płucách, albo wrzód, albo anginę, to jest w gárdle zápalenie wielkie, albo znaczy sił osłabienie wielkie, także gdy będzie prágnienie wielkie do picia, á przytym oddech ciężki, bárdzo zły znak jest, także gdy się przyda biegunká, uryná iák krew, znaki pewne śmierci, także gdy się nierychło wydáią, y gdy się pokażą, znowu się kryją, także gdy się między nimi powydáią mákuły czarne, wszystkie te znaki są bárdzo złe, y śmiercią grozące.

Odrá jest káżdemu wiadoma przyczyná iey jest krew, która zburzywszy się wyrzuca, albo oddala od siebie, co iey jest szkodliwego na wierzch, przy ktorey też bywa gorączká, y inne symptomata podobne, iáko y w ospie, iakoż máło się różniá od siebie. Bywa też odrá zarazliwa, która pánując między ludźmi w znaczne wprowadza álterácie. A pod czas y morzy

Oprocz tego trafiaią się krosty podobne ospie, świecące się iák kryształ, z których wychodzi wodnista máterya, także krosty nazywáią się *Crystalki*.

Drugie także nazywáią się *Tubercula*, podobne też ospie, z których máło odchodzi mátervi ropistey, y nie gęsto, lecz tu owdzie po ciele się wydáią bez gorączki, y prędko giną.

Trzecie nazywáią się *Rubeola*, to jest krosty
ma-

małe, y czerwone, które niekiedy same z rozpale-
niem, y káfzlem wydają się, á czáfem między o-
spą, á pod czas gdy ospá zniydzie.

Czwarte nazywają się *Rossalia*, to jest makuly
czerwone, y zápalone, które záledwie z znaczna
nábrzmiałością po całym cieie iákby róza tu o-
wdzie rozwlekłe ná początku, lubo czwartego,
ábo piątego dnia wydają się, dálej zaś po całym
cieie się wydają, tak że się zda iákoby zápalone
całe ciało, ten kolor iáko ná początku, tak ku
koncowi części rozrzedzając się schodzi, które
pospolicie w dziewiątym dniu całę niszczeią, po
których łupierze z ciáfá schodzą.

Sposoby do leczenia ospy.

WLeczeniu ospy trzy czasy pilnie obserwo-
wać potrzebá. Pierwszy czas *Ebullitionis*, to
jest: kiedy się zánosi ná ospę, czego przez zná-
ki opisáne dochodzić się ma. Drugi czas *appa-
ritionis*, to jest gdy się ospá wydaie. Trzeci czas
Supparationis, to jest gdy się doskonále wyda, y
ponábiera.

Gdy się ospá ma wydawác iák się znáki tego
pokażą, ná ten czas służą lekarstwa które *fervor*
mitygują, á takie mają bydz nie co cierpkie,
y ściągające, krwie upuszczenie bárdzo pomocne
jest, gorących lekarstw, któreby krew bárdziej
zápalály, y mieszáły, iáko są *Bezoardica* strzedz
się, gdy się zaś poczynają wydawác, ná ten czas
Bezoardica służą, iáko sam kámién *Bezoar*, jest bár-
dzo

dzo skuteczny, także drugie *Bezoardicum animale*, także *Sal volatile viperarum*, choć y sam pulwis, także *Pulwis pannonicus*, *Bolis* &c. y infze o ktorzych niżej.

Zá napoy zwyczajny, naylepsza iest tyzáná, z ięczmieniá, ále lepiej z krup perłowych wárzona, przydaiąc álbo rogu ieleniego, álbo słonowey kości tártey, álbo korzenia szczawiowego, osobliwie ná początku, gdy zaś gorączká nie tak bárdzo iest wielka, w ten czas wárzyć tyzánę z ięczmieniá, przydawszy fig.

Ieżeli po wydaniu się ospy gorączká będzie znaczna, oddech ciężki, uryná gęsta, y bárdzo czerwona, y inne znaczne symptomatá, znak iest że naturá zbytniemi złemi humorámi iest obciążona, więc ná ten czas krwi upuszczenie bárdzo iest potrzebne, y tak potrzebne, to krwi upuszczenie w niebezpieczney ospie, że y naymłodszy wiek nie iest do tego przeszkodą, tych bowiem czasow w zwyczaj weszło z rády poważnych medyków, że w czwartym, á nawet y w trzecim roku bezpiecznie puścić może krew, co w innych kráiącach praktykuia, że iednak tak bárdzo młody wiek záledwie to znieść może, więc ieżeliby do tego przyiść nie mogło, ná to miejsce lubo bányki siekáne, lubo pijawki ná grzbiecie, ná łopátkách, y ná udách sławić się máia. Purgujące lekárstwá mieyscá nie máia, lecz nim się ospá wyda, bárdzo pożyteczne są.

Aby się ospá zewnątrz iák naylepiej ná wierzch wyda.

wydála. sposob ná to pospolity ten: weś fig suchych mięsistych łotow czternaście, soczewice z zwierzchniey skorki ochędożoney trzy ćwierci łotá, *Gumi Lacca* puł trzeci ćwierci łotá, *Gumi Tragana*, nasienia kopru włoskiego po puł łotá, warz w kwarcie wody, aż trzecia część wywre, przecedziwszy daway pić często.

Albo weś korzenia kopru włoskiego, szczawiewowego, oboygá po dwa łoty, rogu ieleniego tártego łot, polney dryakwi *Scordj*, *S. Ianá* ziela káżdego po garści, fig mięsistych sześć *Gumi Lacca* trzy ćwierci łotá, nasienia rzepnego, *Cardui benedieli* po puł łotá, soczewice ochędożoney ze zwierzchniey skorki puł łotá, *Gumi Tragacenti* pułtory ćwierci łotá, warz w puł gárcu wody, aż trzecia część wywre, przecedziwszy przyssódź syropem limoniowym, daway często po łyszce.

I jeżeliby *malignitas* gorę brála, iáko się trafia w zarázliwey ospie, ná ten czas *Alexisfarmaca* są naypotrzebniejszye, iáko konfekt hyacintowy, kámiień bezoardowy, *Pulwis Pannonicus* &c.

I jeżeliby w pierśiach ciężkość była, ná ten czas mogą się dawać iulepy odwilżájące, y poruszájące máterya, iáko iulep siałkowy, z lukrecyi &c.

I jeżeliby się wrzod w ustách zrobił, záżywać ná to ięczmienia wárzonego, przydáiac *mel Rosarum*, á jeżeliby się korrupcyá zábierała, ná ten czas *Unguentum Aegyptiacum* służyć będzie.

I jeżeliby się biegunká przydáła, udác się do
Compend. Med. Mm za.

zátwierdżających medykamentow, á naybárdźiey enemy służą takie.

Weś mleká, zágaś w nim kilká rázy rospalone želázo, przyday żółtek od iáiá, y cukru, álbo warz ięczmien przydawszy roży suchey, przecedź zápraw żółtkiem, y cukrem.

Trzebá iednák w tym ostrożności, álbowiem trafia się często, że ná ośię choruiące dzieci miewią biegunkę, z przyczyny glist, z kąd wielkie niebezpieczeństwo, osobliwie gdy długo trwa, álbowiem z tey przyczyny ospá nie może się dobrze ná wierzch wydąć. Ieżeli z przyczyny glist biegunká będzie, z tych znáków łatwo doysć się może, nayprzod ekskrementá bywają przygrubsze, y flegmistę, kolor ich szary, álbo biały, czego doszedszy ordynowác się máią medykamentá glisty morzące, y enemy aplikowác potrzebá słodkie.

Item. Pod czas ospy trafia się, że nerki bywają zranione, z kąd uryná pokázuie się krwawa, ná co służą emulsye, to iest mleczká z nasion zrobione, przykładając *Trobiscos* alkekingi, álbo *de Carabe*.

Dla ochrony oczu, ktore pod czas ospy różne defektá ponosić muszą, nim się tedy ospá wydawác pocznie, álbo gdy się już pokázuie przemýwác ie w káżdą godzinę wodką babczaną, zmieszawszy do niey różáney, y trochę száfránu.

Ieżeliby zaś w sámych oku krosty się pokazały, ná ten czas zápuszczác ie często krwią go-

Łebią, albo wodką tą. Weś wodki z roży białey łotow cztery, wodki świeczkowej puł łotą, *Trachisporum alborum Rhafis* ćwierć łotą. Tacyi preparowaney skrupuł. kámfory gran pięć, száfránu gran dwie, zmaczay w tym chustkę cienką nie krochmálną, y przemyway oczy.

Ieżeliby się exulcerácia w oczách przydálá, używay tego: weś bleywásu wypalonego trzy ćwierci łotą, *Sarcocolli* ćwierć łotą, *Gumi Tracagunti* skrupuł, *Opj* gran dwie, wodki z kopru włoskiego kwáterkę, zmieszay, y przemyway, także y zápuszczay w oczy.

Ieżeliby oczy tak nábrzmiały, żeby ich o-tworzyć chory nie mógł, warz siemie lniáne, y *Fennum Gracum* w wodzie, przecedziwszy maczay chusteczki, y przykładay ná oczy. A ieżeliby się bielmo, albo mgłą zayście oká pokazáło, zá-sypuy ie cukrem białym, iák naysubtelniey u-tártym.

Item. Niektorzy máią zá osobliwą rzecz dá-wać do picia przez cały czas ospy wodkę polney ruty, co nie od rzeczy, álbowskiem gorączki nie przyczynia, y pomaga do wydawánia się ospy. Co się tycze przekłócia krost, to się ma zácho-wać, że ieżeli w nich pokázuie się máterya rza-dka, fina, ná ten czas przekłóć, albo przestrzy-gnąć się nożyczkami máią, áby iádowity humor ciáła nie gryzł, gdy zaś máterya iest *digesta*, to iest. biała iák ropá. dáć im pokoy, tylko smáro-wać ich może oleykiem migdałowym. Aby ciáło

bliznami po ospie nie było ofzpecone, procz innych rzeczy, tá jest nayspewnieysza, to jest słoninę iák nyczyścieyszą przypalác nád świecą, á ściękaiącą, tłustość puszczay ná smietanę, zmięszawszy smárować ciało, iák się tylko ospá wydawác poczyna, aż do końca.

Item. Zrob mleko z nasienia konopnego, z wodką różaną, tym smáruy.

Item. Niektorzy ścięraią wodką z kwiecibzowego.

Ieżeliby się w nosie ospá powydawála, dáwać do wachania ocet różowy: także maczáią knotki w mleku wárzonym, z siemieniem lniány m wkładác w nos.

Dla ochrony gárdła od krost niektorzy woreczek nátłoczywszy száfránem, skrapiaią go pokármem biało główskim, y przykładáią.

Dla ochrony oczu, od iákiey áffekcyi z ospy, niektóre biało głowy co dzień oczy dziecku liżá ięzykiem.

Prošek naysobliwšy ná ospę ktory

Medycy nazywáią Pulvis

Joelis.

WEś nasienia nasturcyowego, orlikowego, oboygá po ćwierci łotá, rogu ieleniego świeżego, álbo iednorożcu dwa skrupuły, koralu czerwonych, pereł preparowanych, oboygá po skrupule, uczynń subtelny prošek. dáie się ná raz od puł skrupułu, do całej dragmy.

Odrá temież się sposobámi leczy co y ospá, oprócz tego, pod czas odry, naylepsza rzecz iest dawać po trosze mirrhy subtelno utártey w sycie miodowey, y sámę sytę dáia pić zá napoy, gdy wielkiey gorączki nie mász.

O suchotách dziecinnych.

Suchoty dziecinne z wielu przyczyn przydáia się, to iest: álbo z mátki gdy zły pokarm ma, álbo z glist, álbo z iákiey wnętrzney zley dyspozycyi, to iest z żołądká, álbo wątroby &c. álbo z zarázy, iednąk nayczęściey się przydáia z robakow, ktore się w grzbietách ich rodzą, á te są bárdzo subtelne, á im dłužey w ciele zostáia, tym bárdziej dziecie niszczeie.

Ná wywabienie tych robakow, ten iest sposob. Wsadź dziecie do kąpieli, w ktorey ośrodką chlebá z miodem práśnym nácieray, tak grzbiet, iáko y ręce, y nogi, iáko się wydádzą, ścieray ie, álbo chlebem sámym, álbo lepiej nożem ostrym, lubo brzytwą ostrożnie.

Item. Kąpia w sycie miodowey.

Item. Z iákieykolwiek przyczyny suchoty będą. Weś ziela ktore wilczym grochem zowią, warz ie w wodzie, y tym kąp dziecie. Ieszcze lepiej gdy przydasz báránich nożek potłuczonych.

Item. Weś podbiałku, wilczego grochu, rumienku po trzy garści, ięczmienia cztery garści.

nożek báránich co chcesz przyday liścia wierzbowego, álbo skory, warz, y kąp w tym dziecie, iák wyidzie z kąpiele, smáruy go sádłem lisim, álbo psím, przytym upraż w mleku podbiału, przedz, daway pić dziecięciu.

Ieżeliby pochodziłá tá chorobá z glist, o tym ná swym mieyscu.

Robaczki rodzące się w grzbietách dzieci, nazywáią się *Crinones*, znáki ich są, że choć wiele dziecko ie, przecię schnie.

O rożnych chorobách pierśi Białogłówkich.

W Kilká dni po porodzeniu, zwykłą pod czas położne białogłowy nápadác gorączká wolna, ktora nazywa się *Febris Lactea*, przyczyna tey álteracyi iest pokarm, że álbo się mieni, y mięsza, álbo się spieka, z kąd pierśi zápaláią się, twárdnieią co póspolicie nazywa się *rożą*.

Znáki tey gorączki. Nayprzod zimno, álbo rácezey ograżenie, po ktorym nástępuie gorączká, prágnienie, pierśi nábrzmiałość, lub w krzyżu, pomieszánie humorow, á potym zápalenie pierśi.

Leczenie tey álteracyi spuścić się ma ná naturę cyrkuluiącą, osobliwie gdy *lecbiorum fluxus* iest należyty, naypewniey jednák rozrywa się potem, ieżeli sam dobrowolnie przyidzie, inácey dopomoc się ma naturze, jednák ostrożności potrze-

trzebá, áby tá lekka gorączká nie odmieniła się w gorszą.

Jeżeli nábrzmiałość pierśi z pokármu będzie, ná to naylepsze są przykładánie plastru, *De spermaceti*, álbo weś minii łotow sześć, cynobru zwy- czáynego łotow trzy, wosku y oliwy ile potrze- bá, uczynь plaster, y przykładay ná pierśi.

Álbo weś wosku białego łotow sześć, oleyku migdałowego łotow cztery, rospuść nád ogniem y przykładay, kto nie może mieć náprédce oley- ku, niech da mássy migdałowej.

Jeżeliby się zás ná wrzód zbierało, co się często trafia, w ten czas przykładáć máści, álbo plastry odmiękczájące, á iák się zbierze otworzyć nie czekáiąc áż się sámó otworzy.

Jeżeli po odsádzeniu od pierśi dziecięciá po- karm zgubić potrzebá, ná to sposoby ten: nay- przód wystrzykiwáć pokarm ná węgle zarzyste, álbo ná rospalone żelázo, ginie pokarm.

Item. Weś trybule świeżey, rozwierć w do- nicy, włóż mássá, przyśmaż, y obłóż pierśi.

Item. Weś máści topolowej, fokú z mięty rowne części, zmieszay nád ogniem, y zmacza- wszy w tym chustę, obłóż pierśi.

Item. Weś miodu prásnego kwáterkę, ter- pentyny rzadkiey puł kwáterki, száfránu tártego puł łotá, zmieszay, násmáruy tym pápier brona- tny, y przyłóż ná pierśi.

Item. Warz w occie kwiát krokoszowy, y przykładay ná pierśi.

Item.

Item. Z rzepnego nasienia oleiem násmáruy pierfi, á ná wierzch przylož pápier miodem násmárowány, potym podwiąz pierfi.

Item. Máśc topolowá zmięszay z miodem práśnym, y przykładay, álbo miod z solá.

Gdy się pokarm zfiáda w pierfiách, nayprzod gryść nasienie kopru włoskiego, álbo hányłz.

Item. Do wnętrznego záżywánia, służy ná to osobliwie *Spiritus salis armoniaci dulcis*, záżywáiąc go w wodce trybuli.

Albo weś oczek rákowych, rogu ieleniego utártego, oboygá po skrupule, zmięszay, y day w winie.

Item. Náryp worek prosem, álbo ryżem, praż w mleku, y przykładay ná pierfi.

Ná toż służy plafter *de Achilon simplex*, także *de Galbano cum Gumi Ammoniaco & Croco*.

Item. Weś liścia liliowego, ślazu ogrodneho, zwarz, wierć w donicy, przyday wosku, przyśmaż, y przykładay ná pierfi.

Ieżeli się trafi że mámká, álbo mátká dziecięcia karmić nie może, gdy álbo poroni, álbo dziecko umrze. tym sposobem procz wzwyż opisánych strácić pokarm może.

Weś ósrzodki chlebá żytnego, przyday mięty ná proch utártey, soli, octu róžowego, zmięszay, y przykładay.

A ieżeliby się pokarm zfiadł, ná to przykładáć ziółá máteracyk z nich zrobiwszy á te są. Trybulá, pietruszká, kurostęp, bocianie noszki, kwiát bżowy.

Al-

Albo codziennie ſmárować tym: weſ ſádłá kápłonego, máſci bżowey po dwa łoty, oleyku ſiałkowego łot, zmieſzay, álbo weſ máſłá ſwieżego przyday *Spiritus ſalis armoniaci*, zmieſzay, y ſmáruy.

Jáko pokarm ſtrácony, álbo umnieyſzony przywrócić.

DLa nábycia pokármu, poſpolicie záżywáią náſienia kopru włoſkiego, czarnuſzki, hányſzku, kwiátu bżowego, wárząc to wſzyſtko w mleku, y piąc przecedziwſzy, tákże żuiąc w uſciech uſtáwnie pomienione náſioná.

Item. Niektorzy bárdzo zálecaią glišty ziemne ſuſzone, y ná ſubtelny proch utárte, záżywáiąc ich po dwa ſkrupuły ná raz w wodce z kopru włoſkiego, ſmárując tákże pierſi z tychże glišť oleykiem, ſmázac ie w oliwie.

Item. Bywa w aptykách *Spiritus ſalis armoniaci Anisatus*, tego záżywáiąc ieſt ſkuteczny.

Ieżeliby z nagłego przeſtráchu, álbo gniewu mátká, álko mámká poálterowana byłą, ná ten czas nie má dáwać pierſi dziecięciu, ále pokarm wyſtrzykáć, y záraz wziąć ten proſzek. Weſ oczek rákowych, olbrotu, oboygá po ćwierci łotá, zmieſzawſzy záżyć w winie ná trzy rázy.

Item. Dla przyciągnienia, y przymnożenia pokármu. Weſ náſienia hányſzkowego, kopru włoſkiego, oboygá po ćwierci łotá, kołędru ćwierć łotá, cynamonu, koralí czerwonych pre-

párowánych, proszku z glifst fufzonych, *Cinabaris nativa*, kázdego po iednym fkrupule, cukru tyle ile to wfzyftko záważy, zmiéřzay, y daway po ćwierci łotá.

Item. Weś świeżego biedrzeńcu, zwieřć, warz w mleku, y przykřaday ná pierfi.

Item. Kryfztál, álbo żywe frebro nořzác záwiefzone ná pierfiách, przyciągáią ftrácony pokarm.

Item. Częřtokroć z zbytniego fráfunku, y ápprehenfyi ofycháią pierfi, y pokarm w nich ginie, ná tę trzebá wźiác purgáns raz, y drugi, potym warz w wodzie koper wřofki, czárnufzkę, lukrecyi korzeń przecedźwřzy, záżywác w tym prořzku z glifst, y oleykiem z nichże řmárowác pierfi.

Item. Niektore biařogłowy máią zá rzecz ofobliwá záżywác kámieniá tártego, ktory řię názywa *Lapis Galaćliceř*, álbo *Lae Luna*, ná raz puř ćwierci łotá, y więcey, w polewce migdałowej.

*Ná opryřczenie Pupillarum,
to ieřt cycków.*

WEś oleyku liliowego troche, przyday tucyi preparówaney, řmáruy tym cycki, á po wiefzchu pořypuy tucyá, y pápier przyłož, álbo liřtek bábczány.

Item. Pánie řmáruią pomádą, á ubogie přím řádřem, álbo mářcią topolowá, zmiéřzawřzy do niey troche řmietány.

Item.

Item. Weś máści rožáney, przyday tucyi, smáruy.

Item. Posypuy sámym cukrem, zgoi się, álbo-
wiem cukier sufzy, y prędko goi, ieszcze prędey
przydawszy tucyi.

Przed dawaniem pierśi dziecięciu, zázwsze
wprzod obmyć pierś winem ciepłym.

Ná rožę w pierśiach.

JEżeli się roža w pierśi wdálá, á przytym byłáby
gorączká, álbo febrá, ná ten czas służyć będą le-
kářstwá, poty pobudzáiące. Weś wodki *Cardui*
Benedicti, z kwiecia bżowego, oboygá po dwá
łoty, szczęki szczupakowey ráczych oczek, rogu
ieleniego, kázdego po skrupule, zmiészay, przy-
day iezeli masz iulepu z mączku polnego, day ná
noc dla zápacenia się.

Do powierzhownego przykładania, dobra
jest skorá ze bzu zielona, ktorą zmaczawszy
wprzod w prostey gorzałce gorącey z lekká wy-
cisnąwszy, potrząsnąwszy sfochmalem, álbo bley-
wáfem przykładác. Albo też kwiát rumienkowy,
zmiészawszy z otrębámi, álbo kwiát bżowy z mą-
ką, álbo dryakiew zmiészawszy z gorzałką, z so-
lą, álbo máścią płóskonkową smárowác, posypu-
iác proszkiem z korzenia lukrecyi.

Ná zápalenie pierśi, przykładáią zwyczajnie
száry pápier, miodem posmárowawszy, álbo utłu-
ká ná proch bobr, przydawszy mąki pszenney,
przywarzáią w mleku, y okładáią.

Ná zápalenie z wielkim bolem.

WEś korzenia ślazowego, pietruszki, liścia ślazowego, rumienku, hizopu, polney dryakwi po garści, kwiátu bzowego, ziela S. Ianá puł garści, rzepy skrobáney dwie garści, warz w mleku, y przykładay ciepło, á ieżeliby się ná wrzod zbierało, co potym poznać ieżeli bárdzo wewnątrz rwie, y strzyka ustáwnie, ná ten czas przykładác plaster *Domelliloto*, álbo *Citrinum*, ktory iáko się robi, znajdziesz ná swym mieyscu.

Ná zbytńi pokarm.

WArz w otcie kmin kramny, y przykładay ná pierśi.

Item. Smaż w oliwie rzodkiew skrobána, y przykładay iest rzecz pewna.

Item. Weś iáiec trzy, przyday száfránu, y wosku uczyní plaster, y przykładay, á przytym sokiem babczánym obmyway pierśi.

Dla przymnożenia pokármu.

Polny kmin, wszelkim sposobem używany, mnoży pokarm, także nasienie pásternakowe, y kopru włoskiego.

Item. Kwiat lipowy, wárzyć w mleku, przedziwśzy pić.

Item. Kopytá krowie z przednich nog ná popioł spal, ktorego używác, uznasz skutek.

Ieżeliby się w pierśi *Cancer*, to iest rák wdał, o tym masz ná swym mieyscu, w rozdziale o ráku.

Item

Item. Ná zápalenie w pierśiach.

WEś nasienja lniánego utłuczonego, zmieſzay z miodem, y przykładay.

Item. Weś łáien gołębich utártých, miodu, y woſku, zmieſzay nád ogniem, y okładay pierſi.

Item. Łáyná kozie zmieſzay z mąką, y z octem, przywarz, y okładay, rzecz pewna, á ieże-liby ſię ná *Cancer* zánioſło; przykładay kozie łáy-no z miodem.

O Gonorrhei.

G*onorrhæa*, to ieſt: *Seminis profluvium*, iedná by-wa łáſkáwa, druga *Virulenta*, to ieſt, iádowita, á tá ieſt początkiem, y fundámentem dworskiey choroby, ktorey znáki ſą te. Nayprzod ná początku máterya biała, álbo żółtáwa, *è vaſis ſpermaticis*, bez bolu, y czucia odchodzi, ták czuiácemu, iáko y ſpiácemu, ktora zá czáſem pſuie ſię, y oſtroſci nábywa, meat przez ktory przechodzi w członku náтурálnym gryzie, y ráni, zkąd bol náſtępuje, y iákoby ſpodem powroz wyciągniony był uryná wychodzi z wielkim bolem, y rznięciem, potym náſtępuje cerá bláda, ciało niſzczę-ie, w lędźwiách ſłabość &c.

Gonorrhæa nie z iedney przyczyny bywa, álbo *à vitio ſpermaticarum partium, intemperiei frigida & humida quæ vel à cauſis externis tali vi præditis ut nimia venere, vel ab humorum affluxu, vel à vitio ſeminis ipſius, quando eſt vitioſum, vel acre & calidum*

*dam, vel crudum aquosum, & tenue, vel virulentum
& malignum, quale in lue venerea contrahitur, vel
à spermaticorum vasorum, & testium imbecillitate ex
venenata lue contracta.*

Sposoby do leczenia.

PROste profluvium seminis łatwie uleczyć się mo-
że. Nayprzod kładąc się spać, ziedz gałkę mu-
szkátową, nic potym nie piy.

Item. Weś terpentyny ćwierć łotá, warz ją
w wodce różowej, álbo babczáney, żeby stwár-
dniała, wyimi z wody, przyday *Rhabarbarum* tár-
tego ná proszek skrupuł jeden, umiészay, przesyp
cukrem, y połkniy pokráiawszy na kawałki, czyn
tak co dzień przez trzy dni, álbo poki nie u-
stanie.

Item. Bálsam biały *de Copalba* zwány, záży-
wany z konfektem różowym stárym, álbo z fo-
kiem pigwowym gęstym, iest osobliwym rátni-
kiem.

Ieżeliby z gorączki pochodziło, krew z ręki
puścić potrzebá, przytym warz lukrecyowy ko-
rzeń w wodzie, przydawszy skory z drzewá tarn-
kowego, y kolędru trochę, przecedziwszy piy
przez dzień, y drugi, nie pijąc piwá.

*Item. Ad gonorrhæam simplicem ex
effrenata venere.*

WES máłmázyi przedniey kwáterkę, włóż má-
sła, zgrzey, zmaczay chustę, włóż ná krzy-
że, przytym smáruy olekiem z gałki muszkátó-
wey

wey wyciśnionym, iest rzecz doświadczona iezeli małmázyi mieć nie możesz, weś winá naylepszego.

Iezeli będzie *Virulenta*, álbo dawna, trzeba ciáło przepurgować kilká rázy, potym krew puścić, iezeli siły, y inne okoliczności pozwolą, potym pić dekokt, á iezeli nie dawna, y nie iádowita będzie, może innemi sposobámi niżej podánemi utrzymać ią: do purgánsow naylepszy iest *Mercurius dulcis*, álbo *Cinabaris nativa cum resina Jalappa*, & extrahto *Rhabarbari*.

Item. Weś *Rhabarbarum* przedniego, ná proszek utártego skrupuł ieden, *Diagredis*, gran siedm, *Mercurij dulcis* gran dzieśięć, kolofony puł ćwierci łotá, zmiészay z konfektem różowym stárym, przesyp cukrem, y day ná raz pokráiawszy w káwałki, po purgánsách, záżywać rzeczy zátwierdzájących, tákich, álbo podobnych. Weś mięty suchey puł łotá, nasienia sáfaciánego, ruciánego, babczánego, korzenia siałkowego, skorek pomańráńczowych, kázdego po ćwierci łotá, kámfory puł ćwierci łotá, zmiészay, uczyn proszek subtelny, ktorego záżyway ná noc kázdą po ćwierci łotá, w emulsyi, to iest w mleczku z máku, y z iáder brzośkwiniowych, álbo migdałow gorzkich zrobionym, z wodką różową.

Item. Niektorzy w kożim mleku gászą stal rospaloną kilká rázy, do ktorego przydáią soku babczánego, y *Bolum Armenum*, wedlug proporcyi y piią codzién z ráná, y ná noc.

Item.

Item. Warz korzeń lukrecyi, przydawszy korzenia *Tormentilla*, y babczanego, y piy miasto piwá.

Item. *Ossa sepiæ*, bursztyn subtelno tarty, *Gumi Arabicum*, *Bolum Armenum*, *Semen agni casti*, *Lacluca*, *Camphora* &c. ná tę chorobę są bárdzo dobre, á osobliwie *Terra Catechu*.

Item. Weś mięty fuchey, mumii, koralu czerywonych tártych, bursztynu, *Seminis agni casti*, káźdego po ćwierci łotá, zmieszay, uczyn subtelny proszek, daway po ćwierci łotá w serwatce, wprzód przepurgowawszy chorego.

Item. *In Gonorrhæa virulenta*, częstokroć przydáie się zápalenie moszen, ná co rzecz osobliwa. Weś ruty, y liścia hebdowego, ufusz, utrzy ná proch, warz w occie, y przykładay często odmieniaiąc.

Item. Jeżeli *fluxus seminis* pochodzi z gorącości wielkiej, dobra rzecz nosić bláche ołowianá ná krzyżách, często inną świeżą odmieniaiąc, á we wnątrz też záżywać emulsyi.

Item. *Gonorrhæa virulenta*, iáko się wzwyż ná mieniło trzebá pić dekokt, to jest: warz sámó *Lignum Guaiaci*, przyday *Lignum Juniperi*, *Bucci*, *Rad. Liquiritiæ* *Tormentillæ*.

Ná prostą *Gonorrhæa*, utrzy gałkę muszkátową, przyday kádźidlá tártego, y troché kámfory, zmieszay z iáiem miękko uwarzonym, záży ná noc raz, y drugi, uznasz pomoc.

Medycy biegleyfi dáia ná to *Pillulas Burdalen-*

galenses, czym wiele leczą, si adsit dolor penis, immergatur in lacte dulci & iniectiones possunt fieri ex lacte cocto cum seminibus Malva Cydoniorum, Consolidæ radices &c.

Item. Dla ubogich. Weś kolofoniy którą smyczki smarują puł ćwierci łotá, zmieszay z iá-
iem miękko uwárzonym, day do zázycia.

Item. Spal skorupy iáieczne, utrzy, daway w ferwatce przewarzáney z korzeniem żywokostu, álbo *Tormentilla*.

Item. Skorki z drzewek tarnkowych warz w ferwatce, przecedźiwszy piy, á potym dyetę záchoway.

Item. Rzecz pewna.

W Eś máści topolowey cóć się zda, zmieszay z białkiem od iáíá, smáruy krzyże, po násmárowaniu posyp koperwásem palonym, y ná to pá-pier przylož.

Wewnątrz day gałkę muszkátową przypieczoną, przydawszy trochę háłunu w iáiu, uznasz pomoc.

Sok z mięty przewárzywszy, ná prostą Gonorrhœą służy piiąc go.

Kto chce więcey wiedzieć, niech czyta Autorow szeroko o tey chorobie píšących, y sposoby do leczenia podájących, tu dość ná pápugę.

O zadržymániu miesięcznego odchodzenia.

ZNáki zadržymánia zwyczajnego, te są: cera bláda, gorączká wnétrzna, nog ociężáłość, pod czas nábrzmiałość, á potym zmnieyszenie, bol w krzyżách, ckliwość &c. Drugi: przetrzymánie odchodzenia zwykło przynosić choroby różne, iáko to febrę: *Leucoslegmatia* zwána, puchlinę, duszność, womity krwawe &c. y im dłuższe przetrzymánie tey expurgácii będzie, tym trudniejszy stáie się do uleczenia, iáko náucza experyencya, że gdy szosty miesiąc zadržymánie trwáć będzie, záledwie uleczone bydz może, zkąd różne nástępują symptomátá, o czym czytay Autorów.

Leczenie tey choroby záchynáć się ma od upuszczenia krwi z nogi zřáseny, to jest: z żyły nád sámá kostką, y z powtorzeniem drugiego, álbo trzeciego dnia z drugiey nogi, ieżeli siły pozwaláją, potym dáwáć purgánsé wolne, táké, álbo tym podobne.

Weś poleiu, lebiodka, miętki kámienney poszczypcie, korzenia lubczykowego, tátárskiego ziela, selerowego, pokrzywiánego, káždego drobno pokráiáných po dwie szczypty, warz to w pułkwarcu wody áż połowá wywre, přecedźiwszy, y wycisnąwszy, námocz *Rhabarbarum* kráitánego łot ieden, mechoakany korzenia dwa łoty, korzenia ciemierzyce czarney, seneslu, po łocie, czar-

czarnuszki puł łotá, niech moknie przez noc, ná-
zajutrz przywarz, przecedź, wyciśniy, rospuść w
tym mánny kalabryny łotow sześć, znowu prze-
cedź, wyczyść białkiem od iáíá, day ná trzy rázy
co trzeci dzień zráná ciepło.

Item. *Wino zaprawne, wielce skuteczne
ná inne lekárstwá.*

WEs mácierzanki, sawiny, lebiodki, miętki ká-
mienney, poleiu, bożego drzewká, márony,
wierzchołkow centuryi, piołunku rzymskiego,
káždego suchego, y pokrájánego po dwie szczy-
pty, listkow *Diſtami Cretici* puł łotá, *Khabarbarum*
dwá łoty, agaryku, to iest: modrzeiowey gębki,
mechoaki korzenia ciemierzyce czarney, korze-
nia kopytnikowego, senesu, káždego po pułtorá
łotá, korzenia lubczykowego, siałkowego, cyná-
monu zwyczajnego, gałganu, tátárskiego ziela,
Radices Cyperi rotundi, káždego po łocie, czarnu-
szki puł łotá, wſzystkiego z grubá potłukſzy,
włóż do worká námočz w gárcu winá, niech mo-
knie przez tydzień, codzień worek wyciskáiąc, y
znowu zánurzáiąc, potym wyciśniy worek, y od-
łóż, á w tymże winie námočz znowu w węzełku
mirrhy tártey, bobrowego ſtroiu pokrájánego,
boraxu weneckiego po łocie, niech moknie, á
pod ten czas záżywáć tego winá po kwáterce,
co trzeci dzień ciepło z ráná, może przycukro-
wáć, á węzełek co raz wyzymáć, y zánurzáć, iest
to prawdá do picia przykre, lecz wielce skuteczne

ná tę chorobę, z iákieykolwiek przyczyny pochodzącą, choć zaślárzając

Item. Po purgowaniu iákimkolwiek lekarstwem raz, y drugi, y po krwi upuszczeniu zżywać *Elixir proprietatis*, nie kwásnego, ieszcze skutecznieyszy dáleko tu opisány, znaydziesz go w regestrze.

Item. Pigułki otwierające, purgujące, y miesiáce poruśaiące.

WEś *Aloes succotrinum*, *Myrrhy*, *Castorei* *Diagredium*, *Trochiscorum Alchandal*. boraxu weneckiego, száfránu, kázdego po puł ćwierci łotá, *Extracti Sabinae* ile potrzebá, oleyku hányszkwowego kropel dwánaście, uczyní mássę z ktorey porob pigułki máłe, daway ich co trzeci dzień po pięć, mocnieyszym po siedm.

Item. Rozmáryn y z kwiatkámi fiałkow żółtych námocz w winie, to wino piy, iesť pomocne ná świeże zátrzymanie.

Item. Wేశ poleiu, rozmárynu, wierzchołkow centuryi, sawiny, po cztery garści, cynámonu łotow ósm, dziegłowego korzenia, tátárskiego ziela, przestępowego korzenia, kázdego po czterey łoty, nasienia czarnuszki, kopru włoskiego po garści, wley ná to gorzałki prostey nie śmierdzącey puł gárcá, winá pułtorá gárcá, námocz przez noc, y przepal przez alembik, niedociągając w przepaláney wodce, bobrowego stroitu łot

W Wę

w wężełku, daway często codzienn zráná, może y ná noc po kieliszku, iest bárdzo skuteczna, kto-by chciał może iá przez cukier przepuścić gdy się przepala.

Item. *Prošek osobliwy..* Weś stali subtelno pi-łowáney trzy ćwierci łotá, koralí czerwonych preparowáných ćwierć łotá, korzenia *Rubium tinctorum* pułtory ćwierci łotá, sawiny, rozmarynu po szczypcie, boraxu ćwierć łotá. bobrowego stroiu tyleż, zmieszay, uczyn prošek subtelny, ktorego day codzienn po puł ćwierci łotá, uznasz skutek pewny.

Item. *Passarum ex colocynthida Castorea, nigella Helleboro, álbo arte paratum est arcanum.*

Item. Weś bylice wierzchołkow, rozwiérc, przyday trochę czosnku: przylož ná pępek.

Item. Weś aloesu *Succotrinum* zwánego puł łotá, utłucz, zley go sokiem z sawiny wyciśnio-nym, y ususz, przyday bobrowego stroiu, bora-xu, álbo purysu weneckiego, po puł ćwierci łotá, zbiy ná mássę, przegnieć iá z olejkiem bobko-wym, porob pigułki, daway co dzień po pięć, uznasz skutek nieomylny.

Item. Olejki, iáko to bursztynowy, z sawi-ny, z tatarskiego ziela, cynámonowy, bobkowy, iáłowcowy, z wosku, poruszaią to zadržymánie, także soli z rożnych ziół wyciągnione tey áffe-kyi służących.

*Zioła nayosobliwſze ná poruſzenie zátrzymánia
Mieſięcznego ſą te.*

BYlicá, ſawiná, liſcie bobkowe, poley, mácie-
Brzanká, boże drzewko, miętka kámienna, má-
ieran, rozmáryn, lebiódká, korzeń przeſtępowy,
tátárſkie ziele, centurya, rumianek rzymski.

Mieſięczne powoley, y po trochu odchodze-
nie podobnem iſz leczy ſię ſpoſobámi, iednak że
z róſnych przyczyn pochodzi, róſne teſz átkom-
modować ſię máią ſpoſoby.

Oſobliwie ſłużyć ná to ſkutecznie będzie
wino zapráwne opiſáne wzwyż, lubo inne otwie-
rájące, rozrzedzájące krew, y czyſzczące, oraz
poruſzájące krew przetrzymána.

Procz tego, trafia ſię białoſłowom *Menſium
decoloratio*, to ieſt: w kolorze odmianá, kiedy miá-
ſto zwyczajnego czerwonego, bláde, ſine, zielo-
ne, żółte, białawé odchodzą máterye, pod czas
ſmrodliwe, przytym gorączká ſię częſto ódżywa,
żołądká ból, potraw óbrzydzenie, częſte ózie-
bienia &c.

Spoſoby leczenia. Nayprzód ieſeliby chora
miáła częſte ckliwoſci, to ieſt ſpoſobnoſć do wo-
mitow, tákiey dopomoc potrzebá, dawſzy ná po-
budzenie ich co lekkiego, iáko *Tartari Emmerici*
grano iedno, álbo pułtorá, przytym należą medy-
kámentá otwierájące, rozrzedzájące, krew czy-
ſzczące, y purguiące, humory ſzkodliwe, y zby-
tnie.

Náprzykład: Weś terpentyny weneckiey puł łotá, wypłocz iá dobrze winem, przyday *Rhabarbarum* przedniego, ná subtelny proszek utártego łot ieden, *Resina Scammonea* puł ćwierci łotá, *Salis Tartari* ćwierć łotá, nasienia pietruszczanego skrupuł, zbiy ná mássę, y formuy pigułki máłe, przesyp ie proszkiem cynámonowym, niech záżywa tych pigulek po pięć co dzień, słabsza co trzeci dzień, przytym miásto piwá, niech piie dekokcyá táká.

Weś korzenia szparagowego, kopru włoskiego, selerowego, polipodyi, káżdego po garści dobrej, *Rhaponticum* dwa łoty, rogu ieleniego w káwałki porábánego dwa łoty, drzewá sálafras łotow sześć, wierzchołkow centuryi garść, szanty biały, rzepiku, káżdego po puł garści, senesu obránego dwa łoty, piołunu ná popioł spalonego trzy łoty, *Salis Tartari* łot, nasienia kopru włoskiego garść, rozynkow wielkich dwie garści, chiný pokráiáney trzy łoty, náley ná noc wrzącey wody gárcy cztery, nákryi dobrze, warz áz trzecia część wywre, przecedziwszy wyczyść białkiem od iáíá, y schoway do piwnice, piy miásto piwá przez dwie, álbo trzy niedzieli, záżywáiąc przytym pigulek, uznasz pewny skutek, gdy záchowasz dyetę.

Item. Ieżeliby chorobá świeża byłá, może sámym lekárstwem raz, y drugi, y trzeci, uspokoić iá. Náprzykład weś korzenia szparagowego, kopru włoskiego, polipodyi, po szczypcie

przyday waysztynu białego puł łotá, warz w puł-
kwarcu wody, aż połowá wywre, przecedź, ná-
mocz záraz *Khabarbarum*, fenefu, oboygá po trzy
ćwierci łotá, korzenia ciemierzyce czarney puł
łotá, mechoaki ćwierć łotá, niech moknie przez
noc, názáiutrz przywarz, przecedźiwszy rospuść
mánný kalabryny trzy łoty, znowu przecedź, wy-
czyść białkiem od iáíá, przecedź, y day wypić
ciepło. Dla słábych trzebá trochę mniej káždego
brać, dla mocniejszyh więcej.

Item Krwie pufzczenie pomocne iest, zwa-
żywszy okoliczności choroby, y ná poty, sposoby
obacz ná swym mieyscu, á osobliwie rog ieleni,
álbo łosi, subtelno utárty z bursztynem, y mirrhą
iest dobry.

Item. W rózných formách lekárstwá purgu-
jące, iáko w trunkách, w pigułkách w morselkách,
w konfektách, w proszkách może káždy ákko-
modować.

Naprzykład. Weś *Diagredij Sulphurati* gran
siedm, przyday *Arcani duplicati* gran dzieśięć day w
rosole, álbo w mleku, dla mocniejszyh przyczyn.

Item. Przy purgánsách záżywanie chiný zrá-
ná wárząc iá w mięśnym rosole, przydawszy *Salea*
niektóre, iáko *Abfntbij*, *Cardui benediłci* &c. iest
wielce skuteczne ná przeczyszczenie krwi, á oso-
bliwie proszki ze zmiy.

Przydáie się także białogłowom *Fluxus men-
strualis inordinatus*, to iest nie swego czásu przy-
chodzący, álbo późniey, álbo poprzedzáiąc czás
zwy-

zwyczajny, co pochodzi z różnych przyczyn, ná których oddalenie trzebá się reflektowác leczá-cemu.

Trafia się zwyczajnie álbo z spadku, álbo z uderzenia, álbo z subtelności, y ostrości krwi, álbo ze słabienia mácice, álbo z defektu krwi, álbo z grubości oneyże, álbo z oziębienia mácice. Do uspokojenia tego defektu naypewniejszy jest wino zaprawne do picia, opisáne wzwyż, także *Elixir proprietatis*, krwi puszczenie także pomocne będzie, uważywšy przyczynę, także kąpieli, záżywanie soli angielskiey, álbo *Salis volatilis aromatici*, álbo *Salis Cornu Cervi*, álbo *Spiritus Tartari* &c.

O zbytnim miesięcznym odchodzeniu,

to jest: o upławách.

ZNáki zbytniego odchodzenia są iáwne, przytym bywa ápetytu zmnieyszenie cera bláda, nábrzmiáłość nog, czasem y ciáła &c.

Przyczyny bywáią różne, to jest: álbo ze krwi gdy ieý będzie wielość, álbo ostrość, y rzadkość, álbo z mácice wilgotney, álbo gdy się żyły rosprzestrzenia, álbo gdy się żyła która prze-rwie &c.

Sposoby do leczenia według różności, y przyczyn máią byđć odmieniáne, tu się kładą w pospolitości.

Leczenie tey choroby gdy będzie zástárzála, Nn5 jest

jest bárdzo trudna, á ieżeli przyda się białogłowie
podeszley w leciech, práwie jest nieuleczona, dáć
się przytym przestrogá żeby nie nagle leczyć
powoley záttrzymywác. *Záttrzymujące lekárstvá są*
te. Weś nasienia szaleiu biało kwitnącego, máku
białego oboygá po ćwierci łotá, kámienia czer-
wonego od urázu, kora. czerwonych prepáro-
wanych, oboygá po puł ćwierci łotá, kámfory
gran dziesięć, uczyn subtelný proszek, ktorego
daway po puł ćwierci łotá raz ná dzień w winie
przewarzaným z kwiátem róžowym, y z korze-
niem tormentilly.

Item. Weś bursztynu, smoczey krwi, kámie-
nia od urázu, koralí czerwonych utártých, nasie-
nia portulaki, káźdego po ćwierci łotá, korzenia
tormentilli, *Boli armenior.* káźdego po puł łotá.
zmieszay, uczyn proszek subtelný, daway po puł
ćwierci łotá w wodce babczáney.

Item. Korzenie *Pilipendula*, to jest: tészni-
we, lubo ná proch utárte, y záżywáne. lubo wá-
rzác též korzonki, y piiąc tę polewkę, ma moc
osobliwą do záttrzymánia.

Item. Osle mleko gászác w nim stál kilká rá-
zy, y piiąc, jest pomocne.

Item. Weś kości człowieczych, spal ie iák
naylepiey, utrzyi subtelnó, daway w winie cier-
pkim, álbo przewarzoným, z korzeniem *Tormen-*
tilla.

Item. Zádus synogárlicę oskub, ususz w pie-
cu żeby się dáła zetrzec, utárlży daway do záży-
wa-

wánia. Także y popioł z niey iest dobry.

Item. Nábieray skorek czerwonych z nog
gęsich, ususz, utrzyj ná proch, y daway w piwie,
lubo w czym innym.

Item. Iest w kázdey aptece ná to másć oso-
bliwa, zwána *Unguentum Comitissa*, która smárwią
krzyże, y w około.

Item. *Pessus ex stercore suillo cum succo Plantagi-
nis & Mucilag. sem. Cydonior* zrobiony, iest ná
pomocy.

Iezeliby z pełności krwi pochodziła choro-
bá, co potym poznác, gdy krew zsiada się w sztu-
kach prędko, y często, ná ten czas dla rewulsyi
krew puścić potrzebá z ręki, y z powtórzeniem,
álbo z salwatelli wraz z obu rąk, bąnki także sie-
kane ná wyższych częściach ciała stáwione, wiel-
ce pomagają.

Iezeliby pochodziła z ostrości krwi, co po-
znác gdy iey wiele odchodzi, y z impetem, á iest
nieczysta, ná ten czas purgánsé wolne służyć bę-
da, mocząc *Rhabarbarum*, y *Mirabolanos Citrinos* w
wodce babczáney wárząc, potym przecedziwszy
przydác syropu z róży fuchey.

Item. Kapieli chłódne są pomocne, ktore o-
bach iák się gotować máją między kapielami.

Item. Sámo *Rhabarbarum* ná proszek utárte, y
záżywane w dekokcyi *Tormentilla* iest skuteczne.

Item. W gwałtownym płynieniu, bąnká ná
piersi wielká stawiona pomocna iest: nayspewniey-
sze jednák *Opiata*, to iest *Laudana*, álbo *Tinctura*
Anodina.

Item.

Item. Niektore záżywají ná to kámiení orlego tártego. Tákze powiesiwšy ná fzyi laspiš czerwony, stánowi krew, álbo krwawník kámien, który częšto w pierścieniách bywa.

Item. Spal gaškę muszkátowá, utrzyi, y day w iáiu miékkim, przydawšy trochę háłunu, gráno, dwie, álbo trzy.

Máią niektore zá osobliwe došwiadczenie náparzáć się nád škorkámi zwierzchními z cybul, upárzywšy ie w winie mocnym, álbo w małmazyi, á przytym záżywají orlego kámieníá utártego, též w małmazyi.

Item. Wyciśniy sok z pokrzyw, náprzykšád kwáterkę, przewarz go, przecedz, day ná dwá rázy, iešt pewny, y z krwawníku.

Item. Nasienie kolédru utłucz ná proszek day w wodce babczáney, tož czyni y nasienie babczáne.

O białym odchodzeniu białogłówskim.

PRzydáie się též białogłówoim odchodzenie miešieczne białe, ktore názywají medycy *Menstrua alba*, álbo *Gonorrha Mulierum*.

Znáki choroby są iáwne, różnošci záš álbo rozeznánie, y przyczyny kto chce wiedzíeć, niech czyta Autorow.

Leczenie tego defektu (ieželi iešt sám przez się) podobnež má byđ iáko y gonorrhéi męžkiey, obacz wyžey. Ieželiby záš pochodžiło płynienie máteryi białey ropištey *ex exulcerati-*

one *matricis*, álbo z inney przyczyny, ná ten czas inákszego sposobu leczenia záżyć potřebá oczym wiedzą báby, y ci co do nich náležý.

O wrzodowátých, álbo fluxowátých
ránách.

RAny wrzodowáte, álbo fluxowáte, ná rožnych częścích ciála wydawác się zwykły, á nayečęścicy ná nogách, tych rozmaíte bywáią rodzáie, álbo rožności.

Iedne bywáią wilgótne, z ktorych máterya odchodzi rožna, druhé suché.

Item. Bywáią smrodliwe, inne šine, inne *Callosa*, to iest twárde, inne nábrzmiále, inne z wyraštáním dziwego mięśá, inne głéboké, *ulcera sinuosa* zwáne, inne w ktorych robaki się subtelne množá, tákie názywáią się *Verminosa*, inne *Fistulosa*, to iest: ustáwnie sáczy się iák wodá máterya subtelna ostrá, inne ktore się suchey žyły dotýkáíá, á tákie bywáią boleśne.

Sposoby leczenia ákkomodowác się máíá
rožnościom ich, tu się kláda
wpospolitości.

NAyprzod, ieželi iest rána wrzodowáta nie czyśta, álbo zárośła dziwym mięśem, wprzod ciálo purgánssem iednym, y drugim przeczyściwszy, przykładác rzeczy trawíáce, y czyśzczáce, ná co nic lepszego nád plaster pruski, ktory ták się robi.

Pla-

WEs gleyty subtelno utártey łotow sześć, wley do niey octu winnego mocnego kwáterkę, oliwy puł kwáterki, gryszpanu tártego ćwierć łotá, smaż nád ogniem do konsystencyi plastrowey, tym plastrzem wyczyścisz ráńę pięknie, álbowiem y czyści, y zaráz goi.

Drugi Plaster osobliwy.

WEs oliwy stárey łotow sześć, kolofanyi, wosku żółtego po ósm łotow oboygá, ołowiu w puł z żywym srebreń w ogniu rospuszczonego, y ná proszek utártego łot ieden, bleywásu, tucyi utártey, minii po puł łotá zmieszay nád ogniem swoim sposobem, bédziesz miał osobliwy plaster ná rány zástárzáće.

Item. Weś wapná niegászonego káwálec, ná łey wodą wrzącą, álbo zimną, przystaw do ognia, warz. iák się ustoi zley z wierzchu, weś tey wody gárniec, przyday siárki utártey trzy łoty, warz aż pożółknie, do kwarty tey wody przyday *Mercurij dulcis* ćwierć łotá, dobrze go utárszy, maczay w tym chusteczki, y przykładay, bárdzo prędko sáfzy, y goi, lubo ieżeliby dżiwe mięso było, po trzebá go wprzód wytrawić.

A że te fluxowáte rány, bywáią częstokroć ták trudne do goienia, że żadnemi przykładaniámi by návkuteczniyszemi uleczyć się niedádzą, więc sposób ná zgoienie ich iest návkuteczniyszey, záżywanie dekoktu choć też y prostego, to iest: warząc w wodzie drzewo gwaiakowe, buk-
szpa-

spanowe. iáłowcowe, kruszynowe, zázywájac przytym wánien suchych, y dyety. Inni dáia ná zgoienie ich ná saliwacye, co nie od rzeczy, lecz tak przed dekoktem, iáko y przed saliwacyámi trzebá ciało dobrze purgánsámi wyczyścić, y krew puścić.

Item. Plaster osobliwy ná goienie prędkie ran przodowátých, y świeżých.

Wes smoły twárdey łotow ośm, wošku żółtego łotow trzy, siárki, minii, gleyty, tucyi tártey, káżdego po dwa łoty, gryšpanu łot, (ktory rospuść w occie) oleiu lniánego co trzebá, zrob máś, jest bárdzo skuteczna.

Item. Wes gleyty subtelno utártey ćwierć funtá, gryšpanu ćwierć łotá, octu kwáterkę, oleiu lniánego kwáterkę, smaž do konsystencyi wolney, to jest: gdy pocznie lipnąć, álbo gęstnąć, co poznasz kápnáwšy ná zimne želázo, záraz zdeymi z ognia, przyday kolofonii, álbo szewskiej smoły twárdey trzy łoty, koperwásu upalonego dwa łoty, miészay aż ostygnie, schoway od potrzeby, jest doświadczona, tak ná świeże rány, ktore od godziny do godziny goi, iák y ná stáre, przydawšy mydlá przedniego, będzie wielce służył, y ná podagrę.

Item. Likwor wielce skuteczny ná rány, tak świeże, iáko y zástárzále, bárdzo prędko goiácy, czyśczácy ranę, służy y ná podagrę.

Wes gleyty subtelno utártey ćwierć funtá,
ko-

koperwáfu palonego trzy łoty, hálunu puł łotá, gryszpanu ćwierć łotá, wszystko ná proch utár-
 ży náley octu winnego, álbo miodowego iák
 naymocnieyszego puł gárcá, warz ná miedziánym
 naczyniu powoli, aż trzecia część wywre, o-
 deymi od ognia, iák się ustoi zley zwierzchu, do
 tego czystego likworu przyday *Antimonium*, ná
 subtelny proszek utártego dwa łoty, *Mercurij dul-*
cis, álbo *Sublimati* łot, niech ták stoi by naydlu-
 żey od potrzeby, maczay w niey chusteczki, y
 okładay, uznasz skutek, y ná podagryczne affe-
 kcye, ktorą możesz y stáre *Tophos* w iunkturách
 osiádlé uleczyć, álbo rospędzić, y bóle oddalić.

Item. Centuryi kwiát, álbo wierzchołki wá-
 rzác w wodzie z pod brusa kowálskiego, álbo w
 winie, álbo w sycie miodowej, y przykładając
 ná rány proste, y dawne goi ie prędko.

Item. Gdy w ciele uwiąznie álbo szkło, álbo
 želázo, álbo tarní, álbo co innego, ná wywabienie
 tego z ciála osobliwą ma moc łáyno gęsie świeżo
 przyłożone.

Item. Boże drzewko z stárym smalcem ro-
 stárte, y przyłożone, téż ma moc, y rák rzeczny
 żywo rozwierciány, álbo stłuczony, y przyło-
 żony.

Item. Weś żółci wołowej co chcesz, przy-
 day tyleż miodu prásnego, y kákołu ná proch u-
 tártego, zmieszay y przykładay.

Item. Czosnek rozwierć, zmieszay z smołą, y
 przykładay.

Item.

Item. Weś kápuſty kwásney, uſiekay drobno, przyſmaſz z fámym ſmalcem, álbo z ſſoniną, przydawſzy ſoiu koźłowego, tym okładay rány ſmrodliwe, y trudne do leczenia, náwet y ſwieże, ogień wyciąga, y goi powoli.

Ná ſtłuczenie gáy ciáło záſinieje.

SMáruy máſcią topolową z winem zmieſzawſzy nád ogniem, ná wierzch kładź bibułę, álbo włoż do woreczká róży ſuchey, kwiátu bzowego, parz ten woreczek w winie, y przykładay, y pomada ná to dobra, także mydło z winem, lubo z gorzałką.

Item. Ná prędkie goienie ran zwyczajnych, weś żywokoſtu ſuchego garść, przetłucz, przyday kliiu ſtolárſkiego tabliczkę, warz pierwey klii żeby rozewrzał, potym włoż żywokoſt, warz aż ſię dobrze záklii, przeſiy przez ſito, wley ná rynkę, włoż ſmoły ſzewſkiey, iák pięść, ſoiu koźłowego káwałek, ſmaż aż do wyſmáżenia wilgotności, będzie plaſter wyborny ná goienie prędkie rány.

Item. Zołć ſwiniá ná goienie wſzelkich ran ieſt wielce ſkuteczna.

Item. Liſtki bluſzczu ziemnego, *alias* konradku, wárząc w winie przykładác ná rány, goi ie prędko.

Cukier także poſypuiąc nim rány, przydawſzy troſzkę hałunu, prędko goi rány.

Item. Liſtki ſzałwiy z rożą ſuchą, warz w

occie piwnym, tym okładay rány.

Item. *Balsamus Bori*, iest dobry ná rány iáko go zálecáią, také balsam hiszpáński, ktorego opisánie naydziesz ná swym mieyscu.

Item. Zgrzey winá z oliwą, maczay chustki, y przykładay, służy to ná wszelkie rány świeże, ieszcze skuteczniey gdy S. Ianá ziele w winie upráżysz.

Dyminic różności, y sposoby leczenia.

DYminice nazywáią się *bubones*, to iest: wydáiące się guzy z zápaleniem ná glandulach, pod pachámi, iáko ná słabiznách. Te bywáią różne, to iest álbo wydájące się *Symptomatice*, álbo *Criticke*, inne wydáią się w málignách, álbo w powietrzu, álbo w dworskiey chorobie, czásém téż obracáią się w fistuły nieuleczone.

Sposoby do leczenia.

JEżeli się zrázu ma *Bubo* do zbieráńia, rzecz iest dobra, iezeli leniwo, osobliwie w powietrzu, rzecz iest niebezpieczná, dla pomagáńia prędkiego zbieráńia, iest osobliwy pláster, y oleiek *Sulphuris Rulandi*, y inne rozmaíte másci, plástry, také przykładáńia gołębi, álbo kurcząt żywo rozetrzniętych, také przykładáńia cybule pieczoney z łáynámi kurzemi świeżemi, álbo z dryakwią.

Item. Ná zbieránie prędkie zwyczáynych dyminic. Weś wosku żółtego łotow sześć, żywice sosnowey, lubo świerkowej łotow trzy, łolu kozłowego łotow dwa, szpiku báráńiego, lubo cię-

łecęgo łot ieden, spuść w kupie nád wolnym ogniem, rozwierć cybul dwie pieczonych, zmiełzay y przykładay, prędko się pod tym zbierze.

Iako leczyć w powietrzu, álbo w dworskiej chorobie, naydziesz ná swych mieyscách.

O Czyrkách.

Czyrek názywa się *Furunculus*, álbo dothnien, są wrzodki malé iák gołębie iáíá, kończáte ná wierzchu májące drdzenie, tákie wydáią się ná różnych mieyscách ciáía, nie są škodliwe, prędko się zbieráią, z ktorych gdy drdzeń wyidzie goią się, ná leczenie ich ládá plaster służyć może, lámá żywicá z woskiem, y łoiem kozłowym rospuściwízy, będzie dobra do przykładánia.

Parotis, iest guz zá uchem, to iest zápalenie *glandularum*, około uszu, rózne bywáią, iedne wydáią się *crytice*, drugie *Symptomatice*, iedne bez gorączki, drugie z gorączką, á te bywáią niebezpieczne, insze iádowite, insze w powietrzu wydáiące się.

Sposoby leczenia iáko y dyminic, osobliwie máią się przykładác plastry odmiękczájące, sposobiące do zbieránia, ná poty też dáwać się máią rózne lekárstwá, iáko *Pulvis Pannonicus*, osobliwie gdy się wyda táki guz w gorączce iákiey znáczney, krwie też upuszczenie dla rewulsyi bywa

potrzebne, plastry do przykładania mogą służyć, *De Achilon simplex*, *Mollificans Veneterum*, *Diafulphuris*, *Rulandi*, y inne, osobliwie ktoreby iad ná wierzch wyciągały, y do zcierania spono-
biły.

Zanókice, zowią się *Paronychia* te łatwo każdy uleczyć może, zżywając ná nie osobliwie *Cerumen*, to jest z uchá máteryi ktora tám zawsze rodzi się tą posmárowawszy kawałek skor-
ki węgorzowey przyłożyć często odmienając.

Perniones. Są wyrosliny, albo twarde guziki zímie, od zimná wielkiego, ná palcách u rąk, y nog, y ná piętách wyrastające, te bywają bolejące, y świerzbiące, pod czas długo trwają, y choć lecie zniyda, znowu się zímie wydają.

Sposoby leczenia. Weś mleka, warz w nim, rozmaryn, y bobek tym letnio okładay.

Albo weś rzep kilka zmárzłych, warz ie w wodzie długo, tą wodą okładay maczając chustki w niey.

Albo warz suchą rzepe w ługu iák naydłużey, odley, nákray do polewki mydła, przywarz, y okładay, ieszcze lepiej gdy przydasz koperwásu tártego.

Carbunculus. Jest krostká iádowita, znáki iej są te: krostá nagle wydawác się zwykłą, czarna, albo popieláta ktora wkrótce obraca się w dymnice, ktora bywa okragła, y kończąta, bolejąca, paląca iáko ogniem, y ten ból, y palenie ku no-
cy

cy bárdziey się wzmaga, y w około ciało zápalo-
ne siepa, y pali, á przytym gorączká cikliwości,
womity, fercá drzenie, mdłosci, szaleństwo.

Sposoby do leczenia.

Nayprzod ieżeli się wyda, á potym prędko gi-
nie, to jest: wewnątrz się kryie, taki uleczyć
się niemoże, álbowskiem znaczy śmierć pewną, tak-
że gdy będzie czarny, y ná mieyscu bliskim fercá,
álbo innego członká pryncypálnego, jest niebe-
spieczny.

Łarwieyszy do uleczenia czerwony, máły
choć ich kilká będzie. Sposób leczenia ten, álbo
podobny. Nayprzod krew puścić zaráz zrázu,
purgánie mieyscá niemáią, chybá enemá.

Item. Karbunkúły w około puszczádlem po-
siekáć, áby krew zbyt iádowita odeszła, po tym
przykládać medykámentá chlódzácé, y wyciágá-
iáce, obmywszy wodą z solą mieyscá posiekáne,
do przykládání zrázu, uwarz iábłko w occie ró-
żowym, rozetrzyi, y przykláday odnawiając, po-
tym przykláday polną dryakiew, wárzác w mle-
ku, potym przykládać plastry wyciágájące, żeby
iáko naylepiey máterya odchodziła, do czego są
plastry, osóbliwie *Diasulphuris Rulandi*, *Emplastrum*
magneticum, *mirabile cum Antimonio &c.*

Item. Wés rzodkwie utrzyi ná tártce, przy-
day troché octu róžowego, y przykláday.

Item. Przydáie się též karbunkuł bez krosty,

inny z krostą, który potym poznać, nayprzód ciało świerzbi, potym zaraz iedną, albo kilką wydaie się krost, podobne do prosa, które gdy się pootwierają, uczyni się raną wrzodowatą iadowita.

Inny karbunkuł bywa powietrzny, to iest, w powietrznych gorączkach wydaiący się, co iest znakiem niebespieczeństwa znacznego.

Herpes, albo *Formica*, mało się różni od roży. Znaki są te podobne, nabrzmiałość szeroła, twárda, ból, y palenie, które okragło się roschodzi, a po wierzchu wydaie się krosteczką małą, na co naylepsza iest wodą wapienna do przykładania, albo gorzałka z kámforą, albo *Laquirinum*, to iest w occie wárząc gleytę, bleywas, przydawszy trochę hałunu, y kámfory.

Albo warz rdeśt, y ieżynowe liście, w wodzie wpoi z winem, y przykładay.

Trafia się też *Herpes exedens*, albo *Færus*, to iest ciało psuiący, tak wszertz, iako y w głębsz, y długo trwający, na takim wydaią się krostki suche.

Pryszcze po ciele wydaiące się, nazywaią się *Pblistena*, są podobne owym które się na wodzie czynią od deszczu, a gdy się otwierają wychodzi z nich wodnista máterya żółtawa.

Leczą się purgansami, ieżeliby znaczne, y wiele tego było po ciele, potami, na wierzch przykładac ług mocny z dębowego popiołu zrobiony, przydaiac do niego oleiu lnianego, dobra iest

jest y gorzałką prosta, albo *Lac virgineum*, śmietaną z maseią topolową zmielżana, także jest skuteczna.

O ciężkim rodzeniu.

Ciężkie rodzenie nazywa się *Partus laboriosus*, które pochodzi albo z przyczyny matki, tak powierzchownych, iako y wewnętrznych, albo z przyczyny dziecięcia, gdy albo będzie słabe, albo nie swoim sposobem wychodzi na świat. Do prędkiego porodzenia morduiącym się białogłowom podają się sposoby różne, osobliwe y doświadczone.

Nayprzód twierdzą niektorzy, że białogłowa morduiąca się, gdy weźmie do ręki magnes kámiień, y trzyma go, prędko płodu pozbędzie.

Y to twierdzą że przywiązany koral do uda pomaga do łatwego porodzenia. Y to pewna. Day białogłowie morduiącey się od inney białogłowy pokarmu wypic z kwatarkę, lubo mniej rzecz częstokroć doświadczona.

Item. Weś bylice, włoż do worká, który przywarz w wodzie, trochę go wysączywşy przyłoż na żywot.

Item. Weś cynámonu, szafránu, mirrhy, káżdego po trochę, utrzyi subtelno, day w mleku, albo w winie.

Item. Podkurzanie koziemi rogámi, wielce skuteczne jest, także galbanem.

Item. Weś wątrobę węgorza, y z żołącią nie

maczáiác wodą, ufusz, gdy potrzebá utrzyi ná
proszek day ná raz iák napárstek w winie, iest
rzecz pewna.

Item. Weś nasienia pokrzywianego lyszkę,
przetłucz warz w winie. przecedz, przyday do
tego winá, cynámonu tártego ćwierć łotá, száfránu
qvintl, mirrhy trochę, zmięszay, day wypić.

Item. Weś olbrotu puł dragmy, zmięszay z
ciepłym mlekiem, álbo winem, day wypić.

Item. Weś łáyná iástrzębiego, ufusz, przesiey
subtelno, weś onegoż puł ćwierci łotá, buršztrynu
białego tyleż, daway w winie.

Item. Nasienie orlikowe záżyte, ná to iest
pomocne.

Item. Prošek pewny.

R. *Succini præ. scrup sem. Boracis venetæ gr. 6.*
Myrrhæ gr. 5. f. pulvis day ná raz w winie.

Item. *Sal Succini Volatile*, iest nád inne skute-
cznieysze.

Item. Orli kámién ták záżyty, utárszy ná
prošek iáko y przywiązány do nogi, ma poma-
gác iáko o nim twierdzą.

Ná morzyská, y bole w żywocie, ktore
się przydáią często po poronieniu
prošek doświadczony.

WEś korzenia żywokoštu dragmę iedną, iade-
rek z kostek brzoškwiniowych, gałki mu-
szkatowey, oboygá po dwa skrupuły, ambry szá-
rey puł skrupułu, zmięszay iák naysubtelniey day
na

na raz trzecią część w rosole kurzym, lubo cielecym, jeżeliby była gorączka, jeżeli nie masz, day w winie. powtorz jeżeli potrzebá.

Item. Uwarz iáiec kilka twardo, rozwierć ie w donicy z wieprzowym smalcem, przyday foku z bylice, y kminu kramnego ná proch utártego, przyśmaż, rozłóż ná chuscie, obłóż żywot.

Gdy się miejsce zátzyma po porodzeniu.

WEs korzenia dyptanu, sawiny, bobrowego stroiu, káždego po iednym skrupule, to iest: co dwádzieścia ziarn pieprzowych záważy, przyday mirrhy, száfránu, oboygá po siédm gran, utrzyi ná subtelny proszek, rozdziel ná dwa razy, day iedną połowę w winie, álbo w wodzie poleiowej, drugą połowę w godzinę, á pod ten czas gdy záżyie dáć chorey proszku kicháiącego żeby kichnęła, choć konwaliy tártéy.

Item. Rzecz doświadczonea ná wielu. Weś iák nayswieższego láyná konikiego, rozłóż ná chuscie przyłóż ná żywot, á chora niech się ruszy z łóża przeydzie jeżeli mózna.

Item. Weś sawiny, bylice po dobrej fzcypcie, warz w winie, przecedź, przyday mirrhy tártéy, burztynu utártego, oboygá po pułćwierci lotá, przycukrowawszy day wypić.

Item. Weś bylice, sawiny, gorczyce, kminu kramnego, láyná gołębiego, káždego zárownó, włóż do worká, ktory parz w winie, álbo w wodzie, y przykładay ná żywot.

Item. Oleiek sawiny ná to iest bárdzo dobry, także bursztynowy, z tatarskiego ziela zázywaiąc ich po kilká kropel, oleiek cynámonowy także dobry, także smárowanie żywota, oleykiem bobkowym pomocne iest.

O fałszywym zástapieniu.

FALŹYWE zástapienie medycy názywaią *Mota*, znáki fałszywego zástapienia. Nayprzód przed czwartym miesiácem nieda się tak łatwo rozéznáć. w dalszym czásié cztereniá osobliwie dochodzi się znákami. Nayprzód *Motu*, to iest: ruszániem się ktore nie iest zwyčajne, gdy białógłowá pocznie, ále niby drzące, y gdy się ná który bok poloży, czuie ciężar iák kámién. Powto-re. *Figura & mole uteri*, to iest wielkością, y kształtem żywota, álbowskiem w fałszywym zástapieniu cały żywot podnosi się, nie iákó w prawdziwym zástapieniu nád pępkiem. Potrzecie. *Lactis defectu*, to iest: że w pierśiach pokarm niebywa choć pełne pierśi, iednák w nich nie pokarm, ále máterya nieiáká wodniśta zostáie, ktora potym niszczeie. Po czwarte *Symptomatibus*, to iest: różnemi áffekcyámi, iákó to oddech ciężki, bole w pacierzách, y w słábiznách &c.

Sposoby do leczenia.

Nayprzód naypotrzebnieysze iest krwi puszczenie, y z powtorzeniem z nog, ieżeli białógłowá nie słaba, y krwistey komplexyi.

Po

Powtore stárác się aby miesięczne odcho-
dzenie poruszyć przez medykamentá należyte, o
czym masz ná swym mieyscu sposoby. Przytytm
należą purgánsa mocne, osobliwie *ex Mercurilibus*.

Item. Weś korzenia dyptanowego dragmę
jedną, nasienia siałkow żółtych skrupuł jeden
kopytniku, sawiny, oboygá po puł skrupułu,
wszystko ná subtelny proszek utárszy zmieszay,
day ná trzy rázy w winie.

Item. Kopytnik z korzeniem, oraz y sawiną
wárząc, przecedziwszy dáiąc pić pod miarą po-
ręźnie wywodzi tak *molam*, iáko y martwy płód.

Powierzchowne przykładania rożnych pla-
strow, zioł, másci, iáko *de Aslanita*, smárowania,
kapieli, nieco dopomagáia do pozbycia złego.

Ostátni sposób iest *Chirurgica operatio*, o czym
czytay kto chcesz autorow.

O niepłodności.

Niepłodność názywa się *Sterilitas*. Niektore
bjałogłowy máia ten defekt z náтуры, á takie
zwyczajnie nie znáia miesięcznego odchodzenia,
drugie bárdzo málo, lecz oprócz tego z innych
przyczyn, tak z strony żony, iáko y mężá może
bydź przyczyná, o czym nieprzystoi aby káždy
miał wiedzieć.

Sposoby do leczenia rożne powinny bydź.
to iest według rożności przyczyn, których iest
bárdzo wiele, tu się tylko kładá w póspolitości
niektore.

Nay.

Nayprzod ieżeli z przyrodzenia iest niepłodność, takiey rádzić niemożna, z innych zaś przyczyn temi lubo podobnemi miárkuiąc się po przyczynách, porádzić się może sposobámi.

Nayprzod purgánsie, krwi púszczenie, oney. że czyzczenie, lubo przez poty, lubo przez inne sposoby, wánny z róznemi ziółámi, podkurzánia, náparzánia &c. miárkuiąc się według róžności przyczyn, pożyteczne są.

W pospolitości są te skuteczne.

NAyprzod wielu powážnych medyków zálegá. iá wodę tę która wychodzi z ust koniá nie kastrowánego, ná ten czas gdy pié záz podstá. wiwszy naczynie, wziąć tey wody, y dáć wypić nieplodney białogłowie.

Item. Ziele, które się názywa kotcza mięta często się podkurzáiąc, czyni sposobność do poczęcia, iészce skuteczniey będzie gdy przydasz nasienia kákolu, y kádźidlá.

Item. Często przykadáiąc tám gdzie należy worek nápełniony czarnuszká tłuczoną, pożytecznie iest.

Item. Serzysko záięcze, rák do używánia, iáko y do aplikowánia, iest pomocne.

Item. Często podkurzanie się rozmarynem, także drzewem *Lignum Aloes* zwánym wielóm pomaga.

Pro.

Prošek wielce skuteczny.

WEs gałkimufzkátowey, kubebow, cynámonu, goździkow, gałganu, małtyxu pieprzu długiego, korzenia liłich iaięk, *Doronici*, *Cassia lignea*, nasienia pokrzywiánego káždego po ćwierci łotá, *Rad. Cyperi rotundi*, *Seseleos*, kotczy mięty, kwiatu rozmárynowego, *Testiculorum virdis siccata*, káždego po dwa skrupuły, wszystko ułucz ná subtelny prošek, ktorego záżywać co dzień zráńa, y ná noc po puł dragmy w winie.

Naydnie się ná ten defekt wiele między ludźmi róžnych lekarstw, iednąk káždy chcący dobrze poradzić, ma się dobrze reflektować ná przyczyny, ktore oddaliwszy, łatwo uleczone byđź może.

Item Záżywanie codzienne chokolaty, pomocne iest.

Item. R. *Kad. Satyrionis drach. 2. Sanguis Passerum exsiccati drachm. 1. Cinamomi scrup. 1. fiat pulvis* tego prošku niech záżywa codzien po iednym skrupule w chokolacie, álbo w winie.

De Morbo Virgineo.

MOrbus Virgineus, álbo *Febris alba*, iest chorobá ktora Pánny pod czas infektować zwykła.

Znáki iey są te. Nayprzód cera bláda, ku zieloności ciagnáca, głowy ból, częsem rozumu pomiešzanie z zbytniey melancholii, oddech ciężki, fercá drzenie. Gorączká róžnemi czasámi odzywáiáca się, żołądká róžne affekcyę potraw

traw obrzydzenie, á u niektórych zbytnia chęć ku iedzeniu rzeczy niewwyczajnych, y obrzydliwych, pod czas niektóre nápadáią womity, bólkow rozdymania, odrzygania, ciała ociężałość, y słabość &c. Te iednak znaki nie u wszystkich iednakowe bywáią, lecz odmienne. Przyczyny pomienioney choroby, bywáią różne, to iest, álbo pełność humorów, álbo miesięczne przetrzymánie, álbo iedzenie rzeczy niewwyczajnych, y zdrowiu szkodliwych, iako krydy, wapna, węgla &c. także picie octu, y innych likworow szkodliwych, albo z obstrukcyi wątroby, albo śledziony, albo innych meatow.

Sposoby do leczenia.

JEżeli choroba świeża niezastarzała iest, na ten czas należy nayprzod krew puścić z nogi na kostce, przytym należą purgansy, *Digestiva aperitiva*, naybardziej starać się aby miesięczne odchodzenie zatrzymane otworzyć, o czym masz sposoby na swym mieyscu. Dobry iest osobliwie na tę affekcyą *Pulvis Catheticus Quercetani*, zażywaiąc go codziennie w wodce cynamonowey z winem przepaloney, kwaśnych potraw strzedz się mają takie chore.

Purgujące lekarstwa lepsze są w trunkach, a niżeli w innych formach. Naprzykład, węs korzenia paprotki dębowey, *Polipodium* zwaney, zgruba przetłuczoney łot ieden. waysztynu białego pułtory ćwierci łota, warz w puł kwarcia

wo-

wody aż połowa wywrę, przecedź, namocz w tym senesie oblanego trzy ćwierci łota, *Rhabarbarum*, ćwierć łota, czarnuszki szczyptę, niech mocznie przez noc, nazajutrz przywarz, przecedź, wyciśnij, przyday manny kalabryny łotow dwa, iak się rozpuści, wyklaryfikuy białkiem od iaia, przyday boraxu weneckiego gran siedm, day ciepło wypić, jednak dla słabszych trzeba mniej brać senesu, y manny, dla mocniejszych więcej.

Aperitiva także mają bydź. obacz w zatrzymaniu miesięczney choroby, także w obstrukcyach wątroby, albo śledziony, y na różnych miejscach masz tego dość, tu się dla szczupłości opuszczają.

Item. Do częstego zażywania dobry jest balsam czarny, *Balsamus pervians* zwany, także *Elixir proprietatis cum Essentia Rhabarbari & Castorei*, *Elixir vite*, y inne.

O ząduszeniu macicznym.

Ząduszenie maciczne nazywa się *Suffocatio uterina*, albo *Hysterica passio*.

Znaki następującey choroby, nayprzod ciała całego ociężałość, y osłabienie, osobliwie w nogach się wydające; twarz blada, y smutna, celiwości na żołądku, podczas y womity częste przypadają, tęskliwości, potraw obrzydzenie, y po żywocie przelewanie się, y hurkotanie, co nie zawsze bywa.

Zná-

Znáki sámego pároxyzmu.

N Ayprzod lekkie napadaia mdłości, w pulsie odmiana, ciała oziębienie, bojaźń, y desperacya, usta tak się ściskaia, że zda się iakoby się chora udusiła, oddech bardzo ciężki, y tłumiący się, niektóre obaczywszy się, wiele gadaia nie do rzeczy gniewaia się, y inne znaki pomięszaney fantazyi pokazuia po sobie, niekiedy przypada strętwienie, albo zmartwienie że nagle upada, y iakoby zapomniała o sobie leży bez zmysłów, z tak małym oddychaniem, że się zda bydz umarła.

Rożni się ta choroba od epilepsyi, od appoplexyi, od nagłej mdłości *Syncope* zwaney, znakami osobnemi przy tychże chorobach opisanemi, tu się dla krotkości opuszczaią.

Przyczyna tey choroby iest *Vapor malignus, tenuis & spirituosus*, w iednym momencie ciało przenikaiący, y materya osobliwym sposobem w macicy skórupowana, lubo sama przez się, lubo z przyczyn powierzchownych, iako z zapachu rzeczy pachniących, pizma, zibetu, ambry, albo co podobnego, z złąknienia się, z gniewu zbytniego wzbudzona, y do wyższych części nie tylko przez weny, y arterye, ale y przez tajemne *spiracula* przechodzaca.

Sposoby do leczenia.

N Ayprzod ieżeli ta affekcyja przyda się białogłowie podeszley w leciech, trudna bywa do lecze-

leczenia, y częstokroć niebeśpieczna. Ieżeli się przyda ciężarney białogłowie, bywa częstokroć przyczyną poronienia, ieżeli rodzǎcey, ciężkie rodzenie sprǎwuie.

Item. Ieżeli w tey chorobie oddech nie bǎrdzo się tłumi, y paroxyzmy nie często się odzywǎiǎ, sǎ znǎki dobre.

W paroxyzmie temi sposobǎmi rǎtowǎć się ma choruiǎca. Nayprzod zǎlecǎiǎ wielu medyków pas ze skory ieleniǎ w ten czas zǎbitego kiedy się z samicǎ zǎczy, ktorym ma bydź opasana chora nǎ gołym ciele. Potym należą *Ligatura*, to jest ściǎgǎnia, ǎlbo wiǎzǎnia, ściernǎia mocne, ǎż skorra szczerwienieie, zǎ włosy targania, okurzǎnia pieprzem kuropatwim, ǎlbo końskimi kopytǎmi, skorǎ węgorzowǎ suszonǎ, *Assǎ Fetidǎ*, *Oleo Tartari fetido* lubo tym, lubo owym, co kto mieć może do wǎchǎnia, naylepsze jest *Oleum Tartari*, wiǎzǎć się mǎiǎ niźsze częsci, nogi osobliwie, tǎkże ściernǎia bioder.

Item. Enemy wiǎtry rozpędzǎiǎce, sǎ bǎrdzo pożyteczne, tǎkże pomocne sǎ aplikacye, bǎnki nǎ sucho, osobliwie nǎ udǎch, y nǎ łystach, potym y nǎ łonie.

Item. Pachniǎce rzeczy, iǎko zybet z olejkiem muszkatowym, wkłǎdǎiǎc tǎm gdzie należy *ad pud.*

Item. Do wnetrznego zǎżywǎnia dǎiǎ pospolicie oleiek bursztynowy, kwiat z orzechow włoskich suszony, y nǎ proszek utǎrty, *Castoreum*,
Compend. Med. Pp al-

álbo *Essentia Castorei*, *Species Dia Fovis Mynsehti*,
 iest ná tę chorobę osobliwe *Arcanum*, *Extractum*
Sichenum, *Essentia granorum Chamæacteis*, także Ru-
 żą *Emplastra matricularia* ktore naydziesz ná swym
 mieyscu. Osobliwa też ná to *Fecula Bryonium*, do
 wewnętrznego záżywania procz paroxyzmu.

Pulvis Hystericus expertus.

R. Verrucarum ad genua Equorum adnascantium
verno tempore collectorum uncias duas, Assa fetida,
Cornu & ungularum Hirci añ. drachm. 1. fiat pulvis pro
suffumigio per infundibulum ad colum uteri Rużą do
 tego y *Pessus uterini*, *Pulvis seu Fragea Hysterica*.
 Do wewnętrznego záżywania, ktory naydziesz le-
 dwie nie w kázdey aptece.

De Furore Uterino.

F*Uror uterinus*, iest szaleństwo. białogłowom
 przydające się, z iákiey przyczyny, wiedzą mą-
 drzy, o czym nienależy káždemu wiedzieć.

Znaki choroby zwyczajne są te. Jednych nápa-
 da smutek, zkąd milcząc tłumią w sobie apetyt
 zły, inne wiele gadają, inne się ustawnie śmieją,
 drugie płaczą, gniewają się, y inne znaki, álbo
 akcyje nieprzystoyne wyprawuia.

Spofoby do leczenia.

NAyprzod ieżeli będzie krwistey komplexyi,
 záraz trzebá krwi upuścić, przytym należą
 purgánsé, także rzeczy chłodzące, tak do używa-
 nia, iáko y do przykładania, takie są. *Lactuca por-*

zulaca: Nymphæa, Umbilicus veneris vitex, Ruta, Cannabis, Camphora Cicuta. Sposobne także są kąpiele chłodzące, wårzając korzenie grzybieniowe, to jest liliy wodnych, wódka z liliy białych polna w wodzie, do picia jest bårdzo skuteczna, także wódka ruciána, z kwiátu grzybieniowego &c. Ze się rzadko przytrafia takowa chorobá, ktorey nierozumiejącemu medycyny trudno poznać, medyk zaś łatwo ją poznać może, záczyń też y lekárstwá wynaydzie do wleczenia iey sposobne.

O podnoszeniu się mąciacznym.

BYła stárodawnych medyków opinia, którą y teraz niezupełni medycy trzymáią, iákoby *Matrix* miała tam y sam chodźć po żywocie, podstępować pod żóładek, y owszem aż do ust, co jest wielki fałsz, álbowskiem *Matrix* jest przyrośła czteremá ligamentami do krzyżow *ad pudendum*, záczyń żadną miarą z mieyscá ruszyć się niemoże, chyba nábrzmieć, rozszerzyć się gdy jest *fetus*, álbó humor iáki, lubó co innego, iáko to *Mola*, to jest fałszywy płód, álbó krew spiekła, álbó wódá &c. Wapory iednak z niey wychodzące rozchodzą się po różnych częścicach ciáta, osobliwie wyższych, że zaś po żywocie tu owdzie przechodzi się kłáb, álbó niby guz iáki, to nie jest *Matrix*, ále álbó *testes*, álbó *vas canum*, co náywáią niektorzy *Globum Fullopinum*, więc *pro imaginario morbo nullum datur medium*.

O zátřzymaníu uryny, o kámieniu, o zby-
tnim odchodzeniu uryny, zwłaszcza
przez sen dzieciom się przydą-
jących defektách.

URyny tak zátřzymanie, iáko y zbytnie odcho-
dzenie, nietylko podeślým, ále y dzieciom są
pospolite defektá.

Zátřzymanie uryny dzieciom się przydające,
nietylko bywa z okázyi kámienia, ále też *à viscosa*
materia zátýkájącey meaty, przez ktore uryná
zwyczajny przechod ma.

Iednakże dzieci. y sáme niemowlátka nie są
wolne od kámienia, co się iáwnie wiedzieć dáie
w dzieciách w kilku dni od národzenia, kiedy
pieluchy częstokroć piaskiem czerwonym zászpe-
cone bywáią, u rosleyszych także często bárdzo
pokázuie się w urynie sedymet gruby, piaszczy-
sty biały, czego przyczyná pospolita, to iest, gdy
pokarm, álbó inne potrawy do rodzenia kámie-
niá, y kliowátey máteryi sposóbne, pomiészáne
będą *cum spiritu volatili*, łatwo kámień urodzić
się może, należy do tego dziedziczna dyspozy-
cya, to iest z rodziców ná dzieci spadająca cho-
robá, y inne pártýkularne przyczyny. Uryny nie-
zátřzymanie dzieciom się przydające, nayczęsciej
przydáię się z osłáwienia, álbó rozprzestřzenienia
múszkułu *Spincter* zwánego, dla zbytniej ostřości,
álbó gorácości uryny dzieciom zwyczajney.

ktory defekt zadržásem obraca się w zwyczaj, że w łozku ryby łowić zwykły.

Progn. Kámién w pęcherzu zostájący dziecinny, iezeli zázawsu lubo przez medykámentá, lubo przez wyrznięcie pozbyty nie będzie. zázásem większy rośnie, y w dálszym wieku o śmierć przypráwi.

Nerkowy záz nie ták iest niebešpieczny, y łatwiey pozbyć się może.

Uryny zadržymánie pochodzące à *Viscosa materia* iáko teź y zbytnie odchodzenia są łatwe do uleczenia.

Sposoby do leczenia.

KUrácy zadržymánia uryny, naleźy ták ná wewnętrznych iáko y ná powierzchniowych medykámentách, ná co trzebá mieć osobliwy respekt naybárdziej w niemowlátkách, áby *mucaginem acidam* rozrzedzác, y kámyki, álbo głazek wyprowadzác. Ná co z wielkim skutkiem w tákowych defektách dáváć się ma bursztyn biały subtelno utárty, według lat miárkowác wielość do dáwania, náprzykład. Weś bursztynu białego ná subtelny proszek utártego skrupuł ieden, oczek rákowych gran fześć, zmiészay, day w mleku, álbo w wodzie w ktoreyby pietruszká wrzáła, dla niemowlátek dość połowá wzwyż opísáney miáry.

Item. Weś korzenia ślázowego, to iest ślazu zwyczajnego ktory wysoko rośnie, *Althea* zwany, wykopanego w iesieni, ususz, utrzyj subtelno,

Pp3

day

day w czymkolwiek ná raz puł napařtká, dla ro-
śleyřzych więcęcy, uznasz skutek nieomylny, álbo-
wiem y urynę pędzi, y piařek, álbo kámyk wy-
prowadza, ieřt dořwiadczony.

Item. Weř ziele *Consolida regalis*, to ieřt o-
řtrořki, przewarż w wodzie dobrze, przecedź da-
way tedy owedy po řyřzce, rzecz pewna.

Item. Krew kozłowa ufuřzona, y utárta záda-
wana lubo w mleku, lubo w pokármie, lubo w
wodce wiřniowey ieřt pomocna.

Item. Dla rořleyřzych do záżywania pożyte-
czna ieřt dekokcyá *ex Radicibus Apij, Petroffselini,*
Ononidis, Asparagorum, Faniculi Ruřci, wraz wiřy-
řtko wárżąc, y dáiąc pić. Oprocz tego moře řię
teř dawáć *Spiritus salis* po kilká kropel, álbo w
dekokcyi, álbo w wodce trybulowey, álbo řlazo-
wey, álbo pořiomkowey.

Item. Nafienie likopodyi, to ieřt wilczey řto-
py ná prořzek utárte, y záżyte, wielce skuteczne
ieřt. Pożyteczne przytym řą kapieli, do ktorých
te ziołá naleřą *Radix Ononidis, malva, Althea, Pa-*
rietaria, Cerefolium, Chamomilla &c. po kapieli
řmárowáć krzyře, y řono *Oleo Scorpionum*, álbo
zrobić kataplazmę *ex Cerefolio Parietaria cum oleo*
Chamomilla, ktorą przyłóżyć ná řono. Albo weř
cybule, rozwierć, przyřmař z mářřem, obłóř řo-
no, álbo řámą trybulą wárżoną.

Enemy tákře bárdzo pożyteczne řą, ktorých
gotowánia řpofob obacz ná řwym mieřřcu.

Mam.

Mámká tež ma záżywác lekarstw urynę popędzájacych, osobliwie pigulek terpentynowych. álbo *Conservam Ononidis cum Therebinthina lota.*

Ieželiby dziecie miało stranguryą, to iest, żeby uryná z wielkim bolem, y rznięciem powoli odchodziła, ná to weś wodki pietruszczaney, poziomkowej, z kopru włoskiego, káždey po dwa łoty: *Spiritus nitri dulcis* ieden skrupuľ, *Syrupi de Alibea Fernely* dragm sześć, zmieszay, daway tego po łyszce często przez dzień, inne lekarstwa dla rośleyszych obacz ná swym mieyscu.

W niezadržymániu uryny bárdzo dobrze służy *Pulvis foelis*, dájac po puľskrupuľu, y więcey dla rośleyszych w wodce wypaloney z liścia dębowego.

Item. *R. Testicular Lepor*, iednę dragmę, *Gutturis Galinae cremati*, *Vesica Porei cremata* oboygá po puľdragmy. *Glandium sem Ruta*, *folior Nopeta* káždego po skrupule, uczyn profzek, daway po skrupule w wodce dębowey.

Item. Weś ieżá, zábiy, y spal ná popioľ. utłucz, przesiey, y daway po trosze.

Item. *Agrimonia*, to iest rzepik ziele, iákimkolwiek sposobem záżywane, zadržymywa urynę, także popioľ z kozích łáien záżywany.

Item. Weś myszy kilká, spal w garnuszkú ná popioľ, ktory przeslawszy daway. Toż czynią y kopytá wieprzowe spalone.

Item. Rybá niedotrawiona z kfiencia szczupa-

kowego ufuszona, utárta ná profzek subtelny, y zázywána slanowi urynę.

O wielkiey chorobie dziecinney, o kon-
wulsyách, o lękaniu, álko wzdry-
ganiu się we śnie.

Wielka chorobá dziecinna, wielką ma społe-
czność z zwyczajną, to iest pospolitą pode-
szłym, z tą iednąk różnością, że dziecinna nay-
częściey bywa *Symptomatica*, y *fomitem*, ma álbo w
żołądku, álbo w кишкách. W żołądku ná ten
czas kiedy álbo pokarm zepsowany, álbo gdy w
nim skwásnienie, ná ten czas ostrością swoią nie
tylko *Febris ventriculi* szczypiąc, ále też długo tam
przetrzymány, suchoty alteruiąc, tę chorobę sprá-
wuie.

W кишкách także gdy będzie kwaśność z te-
goż pokarmu przez fermentacyą sprawiona, lu-
bo pełność flegmy z choleraą pomięszaney, co
świadczą exkrementá zielone, żółte, czarne, y
różnie pomięszáne. W rośleyszych także przy-
czyną bywa częstokroć z glit, álbo gdy się ząbki
puszczáią, álbo gdy się ma wydać ospá, álbo o-
drá, álbo z pokármu złego, álbo w gorączkách
wielkich.

Poprzedzać zwyczajnie zwykły tę chorobę
boiaźń, wzdrygania się we śnie, sny straszne, kon-
wulsy.

Galenicy przyczynę wielkiey choroby dzie-
cinney zkládaią na wapory zepsowane, y iadowi-

te, rodzące się w żołądku, y kiszkach, które się do głowy wzbiią, y pory w mózgu zostające zatkają, przez co przeszkoda jest wolney cyrkulacyi duchow *Animales* zwanych, mózg tedy z początkami żył suchych gwałtownie się mięsza, y wzrusza, usiłując pozbyć z siebie przeciwnych waporow, które pory jego pozatykały.

Neoterycy przyczynę choroby składają na kwaśność ostrą, *in primis viis*, to jest w żołądku, albo w kiszkach zostającą, y łączącą się *cum succo venereo*, z kąd się wszystkie nerwy wzruszają, y dla tego przez nieaki czas paroxyzmy ustają aż się znowu tyle kwaśności zgromadzi ile do poruszenia paroxyzmu należy.

Konwulsye zaś pochodzą ztąd, kiedy *rubuli à succo nerveo* bardzo rozprzestrzenione będą, z kąd *vellicantur fibrillæ, & excitatur motus convulsivus*.

Progn. Kiedy dziecię często ziewa, albo się przeciąga, oczyma, y powiekami nad zwyczaj rusza, kiedy ręce drżą, y wyciągają się, także gdy się często lęka, drży, y długo niesypia, są znaki przyszłej wielkiej choroby.

Którym pod czas paroxyzmu wiele piany z ust wychodzi, także w paroxyzmie przypadające konwulsye, y którym się oddech w konwulsjach zatłumia, także którzy nieczując się pod się puszczają, także gdy się po paroxyzmie znacznie odmieniają, także gdy po paroxyzmie gorączka bierze, tacy są w wielkim niebezpieczeństwie życia.

Sposoby do leczenia.

Nayprzod przestrzegać tego pilnie, aby dzieciom niedawać żadnych trunkow. gorących, osobliwie winá, także potraw kwaśnych, y korzennych.

Item. Po iedzeniu niedawać záraz spáć, przestrzegać tego aby się dziecień czym nie przestraszyło, żywot aby záwsze był otwarty przez enemy, álbo czopki, mlecznych potraw niedawać także mięsá wołowego, ryb, y takich ktoreby się prędko zkorumpować mogły.

Potym należą purgánsa wolne, akkomoduiąc według lat. osobliwie z senesu, z rhabarbarum gotowane, przytym należą absorbentia iákowe są. *Unicorum fossile, unicorum Cromlandicum seu marinum, Lapis Bezoar. verus, vel facilius, Cornu Cervi, Pulvis Marchionis, Cranium hom. Coralli rubri, Ungula Alcois, Magisterium, Luna y inne pomienione medykámentá, acidum, nervosá, fibrillas vellicant rodensq; ac spasmodicos motus irritans, imbibunt & hac intentione sæpius hoc malum imbibendo abigunt.*

Prošek osobliwy doświadczony.

R. Cinabarum antim. Cranij hum. pp. Ungul. Alcis añ. drach. sem. Pulmon. & Cordium Talpar. exsiccát. & pulv. scr. 2. Bezoard. Lunaris, Lapid. Smaragdi pp. añ. scrup. I. Croci scrup. sem. Ambre gr. 3. fiat pulvis, dosis ad scrup. sem. ad unum.

Item.

Item. R. Ocul. Cancr. propr. Antimonij drach. aā. scrup. sem. Cinabar. antimon. rectif. gr. 5. Laudani Opiati gr. 1. fiat pulvis. dividatur in sex partes æquales, dentur quotidie quolibet mane in aqua Tilie.

Item. Nábieray glist w ziemi zostájących, wypłocz ie winem, ususz, utrzyi ná proszek do którego przyday tyleż koralí czerwonych, iák naysubtelniej utártých, zmieszay, y daway po puł skrupułu, y więcey. w wodce z kwiátu lipowego paloney.

Item. Kretá spal w garnuszkú nowym zetrzyi ná proszek subtelny, daway go po trosze w czym rozumiesz, ieszcze lepsze iest iego serce. y płucá suszone, y w proszku dawáne.

Item. Secundina primipara cum Corallijs & cranio hum wiele wazą.

Item. Aurum fulminans przydawszy do niego gran kilká Pulv. Falappæ.

Oprocz tego służą różne Spiritus, iáko Spiritus Florum Tilie, Cerasorum nigrorum, Pæonia, Lilio-rum Convall. &c. także wszystkie medykamentá w ktore Castoreum wchodzi, skuteczne są do potłumienia kwaśności, także Theriacalia opiatís maritata: także Volatilia Balsamica, iáko Liqueur Cornu Cervi Succinatus.

Dla dzieci sących gdy się im przyda tá chorobá. R. Ocul. cancr propr. gr. 12. Cinabaris antim. rectif. gr. 4. misce divide in 4. partes æquales, daway ten proszek ráno, y ná noc.

Vel R. Aqua mellis unc. 1. & sem. Spiritus Rosmar

smar. drach. 1. & sem. Tinctura Castorei scrup. 1. Spiritus Salis. armoniaci Succinati gut. 5. Syrupi de Paeonia vel de Betonica dr. 6. misce det coctileatim.

Powierzchowne też aplikacye wiele ważą, to iest. ná głowę. ná żołądek, y żywot, ná żywot dobra iest dryakiew, przydawszy do niey oleyku bursztynowego tym smárować, álbo Plaster zwány *de Galbano crocatum*, przydawszy oleyku bursztynowego, álbo smárować nád żołądkiem oleykiem muszkatowym, przydawszy do niego oleyku bursztynowego, y bobrowego stroiu.

W sámych paroxyzmie pod nos przytykác do wáchánia *Spiritus Salis. armoniaci*, álbo *Sal Vitrioli*, *Cornu Cervi*, álbo *Oleum Sylvi*, álbo oleykiem ruciánym dystillowaným nácierác pod nosem.

Item. Pryszcze zá uszýmá, także ná wierzchu głowy pomocne bywáią, także ścieranie rąk, y nog.

Ieżeliby dziecie podległe było tey chorobie, takiemu trzebá otworzyć aperturę ná kárku.

Ieżeli komplexya, y lata pozwaláią, krew puścić potrzebá, álbo piawki stáwić.

Plaster ná głowę skuteczny.

R. Empl. de Betonica unc. 1. Balsami Perviani, unc. sem. Olei distillati Cornu Cervi. vel Alcis, Tartari, añ. scrup. sem Salis Cornu Cervi scr. 1. f. Emplast.

Tákże kádzenia bursztynem, łosim kopytem, álbo rogiem są pomocne.

Wie-

Wieszaią też ná szczyłách dzieci, dla ochrony od tey choroby różne graty, iako to korzeń piwonii, zęby wilcze, łosie kopytá, korale, kámiień smaragd zwány &c. lecz to máłą pomoc czyni.

Korzeń *Valeriana* to iest kozłku, ná wiosnę, álbo w iesieni wykopány, ná proch utárty, y zádawány, ná tę chorobę bárdzo pomocny iest.

Iezeliby tá chorobá pochodziła z glist, álbo gdy się ząbki puszczaią, álbo gdy ospá, y odrá nástępuią, o tym masz ná swych mieyscach.

O płynieniu łez z oczu.

Płynienie łez z oczu názywa się *Epiphora*, to iest ustawne płynienie, álbo wilgotność w oku, lubo w iednym, lubo w obudwu, te łzy álbo humor nie iednakowy bywa, pod czas wodnisty, zimny, bolu żadnego w oku niespráwuiący, á pod czas bywa ostry, y stony, spráwuiący bol, zápalenie, świerzbienie, rznięcie, á pod czas y powieki ráni. W tey affekcyi chrzątki w kącikách oczu zostájące, przez ktore łzy wychodzą nabrzmiewaią.

Przyczyná tey affekcyi iest humor spadájący z głowy, álbo innych części ciála ściągájących się do oczu, zwyczajnie tácy podlegli są ustawicznemu katarowi, máiąc záwsze pełność humorow w głowie, także z náтуры flegmatycznej kompleksyi wilgotney, y rzadką krew w sobie máiący.

Sposoby do leczenia.

Nayprzod służyć dla expurgowania od wilgotności zbytniey (tak głowy, iako y ciała) purgándose w różnych formách, to jest: albo w pigułkách, albo w trunkách &c. dla słabszych naylepszy jest senes, wórzac go y pijąc, ten albowiem naylepiey głowę expurguie.

Przytym weś *Aloe. Mucis Cuprassæ. Thuris Masticis, Myrrhae aũ dr. 2. Tutia pp. Sarcocollæ aũ. dr. sem. Sangv. dracon. Sumach. Rosar. rubr. Baccar. Berber. Siccæ aũ scr. 1. fiat pulvis subtilis misceatur cum aqua fenicul qua guttatim instilletur oculis, & ab extra applicetur, est probatum.*

Item. Płynienie łez z oczu z zápaleniem tak się ma leczyć. Nayprzod przepurgowawszy się dobrze krew puścić, potym tego *Collirium* używać.

R. Trochiscorum albor. Rhasis sine Opio drach. 1. Aqua Rosarum unc. 4. Aqua Fenicul. unc. 2. misce. tym oczy przemywać. y przykładac ná noc zmoczywszy chustkę niekrochmalną.

Vel R. Cerussa lota, Sarcocollæ nutr. Acatia, Thuris aũ. drach. 1. Ossium Mirabol. adustor. Corallor. rubr. prop. aũ. drach. sem. Margar. prepar. scrup. sem. Succu mali punici ad med. per decoctionem qv. suf. fiat collirium.

Item. Weś nasienia babczanego, przetłucz, warz w wodzie, przecedźiwszy przemyway oczy.

Item. Kto ma zástárzałą tę affekcyą, takiemu
trze-

trzebá mieć aperture ná kárku, álbo ná ręce, álbo ieszcze lepiej *supra futuram coronalem*, ná głowie.

Item. Gdy inne medykamentá máły, álbo żadnego skutku nieczynią, ná ten czas radzą medycy ná ogoloną głowę przyłożyć *Emplast. Vestigatorium*.

Item. Máść pewna. Weś gryfzpanu gran dwańście, kamfory dragmę jednę, tucyi preparowáney puł uncyi, máłá nieśłonego wprzód w wodce rożowej przewárzonego, y przepłokánego dragm sześć, zmieszay uczynń máść ktorą po trozce wpuuszczay w kąciki oczu od nosá, álbo powieki nią smáruy piorkiem, iest doświadczona, nietylko ná płynienie łez z oczu, ále y ná świerzbienie, y exulceracye powiek.

Item. Bańki zá uszymá z piaławkámi stawione ná niezástárzáłą affekcyą są pożyteczne.

O lekárstvách rożnych, ná rożne
áffekeye sercá,

Sercu słuzące medykamentá, nazywáią się *Cordiacá*, máiące moc serce w rożnych słabościach posilác, duchy ożywić, y *malignam qualitatem*, od sercá odpędzić.

Słabość sercá pochodzi pospolicie, álbo z zimney, álbo z gorącej przyczyny, álbo z złączoney *cum malignitate*, y dla tego rożne medykamentá akkomodowáne bydź máią.

Medykamentá serce posiláiące w pospolitości
są

Isa te. *Confectio Alchermes cum & sine odoribus, Theriaca Veneta, Confectio de Hyacintho, Aqua Theriacalis camphorata. Sal Volatilis viperinus Elixyr proprietatis Paracelsi, Elixyr vite Mathioli, Aqua cordialis omnium florum cordialium. Aqua cordialis varij generis. Aqua Canellæ, seu Cinamomi cum & sine vino Extrahum Bezoardicum, Essentia Ambre, Pulvis Diamargariti calidi & frigidi, Latificans Galeni, Species Diambre de Gemmis, Spiritus volatilis viperinus. Sal volatile oleosum Sylvij Pulvis albus pretiosus Gedanensis Electuarium de Gemmis, Fulep Gemmatus, Lac Perlarum y inne rozmáite.*

Dla odpędzenia iádu od sercá pochodzącego, álbo z zázytey trucizny, álbo z ukáśzenia iádowitey bestyi, iáko źmij, psá wściekłego, wilká &c. tá dekokcyá osobliwa.

R. Rad. Tormentilla, Zedoaria, Gentiana, aa. unc. sem. fol. Melissa, Scabiosa, Cardui benedict. Scor. dý aa. m. 1. Cort. Citri drach. 3. sem. Cardui bened. Citri aa. drach. 1. Rasura Eboris drach. 1. & sem. Florum Buglossa Anthos aa. pug. 1. fiat decoctio in aqua communi, Recipe culatura libram unam & sem. adde Syrupi de Corticibus Citri q. s. dentur quotidie mane & vesperi uncia tres.

W nagłej mdłości, gdy czas niepozwała zgotowania lekarstwa innego. Weś alkermesu, álbo gdy go niemasz dryakwi, rozmac z winem day choremu záżyć.

Item. Kámforá osobliwym sposobem serce iposla iednak nie káždemu służy.

R. Salis

R. Salis volat viperarum gr. 10. Aqua Scorzone-
la, vel Cardui benedict. unc. 1. & sem. misce, detur
pro dosi.

Vel R. Magisterij Ambra gr. 2. detur in Aqua
Theriacali Camphorata.

Vel R. Conserva florum Tunicarum, Anthos. Cort.
Citri condit aā. unc. sem. Confect. Alcherm. drach. 1.
Pulvis Diambra drach. sem. Salis Card. bened. scrup.
1. f. Confectio dosi drach. una.

Item R. Specierum Diambra drach. 3 Confectio-
nis Alchermes unc. sem. Sacchar. unc. 4. Olei Cinamo-
mi gut. 5. fiant secundum artem morsuli.

Oprocz wewnętrznych lekarstw wiele też ważą
Topica, to jest powierzchowne przykładania ku
sercu, y ná pulsy, to jest alchermes z winem ro-
zmąciwszy, przykładac ku sercu plátek szkarła-
tny, tym nápuściwszy. Tákže Balsamus pervianus,
wodki rožne z rožnemi proszkami, tákže matera-
cyk z ziółami, y sámá rutá z octem, osobliwie w
gorących affekcyách dobrze służy wódká Krolo-
wy Węgierskiey &c.

W wielkiey słabości sercá pochodzącey z go-
rącey przyczyny, to jest gdy będą gorące wne-
tržności, álbo gorączká wielká iáko maligná. Fe-
bris putrida Epidemica, tákže w ospie, odrze &c.
tákže gdy będzie drzenie sercá, mdłości w gorą-
czce, służyć będą te medykamentá.

K. Rad. Rusci, Cichorei, Scabiosa, Capill. vener.
Pimpinella Acetosa aā. pug. duos, Sem. Melon. Cu-
cubita, Citri, Rasura Eboris aā. drach. 1. Florum
Compend. Med.

Qq

Cor-

Cordialium pug. i. fiat decoctio in aqua comm.

R. Colatura libr. i. cui adde Cryſtalli mineral. drach. i. & sem. Spirit. Sulph. vel Nitri dulc. dr. sem. Syrupi de Limonijs q. s. detur ter de die.

Item. Różne sercu służące w podobnychże affekcyách w poſpolitości są te. *Confectio de Hyacintho, Pulv. Cord. & hep. viper. Sal. Cardui bened. Scabiosa Bezoardicum Foviale vel minerale, Spiritus nitri dulcis, Sal dulcis, Lapis Bezoar. Aqua Theriacalis refrigerans, Aqua è Typhis Cervorum, Aqua Cordialis frigida, Herculis à Saxonia, Theriacalis Camphorata, Sal Viperarum, Mixtura de tribus cuius descriptio.*

Mixtura de tribus.

R. Aqua Theriacalis Camphorata unc. i. Spiritus Tartari, Spiritus Vitrioli añ. drach. i. misce.

Item. Pulvis diamargarit frig. Tabella, manus Christi cum perlis & Conf. de Hyacintho & Alchermes, Magisterium Perlarum Corallorum, & Salia eorum, Ambra Gelatina, Cornu Cervi cum aromatibus Jus Caponis &c. wzwyż pomienione medykamentá lubo same, lubo przydawane do innych likworow skuteczne są do używania.

Composita Náprzykład.

R. Aquarum Buglosa Borag. añ. unc. 3. Conf. de Hyacintho drach. i. Salis Prunella drach. sem. Pulv. diamargar frigid. scrup. i. Syrupi de Corticibus Citri unc. i. detur. pro una dosi.

Vel R. Conserva Rosarum, Buglossa Violar. Tunicarum añ. drach. sex, Aquar. Boraginis, Buglossa,
ace-

Acetosa, aũ. unc 3. misce bulliant parũm & colentur ac exprim. liquori adde, Confectionis de Hyacintho Alchermes aũ. drach. 1. Manus Christi perlar. dr. 1. Symp. de Pemis q. s. m. detur saepius.

Pytanie iákie, ktore, y iák wiele humorow we krwi.

Odpow. Humorow z ktorych *Consistentia* krwi zložona iest, są cztery.

Pierwszy *Pituita*, to iest flegmá, iest krwi owá część ktora *ex* bylo ze krwi wygotowana, lubo więcey, lubo mniej, siárczystego, y słonego mąjąc w sobie humoru przymieszanego, przez częste cyrkulácy, y w sercu dylatacy, gdy niebędzie przeczyszczona, zostáie gruba, y gęsta.

Wtóry *Sanguis purissimus*, iest owá część masy krwi, ktora przez wiele cyrkulácyi w sercu wyczyszczona, stawszy się subtelną, mierney subtelności duchow nábywa.

Trzeci *Bilis*, to iest cholerá, iest owá krwi część, ktora przez częste cyrkulácy, y kokcy większey subtelności nábywa, z kąd bárdzo *Spirituosus*, y zbytnie gorąca zostáie.

Czwarty *Melancholia*, iest owá część krwi, ktora przez wiele cyrkulácyi, y w sercu dylatacyi stawszy się subtelną, y bárdzo rzadką, przez co *Spirituosa particula*, po większey części z niey wyciągnione bywáią, z kąd zimna, gruba, y *terrestris* zostáie.

Temperámentá zaś nászych nátur z różnych

Qq2

wzwyż

wzwyż pomienionych czterech humorow pomie-
szania, y przewyższenia, stają się w ten sposób.

Nayprzód jeżeli *chylus* z alimentow wilgo-
tnych, y zimnych, które mało mają w sobie sub-
telnego ciepła zgotowany, albo z defektu nale-
żytego fermentu, nie dobrze rozrzedzony będzie,
ná ten czas rodzi się z niego *Succus*, krwi flegmi-
stey gruby, który lubo się wielokroć cyrkuluie,
y dylatuie, iednak go serce do swey doskonało-
ści, y subtelności swoją akcyą przywieść niemo-
że, dlaczego, jeżeli takiego chylusa więcej przy-
bywać będzie, mało innych humorow rodzić się
musi, á że wszystko ciało taką krwią nápełnione
jest, w ktorey inne nie przewyższą humory,
nábywa konsystencyi wilgotney, y zimney, z kąd
całego ciała temperáment stáie się flegmisty.

Powtore, jeżeli *Chylus* będzie dobrze exko-
kwowany, y z alimentow utemperowanych spo-
rządzony, albo z wewnętrznych części dobrą kon-
kokcyą należycie wygotowany, ná ten czas tak
przez cyrkulácie, iáko y w sercu dylatacy, stáie
się krew z niego czysta, y wielość iey, z kąd ciało
nábywa temperámentu krwistego.

Potrzenie, jeżeli krew będzie sporządzona z
alimentow bárdzo gorących, y ostrzych, albo dla
gorącości wewnętrznych pryncypálnych członkow
ostro fermentujących, ná ten czas przez mále
cyrkulácie, obraca się *in succum calidum & valde
spirituosum*, który gdy inne humory przewyższy,
na

na ten czas staie się *temperamentum bilosum*, to iest choleryczna complexya.

Poczwarte, iezeli krew wygotowana będzie z alimentow grubych, nieczystych, máiących w sobie wiele *salis fixi*, to iest słoności, gdy nie dobrze będzie przez cyrkulacye. y kokcye wyczyszczona, mało się z niey rodzi subtelnych duchow, zátym staie się *succus* krwi gruby, á ztąd nábywa taki człowiek temperamentu melancholicznego, to iest melancholiczney complexyi.

Nád to wielość káżdego przewyższájącego temperamentu, názywa się *Intemperies*, zkąd choroby rodzą się podobne im, to iest zimne, gorące, wilgotne &c.

Item. Temperamenta teź, natur nášzych nábywáią się nie tylko z alimentow. ále teź z rodźicow, y *ex influxu astrorum*.

TRAKTAT VII.

O sposobách robienia wodek, oleykow,
máści, iulepow, konfitur, lekarstw
purguiących &c. &c.

Wodká cynámonowa.

WES cynámonu przedniego puł funtá, przetłucz z grubá, przyday hányfzku trzy garści, námocz we dwu gárcách wody, od godziny do godziny, dobrze nákrywfszy, potym przepal przez alembik wolnym ogniem (alembik, y rurki máią

bydź dobrze przechędożone) odbierz pierwey przodek, potym ostatek do inšzego naczynia. Jeżeli będzie cynámon dobry, będzieś miał przedniey wodki około pułgarcá, ieżeli zaś ladańki, iáko poſpolicie bywa z gdańská, za ledwie będzie kwartá, inſi miałto wody proſtey, nálewaią wodą w ktorey ieczmięń wárzą, inſi nálewaią wodką rozáną, meliſſową, borakową, ſzczawiovą &c.

Wodká cynámonowa z winem.

CDy ſię wodká cynámonowa przepala z winem, álbo z wodką z lagru wypaloną, nieprzyiemna ieſt do picia, lepiey w gorzałce proſtey nieprzydymionej, przydaſzy hányszku, leiąc do puł funtá cynámonu dwa gárcá wodki.

Wodká Krolowy Węgieſkiej.

WEś gorzałki proſtey gárcy trzy, álbo cztery, námocz w niey lewandowego kwiecia, rozmarynu, ſzałwii, iáłowcu przetłuczonego, przepal przez alembik, przydaſz rozmarynu znowu przepal. Do przepaloney wodki, znowu trzeci raz nákláď rozmarynu, námocz, y przepal, nieociągaiąc bárdzo, weś ná tyſzkę żelázná, lubo ná gliniáne naczynie prochu trochę, ruſniczego, wley wodki bárdzo máło, zápal iá, iák wygore: ieżeli ſię proch ſpali, dobra ieſt, iuż nie ma w ſobie wilgoci. ieżeli zaś prochu nie ſpali, przepal iá ieſzcze raz, nie ociągaiąc bárdzo, oſtátek ociągnionej, zda ſię ná rozchody. Jeżeli zaś chceſz mieć tę wodkę z kámforą, weś iey náprzykład
ra kw-

kwartę, włoż do niey kámfory łotow cztery, ro-
spuści się w niey prędko, mieszaiąc co raz, przy-
tkay dobrze, schoway od potrzeby,

Wodká Párálizowa.

WEs konwalii świeżey, rozmárynu, lewandey,
szałwii, macierzanki, ziela iwy arthetyki, po-
krzyw, bukwice, korzenia dzięglowego, pieprzu
długiego, iálowcu, wszystkiego coć się będzie
zdáło, námocz w gorzałce prostey, przepal przez
alembik, do przepaloney wodki przyday mro-
wek, z mrowiská ochędożonych co mieć możesz.
Iálowcu kilká garści: znowu przepal, nie odcia-
gáiąc do końca, chceszli mieć ieszcze lepszą, przy-
day znowu mrowek, y przepal trzeci raz.

Kinder Balsám.

WEs gálki muszkátowey łotow trzy, kwiátu
muszkátowego łotow trzy, goździkow, cy-
námonu przedniego, imabieru, kubebow *Granor.*
Paradyś, cytwaru wszystkiego po cztery łoty, gał-
ganu pultorá łotá, rózy damasceńskiey świeżey
łotow sześć, kwiátu goździkowego. świeżego,
kwiátu lipowego, oboygá po 24 łotow, liścia,
y kwiátu szałwiowego, kwiátu kminkowego, ko-
pru, włoskiego, koszykowego lewandowego,
wszystkiego po sześć łotow, korzenia piwonii,
świeżego natienia piwonii, ięmiolý dębowey,
wszystkiego po puł łotá. wszystko pokráiawszy,
y potłukwszy, włoż do naczynia szklanego, wley

málmázyi gárniec, wodki konwaliowey z wodą paloney, wodki poziomkowey przedniey, oboygá po trzy kwáterki, wodki szaławiiowey, kopru włoskiego, oboygá po puł kwarty, zát kay dobrze naczynie. niech ták stoi przez kilka dni, potym przepal przez szklány alembik, ná raz miará lyszká iedná, álbo dwie. Białogłowom cieżarnym iest bárdzo służąca.

Wodká złotogłowowa.

WEs cynámonu puł łotá, gałki muszkátowey, kwiátu muszkátowego, oboygá po ćwierci łotá, imbieru, goździkow, pieprzu, tátárskiego ziele, wszytkiego po puł ćwierci łotá, bobku pułtorá łotá, rozmárynu, szaławii, spikanardy, lewandy, wszytkiego po garści, stłukšzy wszytško wlož do szklánego naczynia, náley gorzałki dobrej puł kwarty, zawiąż dobrze, zálep w chlebusurowy, wlož do piecá wypalonego oraz z chlebem, przecedziwszy schoway od potrzeby. Służy ná wiele affekcyi głównych, smáruiąc niá wierzch, y tył głowy.

Wodká serdeczna zwyczáyna.

WEs gorzałki dobrej gárcy (náprzykład) trzy, wliy do naczynia szklánego, do ktorey záraz z wiosny zbieray te kwięcia siałkowe, hyacintowe, *Corona Imperialis*, bukwice białey, konwalii, lišy białych, melissy, borakowe. miódun.

dunczane, szałwiowe, lewandowe, rozmarynowe, z drzewa wiśniowego, bazylikowe, goździkowego, cząbrowe, macierzanki, z kopru włoskiego, różowe, malinowe, żytnie, nogietkowe, iasinowe, *Tuba rosa Genestry*, (ieżeli bydz może) ze bzu włoskiego, z hiszpańskiego, biedrzeńcowe &c. Miawizy zioła wszystkie zebrane, przepal przez alembik. Do przepaloney wodki, przyday galki muszkatowey, kwiātu, goździkow, cyńamonu, gałganu, kardamonu, kubebow, storaxu, skorek pomarańczowych, y cytrynowych, siarkowego korzenia, cytwaru, *Rad. doronici*, drzewa aloesowego, sandałowego troińskiego, *Rhodi*, cyprysowego, sasafras, nalienia kopru włoskiego, kolędru, czarnuszki, kminu kramnego, wszystkiego coć się będzie zdąło, przetłukszy námocz, y przepal, nieodciągając bárdzo, sprobuy ieżeli proch spali, iest dobra, ieżeli nie, przepal ieszcze raz. A ieżeli chcesz żeby miała zapách wdzięczny, weś pizma, ambry, zibetu potrosze, zetrzyi w kámiennym moździerzku, przydawszy trochę *Salis Tartari*, zawiąż w węzelek, wpuść do wodki, niektorzy kładą szafran do alembiká, z inszemi ingyedyencyami, co zle czynią, lepiej zawiązać go w węzelek, y wprawić w kápitel to iest w czapkę alembikową. Insi máią zwyczaj do alembiká kłaść złoto, to iest łańcuszki, czerwone złote; co iest śmiechu godno.

Wodká do kádzenia bárdzo wdzięczna.

WEs gałki muszkátowey puł łotá, goździkow
 ćwierć łotá, cynámonu pułtory ćwierci łotá,
 storaxu, benzoinu, korzenia siałkowego, skorek
 cytrynowych, wśzystkiego po ćwierci łotá,
 przetłucz wśzystko, włóż do nowego garnczká,
 náley wodki rożáney przedniey, nákryi dobrze
 przez noc, názájutrz postaw ná węglách zarzy-
 slych, nákryi pokrywką z dziurkámí, niech po-
 woli bárdzo wre, wydáie z siebie zapách bárdzo
 wdzięczny kto chce, może y piżmá kilká graa
 przydáć, á co uwre wodki, doleway inszą. Ieżeli
 kto chce to kádzenie uczynić w Kościele (iáko
 w niektórych bywa,) trzebá we dwoynasob, álbo
 y więcey (według wielkości Kościoła) brąć in-
 gredyencyi pomienionych.

Wodká sekretna.

WEs wapná niegászonego, iáko nayświeźsze-
 go káwálec náley ná nie wodki babczáney,
 álbo z żabiego skrzeku gorácey co potrzebá iák
 się ustoi zley zwierzchu, ieżeli bédziesz miał wo-
 dki pułgarcá, przyday do niey *Mercurij dulcis*,
 (subtelno utártego) puł łotá, zbiy dobrze scho-
 way od potrzeby: służy ná wśzelkie wrzody, y
 y rány zástárzáłe do zgoienia trudne, prędko bo-
 wiem súszy flux, y ránę goi, może y *Spiritu Viní*
 przylewáć, ieżeli by było, wielkie zápalenie, służy
 téż y ná párchy.

O sposobach robienia lekarstw pur-
gujących.

Purgans w trunku.

WEs senesu z łypulek obranego trzy ćwierci
łotą, *Rhabbarum* krócianego puł łotą, hąny-
szku szczyptę dobrą, włóż do garnuszka, skrop
winem dobrze, naley wody czystey kwáterkę,
nakryi niech moknie przez noc, nazaíturz przy-
warz trochę, przecedź przez płótno, y wycisniy
przyday manny kalabryny, łotow cztery, przy-
staw zdalá od ognia, miészay żeby się manna ro-
spuściła, potym wes białek od iáíá, rozbiy go prę-
tem żeby się w pianę obrocił, zmiészay z trun-
kiem, przystaw do ognia, żeby tylko wezwrzało,
przecedź przez gęste płótno, będziesz miał tru-
nek czysty, który ciepło wypić, ieżelić się podo-
ba, możesz cytrynę do niego wycisnąć. Dáie się
przestrogá, że ieżeliby kto dla dzieci chciał go-
tować: trzebá wszystkiego dáleko mniey bráć we-
dług lat. Dla tych zaś ktorzy są nátury trudney
do purgowania, trzebá bráć we dwoynasob wię-
cey.

Item Dla dzieci do moczenia może przyda-
wać cytwarowego nasienia, mchu koralowego,
álbo wrotyczu dla glist.

Isulep rożany purgujący delikátny.

WEs roży damasceny, to iest Wiedeńskiey pra-
wdziwey, obierz pięknie, wysiey przez prze-
tak, odważ: ile będzie roża wáżyła, tyleż odważ
cu-

cukru przetłuczonego, y przesianego, postaw pátelę, álbo rynkę nád wolnemi węglámi, iák się rozgrzeie, włóż garść róży, drugą cukru, miészay drewniáną łopátką, iák pocznie fok puszczác, włóż drugą garść róży, y cukru, y miészay powoli, y ták co dáley, aż wśzystkę różą, y cukier włożysz, przytrzymay trochę ná węglách wolnych, żeby się cukier dobrze rospuścił, wliy do garnuszká nowego nákryi niech ták stoi w cieple. Jeżeli masz wolą więcey robić, názbierawszy róży, uczynь ták iáko y pierwey, złoż do kupy, potym wyliy ná płotno gęste, zawiąż, wyciśniy w prasie, schoway od potrzeby, purguie bárdzo dobrze, biorąc go ná raz według náтуры, kto słábszy, dość puł kwáterki, kto mocniejszy kwáterkę, názywa się ten iulep sekretny, *Syrupus Aureus*.

Konfekt brzoskwiniowy.

NAzbieray kwiecia brzoskwiniowego, ochędoź pięknie, odważ ile będzie kwiecie ważyło, tyle dwoie odważ cukru, wliy wody ná rynkę, álbo pátelę, iák wezwre, wsyp kwiecie, warz aż zmięknje, włóż cukier, smaź wolnym ogniem do konsystencyi, ták iák różą, schoway od potrzeby, purguie bárdzo skutecznie wziąwszy ná raz iák kásztan, y ná glisty dla dzieci dobry, insi robią z foku wiśniowego iulepek, ktory też ma moc iáko y konfekt.

Rozynki purguiące.

WEs. senesu obránego, łotow. sześć, przyday
ha-

hányfszku garść dobrą námocz w winie przez 24. godzin, przywarz trochę, przecedź, przyday manny kalabryny łotow ośm, cukru tyleż, rospuść, wyczyść białkiem iaiowym, weś rozynkow drobnych obranych, wypłokanych puł funtą, zmieszay: smaż wolnym ogniem do zgęstnienia, schoway od potrzeby, osobliwie dla dzieci, daway ná raz po łyfzce.

Ubodzy ludzic skrobią wnątrzną skorę z kruszynowego drzewá, którą álbo ták świeżą w piwie moczą y piią, álbo ná proszek trą ususzwy, iednąk trzebá ią skrobác ná doł ku korzeniowi, żeby womitow nie czyniła, bo ieżeli ku gorze będzie skrobána, womity spráwi, y stólce, do tego, miarę trzebá záchować, żeby nie przesądzić. Insi zaś záżywáią ziarnek bżowych, álbo hebdownych.

Konfekt ná womity lekkie.

JAk się pocznie bez pukác ná wiosnę, názbieray kłobuczkwó máłych, odważ do nich tyle dwoie cukru, przyśmaż schoway, ná raz day iák włoski orzech, słabszym mniej, czyni womity lekkie.

Są niektorzy ták się brzydzący lekarstwy, że nie tylko záżyć go niechcą, ále y przed zapáchem iego uciekáią, dogadzając takim, podáie się sposob. Weś żółci wołowej, kolokwintydy, oboygá po łocie, pokray subtelno kolokwintydę zbiy wraz z żółcią, rozłóż ná chusteczce, przyłóż ná pępek, y przywiąż będzie purgowáło.

Dru-

Drugi sposob. *R. Aloe Succort. Scammon. Myrra aũ. dr. i. Esula Coloquintid. aũ. dr. i. f. f. pulv. subtilis* zmieszay z sokiem z kolędu świeżego wy-
ciagnionym, uczyni dwie gałki, które day trzymać w rękách w ciepłej izbie, przekłádając z ręki do ręki, y wachając, czyni operacye, ale to tylko służy náturom delikátnym.

Gorzałká purguiąca.

WEs salapy z grubá przetłuczoney łotow pięć, cynámonu łotow trzy, gorzałki hányszko-
wey kwartę, zmieszay, niech tak moknie przez trzy dni, co raz miészając, pótym zley z wierzchu, przez chustkę wyśacz dobrze, ná pozostałą salapę wley znowu gorzałki pułkwarty, iák wymoknie znowu wley ná chustę oraz z salapą, wyciśniy zlep do kupy, usmaż syrup z cukru, zmieszay, y schoway od potrzeby, ná raz kieliszek, albo mniey dla słabszych. Iest innych sposobow wiele, ale że do aptekarzow należą, ábym nie wydał wszystkich sekretow tylko proste sposoby opisałem.

O IULEPACH

Iulep fiáłkowy.

WEs fiáłkow co mieć możesz: obierz ie iák należy, sflucz w kámiennym moździerz, albo w donicy zwierć, wlož do szklánego naczynia, náley wody czystey puł kwarty, zámieszay, nákryj dobrze, niech tak stoi, aż inszych fiáłkow ná-

názbierasz, które obrawszy, y zwierciawszy iáko y pierwey, przecedź tám te moczone przez chustę, y wyciśniy, do wyciśnionej wody włoż in-sze, zmieszay, nákryi, iák znowu przyzbierasz fiálkow, spraw się z nimi iáko y pierwey, przecedziwszy, y wycisnąwszy tám te co mokły, włoż w nie świeże, uczyni tak y czwarty raz: ieżeli masz dość fiálkow, bo im wodá (w której fiálki mokły) będzie gęścieysza, tym też iulep będzie pięknieyszy, y lepszy. Potym węś cukru pultrze-ciá funtá, włoż do pátelę, álbo rynki, wley wody kwáterkę, warz do zgęstnienia, to jest kiedy kápniesz ná żelázo zaráz twárdnieie, zdiąwszy z ognia wley węń tynkturę, to jest wodę, w której fiálki mokły, zmieszay, iák ostygnie schoway, zawiąż iák naylepiey.

Insi robią tak, obrawszy fiálki, biorą tyle dwoie cukru, ile fiálki ważą, tłuką wráz w kámiennym móździerzu, álbo (kto go niema) w donicy wiercą, kładą do szklánego naczynia przylewáią wodki fiálkowej, álbo rożáney, według potrzeby, iák pomoknie, przecedzáią przez chustę, co ná chuście zostáie zbieráią, y przysmażáią, ná konfekt fiálkowy, insi zaś od smáżonego iulepu z sámeo cukru kładą fiálki słuczone, álbo zwierciáne, potym przecedzáią, máią oraz y iulep, y konfekt.

Są insze sposoby proste ktore że są niedo-skonále, niezdáło mi się opisać ich, ze wszy-skich naylepszy jest ktory się nayprzod opisał.

Iulep, álbo syrup rožány zwyczáyny.

Z Kwiecia rožowego obránego, y wysianego stłukšy go, álbo rozwierciawšy, sok wyciśniy potym do wyciśnionej roży przyliy trochę wodki rožaney, zwierć, y znowu wyciśniy do kupy, zley do szklánego naczynia, niech poštoj przez kilká dni żeby się ustało, álbo też záraz przecedź przez bibułę, przyday cukru tyle ile sok waży smaž wolnym ogniem do konsystencyi. A ieželi chcesz mieć ieszcze lepiey nábierawšy roży stłucz ią, álbo zwierć, y wyciśnionym sokiem pierwszym rozmać ią, y wyciśniy, uczyni to y trzeci raz, tymže sokiem nową rožą zálezaiąc, y wyciskáiąc, bédziesz miał iulep bárdzo przedni. Insi zaś obraną rožą wárzą, przecedzáiā y wyciskáią: do wyciśnionej wody inszą rožą kładā, znowu wárzą, y wyciskáią: czyniā to pięć, álbo sześć rázy, potym tę wodę przez bibułę przecedzáiā, dodáiąc cukru tyle, ile waży, smažā do konsystencyi.

Soki zaś álbo syrupy: iáko to porzeczkowy, málinowy, berberyšowy, wiśniowy, poziemkowy. iednákowym sposobem smažā się, to iest wyciśnawšy sok z ktorychkolwiek wyciśnionych iągód, przewárzyć go, y przecedzić przez płát sukieny, álbo przez płotno gęste, potym przydać do kwarty soku funt cukru, insi przydać

więcej

więcey żeby był przeżyroczysty, smażą wolnym ogniem do konsystencyi.

Iulep cytrynowy.

POwybieray z cytryn śrzodki, z tychże śrzodkow powyrzucay ziarká, potym ie nożem ná tálerzu gliniánym posiekay, włoż do chustki czystej, wyciśnij sok, ktorego ieżeli będziesz miał kwáterkę; weś cukru funt, wley trochę wody do niego, wysmaż go do gęstości aż pocznie krzepnąć, zdeymi z ognia wley sok, zamięszay, schoway od potrzeby, wyciski wrzuc do octu, aptekarze zaś máią inszy sposob, trochę temu podobny, ále oraz robią y konfekt, y iulep, że nie káždy umie obierać cytryny, dla tego prośty, y łatwy sposob nápiśał.

Iulep z octu.

WEś cukru (náprzykład) funt, włoż ná rynkę, wley trochę wody smaż do gęstości szymuiać, zdiąwszy z ognia wley octu winnego iák najlepszego kwáterkę, zmiészay, zdáleká nád ogniem, od potrzeby. Służy osobliwie w gorączkách, miészaiąc go z wodą y piąc, także ná palenie w żołądku y zgágę.

O KONFITURACH

Konfekt róžany.

WEś róży obráney, y wysianey funt, cukru funtow dwa, wody kwartę, wley wodę ná rynkę, álbo ná pátelkę, postaw ná ogniu, iák

Compend. Med.

Rr

we-

wezwre, syp rożą po garści, á miészay, niech wre áż będzie miękka, dopiero włoż cukier, y smaź do konsystencyi, iák przestygnie, włoż do naczynia szklanego, posyp z wierzchu cukrem, schoway od potrzeby. Tymże sposobem smaży się y roża Wiedeńska purguiąca.

Z inżego zaś kwiecica konfekty, (iáko to z siałkow, z gwoźdzów, z boraxu &c.) takim się sposobem robią: do iedney części kwiecica weś cukru dwie części, smaź cukier do gęstości kwiecice stłucz w kamiennym moździerz, álbo w donicy zwierć, włoż do cukru smázonego, zámieszay nád wolnym ogniem dobrze, schoway.

Angrést w cukrze.

WEs angrestu wielkiego, wybierz z niego ziárká, odważ funt, zley go wrzącą wodą, potym odley, włoż ná rynkę, przesyp cukrem tłuczonym, (ktorego ma bydz dwa funty,) niech tak stoi przez noc: názáiutrz smaź wolnym ogniem.

Pożiomki w cukrze.

WEs pożiomkow dostałych funt, przyday cukru przetłuczonego funtow dwa, wley wody kwáterkę smaź wolnym ogniem.

Máliny w cukrze.

WEs málin funt, cukru puštorá funtá, smaź cukier do gęstości, potym włoż máliny, y znówu wolnym ogniem smaź do konsystencyi.

Porzyczki w cukrze.

WEś porzyczek, wybierz z nich ziarnką, odważ funt, włoż ná rynkę, przyday cukru dwa funty bez ćwierci, wody kwáterkę: smaź do konsystencyi.

Wiśnie białe, y czarne w cukrze.

WEś wiśni, lubo białych, lubo czarnych, powyberay z nich kostki, odważ funt, zley, ie wrzącą wodą, potym odley, przyday cukru pułtorá funtá, wody ze trzy łyszki, niech tak postoi aż się cukier rospuści, potym smaź do gęstości należytey.

Morele w cukrze.

WEś moreli nieprzestałych: ostruż ie z zwierchniey skorki, y kostki powyberay, potym ie ociągnij w ukropie, ktory odlawszy przyday do funtá moreli dwa funty cukru, postaw przez noc, názájutrz smaź.

Brzośkwienie tymże się sposobem smązą.

*Orzechy włoskie niedoyrzałe**w cukrze.*

WEś orzechow włoskich niedostałych co chcesz, włoż do garnká náley wody, y soli náśyp, niech tak mokną przez cztery dni, piątego dnia odley, á náley inszey wody czystey bez soli, iák pomokną przez dzień, odley tę á inszey náley, czyn tak przez kilká dni dwa rázy ná dzień odlewáiąc wodę, á inszey nálewáiąc: żeby się sol dobrze wyciągnęła; potym ie struż z zwier-

Rrz

chniey

chniey skorki, y odważ, iák przestygną, náspi-
kuy ie gwoździkámi, y cynámonem, przytym ile
ważą, tyle dwoie odważ cukru, álbo miodu, ieże-
li ie chcesz mieć w cukrze smázone, usmaż z cu-
kru iulep gęsty, iák ostygnie wley go ná orzechy,
niech ták stoi do kilku dni, iák zrzednieie odley
go, znowu wysmaż gęsto, y ochłodziwszy náley,
iák zrzednieie przyday cukru trochę, y smaż o-
raz z orzechámi, według potrzeby. Ieżeli chcesz
mieć w miodzie smázone tymże sposobem postap
sobie iáko y w cukrze, miod iednak trzeba
wprzod rzadko z wodą przewárzyć, y precedzić
przez płát fukienny, álbo przez gęste płotno, po-
tym go wysmáżyć do gęstości: y nálać ná orze-
chy raz drugi, á zá trzecim wraz z orzechámi
przysmáżyć.

Pigwy w cukrze.

WEś pigwow dostałych, y nie twárdych, ostruż
ie, y powydrážay, włóż do garnká, náley
wodą, warz aż zmiękną, odstaw od ognia, niech
stoją w teyże wodzie przez noc, názáitruż, ro-
złoż ie ná przetáku żeby oschły. Potym weś cu-
kru tylo dwoie, ile pigwy záważą usmaż iulep gę-
sty, ktory iák ostygnie nálać nim pigwy w kto-
rym niech mokną do trzeciego dnia, potym go
odliy, y smaż żeby był gęsty: iák ostygnie, zno-
wu go wley do pigwow, iák trzy dni pomokną
wley go oraz z pigwámi ná rynkę, álbo pátełę,
przydawszy cukru, smaż bárdzo wolnym ogniem
do konsystencyi syropu.

Tá-

Tatarskie ziele w cukrze ná sucho.

WEs korzenia tatarskiego ziele ostruż ie, y pokray płasko, włóż do garnká, náley wody warz zpuł godziny, potym odley też wodę, náley inszey, y znowu warz z puł godziny, także odley iáko y pierwey, y znowu inszey náley iák powre odley, y przepłocz inszą, rozłoż ná przetáku żeby osiakło: weś cukru tłuczonego tyle dwoie, ile tatarskie ziele záważy, włóż ná rynkę, álbo pátełę, przesyp cukrem, niech ták stoi przez noc; názáiutrz smaź wolnym ogniem do suchości, miészaiąc powoli łopátką. Inti zaś smáżą iulep z cukru gęsty, w ktory kładą korzenie, y smáżą do suchości, miészaiąc powoli.

Szałwia w cukrze, álbo w miodzie.

WEs listkow szalwii co chcesz, powy Bieray z nich średnie żyłki, warz w wodzie áż zmiękną, odley wodę, liście wyżmij w rękách, y usickay drobno, przyday tyle dwoie cukru, álbo miodu odszymowanego, smaź do konsystencyi, zdiawszy z ognia przyday (ieżeli chcesz) gałki muszkátowey, gwoździów, cynámonu, y skorek cytrynowych drobno pokráiánych, ieżeli są świeże, ieżeli suche, stłucz ie ná proszek. Derenie smáżą tymże sposobem iáko y wiśnie.

Skorki cytrynowe w cukrze.

WArz skorki cytrynowe w wodzie áż zmiękną, iednak nie długo ich wárzyć rozłoż ná prze-

táku żeby oschły, usmaż iulep z cukru, którego ma bydz tyle dwoie, ile skorki ważą, náley nim skorki, niech mokną do kilku dni, iák iulep zrzednieie, odley go usmaż do gęstości, znowu w kilká dni odley go, y przyśmaż tak iáko pierwey, zá trzecim razem śmaż wraz iulep, y z skorkami do gęstości należytey.

Sok pigwowy w cukrze.

WEś foku z pigwow co chcesz, przyday do niego garść mięty suchey, roży suchey tyleż, octu winnego: warz przecedź, przyday cukru, śmaż do konsystencyi, zdiawszy z ognia przyday cynámonu, gałki, skorek cytrynowych zmiészay, schoway od potrzeby żołądkowey, znacznie bowiem żołądek posila.

Imbier w cukrze.

WEś imbi-ru wybornego co chcesz, náley go ługiem, niech moknie przez kilká dni, potym przywarz, pozdeymuy z niego skorkę, y náley wodą, którą co dzień dwa rázy odleway, á inszą náleway żeby ług wyciągnęła, á potym przywarz żeby był miękki, rozłoż go ná przetáku, iák oschnie, włóż do naczynia, náley go syrupem z cukru śmáżonym zimnym, w kilká dni odley go. znowu przyśmaż, żeby był gęsty: iák ostygnie, znowu go wley ná imbier. Czyn tak do czwartego rázu, y dáley, poko syrup rzednieć nie przestanie.

O OLEYKACH.

Oleyki dystillowane to jest: kminkowy, hą-
nyszkowy, z kopru włoskiego, z kopru pro-
stego, iąłowcowy &c. takim robią sposobem.
Weś ktoregokolwiek nasienia z pomienionych,
co chcesz náprzykład, gárniec álbo dwa, álbo
trzy, stłucz w stępie, álbo w moździerz, (inśi nie
tłuka,) wsyp do naczynia iákiego, náley wodą,
niech tak moknie, y zákiśnie w cieple przez ty-
dzień nábiy w alembik czyśty, wsyp soli ze trzy
garści, pal iák gorzałkę, postáwiwszy naczynie
sposobne do zbieránia oleyku, aptekarze máią do
tego sposobne naczynia z noszkami, przez ktore
wodká odchodzi, á oleiek w szyi naczynia zostá-
ie. Jest inszy sposob, kaž w hucie zrobić liiek
szklány, z długim końcem ten liiek położ nád
gárnem, álbo konwią, spárszy go czterma dre-
wnami, wley wody trochę do naczynia, żeby ko-
niec liyká zámokł. niech wodká z alembiká idzie
w liiek, w którym się będzie oleiek trzymał, á
wodá spodem odchodzić będzie, gdy iuż wodká
z oleykiem z alembiká odeydzie, wyimiy chyżo
liiek z wodki, przytkay záraz spod iego pálcem,
wodę ostrożnie wypuść, potym oleiek do oso-
bnego naczynia.

Insze zaś oleyki iáko róžány, liliowy, siałko-
wy, ruciány, miętczány &c. robią się z oliwą, to
jest: smázac pomienione zióła. álbo kwiecie w o-
liwie.

Oleiek S. Ianá zwyczajny.

NAzbieray kwiecia ziela S. Ianá, włoż go do naczynia szklanego, wley winá dobrego, y oliwy, wystaw ná słońce przez kilká dni, potym wylož ná rynkę, álbo ponewkę smaž do wywarzenia wilgotności, co poznasz gdy kwiát ná wierzch spłynie, y iák skwárki stwárdnieją, przecedź przez chustę, y wyciśniy: ieżeli chcesz mieć oleiek lepszy, wlož znowu świeżego kwiecia do teyże oliwy, iuž nie lejąc winá, smaž znowu tak iáko y pierwey, y wyciśniy, potym do tego oleyku náprzykład ieżeli go będziesz miał kwartę przyday terpentyny weneckiey łotow cztery, olbrotu łotow trzy, mumii, kámienia od urazu, smoczey krwi, wszytkiego iák naysubtelniey utartego po dwa łoty, zmieřzay, schoway od potrzeby: służy ná urázy, ná utrząśnienie, ná duszność w pierśiach, ná pobudzenie uryny &c. miará ná raz łyżká w winie, álbo w piwie ciepłym.

Dáie się przestrogá áby olbrot, y terpentynę do gorącego oleyku włożyć, żeby się rozpuściło oboie, do tego dáiąc oleiek iuž gotowy, ząwsze go zmieřzać.

Oleiek piołunkowy.

W Miesiącu *Sierpniu* názbieray piołunu dostátek, ktory posiekay, nákláď do beczki násyf soli dość, niech tak kiśnie przez tydzień, nábiay w alembik spory, przepalay iák gorzałkę poydzie

dzie wodką oraz z oleykiem, który wzwyż po-
mienionym sposobem oddzielay od niey. Dają się
dwie przestrogi, nayprzod chceszli mieć sporo o-
leyku, każ samo kwiecie osmykiwać z piołunu do
namoczenia, z nich tylko bowiem oleiek bywa,
a łodygi za nic ważą. Druga, do garcá, albo a-
lambika, za każdym nabiciem, włożyć kilka trza-
sek szczyp smolnych, dla tego áżeby oleiek kto-
ry bywa gęsty, nie przylegał do szkła, mają nie-
ktorzy zwyczaj kłaść szczep wiele, áby więcej
oleyku mieli, a to czynią dla oszukania, y zysku
ztąd swego, co się niegodzi.

Balsam sekretny

Ktory w 24. godzinách Ráne, y wielką
zagoi.

WEs oliwy iák naystarszey łotow 8. terpenty-
ny Gdańskiey bialey łotow 16. ięczmienia
całkiego łotow trzy kwiátu ziela S. Iana łotow
cztery, korzenia świeżego *Card. benedił.* kozł-
kowego to jest *Valeriana*, oboygá po dwa łoty,
kádźidlá wyborneho, y ná proch stártego łotow
cztery.

Sposob robienia.

NAyprzod kwiecie z korzeniem sflucz warz,
náley winem dobrym, mocz przez dwa dni,
przyday potym ięczmień, y oliwę, smaź wolnym
bardzo ogniem do wysmáżenia wilgotności, po-
tym wycisniy iák naylepiey, iák w puł prześty-
gnie

gnie, przyday terpentyny, y kádźidlá, wley do gliniánego naczynia, wstaw do wrzącey wody, niech tak stoi przez kilka godzin miészaiąc, potym schoway od potrzeby. Ma dziwne skutki, álbowiem rány świeże by naygłębsze, od godziny do godziny goi. Spósob zázywánia ten, otárlzy krew, zgrzey troché balsámu ná lyszce želázney, lubo febrney wley w ránę, zmaczay chustkę w ciepłym winie przylož ná wierzch, nie odwiezuy áż trzeciego dnia, tylko bliznę obaczysz. Oprocz tego służy ná urázy, ná plucie krwią, ná krwáwy mocz, ná dyssenterya, dáiąc go ná raz iák napástek w tyzáninie.

Oleiek z żółtkow iáiówych.

UWarz twárdo iáiec co chcesz, powyberay z nich żółtki, ktore usiekay drobno, wlož ná rynkę, smaž tak długo áż z siebie oleiek czarny puszcza, miészaiąc ustáwnie żeby się nie spaliły, wylož ná chustę, wycisniy, schoway od potrzeby, służy ná wiele rzeczy.

O MASCIACH

Másc' topolowa.

WEs papia topolowego obránego co chcesz stłucz go, álbo zwierć, zmiészay z smalcem wieprzowym topionym postaw w piwnicy ná krywšy, niech tak stoi, áż nástąpią zioła. To jest: wes wierchenókw, iézyn młodych, mśca

máku ogrodnego, liścia szaleiowego, psinek, śa-
łaciánego, siátkow, roschodniku mnieyszego, y
większego, korzenia łopionowego, wszystkiego
po dwie garści, posiekay, stłucz wszystko wraz
zmieszay z smalcem z topolą zmieszánym sma-
ż do wysmáżenia wilgotności, przecedź, wyci-
śniy, schoway od potrzeby, iest znacznie chłó-
dząca.

Máść rożána.

WEs sádká wieprzowego wywárzonego, żeby
było iák naybielsze kwartę, róży świeżey
białey stłuczoney funtow trzy: zmieszay, niech
tak postoi kilká dni, potym wysmaż wolnym o-
gniem, przecedź wyciśniy, schoway od potrzeby,
możesz przydać trochę wosku białego, żeby była
máść tęższa, niektorzy iá płoczą wodką rożaną,
żeby była biała, y bárdziey pachniąca. Insi sma-
żá dwá, álbo trzy rázy; przydaiąc co raz świe-
żey róży taka iest bárdzo dobra, ále białosc tráci.

Máść liliowa.

Tákim właśnie sposobem smażą się iáko y
rożowa.

Máść płoskonkowa.

WEs kwiátu konopnego co chcesz, zmieszay
go z mástem świeżym przetopionym, sma-
ż do wysmáżenia wilgotności, wyciśniy, przyday
znowu innego kwiátu konopnego świeżego,
znowu sma-ż, y wyciśniy, schoway od potrzeby
służy ná zápalenie, á osobliwie ná rożá.

Máść

Máść denna.

WEs dennych bedłek co chcesz, wysmaż ie w oliwie, weś tey oliwy kwáterkę, przyday do niey oleyku z lilij białych puł kwáterki, máści melissowey łotow cztery, wołku białego łotow sześć, zmieszay, iák przestygnie przyday bobrowego stroiu tártego puł łotá, zmieszay, schoway. Báby zaś tylko w sámym máśle smáżą.

Máść Norymberska.

WEs gleyty miálko utártey funtow dwa, náley octu mocnego winnego tyle, żeby było ná trzy pálce nád gleytą, warz wolnym ogniem z godzinę, zdeymi z ognia, iák się ustoi zley ocet do innego naczynia, á ná pozostałą gleytę náley inszego, y znou warz, iáko y pierwey, iák się ustoi zley do pierwszego, przyley oliwy dwa funty, smaž ná rynce nád szczepámi smolnemi mieżaiąc, aż będzie konsystencya, to iest: kiedy kápniesz, pomacasz pálcem ieżeli iuż lipnie, zdiąwszy z ognia mieżay aż przestygnie, schoway do naczynia. Dodáią niektorzy iák ostrygnie mumi subtelno utártey łotow cztery, iest bárdzo skuteczna ná rány, ták świeże, iáko y zaštárzále, ktore do podziwienia prędko bárdzo goi. Iáko balsam iest w wielkim sekrecie, ia iednak dla dóbrá pospolitego wyiáwiłem ia

Máść miękcząca wszelkie twárdości.

WEs oleyku z żółtkow iáiovych, miodu czystego, oboygá po łocie, żywice białey, wołku

sku żółtego, oboygá po puł łotá. oleyku bobkowego łotow dwa, zmieszay, smárny, álbo weś oleyku migdałowego, liliowego, łoiu kozłowego, rowne części, przyday wosku białego trochę, zmieszay nád ogniem.

Máść chłodząca ktora nazywa się

Defensivum.

WEs gleyty subtelney, przez chustę przesianey co chcesz, wley do niey octu tęgiego, mięszay á potrosze przyleway oliwy, aż zgęstnieje, robią to pospolicie w ołowiánym moździerzu, kto niema, może y ná gliniánym. Albo weś gleyty subtelno stártey łot ieden, bleywásu łotow pięć, oleyku różanego łotow 16. wosku białego łotow 7. zmieszay nád ogniem, iák przestygnie, przyday białkow iáiowych cztery, umieszay, schoway.

Máść wygrzewáiąca rány, ktora nazywa się

Digestivum.

WEs terpentyny rzadkiej łotow 12. wypłocz ją kilká rázy wodką różaną, przyday do niey żółtkow iáiowych trzy, oleyku różanego łotow trzy, száfránu tártego ćwierć łotá, zmieszay ná zimno: schoway od potrzeby.

Máść trawiąca dżiwe mięso.

WEs gryszpanu tártego łot ieden, miodu práśnego czystego łotow 4. octu mocnego łotow 2. smaź wśystko wraz aż zczerwienieie.

Máść

Máść ná párchy.

WEs siárki, bleywásu, subtelno utártych oboygá po puł łotá, żywego srebrá pułtory ćwierci łotá, oleyku bobkowego łotow trzy, zmiészay iáko naylepiey, żeby nic nie znác było żywego srebrá, schoway od potrzeby, álbo wes sádłá wieprzowego łotow 10. oleyku bobkowego łotow 4. terpentyny łotow 3. siárki łotow 3. korzenia kosackowego tártego łotow 3. korzenia omanowego tártego, liścia tabáczanego tártego, oboygá po łocie, soku limoniowego trochę, zmiészay nád wolnym ogniem. schoway od potrzeby.

Item. Námoż w gorzałce liście tabáczáne zwyczajne, tą gorzałką nacieray tám gdzie są párchy dobra ná nie y wodká złotnicza.

Máść ná wśy.

WEs *Sem Staphisarg.* łotow cztery, korzenia ciemierzycy białey łotow dwa, soli zwyczajney puł łotá, żywego srebrá łotow cztery, sádłá wieprzowego topionego łotow sześć, mydłá wenneckiego łotow pięć.

Sposób robienia.

ROspuść mydło w oleyku bobkowym nád wolnym węglem, przyday sádłá, inne rzeczy ná proch stárte, ná ośtátku żywe srebro, miészay iáko naylepiey żeby srebrá nieznác było, ubodzy ludzie z sámym máślem miészaią żywe srebro, y
nim

nim się smáruią, inśi z iáblkiem pieczonym. I to pewna, ubiy śrebro z białkiem iáiowym. tak żeby go znać niebyło, nátrzyi tym kráykę ususz, gdy potrzebá włoż ią ná gołe ciało, trzymay naydaley przez dzień, potym zdeymiy, będziez wolen od wszy przez miesiąc, iák cię poczną nápaństwo, znowu włoż też, kráykę ná się tak czyni zawiśze tá bowiem kráyká niezaráz moc swoię utráci, smárowanie się máściami, w ktore wchodzi żywe śrebro, wielom iest szkodliwe, więc ostrożnie z niemi trzebá, y owszem lepiej się obeyść przez niego, á bydz ochędożnym, y dbáłym o sobie odmieniaiąc często chusty.

Máść ná pierśi w káślu, y duszność.

WEs olejku migdałowego, siádkowego, siádká kápłonego rowne części, przyday wosku białego ile potrzebá, zmieszay nád ogniem, iák przestygnie: przyday száfáranu tártego cóć się będzie zdáło. olejku hányfzkowego trochę, zmieszay do smárowania pierśi. Ubodzy ludzie, smáżą sobie czosnek zwierciány z miodem, y z máłlem, y przykładáią ná pierśi nie bez skutku.

Máść ná śpánie.

WEs olejku muszkátowego, máści topolowej rowne części, przyday Opium, y rozetrzyi dobrze wraz, tym skronie, y pulszy, y pod nosem smáruy. Ubodzy ludzie wárzą mákowki w pi-

w piwie, w którym chustę maczáią, y głowę nią okładaią.

POMADA.

WEs sádlá wieprzowego iák nayświeższego chcesz, posiekay drobno, warz w soku iábłecznym świeżym, y wystálym, zbieray z wierzchu co wywre, zebrawszy włoż do garnká; náley wodki róžowej, znowu warz, odiawszy od ognia postaw ná zimnie, iák oštygnie zbierz do funtá sádlá, przyday olejku iásminowego kropel 30. olejku *Rbodi*, kropel 20. gwoździkowego kropel 12. piżmá, zibetu, oboygá po gran 7. zmieszay iák naylepiey; są inne róžne sposoby, które dla skrocenia opuszczam.

*Mydło pachniące, y od wšelkich zma-
ciało záchowuiące.*

WEs mydlá węgierskiego funt, pokray drobno, ususz ták, żeby się ná proszek stárło, włoż ná rynkę polewána, wley wodki róžaney funt ieden, postaw nád wáglámi wolnemi, miészay ustawnie przez puł godziny: potym wley olejku wayštynowego kropel 30. zámieszay, zdeymi z ognia, y przykładay. *Olei Ligni Rbodi*, skrupuł ieden, piżmá z cukrem utártego gran 7. zmieszay iák naylepiey, wley w formę podłożywszy chustkę: niech ták stoi przez kilká dni iák zwierzchu oschnie, wywroć ná drugą stronę, iák przeschnie, pokray nicią w sztuki.

Mydło

Mydło wszelkie z sat zmázy spędzájące.

WEś mydła przedniego łotow 12. pokray go iák naysubtelniey, przyday do niego olejku szpikonardowego łotow dwa, żołci bykowey żyżek cztery, soku cytrynowego ile potrzebá także y krochmalu, zbiy w kupę, porob gałki ktore ususz.

Sposob záżywania.

NAyprzod mieysce námocz wodą ciepłą, potym nátrzyi mydłem, y zaráz wypłocz wodą, y wysusz.

*Máść zupna sławna, zielona do smárowá-
nia, czerwona do picia.*

ZAraz z początku wiosny zbieray te korzenia, y zióła, to iest: weś korzenia kurzego ziela pułtorá funtá, żywokostu puł funtá, omanu, wężownika, oboygá po funcie, korzenia krwawnikowego funt ieden, wszystkie te korzenia drobno pokrąiawszy, włoż do garnká polewánego, náley winá stárego gárniec, nákrzy dobrze, scho-
way do piwnice. Potym zbieray zióła, to iest: weś rozchodniku, podroźniku, dziewánnny wszy-
stkiego po pięć garści babki mnieyszey, prosia-
ney włoci, niedospiałku, polney dryakwie, bu-
kwice, nostrzeku, biedrzeńcu, głowienek, kwia-
tu S. Ianá, lebiodka, bławatu, wrotyczu, koszy-
ska, przetáczniku, gruszyczki, ostrożki, kwiec-
browego, wszystkiego po garści. hyfopu, rozmá-
Compend. Med. Ss ry-

rynu, cząbrú, szaławii, ruty, lewándy, wszystkiego po puł garści, pomienione zióła trzebá siekáć, zwiercieć, álbo stłuc, y kłásć do garnká w ktorým korzenie mokną. Miawszy wszystkie zióła zebrane; weś rákow żywych kopę, stłucz ie żywo w stępcę, álbo w moździerz, zmieszay z zielenem, y z korzeniem, przyday oliwy funtow dwa, mástá máiowego przetapiánego gárcy trzy, włoż ná pátełę, álbo kociełek, smaž wszystko wraz do wyśmáżenia wilgotności, potym wycisniy práśá będziesz miał másc zupną zieloną do smárowania. Do picia zás ták się zápráwia, weś tey másci zieloney połowę, włoż ná kociełek postaw nád wolnym bárdzo węglem żeby się rostopiłá, przyday do niey mumii ćwierć funtá, olbrotu łotow siedm, kámieniá od urázu (*Hemmatides* zwánego) *Terra Sigill.* smoczey krwie, *Boli Armen.* wśzystkiego po ósm łotow, rákowych oczek, *Rubia Tinctorum*, oboygá po trzy łoty, insi przydájá *pulv. Pannonicum*, kto chce niech go miészá, może się obeysć y bez niego. Pomienione ingredyencye májá bydź iák naysubtelniey stárte, ktore zmieszawszy z máścią iák ostygnie scho-wác ná chłód dáwac ná raz iák włoski orzech w cieplým piwie.

O PLASTRACH.

*Plaster biały, ktory názywa się De spermate
ranarum.*

Wes

WEś żąbiego skrzeku co chcesz, wley oliwy (náprzykład do gárcá skrzeku) kwartę smaź aż się w skwárki obroci. przecedź, weś tego oleyku pułtorá funtá, wołku białego, gleyty subtilno tártey, oboygá po funcie, bleywásu tártego funtow trzy, kámfory pułtorá łotá, koperwásu białego, háłunu, oboygá po dwá łoty, háłunu palonego łot.

Sposob robienia.

WLey ná rynkę, álbo pátelę oleiek, włoż gleytę, y bleywás, smaź wolnym ogniem do konsystencyi, to iest: gdy kápniesz pomacasz pálcem, ieżeli lipnie, zaráz doday wołku, mięszay, iák się rozpusci, zdeymiy z ognia, iák trochę przestygnie, przyday koperwásu, háłunu miálko utártých, y kámforę, iák ostygnie porob mágdaleony.

*Plaster wulfowski, który nazywa się**Mirabile.*

WEś oliwy pułtorá funtá, nákray iák naysubtelniej mydlá barskiego, álbo węgierskiego łotow trzy, postaw ná węglu wolnym żeby się rostopiło wsyp zaráz minii, bleywásu, oboygá subtilno tártego po funcie, smaź do konsystencyi, ktora iák się pokaże, zaráz wley do zimney wody, potym urob w rękách, y porob magdaleony. Iest bárdzo skuteczny ná rány, ná bole artetyczne, ná stłuczenia &c.

*Plaster pospolity ná rány, y ná prędkie zbierá-
nie wrzodow, który nazywa się Citri-
num, albo iáko niektorzy nie od rze-
czy nazywáią go de Citro.*

WEs wosku żółtego funtow dwa, żywice bia-
łej czyłtey łotow 20. łoiu kozłowego, albo
ieleniego łotow 8. terpentyny rzadkicy łotow
4. rospuść wraz nád ogniem, iák ostygnie porob
magdaleony, inśi przydáią korzenia kurkumy tár-
tego łotow 4. żeby był żółcieyszy, chceszli mieć
ten plaster zielony, przday do niego indychtu pro-
stego tártego, ze dwie tabliczki, będzie bárdzo
zielony, y piękny.

Plaster miękczący.

WEs siemienia lniánego, *Fenum Græcum*, oboy-
gá po trzy garści, przetłucz, náley wody z
pułgarcá, námocz przez noc, názáíutrz powarz z
godzinę, potym przetrzyi przez sito, włóż ten
kliy ná rynkę, albo pátelę, przyday do niego wo-
sku białego funt, żywice białey łotow 6. szpiku
wołowego, łoiu kozłowego, oboygá po łotow 8.
smaż wśzystko wraz, aż się kliy będzie dzielił,
zdeymiy z ognia, przyday migdałow obráných, y
ná subtelną massę ubitych puł funtá, korzenia śiał-
kowego tártego łotow trzy, miészay aż ostygnie,
schoway porobiwszy magdaleony, służy ná wrzo-
dy, guzy twárde, y wśzelkie nábrzmiałości, ktore
álbo prędko spędza, albo zbiera. Aptekarze máią
innych dość ktore tu opísowác nie náleży.

AD.

ADDYTAMENT NOWY.

Konfekt różowy purgujący.

WEś różę Wiedeńskiej, albo centofolii obranej puł funtą, wley wody do kocielkă pułkwar-ty, iák wezwre włoż różą, y warz aż zmięknie, potym zaraz przyday cukru puł funtą, manny ka-labryny w wodzie rospuszczoney puł funtą, smaź do konsystencyi, to iest, iák pocznie lipnąć mię-dzy palcami, ma dość.

Item. Weś senesu obranego cztery łoty, warz dobrze w wodzie, przecedź y wyciśniy, wley do kocielkă, włoż różę puł funtą, warz aż róża zmięknie, przyday manny kalabryny w wodzie rospuszczoney, y przecedzoney puł funtą, cukru puł funtą, smaź do konsystencyi.

Táką różą purguie bárdzo lekko, wzięwszy ná raz iák włoski orzech z ráná. Służy opocz-innych, osobliwie tym ktorzy nie są skłonni do solucyi naturalnych. Służy y dzieciom, rospu-ściwszy w wodce różanej, przecedziwszy dáć pić.

Insi różą purgującą bárdzo delikátną robia-ták. Biorą syropu z kwiátu brzoſkwieniowego ile potrzebá, przewarzywszy różą w wodzie wlewá-ią go, y smażą do konsystencyi, táka róża pur-gue dobrze, y służy ná glisty dzieciom oso-bliwie.

Przeſtrogá o rákowych oczkách.

Nie tylko medycy, ále y różni ludzie w ro-
Ss3
żnych

żnych affekcyách záżywáią rákowych oczek, przypisuiąc im wiele skutkow, o których tożni piszą Autorowie, iednak záżywáiąc ich, máły álbo żaden effect wydaie się, á to dla tego, że z wá-rzonych rákow one wybieráią, przez co mocy skutek swoy trácą, álbowiem sol z nich wyciąga effect, kto tedy chce záżywác ich do potrzeb lekárskich, ma ie wybierác z żywych rákow, iáko zaś poznác ktory rák má oczy, ten pewnie ktory się leni, ná którym skorupá miękka, z kąd lepiej aby ie sobie káždy zbierał, nie kupuiąc ich álbowiem kupne nie sá pewne.

*Sposob wpráwowania cytryn
w cukier całkiem.*

NAmocz cáłe cytryny w wodzie przez dni 18, co dzień odmieniáiąc wodę, potym warz ie w wodzie osoloney przez trzy dni, co dzień dwá rázy odlewáiąc, potym wyiáwfszy z wody ponadkraway z wierzchu, y osusz wiatrem, skoro oschną włoż w naczynie, y náley syropem z cukru gęsto usmáżonym nie gorącym, ktory gdy zrzednieie, znowu go przesmaż, do gęstości, y náley letnio, czynić ták poko rzednieć nieprzeftanie.

Rosa salis osobliva.

WEs cynámonu łotow 4. kwiátu muszkátowego łotow 6. anyżu łotow 8. kardamonu łotow 4. kubebow łotow 3. storaxu galganu, o. boygá po łotow 4. cytwaru łotow 2. kwiátu
ro-

rozmárynowego, lewandowego, szałwiowego, kázdego po garści, gwoździkow łotow dwa, korzenia siałkowego łotow trzy, wszystko z grubá przetłukšy, námocz, náley gorzałki dobrej, ktoraby gárcem nie traciłá gárcy dwa. niech mokną przez noc, dobrze przytkawšy naczynie, názájutrz przyley winá dobrego gárniec, wley do alembiká, y przepalay wolnym ogniem podłożywšy pod rurki ná liyku chustą nákryi tym cukier.

Gorzałká domowa purguiąca.

WEś wodki hányšzkowej dobrej gárniec, námocz w niey korzenia šalapy z grubá przetłuczoney ćwierć funtá, skorek pomarańczowych świeżych drobno pokráiánych garść, siałkowego korzenia przetłuczonego łot, cynámonu puł łotá, mirrhy puł łotá, zmiešzay zawiąż dobrze, niech moknie przez kilká dni codzién miešzáiac, potym przecedź przez czystá chustę, y schoway, tá wódka purguie bárdzo dobrze, dáwać ná raz po kielisžku máłym mocnieyszym, słábszym zásznniey, dla lepszego smáku może iá przycukrować cukrem lodowátym, álbo ušmáżyć syrop z cukru zwyczáynego gęšty, y wlać do niey.

*Elixyr proprietatis osobliwy, ná wiele
chorob bárdzo skuteczny.*

WEś Rhabarbarum wyborneho, drobno pokráiánego łotow trzy, aloesu *Suocotrinum*
Ss4 na.

názwanego, modrzeiowey gębki *Aggaricus* zwá-
ney, mirrhy przedniey, bobrowego stroiu, *Ca-
storeum* zwánego, káždego po dwa łoty, szańtrá-
nu, mastryxu, oboygá po łocie, dryakwi Wene-
ckiey łotów cztery, káždą rzecz z osobná prze-
tłukšzy włóż do naczynia szklánego, potym weś
gorzałki dobrej ile chcesz, nakładź iałowcu
przetłuczonego dość, przepal nie mięszáiąc do-
chodu, ále sámego przodku náley ná pomienione
species, pułtory kwarty, zwiąź dobrze niech mo-
knie przez dwie niedzieli, tedy owedy mięszáiąc,
potym przecedź przez chustę wycisniy, y scho-
way od potrzeby, daway ná raz po 30. kropel y
więcey.

Ten elixyr sekretny ma dziwne skutki ná
rozmáite choroby, osobliwie ná żołądek słáby, y
zepsówány, ná wątroby, y śledziony defektá, ná
miesięczney choroby zadržymánie, ná glisty, ná
szczkawkę, ná máciczne defektá, ná kolki, y gry-
zienia w żywocie, y ná inne rozmáite, dáie się w
ciepłym winie, káždy łatwie go sobie zrobić mo-
że, y nie szukáiąc aptek, áni medyków wiele cho-
rob leczyć nim może, náwet y febry choćby
kwártány, co dzień go záżywáiąc.

Wodká cynámonowa do picia

bárdzo przednia.

WEs cynámonu z grubá przetłuczonego puł
funtá, włóż do naczynia, wley do niego wi-
ná dobrego gárniec, gorzałki hányszkwowej kto-
ra.

raby gárcem nie trąciła puł gárcá, skorek poma-
rańczowych suchych łotow dwa, kardamonu łot.
niech moknie przez noc, názáitruż przepal wol-
nym ogniem, nie miészay dochodu ale go osobno
odbierz, ná liiek podlož cukru przez ktory wo-
dká poydzie, będzie wodká osobliwa ożywiáiąca,
y posiláiąca nád inne.

Ktoby chciał mieć wolnieyszą, niech miásto
gorzałki przyda wodki rožáney, álbo konwalio-
wey w wodzie przepaláney, do alembiká též niech
włoży dwie, álbo trzy cytryny świeże.

Przestrogá osobliwa.

POspolity jest zwyczaj przepalania wodek z
rozmaitemi aromatami, to jest korzeniami, że
te rzeczy kładą do alembiká, y nálawfzy wodki
przepaláią, lecz inny sposob dáleko lepszy y sku-
tecznieyszy, y z mnieyszym kosztem táki byda
może.

Náprzykład weś cynámonu przetłuczonego,
gałki, gwoździkow, kardamonu, kubebow, drze-
wá sandału, cytrynowego &c. kázdego mniej ni-
żeli się kładzie, do alembiká, zawiąż álbo zawiń
do chustki, wlož do kapitelá, to jest czapki alem-
bikowey, zálož dREWienkÁmi dobrze żeby nie
wpadł do alembiká, y przepal, nasienia zÁs iÁko
hányfz, kmin, iÁłowiec &c. lepiey włóżyć do
alembiká, táka wodá bywa zapáchu dáleko lepsze-
go, y smÁku wdzięcznieyszego.

Sposob robienia kalifanow.

WEs massy migdałowey funt ieden, mąki ryżowey ćwierć funtá, cukru tłuczonego, y przesianego puł funtá, kardamonu przetłuczonego łot, przyday wodki rożáney ile potrzebá zrob ciásto, y według formy kładź ná oplátki, cukrem z wierzchu posypowawszy, wsadzay do piecyká.

Pierniki cukrowe.

WEs cukru posłedniego, choć faryny funtow dwa, mąki pszenicznej funtow cztery, imbieru łotow sześć, cytwaru łotow pięć, gwoździkow łotow dwa, kwiátu muszkátowego łotow dwa, korzenie przetłuczone zmieszay z cukrem, y z mąką, wley winá według potrzeby, ugnieć ciásto dobrze z ktorego rob ná formie pierniczki, kładź ná oplátki, y z wierzchu pozyngowawszy cukrem rospuszczonym upiecz.

Item. Weś cukru funt, mąki pszenicznej funt, iáiec dwie, cynámonu przetłuczonego łotow cztery, imbieru, gwoździkow. po puł łotá, gałek muszkátowych trzy, skorek cytrynowych w cukrze smáżonych ileć się zda zmieszay wraz wszystko, ugnieć ciásto przylawszy winá ieżeli by było potrzebá, álbo iáiec, formuy pierniczki, pozynguy cukrem rospuszczonym, y upiecz.

Pierniki migdałowe.

WEs mąki pszenicznej funt, migdałow nieopárzonych, ále ná ryncie práżonych funt ieden

den, stłucz migdały, y przesiey, zmieszay z mąką przyday cukru funt, cynámonu, imbiru, pieprzu, gałki, káżdego ileć się będzie zdało, włoż cukier do kóciełká, lub ponewki, wley wodki rożáney puł kwarty, smaź do mierney konsystencyi, iák przestygnie, á że ieszcze będzie trochę ciepły, zmieszay wszystkie wzwyż pomienione rzeczy, zágnieć ciásto, z ktorego rob pierniczki według upodobánia, powierzchu wgniatay skorkę cytrynową, lub pomarańczową drobno pokráianą, wsadź po chlebie do piecá. pozyngowawszy cukrem rospuszczonym.

Piernik Toruński.

WEś miodu prásnego ile chcesz włoż do naczynia, wley do niego gorzałki mocney sporo, y wody smaź powoli szymniąc, aż będzie gęsty, wley go ná niecki, przyday imbiru białego, gwoździków, cynámonu, gałek, kubebow, kardamonu, hányżu nietłuczonego, skorek cytrynowych drobno kráianych cukru ileć się będzie zdało, wszystko z grubą przetłukszy, wsyp do miodu gorącego, miárkuiąc żeby nie zbyt korzenia było, zmieszay, á iák miód ostygnie że ieno letni będzie, wsyp mąki żytney ile potrzebá, umieszay niech ták stoi nákryto aż dobrze wystygnie, potym wyłoż ná stoł, gnieć iáko najmocniey, przydáiąc mąki ile potrzebá, potym nákładź cykady kráianey, álbo skorek cytrynowych w cukrze smáżonych, znowu przegniece, y
za-

zaráz formuy pierniki wielkie według upodobania, porobiwszy może znowu powierzchu tu owdzie wtykac cykadę kráianą po wierzchu pozyngowawszy piwem klásć do piecá, y wyiawszy ie iák się przepieką znowu ie zyngowac miodem z piwem smáżonym, y znowu po włádeniu do piecá.

Pierniki miodowe.

WEś miodu ile chcesz, rospuść go, nákray korzenia różnego, poprzetłukay, zmięszay z miodem, potym go przesmaż nieszymuiac, nákray skorek cytrynowych w cukrze smáżonych ieżeli ie mieć możesz, ieżeli nie, to suchych, iák przestygne przyday máki posłedney to iest gryzu, záczyń ciásto, wynieś go do piwnice niech będzie przez kilká dni, choćby tydzień, potym rob pierniki, zynگوی sytą miodową, wśadzay do piecá po chlebie.

Pierniki osabliwe.

WEś máki pszenney funtow trzy, cukru utłuczonego, y przesianego funtow dwa, migdałow ná massę utłuczonych funt. cynámonu łotow cztery, imbieru pułtorá łotá, gałek muszkátowych trzy łoty, żółtkow iáiowych dzieśięć, winá ile potrzebá zágniec ciásto, formuy pierniki, pozynگوی cukrem, y piecz.

Pierniki Norymberskie.

WEś cynámonu łotow 4. imbieru łotow 8. gwoździkow łotow 4. kardamonu łotow 2.
pie-

pieprzu długiego łot ieden, gałek muszkátowych 4. wísztyko zgrubá przetłukízy, weś miodu práśnego kwarte, cukru funt, wody trochę, smaž y odszymuy, iák ostygnie zmiészay korzenie, przyday mąki ile potrzebá, ugnieć ciásto z ktorego formuy pierniki, pozyngowawszy wsadzay do piecá po chlebie.

Kołaczki, álbo kandelki, do kádzenia osobliwe.

WEs benzoinu ćwierć funtá, storaxu łotow dwa, piżmá gran pięć, węgla z laskowego, álbo wierzbowego drzewá upalonego łotow dzieśięć, wśzystko ná proch káźde z osobná utárszy zrob massę wodką rozáną, w ktorey rospuść *Gumi Tragantum*, z tey mássy zrob lubo kołaczki, lubo kandelki, kołaczki kładź ná węgle do kádzenia, kandelki zaś zápalay iákó zwyczaj.

Iákó srebro chędożyć.

WEs wayisztynu trzy części, soli dwie, háłunu iedne, wśzystko ná proch utárszy przyley ługu, warz w tym srebro, zdiąwszy z ognia iák przestygnie wychędoż szczoteczką w kącikách wypłocz w zimney wodzie, otrzyi chustą czystą. y wysusz, będzie czyste

Iákó złoto záspecone chędożyć.

WEs salarmoniaku, koperwásu, saletry, cegły, káźdego zárownó, wśzystko ná proch utrzyi, roszczyn uryną iák ciásto. ktorym złoto wśzystko oblep

oblep, y włoż do ognia wolnego iák się rospali wyimiy wychędoż wodą iák naylepiey, wytrzy chustą, y wysusz.

Albo weś salarmoniaaku, gryszpanu, wayfzty, nu káždego zárownó, utrzyi ná proch, zmięszay z octem warz w tym złoto ták długo aż będzie czyście, potym wypłocz, wytrzyi, y ususz.

*Sposob robienia inkaustu chińskiego
w tabliczkách.*

WEś kostek brzoškwieniowych całkich z iádrámi, nákládz do nowego garnuszka, zálep pokrywkę, włoż do ognia áby się spaliły, wyimiy, utrzyi ná kámienu iáko naysubtelniey z wodą, przyday *Gumi Arabicum*, formuy tabliczki potym ususz iest bárdzo piękny.

Item. Weś grochu fasołow, álbo káwy, spal w garnuszku zálepiwszy, utrzyi, przyday gumi arabskiego, formuy tabliczki, álbo iezeli nie możesz, álbo nie umiesz, porob proste pastylki, y wysusz.

Iáko szkło zášpeccone chędożyć.

SZkło choćby było nayszpetnieysze, łatwie go wychędożysz pokrzywámi świeżemi trąc niemi szkło z wodą zimną, będzie iáko nowe.

Prošek strzeláiący bez strzelby.

WEś *Salis Tartari* łot ieden, saletry trzy łoty, siárki dwa łoty wszystko zetrzyi ná proszek, y zmięszay, gdy chcesz użyć włoż tego proszku szczy-

Izczyptę, y drugą ná żelazną fyszkę, położ ná węglách rospalonych, trzymay z daleką, iák się rospali strzeli iák z pistoletu.

*Iáko ocet winny prędko, y mocny
zrobić.*

WEs sztukę ciástá kwásnego, przyday trochę pieprzu tłuczonego, y soli zmieszay z winem, postaw w cieple, prędko się zrobi tylko nienálewác pełnego naczynia, aż się zárobi, dopiero dolać.

Ocet fiałkowego koloru osobliwy.

WEs octu winnego, nákládz do niego fiałkow, niech moknie ná słońcu pokać się zda, potym przecedź, zgrzey dobrze, gorący wyley ná cynowe naczynie, niech postoi trochę, nábedźie koloru bárdzo pięknego od cyny, potym scho-
way, á gdy się zá čássem zmieni, znowu go zgrzyi, y wyley ná cynowe chędogie naczynie, znowu nábedźie koloru fiałkowego.

Iáko krety wytrácić.

WYdroż orzech włoski, wybierz iádrá, ná to mieysce włóž prochu ruśnicznego, saletry, y siárki ná proch utárszy, zálož nitkę siárką omaczaną, zápal iá zdáleká włożywszy w dziurkę orzechową, y tak włóž w dziurę ktorą kreci przechodzą, záśyp tám iák siárką do gory wystrzeli, iezeli się ziemiá odwáli, náśyp prędko.

Item,

Item. Strzelay często w dziury z pistoletu, albo z krzofki (kuli nie wbiiając) wstrzeliwszy w dziurę zaśyp ją, iest sposob pewny, albowiem krety tak smrod z prochu, iako y strzelania głos wypędza.

Iako miedź, albo mosiądz posrebrzyć po prostu.

WEs salarmoniaku, hálonu, sáletry, kázdego zárownó, utrzy ná proch, przyday opiłkow srebrnych troche, włóż do naczynia gliniánego, dobrze zmiészay wszystko wraz, niech się smáży poty poki się kurzyć nie przestánie, zdeymiy z ognia, utrzy ná proszek, á gdy chcesz posrebrzyć, odwilż wodą troszkę mosiądz, lubo miedź, y nátrzyi iák naylepiey tym proszkiem, będzie iák srebro, tylko co masz srebrzyć wychędoż iák naylepiey.

Item. Weś serwásseru dwa łoty, námcz w nim srebro, ná cienką blászkę rozbite, y drobno nożyczkami pokráiane, niech ták długo moknie áż się rospuści, potym záraz nie odlewáiąc przyday wayisztynu biálego utártego tyle, żeby wszystek serwásser w się wziął, albo wpił, żeby było iako massa, ktorą wysuszywszy schoway, á gdy chcesz srebrzyć, wychędoż pierwey dobrze mosiądz lubo miedź, potym nátrzyi iák naylepiey tym, záraz się posrebrzy.

Przestrogá o rogu ielenim, iáko y
łosim.

ROgi ták ielenie, iáko łosie, dáwać zwykli różni ná pobudzenie potow, osobliwie w gorączkách, ktore różnie preparuią, osobliwie w aptekách, y nazywają się *Cornu Cervi Diaphoreticum*, to jest: wárzą w wodách, w ługu, inni kładą w kąpiel, ná ten czas gdy się wodki przepalają, lecz tá praca dáremna jest, y odeymuiąca moc którą mają te rogi, álbowiem codzienne prawie doświadczenie náucza; że te rogi bez żadney preparacyi są dáleko skutecznieysze ná poty, po prostu tylko upiłowawszy, álbo uskrobawszy rogu, dáć w iákim ciepłym likworze, bárdzo dobrze, y skutecznie poty pobudza, ták ieleni, iáko y łosi, y w gorączkách bárdzo rzecz dobra dáwać ie, przydájąc nieco kámfory gdy będzie znaczna gorączká.

Iáko probować żywego srebrá ieżeli jest dobre do roznych potrzeb.

WŁoż trochę żywego srebrá ná srebrną łyszkę, y wykurz nád ogniem, ieżeli zostanie znak żółtawy, tákie jest nayprzednieysze, ieżeli zostanie znak biały, y to niezgorsze, ieżeli znak zostanie iáko miedz, tákie jest podłe, ieżeli szary, tákie jest nypodleyse, bo od ołowiu odchodzi, álbo jest fałszowane.

Iako kość zmięczyć do różnych robot.

NAkray korzenia przestępowego, włóż do garnkă, náley wody włóż tam kość, y warz długo, będzie bárdzo miękka.

Item. Zrob ługu z wierzbowego drzewă, w tym ługu warz kość, będzie też miękka.

Iako cynámonowy zapách przywrócić gdy się z niego wódka wypali.

WYłóż cynámon prosto z alembikă ná przeták aby osiáknał, y poko ieszcze wilgotny posyp go pieprzem tłuczonym, y tak niech uschnie, ná będzie zapáchu iák przedtym miał, y może go do potraw záżywać.

*Likwor twarz czyszczący, to iest: spędzájący
wszelkie plamy, osutkę, lisáie, pięgi,
krosty, ogorzelińę.*

WEś octu winnego tęgiego trzy kwarty, gley ry subtelno utártey łotow piętnásie, zmięszay, warz z kwádrans w mosiężnym, álbo miedziánym naczyniu, zdeymiy z ognia niech ostygnie, iák się dobrze ustoi, zley z wierzchu, czyłty ocet, do ktorego przyday hałonu, soli oczkowárey, oboygá po ćwierci łotă, mirrhy bialey łot jeden, kámfory ćwierć łotă, wcdki rozáney przedniey, puł kwarty, oleyku waysztynowego kwáterkę, niech tak stoi przez noc dobrze umięszawszy, názáiutrz powarz trochę, iák się ustoi zley z wierzchu, y schoway, tym likworem nácieray

twarz

twarz ná nóc zmączawszy chustkę.

Item. Weś hałonu tłuczonego łotow cztery wody krłynicney kwartę, warz aż połowá wywre, potym weś gleyty utártey ćwierć funtá, octu winnego pułtory kwáterki, y ták długo mięszay aż zbieleie, tym twarz często ścieray maczając chustkę.

Oleiek wayśzynowy do wielu potrzeb

śłużący, robi się ták.

WEś wayśzynu białego co chceśz, day go upalić do gárnarczáz, iák się dobrze upali, włoż do worká płociennego szpiczástego, który záwieś w piwnicy, postaw naczynie powoli będzie ściekał oleiek, álbo likwor, który nazywáią *Oleum Tartari.*

Funy sposób taki. Weś lagru winnego, wysusz go, utłucz ná proch gruby, włoż do gárcá sporego, day go wypalić do piecá gdzie wapno, álbo cegłę palą, żeby go pod wierzch włożono, iák się wypali, rospuść wodą, warz, przecedź. potym wywarz do połowy, postaw ná zimno w chłodzie, będziesz miał dostátek, y likworu, y *Sal. Tartari* ktore się zá czásem kandyzuie.

*Wódka Angielska, twarz iásną
spráwniąca.*

WEś cukru lodowátogo białego łotow ósm, kámfory łotow dwa, kádźidlá białego łotow cztery, zmięszay, przepal przez alembik wolnym ogniem, iest osobliwa, y pewna.

Ttz

Item

Item. Weś kwiecica rzepnego sporo, uluśz go y utrzyi ná proszek, ktory záczyń kozim mlekiem iák ciásto, zrob bochenek upiecz go, weś tego chlebá ósrzodkę, włoż do garnká czystego, náley mleká koziego dwie kwarty, niech ták stoi przez sześć godzin, przyday białkow iáíowych świeżych dobrze ubitych dwánaście, kámfory dwa łoty, háłonu cztery łoty, boraxu utłuczonego łotow cztery, zmiészay, przepal przez alem-bik, tą wódką przemyway twarz chustę zmacza-wszy, będzie iáśna, y rumiána.

Wódká do twarzy, y włosów.

WEś miodu práśnego, pátoki funtow dwa *Gumi Arabicum* funtow sześć, rospuść gummy w wodzie, z miodem, przepal w alembiku, pierwsza wódká odchodząca z alembiká służy do twarzy, poślednia ku końcowi odchodząca służy do włosów, to iest siwe włosy fárbuie.

Pomádá osobliwa, y przednia.

WEś storaxu pułtorá łotá, benzoinu puł łotá, goździkow tyleśz, siałkowego korzenia puł łotá, kwiátu lewándowego szczyptę, spikanardy szczypty trzy, iábłek słodkich piękneho zapáchu dwie, gałkę muszkátową iedną, kwiátu muszkátowego ćwierć łotá, cytryn świeżych dwie, stłucz to wszystko w moździerzu, przyday máści z róży białey kwartę, wosku białego łotow cztery, warz lekkim ogniem potym przecedź, przy-day

day ieżeli mieć możesz, oleyku iasminowego, albo *Tubæ Rosæ* schoway od potrzeby.

Sposób robienia cieniow, albo bań różnego koloru, których używają w Kościołach dla ozdoby.

Cienie błękitne.

WEs salarmoniaku funt, utłucz, y przesiey, włoż do naczynia miedzianego czystego, wley wody wapienney czystey garczy trzy, zamięszay, postaw w piwnicy, albo w sklepie niech tam stoi ze cztery niedziele, tedy owedy zamięszay, ocierając miotelką brzegi ze rdzy, potym wyley do gąsiora, nakładź kawałków mosiądzu iakichkolwiek, ieżeli mieć możesz, postaw na mieyscu spokojnym niech stoi z puł roká, y dálej, im dłużej tym lepiej, albowiem będzie iásnieysza, y szkła szpecić niebędzie, z rázu tá wodá będzie bez koloru, podobna bąrszczowi, lecz iák się wystoi, będzie bárdzo wdzięczny, y iásny miałá, potym iák się wystoi, powleway do bań, dobrze pozawieźuy, y schoway, może trwać w swym kolorze do kilkunaštu lat. Gdy się tá wodá robi w naczyniu mosiężnym, jest pięknieysza.

*Inny kolor błękitny zwyczajny tym
sposobem zrobisz.*

WEs lachmusu tabliczkę, pokray, na mocz, w wodzie wapienney, iák wymoknie, przedz

cedź przez bibułę, y powleway do bań, będzie kolor błękitny zwyczajny, jeżeli szkło zaśspeci, wyley tę wodę, wychędoż szkło solą, y ługiem, potym wley.

Cienie zielone.

WEs gryszpanu co chcesz, przetłucz z grubą, namocz w occie winnym mocnym przez noc, tyle octu wlać żeby dobrze zamokł, nazaíutrz przyley wody kryniczney ile potrzebá miárku-iać się po kolorze, potym przecedź przez bibułę, będzie kolor zielony piękny. Jeżeli zaś chcesz mieć papuzy, albo trawisty, odeymiy tey wody połowę, w ktorey namocz száfránu w węzełku zawiázanego trochę, wyciskáiac go, powleway do bań.

Cienie czerwone.

WEs lachmufu tabliczkę, pokray drobno. namocz w prostey gorzałce przez noc przecedź przez bibułę, powleway do bań, z iedney tabliczki, możesz mieć ósm bań, mniej, albo więcej.

Cienie żółte, albo złociste.

WEs wody kryniczney ile chcesz, włóż do niej háłunu, náprzykład do trzech garcy trzy łoty, przewarz, namocz w tey wodzie száfránu w węzełku zawiázanego ćwierć łotá, przez kilká dni co dzień wyžymáiac węzełek, potym przecedź przez bibułę, powleway do bań, ieże-

li przydasz trochę tártego drzewá sandałowego będzie koloru żółtogorącego.

Cienie krzystalowe.

WEś wody wapiennej czystej, powleway do bań, albo przewarz wodę czystą kryniczną z hałonem, iák się ustoi przecedź, powleway do bań.

Cienie fialkowe.

WEś wody wapiennej ile chcesz, námocz w niej lachmusa, przydawszy trochę bárdzo máło drzewá sandałowego, iák wymoknie, y wystoi się dobrze, przecedź powleway do bań.

Sposób robienia cieniów wzwyż opisáne są gruntowne, álbowiem mogą przez długi bárdzo czas trwać nieodmienne, to jest niepsujące się, y niewietrzejące, wyiawszy żółte, które nie zwykły długo trzymać koloru.

Inne zaś sposoby robienia różnego koloru cieniów ná prędce, nie długo trwające mogą się robić w ten sposób. Weś wody hałonowej, (którą iáko robić, masz wyżej náukę) námocz w niej tártej albo strugánej, lubo bryzelii czerwonej, lubo drzewá sandałowego, niech moknie póko koloru nie puści, przecedź, powleway do bań.

Różowe mogą się robić z krokosu wymoczonego wprzód w wodzie, potym go námoczywszy w occie winnym. przylać wody czystej ile potrzeba.

Wodká wapienna robi się ták.

WEś wody czystey do naczynia sporego włoż w nie wapná niegálszonego iák nayświeższego sztukę według proporcyi wody, w ktorey iák się zágási, y ustoi zley zwierzchu wodę, y wliy do naczynia, schoway od potrzeby, á że wapno nie kázde iest iednákowe, bywa tákie że się w wodzie nierychło gási, tákie lepiey wárzyć z wodą, iák się ustoi dopiero zlać.

Sposób robienia wernixaw różnych.

Wernix, álbo pokost Turecki.

WEś *Gumi Lacca* łotow sześć, *Gumi Sandaraca* łotow trzy, małtyxu łotow dwa, utłucz wszyśtko, przesiey, przyday terpentyny weneckiey iák laskowy orzech, náley *Spiritus Vini* przedniego ná dwa pálca wzwyż nád ingyedyencyámi, zawiąż dobrze, postaw w cieple przez tydzień co dzień miészaiąc, potym przecedź, y schoway.

Wernix Chiński.

WEś *Gumi Lacca* puł funtá, to iest łotow 16, *Gumi Sandaraca* łotow cztery utłucz, przesiey, włoż do naczynia szklanego, náley *Spiritus Vini* mocnego kwáterkę, zawiąż dobrze, postaw w cieple zimie przy piecu, lecie ná słońcu niech stoi przez tydzień co dzień, miészaiąc potym przecedź, y schoway. iest ten wernix wyborny, do wszelkich robot naysposobnieyszy.

Item

Item. Dodają różnych *species*, iako bursztynu, mastryxu &c. lecz mało potym.

Wernix do pozłocania.

DO pomienionego wzwyż chińskiego wernixu gdy przydasz szafranu, albo *Gumi gutta*, (lecz lepiej [szafran wydaie kolor) pozłocisz cynę, mosiądz, srebro, iak nayprzednieyszym złotem.

Wernix, albo pokost biały do przedniey roboty.

WEś sandaraki iak nayprzednieyszey, mastryxu, oboygá po ćwierci łotá, utłucz, y przesiey subtelno, włóż do szklanego naczynia z długą szyją, wley olejku terpentynowego, białego puł uncy, to jest łot ieden, *Spiritum Vini*, mocnego łotow dziesięć, miészay dobrze żeby się złączyło, y postaw w cieple dobrze zawiązawszy, niech stoi przez godzin 24. co raz chybiając naczyniem, potym postaw w gorącym popiele, albo piasku, żeby się z puł godziny smążyło, przytym weś *Gumi Copal*. utłuczonego, y przesianego dwa łoty, wley do niego troszeczkę olejku szpikanardowego, postaw w cieple żeby się rozpuścił, potym wley do pierwszey mixtury, y postaw w cieple przez kilká dni, iak się ustoi przeceď przez płótno subtelne, y schoway od potrzeby.

Item. Weś terpentyny weneckiey dwa łoty, włóż do szklanego naczynia, wley *Spiritum Vini*

mocnego kwáterkę, zmiészay, y zdálá nád ogniem miészay żeby się terpentyná rospuściła, potym záraz przyday sandaraki czystey ná proch utártey, łotow trzy, znowu miészay przez kwádráns, y postaw w cieple przez kilká dni potym włóż do ponwi, álbo kociełká, włóż w nie wernix z naczyniem szklánym, náley wody w kociełek, podpal żeby wodá wrzáła, iák powre godzine, nie wyimuy z wody áz ostygnie, potym wyiáwłszy precedź, y schoway do używania.

Wernix Indyjski.

WEś benzoinu dwa łoty, sandaraki pułtorá łotá, przetłucz z grubá, álbo przeszrotuy, náliy *Spiritum vini*, bárdzo mocnego iedenáście łotow, zmiészay, smaź w popiele gorącym áz się rospuścza *species*, iák się ustoi precedź, y schoway.

Item Weś *Spiritum vini* łotow iedenáście, sandaraki łotow trzy, benzoinu łot ieden, przetłucz, przesiey, zmiészay, zát kay kółkiem, y pęcherzem zawiąż, postaw w cieple przy piecu, álbo ná słońcu przez kilká dni, co dzień miészaiąc, potym precedź, y schoway.

Pokost prędki schnący, y wśelkie rány iáko y bálsam gojący, osobliwie świeże.

WEś minií funt ieden, gleyty utártey puł funtá, gryfzpanu tártego trzy łoty, włóż wśyńko do garczka, náley octu mocnego winnego z puł

z puł kwarty, y więcey, warz lekkim ogniem, odiawszy postaw żeby się ustało, potym zley ten ocet, á innego náley ná też rzeczy, znowu powarz, iák się ustoi zley do pierwfzego, uczyn tak y trzeci, raz, ten ocet wfzystek do kupy zlawfszy wley do ponewki, náley oleiu lniánego, práwego, álbo mákowego kwartę, smaź wolnym ogniem aż się ocet wfzystek wyfmaży, potym przyday aloesu tártego łotow dwa, kádzidlá, kolofonii, oboygá po pułtorá łotá, znowu posmaź z godzinę, iák się ustoi schoway, iest bárdzo schnący, y rány świeże bárdzo prędko goiący, zápuszczáiąc nim ciepło, á ná wierzch chuteczkę w ciepłym winie zmaczáną.

*Iákim sposobem wywabić tłustość
z kálayki, álbo inney máte-
ryi iedwabney.*

NA mieyscé polane tłustością náskrob kredy, ná ktorey polož bibulę, po ktorey powoli posuway żelázo kráwieckie gorące, iezeli się zá iednym rázem nie wywabi, powtorz, y trzeci raz, potym zmieć kredę, y wytrzyi ośrodką chleba białego.

Ná sukno, záś, dobra iest gliná gorzałką rospuszczona, smáruiąc nią, y wysuszáiąc.

*Mydło spędzájące wfielkie zmazy, y
plámy z sukna.*

WEs połowę żolci wołowej, białkow iáio-
wych dwa, háłonu palonego funt, fiałkowe-
go.

go korzenia łotow ośm. soli miálko utártey trochę, zmieszay wszystko warz iák naylepiey przyday mydlá przedniego drobno-pokráianego tyle, żebyć się mogło wszystko w kupę zbić, albo zlepić, ubiy wraz wszystko iák naylepiey, porob gałki. y ufusz w cieniu.

Gdy chcesz spędzić iáką plámę wprzod sukno ná tym mieyscu wodą pomaczay potym nátrzyi mydłem, y wypłocz. powtorz ieżeli potrzebá.

Z iedwabnych máteryi iáko spędzać plámy.

NAyprzod potrzebá odwilżyć gorzałką mocną, potym posmárować białkiem od iaiá rozbitym, y wysuszyć ná słońcu, á iák uschnie wypłokác zimną wodą, ieżeli ieszcze będzie znak iáki powtorzyć.

Ná tłuste plámy.

WEś rzeczney wody gárniec, żość wołową całą, háłonu palonego łotow ośm. *Salis Tartari* łotow sześć, kámfory puł ćwierci łotá zmieszay, warz aż połowá wywre, precedz. y tym nácieray plámy ná suknie tłustością polanym, powtarzájąc ieżeli potrzebá, potym wodą wypłocz.

Item. Weś ługu ile potrzebá, przystaw do ognia áby wezwrzał, przyday háłonu tártego, wayłztynu, mydlá drobno kráianego, káždego po sześć łotow, warz wszystko aż trzecia, lubo
czwar-

czwarta część wywre, przydawszy wprzod żość całą wołową, smárny tym plámy co raz wodą wypłokuiąc poki nie zginą, iest rzecz doświadczona.

Plámy ná suknie od winá chędożyć.

WEs lugu z popiołu dębowego, lagru winnego, oboygá zárownó, námocz w tym sukno przez noc, názáutrz wypłocz, y wysusz.

Inkaustem polane sukno chędożyć.

OMyi wprzod sukno octem winnym iák naymocniejszy, trzyi w rękách, y wykręć dobrze, potym wypłocz wodą ciepłą z mydłem, á tak zginą plámy.

*Iáko olej, álbo inną tłustość z sukna,
ná sucho wywabić.*

WEs skopowych kości, day ie wypalić do gárcarzá, żeby iák naybielsze były utrzyi ie ná subtelny proszek, który zgrzey ná rynce nowy, álbo ná żelázney łyszce, posyp nim plámy grubo: polož ku słońcu. á iák skoro proszek pożońknie zetrzyi go, á innym posyp, y tak czyni poki doskonále nie wywabi tłustości.

Aby mole stat, y futer nie psowały.

WEs fusów oliwianych z beczki oliwney co chcesz, przyday do nich aloesu utártego smaž do połowy, tym skrzynie wewnątrz posmárny, iest rzecz pewna.

Jako wszelkie choroby owiec leczyc.

Es żoładek świeżo zabitego barána, uwarz go w wodzie, posiekay drobno, zmieszay z tą wodą w ktorey wrzał, możesz y inney przylać, przysoliwszy święconą solą, day owcom pić tę wodę broni od wszelkiej zarazy.

Sposoby na pchły, y pluskwy.

NAkurzay często w izbie poleiem, albo zielem ktore czarcia broda zowią.

Item. Na pluskwy, szewskim czernidłem smaruż łozką, y ściany, osobliwie szpary.

Item. Na pchły, warz w wodzie kmin kramny, y rdest, tą wodą pokrapiay po izbie.

Item. Ostatnich dni marcé nązbieray śniegu, posypuy nim podłogę coraz, całe lato będzie wolne od płech.

Item. Kto chce aby pluskwy w nocy nie kąsały, niech ma przy sobie piżmo, albo zibet, zapachu albowiem tego zniesć niemogąc precz uciekają, jest rzecz pewna.

Item. Tam gdzie pluskwy przebywają pozacieray wapnem niegaszonym, rozprawnym żolciem wołową.

Item. Zywe srebro auripigment, razgiel, na wygubienie pluskiew bardzo dobry. zmieszawszy z ciastem pozalepić szpary. *Itē.* Obacz niżej.

*Sekret jako z białego konia uczynić
frokatego, albo taránta.*

Es gleyty od złotą ćwierć funtą, utłucz jak
naya-

naysubtelniejszy, przesiey wapną niegąszzonego iak
nayswieźszego funt, ługu z dębowego, albo grą-
bowego popiołu zrobionego puł gąrcá, warz
wraz przez trzy godziny, aż się niby mąść uczyni,
którą według upodobania smáruy koniá w cieple,
wprzód dobrze wychędożywszy mieyscá pokáże
się kolor zrazu biały, ále názáiutrz ináczey, po-
wtorz ieżeli potrzebá.

Oprocz tego ieżeli chcesz mieć czarne pła-
tki, smaź dłużej tę mąterýą w naczyniu gliniány
polewány.

Wino ostre, y złe, iako nápráwić.

WEs cukru funtow dwá, lubo więcey, wody
czystey puł gąrcá, usmaź iulep gęsty, do kto-
regó przyley kanarsektu mocnego puł gąrcá, te-
go iulepu przyleway potrosze do złego winá, bę-
dzie wyborne.

Wino áby smák, y zapách miáło.

WEs iáblko zapáchu wdzięcznego kwásne,
które nászpikuy goździkámi, cynámonem,
gałganem, wpuść w beczkę ná nici żeby lagru
nie tykáło, będzie wino bárdzo wdzięczne, y
smákowite.

Sposób robienia mydła wysmienitego.

WEs mydła dobrego tabliczek groszowych
trzydzieści, pokray drobno, zley gorzalką
mocną, y zápal niech się pali, miészaiąc aż wy-
gore, potym wes siáłkowego korzenia, tatarskie-

go ziela korzenia, oboygá po cztery łoty, imbi-
ru białego łotow dwa, bobkow łot ieden, cukru
łotow dwa, pieprzu długiego łotow sześć, soku
z chrzanu z wodą rożaną wyciśnionego kieliszek,
soli oczkowátey łot ieden, hálonu puł łotá, bley-
wásu łotow dwa, dragantu rozmoczonego łotow
dwa, kámfory łotow sześć, miodu białego pátoki
łyżkę dobrą, skorup iáíowych ná subtelny pro-
szek utárszy zbić dobrze w kupę, y porobić gal-
ki, ktore w cieniu wysuszywszy schować.

To mydło nie tylko brudy zpędza, ále czy-
ści ciało od wszelkich zmaz, krośt, plam, y bia-
łość spráwuie.

Gdy się stáre písmo wytrze.

WEś kredy miálko skrobáney, nátrzey nią do-
brze kárte píśaną, potym zmocz chusteczkę,
y wyciśni, żeby tylko wilgotna byłá, nácieray nią
po kredzie, zaráz się litery wydádzą.

Sposoby osobliwe iáko pozbyć kołtoná.

DOstań wydry żywcem, oprav iá y rospruy,
wybierz z niey wnętrzości, ktore porospina-
wszy dobrze, żeby iedno drugiego nie tykało u-
susz przy piecu iák naylepiey, potym utłucz ná
proch subtelny, ktory daway zázwsze w potrá-
wách kołton cierpiáczemu rzecz pewna.

Item. Dostań ieżá, spal go w nowym garnku
ná popioł, utrzyi subtelno, y daway po trosze
kołtan cierpiáczemu.

Item

Item. Ieżá opráwiwszy, y wypáprofzywszy, uwarz, day ieść choremu, y polewkę pić w ktorey wrzał, niech to uczyni rázy kilka, uzna pomoc czego wielu doznało.

Item. Bocianim sádkem smáruiąc głowę spędza go, náwet y zewnątrz wypędza.

Aby włosy piękne, y prędko rosły.

WEś bożego drzewká, korzenia złotogłowu ileć się zda, náley ługu, przyday miodu práśnego, y oliwy, warz dobrze, przecedźiwszy iák prześtygnie, myi głowę co dzień ná noc.

Item. Warz w ługu boże drzewko z liściem konopnym, tym myi głowę.

Item. Weś iászczurek dwie, álbo trzy posiekay żywo, y smaź w oliwie, przecedź, przyday olejku z żółtkow iáiówych, tym smáruiy głowę po zmyciu.

Ná opalenie prochem ruśniczym.

WEś wapná niegáśzonego miałko utártego, rozczyn go śmietaną, przydawszy trochę miodu práśnego, tym smáruiy maczáiac pióro.

Item. Ná wśelką spárzelinę.

WEś máślá młodego nie słonego, wosku żółtego trochę mniej, zmieszay, y rospuść nád ogniem, iák prześtygnie przyday białkow od iáíá ubitych według potrzeby, zmieszay dobrze, y przykładay smáruiąc pápier száry, álbo chusteczkę, iest rzecz doświadczona.

*Iáko naczynie skłáne stłuczone sklić,
tákrze filzánki.*

NApuść brzegi obádwa sokiem z czosnku złoż do kupy, dobrze obwiąż nicią gdzie trzeba, postaw ná ustroniu niech zászchnie iák naylepiey.

Inny sposób. Nápuść brzegi pokostem schnącym, złoż w kupę, postaw ná mieyscu spokojnym niech schnie, im dłużey, tym mocniejszy będzie.

Ná morzyská máłym dzieciom.

WEś żyłkę śledziową, która się świeci iák frebro, ususz, utrzy ná proszek, day w pokarmie, rzecz pewna, ieżeli nie pomoże, zaráz powtorz, y enemę day.

*Máść osobliwa ná ruptury, y ná przeká-
mánie dzieciom.*

WEś grzybow rosnących ná stárych drzewách orzechowych, ususz ie, y zetrzy ná proch, przyday chmielu suszonego, y ná proch utártého, máłá świeżego, y wosku, zrob máść do smárowá-
nia, ták krzyżow, iáko ruptury, którą paskiem podwiewyiwáć trzeba, y dáwáć korzeń żywokostu w mleku wárzony pić.

*Gdy piwo pocznie kwásnieć, iáko
go náprawić.*

DO iedney beczki piwá, weś kredy ná proch utłuczoney dwá funty, soli tyleśz, zmieszay, y
przy-

przypiecz dobrze ná rynce, y zaráz wšyp gorąco do beczki, potym zász pontuy.

Sposob robienia muštárdy.

WEś gorczyce czarney, utłucz, y przesiey, weś gruszek świeżych, upiecz ie, zwierć w donicy, y przesiey przez sito, zmieszay wšzystko wraz, przyley octu winnego mocnego, zámieszay, postaw w cieple przez trzy dni, potym schoway ná zimno.

Inny sposob.

WEś gorczyce utłuczoney ile chcesz, przyday miodowniku ná tártce utártego, miodu práśnego, álbo cukru, winá, octu winnego według smáku, gałki muszkátowey, goździkow, cynamonu, imbieru, pieprzu trochę, przyśmaż, y schoway.

Prošty sposob zwyczáyny ten iest.

ROzwarz ósrzodkę chlebá rzánego w occie piwnym, álbo miodowym, przyday gorczyce tłuczoney, miodu práśnego, imbieru tłuczonego, skorek pomarańczowych, y cytrynowych tłuczonych, pieprzu, y gałki, ieżeli mieć możesz, przyśmaż, y schoway.

Sposob robienia salsesonow.

WEś mięsá wieprzowego chudego ile chcesz utłucz go ná pniaku dobrze, násol, y przyciśniy kámieniem, niech ták będzie przez trzy dni, weś kışkę wołową dobrze wychędożoną,

pokray mięso solone w kostkę. przyday tłustego z wieprzowego grzbietá, pokray drobno, przyday pieprzu przeszrotowanego, czosnku, umieszczay, nakładay kiszkę stępem nápychając dobrze, y przewięzuiąc, potym zawieś w kominie żeby się uwędziły.

Mákárony migdałowe.

WEs migdałow opárzonych funt ieden, cukru puł funtá, białkow iaiowych cztery, zbiy wszystko w moździerz na massę, kładź na oplátky, wsadzay do wolnego piecá, iák się przyrumieni, wymiay.

*Sposob robienia inkaustu osoblwy,
y pewny.*

WEs gálásu ćwierć funtá, przetłucz go, z grubá, koperwásu łotow pięć, hálonu puł łotá, soli oczkowátey ná koniec nożá, wszystko utłukszy, wley octu piwnego mocnego puł gárcá, zmieszay niech stoi przez dziewięć dni, potym przyley octu winnego puł kwáterki, piwá dobrego, y czystego trzy kwáterki, zawiąż naczynie niech stoi przez dziewięć dni, często mieszając w cieple, przecedź, y schoway, przydawwszy *Gumi Arabicum*, áby nie przebiiał pápiery.

*Sposob robienia bań szklanych okragłych
koloru rozmaitego.*

KAż w hucie nárobić bań okragłych, mniejszych, y większych, u których ná wierzchu máią bydź dziury máłe z brzegámi dla uwiązania, kto.

ktorey chcesz kolor iáki dáć, wley w nią trochę pokořtu zwyczáynego, obley nim w koło obracáiąc potym wley, y osącz iák naylepiey, chceszli mieć całą błękitną, násyp w nią szmelcu, y obracay w koło, trzepiąc żeby się w około oblepiła, ořtátek wysyp, będzie báníá błękitna pięknego koloru.

Ieżeli zaś chcesz mieć różanego koloru, kaź sobie zrobić rurkę miedziáną zgiętą, ná końcu zpiřowaną, nákształt piorá, bierz ná ten koniec farby różne, y wkładáiąc w onę banie w dmuchay iákoć się podoba, tu y owdzie, iáko to szmelc, minią utártą dobrze, au rypigment, razgiel, cynober, gryszpan, gdy pozásypuiesz, wsyp ná ořtátku mąki rżaney, trząsáy báníá tu owdzie, żeby się dobrze wypełniły mieyscá próżne, ieżeliby iákie zostały, ořtátek wsyp.

Tákie banie póspolicie wieszáią w izbách, w Aptekách dla ozdoby.

*Ná myszy, y pluskwy osobliwe
experymená.*

NA wygubienie myszy prócz innych różnych sposobow. ten iest osobliwszy, tám gdzie ich iest wiele postáwiay ognia w naczynekách, iákich tu y owdzie, ná ten ogień, álbo węgle, kładź skorki, álbo łupiny z cybule, żeby się kádziło, co raz przykładáiąc, gdy to raz, y drugi, y trzeci uczynisz, wszystkie wyzdycháią rzecz pewna.

Ná pluskwy to ofobliwśa.

WEś nasienny ogorek dobrze doyrzały, położ go w kacie kędy, żeby przegnił powoley, wybierz z niego zewnątrz sok w którym maczając pióro smáruy szpáry, dziury, więcey ich nie obaczysz.

Drzewo berberysowe fladrzyste.

POd iesiń, álbo w márcu, nawyrzynay kiiow berberysowych, z ktorých iedne po ostruguy ze skory, drugich tak niechay, tak te, iáko y owe zákop w konńskim gnoiu gorącym, niech tam będą przez tydzień. potym ie wybierz, powoli uśusz, z ktorých robić możesz trzonki do nożow, y inne rozmaíte rzeczy, álbowiem nábędą fladru ofobliwego.

*Pigułki głównę czyśczące, wrzod iásny spráw-
iające, zęby utwierdzájące, broniące
od páralizu.*

REcip. Castorei, Opj Nardi Pirethri Zinziberis, Piperis nigri, vel albi, Euphorbij, Epithymi añ. partes æquales, pulverisata accipiantur Succo Bota, fiat Massa, ex qua formentur pillula. & in umbra siccentur, kładź do nosá po iedney pigułce, álbo po dwie, máiac ustá otwárte, wyprowadzáią zewnątrz wszelkie złe humory.

*O komplexyách, i temperámentách
ludzkich.*

ZNáki ktore z phisognomiy początkow, y reguł o ludzkich komplexyách, naturách sposo-
bno-

brościach, y skłonnościach dochodzą się osobliwie gdy wraz wiele się ich schodzi, mają w prawdziwie nieiąką pewność: lubo się pod czas mienia, z nich tu osobliwie kładą się.

Znaki complexyi krwistej.

N Ayprzod są statury pomierney, filni, ciała mają na sobie dość, iednak są otyli, twarz okrągła, y rumiąna, włos żółtawy, miękki, y kędzierzowaty, głos státeczny, chybkosc, puls filny. Tacy są nieprzyjaciele smutnych mow, kochają społeczność, y rekreacyą, nie zwádliwi, łaskawi, przyjemni w rozmowach, ludzcy, hoyni, pobożni, sprawiedliwi, niekrzywdzący chyba gwałtem przymuszeni do gniewu skwápliwi, iednak się prędko uspokoją, trudnych się spraw nie podejmują, przytępszego są dowcipu osobliwie *in speculativis scientiis*, ieżeli zaś co do krwi cholery się przymiesza, są dowcipu bystrego, y do wszelkich náuk sposobni, nie łakomi, y owszem swego łátwó ustępujący, inszym śnádnó wierzą, o nikim źle nie trzymają.

Sni się im że po powietrzu latają, że bańkietują, konwersują, że się po ogrodach, y pałacach przechodzą &c.

Znaki complexyi choleryczney.

T Acy są statury pomierney, szczupli, włos kędziorzawy, y opáczny, w brodzie włos gęsty żółtawy, głos wysoki różlegający się, twarz żółtawa, czasem rumiąna, oddech mocny, ápetyt, y

trawienie dobre, wymowá dobra, chod prędki, głowá szczupła, puls mocny, y prędki rzadko się pocą. Są bárdzo gniewliwi, iednák gniew nie długo w nich trwa, prędko poymuią, w każdą rzecz się wdádzą, chełpliwi, nádęci, sprzeczáiający się, obmówek, niezgody rozsiewáiający, ciekáwi, przyiáźni nie długo dotrzymuią, śni się im o kolorách żółtych, zielonych, o swárách, o bitwách, o ogníách &c.

Znáki komplexyi flegmátycznej.

TAcy nie są wzrostu bárdzo wielkiego, iednák ogromni, á pod czas otyli, ciáła ná sobie máia miękkie, y białe, włos rzadki, y miękki, prędko siwieia, twarz skromna, żyły wydáne, puls nierychły, y rzadki, często się pocą, głos subtelny, y ostry, dowcipu są tępego, boiázliwi, łatwo się rozgniewáia, lecz się prędko obaczą, przyiáźni sekretu nie dotrzymuią, dobrodzieystw sobie wyświadczonych nie pámiétáia, łatwo się dádzą náklónić, wszelkich prac się chronią, skłónni do miłosierdzia, gdy się iednák meláńcholia przyłącza bywáia okrutni, skapi, w zdániách swoich nie są uporni. Ieżeli krew nieco w nich przewyższa, są bárdzo ludzcy, y mili, do wesółosci skłónni, szczerzy, y wierni, do rządow sposobni, prawámi, áni poswarkámi nie rádźi się báwia, wiele pluia, rádźi leżą, y popiiáia.

Śni się im o wodách, o kąpieli, o rzekách, y iákoby tonęli, że ciężary dźwigáia, że ich coś du.

dufi, zkad przez fen wołaią, że uciekaią, á nie moga.

O komplexyi meláncholiczney.

NAyprzod wzrostu są wielkiego, ciáśá iednák szczupłego, włos czarny, álbo gniády, y gesty, twarz pociągła, y chuda, ciáśo śine, y iągody, chod leniwy, głowá spuszczona, wzrok ponury, y szczupły, u niektórych wypukły, puls rzadki, leniwy, mocny, głos niewieści w mężu, á w białyegłowie męski, dla pomiészánego rzádu náturey. Tácy są milczący, dowcipni, mądrzy, pobożni, sprawiedliwi, długo myślący podeyrzliwi, skrupulaci, nierychli, nieużyci, nieodważni, skąpi, łakomi, uporczywi, ledáco uważaiący, niewierni, niepolityczni, od konwersáciy uciekaiący, surowi, y okrutni. w karaniu iednák są spokojni, poko ich kto nie ruszy, gniew w sercu długo trzymaią, y urázy pámiétaią, nie rádźi się weselá, ále iák poczną ledwie nieszáleią, o przyiaźń nie dbaią, iednák iák z kim záwrą, ściśle ieey dotrzymuią: sekret záchowuią, są przytym pracowici, śláteczni w sprawách, w rádźie rostopni, y do rzádown sposobni, w náukách pilni, osobliwie w spekuláciy głębocy.

Sny miewaią stráśzne, śmutne, śni się im często o pogrzebách, o trupách, o grobách, że po nich chodzą, y z umárłemi gadaią. Iákby ich związano, y do więzienia wtrácono, iákby chodzili po mieyscách smrodliwych, że ciężary no-

sza, zda się im przez sen że ich kto dusi, za gardło
chwyta, dla czego przez sen wołają, co pochodzi
ze krwi melánochliczney ściągającej się do serca.

Náturá krwistego.

Szczodry, śmieszny, wesoły, ná twarzy czerwony,
Thorz cielisty, státeczny, w niewstyd záprawiony.

Náturá cholerycznego.

Dárny, śmiały, zárosły, szczupły, y fałszywy,
Ná żółty poszedł kolor, suchy, y gniewliwy.

Náturá flegmátycznego.

Spioch, leniwiec, otyły, á rad często pluie,
Niepamiętny, twarz białey cery pokázuie.

Náturá melánochlicznego.

Chytry, smutny, zazdrośny, twarz iego żółtáwa,
Jest skrupulat. oszuka, nierad wiele dawa.

Item. *Cholerici conturbant, Melancholici regunt,
Sanguinei deliciantur. Phlegmatici conspurcant.*

Oprocz tego, oko jest iákoby umyśłu okno,
álbo ráczey wnętrzných skłonności zwierciádło.
Znák.

O Ko białe jest poważne,
Szczodre, mądre, y odważne.
A wypukłe pomrugliwe,
Znaczy serce boiáźliwe.

*Iáskráwe zaś zapálczywe,
 Zyzowáte napáściwe.
 Bystro iásne iest zadrádlive,
 Szczupłe, skápe, chytre, chcíwe.
 Czarne oko delektuie,
 Siwe szczerość prezentuie.
 Márśwáte odkázuie,
 Nurowáte mánizuie.
 Krotkość wzroku znák skápego,
 Lecz rozumu ciekáwego.*

PRZESTROGA.

W Każdym Roku według przestrogi Homerusa, y Padwana są dni niektóre krytyczne, podeyrzane, y niebezpieczne, w które ma być wielka ochrona życia, ani lekarstw zażywać, y krwie puszczać niegodzi się.

Są tedy te.

W Styczniu dni 6. to iest 1. 2. 5. 7. 8. 25.
 w Lutym dni 6. to iest 4. 11. 12. 13. 16. 20.
 w Márcu dni 6. to iest 1. 12. 15. 16. 18. 28.
 w Kwietniu dni 5. to iest 6. 7. 10. 15. 20.
 w Máiu dni 5. to iest 1. 3. 12. 15. 25.
 w Czerwcu dni 3. to iest 6. 10. 16.
 w Lipcu dni 4. to iest 12. 13. 20. 22.
 w Sierpniu dni 4. to iest 3. 10. 18. 31.
 w Wrześniu dni 4. to iest 3. 10. 28. 31.
 w Páździerniku dni 3. to iest 3. 6. 22.
 w Listopádku dni 4. to iest 5. 6. 10. 28.
 w Grudniu dni 4. to iest 6. 7. 15. 22.

Funt kupiecki ma w sobie łotow	31.
Funt Aptekárski, zawiera łotow	24.
Uncya ma w sobie łotow	2.
Drágmá, ma w sobie ćwierć łotá,	
Skrupuł waży ziarn ięczyennych, álbo pieprzowych.	20.
Skrupułow w drágmie,	3.
Dragm w uncyi,	8.

Kámién kupiecki nie iednákowo waży.

We Gdańsku, y w Wrocławiu funtow,	24.
We Lwowie, 26. W Lublinie,	36.
Po innych miáściach ináczey.	

A żeby człowiek Chrześciański nie tylko miał pilne stáranie o zdrowiu swoim w chorobách, ále áby téż myślał o śmierci ktorą zwyczajnie rozmaíte poprzedzają choroby. A nie tylko w chorobách, ále y zdrowym będąc, zázwsze pámiętał ná nię: bo iáko Augustyn S. mowi: *Nihil certius morte, nihil incertius hora mortis. Latet ultimus dies, ut observentur omnes dies.* Do czego áby káždy mógł łatwiey przyiść. niech uważnie czyta podane wierszyki, pod tytułem.

ROZMOWA DUCHOWNA

Z trupią głową.

MImo košnicę idący.
Stánałem rozmyślający.
Ehey! co téż będzie z námi,
Ci ludzie żyli przed námi.

Iedli, pili, zbytkowali,
Ktorzy w szczęściu opływali.
Teraz poszczą nic nie iedzą,
Głodni w tym więzieniu siedzą.
Nie mają teraz y piwá,
Wiátr ich zewsząd wskrus przewiewa.
Wiátrzem się tym kontentuią,
A więcey nie potrzebuia.
W tey budzie iedney mięszkaią,
Wszyscy się spólnie zgadzaią.
Nie wádzą się o gránice,
O łaki, role, winnice.

Ozwála się trupia głowa,
Milcząc mówiła te słowa.
Ehey! BOZE dobrotliwy,
Terazby był człek szczęśliwy.
Gdyby była za żywota,
Do umartwienia ochotá.
Ale się pościć nie chciało,
Skromnie żyć przykro bywało.
A co mi inż teraz z tego,
Com iádła, piła, dobrego.
Przez gárdło się przesunęło,
I przepádło przeminęło.
Brzuch się tuczył dla robaków,
I dla brzydliwych pędraków.
Ktorzy go inż roztoczyli,
I szczętu nie zostawili.
Ono moje białe ciáło,
Co w puchu rádo legało.
Buiájąc w miękkiey pościeli,

Czę-

Często się pórząc w kąpiel.
 Zgniło teraz, y zprochniało.
 Y znaku go nie zostało.
 Kości ogniłe zostały,
 Y te się pogruchowały.
 Wiele lat w ziemi leżało.
 Jedney poduski nie miało.
 Pniaczek tylko pod głowami.
 Przyodżiany robakami.
 Rádám w bławacie chodząc,
 Y w kleynotym się zdobiąc.
 Ná iálmużnym skąpa była.
 Sámám tego nie pożyłá.
 Teraz nie máś, y śmáćiny,
 Y jedney ná mnie chućiny.
 Ládá kto mnie popębnie nogą,
 Com przedtym była tak drogą.
 Muzykim rádá słucháć,
 Bá, y rádám táńcowáć.
 Teraz mi wroble śpiewáć,
 Dżiw, dżiw nádemną wońć.
 Robacy się náśmeráli,
 Po ciele náńcowáli.
 Mieli bántkiet z pieśczonego.
 Trupá, y delikátnego.
 Gdyby we dzwóny zágrano,
 A choć básém záśpiwano.
 Requiem rádábym temu,
 Ale krewnemu żadnemu.
 Ani się inż przyśni o tym,
 Co też będzie, y z nim potym.

Toż się właśnie będzie działo,

Zapomną gdy wrzucą ciało.

A fortuna się podzieli,

Nawet, y samą pościeli.

Nie wiele dadzą ubogim,

Duszą gore w ogniu srogim.

Lepsza świeczka za żywota,

Do umartwienia ochotą.

Jako sobie pościelemy,

Tak się na wieki wyśpiemy.

W tym ja tu mowę przerwałem,

Oneyże głowy pytałem.

Czy znać teraz między wami,

Ktore się więc sobolami.

Zdobiły lub kleynotami,

Ktore głowy fontażami.

Kornetami, białoniami,

Kwefy, y bawoletami.

Ze wstąg kształtnemi kołkami,

Rożnemi garniturami.

Y ze włosew garsetami,

Także z koron beginami.

Z dziwnemi angażantami,

Twarzy martwemi muchami.

Cudzoziemskimi strojami.

Przemysłnemi wymysłami.

Ozdobiwały swoje głowy,

Prożnujące białogłowy.

Ktora się radą muskała,

Plotła, głądziła czesała.

Nád ktorą dáfzek nofzono,
 W trefione włosy stroiono.
 Ktora w máfzkárce chodziła,
 Gębę w pokrowcu nofiła.
 Rumieniec zmyślony miała,
 Lub też modno blechowála.
 Wodkámí fię záfwe myła,
 Pudrem włosy przykurzyła. |
 Teraz fię w proch obrociła,
 A w ropie fię fwey obmyła.
 Ktore rączki w rękáwiczkách,
 Nogi w przepysznych trzewieczkách.
 Zá żywotá więc bywały,
 Gdy fię ludzióm podobály.
 Ná to głowá powiedziála,
 Gdy fię ze mną rozgadála.
 Pod iednym dáfkiem fiedziemy,
 W fystkie nieogorzeiemy.
 Niepotrzebna, tu máfzkára,
 Káżdá z nas ieft iák poezwára.
 Ktore fię muszkámi pstrzeły,
 Zywe muchy ich popstrzeły.
 Niemáś teraz páłátyнки,
 Ni ftenkierki, ni śmácinki.
 W fystko w trumnie w ropie zgniło,
 Czym fię márny, proch zdobiło.
 Lecz ia fię tu ieſzcze ſpytam,
 Kto wie czy fię niedopytam.
 Ktore żyjąc wydziwiály,
 W stroiách mody wymyśláły.

Mánty zwáne számerlany,
Kámizole, robdeszany.
Szárfy treffne z fálbánámi,
Z żałobnemi koronámi.
Spodnice tákże z falcámi,
Lub z wiszącemi frándzlámi.
Káwálerki, y z westámi,
Mántolety z węgierkámi.
Y házuczki z gorsetámi,
Tákże z rogów sznorowkámi.
Podkładáiąc ie bryklámi,
Sciskáiąc się iák prásámi.
Szárpy z kitaiek trefione,
Sperpentálio zowione.
Y wołoskie żupaniki,
Z wylotámi kontufiki.
Y fártuszkki z fálbánámi,
Spodnice też z ogonámi.
Reyteraki z kopertnámi.
Fandivinis ponderaty,
Wszystko zgniło sámé gnaty.
Nágie oraz leżą z námi,
Ktore tu więc z kolorámi.
Wydziwiáły názwiskámi,
Kolor ponso, y amarant.
Aurorá, káfe blámaránt.
Dyszer, y gryalinowy,
Pápuzy, y sosenkowy.
Według mody dobieráiąc,
One drogo przeplácáiąc.

Co się dzieie pytam z niemi,
Czy są z wami, czyli w ziemi.

Ná to głowá powiedziáá,
Milcząc nie iáko wzdyháá.
Kości prawi tu zostáá,
Dusze ciężkich mák doznáá.
Ze o BOGU nie myśliły,
Czas wšystek márníe tráwiły.
Ná stroieniu mizernego,
Ciáá w proch obroconego.

Spytam dálej powiedz proszę,
Wšytkim tę wieść wnet ogłószę.
Ktora chodziá w koronie,
Mitrą zdobiá swe skronie.
Ná ktorey byá peruká,
Albo z dyámentu sztuká.
Ná ktorey kápelusz drogi,
Albo więc káptur ubogi.
Albo Infuá Biskupia,
Ktora mádra, ktora głúpia.
Ktora głowá Jubilata,
A ktora prostego brátá.
Ná ktorey szyszak, mysiurká,
Kuczmá, czapká, lub mágierká.
Ktora z wołoská goliá,
Głowę, czuprynkę nosiá.
Z tyłu ni wiecheć wiszący,
Iák ogon pozad leżący.
Czyli z tyłu głowy brodá,
Stárych czyni nowa modá.

Ktora z przodku ołyśliá,
W ządzie brodę wymyśliá.
Znać że się śmierć oszukála,
Gdy nagle z tyłu weyźrzała.
Stárego bydz rozumiała,
Ktoremu w oczy weyźrzała.
Ze młokoszek zádumiála,
Lecz się prędko domniemála.
Ze to konik z grzywą młody,
Osiadszy go według mody.
Záiáchála do wieczności,
Nie wrociła tylko kości.
Pozostałe tu leżące,
Dnia sądnego czekájące.
Ktora mądrego doktorá,
Ráycy, álbo Senatorá.
Ktora medyká biegłego,
Wielu uzdrawiájącego.
Alchimiſty ciekáwego,
Złotá iſtność robiájącego.
Zycie długie wrożájącego,
Ktora chłopká ubogiego.
Dziádá chlebá zebrzájącego.
Ktora máchiáwelowá,
Przewrotna frántowska głowá.
Wykretárska iudaſzowá,
Chytra, y zła káimowá.
Co ludzi oszukiwála,
A wiele dokázywála.
Co nád ludźmi przewodziła,

Y wielu uciemieżyła.
 Sámá ią śmierć uskromiła,
 Teraz tu leży ogniła,
 Co hárdzie dokázywała.
 Z furyą roskázywała,
 Nie lutościwie karála,
 Y dobrá człeku zábrála,
 Ktora prostaczká szczerego,
 Ablá, Iobá cnotliwego.
 Albo Iákobá drugiego,
 Ktora Saulá złośliwego.
 Ktora Dawidá dobrego,
 Ktora Ionaszá szczerego.
 Táka tu nád insze kości,
 Godna swoiey uczciwości.
 Złemi piekło brukowane,
 Z ktorych będzie zbudowane.
 W Niebie miásto BOGA mego,
 Iáko z kámienia drogiego.
 Głowá ná to powiedziála,
 Nieiáko milcząc gadała.
 Tu miejská Pan, y woźnicá,
 Chłopek przyrownan do słáhcicá.
 Zárownó z Ieymością praczká,
 Siedzi tu oraz plewiazczká.
 Aptekarzá z perfumámi,
 Y bálwierzá z mástykámi.
 Smierć zgládziła oraz z námi,
 Leżą kości z ich głowámi.
 Tu y Anátomistowa,

Odpoczywa z nami głową.
Która inſte rozbierała,
Zyły kości uważała.
Wnętrżności rewidowała,
Skeleton prezentowała.
Teraz pusta, opleśniała.
Nieznac czy Xiążęca głową,
Każda z nas tu iednakowa.
Wyżej podobna chłopkowi
Leży, niżli Pańska głową.
A choć groby ſwoie maia,
Nie na zawſe tam zостаia.
Więc ieżeli Pan leży w grobie,
Chłopek tu na wierzchu ſobie.
Odpoczywa między nami,
A Pan w ziemi z robakami.
Nas tu ludźie widząc wſpomna,
A Pána w grobie zapomna.
Ta tu głowa ieſt ſzczęśliwa,
Która była ſwiątobliwa.
Która o BOGU myśliła.
Grzechem ſię wſelkim brzydziła.
Która zdradzić nieumiála,
Figlow, chytróſci nieznála.
Prawdę kochała, proſtotę,
Wzgárdę ſwoię krzyż y enotę.
Gárdziła wſelką godnoſcią,
Wſelką doczeſną prożnoſcią.
Głupia była dla CHRYSUSA,
Kochała Pána IEZUSA.

Tá będzie wiecznie iáśniła,
 W Niebie z BOGIEM krolowała.
 Acz tu wiele ucierpiła,
 I prześladowania miała.
 Co się tu ródá martwiła,
 Wszystkich się zbytkow chroniła.
 W iálmuzny nie skąpa była,
 Tá będzie ná wieki żyła.
 Lecz która z tych była taka,
 Gdyż każda z nas iest iednąka.
 Dzień sądny światu obiawi,
 Gdy ją ná prawicy stáwi.
 Teraz tu dobrze ze złemi,
 Zárownó zle z niewinnemi.
 Ieszcze nie są godné Niebá,
 Dość uczynić tu potrzebá.
 Przez náśe w proch obrocenie,
 Zá Adámowe zgrzeszenie.
 I drobne swe grzeszki miały,
 Zá ktore inż żáłowáły.
 Lecz niedosyć wycierpiáły,
 Bo wiele czásu nie miały.
 Ieszczem ja tu pytał głowy,
 Teyże trupiey, temi słowy.
 Czemu zemną milcząc gadasz,
 A nie ustnie odpowiadasz.
 Gdzie iest ięzyk twoy wymowny,
 Wdzięczny, łagodny, rozmowny.
 Gdzie dowcip bystry, ciekáwy,
 Spósobny do káżdey spráwy.

Teraz widzę pułki w głowie,
Wybacz proszę mojej mowie.
Na to głową powiedziałą,
A nic się nie zturbowały.
Ani się skonfundowały,
Bo się nie zacierwieniły.
Jużem prawi zapomniły,
Iąkom się kiedy gniewały.
Choć grobarz rydłem zaważył,
To trupiey głowie nie wadzi.
Choć ją czyja trąci nogą,
Przyjmie to ona niebogą.
Choć plunieś na mnie przebaczę,
Choć wyrzuciś zjad, zabaczę.
Przedtym skoczyłam iak osą,
Gdy się kto dotchnął choć nosą.
Dowcip, mowa, zmysły, siły,
Nie moje to rzeczy były.
Od BOGA mi było dano,
Znowu naxad odebrano.
Ieszcze gdym w życiu tym trwała,
Tom już była z dziećmi wala.
Terazem pusta została,
Prożna, wewnątrz wydrożała.
Mozg wyszecht gdzie zmysły były,
Tám się iąszczurki gniezdziły.
Myśli sprosne, charde, mściwe,
O dobre mienie troskliwe.
Rospustne, dworne, zdradliwe.
Przepadły, nie nie nadszły,

Prożne głowy pozostały.
Grzechem wiecznie zarażone,
Pokutą nie oczyszczone.
Gdzie się złe myśli roily,
Tam się robaki kręciły.
Ono w ich upodobanie,
Zniknęło krotkie kochanie.
Złość się w sumnieniu została,
Bo wiecznie głową bolała.
Srogie prawie ugryżenie,
Samo tych myśli wspomnienie.

Tu się duszą odezwiała,
Milcząc także powiedziała.
Co się dzieje z głową moją,
To wkrótce będzie, y z twoją.
Szczęśliwsza tu moja głowa,
Niż którakolwiek światową.
Ta się już śmierci nie boi,
A nad tą tu zawse stoi.
Ta czeka już zmartwychwstania,
Tamtą strąznego skonania.
Ta się o nic nie frąsaie,
Światową gryzie turbaie.
Tey już robacy nie iedzą,
Lecz twoie wkrótce nawiedzą.
Ta już y ná sądzie była,
A ieżli tu dobrze żyła.
Pewna wiecznego zbawienia,
Nieboi się potępienia.
Ty niewiesz co z tobą będzie,

Gdzie

Gdzie twoją duszą osiedzie.
 W tymes tylko jest szczęśliwy,
 Ieżliś dobry, światobliwy.
 Możesz sobie zasługować,
 Więc y nas też chciey ratować.
 A my gdy w Niebie będziemy,
 Ciebie też nie zapomniemy.

DO CZYTELNIKA.

Dawno twoy appetyt tego,
 Lekárstwa požądánego.
 Gdy požądał inż piastunie,
 Inż oglądał, y kosztunie.
 Czytay znácznie z chwałą Bożą,
 W sercu twoim niech się mnożą.
 BOGU chwały, y wzdychánia,
 Bądź wspaniały do czytánia.
 Przeczytaś tu rzeczy różne,
 A potrzebne, y nieprożne.
 Możesz czynić, drugim radzić,
 Sił przyczynić, boleść zgładzić.
 W czym rostopność, y sumnienie,
 Trzebá mieć, y umartwienie.
 A tak będzie BOG w swej chwale,
 Zdrowie zámwse będzie w całej.
 Czytelniká, Audytora,
 Niech się modli za Autorá.
 Z uniżeniem wielce proszę,
 Ia też za nim ręce wznoszę.

LEKARSTWA KONSKIE

O ślepocie.

SLepotá dwoiáka bywa, wewnętrzna, y zwierchnia. Zwierzchnia z uderzenia, z zákłocia, álbo z iákiego przypadku, widomy znak błonki, bielmá, álbo krwie záciečeniem oko záchodzi. Wewnętrzna zaś, gdy oko zwierzchu nadobne bywa, ále onym przecie nic widzieć nie może, á to przychodzi z zámulenia żyłek, z mozgu zrzenice idących. Czego ináczey pozbyć niemoże, iedno przeczyszczánien głowy, y otwarciem żyłeczek zámulonych, przeto tych lekarstw záżyway.

Weźmiy w aptece co zowią *Assam fatidam* łot ieden, to przywiąż obwinąwszy chusteczką do wędzidlá prostey uzdeczki, á włożywszy koniowi w gębe, postaw go tak w stáyni cichey przywiązawszy głowę nisko, ráno przed obrokiem przez godzin dwie, álbo trzy. Co tak mu siłá plugástwá z głowy wyciągáć coraz będzie że się zdziwisz. A przytym też w ten czas pomocywszy pióro gęsie nie oskubáne w oleiu, ktory zowią *Oleum Euphorbii*, wewnątrz obie nozdrzá koniowi námázáć: co czyniáć po kilká dni, także y potym często odnawiaiąc, prędko się wzrok przywróci.

Końskie

2. Hányżkową wódką dobrze, y często oczy nákrapiay, y czub u głowy zmaczay, kremu gołego hányżu polnego, y kopru miészaiąc ząwśze w obroku daway.

Bieltu.

1. Weźmii iáie świeże, uwarzże ie twárdo, y oblup cudnie, potym włóž ono w łyszke żelázną, á obsyp przygarścią soli, y ták to ná wáglu zarzysłym spal ná proch, áž zgołá wszyśtko zgo-re: tym prochem przetłukszy go w móždzierzu, oko po lekku ząsypuy, á nie gwałtem: żyłę też trzebá záciąć niżej policzkow, która prosto od oká ná doł się ściągá.

2. Sol oczkowáta z imbierem ná puł w surowym wywierciány dębowym, álbo brzozowym drzewie ná proch spalona pomaga.

3. Sol oczkowáta stárta z prochem kości rybki jedney morskiej, którą zowiá *Os sepia* ktorey w aptece, y u złotnikow wszędzie naydźie prędko bielmo spędzá.

4. Záciąwszy żyłę policzkową, zmiészay sok cybulny z trochą sóltry, á tym oko ząkrapiay przemywáiąc co dzień cudną ciepłą wodą.

5. Ruciány prochem drobno stárszy, oczy ządmuchywáć.

6. Weźmii glist ziemnych z białkiem iáio-wym, á upál to w nowym garnku, zetrzész ono ná proch, á tym bielmo posypuy.

7. Iászczurkę zieloną w gárcu nowym po-le-

Lekárstwá

lewánym spal, á stárszy iá ná proch, z kádždlo-
wym zmiešzay prochem, á z kóprowym roztwo-
rzywszy oleykiem tym bielmo pomázuy.

8. Ná uporne bielmo, oczkowátey białey
foli náskrob części trzy, á háłunu Alexándryiskie-
go błekitnego co go z Turek przywożą część
czwartą przymiešzay, y tym záfypuy bielmo, raz
tylko ná dzień do rázow kilku, strzegąc żebyś
miáry nie przebrał, bo rzecz náder mocna. Iežli
y to nie pomože, iuž tego bielmá więcey nielecz,
bo to przed wšyſtkiemi inšzemi má przodek
lekarstw.

Uderzenie w oko.

1. Iežli koniá w oko pálcatem zátńá, álbo
uderzá, tedy zarázem náskrobawšy šloniny šwie-
žey białey nožem, w wodzie iá wypłokáć dobrze,
y wycisnąć, á ták ná oko obrázone przyłóżyć, á
potym wzięwšy grzanke práwie suchá grube-
go chlebá ciepłą námoczyć iá w occie co nayle-
pšym. škoro w się nábierze, ná wierzch oney
šloniny przyłóżyć, żeby dobrze wšyſtko oko
zákrylá, y ták przywiazawšy iáką chuštá nie od-
wiewzywáć áž ku wieczorowi, á w wieczor znowu
tož uczynić. Tož tež czyni chleb z piecá wzię-
ty, gorácy, w occie zmoczony, á ná oko przy-
wiazány.

2. Wziáść ósrzodkę chlebá rzánego, w wo-
dzie žimney wymoczyć á ná oko przykładáć,
nie

Końskie

nie daie się rozniecąc złemu. Toż y bydłu rogątemu należy.

3. Może też miasto wody, y w winie grzanąkę przyrumienioną námoczyć, y przykładac bydłu ná obrażone oczy.

Napásć Nogiec, álbo Páskudnik.

1. **N**Ogiec iest błonka gruba záczerwieniálego nádraśtáiącego mięślá, ná końcu ostrą chrzęstkę máiącą, prawie między powieką, á żrzenicą leżąca, ktore gdy zbytne nárośnie, niemal wszystko oko zákrywa, y uciskáiąc łze z niego wycisfka, ból w nim, y w żyłách do mozgu dochodzących tak wielki mnoży, że koń od tego mdleiąc, od pámięci upada iáko w káduku, á ná ostátek przez nieporátowanie nieopátwienie, y nágle zdycha. Ná tę tedy prędką, y ciężką chorobę, nayprętsze, y nayspewniejszye takie iest ząbieżenie. Obáliwszy álbo mocno uwiązawszy koniá, żeby głową nie ruszał, przycisniy pálcem w końcu oká dolną powiekę, á skoro się tá błonka z mięśfkiem nárośłym pokaże, żelazkiem subtelnym kończátym ząkrzywionym nákształt kruczká, od sámej żrzenice podeymiy, y przekłówszy wyciągniy onę dobrze, álbo ieżlibyś się bał o obrażenie oká, tedy zaráżem z igłą długą nitkę dużą przez tę błonkę przemkniy spuściwszy precz z onego to kruczká. A tak ná nici znowu wyciągnąwszy, nożem ostrym urzniy śmieie naymniejszy nie obawiáiąc, bo w tym nic szkodliwego nie masz, onę

Lekárstwá

onę błonkę, álboli skorkę, poki iedno mieř-
skiem tym zákrwáwionym, álbó chręřtká náro-
řlá, ták žeby iedná częřć z chręřtká przy niey
zostářá, á druga znowu názád się wemknęřá. Po
ktorym urznieniu zárázem solá oczkowátá, álbó
iákiey dořtániefz, subtelnie řtártá, po dořtátku zá-
řyp ono mieřfce zrzecháne, y wřzędzie pod dolná
powiekę, á záтым odwiąż, y puřć koniá wolno.
Po godzinie, álbó dwu, przemyi koniowi to oko
winem, álbó octem ciepłym raz, y drugi, á bądź
pewien, że od tego řámego zdrowym zotánie.

3. Hářunem Alexándryiřkim, álbó iáko go
drudzy przeżywáią řáletrá Alexándryiřká, nátrzeć
w okořó oká powiekę, álbó się teź y dotknąć řá-
mego nogciá z wierzchu, áź się řzá rzuci.

4. Skoro tę napářć w oczách pořtrzeźeřz,
wnet mu miodem prářnym ciepłym oczy pomař,
á w ufzu mu żyły na krzyź nářzniy, iź z nich
krew poydźie, á onę ráńki nářzyi solá. Náđ to
ieřfzcze wzdráp mu nozdrze, y pod zwierchnią
wárgá puřczádřem, á wřzędy dobrze solá nácie-
ray, niewádzi nie chociaź krew dobrze poydźie,
y okořó teź křów okroy mu puřczádřem, á solá
nářzyi.

5. Ryřim pážnogciem od żywego ryřiá u-
ciętym rozdrápáć do krwi wárgę zwierchnią,
y w nozdrzách wnet napářć uřtánie.

6. Pod oczymá żyły zácięte, álbó teź ná
wierzchu nozdrzá, kto w to umie potráfić, řá pe-
wnym ná napářć lekárřtwem, y tym řáým temu
się

Końskie

się zabięży że y nápotym nigdy ná koniá nie przypádnie.

Biegunce końskiey.

Koń ktory biegunkę ma, mdleie od niey, álbowiem zieloność bieży przezeń, iákoby z młodey trawy? w tey chorobie zwiąż koniowi ogon twárdo rzemieniem mokrym, á daway mu ięść práżony ięczmieni.

Chudnieniu końskiemu.

1. Bywa to częstokroć, iż konie schną, y chudnieją z przyczyn różnych, áni się chcą poprawowác za naylepszym obrokiem, gdy się tedy to postrzeże: weźmii oliwy łotow trzy, mirrhy pułtorá, pieprzu ziarnek 30. stłuczonych ná proch, uwarz to wespół, á wley koniowi w gárdło po grzeble.

2. Rutá z bylicą miészana w sienie pomaga do tuczenia, álbo wino z niemi wárzác, láć w gárdło.

3. Ięczmien, y owies w piecu dobrze suszony żeby się przyrumienił, y wywiany od popiołu tuczy bárdziey. Także y bob nádtłuczony w stępie, miészając po garści do obroku.

4. Prosiátko młode ktore ięszcze sie świnie, opárzywszy z ięczmienną mąką warz w wodzie tak długo, aż mięso od kości odewre, á tę iuchę daway koniowi pić przez trzy dni.

5. Pszenicę przesusz práwie dobrze w piecu, á przywarzając iey w wodzie miodem osłodzo-

Lekárstwá

dzoney, daway ná obrok koniowi iáko záważá
trzy funty, przez dni dwádziesciá.

6. Siárki łotow trzy, mirrhy ćwierć łotá
šťlucz, y zmięszay z pará iáiec świeżych, á przy-
lawszy winá, day wypić koniowi.

7. Weźmii laskę bzową trzeciego dnia po
nowiu miesiącá, oskrob nayprzod z niego szará
škorkę z gory ná doł iáko drzewo stało, á odrzuć
precz, potym oskrob zieloná škorkę, która pod
nim iest opák z drugiego konicá, y ufusz w cieniu
dobrze, šťluczze iá ná miálki proch, á w obroku
koniowi co ráno, y wieczor przymięszyway tego
prochu tyle, ile trzemá pálcami záiąć możesz.

Nosátym.

1. To właśnie nosátym zowiá, który koń
głowá pochyloná smutná stawa, z nozdrza mu
płynie máterya, nayprzod białá, potym plugáwa,
y śmierdząca, á ná ostatek sztukámi padać zwy-
klá: nogi mu też nie słužá, y chodzi iáko piiány,
ciężko się kładzie, z trudnością bárdzo wstawa,
bo táž máterya, która mu przez nozdrze pły-
nie, y inne człónki nápełnione bywáią. Ciężka to
chorobá, zwlászczá gdy zástárzeie, y rzadko z
niey wyleczy. Zá świežá pospolita wárzác iarkę
w kłofiu w wodzie dżdżowey, dáią koniowi miá-
sto iadlá dni dziewięć, álbo więcey według po-
trzeby, y też wodę piiác, á nie co inszego, cho-
wáiąc go w ciszy, y w cieple, wolno puszczáiąc,
y tym konie leczá. Lecz gdy to nie pomože, we-
źmii

Końskie

żmii modrzeiowey gębki tłuczoney łot ieden, pieprzu, soli, po ćwierci łotá kożdego, warz to w winie, álbo w occie, á ley koniowi przez gárdło, możesz też y przez nozdrzá lać, bo ie wychýscia.

2. Náwarz mrowek z mrówiskiem, á precedziwfzy, day koniowi tę wodę pić przez trzy dni.

3. Zwiąż koniá co naylepiey, áby się nie miotáł, rospalże szwáyce dlugá, á wetknij mu iá w koniec ogoná między skorę, á kości, w głąb ná dłoń, uczyníże knot twárdy z konopi, á námaż go łoiem kozłowym, á wyiáwšzy go názáiutrz, wymyi ránę octem ciepłym, námaszże zaś knot łoiem, y wetknij go mu, y ták ná káždy dzień czyní áż przestánie pryskáć nie zániechywáiąc, y innych lekarstw dáwać przez ustá, álbo nozdrze.

4. Gorzałką, w ktoreyby przez noc moklá ciemierzycá czarna, nápryskuy nozdrzá często, álbo námoczywfzy pare piór gęsich, wtykay w obie nozdrzá, áż ie wyprysnie.

5. Kurze žiele z korzeniem warz w wodzie, daway koniowi tę wodę pić, á žiele ieść ochłodziwfzy, do dni siedmiu, bárdzo czyści ropę zewnętrzną, y urázy płucne goi.

O suchotách.

Nákšztáłt; dwóch brodawek ná spodnię szczęce końskiey pod językiem zwykłą nieiáka
Compend. Med. Xx ostrość

Lekárstwa

ośtrość naraść, co to rostrucharze suchotami nazywają.

1. Skoro się tedy postrzeże ten ucisk, obaliwszy konia, y związawszy dla lepszego bezpieczeństwa, nayprzod ięzyk na stronę wyciągnąć, á onę brodawki iako naylepiey nożycami przystrzygnąć, á z solą, y z octem ciepłym dobrze opłokać, albo solą z trochą siłetry zmieszawszy zasypać, albo chcąc aby więcey nie naraściły, po przyrznienu wodką z siłetry dystillowaną (co zowią *Spiritus Vitrioli*) bawełnę w niey pomoczywszy nápuścić w ránki te. podzierzawszy długo ięzyk, áż tánte ránki od tey wodki trochę zbieleją.

Káślom, y Dycháwicy.

Káśzel jest przodoieżdzym znakiem dycháwicy, dla tego iż z iedney wilgotności, y przychyny przychodzą, iednakowych tedy lekarstw záżywają, iednak według wielkości choroby, słabszych, albo mocniejszyh.

1. Nayprzod ze trzy dni trzymay go bárdzo skromno, karmiąc tylko porazu ná dzień owsem, albo ięczmieniem, y nie poiąc, tylko też porazu wodą z mąką, y miodem zámieszaną. Potym wezmii sioniny białey nie z żółciáley, ktorey náskrobawszy iako pięść, wymocz dobrze w wodzie czystey, á wyłaczywszy z niey wodę, włóż w mózdzierz, potym przyłącz siárki przepuszczáney łot ieden, czosnku główek trzy, y skorki
zwierz.

Końskie

zwierzchniey złupionych zetrzyj to wszystko społem dobrze, a wyiawwszy naczyni z tego gałek iako orzech włoski wielki, ile ich bydz może. A wziawszy pátoki miodowey z oliwą zmięszaney pomoczywszy one gałki, kładź ná co po iedney w gardziel koniowi, popychając palcami, aż ie połknie wszystkie, uwiązawszy go ku gorze głową, y język ná stronę wyciągnawszy. To czyn po trzy dni, coraz trzeciego dnia możesz przyłożyć do tego *Agaricum* z apteki wziawszy to jest modrzeiowey gębki puł łotá, zwłaszcza ieżli w kászlaniu, koń iaką sprośną wilgotność przez gębę, albo nozdrzá wypuszcza.

2. Weźmij sádká stárego iako pięść, miodu práśnego łyżek dwie, száfránu nietłuczonego ćwierć łotá, *Agarici*, to jest modrzeiowey gębki łot ieden, a wespoł zwierciawszy, uczyni z tego gałek siedm, a po iedney ná każdy dzień koniowi w gárdło wpuszczay, osoliwszy iá z wierzchu kiedy mu masz dáwać.

3. Oleiu konopnego zmięszay, ze psią krwią nápoły, námázuyże tym koniowi żyły ná pierśiach.

4. Ná prosty świeży kászel w niedostátku innych lekarstw, y rzodkiew nákráiana w owies pomagác zwykła. Tego nayspilniey przestrzegác, żeby zimney zrzodłowey wody pić nie dáwano, ani wod śliskich bágnistych a coraz poiąć zámáć przygarścią mąki pszenney, albo ieczmienney, przymięszywając pod czas nieco sáletry, która

Lekárstwa

chłodzi. y czyści nieco płucá.

5. Weźmii garnek polewany nowy czysty, nápełniy go oliwą, wpuść weń żywego węgorzá, potym oblepiwszy pokrywkę dobrze ciástem, żeby nie wychodziła párá, wstaw ten garnek w kocioł wody, á niech wre oná wodá, poki się węgorz rozwárzy, y w oliwę obroci, to iest około godzin dwánaście. Á przepuściwszy zátym onę oliwę przez płótno grube, wpuszczay iey koniowi przez trzy dni w gárdło po grzeble, ták wiele ná raz iáko záważy puł funtá: doswiadczone to lekárstwo.

6. Podbiał szeroeki, álbo iáko zowią *Car ziele* wárzyć, á tę iuchę koniom dycháwicznym pić dáwać.

7. Proch z wrotyczu miálko utłuczony z solá dáiac lizác iest bárdzo użyteczny, álbo to oboje z ciepłą wodą w gárdło leiac, ále potrzebá mu tymże zielem oboie nozdrzá zátkać. Toż y innemu bydłu służy.

8. Koniom dycháwicznym, y zbytnią duszność w pierśiach cierpiącym dáwać im przez trzy dni porządnie nic innego miásto obroku tylko rżán otręby. Tákte po garści mu ich do wody syć, á zmieszawszy pić dáwać, á kászlącym też otręby, rżáne przez dziewięć dni porządnie z obrokiem dáiac, bywa lekárstwem.

9. *Fenum Gracum* nasienia z obrokiem mić dáwać.

10. Wziąć dwie garści mąki ięczmienney bo-

Końskie

bobowey, y mąki z wyki po garści, y zbić z wodą letnią, á dáwać mu pić.

Drżenie serca.

1. W tey chorobie pośpolicie koń drżeć poczyna, oczy mieni, y zawiera, z nozdrzá gorąca mu párá idzie, á pot przez skórę z ciała się dobywa, stać ná nogách nie może, iednąkże się nie mięce, iáko gdy słońecznik nápada. Temu prędko zábiegáć trzebá, iezli nieczym inszym, tedy krwie przzerwaniem, nárznieniem uchá, przekłociem nozdrzá szydłem, álbo upuszczeniem krwie z poprzężney żyły. Iednák żeby to náń nie przypádkło nápotym, ták temu zábiegáć masz.

2. Táki koń má stánać w stáyni suchey, wesoley, niesmrodliwey, ále ráczey pachnącey, nákładszy w nią miętki, szaławii, máieranu, y innych ziół zielonych, álbo suchych, rozmárynu, bóżego drzewká, kociey szánty, piwonii. Ale nayprzednieysze są tránki.

2. Weźmii gwoździków tártých dwie kwintle, szafránu kwintle iedne, á wley przez gárdło ciepło.

3. Sok szpikanardowy zmiészány z gorzałką, á w niedostátku soku proch szpikanardowy pożyteczny iest.

4. Pieprzu ziarn 30. mirrhy łot ieden, ná proch zbiwszy, z winem dáć ciepło wypić, álbo z málmázýą: to prostym proste są lekárstwa. Ale przednieyszym koniom niewádzi przymieszáć do

Lekárstwá

tego lekarstwá ludziom zwyczáynych to iest kora-
low tłuczonych, iednorozcu, rogu łosiego przy-
prawnego, prochu z skorek cytrynowych, a ná-
wet y prochu ktory w aptece zowią *de Gemmis*,
tákrze *Dia ambre*, dawszy ktorego z nich po ćwier-
ci łotá w winie, álbo w muszkáteli ná raz ieden.

Ochwat wodny.

1. Naypierwey krwie upuszczeniem z żył
po obudwu łtron szyie zábiegáć temu, którą zá-
raz świeżą zmieszáć z mąką pszenną, z kilką já-
iec całkiem w to wbitych, przydawszy ktemu
Boli Armeni, oliwy z parę łyżek, tákrze octu z po-
trzebe, a wespoł jáko ciásto dobrze zmieszáwszy,
tym zárazem wszystkiego koniá, poczáwszy od
szyie áż do kopyt, y ogoná námázáć, y dáć temu
oschnáć nie obmywáiąc, áż sámó przez się wszy-
stko opádnie, nie dawáiąc mu leżeć.

2. Zálož koniowi dwá powrozy ná szyie,
dayże iednemu zá ieden koniec ciągnáć, sám zá
drugi ciągnij, á daw go ták bárdzo, áż się powá-
li: opuścże ná chwile, áż zás powstánie, á czyn
to kilkákroć.

3. Záprzáž koniá w co ciężkiego, á niech
ciągnie áż dobrze spornieie, osulž go potym, y
wycudž, á to też czyn kilkákroć.

4. Pomáz wędzidlá łáynem człowieczym,
á wlož w ustá koniowi, záciśniesz mu dobrze no-
zdrzá, áże pryśnie, potym mu day owśá z niedo-
spiałkiem świeżym.

Końskie

5. Uwierć trzy cebule, á włoż ie w pułgarcá winá białego, leyże koniowi w gárdło áż wśzystko połknie, potym iedź ná przeiaszczkę wiodąc go podle koniá, nie dawáiąc mu áni stać, áni pić długo po tym trunku.

Ná ochwat wietrzny.

1. Ná ten ochwat drudzy toż tufzą iáko y ná wodny. Ale osobliwie, day mu krwie upuścić ze trzech żył między oczymá, álbo uszymá, á ieżli w to kowal nie potráfi, wetknąwszy, y w to y w owo nozdrze laskę iáką surowego drzewá ná pálec grubą, ná końcu nákárbowaną, kręć tak długo, áż się mu z obu nozdrz krew dobrze puści, nie dáley iednak tę laszczkę wtykájąc, iedno ná pare pálcow niżej oká.

2. Mydlá ustrugawszy kilká czopkow, álbo gałek, wpychay w gárdło, żeby koń połknał, álbo mydło rospuścić z winem białym, y wlać w gárdło.

Ná ochwat żytny.

1. W wiedź go w wodę zimną, áż się wśzystek obleie, á trzymay go w niey z godzinę, potym ná nim iedź, álbo biegay áż się zápoci, á potym nim rob. Po onym zápoceniu day mu záciąć po dwóch żyłách u obudwu nog, iednę po iedney stronie. á drugą po drugiey.

2. Miewa też koń ochwatne trzy prążki ná nosie: w tey śrzedniey námacawszy gorączkę przekol ją puszcządłem, á day krwi iść.

Lekárstwá

Ná wšelki ochwat.

3. Poźnieyszych čásłow doszli tego, iż ochwacony koń z ktoreykolwiek przyczyny wzwyż pomienioney, w piętách u nog, pod ślým długim włosem, álboli kosmácíná, miewa iáko pęcherze iákie, wodką żółtáwą nábráne. Przerznáwšy tedy ostrym nożem obyczáynie skóre, wyimiy álbo wyporaz całkiem tę pęcherzynki, á sol z miodem práśnym, y z mąką plzenná zmieszawszy przykładay, áż się te ráunki zgoią, strzegáć ich od wilgotności.

O zołzách.

1. Weźmii śádłá stárego, y tyle rozchodniku, utłucz to wespół, á uśmáżywszy, ná płácie fukiennym rozmaż przykładájąc iáko nacypley znieść może ná te guzy do dni kilku, áż mu się zmiękczą. Potym czosńku nátlucz z śádłem stárym, á náśiekawszy guzy puszczáďłem, przylož to ná nie ciepło: czynń to áż się dobrze zbiorá, y wyciekną. A w chorobie tey warz iáre żyto w wodzie, kładźże koniowi w iákie niecki ná ziemi, áby pochyłóná główá iadł, tákże y oney inchy nie wyleway, że iá tákże po iadle, álbo przy iadle wypiie.

2. A żeby ze wnętrza tym prędzey wychodziły, rozbiy cztery białki iáíowe, wšyp łot jeden tłuczonego káďzidlá, umieszawszy wespół, wley w gárdło, czyniąc to kilkákroć.

3. Gdzie się kolwiek zołzá uczyni, pomá-

Końskie

zuiąc dziegciem ná wierzchu sámym co dzień. zbierze się nadobnie, y rozpuknie: lecz gdy się o-
tworzy, pomázuy iá miodem práśnym z mąką ie-
czmienną miészánym, á ná koniec octem ciepłym
przemyi.

4 Wziąć másci *Diatilij* dwa łoty, olejku
bobkowego ieden łot, máślá bez soli dwa łoty,
zmiešzać to wszystko wespół, y námázác koniá
pod gárłem ná słońcu od uchá do uchá, y trzy-
mac go z godzinę, pušciwszy mu krew z poprę-
żnic z obu stron.

O spleczeniu końskim.

1. Zá świeżá postrzegšy iż się koń sple-
czył, podwiąż mu zdrową nogę postronkiem, á
stóiącego ná obrážoney, obracay zacináiąc ko-
niá ná tę stronę z ktorey nogá boleie, áž się koń
zápoci: potym osusz go dobrze, á day mu záciąć
żyłę przy łopátce chorey, ktorą spleczoną zowią.

2. Kolánem nátrąć mu plecy z przodku, y z
boku żeby w swą miarę zaś wpádło, álbo szy-
dłem zákol práwie przeciw stáwowi oney łopá-
tki: álbo niech ná nim przez głębią płyną, á po-
tym day mu záciąć żyłę między kopytem, á mię-
dzy kleiem, żeby z niey krew dobrze szła.

Inše gdy iuž nogá ociekáć pocznie.

1. Weźmij siemienia lniánego, stárego sádłá,
y oleiu, usmaž pośpołu, á nácieray ciepło łopá-
tkę, y około wfzedzie.

2. Zágrzawszy trochę koniá iázdą, day mu

Xx5

żyłę

Lekárstwa

żyłę plectną zaciąć, żeby dobrze krew fza, do ktorey záraz zá świeżá wbić iáiec piéc, á máki pszenney przymiešzáć, y oliwy troché, żeby iáko ciásto rzadkie byío: pomażze tym wšzystkú plec, y nogę áž do kopytá, okoío stáwów zwlászczá co naygrubiey, nie obmyway do trzeciego dnia, á obmywšy wodą cieplá, námaž mu barškim mydlem z gorzáłká, y niech ták stoi dzień, y noc, potym przeiezdzáć go trzebá.

3. Nayostátecznieyšy ráunek po wšzystkich lekárstwach ten tylko zostawa, záwleczenie wlošienia, y ták długo onego niewyimowanie, áž sam przegniie, y ráná się wyczyšci, ktory iáko záwodzić, káždy to niemal kowal umie dobrze.

O zátrzymániu wody, y kámienu w nerkách, y pęcherzu.

1. W prostym zátrzymániu wody, wprowadzić koniá do obory ná gnoy owczy, gdzie poštawšy z puł godziny, pušcza rad wodę.

2. Slaz wárzony w wodzie dżdżowej, álbo y w prostej, pomocny iešć, gdy wodę przecedziwšy, á z miodem ostudziwšy dašz koniowi wypić.

3. Nátlucz bobku z imbierem, zmiešzay go winem z piwem, uwarz dobrze, gdy ostygnie, wley koniowi w gárdło po grzeble.

4. Weźmiy zdóbło šłomy cáše, okréć ie wlošem konškim z ogoná, á wetkniy koniowi w korzen iáko naygłębiey: á gdy tám chwilę będzie

Końskie

dzie. wymiay, á zá nim wnet się y wodá rzuci.

5. Nietoperz przywiązany suchy w woreczku płociennym, koniowi mocz wzrusza, á czyni toż y inšzemu bydłu.

6. Wziąć nasienia dryakwie polney, uwárzyć z wodą, y pić dawać.

Ná wšelakie párchy.

1. Dziegciu zmięszay z śmietaną słodką, soli tártey przydać, á uwiązawszy koniá wyfoko żeby się trzec nie mógł, námaż wszędzie gdzie párchy zásięgły.

2. Gdy się párchy rozszerzą, y moc wezmą, uczyni tak: zágrzey w kotle smoły żeby aż gorąca była, á obáliwszy koniá ná ziemię, polewayże te mieyscá gorącą smolą, y puść ná pałę, álbo w stáyni wolno, y tak się koń wytrze, y wychodzi stára się sierć złupi, á nárośnie nowa.

Kopytá rospádnienie.

1. Rozbierz mu rog ná sámej rospádlinie, iezli iest w pośrzodku, álbo z dołu, iáko nayśzerzey z obudwu bokow aż do żywego, á zmięszawszy siarkę z kozłowym łoiem záskwarz, y day go podkować, bo lepiey rog ná podkowie odrasta, á pod podkowe nábiy uwierciánego násienia konopnego zmięszanego z białkiem iáłowym. Iezli też rospádliná od kleiu z wierzchu będzie, przypalże onę żelázem rospalonym, żeby się rozszerzyła, á chociaż y do krwi, nic nie wádzi, zálewayże ten raz oleykiem siarczánym, á w nie-
do-

Lekárstwá

dostátku sámá siárká záškwarz, á łoiem zámázuy: dobry tež y olejek z terpentyny, álbo z żywice prostey domowey. To uczyniwszy używay tego.

2. Gryszpanu tłuczonego zmieszay z miodem práśnym, y z białkiem iáíowym, á przykładay tylko poki się wyczyści nieysce ode krwie, y zbieleie.

3. Nasienie kozioróżcowe, zowią ie *Fenum Gracum*, y nasienia lniánego zárownó utłucz, á u-smasz w skopowym, álbo w kozím łoiu, przyda-wszy nieco miodu práśnego, á przykładay ciepło, nietylko ná rozpádlinę, ále y ná wšyřtko kopyto.

4. Po otworzeniu nożem kowálskim rozpádliny, weźmii fokú z žiela, ktore zowią dzie-wánná, á przymieszay do niego *Cerusi* z apteki, y nápchay, bo to ścisłka, y wysušza w ránie złořć z wierzchu: iednáł odwilžay czym inřzym.

Piętki rozpádnienie.

1. Rospádnienie piętki, ktora z wielkim bo-lem przypada, nie potrzebá tám rozbieráć do krwie, gdzie się poszczepáło, tylko rog řzpetny á řtwardžiáły rozebráć, žeby w ránę máści, y co podobnego kláść się bezpiecznie mogly: á zář z obudwu řtron rozpádliny, po bokách piętki řá-mey trzebá dla rozrořtániu kopyto vybráć prá-wie dobrze, máło ář nie do řywego, á ukowáć koniá podkowá řzyřřá niż řam rog, ná záwřiiániu z obudwu řtron řzeroko, piętkę zákrywáiącá
gru-

Końskie

grubszą nąd zwyczaj pospolity, żeby koń nie ná pięcie, ále ná podkowie stać bezpiecznie mógł: nie ślepa ma bydz' jednak podkowá, ále ku końcowi otwárta dla przykładania w rozpádlinę. Ták rozebrawszy nápuszczay olekiem siarczánym ten raz, á co raz po nim zaskwarzay łoiem skopowym, álbo kozłowym, odwilzáiąc rog ze spodu, y z wierzchu. A postrzegáiąc żeby kopytá nie obmoczył, y w pracy nie był: łáčno y prętko oprócz inszych lekarstw wygoić się może. Możesz też oliwy z woskiem iárzącym wziąć, y máści topolowey zárówno, zmięszay, á tym pomázuy wszystko kopyto po dwa rázy ná dzień.

2. Weźmii modrzeiowey żywice, gryszpanu, háłunu, oleiu lniánego, wszystkiego zárówno, usmaż to wespół, á nápoiwszy báwełnę, álbo zgrzebi lniáne miękkie, nápuszczay w rozpádlinie.

3. Oliwy, soli, winá, octu weźmii zárówno, przylož ktemu łáyná końskiego świeżego, á uwarz gęsto, y przywiiaj ná zły raz.

*Kopytá schnienie, stwárdzenie,
y odraśtanie.*

1. Day wykopać dołek ná stáyni wdłuż głęboki ná piędz' jednę, á szeroki, y długi według uważenia, żeby koń dwiema nogámi w nim stawać mógł, nákládzże weń krowieńcá, á niech

tak

Lekárstwá

ták poštoj ztydžień, wybrawszy mu rog do żywego pierwey, odwilży mu się, y wyraść po-
cznie.

2. Weźmii oliwy, y wołku iárzącego, y
łoiu kozłowego rospuść, á námázuy kopyto
wcierając ciepło, wybrawszy pierwey rog do-
brze. Másć też topolowa, y sámá przez się iest
pożyteczna ná to.

3. Nátlucz świeżych rákow ze lniánym na-
fieniem, á z miodem práśnym, uczyníže koniowi
bot skorzány, á wlož tę máteryá weń, y obuy
koniá po wybrániu rogu, gdyż to záwsze uprze-
dzác ma, y záwiąż żeby nie spádło.

4. Nátlucz korzenia ślazowego, námiészay
go z oliwą, álbo ze śmietáną, wley koniowi w
bot, á niech w nim stawa.

5. Rozwarz bob w wodzie, á z miodem prá-
śnym zmiészawszy, iáko plaster námazawszy ná
płotnie grubym, przykładay do rogu.

Kopytá odewstánie od miéśá.

1. Z rozmáitych przyczyn to przypada ná
koniá. Lecz w tym wielkiey ostrożności potrze-
bá, upátruy zá czásu, ieżli w obłamániu rogu do
żywego nie doszło, á ropić się nie zaczęło. Iákoż
skoro się co takowego postrzeże, rozebrać rog
aż do żywego, y gdzieby się ropá ukázowác po-
częła, żeby między kopytem á żywym zakrásć
się nie mogła. Ieżli tedy odrázi sobie, tym go rá-
tuy

Końskie

tny po otworzeniu rogu, albo rany: bowiem gdy już kopyto zleże, trudne poratowanie. Makę ięczmienną uwarz w wodzie, tym obwiiay rog ciepło, a odeymuiąc dla przykładania świeżego náparzay gębkę, albo chustą zwinioną, wodą w ktoreyby wrzał śláz z rumieniem.

2. Albo weźmiy otrąb pszenicznych, usmaż z oliwą, albo z łożiem przetapiánym iákimkolwiek, a przywiiay ciepło. Gdzieby się też ropá pokázowała w rance, tę przemyway octem z łożą, zaśypawwszy trochę gryszpanu, albo hałunem spalonym, żeby się nie łzerzyło, a wychędażało: y łożiem kozłowym zaśkwarżaiąc prędko się goi, tylko żeby nie był z mieyscá ruszány.

3. Weźmiy oliwy, ieleniego, albo kozłowego łożu po puł funtá, żywice z modrzewiny łoży trzy, a w niedostátku terpentyny, rospuść przy ogniu, a uczyniwszy iáko masec nápuszczay warz, y námázawszy ná chuście, obwiiay miásto plastru.

4. Iáiec weźmiy kilká, a rozbiy całkiem, a zmieszawszy z popiołem ciepłym, obwiń kopyto wszystko z dołu, y z wierzchu.

5. Warz mocz człowieczy z łożnem końskim długo bárdzo, a przymieszawszy otrąb pszennych, obwiiay iáko plastrzem wszystkie rogi: wyciąga to wszeláki bol z kopytá, y gorácość przypádłą.

6. Łáyno końskie wypłocz dobrze w wodzie

Lekárstwá

dzie, á co ná dnie zostánie, z biáľkiem iáiovým zbiwšy, pod podkowy nábiay, y z wierzchu rog obwiay.

O zátretowániu.

1. Ná zátretowánie, áby się potym kopyto nie záropiľo, skoro ono postrzeżesz, zarázem iáko naylepiey krew wycisniy ręká, á octem z solá przemyi, á ná noc grzankę ze rzánego chlebá upiekšy przyľoť: názáiutrz zámáť pszeniczney máki z biáľkiem iáiovým, á przyľoťywszy, do trzeciego dnia zániechay.

2. Weźmiy owczych bobkow, oleiu lniá-
nego, octu twárdego, máiowego máľlá, utľukšy bobki rospuść w tym dobrze, iť bęďzie iáko máść, rozmaťze iá ná chustę, á tym nogę, y zátret obwiń. Potym uwofzczýwszy dobrze płotno záwiń powierzchu, żeby wodá nie došľá, zwľaszczá ieťlić w drogę iećháć przyidzie.

3. Weźmiy ciepľego chlebá z piecá wyiętego, á zmięszawszy z solá, przywiń codzien świezego, áť się zgoi. Inší teť tylko błotem obkľadá-
iá, coraz ponawiaiac gdy oschnie.

4. Pod ráná wykárbowawszy noťem kováľskim, żeby ropá schodźilá ná doľ, wymyi rá-
nę octem ciepľym osolonym: á zbiwšy biáľku z háľunem, przyľoť przez noc, názáiutrz záľkwarz łoiem kozľowym, á musisľli w drogę iácháć, smolá czarná po wierzchu zásmol ciepľo, by wodá nie došľá.

Końskie

5. Ieżliby też rana się zapługawiła, albo zarościła z niepostrzeżenia, albo z zaścierzenia, otworzywszy rog pierwej około niej, po przemyciu octem, gryszpanem zaśypuy, a słoniną przeta pianą na wodę zimną, zamázu.

O zągwożdżeniu, albo ząklóciu do żywego.

1. Wybierać trzeba po ufnalu rog prawie dobrze, y otworzyć aż do żywego mięsa: bo skoro tam doydziesz, wnet się krew pokaże od ząklótego gwoźdźcia, zączym ieżli świeże zabicie, y ropy nie masz, mniey rozbierać kopytá, ieżli też iuż zaścierzało, y ropá płynie, musi się dobrze otworzyć, żeby ropá między żywym a rogiem nie ząkradała się. Potym przemyi octem z solá, a zaley olejem z woskiem rospuszczonym, y ząsmol z wierzchu, ieżli w drogę iećchác musisz, smołę z siarká zmięszawszy, przybiwszy podkowę na fuknie.

2. Po wybraniu do żywego, siarká z smołą, a łoiem ząskwarz, y iedź w drogę. Drudzy też zaśypuią ranę pieprzem długim, a żywicą ząskwarzaią z łoiem kozłowym.

3. Oleykiem z żywice upalonym, albo z terpetyny, albo z dzwonkowym oleykiem, nápuść gorąco w ránkę: także obmoczywszy trochę bawełny, wetkay w nią, a ząskwarz z wierzchu czymkolwiek.

4. Ieżliby też ząpalenie było w rogu. y w

Compend. Med.

Yy

ran-

Lekárstwá

ránce, białkiem iáíowym z háłunem ná zgrzebiách obwiíay kopyto, álbo innemi rzeczámí chłódzące-mi, iáko drożdżámí z páczyną.

5. Iáíowy białek zmięszay z wapnem, y z solą, á przywiíay.

6. Weźmíy miodu práśnego, żywice, wořku, kádźidlá, uczyn máść rořpuřciwřzy, á wpuřć w ránkę, wnet onę zgoi.

7. Trafia się teř, że zá wielką nieopátrzností międy kopytem á żywym, ropá záchodźić pocznie, y rog odstáwáć: w tym pořtěpuy lecząc, iáko masz wyřey o odstáwaniu kopytá, álbo záropieniu.

O wypádnieniu ogoná, y odrastaniu włosow.

1. Kiedy ná końcu sámym ogoná włosy wypadáią, koń bárdzo się oszpeca. Przeto przemywáć trzebá ogon moczem człowieczym, y oskrobáć, ieřli są iákie řrupy, częřto potym námaczáć winem z oliwą zmięszánym, álbo czymkolwiek niřey opísánym. Twierdzą że pomázywáiąc sádlęm psím, y lisím, bárdzo máią włosy odrastać.

2. Weźmíy korzenia řlazu řeřnego, y řopianowego, warz w brzezce piwney práwie dobrze, á tym zámaczay włosy, y mieyřce gołe.

3. řlazu řeřnego, y polnego, tákże řięćcia kápuřciánego zárownó wziáć, á uwarzywřzy w wodzie, oną częřto przemywáć.

4. Spál pápier, á proch ten zmięszay z mářem

Końskie

ślem młodym nieślonym, y námázuy.

5. Od trzciny ktora ná błociach rośnie dostań korzenia, ususz, á spal ná proch, z tego prochu uczynń ług z wody, w ktorey wrzał groch, álbo bob.

6. Uwarz nasienia *Fani Grasi*, to iest koziorrozcá z nasieniem Injányim ile rozumiesz w winie, á zmaczay mieysce ogolone, álbo ogon, codzienn po dwákroć, prędko włosy odrastáią.

7. Weźmiy martwych pszczoł co w miodzie pozdycháią, glist ziemnych tylo, spal wespoł w gárcu nowym, y zetrzyi ná proch, zmięszay ten proch z mąślem máiowym niesolonym, á gołe mieyscá tym pomazuiąc, pewnie porasta.

9. Wodká też palona z miodu práśnego, ták iáko on z ulow wybieráią, nayprzednieysza iest ná odrastanie wszelákich włosow, u bydlat, y u ludzi.

Ná gurdziel.

1. Gurdziel iest wrzod ktory się ná ięzyku czyni: ná to weźmiy w chustę łáyno człowiecze świeże, przywiąż do wędzidlá, y włóż koniowi w gębe żeby żwał, przed obrokiem, y po obroku do kilku godzin.

2. Weźmiy słoniny stárey, wysmaż z niego smalec, przyłoż miodu kniemu od stárych pszczoł czerwonego, to iest rdzawego w plastrze, wsyp też pieprzu tłuczonego, y piątą część niegáśzonego wapná, rospuść przy ogniu, á tą mąścią ná-

Lekárstwá

mázuy rány ná ięzyku, áž się zgoi, nie kładąc w
gębę musztuká.

3. Weźmiy miodu prásnego, á usmaż gry-
szpanu w nim, też mu máśc ná ięzyk przykładay
w rány często, á zgoi się. A pod ten czas trzebá
mu dáć otráb pszennych miásto obroku, żeby ię-
zyká nie obrażał.

4. Nápuszczay ten uraz oleykem siárczá-
nym, á zgoi się pieknie.

Ná dziwe mięso.

1. Ale gdyby koń w iákiey ránie dziwe mię-
so miał, nápalże stárych podeśzw botowych
stłucze ie ná proch, stłucz ktemu łáyno psie bia-
łe suchę, y proch, álbo troski kowálskie, to we-
społ zmieřzawřzy, tym prochem posypuy dziwe
mięso po kilkákroć zginie

2. Też dobrze ná dziwe mięso, wárzyć w
winie, álbo w wodzie siemię konopne, á tą iuchą
ránę wymyřszy, gryszpanem posuć, álbo palonym
koperwásem.

Zbiegánie, álbo stárgnienie koniá.

1. Gdy koń záchorzeie z bieganía wielkie-
go, álbo z trudu, iż y ieść nie może, musisz knie-
mu konowálá przywieść, iż mu żyłę zátanie, o
ktorey kowale dobrzy naylepiey wiedzą: á ieřli
mu krew nie pomoże, weźmiy goryczki ośm łó-
tow, soli dwá łoty, to ma bydz wszystko miáskie,
á zgrzawřszy z winem, álho z octem wley konjo-
wi w gárdło, á czyn to do dziewięciu dni.

Końskie

2. Dobrze też koniowi strudzonemu tak pomoc: zwárzyć mállá wsypawszy soli, á gdy przestygnie: wley w nie kilka iay kokoszych, ubiwszy ie osobno w garnku. potym wespół zmieszawszy, koniowi wley w gárdło, przyidzie zaś ku sobie.

3. Koniá zbytnie przebiegłego, y strudzonego prędką, nagłą, y daleką iázdą, tak porátuiesz, owszem gdzieby się wietrznego obawiał w nim ochwatu, całą noc nie day mu ieść, áni pić. Ná-ziutrz ráno, wziąć dobrze przygarzśnie żytá, trochę száfránu tłuczonego, day mu z mętną wodą pić. Ieszcze lepiej gdzieby łáficę pęcherz w tę wodę był włożony, á nogi mu obłóżyć ciepło, rozbiwszy ktore iáie ze wszytkim, y z solą.

Slinogorz.

Koniowi ślinogorz, álbo wrzod w gárdle. Temuż gdzieby ięzyk spuchnął: nayprzod gębę, y ięzyk ciepłą wodą mu nágrzać potym wołowá żołącią mu w gębie, y ięzyk nátrzeć. á przytym nie dáwać mu nic innego ieść, tylko ięczmien zmieszány z sáletrą.

Szaleństwu.

1. Koń gdzieby z bolu wielkiego głowy o-
szálał, z obu skroni krew mu puścić. á potym mu dáć świeżey słomy ieść ięczmienney z łocygo-
wym, y z opichowym liściem drobno posieka-
wszy, álbo ná sieczkę zrzezawszy.

Lekárstwá

Krwáwemu mokrzeniu.

1. Koń gdzieby krwią mokrzył: żyłę mu ciąć u moſzen, á uwárzyć žytá nápoły z otrębámi, po dobrej częſci, przecedzić, do tey wody wſuć mialko utłuczonych łupin granatowego iáblká ſot, á káždy poránek tak wiele mu ciepło dáwać pić, nie ruſzáiąc go kilká dni z ſtáyni.

2. Albo wziąć ſoku ruciánego z oſm, álbo z dzieſięć łyżek, y zmieſzać z winem, á z octem, káżdego z oſobná wziąwſzy, także po oſmi, álbo dzieſiáciu łyżek, á weń wlać, czyniąc to przez oſm dni porządnie.

Wyroſliny koniom ná nogách.

1. Wypalić ie roſpalonym želázem, oſrzedki co naygoręcey záraz z piecá chleb rżány wyiáwſzy przyłóżyć, á do trzeciego dnia nie ruſzać. Potym odwinąć, á z wieprzowego ſádła, ſoli, oliwy, y z prochu liſciá ieżynowego máſć uczynić, ktorą ná to plaſtrować, á tylko w tydzień odnawiaiąc, áž ſię zágoi, doſwiadczona.

Koń gdy ciálá nie bierze.

Koń gdyby ná ſię nie mogł brąć ciálá, chociaždy doſtáteczny obrok miewał, daway mu otręby z pſzenicą nápoły, á miernie prácuy nim, popráwi ſię wrychle.

Gdy linić nie może.

Biegay ná nim áž ſię dobrze zápoci, dayže mu wnet w ſzyi żyłę záciąć, ułap onę wſzyſtkę krew, pomáźze go nią, á gdy ſię ná nim zeſchnie,

te-

Końskie

tedy ią wycudź, á od tychmiaſt pocznie linieć.

Szerść odmienić.

A ieźlibyś mu ſzerść odmienić chciał, ná mieyſcu niektorym, gorącą żołącią kozią tak długo pomázay áź ſię odmieni, á iáko będźieſz chciał tak ią zoſław. Albo weźmiy ciáſtá ięczmiennego, włoż go w twárdy ocet, á ſiárki przyłoż, warze to dobrze, á potym mu ciepło przykładay gđziebyś inney bárwy ſzerść chciał mieć, uczyn to tak długo áź ſię przemieni.

Muchy áby koni nie kaſáły.

Weźmiy liſcia bań wielkich, utłucz á wyciśniy z nich ſok, tym pomaczay koniá, á owad nań nie pádnie, *Cardius* piſze.

Ná robáctwo w ſednie, álbo w ránie.

Ziele rdeſt uſuſzywſzy w cieniu, utłucz ná proch, á záſypuy, zarázem wypádną. Gryſzpánem záſypuiąc, álbo wapnem niegáſzonym, toż morzy, y wypędza.

Rupie, y glišy w lelitách.

Różne glišy, y robaki rodzą ſię w lelitách końskich, ktore onę przegryzywáiąc, częſto y nagley ſmierci przyczyną bywáią, á z tych zná-kow onę poznać moźeſz: gdy chudnieie koń, ſmutno ſtoí, z żyma ſię, nogámi zádniemi w brzuch ſię biie, brzuchem ſię trze gđzie moze, głową obraca to ná ten to ná ow bok, gębą chwyta boki, grzbiet, pierſi, á czáſem, y ógoná: temu tak zábiegáć.

Lekárstwá

Weźmij iáłowych skorup, wydawszy ze-
wnátrz błonki z nich, ufusz sáme skorupy dobrze,
á utłucz miałko, weźmiesz též, y trosk od kowalá,
czwartá część, též ie utłucz subtelnie pieprzu tár-
tego piątá część, rozmiészay to z octem dobrym,
y z gorzałką, á zágrzawszy wley w gárdło.

2. Weźmij krety suchey, zmiészay z win-
nym octem, á day wypić ciepło.

3. Nákray chrzanu drobno, posol go dobrze,
á daway koniowi w owse, áž ozdrowiecie: á miá-
sto chrzanu, y rzodkiew się zeydzie.

4. Warz krwawnik z osikowá skorá w occie
mocnym, á ochłodziwszy wley w gárdło.

5. Weźmij pszennych otráb przygarści do-
bre, wmiészay siárki tłuczoney łot ieden, daway
po trzy dni ná czczo, á ozdrowiecie.

6. Weźmij garść liścia kápuštnego, garść
mirry, stłucz w moždzierzu, álbo w stępie, przy-
ley octu dobrego, á wycisnąwszy sok day konio-
wi wypić.

7. Wárzyć żyto we dżdżowey wodzie, ážby
dobrze zmięкло, y ono z obrokiem dáwać, táž
wodá z inná miészaiąc pić.

Posrzału dobycie.

1. Gdyby strzáłá. álbo co innego w koniu
zostáło, utłucz trtec nálepiey z sádłem stárym, á
to ná ráńę przykładay, iezli želázo, tedy magnes
ktemu nálepszey, gdy go do rány przytknie: ále
pierwey trzebá w ráńę wlać foku ruciánego, y tym

Końskie

ią dobrze pomazać, dla kámiennego iádu.

2. Ale gdy drzewo uwiąźnie w ránie: ná-
tłucz z octem iádr włoskich orzechow, á tych u-
smázywszy wespół przykładay, wynidzieć zlek-
ká: á gdy się takowa ráná zápali, iż się w nią o-
gień przyda, weźmiesz ługu ostrego, á tyle oliwy
weń, ubiy dobrze wespół, á w tym knot maczáiąc
w ránę go kładź á po wierzchu także chustę zma-
czawszy pokić tu osycha, y knot w ránie poki o-
gień ieszcze iest.

Item. Ná wyciągnienie z rány drzewá.

Woł gdy w południe, álbo w odwieczor
bywa przypędzony, przeżuwa znówu leżąc, co
gdy obaczysz, wetkniy mu w gębę ku gárdłu rę-
kę, á uchwyc tey trawney zieloności, á przykła-
day ciepło do rány, wyciąga to y drzewo, y że-
lazo powoli.

Koń gdyby z żiábł.

Weźmiy ruty á uwarz iey z mástyką, y z
miodem, wleyże weń ciepło, przyidzie zaś ku
fobie.

Moczu często puszczenie.

Poy koniá po kilkákroć wodą tą, ktora stoi
w grubách gdzie glinę kopią, zwłászcza gdy
dżdżowa, wnet mu pomoże. A w niedostátku, o-
ney, nápayay wodą z gliną prawie cudną zámo-
czaną, przysypawszy do tego z garść máki ie-
czmienney.

(SS)(O)(SS)

R E G E S T R

Rzeczy tej Książki.

A		Działá zgniłe. 76. 4 45	
Apertury.	487.	Działá puchnące. 75.	
Apetyt utrącony.	173.	Dziecinne ząbki. 445.	
Apetyt zbytni do rzeczy niezwyczaj: 177.		E	
Aphoryzmy o febr:	416.	Elixyr propriet:	663.
Apoplexya.	113.	Enemy różne.	401.
B		Epilepsyja.	107.
Bálsam sekretny.	649.	F	
Bielmo w oku.	67.	Febry opisánie.	415.
Brodawki.	466.	Tertiáná.	430.
C		Codzienna.	436.
Cynámonowy zapách		Quartana.	433.
przywrocié.	674.	Fistulá w oku.	65.
Carcinomá.	58.	G	
Chiragrá.	371.	Gangrená.	476.
Cholerá.	186.	Gárdlá zápalenie.	79.
Cienie Kościelne.	677.	Glisty.	249.
Czopki do láxow:	495.	Głowy bolenie.	39.
Chrzęstki ná ocz:	66.	Głowy rozpalenie.	41.
D		Głowy bol w tyle.	43.
Dziecinne morzy:	690.	Głowy zawrót.	101.
Dekokty.	550.	Głuchotá.	53. 451.
Dworska chorobá.	397.	Gorączká.	414.
Dycháwica.	139.	Gorzałká purg.	638.
Dyssenterya.	228.	Gonorrhea.	573.
Dymienicá.	594.	H	
		Hektyká.	425.
		He-	

Regeſtr rzeczy tej książki

Hemorrhoidy.	259.	Káliszány.	666.
Hypokondrya.	314.	Kápiel.	544.
I		Kinderbálſam.	631.
Inkauſtem ſukno pola-		Kolká.	205.
ne chędożyć.	685.	Konſtupácyá.	217.
Inkauſt oſobliwy.	692.	Koſton.	688.
Iągody ſlinne.	78.	Konfitury.	641.
Ięczmyk ná powie:	67.	Konſpekt ná wom.	637.
Ielit wyiſcie.	241.	Konwulſye.	126.
Ięzyká páráliz.	77.	Kość miękczyć.	674.
Ięzyczká ſpádnienie	79.	Konie ſrokáte.	686.
Ięzyczká popádanie	80.	Kroſty różne.	85.
Iliácá.	211.	Krew z uchá.	52.
Incubus.	154.	Krwią plucie.	148.
Inkauſt ſuchy.	670.	Krew przez ſtolce.	242.
Iulepy różne.	638.	Krew z noſá.	447.
Iulep z octu.	641.	Krew iák puſzczáć.	29.
K		Krety gubić.	671.
Konſpekt róſowy pur-		Krwi iákie humor:	627.
guiący.	661.	Kurcz.	126.
Koſaczki do kádze:	669	Ł	
Kámiień nerkowy, pę-		Łez płynienie.	621.
cherzowy.	338.	Łupierze ná głowie.	89.
Kámieniá wyrzynánie.		L	
	(348.	Lekárſtwá proſte.	512.
Káncer, álbo rák.	463.	Liſzáie.	86.
Káſzel.	49. 144. 471.	M	
Káſzel dziecinny.	147.	Mákuły w oczách.	65.
Kátar w pierſiách.	45.	Mánia	89.
Kátar w noſie.	47.	Máſci różne.	650.
		Máſc	

Regeſtr rzeczy tey kſiążki

Máſć ná párchy.	654.	Opalenie prochem ru-	
Máćiczne záduſz.	607.	ſnicznym.	689.
Meláncholia.	91.	Oczu zápalenie.	64.
Mglá w oczách.	68.	Oczy podbite.	68.
Mieſieczna chorobá.		Oczu záćmienie.	69.
	(582.	Octu robienie.	671.
Mieſo dziwe tráć:	653.	Oká wypádnienie.	65.
Mieđ poſrebrzáć.	672.	Odrá.	438.
Mdłoſć ſercá.	167.	Oleiek ná páráliz, y	
Mole tráćić.	685.	podágrę.	125.
Mocz krwáwy.	350.	Oleykow rożnych ro-	
Mydło pachniące.	656.	bienie.	647.
Mydło ná gubienie		Oniemienie.	77.
plam.	657.	Oſpá.	437. 561.
Muſztárdy robien:	691.	Oſutká.	86. 473.

N

Nauzea.	182.
Nerek bolenie.	326.
Nerek zápalenie.	350.
Nerek owrzodzenie.	
	(357.
Nieſpánie.	98.
Nieplódnóſć.	603.
Noſá choroby.	57.

O

Ocet winny prędko, y	
mocny zrobić.	671.
Ocer ſiałkowego ko-	
loru.	671.
Owcom lekárſtwo.	686.

P

Párchy.	483.
Páráliz.	120.
Pánieńſka chorobá	605.
Pchlý gubić.	686.
Pęcherzá zápalen.	346.
Pęcherza owrzod.	357.
Pieſ wſciekły.	535. 117.
Pieſ áby ſię niewſciekł.	
	(119.
Pigułki główne.	694.
Pieſi defekt.	370.
Pierniki rożne.	666.
Plaſtry rożne.	620. 638.
Pleurá.	155.

Po-

Regeſtr rzeczy tej książki

Podniebienie opád.	80.	bowác.	673.
Podágrá.	371.	Spárzeliná.	689.
Pokoſty rózne.	680.	Sáliwácya.	553.
Pomádá.	656.	Szczęki bol.	76.
Poronienie.	531.	Scyrrhus.	286.
Pokarm biało-gło.	572.	Scyátyká.	457.
Pluſkwy gubić	694. 686	Sercá drzenie.	623.
Proſzek w kátár.	49.	Slinogorz.	523. 81.
Prágnienie.	195.	Sledziony defektá.	308.
Puchliná.	299.	Smáku utrácenie.	78.
Purgánſe.	636.	Smrod z noſá.	60.
R		Spiáca chorobá.	96.
Rák rány.	463.	Spárzeliná.	689.
Rány w uſtách.	76.	Strzykánje w głowie.	(48.
Robaki w głowie.	40.		
Robaki w uſzách.	52.	Strupy ná głowie.	514.
Ropá z uſzu.	56.		(84.
Roża chorobá.	480.	Stolcow zátwárdzenie.	
Rodzenie ciężkie.	599.		(496.
Robaká z zębá wywa-		Strangurya.	367.
bić.	444.	Suchory.	365. 130.
Rupturá.	690. 502.	Szalenſtvo.	92.
Rzygánje.	197.	Szum w głowie.	43.
S		Szum w uſzách.	53.
Salfefonow robien.	691.	Szkorbut.	321.
Srebro chędożyć.	669.	Szczkawká.	178.
Szkło zaſzpecone chę-		T	
dożyć.	670.	Twarz czyſcić.	674.
Szkło ſłuczon ſkli.	690.	Tłuſtość wywabić z	
Srebrá żywego pro-		mátoryi.	683.

Trąd

Regeſtr rzeczy tej książki

Trąd ná twarzy.	86.	Wodek przepalán:	629.
Twarzy czerwón:	82.	Womity.	182.
Twarzy wykrzywienie.	(87.	Wola pod gárdł:	450.
		Wrzody zá uſzami.	55.
U		Wrzody w noſie.	57.
Upławy.	585.	Wſzy gubienie.	654.
Uryná zbytnia.	362.	Wydymanie.	240.
Uryná krwáwa.	354.	Wzrok ſłáby.	62.
Uryny niezátrzymanie.	(160.	Z	
		Zábá pod ięzyk:	525.
Uſzu choroby.	51.	Zawrot głowy.	101.
Uſt choroby.	70.	Záſtápienie fałſzywe.	(602.
W			
Wárgi popádáne.	87.	Zębów defektá.	71.
Wątroby choroby.	269.		(443.
Wernix.	680.	Zęby lekko wyrýwác.	(442.
Wielka choróbá dzie-			
cinna.	616.	Zęby bielić.	444.
Winá nápráwíác.	687.	Zęby utwierdzać.	443.
Włofy fárbowác.	676.	Złoto chędożyć.	669.
Włofy áby roſły.	689.	Zołądkowe defek:	177.
Włofy złe ná głowie.	(89.	Zoſtáczká.	284.
		Zrzenicá rozerw:	63.
Wodká ná oczy.	68.	Zyzowátość.	61.

NB. Dáie ſię do wiadomości iż nie tylko dla ludzi wiele przydáło ſię nowych lekarſtw, ále też y dla koni przydáły ſię lekarſtwá które znaydzieſz przed Regeſtrem pod liczbą 804.

